

50

18

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

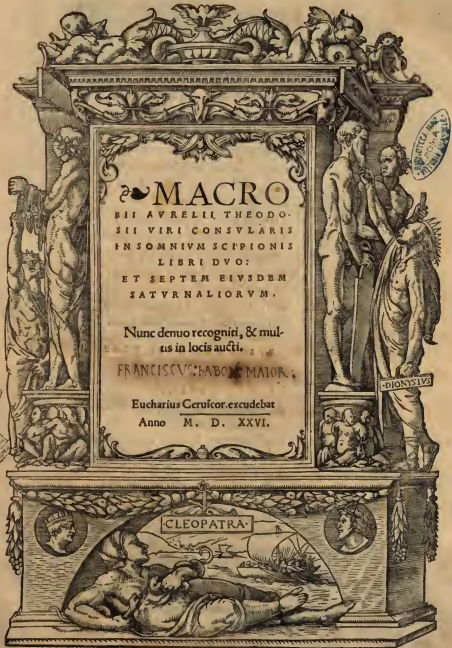
27.5.71

16
2
1

~~15 a 1 9-4-18~~

MACRO
BII AVRELIJ THEODO-
SII VIRI CONSVLARIS
INSOMNIVM SCIPIONIS
LIBRI DVO:
ET SEPTEM EIVSDEM
SATVRNALIORVM.

Nunc denuo recogniti, & mul-
tis in locis aucti.

FRANCISCVS BABO MAIOR.

Eucharius Ceruicor. excudebat
Anno M. D. XXVI.

CLEOPATRA

Handwritten signature or note at the bottom of the page.

ARNOLDI VESALIENSIS
AD STUDIOŒOS EPI
GRAMMA.

Ἐ φιλόλογε πάτερ, σοὶ νῦν ἀριδείκτεος ἤμερος
ἔστιν, τῷ δὲ μακρῷ τούτομα δῶκε βίος.
ἔστι μὲν ἀμφιγαλῆς, Ἐ πῶρ κατὰ σῶμα φαίνοσ,
ὁ πρὶν δίσμορφος Ἐ παρὰ ποταμὸν ἰὼν.
ἔστιν, ἢ τὸ ἰδιότυπον ἀγαλλόμενος τριφφῶσι,
δύσκαλος δὲ τὸ πάλαι λώπιον ἔδιδνε.
ἔστιν ἀμῶν ἑσθλῶν ἀπὸ μοχθηρῶν τρέπον
ἢ μισοφροσύνης χαλκωγῆσιν ἀμαθῶν.
ἔστιν ἀνιμωπὸν κνῆσ ἀσθγῶν ἰγμολλῆσ,
οἷσι μελίφθογγος μουσικῆ μεμλερῶν αἰ.
τῶτον ἄρα ζῆτον λαβῆ ἰστομῶσ ὄσιε ἰχθυῶσ,
ἄσιος ἰδελκοῦσ ἔσθλῃ μετῆχι λόγων.
οἷσι γὰρ ἰνῆρκατε πολλῶν χάσιν ἀντιποδοῦναι
κοσμησῶν τὸ ἀγαθῶσ πνευτοδρακῶν ἑλῶσ.

EPIGRAMMATIS PRÆ
CEDENTIS PER EUN
DUM INTERPRE-
TATIO.

En studiose puer, uenit clarissimus autor
Macrobius, studiis profit ut ille tuis.
Floridus et pleno speciosus corpore uenit,
Marcidus et fracta qui cute turpis erat.
Venit, & illustri gestit uelamine tectus,
Qui miser in lacera sorduit ante toga.
Venit ab indoctæ plebis iam fraude solutus,
Quæ solet impressis fingere scripta nocis.
Venit ut æternum tandem decus asserat illis,
Quis animo semper blanda cæcæna fuit.
Si sapias, ille tuus fiat curabis ut hospes.
Dulcibus alloquiis atq; fruare uiri.
Reddere multa potest de se bene dona merenti,
Et colecte omnigenis præciora grata bonis.

ARNOLDVS VESALIENSIS CANDIDO
LECTORI S. D.

Nte annos quatuor, lector candidissime, Macrobiū nostro auctario locupletatum, & qualibuscunq; annotationibus illustatum, euulgauimus. Doluimus aliquandiu uicem tanti auctoris, tamq; in omni eruditionis genere praestantis mirifici quidem, citra omnem controuersiam, in caelestium orbium numero, ordine & concentu explicando: praecipui in Platonicae doctrinae prodendis mysteriis, in sacrorum ratione tradenda anxii, in poetarū oblectioribus locis & enodandis gryphis accurati, in iis denique uniuersis, quae uel ad naturae lasciuientis prodigium, uel ad humani ingenii otiosam diligentiam pertinent, nusquam non circum specti & seduli. Doluimus, inquam, uehementer eum auctore a deo corruptum, a deo lacerum, a deo aliena & ignota penula obstitum circumferri. Nempe in quo aliquot etiam mendorum myriades lectorem offendetent, terrent innumerabiles lacunae, ac interim nulla uerborum consona structura, nullus sententiarum mutuus consensus inueniretur. De quo erant qui dicere non uererentur, praestare, uel penitus esse abolitum, quam cum facie usque eò putida & obsoleta superstitem, ab indoctis hominibus uellicari, arrodī, contemni. Expectauimus complurculis annis Aristarchū quempiam, aut Vatum saltem, uel Tuccam, qui hule auctori obeliscis atque asteriscis consuleret. Post ubi nemo prodiit, perlustrauimus aliquot bibliothecas non uulgares, rati nos uetustum codicem reperturos, qui expectationi nostrae satisfaceret, ac conatui suffragaretur. Quae res cum nos quoque fefellerit, decreuimus quod ille ait, πῶς τῶν ἄλλων πλεονεξίᾳ superare, quod alioqui nulla externa ope poterat euinci. Subodorati sumus auctoris genuinam dictionem, atque totius orationis telam semel ac iterum percutrimus: ut uel hac uia, quasi per oculos quosdā cuniculos elapsi, obuia mendarum monstra, partim elocutionis simulacro, partim dictionis applausu, partim sententiae confinio expugnatemus. Coepimus primū immēsos illos lacus Graecanicae farraginis, ueluti appositis quibusdam incrustamentis opplere. Quod cum non omnino (ut speramus) infeliciter cessit, collibuit & caetera, quae limā expectabant, nostro penicillo explorare, ac qualemqualem nitorem reddere auctori, iam multis seculis neglecto & pene extincto. Quam sanē operulam nostram, quantulacumque eras, eo tandem consilio edidimus: Principio, ut scibi forte uetustū exemplar delitesceret, diutino situ iam squalens, & in tinearum blattarumq; praedam abiectum, nostro labore exuscitaretur, emittereturq; in nostram, omniumq; studiosorum comoditatem. Deinde ut doctos etiam uiros, quorum nostra aetas feracissima est, in idem certamen, plura mehercule, & honestum euocaremus: quatenus illi scilicet cū reliquos mendarū portentis, quibus auctor noster misere discerpit inhorrescit, congregentur. Tot enim diris portentis, hinc orationis filum perumpentibus, inde euasstantibus sententiarum moles, soli reformidauimus occurrere. Subiit crebro mentem nostram, quod Copteus apud Euripidem ait, μίαν χάριν ἀδυνάτου δάχε. Putauimus etiam tot monstris abolendis, non Bellerophonem aliquem satis esse, aut Persea, quamuis Pallados aegida & harpen Mercurii obtendar, sed esse opus Hercule, qui subinde succrescenti

AD LECTOREM

bus nouis mendosꝫ capitibus, totam hydram & eruditionis gladio confodiat, & exurat flamma iudicii. Cæterum hoc nostro consilio in tantum nihil promouimus, ut etiam ad antiquum illud pistrinum redire coacti simus, coacti simus Sisyphi (quod aiunt) saxum resumere, coacti simus monstrorum olim ὄργαι: ἰγερδικόνης, iterum ad deo bellanda monstra obarnari. Legimus itaque Athenæi libros de cœnis doctorum hominum, si forte fortuna (ut fit) in antidotum incideremus, quod auctori nostro mēderetur, & ab illius monstroso corpore scabritiem uel aliqua ex parte repelleret. Legimus, inquam, et bonis (quod dicitur) auibus. Nam ea lectio tot Græcorum autorum præclaras sententias nobis sufficit, ut super decem lacunas, & eas quidem uastas & spatiosas obstruxerimus. Decem itaque monstris & eo amplius iugulatis, rursum tibi Mactroscium tradimus, lector candidissime, ut multo locu plentiorē, ita paulo castigatiorē. Quod tunc facile deprehendes, cum hanc editionem cum priorī contuleris. Solent enim primi rerum factus horriduli esse & insuauiores, sed amœni magis & grati subsequaces. Vale, & interim si correctius exemplar offenderis, cura ut tandem emergat: sin etiam eruditiores in eundem autorem lucubrations repositi, te oramus, ut eas nobis candidus impartire uelis. Colonix. x. calendas Ianuarii. M. D. xxv.

EIVSDEM ODE SAPPHICA HENDECASYLLABA.

πινυρ ὠραιον γαρήτερα πάντων
 φύσεσ, λιλιυία φίλων ἀμοχθί
 φαίνετ' ἴχθη ταχέως φύσι
 μιν ἄμωμον
 ἐρ καλιῶσ ἀνδρῶν σπητῶν χέριαστ',
 ὃ κρατῶρ μακροιο βίον φωνῆ
 φῶσ κανέκλω, χροῖον ὡσ πλ(σ)
 διαφλόσ ἀντόρ
 ὀτο γῶρ δνσμορφορ ἕρ πρῶσωπορ,
 κροῖ ποσῶδεσ σῶμα πάλια μαρῶδε,
 ἀνιόσ ἴσ κῶμορ ελλ(σ) τίδ(σ)
 παλιπῶρεσ.
 ὄσ πηρ ὠταλιῶ ἕπο δνοφορετ(σ)
 ἐπῆσ ἐπὶ οἴεσ ἀλάχοσ φῶτασ.
 προσφῆρωι ὠδὸ χροῖμα γαλακτοσφίε
 πωτῆσ ἰαίωσ.

ἄνῶρ ἰσηρῶ φροσῆμῶ κάθηρορ
 χροῖσ ἐπὶ διχῶρε, πρσπῶτότ' ἀκθιμα
 σφῶδρα καμωῶτωρ μιλῶρ ἀκρηδῆ
 ἕκταλι τῶσορ.
 ἐξ ὄλοσ πρῶποσ κνκαῶρ δῆκε
 ποιλιῶσ πᾶνη φασεξῆ μισασμῶδε,
 τῶπ κρυφῶτηταε δνρεσθιμα λαμῆ
 ἕξ ἀλάσασε.
 ἄκρηῶρ τῶηρ ὄσ ἰφῶσ ἰφαιδῶρ
 κροῖ φυχῶσ πλοῦτεσ πολεσασθῆλοιο,
 κρημῶτωρ πωρσωρ ἀγῶραζε βνῆλοσ
 τῶποσ τοχῆ
 ἐπ βολτισασε σφσλιερόσ λοσισμοσ
 πτῆσ ἐσφραῖθε, ἄμα κροῖ φάσρημα
 πωκλοκαμῆτωι ἰπῶσ δισαῖθ
 ἀσπῆτω ὄμερεσ.

τίλοσ.

INDEX ORDINE ALPHABETICO CONGESTVS.

Blasio in sacris decorum supero-
rum. 75.b

Acca Laurentia nobilissimum
scortum. 52.e

Acca Laurentia moriens popu-
lum Romanum heredem iun-

cupuit. 52.e

Agre Laurentie simulacrum. ibidem

Acca Laurentie Romulæ & Remi nutrix.

Acarnones annuum sex mensibus computant.

Acci uis. 129.g

Acetum culpatum uinum. ibidem

Acetum nusquam gelu constringitur.

Archeleus amicus cur à Vergilio pro aqua po-
natur. 108.b

Acipenseris piscis nobilitas. 83.f

Acipenseris piscis aduersa squama.

Aconitum bibitum huiusmodi meri curatur.

Aegyptia. Graecis quid. 129.g

Adad Assyriorum maximus deus. 68.d

Adad simulacrum. ibidem

Aditus pro inimicis & infestis. 108.d

Adipi animalis nullus sensus inest.

Adonis idem qui sol. 132.d

Adonidis fabula. 66.d

Adonidis apud Persas maximus cultus.

Aduersa quomodo à dijs nuntientur. n.d

Aedes Saturni à quo Rome edificata.

Aedes Saturni cur æstrum. 50.f

Adiam introitus & exitus, cur Leno consecra-
ti sint. 51.b

Aedes cur Leribus dedicata. 52.b

Aedes Iunonis Moneta. 56.b

Aedes Ceræ deæ ubi. 56.e

Aegyptij omnis philosophia parentes. 114. & 57.f

Aegyptij omnium primi ausi sunt caelum metiri. 24.b

Aegyptij thores & precibus deos suos placant.

Aegyptij oppida nullius dei sanum intra muros suos
recipiunt. 49.e

Aegyptus regionis omnium calidissima.

Aegyptus cur uina bene frigida generat. ibidem

Aegypti remedia cantibus praestantur.

Aenidæ Vergilianæ ad exemplar Iliadæ atque Odysse.
Homericè effigata. 90.b

Aeneas quartus Vergilij ex Apollonij Argonauticis
desumptus. 107.d

Aer per humorem aque copulatur. 8.e

Aer societate caloris igni conuenit. ibidem

Aer estate motus subro cur frigidior acquiratur. 131.g

Aeris uis quæ. 140.b

Aeris prima signatura à Leno. 49.g

Aescopæ fabule elegantia fictionis illustres. 4.e

Aescopus hystrio dignissimus. 85.d

Aesculæ zone terminus. 33.d

Aesculapius quid. 65.e

Aesculapij simulacro cur draco adiungatur. 65.e

Aesculapium cur eisdem atque Apollinem esse di-
cant. ibidem

Ædificatio & quædam opæ ad eorum propria
Æternum quod à se mouetur. 34. & 37.f

Æternitas literarum usu sulcitur. 35.d

Æther quid sit. 26.e

Ætheræ lucis per septenarium numerum triplex
conuersio. 10.d

Æthereus ignis humore nutritur. 35.e

Æthiopia, Aegyptus cur calidiores ceteris. 33.b

Æthiopes totem inuitare ad epulas quid sit. 35.f

Æthiæ mons interdiu fumat, noctu flammigerat. 107.b

Æthiæ Vergilij eximione Pindari. 108.g

Agathonis conuiuium. 114.d

Agonia uic infra pomeria. 52.e

Agonia uic Apollo. ibidem

Agonia festa. 59.e

Agmen pro ductu eleganter positum. 118.e

Ajax comædia ab Augusto conscripta. 71.b

Alimonia lactis cur primum nascentibus effe-
ratur. 14.b

Ambrosialis hostie quæ dicuntur. 78.b

Ammonis dei simulacrum cur ærietinæ cornibus. 67.d

Amphionis fabule principium unde. 29.e

Amygdala max Græca. 85.f

Anatomica medicina pers est. 117.b

Anaxillus Rhegumorum tyrannus. 53.b

Ancillarum insignis facinus. 54.b

An pro circum à ueteribus usurpatum. 57.g

Anima quid sit. 17.f

Anima potentiæ quot sint. 17.d

Anima an sua morte extinguatur. 15.e

Animabus nexu corporis absolutis certæ loca proba-
rum improborum; meritorum deputata sunt. 3.e

Anima numerus seipsum mouens. 7.e

Anima cum unitate sua nullam diuortium inuit.

Anime integritas à ternario. 9.d

Animam harmonij musicis consistisse inuaditatum

INDEX OPERIS.

<i>tum philosophis.</i>	9.c.	<i>Annum Anaxagoræ Græci appellant.</i>	71.b.
<i>Anima mundana origo à septentrio numero.</i>	9.d.	<i>Antuorte & Postuorte deorum apud Romanos cul-</i>	
<i>Animarum origo de caelo.</i>	11.g.	<i>tu. 49.f. & A. Geſ. cap. 16. li. 16.</i>	
<i>Anima corpori coniuncta que fit perfecta ſapientia ib.</i>		<i>Antony edificum de ſumpſibus.</i>	85.a.
<i>Anime error poſt ſeparationē à corpore. 11.g. & 16.b.</i>		<i>Antony luccus in daphnis.</i>	85.b.
<i>Anima quando mori & vivere dicatur. 14.a. c. & 15.e.</i>		<i>Aplanes ultima ſiſterarum, & habitatio anima-</i>	
<i>Anime mori.</i>	14.a.c.	<i>rum.</i>	13.b. & 30.d.
<i>Anime motus unde.</i>	15.d. & 41.b.	<i>Apollo cur μὲν ἄλλοι νοceſtur.</i>	29.d.
<i>Animis remuneratio pro modo perfectionis retri-</i>		<i>Apollo Διὸς αἰὲς Græci colitur.</i>	51.c.
<i>buerda.</i>	16.d.	<i>Apollo ἁγῶνυς cur dicatur.</i>	51.c.
<i>Animus biſariam ſumitur.</i>	16.b.	<i>Apollo Iouis, Diana Ione.</i>	51.c.
<i>Animi cum ſideribus commuio.</i>	ibi.d.	<i>Apollo ἄλλοι μὲν αὐτοῦ cur.</i>	61.c.
<i>Anime origo à mēte.</i>	16.b. & 26.a.	<i>Libyſſinus 61.b. Ierminus.</i>	61.c.
<i>Anime eſſentia in motu.</i>	20.a. & 37.b.	<i>Ielus ibi.f. Paan.</i>	
<i>Anima noſtræ lege temporalis hoſpiti alitatis in terris</i>		<i>Vlioz.g. Loxias 61.c. Delius.d.</i>	
<i>exulant.</i>	26.a.	<i>Phœbus.d.</i>	
<i>Anime mundi ſecundum Platonem fabricatio.</i>	28.f.	<i>Phœta.d.</i>	
<i>Anime cœleſtis origo ex muſica.</i>	29.g.	<i>Nomius.f. Eleleus.f.</i>	
<i>Animorum diverſitas.</i>	36.a.	<i>Chryſocomos. b. Smymbius.b.</i>	
<i>Anima ipſa æterus homo eſt.</i>	37.b.	<i>Argyrotochus. b.</i>	
<i>Anima ab omni conditione mortalitatis aliena. 37.c. g. h.</i>		<i>Apollo Carneus. b. cognominatus.</i>	
<i>Anima uis atq; natura.</i>	37.f.	<i>Ciallus. b.</i>	
<i>Anima ſecundum Ariſtotelem immobilis.</i>	38.a. & .f.	<i>Thymbrius. b.</i>	
<i>Animam ex ſe moueri quo modo aſſerat Plato.</i>	39.f. g.	<i>Pbilifius. b.</i>	
<i>Anime motus æternus & proprius.</i>	41.c.	<i>Pythius. b. & 63.d.</i>	
<i>Anime motus ſua eſſentia eſt.</i>	41.c.	<i>Didymæus.</i>	63.c.
<i>Anima quibus motibus agitetur.</i>	41.b.	<i>Delpbius.</i>	ibi.d.
<i>Animum remittere quid ſit. 47.c. & Aulus Gellius</i>		<i>Libet pater.</i>	
<i>capite. 2. lib. 88.</i>		<i>Apollini boue iurato ſacra ſunt.</i>	62.c.
<i>Auillarum ſiſtus dies</i>	54.b.	<i>Apollinis ſacra apud Cemerenſis.</i>	61.d.
<i>Angerona dea. 80.a. unde diſta, & eius ſacrificia. 52.a.</i>		<i>Apollinis Lycij plures cognominis cauſe.</i>	ibi.d.
<i>Angerona de a ſimulacrum cur obſignato ore in tem-</i>		<i>Apollo omnium pecorum antiſtes & paſtor.</i>	62.g.
<i>plo uideatur.</i>	52.b.	<i>Apollinē Pythoniæ beſtiæ ſagittis conſeſſe qd ſit.</i>	63.a.
<i>Angina morbus.</i>	52.b.	<i>Apollinis ἁνῆτος & ara apud Delpbos.</i>	78.c.
<i>Anguille optima ubi.</i>	83.d.	<i>Apollinis ſimulacra cur ſagittis decorata ſunt.</i>	61.d.
<i>Annibalis cauilatio. 70. d. & A. Gellius capi. 5. li. 5.</i>		<i>Apollinis ſimulacrum omnes ſolis effecus capri-</i>	
<i>Animal quando moriatur.</i>	14.a.	<i>mens.</i>	63.f.
<i>Animal corpus animalium eſt.</i>	37.b.	<i>Apollinis hyæ quid ſignificet.</i>	65.c.
<i>Animalium non ſimplex alimonia.</i>	118.b.	<i>Apollinæres Iud.</i>	61.a.
<i>Animalis dextre partes cur ualidiores ſiniſtris.</i>	117.d.	<i>Apollonius Argonauticorum ſcriptor.</i>	107.d.
<i>Animæ diuerſi elementis conſtat.</i>	135.g.	<i>A. uocorū παρορ pathos mouet.</i>	89.f.
<i>Animales hoſtie que dicantur.</i>	77.b.	<i>Apri animalis natura.</i>	66.d.
<i>Annales maximi unde.</i>	76.f.	<i>Apriliſ quaſi apribiliſ diſtus.</i>	55.c.
<i>Annare, Peremare quid.</i>	55.b.	<i>Apriliſ menſis cur à Venere nominetur ibidem, &</i>	
<i>Anne dea ſacrificia quando fieri ſolita.</i>	ibi.d.	<i>cur Veneri dicatur.</i>	66.c.
<i>Annorum diuerſitas.</i>	36.a.	<i>Aquærius ſignum ad ſolem refertur.</i>	67.c.
<i>Annu mundanus & ciuiſum ſinis. 36. b. & 57.f.</i>		<i>Aqua muſto ineſt.</i>	131.b.
<i>Anni incertitudo apud omnes gentes præter Argy-</i>		<i>Aqua calida mota cur ſat e calidior.</i>	131.c.
<i>ptios.</i>	54.b.	<i>Aqua niualis cur noxia.</i>	134.b.
<i>Anni ordinatio ſecundum Romulum in decē meſes. 55.a.</i>		<i>Aqua marina gelu nunquam contrahitur.</i>	135.c.
<i>Anni diuiſio per Niumam.</i>	56.c. & 59.c.	<i>Aqua dulcis cur abluendis fordibus magis idonea</i>	
<i>Anni correctio per Iulium & Auguſtum Cæſares. 57.f.</i>		<i>quam ſaſe.</i>	136.d.
<i>& 58.c.</i>		<i>Aquæ ſumialis & marina diuerſitas.</i>	136.e.
<i>Annus unde diſtus.</i>	57.g.	<i>Aquæ marina pinguis.</i>	136.f.
<i>Annus biſextilis.</i>	57.g.	<i>Aquæ puteales cur hyeme ſumare, æſtate frigere</i>	
<i>Annulus quo digito geſtendus.</i>	135.b.	<i>uideantur.</i>	131.f.

Aquarius signum humilitate uita contrarium. 15. a.
 Aries insolito colore quid portendat. 79. b.
 Ares prius ante dicta. 76. d.
 Ares Saturni & Opus in Africa. 51. e.
 Arbitrè agitantis fabulis se exercuit. 4. c.
 Arboribus & herbis crescenti tantum uirtus inest. 17. c.
 Arborese felices & infelices. 86. c.
 Arborum sola ficus non floret. 88. d.
 Arcades annuum tribus mensibus explicant. 53. b.
 Arcitenens Apollo. 119. f.
 Argi fabula. 65. b.
 Argipontes Mercurius. 65. b.
 Argus oculum diuinis. 119. f.
 Arguroxus Apollo. 62. b.
 Aries cur primus inter signa. 25. e.
 Aries cur Marti in Zodiaco assignatus sit. 55. e.
 Aristoteles animam à seipso moueri non posse
 asseuerat. 36. a. f.
 Aries signum ad solem refertur. 67. a.
 Aster Astrum quid sit. 17. g.
 Asine cognomen tum unde. 47. g.
 Asterio in sacris insectorum deorum. 76. a.
 Athenensium mos in obseruatione dierum. 45. a. &
 Audius Gellius cap. 2. lib. 3.
 Atargatis Assyriorum dea & eius simulacrum. 68. d.
 Atlanticum mare, magnum mare nobis
 dicitur. 34. b.
 Atri dies qui dicuntur. 59. e.
 & 60. a. & A. & c. a. 5. lib. 17.
 Attinen nihil aliud esse quàm solem. 66. e.
 Atroxij Mexici crudelitas in infernum. 52. g.
 Augustus sextus mensis unde appellatus. 56. i.
 Augusti iocata. 71. b. & 72. per totum
 Augusti patientia. 72. g.
 Augusti liberalitas erga greculum. 73. b.
 Augusti anni mos obseruationem dierum docet. 45. b.
 Australis circulus quis. 18. f. & 31. f.
 Auster cur ad nos calidus perueniat cum sit in ori-
 gine sue frigidus. 31. g.
 Aues stellis ad litandum dote. 79. e.
 Aueliana nu x seu praerestina. 85. e.
 Auidius uorantes cur facilius satientur. 34. g.

Babyloniorum mos in obseruando dies. 45. a. &
 A. Gellius cap. 2. lib. 3.
 Bacchus Sebadius Thracibus dictus. 64. e.
 Bacchus cur in uino cognominatus. 64. g.
 Bacchapean deus. 64. b.
 Balneae pensiles à quo primum inuenta. 83. b.
 Balsamica. 85. e.
 Bellaria quid. 75. b.
 Videntes quid proprie. 112. b.
 Bixitilis annus quis dicitur. 57. g.
 Bona dea edes quando dicitur. 55. g.
 Bona dea uaria nomina. 55. g. & 56. a.
 Bona dea templum uirum ingredi nefas. 55. b. & 56. a.

Bosphorum mare an gelu condensingatur. 135. o.
 Brissus Liber pater Graeci dicitur. 64. b.
 Bruma uide. Erituale solstitium. 66. b.
 Bulla triumphantium gestamen apud Ro. 47. b.
 Bulla aurea et usus quibus concessus fuerit. ibidem

C. Caesaris laus. 46. b.
 Cadacorum corporum natura à lana incipit. 14. d.
 Calisto cur inter Nefas noni ordinem sit sortita. 29. c.
 Calende fabariae quae dicuntur. 56. e.
 Calendis primis mensurae cauebantur. 57. e.
 Calende unde dicta. 58. g.
 Calabra curia uide. ibidem
 Calende Iuoni sacra. 59. a.
 Calenderis Iuno quare. ibi.
 Calor humore nutritur. 67. f. & 135. g.
 Calidiorum natura. 119. f.
 Calor generationis causa. 130. d.
 Calida edulia quae creta ore comprimimus, quum
 manibus sustineamus. 134. g.
 Camene uide dicta. 29. a.
 Camuris peregrinam uerbum. 119. d.
 Candelabrum quid proprie. 77. d.
 Candens à candere non à calore. 107. b.
 Cancer obliquo gressu quid. 67. b.
 Canticus omnis anime habitus gubernatur. 29. f.
 Cantibus hominum animi ad bellum incitantur. 29. f.
 Cantibus recepti canitur. ibi.
 Cantibus remedia aegri praesentantur. 29. f.
 Cantandi studium. 81. b.
 Cantharus. Calix. 112. a.
 Canities & caluities cur priorem partem capitis
 principio occupent. 135. d.
 Capillus sensus non inest. 131. d.
 Capitis priores partes cur naturae rariiores fecerit. 135. b.
 Capricornus & cancer solis porta. 14. g.
 Caprinae tumoris celebritas & sacra. 54. b.
 Capricornus ad naturam solis refertur. 67. e.
 Cardines quas uos nostrae habitationis. 31. f.
 Carcbesum quid. 111. d.
 Carmentalis. 59. e.
 Cermen deductum quod. 119. a.
 Cernades Academicus uolentia facinorosa. 47. d. &
 Audius Gell. ca. 14. lib. 7.
 Carne dea sacra à quo primum instituta. 56. b.
 Carne dea cur pulis fabaceae, & Lardo sacrificetur. 56. b.
 Carnus Apollo. 62. b. (56. b.)
 Carnes ualidiores cur facilius quae tenues digerantur. 131. d.
 Carnes quo modo in longos usus feruntur. 135. g.
 Carnes pecudum nocte occisorum cur magis putrescant
 quàm quae interdiu. 139. f.
 Casimilla. Camilla. 79. f.
 Cassij maris origo. 34. f.
 Castanea nux. 85. e.
 Catena aurea Homeri quid significet. 17. a.
 Catedupa Aethiopiun locum. 46. b.

INDEX OPERIS.

Catillones qui dicuntur.	84.d	Cognomina à proprijs nominibus tracta.	48.f
Catonis locus in Albidium.	70.e	Cotrus quid.	75.f
Celso Saturnus pudenda abscondit.	50.b	Coleri duo.	18.f
Centrum quid sit.	23.d	Colores Epicureorum auditor.	4.d
Centrum sphaerae solum immobile.	26.e	Compitalia ludi.	50.e. 59.e
Centus quid sit.	84.f	Comitia quae in solo auspiciari solita.	55.b
Cereorum mittendorum origo in Saturna.	50.e	Conscientia beneficiorum virtutis praemia	6.d
Ceremonia unde.	77.b	Conuivialium sermo qualis.	43.g
Cereri uino non libatur.	80.g.	et Aulus Gellius cap. 11. libri. 13.	
Cereri quando sacra sunt sur pregnantē.	81.b	Conuivialium numerus quis.	49.e
Cerebro animalis nullus sensus inest.	132.d	Conuicinium quid.	45.d
Cerebrum sensu carens quo modo corporis sensus gubernet.	ibid.e	Conceptivae seriae quae.	59.e
Chromaticum genus melodiae musicae.	30.f.	Consultatoriae hostiae quae dicuntur.	73.d
Ciallus Apollo unde.	61.b	Cornelia lex à quo lata	84.b
Cikharie leges eadem quae et sumptuariae.	85.a	Cornu natura peruium usui.	5.b
Cibus tacitos potus loquaces reddere solet.	113.d	Corpus cur proprie plenum non dicatur.	6.e
Cibus simplex an multiplex digestus sit facilius.	116.f.	Corpora metalla non plena sed usita.	ibid.
Cibus sitim cur non domat.	134.f.	Corpora superficies funiuntur.	6.f
Cibus an per stomachum trahatur.	137.b	Corpus quid.	6.g
Ciceronis Laus.	10 d. 37.a	Corpus solidum quod.	6.h
Cicero consularis scurrā inimicis dicitur.	70.b	Corporis geometrici primae plantities	8.d
Ciceronis dictum.	70.e	Corporum diuisio.	8.b
Ciceronis iocul.	71. per totū.	Corporum mathematicorum triplex gradus.	8.h
Circus quid.	17.g. 18.a	Corpora physica elementorum foedere coalescunt.	9.a
Circulus lacteus galaxias uocatus.	6.b	Corporum omnium tres dimensiones.	9.d. 18.b
Circulus lacteus quid.	18.b.e	Corporum quatuor termini	9.d
Circulus lacteus solus hominum oculis subiectus.	18.b	Corporis concepti fabrica.	10.d
Circuli per quem sol meat ambitus.	23.b	Corporum septem gradus.	11.d.
Circuli singularum sphaerarum in duodecim partes diuisi.	14.d	Corporum septem partes in aperto.	11.b
Circuli terrae quing.	31.b	Corpora omnia motibus septem aguntur.	11.b. 13.b
Circulus orbis in sexaginta partes diuisus.	32.e	Corpus cur <i>Noua</i> aut <i>oscura</i> appellatur.	14.b
Cissymbium genus uesit.	211.b	Corpus diuinarum rerum sex animalis prima substantia	15.e
Citrea mali medica uis et generatio.	86.a	Corporum terrenorum et caelestium differentia.	ibid.
Citri mali à Vergilio descriptio.	ibidem	Corporum ex contrarijs qualitibus fabrica.	125.e.
Citrosa uesit.	86.b	Corpora ne defluant.	133.b.
Ciualis diei principium et diuisio.	45.a.b	Corvus Augustum salutans.	72.b.
Classis unde dicta.	58.b	Crater Liberi patris cur inter leonem et cancrum sit locatus.	15.b.
Cleopatra reginae luxus in dapibus.	85.b	Critolaus peripateticus philosophus.	47.d
Caelum cur moueatur.	20.a	Cruitates unde pronent.	116.b
Caelum cur non motu recto sed in orbem agatur.	20.a	Chrysoctomos Apollo unde.	11.g
Caelum cur motu quiescat.	20.b	Cubi forma unde.	74. 28.d
Caeli cor solipse cur dicatur.	23.d	Catali locus ubi.	50.b
Caelestium corporum motus, concentus quidam redduntur.	27.e	Cyrenenses Saturno sacrificantes sic recentibus coronantur.	49.b
Caelestium corporum concentus à quo primum deprebensus.	27.d	Cybele Ica cur à leonibus uebatur.	66.e. 68.e
Caelestium corporum interuilla.	29.g	Cymbium à cymbis deductum.	11.g
Caelestium corporum diuersi soni.	30.b	Cyrenenses mellis et fructuum reperorum Saturnum crediderunt.	49.b
Caelestium corporum soni cur à nobis non audiuntur.	30.f.		
Corna luxuriosa pontificis.	82.b	D littera decoris causa i littere apponitur.	51.e
Corna pollucibilis quae.	85.b	Damnatus uerbum sacrificij aptum.	76.e
		December Saturno sacer	49.g
		Delphicum oraculum quod.	11.g
		Delphicus Apollo	65.e

INDEX OPERIS.

Αλφον quid Græci dixerint, & Αλφον.	63.g	tra canoris uersibus eambatur.	29.d
Delos insula.	63.b	Dij laneos pedes habent.	50.g
Delubrum quid.	77.c	Dij serui curæ sunt.	52.f
Democriti opinio de lacteo circulo.	18.c.	Diluculum quid.	45.d
Demosthenis uerbum.	70.g	Dioclis Carijlij obseruatio circa fabricam humani corporis.	10.d
Dentes in homine quando mandibulis emergunt.	10.c	Diogenes Stoicus.	47.d
Dentes in homine sensu carent.	132.c	Diogenes cynicus ex libro seruis factus.	54.c
Deus omnium que que sunt, & que que esse uidentur principis & origo.	16.b	Diogenis scitum responsum.	54.c
Deationis urbium & exercituum uerba.	80.c	Diorysij Seculi nobile factus.	13.a
Diametros quid sit.	23.c	Dyspium quid.	11.e
Diameter septies triplicatus mensuram cuiusuis circuli facit.	23.c	Ditis sedes Platonici inferos uocitarunt.	14.c
Diameter solis quot stadium sit.	24.c	Ditis imperium à lacteo circulo deorsum.	14.g
Diapente unde. Diatessaron unde.	9.c	Ditis ara ubi.	50.b.
Diapente quid.	27.g. & 28.b	Dianarum supernarumq; rerum sola plenitudo est.	6.e.
Diatessaron quid.	27.f. & 29.a	Diutius rebus unde insignis malvolentia, eut notabilis bonitas.	22.d.
Diapason quid.	27.g. & 28.b	Draco unde appellatus.	65.c
Diapason & diapente quid.	27.g	Draconis species, cur ad solem ipsum refertur.	65.e
Dis diapason quid.	27.g & 28.g	Draco cur a lium, ad ytorum, or aculorum castidie assignetur.	65.f.
Diatonum musicae melodie genus.	30.f.	Dulcedinis & suauitatis distantia quedam.	130.b
Diane Triuia uirum potestis tributa.	51.c	Dulcedo chrietati repugnat.	131.a
Diana quasi lana. Ianus Apollo.	ibid.	Dulcis cur mazui dulcia frigida cum succris, quoniam ubi calida.	135.e
Diana & ἄρτιος cur dicatur.	140.a	Duplaris numerus quid.	27.g
Δία τὸν ἕνα ἑστίαις Iupiter Cretensibus diuus.	58.b	Dyas post noualem, primus est numerus.	8.b
Diaetidi genera quatuor.	90.c	Dyadis & quinq; uirtus.	ibid.
Diferia quid.	70.c	Dyadis & quinq; apertissima conuulsio.	ibi be.
Diferium sutoris cuiusdam.	70.f.	E & literæ ueteres indifferenter plerumque sunt usi.	46.e
Didia lex quando lata.	84.f	Ebrietatis comes obliuio.	15.b
Dido quo modo in mensa liberuerit.	81.a	Ebrietatis reponitine causa.	125.b.
Διδυμοὶ τὴν ἑστίαις ἄρτιος.	61.c	Ebrietati dulcedo repugnat.	131.a
Dici ciuilibus principum & diuisio. 45.a & b. & Aulus Gellius ca. Libri. 3.		Ebur, natura corpus densatum est.	5.b
Diecrasini. Diecrasino.		Echo cur nullius oculis obnoxia.	67.e
Diequinti. Diequinto. Diequinta.		Εὐφροσύνη, id est, exclamationis pathos mouet.	89.f.
Diequarto. Diequarte.	45.c. & Au. Gell.	Edules calida cur facilius ore comprimamus quam manibus sustineamus.	134.g
Diepriusini. Diepriusino.	capite. 24. lib. 10.	Elementis singulis bene qualitates insunt.	8.e
Dienoni. Dimono.		Elementorum inter se mutua coniunctio.	ibidem.
Dieperendij. Dieproximi.		Elementorum diuersas aequilibrate differentiarum compensatur.	ibid. m. b.
Dies mundinarum qui perniciosi reipub. fuerint.	57.e	Elementis quatuor corpora omnia constant.	9.a
Dies religiosi copulandis nuptijs qui.	59.b	Elementa cur nunquam soluantur, etsi eorum fluxus in aperto sit.	57.d
Dies atri qui.	59.c. & 60.a. & Au. Gell. cap. 17. li. 5.	Elementorum tria interstitia.	9.a.
Dierum diuisio.	59.d	Εἰψύς campi.	14.e
Dies fellij.	59.d	Εὐατοῦς ἑστίαις ἄρτιος mensis qui.	52.a
Dies intercessij.	ibid.	Εὐαρμονικόν genus melodie musicae.	30.f.
Dies fastij. Nefastij.	ibid.g	Εὐμαχίας.	46.c.
Dies comprehendendi qui.	ibid.b	Εὐμύχης ἑστίαις ἄρτιος ἀνατολῆς προύλας, & eius officium 138.b & c.	
Dies fastij. Preliares.	ibid.g. & b	Epicetus philosophus seruus.	54.e
Dies postriduani qui.	60.a.		
Dies trimodinus.	ibidem.c.		
Dies iustitricus unde diuisus.	ibid.f.		
Dierum festorum nomina singulariter prolata, non sunt subleuitius, sed adiectiua.	16.a		
Dies quid Pythagorici appellant.	17.g.		
Digestionum quatuor genera.	117.b		
Dij cur per stropham & antistropham in hymnis me-			

INDEX OPERIS.

Epicerorum tota facilio natura scria irritis	44
Επιδαυρε quis dicitur	54
Epogdous quis numerus	27. g.
Epiritus primus quis	9. c. et. 27. f.
Epitheta que apud Verg. noua uideantur	119. d.
Equi & Equitare quid proprie significant	113. a.
Er, Platonici philosophus.	3. g.
Erraticarum stellarum motus	18. a.
Euocationis deorum carmen	8. b.
Eumichis cur pili defunt	130. f.
Eunuchorum uox cur gracilior quam aliorum	133. d.
Eunuchorum corpora cur plerumq; pinguescant. ibi.	133. d.
Eunuchis & feminis cur habere a grandescant. ibidem	133. d.
Exercitus quomodo deuocentur	80. c.
Exemplarium uirtutum officia	11. c.
Exuua hostie que dicantur	78. a.
F abaria calende que	56. c.
abij Gurgitis locus	81. b.
Fabularum inuentio cui reuulsi	4. c.
Fabularum diuisio	ibidem b.
Fabule Aescopie elegantie fictionis illustres	4. c.
Fabularum Orphei & Amphionis principii unde. 29. c.	29. c.
Fabula Saturni & Celij explicatur.	51. a.
Fabula Laurent aliorum	52. b.
Fabula Pythonis explicatur	63. a. b.
Fabula Inachi.	65. b.
Fabule Herculis interpretatio	ibidem g.
Faciens insigne & memorabile ancillarum	54. b.
Falx messoria cur Saturno sit	49. b.
Fama lex à quo lata.	84. c.
Fasti, Nefasti dies qui.	59. c.
Fatum, set alia uita tempora	16. c.
Fatus dea à sanlo dista	55. g.
Fauna dea unde.	ibi.
Fauna dea cur seceptum moui gessit.	ibi.
Fauna dea cur porca sacrificetur	ibidem
Fax prima	45. c.
Februarius Februus deo cur dicitur	56. f.
Februarius quare uiginti octo dies habeat	ibidem. g.
57. g.	
Februarius cur intercalationi sit deputatus	57. b.
Festorum nominum genitiuus pluralis quò sonat	46. a.
Festorum dierum nomina singulariter prolata	sub stan
tius sunt	ibidem
Festa Opalia que	51. d.
Festa ancillarum	54. b.
Festus dies nonarum Caprotinarum.	ibi. d.
Festi dies dijs dicati.	59. d.
Ferialium, ferialiorum dies.	46. b.
Ferie dedicate Laribus	51. b.
Ferie Iouis Laurent alia dista.	ibi.
Ferie & cerum genera	59. d.
Fex quasi radix uini	134. b.
Fex cur in inum omnium subsidat nisi mellis	ibi.
Ficorum multa genera	86. c.

Ficus alba ex felicibus, nigra ex infelicibus arboribus.	
86. c.	
Ficus sola arborum non floret	ibidem. d.
Figmentorum genera ueri professoribus minime comue nisc.	4. a.
Figura Vergilio peccatiles que	110. a.
Flamma crepitantes	18. f.
Floralium, floraliorum dies	46. c.
Flumina infernorum quid sibi uelint	ibi.
Flute quid uolant	83. d.
Folliculi genitiui qualitas	10. c.
Fortitudinis officia que	11. c. c.
Fortitudo seruorum in bellis.	54. b.
Fœmine duodecimo anno cur tutela liberantur	10. f.
Fœmine cur celerius pueris sicut ad generandum ido neæ.	130. d. e.
Fœminarum uox cur tenuior	133. d.
Frigido terra & aqua coniunguntur	8. c.
Fruas lectionis quis	113. b.
Fructuum arborum qui frigidiore	129. g.

G alla instrumentum sutorum	70. f.
Galli uitem & cultum oleæ quando didicerint.	
Gallicinium pars dici. 145. d.	(35. d.
Gargera montis cacumen	110. e.
Gargera oppidum	ibidem
Gargeres populus	ibidem. g.
Gaudio affectu cur rubescant	133. f.
Geminis signum alterius moribus uiuere quid sit.	67. b.
Gemini signum ad naturam solis refertur	ibidem
Genitiuus pluralis festorum nominum, orum, non ium, finit	45. g. et. 46. a.
Genera dicendi quatuor.	90. c.
Generationis uis in masculis quando moueatur	10. f.
Generationi sauentia	129. f.
Geometrici corporis uolde prime planities	8. d.
Gradus corporis dimensionem complentes septē.	11. a.
Grauium & lenium motus	38. e.
Græca mox que & amygdala	85. f.
Grossi fici non maturifcentes.	86. d.

H abitationi nostræ quatuor cardines	31. f.
Harmonia physica quid	9. a.
Harmoniam caeli cur non sentiamus	30. f.
Hedere uis atq; natura	64. g.
Hemioles quid	9. c. & 27. g.
Hemispherium terre duplex	66. c.
Heptas apud ueteres septas	9. d.
Hercules quid	65. h.
Heraclotica mox	85. o.
Herculis sacris cur non intersunt mulieres	56. a.
Hercules que pars solis	ibidem. f.
Hercules unde appellatus	ibidem
Herculis dei cultus maximus apud Aegyptios.	ibi. g.
Herculeum gigantes interfecisse quid sit	ibidem

INDEX OPERIS.

Hercules quare uictor	78. f	Lanus à Saturno peritiam raris eloculus	49. g.
Herculis uictoris ades due	ibidem	Lanus primus ex signavit	ibidem.
Herculis dei sacra.	79. d	Lano cur diuini honores decreti	51. b
Herculis quando sacra sicut sue pragnante	81. b	Lano adium introitus & exitus consecrati.	ibi.
Hercules idem deus qui & Mars.	ibidem. d	Lanus in Italia primus dijs templa crexit.	ibi.
Herculeum cur chrysum & cum poculo suxerit antiquitates.	112. b	Lanus quis fuerit deus.	ibi.
Hercules multibibus.	ibidem. e	Lanus Apollo, Iana Diana	51. e
Hernici colonia Pelasgorum	108. b	Lanus quibusdam sol alijs mundus appellatus	51. d
Hernicorum mos cundi in bellum.	ibidem	Lanus quasi Eanus.	ibidem
Hesper. hesperis, unde	45. e	Lani simulacrum	51. e
Hetrusci musas mundi cantum esse dicunt	29. d	Lanus cur bifrons & quadrifrons	ibi. e
Hetrusci muse camarne dicte	ibidem.	Lani uaria cognomina	ibi. f
Hetruscorum magistratum insignia que.	47. h	Idem nomen unde deductum sit	58. g. b
Hileria quid.	66. f	Iduare uerbum quid.	59. a
Hippocratis amplifima Lau.	10. e.	Idus Iouis serie	58. b. et. 59. a
Hiras in festum retinenda deducens.	114	Ianos Apollo	61. f
Hirij uilla quanti uendata	83. e	Iecur concretus sanguis, & calor receptaculum.	127. e
Historia Palicorum decorum.	109. b	Iecoris caliditas succum in sanguinem uertit	ibi. e
Homericij somnij ueritas.	112	Ieiuni cur magis sitient, quam esuriant	135. f
Homeri aurea catena de celo in terras pendens.	17. d	Ignis aetheris quo metrietur.	35. e
Homeri Lau ampla.	35. e. et. n. 7. f. et. 136. f	Ignis liquidus pro purus	119. e
Homericorum & Vergil. uersuum collationes ferè per totum quantum librum.		Ignis qualitates diuerse	139. g
Homius incrementum per septenarium numerum.	10. g	Illaudatus, inculpatus, quid significat	111. d
Hominum duplex mors	15. g	Im accusatus ab eo quod est i, ueteres dixit.	46. d
Homines quando moriantur.	ibid.	Imbrium apud Aegypt. Arabiarum usus.	53. b
Homines tuela & prudentia diuina gubernantur.	16. a	Immortale duobus modis dicitur.	57. g
Homini soli ratio diu est uis mentis à deo infusa.	17. b.	Immortalitas animarum, quibus rationibus Platonis probatur	ibidem
Homo sola ratione ceteris animalibus prestat.	ibi.	Imper numerus mas, per feminam uocatus	7. d. et. 18. b
Homines glauco & baccis dilicos.	35. e	Imper numerus patris, per matris appellatione Pythagorici uenerunt	7. d.
Homo non corpus sed mens est.	37. b	Imperatiue serie	59. e
Homo breuis mundus physicis dicitur	ibidem. e	In omni motu tria	38. g.
Homini motus unde	40. f	Inenimim quid.	34. et. 37. f.
Hominem sacrum cur laus fuerit occidere	79. d	Indici maris ortus ubi	34. f.
Hore unde dicte	66. g	Inedia uenas uacuefacit	134. e
Horizon quid, & an omnium unus	18. g	Inferos quid esse homines putauerint antiquissimi.	13. f
Horizon quem uniuersusq; circumfribit aspectus quot stadiorum esse possit	ibi.	Inferorum flumina quid sibi uelint.	ibi.
Horus idem qui & sol.	66. g	Inferorum poene quomodo accipiende.	ibi.
Humani partus frequentior usus q̄ mensu est.	8. a	Inferi secundum Platonis & eorum locus	14. e
Hum inam uitam sol & luna moderantur	22. e	Inijuges boues qui.	78. a
Humorum rerum uicissitudo	35. e	Insomnium quid, & unde dictum	5. a
Humor sale consumitur	134. e	Insomnia falsa attestante Verg.	ibi.
Hycem uulnus solis	66. d	Insomni cur frigidis oblinatur	119. f
Hyperborei unde dicentur	33. b	Insignia Hetruscorum magistratum que.	47. b
Hyperbole pathos facit	89. e	Instruere uerbum	51. b
I & E literis ueteres indifferenter usi sunt	46. e	Instruere dies	ibi.
Iaflare uerbum quid significat.	111. b	Interralla caelestium corporum.	19. g
Ianiculum oppidum	49. f.	Intercalationis causa, & à quibus primum intercalatum sit.	56. h. quoq; tempore ceptum sit intercalari.
Ianuaris Iano sacer.	19. g. et. 56. f.	Iul dei simulacrum cur comatum	67. d
Ianuaris unde, & cur primus mensium	56. f	Iocus in M. Antonium	70. f.
Ianualis porta prius animalis dicte	51. f	Iocini Augustum	72. e. per totum
Ianus rex Italiae	49. f	Iouis stella salutaris hominibus	11. d
Ianus cur geminam faciem praeferre uideatur. ibidem.		Iouem cum ceteris dijs proficisci in oceanum quid sit	35. f
		Iouem ab Acthiopibus imitari ad epulas quid ibidem	

INDEX OPERIS.

Iouis ferie Laurentialia.	52. b. et. 58. b	Lex somniorum	n. d
Iouis fidatia	58. b	Lex usurpendi. 45. c. & A. Gellius ca. 2. li. 3.	84. c
Iouem Διὸς τῆρ ἑμμεσῶρ appellat	ibidem.	Lex Orribia à quo lata.	ibidem. f
Iouis alatus curru	67. b	Lex Favia quando lata.	ibidem.
Iouis Heliopolitani simulacrum	68. a	Lex Didia quando lata	ibidem. g
Iuvis cultus ubi maximus.	66. a	Lex Licinia à Crasso Licinio lata	ibidem. g
Iuvis deæ corpus cur continuatis hibernibus densatum.		Lex Cornelia à Cornelio Sylla lata.	ibidem. b.
Iuvisem Osirim lugere quid. 66. f	(66. b)	Lex eibaria à Lepido lata.	85. a
Iuvinum cur difficile digestus sit	113. a	Lex Antij Restionis.	ibidem.
Iuvinum unde dictum	131. b	Leges sumptuarie eadem que & eibaria.	ibidem.
Iuocatus philosophi responsum	113. a	Liberi patris erater inter castiram & leonem. 15. b	
Italiam regno Iouis obtemit	49. f	Liber cur in Orphaicorum sacris tradatur in membra	
Uis Thufis Iouis fidatia interpretatur	58. b	discretus	ibidem. c
Iuglans unde dicta.	85. c	Liber pater qui & sol	64. a
Iulie Augusti filie mores & ioca	73. c	Liberi patris simulacra	ibidem. b. g
Iulius qui inu mensis unde appellatus	96. c	Liber Thracibus Sebastianus dictus.	ibidem.
Iunius qui & Iunonius dicitur	ibidem. b	Liberi bellaria	75. a
Iuno cur Iouis soror & uxor esse dicatur	10. d	Liberi ades in colle xilmissio	64. c
Iunonis Caprotine celebritas & sacra	54. b	Liber alium dies quis dicitur	46. c
Iunonis Monete ades	56. b	Liber pater uini auctor.	ibidem. g. et. 103. d
Iunonis calendæ consecrate.	59. a	Liber & Mercurius idemq; deus	64. g
Iuno calendaris	59. b	Liber pater bellorum potens.	ibidem. b
Iuno ἑστραυῶν nuncupata	ibidem	Libyllinus Apollo.	61. b
Iuno ævis arbitra	ibidem.	Licinia lex à Cornelio lata	84. g
Iuppiter ueteribus mundi anima dictus	10. c	Linea superficiæ terminus	6. g. et. 12. e
Iuppiter lucis auctor.	58. b	Linea Græcis grammæ dicitur	6. g
Iuppiter lucretius dictus	ibidem.	Linea sines puncti	ibidem. g & ex puncto est. 8. b
Iuppiter dispiter Romanis appellatus	ibidem.	Linea quid	27. g
Iuppiter idem qui sol.	67. f	Litare quid sit.	78. a
Iustitia, respub. & cæcis hominum constant	3. e	Litterarum usu æternitas salutar	35. d
Iustitia fractus cum uita hominis non terminatur. ibidem.		Litus quid sit, & unde appellatus	11. g
Iustitia officia	11. b. c	Locus Lucani ex 2. Pharsalio explicatur.	33. g
Ixioni rota apud inferos quid	13. g	Lædoris, Scemmata quid.	11. 5. d
L Aberij sententia	74. a	Longitudo quid & unde.	6. g
Lacteus circulus galaxias appellatus	6. b	loquacitas senectuti familiaris	11. 5. b
Lacteus circulus quid	13. b. c	Loxias, Læmus Apollo.	61. d
Lacteus circulus solus oculis hominum subiectus. ibi. b		Lucis ætheræ & comærsio à septenario numero	10. a
Lactis alimonia cur primū nascuntibus offeratur. 14. b.		Lucus exordium unde.	45. d
Lacte alijs lactis quid	68. d	L. Sylla optimus cantor	82. b
Læus Cutulien. ubi.	50. b	L. Crassus murænā mortuā tanquam filiam luxit	83. c
Læis meretrix.	70. g	Lucina cur à parturientibus inuocetur.	140. a.
Lapis cur magis in uersica, q̄ stomacho generetur. 138. g		Ludi Apollinares quare instituti	61. a
Lærium ades Rome	51. b	Luna motus à septenario numero	9. c
Læridum unde dictum	133. b	Luna cursum septenarius numerus dispensat. ibidem.	
Latine ferie.	59. e. b	Luna quot diebus zodiaci ambitum conficiat. ibidem.	
Latinarum feriarum tempore, bellum inchoari religio sum. ibidem. b		Luna quib. dispensationib. luminis sui uices disponat. 9. g	
Latitudo terre à nobis habitata.	34. g	Luna quib. permutationib. toto mense distinguatur. 9. b	
Laurentialie tonis ferie.	51. b. et. 58. b	Luna initium caducorum.	14. a
Laudare quid profici significauerit	111. e	Luna æthere terra physici dicta	ibidem. e
Lectio Græcis quid.	15. c	Luna mortalem corporum auitrix & cōditrix. ibidem	
Lectiois fractus.	113. b	Luna & solis cursus eadem linea	18. e
Leonis natura, & eiusdem cum sole collatio	66. b	Luna defectus quando.	ibidem.
Leporum & cochlearum saginatio.	81. d	Luna speculi instar lumen quo illustratur emittit. 21. b	
Lesium & graduum motus	38. c	Luna luce sua non calefacit	21. a. et. 22. a
Leibus suuus infernalis	15. c	Lunaris populus quis	14. d
		Lunaris ænus quis dicitur	57. f

INDEX OPERIS

Luna proprietatis circa inanimata.	140 a.	Mercurius cur Maie sacris adhibetur	ibi.
Lupercalia sacra que.	59 c.	Mercurius uocis & sermonis potens.	ibi.
Lupus inter Tiberinus pisces palmam obtinet.	84 b.	Mercurium esse solem.	64 b.
Luxus Q. Hortensii.	81 f.	Mercurij similitudo cur alis pinnatibus adornata.	75 a.
Luxuria P. Gargurii & Metelli Pij.	81 b.	Mercurius Argiphoenis cognominatus.	65 b.
Lycurgus philosophus.	41 e.	Mercurij figura cur quadrato statua,	65 a.
Lycen frigidus domicilium.	117 c.	& uirilibus cretus.	
Lyræ Apollinis quid significet.	65 c.	Mercurio quare tetra chordum attribuitur.	65 c.
M aius mensis unde dicitur.	55 d.	Mercurij caduceus quid.	ibi.
Maia, Maieſta Valcani uxor.	55 f.	Mercurius Camillus appellatus	79 f.
Maie, Maieſta quando res diuina celebratur	ibi.	Mefenterium quid sit.	11 a.
Maie sui prægnans sacrificando cur maſtetur	ibid.	Menſis lune annus.	36 b. & 57 f.
Maie sacris cur Mercurius adiungatur	55 g.	Meſſana urbs Siciliæ nobiliſſima.	48 f.
Maie edes quando dicitur	ibid.	Meſſale cognomen nomen prope.	ibi.
Maie diuerſa nomina.	ibi.	Meſſene urbis conditor Anaxilæus.	53 b.
Malum quid proprie.	85 b.	Metallæ corpora non plena ſed uasta dicuntur.	6 c.
Malorum diuerſa genera.	85 b. & 86 a.	Metelli Pij luxus.	81 b.
Malorum & nucum differentia.	85 b.	Metuentes cur pallor inuadat	133 f.
Mallij feſtiuum reſponſum.	70 g.	Mille uerborum eſt.	
Maie, Immane unde dicitur.	45 e.	Mille hominum occiditur.	Latina ſunt. 47 a. &
Manibus cur parentat ſole æquarium tenente.	14 b.	Mille hominum in exercitu eſt.	A. Gcl. ca. 16. libri 1.
Maie dea matris Larium sacra.	50 d.	Mille paſſum qui uicerit	
Martii ſtella mortaliſſibus terribilis minitatur	11 d.	Mille nomen declinabile.	47 b.
Marcus Varro quomodo diem diuſerit.	45 a.	Mineus cur è ſouls capite progenita dicitur.	63 g.
Maris Indici, rubri, Caſpji origo.	34 f.	Molluſca nux que & Perſicum.	85 g.
Martiale ægonium.	46 c.	Monachorum & origo omnium numerorum.	7 f. & 17 c.
Martius mensis primus à Romulo Marti dicitur.	55 a.	Monas neq; principij aut finis ſciens.	7 f.
Martio à Marte nomen impoſitum.	ibi c.	Monialis ampliſſima laus.	7 g.
Mars & Liber unus idemq; deus.	64 g.	Monas ad animam reſertur.	7 g.
Maſſiter.	64 b.	Monas incorruptæ nulli aptius q; uirgini inuenitur.	7 g.
Martii ſimulacrum Aruſtatis celebre.	64 b.	Mortis deum cur mo mitè mo immutè uocemus.	14 b.
Mertem Hiſpani Necyri uocant.	64 b.	Mors hominum duplex.	15 h.
Mathematica corpora que dicuntur.	6 g. & 18 c.	Mori naturalis que.	16 b. c.
Mathematicorum corporum tripliçes gradus.	8 b.	Mortuorum ſepultura cur cum eant.	29 c.
Metarare, Mature, Matruitas quid.	112 a.	Morbi unde naſcuntur.	117 a. c.
Medici eſt ſutura ſcire.	65 c.	Mortes due, altera anime, animalis altera.	14 a.
Medicina phyſicæ partis ſex eſt.	138 d.	Mos quid ſit.	79 f.
Medicina magis conſultura q; ratione conſtat.	ibidem.	Mos tanq; aras.	76 d.
Medullis nullus ſenſus ineſt.	131 d.	Motu ſeptem ualentium ſphærarum inferiora	
Mel optimum, recentiſſimum, & quod in imo uſus		gubernantur.	9 e.
eſt 134 b. d.		Motu omnium corporum ſeptem numero. 11 b. & 131 a.	
Mellis natura & uis medicæ.	134 c.	Motu celeſtium corporum concertus ſit.	17 c.
Mellerium quid.	55 b.	Motum omnem ab alio moueri ſecundum Ariſtotele.	38 c.
Memoria nigra in homine ſeptem	10 b.	Motum diuiſo ſecundum Platonem.	40 c.
Memus origo à deo.	11 a.	Motus homini unde præſectur.	40 f. & 41 c.
Menippus ſeruus. Menippeæ ſatyre	54 e.	Motus anime æternus & proprius.	41 c.
Menſis februarius cur intercalationi deputatus.	57 b.	Moueri aliquid ſemper duplè uer ſit.	37 g. & 38 d.
Menſis cuiuſlibet initium à Romulo.	58 c.	Mulciber unde dicitur.	89 d.
Menſis in dies diſtributio à Numæ	59 d.	Mulieres ſacris Herculis intereſſe neſas	56 d.
Meridionalis circulus cur non ſcribitur in ſphæra.	18 f.	Mulicibus & ſenſibus corporis contraria natura.	130 a.
Meridionalis circulus cur non omnibus idem.	18 g.	Mulieres cur raro inebriantur.	ibi.
Meridies quarta pars noſtræ habitationis.	31 f.	Mulierum natura calidior an frigidior ſit.	ibid.
Meridies quaſi medietas. 31 f. & pars diei.	45 e.	Mulli peſcis ingens pretium.	85 b.
Mercurij ſacra Beſio menſe fieri conſueſcunt.	55 f.	Mundi diuiſio in duo.	14 c.
		Mundi pars que mutabilis que immutabilis.	ibi.
		Mundus cur dei templum eſſe dicitur.	16 g.

INDEX OPERIS.

Mundi mens sol ipse,	23.4
& temperatio.	23.b.
Mundi nat. alis dies quis fuerit.	25.e
Mundus quibus argumentis uideri possit non est	
aeternus.	35.e
Mundum aeternū esse philosophia autor est.	35.d
Murulus annus quis, & eiusdem finis.	36.b.
Mundo manente humanarum rerum frequens casus	
& ortus.	35.e
Mundus homo magnus physicis appellatur.	57.e.
Mundi huius an uere aliquid intereat	ibid.
Mundus uniuersitatis principium.	139.b
Murana cognomen unde.	83.b.
Muranae mortuam quis luxerit.	ibid. c
Murana ubi optime	ibid. d
Musicae symphonie insigniores	9.c.
Musici sonus de sphaerae caelestium conuersione.	27.d
Musica nouem caelestium sphaerarum concitus musi-	
ci dicitur.	29.e.
Musorū septem Apoll. quare	29.d
Musici soni cur in sacrificijs adhibeantur.	ibi.
Musicae soni cur omnes capiamur.	29.d.g
Musicae melodiae tria genera	30.f
Mus seruus Epicuri. 54.e. & A. Gellius ca. 18. lib. 2.	
Musum cur non inebriet.	130.b.
Musio sola dulcedo, non suauitas inest.	130.b.
Musium aquam in se habet.	131.b
Mys (aliās Mys) Epicuri seruus	54.e
Mysia optima segetibus.	110.b
N ecessitas physicis quid sit.	9.d.
Necessariorum potus esse creditur.	15.e
Nemesium solem esse.	67.d
Nemesis cuius contra superbiam.	67.d.
Neptuni cognomina.	61.b
Neiron taurus consecratus Aegyptijs colitur.	67.d.
Niua lis a que natura.	35.e
Noctu hac, noctu multo, nox pro nocte.	46.d
Nomi in stellarum hominum commenta sunt.	22.d.
Nomius Apollo.	62.f
Nonne unde dicitur.	58.g.
Nonis ipsius mensurae carebuntur.	57.e.
Nonius Aretianorum scriptor.	51.b
Notum sphaerae uniuersi mundani corporis.	30.d.
Nox unde dicitur.	23.f
Nucum uaria genera.	85.e.d. & f.g.
Nuces & mala quo distent.	85.b
Numerus prima pfectio incorporeitatis inest. 6.e. et. 7.a	
Numerorum qui proprie pleni esse dicuntur. 6.f. et. 11.b	
Numerus superficie & lineis antiquior.	7.a
Numeri apti ad musicam consonantiam.	27.e.
Numerus primus in duobus est.	28.d
Nundinarum dies qui perniciosi reipus fuerint	57.e
Nundinae serie.	59.e
Nundinae an serie sint.	60.e.
Nundinae Iouis serie.	60.d.

Nundinarum origo.	60.e
Nundina Romanorum dea	60.f
Nuptiarum celebras quibus diebus prohibita.	59.c
Nutricius in genū in moribus inolefcendus qd possit.	100.c
Nux quid sit.	85.b.
Nux inuglans unde dicitur.	85.c

O bedientia physicis quid	9.b
Obsoleta uerba iugenda.	46.g.b
Oceanus crescendo sphaerarum numerum tenet.	10.b
Oceanus non uno sed gemino ambitu terram circ-	
cunfluit.	34.d
Oceani duo sunt.	34.e
Oceani accessio & recessio.	ibid.
Oceani exiguitas.	34.b.
Oceanus cur sub zonam caeli perstram a natura	
locatus sit.	35.e
Occidit praeteritum perfectum a uerbo occido.	46.d
Occipit cur nunquam a clausat.	133.b
Occipit siccatas unde	ibid.
October qui & Domitius.	56.d.
Octonarius numerus solidum corpus est.	6.b.
Octonarius numerus ad caeli harmoniam ceteris	
aptior.	7.b
Octonarius numerus unde nascatur, & quem	
generet.	7.c
Octonarius numerus Pythagoricis iustitia appellatur.	
Officia uirtutum secundum Stoicos. 12. a.	17.c
Oleorum genera.	86.e
Oleo quando suauior sapor conciliatur.	134.e
Oleum in summo uase cur optinuum.	134.e.
Oleum an congelat.	135.e.
Omne quod mouetur ab alio mouetur secundum	
Aristotelem.	38.c
Olycorum dicitur, quid.	89.d.
Opalia festa quando celebrari solita.	52.d
Opis dea Saturni uxor credita.	ibid.
Opis & Saturnus frugum inventores habuit.	ibid.
Ops terra dicitur.	52.e. & 55.g
Opis dea cur sedendo sacrificetur.	52.e
Opis modo Diana, modo comes Diane.	111.e.
Oraculum quid.	5.c
Oratio pathetica quo modo exprimitur.	87.a
Orationis patheticae exemplum ex. 7. aeneid.	87.b
Orbis quid sit.	17.g. 18.d
Orchida lex a quo primum lata.	84.d
Orpheus fabula unde principium sumpserit.	29.e.
Ostrum nihil aliud esse quam solem.	66.f
Ossa & quaedam alia in homine sensu carere.	132.e
Ouum ne prius gallina extiterit.	138.b
Ouum cur in sacris Liberi patris colatur	139.b

P agenalis sacra que.	59.d
Palici dij & eorum historia.	109.b. & 110.d
Palicorum deorum cultus & templum.	111.
Pallor cur metuentes inuadat.	135.f

INDEX OPERIS.

Pana deum nihil aliud quam solem esse.	67.d	Φαλαίσις Apollo unde h. φάτος quid sit.	54.g
Pan inus dictus. ibi. Panos & Laone fabula.	111.f	Physici quod perfectum vite spiritum prescribant.	10.b
Panthcum templum.	85.c	Physica corpora unde coalescant.	9.b
Paralytis unde oritur.	129.f	Pindarus poeta imitationi inaccessus.	107.e
Paralleli quinq.	18.f	Pili quare in uiris & non in feminis.	130.d
Paralus & Xanthippus	44.4	Pinarij cistodes edis Herculis.	78.g.
Parmenides Socrate amiquior.	44.4	Pinea nux. 85.b. Pimus tempestiua.	119.b
Parnassion tempus.	14.b. & 60.c	Piper apponitum cuti cur uulneret, cum tamē decuratiū	131.e
Parnassus Apollini sacer	63.b. & 64.d	non le. lat.	131.e
Partiborum conuiuia qualia.	123.c	Pirorum uaria genera	86.b
Partus humani frequentior usus quis.	8.a.	Pisces signum ad naturam solis refertur.	67.e
Partus quando septimo mense inartetur.	10.d.	Plato tempus. in suis lib. ordinatū.	3.c
Partus quando nono mense absoluitur.	10.e	Plenities quid & unde.	6.g
Passiones an mere aie sint, an aie corpi cōiuncte.	37.b	Planetarum quis ordo.	21.d. & 35.g
Pessio nō nerborū sed rerū intellectū significat.	40.b.	Planetarum alij nobis prosperi, alij aduersi.	22.c
Patera quid sit.	111.d	Platoniorū rōnes quib. immortales aias cōstruūt.	37.g.
Patibos ex effectu persone.	86.g.b	Plato quō animam ex se moueri dicat.	39.f. & 41.d
Patibos oratio qualis esse debeat.	87.d.	Platonis distichon.	70.b
Patibos orationis abruptum principium.	ibidē.	Platan uino irrigatē & Q. Horten.	81.f.
Patibos orationis exemplum ex sept. aenī. Virg.	87.b	Plenitudo quibus rebus conueniat.	6.e
Patibos ab omni atate.	87.d.	Plenitudo quibus numeris conueniat.	6.f. & 11.b.
Patibos à fortuna. ibi. e. à debilitate. ibi. f. à loco. f. à tē		πλήρη quid.	85.b.
pore. g. à causa. h. à modo. 83.b. à materia. e. à simili. f.		Poculorum uaria genera.	111.d.
ab exemplis. f. à parabola. b. ab imagine. b.		Podagre causa tripliciter.	127.e
Patibos à maiore & minori.	89.b.e	Pocula inferorum quomodo accipiendā.	13.f.
Patibos propter spem.	89.c	Politicozum uirtutum officia.	12.c
Patibos à similitudine passionis.	89.d.	Polus seruus Philostrati peripatetici.	54.e
Patibos à sermone ad inuimata conuerso.	89.d	Pollen unde dictus.	136.c
Patibos ab adlubitatione.	ibi.	Pollionis iocus in Augustum.	72.d.
Patibos ab atestatione.	ibide	Pomifici luxuriosa coena.	82.b
Patibos per hyperbolen.	ibi.	Pontica nux.	85.c
Patibos per exclamationem. 89.f. per similem. ibi. ex		Ponticum mare cur dulcius ceteris.	135.d
repetitione. ibi. b. per oburgationem. ibi. b		Populus Lunaris quis.	14.d
Patrons Apollo.	62.f.	Populi fuga quid.	76.f.
Pannon primus usus Romē.	81.e.	Populea corona quando in sacris Herculis.	82.b
παιων Apollo. 61.f. παιωνισ.	76.c	Porte gemine somnij.	5.g.
Penates quid proprie.	77.f	Porte solis capricornus & cancer.	14.g. 63.c
Penatibus quando multis sacrificatur.	81.b	Portarum solis altera hominum, altera decorum.	14.g
Perfectio prima in numeris.	62. & 74	Porca Faune sacrificijs adhibetur.	55.g
Per particula pro inter à Virgi. poni solita.	34.c	Porricere uerbum sacrificijs solenne.	76.b
Perseus Zenonis seruus.	54.e	Possidonij opinio de lacteo circulo.	18.d
Persecum, Mollusa nux.	85.g. 86.d	Postuorte & Anteuorte deorum cultus apud Ro. 49.f	
Perfolio uerbum de uoto proprie dicitur.	78.a	Potitij unde.	78.g
Phantasma quid. 5.b. Phenes Apollo.	61.d	Potio eadem cur meracior ieiuno quam qui cibum sum-	
Phaedon seruus ex Socrate a cohorte.	54.d	pserit esse uictor.	134.e
Philosopho an fabulam consurgere liceat.	4.a	Potus an per arteriam sibilis pulmonis illabatur	137.h.
Philosophia quae fabulas admittat.	4.b	Precox, precequus quid.	112.c
Philosophi an fabulisti soleant.	4.e	Præliare dies qui dicantur	59.c
Philosophia meditatio est moriendi.	15.b	Praemium uirtutum conscientia benefactorum.	6.e
Philosophantibus mors appetenda.	ibi.	Praesens nux que.	85.c
Philosophorum uaria secta de anima.	17.f	Pretexta origo que fuerit.	47.b.
Philosophiae tres partes.	42.h.	Pretexta quō usurperi coepertū à pueris.	ibid.
Philosophi ferui qui extiterunt.	54.d.	Pretexta quo tempore honoris fuerit habitus.	ibid.
Philosophia Laus.	69.d. & 138.g	Pretexta usus libertinis & eorum filij concessus.	48.d
Philosopho conuiuariū in primis spectandū. ingenia.	123.g	Pretexta quomodo in usum nois transfurū.	48.d
Phis nō minus tacēdo q̄ loquēdo philosophatur.	113.b	Principio nulla origo.	34. & 57.e

Principio omnia oriuntur.	34. c. 37. a
Profusum quid.	76. g
Propere, Maturare.	111. b
Propere, Maturare.	ibi.
Premature, Maturitas.	ibi.
Proferpsia quid.	66. c
Protogora apud Platonem disputatio.	44. a
Proteruis sacrificium quod.	70. e
PROVERBIA.	
Adiungum.	60. g.
Affem clephantio dare.	71. b
Canis in Aegypto.	70. f.
Dij lanos pedes habent.	50. g
Gergera.	110. b
Herculi cleusum	
Homero uersum subtrahere.	91. d
Ioui fulmen	
Leges bonae ex malis moribus procreatae.	84. b
Mulsum quod probe temperis miscendum esse	
nouo hymnio & salerno uetulo.	134. c
Opera & impensa perijt.	73. d
Qui cū nuc nucleum esse uult frangat	
nucem.	85. b
Sexagenarios de ponte deicere.	47. b
Seruos uocare ad pileum.	53. c
curia & Bysadus.	111. d.
Totidem nobis hostes esse quot seruos.	53. c
Toto errare exilo.	81. c.
Prudentia officia.	11. a
Pfistacis Augustum salutem.	73. d.
Pubertatis anni in utroq; sexu	130. f.
Publy Syri mimographi sententia.	74. d. e
Pulore. effecti cur rubescant.	133. f.
Pueritiam quid probet non eandem ferre.	133. c.
Pulmo humore gaudet.	138. d.
Pulmone carentia potum nesciunt.	138. f.
Punctum linea finiuntur.	6. g
Punctum in partes diuidi non posse.	134. c. 128. c
Purgatio seminarum quando primum	
moueat.	10. f
Pueredinis cause calor & humor.	139. f.
Pyades & Hylas bistriones	74. g.
Pythagora leui.	41. d.
Pythagorici odonarius numerus iustitia dictus.	7. c
Pythagoricorum iurifurandi religio unde.	9. b
Pythagoras primas omnium caelestium sphaerarum	
concentum deprehendit.	27. d
Pythons fabula	63. a
Pythons necis ratio naturalis	63. c
Pythius Apollo unde	61. b. c. 63. d

Quadratum quod quatuor angularum est.	6. g
Quadruplus numerus quis.	27. g
Qualitates bine singulorum elementorum	8. c
Qualitates ignis diuersissime inter se.	139. g
Qualitate uerbum quid significet.	111. b

Quatuor duplicata quadrifamilia efficiunt	7. d.
Quaternarij & ternarij numerorum laus.	8. d
Quaternario monstro deus infobilli uinculo inter se	
elementa deunxit.	8. d.
Quaternarius ad perfectionem anime pertinet.	9. b.
Quatuor uirtutum genera secundum Stoicos.	11. b
Quibus de rebus philosophandum in conuiuio.	114. b
Quibus de rebus interrogari quis cupiat.	114. g.
Quinarij & dyadis numerorum uirtus.	8. b.
Quinarij & dyadis aptissima conuulio.	ibi.
Quinarij & supera omnia & subiecta designat.	8. d
Qu. Hortensii luxus.	81. f.

Rationis seu mentis sedes in capite est.	17. b
Rome sola hō ceteris animantibus prestat.	17. b
Rationes Platoniorū de immortalitate animarum.	57. g
Rationes Aristotelicorum quibus anima immobilis	
probatur.	38. b. c.
Religiosi dies copulandi nuptijs qui.	59. b
Religio. Religiosum quid sit & unde.	77. b
Remittere animam quid. 47. c. & Aulus Gellius capite	
2 libri. 18.	
Rerum mundanarum an aliquid interea.	57. d
Reus uox sacrificiorum propria.	76. c
Romuli laus.	41. c
Romani quomodo diem obseruauerint.	45. b.
Romanorum sacrorum diuersitas.	ibi.
Romani Saturnum Sterculium appellat.	49. b
Ro. populus Acca Laurentia heres.	51. c.
Romuli & Remi fratrum matris Acca Laurentia.	51. d
Romulus annum in decem menses ordinauit	55. d
Romanorum luxus.	84. d
Roscius histrio.	81. b. c. 83. a
Rotantes se in orbem cur uertiginem patiuntur.	131. b
Rubri maris origo.	34. f
Rubor corpori cur ex animi rubore nascatur.	133. f

Sacra Saturni cur aperto capite fiebant.	51. c
Sacra Iamoni Caprotine.	54. d
Sacra Anne dea quando fieri solita.	55. b
Sacra Maia uel Maieſte quando	ibi. d. f
Sacri Hercules mulieres interesse non licet.	56. d
Sacra Cerne dea.	ibi. d. c
Sagittarius cur ex homine in feram per posteriora mē-	
bra degeneret	67. c
Saltis simulacro cur draco subiungatur	65. c
Salus quid	ibi. d.
Sally cur Herculi assignentur	81. d
Saliandi studia autriculie	81. f
Salis admixtio cur carnes in longam usum seruet	133. b
Salis natura atq; uis	134. a
Sanctum quid	76. b
Sacrum quid	76. g. et. 79. c
Sanctae leges	77. d
Sanguinis & spirituum receptacula	117. d
Sapientia, & sapientes qui dicantur.	11. d

INDEX OPERIS.

Saturnaliorum & Saturnalium in grō plurali	46.4	Septenarius numerus cur plenus dicatur	7. f. et. n. b
Saturnus decorum princeps	49. d	Septenarius numerus unde conficit	7. f. b
Saturno decembris facer	ibidem. g	Septenarius numerus Pallas uocatur.	7. b
Saturnia terra dicta cur.	ibidem. h	Septenario numero anima mundana generata	9. d
Saturnaliorum origo. 49. b. & uetustas	50. e	Septenarius numerus motus lune causa	ibidem.
Saturno cur oim fertilium disciplinas tribuant	49. b	Septenarius numerus cursum lune dispenfet	9. e
Saturnus mellis & fructuum repletor creditur.	ibi.	Septem permutationes lune	ibi. b
Saturnus Roma. sterquilimus dictus	ibi.	Septem. numerus conceptus & uniuersalis uite rō est. 10. c	
Saturni tempora cur scilicetissima dicta sint	ibidem	Septem. dierum numero purgari à menstruo fluxu mensuram	ibidem. c
Saturnalibus feruis permissa licentia	50. d	Septimo die laetum semen in mulieris uterum folliculo	ibidem
Saturnius mons in Italia	ibidem	Septima hora uitalis ne partus sint discernit	10. e
Saturni ara ubi.	ibidem. b	Septem uocales à natura inueniuntur	ibidem. f
Saturni templa à quo consecrata	ibidem. f.	Septem uocalium soni	ibidem. f
Saturnalia quando Romæ instituta	ibidem	Septem. numerus totius corporis membra disponit	ibi. b
Saturni edes ædium Romæ	ibidem. g	Septem in homine membra nigra appellata	ibi.
Saturnus cur leues pedes habeat	ibi. g	Septem gradus corporum	11. a
Saturnus κρόνος & χρόνος dictus	ibi. h	Septem corporis partes in aperto.	ibi. b
Saturnus Cælio patri piuidenda abscondit	ibi. h	Septemtrionalis circulus	13. f
Saturnus quasi Saturnus	51. a.	Septem. ex Germanici appellatione	56. d
Saturnus cur salcem manibus gestat	ibi.	Serapis cultus apud quos maximus	66. a
Saturnaliorum dies. xiiij. cal. 1. non.	52. d	Serapis & Solis indiuidua natura	ibi. b
Saturnus & Ops dij frugum repletores	ibidem.	Serapis oraculum	ibidem.
Saturnus unde dictus	ibi. c	Sergij Orate cognomen unde	83. b
Saturni & opis ara in Attica	ibi.	Sergius Orate primus balneas pensiteti habuit	ibi. c
Saturno cur aperto capite sacrificetur	ibi.	Sermo conuuiuorum qualis esse debeat	43. g
Saturni festo cur bellum inchoari religiofum.	59. b	Seruorum fors non contemnenda.	51. f
Saturnus idem deus qui & sol	67. e	Seruitus non hominum sed naturæ uilium	53. a
Saturnus uentis obstruit.	134. e	Seruitus uoluntaria turpissima	ibi.
Saturni Saturni dicti.	51. a.	Serui cur interdum dominis hostes	53. c
Saturnus piscis Italiae ignotus	83. b	Seruorum consilium nonnunquam amplexari.	ibi. c
Scorpionis somnium ad quod genus referendum sit.	5. d	Seruorum in dominos fidelitas	ibi. d
Scorpionum nomen unde	48. f	Seruorum solers ingenium. ibi. f. magnanimitas ibi. g.	
Scorinae quid, & uaria eius genera, quōq; modo his utendum	115. e. & 116. a	animositas. b	
Scorpius cognomen tum unde	48. h	Seruorum opera fortitudoq; in bello	54. a
Scorpius signum in zodiaco Veneti & Marti cōi. 55. e		Serui Volones dicti	ibidem
Scorpius ad solem refertur.	67. c	Serui philosophi qui	ibidem. d
Scorpius Herculis poculum	112. b	Seruij Tullij incertus dies natalis.	57. e
Semen quid sit	139. d. & eius natura. 100. e	Sibylla qui & Sylla	62. b
Seminis genitui receptaculum	10. e	Sicilia cur terra ferax	51. a
Semetonum quid sit	27. g	Sidas quid	17. g
Semiramis ortus à Nino.	35. d	Sideribus unde nomina imposta	12. e.
Semela, Maia Borotij appellatur	55. b	Signorum capacitas latitudo zodiaci exegit	18. d
Sementine ferie que	59. e	Singule stelle uniuersa terra maiores	19. d
Semen excitantia	119. f	Signorum primum aries cur	25. e
Semen exiliis reddentis	ibidem	Signa diuersorum nominum assignata potestati	ibi. f
Senarius numerus uarie religionis & potentie	7. h	Sigillaria quid, & eorum origo	52. f. et. 54. f.
Senarius numerus solus ex suis partibus constat	ibi.	Signa zodiaci ad naturam solis referuntur	67. a
Senes cur facilius inebriantur	130. b	Simulacra maioræ ueris cur in aquis uideantur.	196. b
Senam sicca corpora & dura	ibi.	Silentij ne an oportuus sermo conuiuij eueniat. 12. a. b	
Senecta cur sicca & humecta	133. e	Sinapi appositum cuti cur uulnus excitet	131. e
Senes facile leuinium tolerant	135. g. &	Syracus singulis orbibus insidere quid.	29. e
Aphorif. 13. li. Aphorif. Hippo.		Sisiphum apud inferos saxum uoluerit quid	13. g
Senus numero quinq;.	75. d. & 132. e	Smyntibus Apollo	62. b
Senium officia septem partibus celebrantur	11. b		
Senus in capite uelut in arce natura constituit	ibidem.		

INDEX OPERIS

<i>Terra quam habitamus latitudo.</i>	34.g.	<i>Vinum defecatum cur ualidius.</i>	84.d
<i>Terra Opī dicta.</i>	52.c	<i>Vina cur in Aegypto frigida.</i>	131.f
<i>Terra bernispherium duplex</i>	66.c	<i>Vinum optimam quod uctusissimum.</i>	134.b
<i>Tesera cubi dicta.</i>	6.b. 18.d	<i>Vinum cur semipiceni usus in acore corrupatur.</i>	134.c
<i>Thais max que e amygdala.</i>	85.f	<i>Vinum quod in mello usus est cur optimum.</i>	134.d
<i>Theocritus Cibus propter scomma occisus.</i>	115.b	<i>Vina cur nauq̄ uel raro congelantur.</i>	137.a
<i>Theophrasti sententia de lacteo circulo.</i>	18.e	<i>Virgilius leuis 9.c. 16.c. 34.d. 59.f. 60.b. et</i>	
<i>Theocren rex citerioris Hispanie.</i>	65.g	<i>68.b. 69.c. 76.c. 90.b.g. 104.f</i>	
<i>Thyoneus Apollo unde.</i>	52.c	<i>Virgilius Homerie perfectioris in oibus imitator. 11.f</i>	
<i>Thymbreus Apollo unde.</i>	62.b	<i>Virgilius epla ad Augustum.</i>	69.c
<i>Timentes quare laxamentum uentris patientur.</i>	133.g	<i>Virgilius pontifex maximus.</i>	69.c
<i>Tiryoni iecur à uulture tondi quid sit.</i>	13.g	<i>Virgilius summus augur.</i>	69.c
<i>Toga picta et pretexta insignia magistratuum</i>		<i>Virgilius propriissime uerbis ad sacrificia pertinentibus usus est. 76.b per totum.</i>	
<i>Hetrucorum.</i>	47.b	<i>Virgiliana eneis unde effugiata.</i>	90.h
<i>Tonus quid e eius diuisio.</i>	27.g	<i>Virgilij et Homeri uersuum collationes serè per totum quantum librum.</i>	
<i>Tranfmittere cur su campos.</i>	113.f	<i>Virgilius scdula emulatio Homeri. epibeteri 104.b</i>	
<i>Tremor unde.</i>	133.g	<i>Virgilius declinationib. grecis maxie oblectatus. 108.b</i>	
<i>Tria in omni motu.</i>	38.g	<i>Virgilius cur Acheloum pro aqua posuerit.</i>	108.d
<i>Trigonum corpus quod.</i>	6.g	<i>Virgilium non nisi ab his qui græce calluerint intelligi posse.</i>	111.h
<i>Triplaris numerus quid.</i>	27.g	<i>Virgilius quos uersus Alex de dimidio sui uel penè soludos ex alysi traxerit. folij. 113. 114. 115. 116. 117. 118.</i>	
<i>Tria ad eff. stum uilendi necessaria.</i>	137.d	<i>Virgilius quibus epibeteri usus sit.</i>	119.d. e. f.
<i>Tritones cur in æde Saturni uideantur.</i>	50.g	<i>Virgilius quibus figuris usus sit.</i>	120.e
<i>Trimensinus dies quis.</i>	60.e	<i>Virgilius loci explicantur.</i>	121.g
<i>Tribus pro amero.</i>	139.e	<i>Virgo signum cur manu arissem habeat.</i>	67.b
<i>T. Habilius tertius Romanorum rex.</i>	47.h	<i>Virtutum stabiliora premia.</i>	64.
<i>T. Hostilius pretextæ usum primus instituit.</i>	ibi.	<i>Virtus sola beatos efficit.</i>	124.
<i>Tuba ad lituro augurali differtat.</i>	111.g	<i>Virtutum officia secundum Stoicos.</i>	124
<i>Tutela seu pbiocis ancilla.</i>	54.c	<i>Virtutum quatuor genera secundum Platonicos.</i>	125
<i>Tuteleus in pueris ad usq. 14. annum.</i>	10.f	<i>Virtuti fructus in quo consistat.</i>	35.d
		<i>Virtutum duplex genus.</i>	42.d.
		<i>Vitator Dionysus.</i>	119.g
		<i>Vitulæ quid.</i>	76.e
		<i>Vitula dea Letitie preses.</i>	ibi.d.
V		<i>Vitio quid, et quomodo fiat.</i>	5.c. 137.a
<i>Veneris Lapidatur.</i>	73.f.	<i>Vlios Apollo.</i>	61.g
<i>Veneris felle unde notabilis benignitas.</i>	12.d	<i>Vmbra terræ unde.</i>	23.f.
<i>Venus unde procreata.</i>	50.b	<i>Vmbra cuiuslibet corporis quo modo pellatur.</i>	33.f.
<i>Veneris Archibitili apud Assyrios maxima ueneratio.</i>	66.e.	<i>Vmbilicus in homine recens nato quando apparet.</i>	10.e
<i>Veneris deæ imago cur obnupto capite uideatur.</i>	66.d	<i>Vmbri quò diem diuiserunt.</i>	45.b.
<i>Venerem prouocantia.</i>	119.f	<i>Vmbra apud geometras primum locum obtinet.</i>	63
<i>Ventris duo officia.</i>	127.c	<i>Vmbra fontis et origo omnium numerorum.</i>	75
<i>Ventris laxamentum cur timorem comictur.</i>	133.g.	<i>Vnguibus hois nullus sensus inest.</i>	132.c
<i>Vene quomodo uacuantur et obstruantur.</i>	134.c	<i>Vno Cleopatre regine Aegypti.</i>	85.c
<i>Verba obsoleta ex auctoritatib. fugienda.</i>	46.b.	<i>Vocales septem à natura, et earum pronuntiatio.</i>	10.f
<i>Vesper pars diei et unde.</i>	45.e	<i>Vocalium fontis septem numero.</i>	ibi.
<i>Vespa deæ aris quando nouus ignis accendebatur.</i>	55.b	<i>Voces quibus Virg. primus usus esse uidetur.</i>	118.d
<i>Vestibulum quid sit.</i>	122.d	<i>Voluptas deæ sacellum ubi.</i>	52.f.
<i>Vc particula.</i>	ibi.d.	<i>Vomere undam non inlegenter à Virg. positum.</i>	118.e
<i>Vexere uerbum quid signi ficet.</i>	122.b	<i>Vox cur in sacris et eunuchis sit temior.</i>	133.d
<i>Vicissitudinis humorem rerum cause.</i>	35.e.	<i>Vrenia cur oblatu Musorum.</i>	29.c.
<i>Videa unde dicta.</i>	59.a.	<i>Vrbes quomodo dicantur.</i>	80.e
<i>Vini natura et medica uis.</i>	134.c.	<i>Vri gallica nox.</i>	89.c
<i>Vinum fomes et incitabulum ingenij.</i>	75.a		
<i>Vinum natura ne frigidum an calidum.</i>	119.d		
<i>Vinum acronito haulto medetur.</i>	119.e.		
<i>Vinum sudore defessus, et laxato uentre cur ingeratur.</i>	119.f.		
<i>Vino cur infomnis oblatatur.</i>	ibi.d.		

INDEX OPERIS.

Vrina potus recrementum.	138.g	Zodiaci signa ad naturam solis referuntur.	67.4
Vsurpandi lex.	45.c. & A.Ge.Lcap.1.lib.3	Ζυγός latine libra, signum zodiacum.	55.d
Vicium multa genera	86.e	Zone quinq; terra.	31.b
Vulnera ex erco mucrone facta cur minus noxia.	140.d	Zonarum cæli procul à sole positarum perpetuam frigus.	21.g
Z odiacus quò latitudinem adeptus sit	18.d	Zone quinq; habitabiles quinq; itidē habitatiōis impatientes.	31.c
Zodiacus unus, & quibus signis consistet	41.d	Zone eadem terra in sunt que cælo	33.d
Zodiacus in duodecim partes divisus.	14.d.b	Zone temperatae quis finis.	33.d
Zodiacus signifer appellatus	15.e	Finis.	
Zodiacus inter ambas temperatas voluitur.	34.c		

ERRATA.

Folio. 8. facie. 1. uer. 25. 19. ἐλατρε. Fol. 9. fa. 2. uer. 38. 27. ἰδῶ. Fo. 18. fa. 2. uer. 27. Similiter. To. 12. fa. 2. uer. 1. qui. Fo. 30. fa. 2. uer. 11. faciētur. Fo. 40. fa. 2. uer. 4. quod non. ibidem. 14. πόβ. potest. Fo. 44. fa. 1. uer. 19. negotia. Fo. 52. fa. 1. uer. 13. lumbos caprigenos, forte legendam. Fo. 86. fa. 2. uer. 16. fieri titlac. Folio. 93. facie. 2. post uer. 5em (Vertitur in) subde hos ex octavo Iliados:

ἔρ δ' ἔπειδ' ἰσικάνει λαοπηγῶν φάος ἠλίου
 Ἐλλομ' ἠλτι μιλαιναρ ἠὲ Ζεῦσσιον ἄρ' ἔρερον.

SOMNIUM SCIPIONIS

EX LIBRO SEXTO CICERONIS DE REPUBLICA EXCERPTVM.

CUM IN AFRICAM VENISSEM, ANNIO MANLIO CONSULE ad quartam legionem tribunus, ut scitis, militū, nihil mihi potius fuit, quā ut Masiniam conuenirem regem, familiae nostrae iustus de causis amicissimū. Ad quem ut ueni, complexus me senex, collachrymauit: aliquāto post suspexit ad coelum, & grates, inquit, tibi ago summe Sol, uobisque reliqui coelites, quod antequam ex hac uita migro, conspicio in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine recreor ipso. Itaque nunquam ex animo meo discedit illius optimi atque inuictissimi uiri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra re publica percontatus est: multisque uerbis ultra citroque habitis, ille nobis consumptus est dies. Post autem regio apparatu accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur, omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. Deinde ut cubitum discessimus, me & defessum uia, & qui ad multam noctem uigilassem, arctior quam solebat somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc quod eramus locuti: sit enim saepe ferē, ut cogitationes sermonesque nostri pariāt aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo uel delictis sapissime uigilans solebat cogitare & loqui) Africanus se ostendit, ea forma, quae mihi ex imagine eius quā ex ipso notior erat. Quae ut agnoui, equidem cohorruī. Sed ille, ades inquit animo, & omitte timorem Scipio: & quae dicam, memoriae trade. Vidēs ne illam urbem, quae parere Po. Ro. coacta per me, renouat pristina bella, nec potest quiescere? (Ostendebat autem Carthaginem, de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc uenis penē miles. Hanc hoc biennio consul euerteris, eritque cognomen hoc tibi per te partum, quod habes adhuc haereditarium a nobis. Cum autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris, censorque fueris, & obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, delegere iterum consul absens, bellum maximum conficies, Numantiam excindes. Sed cum eris curru Capitolium inuectus, offendes rempublicam perturbatam consilijs nepotis mei. Hic tu Africane ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenij, consilijque tui. Sed eius temporis ancipitem uideo quasi fatorum uiam. Nam cum aetas tua septem nos octies solis anfractus reditusque conuerterit, duoque hi numeri (quorum uterque plenus, alter altera de causa habet) circuitu naturali, summam tibi fatalem consecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebuntur. Tu eris unus, in quo nitatur

ciuitatis salus. Ac ne multa, dictator tempu. constituas oportet, si impias pro-
 pinquorū manus effugeris. Hic cum exclamasset Lælius, ingenuissentq; cæ-
 teri uehementius, leniter audirens Scipio, quæso, inquit, ne me à somno excite-
 ris, & pax sit rebus. Audite cætera. Sed quo sis Africane adiacrior ad tutādam
 tempu. sic habeto: Omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint,
 certum esse in cælo & definitum locum, ubi beati sempiterno æuo fruant. Ni-
 hil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit (quod quidem in ter-
 ris fiat) acceptius, quam cōcilia cœtusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates
 appellantur. Harum rectores & conseruatores hinc profecti, huc reuertuntur.
 Hic ego, & si eram perterritus, non tam mortis metu, quam insidiarum à me-
 is, quæsiui tamē, uiuerēt ne ipse, & pater Paulus, & alij quos nos extinctos ar-
 birabamur. Imō uero, inquit, ij uiuunt, qui è corporis uinculis tanquam è car-
 cere euolauerunt. Vestra uero quæ dicitur uita, mors est. Quin tu aspicias ad
 te uenientem patrem Paulum. Quem ut uidi, equidem uim lachrymarum pro-
 fudi: ille autem me complexus atque osculans, flere prohibebat. Atq; ego ut
 primum fletu represso, loqui posse cepi, quæso, inquam, pater sanctissime at-
 que optime, quoniam hæc est uita, ut Africanum audio dicere, quid moror in
 terris: quin huc ad uos uenire propero: Nō est ita, inquit ille. Nisi enim is, cu-
 ius hoc templum est omne quod conspicias, istis te corporis custodijs liberaue-
 rit, huc tibi aditus patere nō potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui
 tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides, quæ terra dicit:
 hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellæ uoca-
 tis, quæ rotundæ & globosæ diuinis animatæ mentibus, circulos suos orbés
 q; consiciunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinen-
 dus animus est in custodia corporis, nec iniussu eius, à quo ille est nobis da-
 tus, ex hominum uita migrādum est, ne munus humanum assignatum à deo,
 defugisse uideamini. Sed sic Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iusti-
 tiam cole & pietatē: quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in pa-
 tria maxima est. Ea uita, uia est in cœlum, & in hunc cœtum eorū, qui iam ui-
 xerūt, & corpore laxati illum incolunt locum, quem uides, (erat autem is sp̄s
 didissimo candore inter flammæ elucens circulus) quem uos (ut à Graijs acce-
 pistis) orbem lacteum nuncupatis. Ex quo omnia mihi contemplanti, præcla-
 ra cætera & mirabilia uidebantur. Erant autem hæc stellæ, quas nunquam ex
 hoc loco uidimus: & hæc magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicari
 sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo, citima terris luce luce-
 bat aliena. Stellarum autem globi, terræ magnitudinem facile uincebant. Iam
 uero ipsa terra ita mihi parua uisa est, ut me imperij nostri, quo quasi punctū
 eius attingimus, pœniteret. Quam cum magis intuerer, quæso (inquit Africa-
 nus) quousq; humi defixa erit tua mens: Nonne aspicias quæ in templa uene-
 ris: Nouem tibi orbibus uel potius globis cōnexa sunt omnia, quorum unus
 est cœlestis extimus, qui reliquos complectitur omneis, summus ipse deus, ar-
 cens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cur-
 sus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersantur retro contrario motu atque
 cœlum. E quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniā nomi-
 nant.

A nant. Deinde hominū generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus & horribilis terris, quem Martē dicitis. Deinde subter mediā ferē regionē sol obtinet, dux & princeps & moderator luminū reliquorū, mens mundi & tempatio: tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hūc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurij cursus. In infimoq; orbe luna radijs solis accensa conuertit. Infra autem eā nihil est nisi mortale & caducum, præter animos munere deorū hominum generi datos. Supra lunam sunt æterna omnia. Nam ea quæ est media & nona tellus, neq; mouet, & infima est, & in eam ferunt omnia nutu suo pondera. Quæ cum intuerer stupens, ut me recepi: quid hic, inq; quis est, qui complet aures meas, tantus & tam dulcis sonus: Hic est, inquit ille, q; interuallis coniunctus imparibus, sed tñ pro **B** ta parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorū orbium conficitur: & acuta cum grauibus temperans, uarios æquabiliter concētus efficit. Nec enim silentio tāti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte grauitate, ex altera autē acute sonent. Quam ob causam summus ille stelleris cœli cursus, cuius conuersio cōcitatior est, acuto & excitato mouetur sono: grauissimo autē hic lunaris atq; infimus. Nam terra nona immobilis manēs, ima sede semper hæret, complexa mediū locū mūdi. Illi autem octo cursus, in quibus eadē uis est modorū, septem efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerum omnium ferē nodus ē. Quod docti homines neruis imitati atq; cantibus, aperuerunt sibi rediū in hunc locum: sicut alij, qui præstantibus ingenijs, in uita humana, diuina studia coluerunt. Hoc sonitu oppletæ aures hominū **C** obscurerunt: nec est ullus hebetior sensus in uobis. Sicut ubi Nilus ad illa quæ Cadadupa nominant, præcipitat ex altissimis montibus, ea gens quæ illum locū accollit, propter magnitudinē sonitus sensu audiendi caret. Hic uero tantus est totius mundi incitillima conuersione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint: sicut intueri solē aduersum nequitis, eiusq; radijs acies uestra sensusq; uincit. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidē. Tunc Africanus: Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum ac domū contemplari: quæ si tibi parua, ut ē, ita uidetur, hæc cœlestia semper spectato, ista humana contemnit. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quā expectadam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris & angustis in locis, & in ipsis quali maculis, ubi habitatur, uastas solitudines interiectas: **D** hosq; qui incolunt terrā, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare possit: sed partim obliquos, partim trāsuersos, partim etiam aduersos stare uobis, à quibus expectare gloriā certe nullā potestis. Cernis autē eandem terrā quasi quibusdā redimitā & circumdatā cingulis. E quibus duos maxime inter se diuersos, & ipsis uerticibus cœli ex utraq; parte subnixos obriguisse pruina uides: medium autē illum & maximum, solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistūt, aduersa uobis urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autem alter subiectus aquiloni quem incolitis, cerne q; tenuiuos parte contingat. Omnis autem terra quæ collit a uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quædam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticū, quod magnum, quod Oceanum appellatis

in terris: qui tñ tanto nomine q̄ sit paruus uides. Ex his ipsis cultis notisq; terris, num aut tuum aut cuiusq; nostrum nomē, uel Caucaſum hūc, quē cernis, tranſcēdere potuit: uel illum Gangem tranſare: uel quis in reliquis orientis aut obcuntis ſolis ultimis, aut aquilonis aſtri' ue partibus tuū nomē audiet? Quibus amputatis, cernis proſecto, quantis in anguſtijs ueſtra ſe gloria dilata ri uelit. Ipli autem qui de uobis loquentur, q̄ loquentur diu: Quinetiam ſi cu piat proles illa ſuuiorū hominū deinceps laudes uniuſcuiuſq; noſtrum à pa tribus acceptas poſteris prodere, tamen propter eluuiōnes exuſtionesq; terra rum, quas accidere tēpore certo neceſſe eſt, non modo non æternā, ſed ne diu turnā quidem gloriam aſſequi poſſumus. Quid aut̄ intereſt, ab his qui poſtea naſcentur, ſermonem fore de te, cum ab his nullus fuerit qui antè nati ſunt, qui nec pauciores, & certe meliores fuerunt uiri: præſertim, cum apud eos ipſos à quibus audiri nomen noſtrum poteſt, nemo unius anni memoriam conſequi poſſit. Homines autem annum tantum ſolis, id eſt, unius aſtri reditum metiuntur: re ipſa autem, cum ad idem, unde ſemel proſecta ſunt, cuncta aſtra redierint, eandemq; totius cœli deſcriptionem longis interuallis retulerint, tunc ille uere uerēs annus appellari poteſt, in quo uix dicere audeo, quā multa ho minum ſecula teneantur. Nanq; ut olim ſol deficere hominibus extinguiq; ui ſus eſt, cum Romuli animus hæc ipſa in templa penetravit: ita quandoq; cum ab eadem parte ſol, eodemq; tēpore iterum deſecerit, tum ſignis omnibus ſtel lisq; ad idem principium reuocatis, expletum annum habeto. Cuius quidem anni nondum uiceſimam partem ſcito eſſe conuerſam. Quocirca ſi reditum in hunc locū deſperaueris, in quo omnia ſunt magnis & præſtantibus uiris, q̄ti tandem eſt iſta hominum gloria, quæ pertinere uix ad unius anni partem exiguam poteſt: Igitur alte ſpectare ſi uoles, atq; hæc ſedem & æternam domum contueri, necq; te ſermonibus uulgi dederis, nec in præmijs humanis ſpem po fueris rerum tuarum. Suis te illecebris oportet ipſa uirtus trahat ad uerum de cus. Quid de te alij loquantur, ipſi uideant, ſed loquentur tamen. Sermo enim ille omnis, & anguſtijs cingitur his regionum quas uides, nec unquam de ul lo perennis fuit, & obruitur hominum interitu, & obliuione poſteritatis extin guitur. Quæ cum dixiſſet, ego uero, inquam, Africane, ſiquidem benemeritis de patria quaſi limes ad cœli aditum patet: quanquam à pueritia ueſtigijs in greſſus patris & tuis, decori ueſtro non deſui, nunc tamen præmio tanto pro poſito, enitar multo uigilantius. Et ille: Tu uero enitere, & te habeto non eſſe mortalem, ſed corpus hoc. Nec enim tu is es, quē forma iſta declarat: ſed mens cuiuſq;, is eſt quiſq;: non ea figura quæ digito demōſtrari poteſt. Deum te igitur ſcito eſſe, ſiquidem ē deus qui uiget, qui ſentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit & moderatur & mouet id corpus, cui præpoſitus eſt: quā hūc mundum ille princeps deus. Et ut mundum ex quadam parte mortalem ipſe deus æternus, ſic fragile corpus animus ſempiternus mouet. Nam quod ſem per mouetur, æternum eſt: quod autē motum aſſert alicui, quodq; ipſum agi tatur aliunde, quando ſinem habet motus, uiuendi ſinē habeat neceſſe eſt. So lum igitur quod ſeſe mouet, quia nunquam deſeritur à ſe, nunquam ne moueri quidem deſinit: quinetiam cæteris quæ mouentur, hic ſons, hoc principium

A mouendi. Principio autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim id esset principium, quod generetur aliunde. Quod si nunquam oritur, nec occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod à seipso mouetur. Id autem nec nasci potest, nec mori: uel concludat omnem cœlum, omniumque natura consistat necesse est, nec uim ullam nascatur, qua à primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur, æternum id esse, quod à seipso moueatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimatum autem est omnem quod pulsu agitur externo. Quod enim est animal, id motu cietur interiore & suo. Nam hæc est propria natura animæ atque uis. Quæ si est una ex omnibus quæ sese moueat, neque nata certe est, & æterna est. Hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem hæc optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitur & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idcirco ocyus faciet, si iam tum cum inclusus erit in corpore, eminebit foras: & ea quæ extrà erunt cōtemplans, quam maxime se à corpore extrahet. Namque corporis animi qui se uoluptatibus corporis dederunt, earumque se quasi ministros præbuerunt, impulsusque libidinum uoluptatibus obedientium, deorum & hominum iura uis lauerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam uoluantur, nec hunc in locum nisi multis exagitati seculis, reuertuntur. Ille discessit, ego somno solutus sum.

C. MACROBII AURELI

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS IN SOMNIUM SCI-

pionis expositionis quam elegantissime liber primus.

Quæ differentia est quæ similitudo sit inter Platonis ac Ciceronis de rep. libros. Curque aut ille iudicium Eri, aut hic somnium Scipionis operi suo ascriuerit.

Caput I.

INTER PLATONIS ET CICERONIS libros quos de re publica uterque constituit, Eustachii filii uita mihi dulcedo pariter & gloria, hoc iter esse prima fronte perspeximus, quod ille tempore ordinauit, hic reulit. Alter qualis esse deberet, alter quilibet esset à maioribus instituta, disseruit. In hoc tamen uel maxime operis similitudinem seruauit imitatio, quod cum Plato in uoluminis conclusionem à quodam uitæ reddito, quam reliquisse uidebat, indicari faciat, qui sit exutarum corporibus status

Differentia.

Similitudo.

D animarum, adiecta his quadam sphaerarum uel siderum non otiosa descriptio: rerum facies non dissimilia significans, à Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narrat. Sed quod uel illi cōmento tali, uel huic tali somnio in his potissimum libris opus fuerit, in quibus de rerum statu loquebatur, quod uel attinuerit inter gubernandarum urbium constituta, circulos, orbis, globosque describere: de stellarum modo, de cœli conuersione tractare, quæ sit dignum & mihi uisum est, & alijs fortasse uideatur: ne uiros sapientia præcellentes, nihilque in uestigatione ueri nisi diuinum sentire solitos, aliquid castigato operi ad-

Cur autem Plato Eri reuulserit, aut Cicero Scipionem somnio excitatum induxerit.

ieciſſe ſuperſtium ſuſpicemur. De hoc pius ergo pauca dicenda ſunt, ut liqui-
do mens operis de quo loquimur, innoſceat. Rerum omnium Plato & acti-
um naturam penitus inſpiciens, aduertit in omni ſermone ſuo de reipublicæ in-
ſtitutione propoſito, inſundendum animis iuſtitiaæ amorem, ſine qua non ſolũ
reſpublica, ſed ne exiguus hominum cœtus, nec domus quidem parua conſta-
bit. Ad hunc porro iuſtitiaæ affectum peccatoribus inculcandum, nihil æque pa-
trocinaturum uidit, quàm ſi fructus eius non uideretur cum uita hominis ter-
minari. Hunc uero ſuperſtitem durare poſt hominem, qui poterat oſtendi, ni-
ſi prius de animæ immortalitate conſtaret: Fide autem facta perpetuitatis ani-
marum, conſequens eſſe animaduertit, ut certa illis loca nexu corporis abſolu-
tis, pro contemplatu probi improbi ue meriti, deputata ſint. Sic in Phœdone,
inexpugnabilem luce rationum anima in uerã dignitatem propriæ immor-
talitatis aſſerta, ſequitur diſtinctio locorum, quæ hanc uitam relinquẽtibz ea
lege debentur, quam ſibi quiſq; uiuendo ſanxerit. Sic in Gorgia poſt peractã
pro iuſtitia diſputationem, de habitu poſt corpus animarum, morali grauitate
Socraticæ dulcedinis ammonemur. Idem igitur obſeruanter ſecutus eſt in illis
præcipue uoluminibus, quibus ſtatum reipublicæ formandum recepit. Nam
poſtquam principatum iuſtitiaæ dedit, & docuit animam poſt animal non per-
ire, per illam demum ſabulam (ſic enim quidam uocant) quò anima poſt cor-
pus euadat, uel unde ad corpus ueniat, in ſine operis aſſeruit: ut iuſtitiaæ uel cul-
tæ præmium, uel ſpretæ poenam animis quippe immortalibus ſubituriſq; iu-
diciũ, ſeruari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore iudicio reſeruã, G
quàm ingenio repertus eſt. Poſtquam in omni reip. otio ac negotio palmã iu-
ſtitiaæ diſputando dedit, ſacras immortalium animarum ſedes, & cœleſtium ar-
cana regionum, in ipſo conſummati operis ſaltigio collocauit: indicã quò his
perueniendum uel potius reuertendum ſit, qui temp. cum prudentia, iuſtitia,
fortitudine, atq; moderatione tractauerint. ſed ille Platonice ſecretorum re-
lator. Et quidam nomine fuit, natione Pamphylus, miles officio: qui cum uul-
neribus in prælio acceptis uitam effuſiſſe uiſus, duodecimo demum die inter
cæteros unã perẽptos ultimo eſſet honorandus igne, ſubito ſeu recepta anima,
ſeu retenta, quicquid emenſis inter utranq; uitam diebus egerat uiderat ue, tan-
quam publicum profeſſus iudiciũ, humano generi nuntiãuit. Hanc ſabulam
Cicero licet ab indoctis quaſi ipſe ueri conſcius doleat irriſam, exemplum ta-
men ſtolidæ reprehentionis uitans, excitari narraturum q̄ reuiuifcere maluit. H

*Quid reſpondendum Colori Epicureo, putanti philoſopho nõ eſſe utendum ſabulis: quaſq; ſabulas phi-
loſophia recipiat, & quando his philoſophi ſoleant uti.* Caput II.

AC prius q̄ ſomnij uerba conſulamus, enodandum nobis eſt, à quo ge-
nere hominum Tullius memoret uel irriſam Platonis ſabulam, uel ne
idem ſibi eueniat non uereri. Nec enim his uerbis uult imperitiũ uul-
gus intelligi, ſed genus hominum ueri ignarum ſub peritiã oſtentione: quip-
pe quos & legiſſe talia, & ad reprehendendum animatos conſtaret. Dicemus
igitur, & quos in tantum philoſophum reſerat, quãdam cenſurã exercuiſſe le-
uitatem, quiſ ue eorum etiam ſcriptam reliquerit aculationem: & poſtremo,
quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi neceſſaria eſt, reſponderi conueni-

A at obiectis. Quibus, quod factu facile est, eneruatis, iam quicquid contra Cicero-
 nis opinionem etiam in Scipionis somnium, seu iaculatus est unquam morsus Iuoris,
 seu forte iaculabitur, dissolutum erit. Epicureorum tota factio æquo semp
 errore à uero deuia, & illa extimans ridenda quæ nesciat, sacrum uolumen & au-
 gustissima irrisit naturæ seria. Colores uero inter Epicuri auditores loquacita-
 te notabilior, etiam in librum retulit, quæ de hoc amarius cauillatus est. Sed cæ-
 tera quæ iniuria notauit (siquidem ad somnium de quo hic procedit sermo, non
 attingunt) hoc loco nobis omittenda sunt. Illam calumniam persequemur, quæ ni-
 si supplodctur, manebit Ciceroni cum Platone communis. Ait enim à philoso-
 pho fabulam non oportuisse confingi, quoniam nullum signum genus ueri pro-
 fessoribus conueniret. Cur enim, inquit, si rerum cœlestium notionem, si habi-
 tum nos animarum docere uoluisti, non simpliciter & absoluta hoc insinuatione
 curatum est, sed quaerita persona, casusque excogitata nouitas, & composita aduo-
 cati scena figmenti, ipsam quaerendi ueri ianuam mendacio pollueret? Hæc quo-
 nam cum de Platonico Ero iactantur, etiam quietem Africani nostri somniantis
 inculant: (Vtraque enim sub apposito argumento electa persona est, quæ com-
 moda enuntiandis haberet) resistamus urgenti, & frustra arguens resellat calu-
 mnia: ut una dissoluta, utriusque factum, incolumem, ut fas est, retineat dignita-
 tem. Nec omnibus fabulis repugnat philosophia, nec omnibus acquiescit. Et ut
 facile secerni possit, quæ ex his ab se abdicet, ac uelut profana ab ipso uestibulo
 sacræ disputationis excludat, quæ uel etiam sæpe ac libenter admittat, diuisionum
 gradibus explicandum: Fabulæ, quarum nomen indicat falsi professionem,
 aut tantum conciliandæ auribus uoluptatis, aut adhortationis quoque in bonam
 frugem gratia repetæ sunt. Auditum mulcent, uelut comœdiæ, quales Menander,
 eius uel imitatores agendas dederunt: uel argumenta fictis casibus amatorum
 referta: quibus uel multum se Arbitræ exercuit, uel Apuleium nonnunquam
 iulisse miramur. Hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delicias proficit,
 è sacrario suo in nutricum cunas, sapientiæ tractatus eliminat. Ex his autem quæ
 ad quandam uirtutum speciem intellectum legentis hortantur, sit secunda dis-
 cretio. In quibusdam enim & argumentum ex ficto locatur, & per mendacia
 ipse relationis ordo contextitur, ut sunt illæ Aesopice fabulæ elegantia fictionis
 illustres. At in alijs argumentum quidem fundatur ueri soliditate, sed hæc ipsa ue-
 ritas per quædam composita & ficta profertur: & hæc iam uocat narratio fabulo-
 sa, non fabulata: ut ceremoniarum sacra Hesiodi & Orphei, quæ de deorum proge-
 nie actum uel narrantur: ut mystica Pythagoreorum sensa referunt. Ergo ex hac se-
 cunda diuisione quam diximus, à philosophiæ libris prior species, quæ conce-
 pra de falso per falsum narrat, aliena est. Sequens in aliam rursus discretionem
 scissa, diuiditur. Nam cum ueritas argumento subest, solaque sit narratio fabulo-
 sa, non unus reperitur modus per figmentum uera referendi. Aut enim conte-
 xio narrationis per turpia & indigna numinibus, ac monstro similia compo-
 nitur: ut dei adulteri, Saturnus patris Cælij pudenda abscindens, & ipse rursus
 à filio regno potito in uincula cœiectus: quod genus totum philosophi nescire
 malunt. Aut sacratum rerum notio sub pio figmentorum uelamine, honestis & te-
 eta rebus, & uestita nominibus enuntiat. Et hoc est solum figmenti genus, quod

Quid Platoni
obiecerit Co-
lores Epicure
nr.

Responsio.

Quas fabulas
philosophia re-
ijciat, et quas
recipiat.

Quando philo-
sophi uti so-
leant fabulis.

Alii πῆρρον
αἰτιολογία

cautio de diuinis rebus philosophantis admittit. Cum igitur nullam disputati-
oni pariat iniuriam uel Er index, uel somnians Africanus, sed rerum sacrarum
enuntiatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandem edo-
ctus à fabulis fabulosa fecernere, conseruat. Sciendū est tñ, non in oīm dispu-
tationē philosophos admittere fabulosa uel licita, sed his uti solēt, cū uel de ani-
ma, uel de aëreis uel de æthereis potestatibus, uel de cæteris dijs loquunt. Cæ-
teræ cum ad summū & principē oīm deūm, q̄ apud græcos τὸν ἀθάνατον οὐρανὸν
nuncupat, tractatus se audet attollere: uel ad mentē quā Græci νῆξ appellāt, ori-
ginales re: species q̄ uis dictæ sunt continentē, ex summo natā & plectā deo:
cum de his in c̄p̄ loquunt, summo deo & mente, nihil fabulosum penitus attingunt.
Sed si quid de his assignare conant, quæ non sermonē tantummodo, sed
cogitationē q̄q̄ humanā supant, ad similitudines & exēpla cōfugiunt. Sic Pla-
to cum πῆρρον τὸν ἀθάνατον λογ. esset animatus, dicere quid sit, non est ausus: hoc solū de
eo sciens, q̄ sciri quale sit ab homine non possit. Solum uero ei simillimum de
uisibilibus solē reperit: & p̄ eius similitudinē uiam sermoni suo attollēdi se ad
non cōprehensibilia patefecit. Ideo & nullum ei simulacrū, cum dijs alijs cōsti-
tueret, finxit antiquitas: quia summus deus natāq̄ ex eo mens, sicut ultra ani-
mam, ita supra naturā sunt: q̄ nihil fas est de fabulis puenire. De dijs autē, ut dī
xi, cæteris, & de anima, non frustra se, nec ut oblectēt, ad fabulosa cōuertunt,
sed quia sciūt inimicam esse naturæ aptam nudamq̄ expositionē sui, quæ sicut
uulgaribus hoim sensibus intellectum sui uario re: tegmine opimentoq̄ sub-
trahit, ita à prudentibus arcana sua uoluit p̄ fabulosa tractari. Sic ipsa myſteria
figurar: cuniculis operiunt, ne uel his adēptis nudam re: taliū se natura p̄be-
at, sed summatibus tñ uiris sapientia interpte ueri arcani conscijs, contenti sunt
reliqui, ad uenerationē figuris defendentibus à uilitate secretum. Numenio de
nicq̄ inter philosophos occultor: curiosiori, offensam numinum, q̄ Eleusina sa-
cra interpretando uulgauerit, somnia prodiderunt: uiso sibi ipsas Eleusinas deas
habitu meretricio ante aptum lupanar uidere prostantes: admirātūq̄, & causas
non conueniētes numinibus turpitudinis consulētī, respondisse iratas: ab ipso
se adyto pudicitiz suæ ui abstractas, & passim adeuntibus prostitutas. Adeo
semp̄ ita se & sciri & coli numina maluerūt, qualiter in uulgus antiquitas ip̄a
fabulata est: quæ & imagines & simulacra formarum talium prorlus alienis,
& ætates tam incremētū quàm diminutionis ignaris, & amictus ornatusq̄ ua-
rios corpus non habentibus, assignauit. Secundum hæc Pythagoras ipse atq̄
Empedocles, Parmenides quoq̄ & Heraclitus, de dijs fabulati sunt: nec secus
Timæus, qui progenies eorum sicut traditum fuerat, executus est.

Quinque esse genera somniandi, atque somnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.

Caput

III.

His prælibatis, anteq̄ ipsa somnij ȳba tractemus, prius q̄t somniādi mo-
dos obseruatio dephenderit, cū licentiā figurar: q̄ passim quiescētibus
ingerunt, sub definitionē & regulam uelustas mitteret, edisseramus: us
cui eor: gñi somnium quo de agimus applicandū sit, innotescat. Oīm q̄ ui-
dere sibi dormientes uident, quinq̄ sunt principales diuersitates & noia: Aut
em̄ ē ὄρα q̄ scdm Græcos, qd̄ Latini somniū uocant: aut ē ὄρα, qd̄ uisio recte
appel-

Quinq̄ somni
orū genera.

A appellat: aut *ἰνύπνιος*, qđ oraculū nuncupat: aut est *ἰνύπνιος*, qđ infomniū dici tur: aut ē *φάρτασμα*, qđ Cicero (q̄ties opus hoc noie fuit) uisum uocauit. Vltima ex his duo cū uideat, cura interpretatiōis indigna sūt, q̄a nihil diuinatiōis appor tant, *ἰνύπνιος* dico & *φάρτασμα*. Est em̄ *ἰνύπνιος*, q̄ties cura opp̄si animi uel corpo ris siue fortunæ, q̄lis uigilantē satigauerit, talē se ingerit dormienti. Animi, ut si amator delictis suis aut iruentē se uideat, aut carentē: si metuens q̄s imminētē sibi uel insidijs uel potestate p̄sonā, aut incurrisse hanc ex imagine cogitationū suarū, aut effugisse uideat. Corporis, si temeto ingurgitatus, aut distētus cibo, uel abundantia p̄focari se extimet, uel grauātibus exonerari: aut cōtrā, si eluriens cibū, aut potū siuēs, desiderare, quærere, uel etiā inuenisse uideat. Fortunæ, cū se quis existimat, uel potētia, uel magistratu, aut augeri pro desiderio, aut exui pro timore. Hæc & his similia, qm̄ ex habitu mentis quietē sicut p̄uenerant, ita & turbauerant dormientis, unā cum somno aduolant, & pariter euanescent.

B Hinc & infomnio nomē, non quia per somnium uidetur (hoc enim est huic ḡni cōmune cum cæteris) sed quia in ipso somnio tantūmodo esse crediur dū uidet, post somnium nullā sui utilitatem uel significationē relinquit. Falsa esse infomnia, nec Maro tacuit: Sed falsa ad cœlum mittūt infomnia manes. Cœlū hic uiuorū regionē uocans: q̄a sicut dii nobis, ita nos defunctis sup̄i habemur. Amorē quoq̄ describens, cuius curā semp̄ sequuntur infomnia, ait: Hæret in fixi pectore uultus, Verbaq̄, nec placidā membris dat cura quietem. Et post hæc: Anna soror, quæ me suspensā in infomnia terrent, *φάρτασμα* uero, hoc ē uisum, cum inter uigiliā & adultam quietē, in quadā (ut aiunt) prima somnij ne bulia adhuc uigilare se existimās q̄ dormire uix cœpit, aspicerē uidet irruentes in se, uel passim uagantes formas, à natura seu magnitudine seu specie discrepā tes, uariasq̄ tēpestates rerū uel lætas uel turbulētias. In hoc ḡne ē *ἰνύπνιος*, quē publica p̄suasio q̄scentes opināē inuadere, & p̄dere suo p̄lios ac sentiētēs gra uare. His duobus modis ad nullā noscendi futuri opem receptis, tribus cæte ris in ingenium diuinationis instruimur. Et est oraculū q̄dem, cum in somnis parens, uel alia sancta grauisq̄ p̄sona, seu sacerdos, uel etiā deus, apte euenturū quid, aut non euenturū, faciendum, uitandum uel denūtiat. Visio est aut, cum id q̄s uidet, qđ eodem modo quō apparuerat eueniet. Amicum p̄gre cōmo rantem quem non cogitabat, uisus est sibi reuersum uidere, & procedenti ob uisus quem uiderat uenit in amplexus. Depositu in q̄ete suscepit, & matutinus ei p̄ator occurrit, mandans pecuniā tutelæ, & fidei custodiæ celandam com mittens. Somnium proprie uocat, qđ tegit figuris, & uelat ambagibus, nō ni si interpretatiōe intelligendā significationem rei quæ demonstrat. Quod quale sit, non à nobis exponendum est, cum hoc unusq̄sq̄ ex usu qđ sit agnoscat. Hu ius q̄ncq̄ sunt species, aut em̄ p̄prium, aut alienū, aut cōe, aut publicū, aut ḡnā le est. Proprium est, cum se q̄s facientē patientē uel aliqd̄ somniat. Alienum, cum aliū. Cōe, cum se unā cum alio. Publicū est, cum ciuitati forō uel thea tro, seu qb̄slibet publicis mœnibus actibus uel, triste uel lætum qđ existimat accidisse. Ḡnāle est, cum q̄s circa solis orbē lunarē uel globū, seu alia sidera, uel cœlū, oēsq̄ terras, aliqd̄ somniat inouatū. Hoc aut qđ Scipio uidisse se retulit, tria illa q̄ sola p̄babilia sunt ḡnā principalitatis amplectiū: & oēs ip̄ius sōn̄i spe

Infomnium.

6. encidos.

4. encidos.

Phantasme.

Oraculum.

Visio.

Somnium.

Scipio's somni um ad qđ ge nus sit referen dum.

cies attingit. Est enim oraculum: quia Paulus & Africanus uterq; parens, san-
cti grauesq; ambo, nec alieni à sacerdotio, quod illi euenturæ esset enuntiarūt.
Est uisio: quia loca ipsa, in quibus post corpus, uel qualis futurus esset aspexit.
Est somnium: quia res, quæ illi narratæ sunt, altitudo, tecta profunditate pru-
dentia, non potest nobis nisi sciētia interpretationis aperiri. Ad ipsius quoq; so-
mni species omnes refertur. Est proprium: quia ad supera ipse perductus est,
& de se futura cognouit. Est alienum: q̄ quem statum aliorum animæ fortitæ
sunt, deprehendit. Est cōmune: q̄ eadem loca tam sibi q̄ cæteris eiusdem meri-
ti didiciti p̄parari. Est publicum: q̄ uictoriā patriæ, & Carthaginis interitū, &
Capitolinum triumphum, & sollicitudinē futuræ seditionis agnouit. Est gene-
rale: q̄ cœlum cœlicq; circulos conuersionisq; concentum, uiuo adhuc homini
noua & incognita: stellarum etiam ac luminum motus, terræq; omnis sitū su-
spiciendo uel despiciendo concepit. Nec dici potest nō aptū fuisse Scipionis
personæ somnium, q̄d generale esset & publicum: quia necdum illi cōtingisset
amplissimus magistratus: imò cū adhuc, ut ipse dicit, penē miles haberet. Aiu-
enim, non habēda pro ueris de statu ciuitatis somnia, nisi quæ rector eius ma-
gistratus' ue uidisset: aut quæ de plebe non unus, sed multi similia somnias-
sent. Ideo apud Homerū, cum in concilio Græcorū Agamemnon somnium q̄d de
instruendo prælio uiderat, publicaret: Nestor qui non minus ipse prudētia, q̄
omnis iuuenta uiribus iuuit exercitum, conciliās fidem relatis, de statu inquit
publico credēdum regio somnio: quod si alter uidisset, repudiaremus ut futile.
Sed non ab re erat, ut scipio, & si necdū adeptus tūc erat consularū, nec erat re-
ctor exercitus, Carthaginis somniaret interitum, cuius erat autor futurus: audi-
retq; uictoriām beneficio suo publicandā: uideret etiam secreta naturæ, uir nō
minus philosophia q̄ uirtute præcellens. His assertis, quia superius falsitatis
insomniorum Vergiliū testem citantes, eius uersus fecimus mentionē, eruti
de geminæ somni descriptione portarū: si quis forte quærere uelit, cur porta
ex ebore falsis, è cornu ueris sit deputata, instruetur autore Porphyrio, qui in
commentarijs suis hæc in eundem locum dicit ab Homero sub eadem diuisione
ne descripta: Latet (inquit) omne uerum: hoc tamen anima, cum ab officijs cor-
poris somno eius paululum libera est, interdū aspiciet: nonnunq̄ tēdit aciem,
nec tamē peruenit. Et cum aspiciet, tamen non libero & perfecto lumine uidet,
sed interiecto uelamine, quod nexus naturæ caligantis obducit. Et hoc in natu-
ra esse idē Vergilius asserit, dicens: Aspice, nancq; omnem, quæ nunc obducta
tuētī Mortales hebetat uisus tibi, & humida circum Caligat, nubem eripiam.
Hoc uelamen cum in quiete ad uerū usq; aciem introspicētis admittit: de cor-
nu credit: cuius ista natura est, ut tenuatum uisui peruium sit. Cum autē à uero
hebetat ac repellit obrutū, ebur putat: cuius corpus ita natura densatū ē, ut ad
q̄uis extremitatē tenuitatis crassum, nullo uisu ad ulteriora tendente penetret.

Propositum seu scopus huius somni quis sit. Caput IIII.

TRactatis generibus & modis, ad quos somniū Scipionis refert, nunc
ipsam eiusdem somni mentem, ipsumq; propositū quod Græci *οὐδὲν*
uocāt, anteq; uerba inspiciant, tentemus aperire: & eō p̄tinere propo-
siū præsentis operis asseramus, sicut iam in principio huius sermonis adstru-
xi-

A ximus, ut animas bene de rep. meritorū, post corpora caelo reddi, & illic frui beatitudinis perpetuitate nos doceat. Nam Scipionem ipsum hęc occasio ad narrandum somnium prouocauit, quod longo tempore se testatus est silentio condidisse. Cum enim Lælius quaeretur, nullas Nasicae statuas in publico, in interfecti tyrāni remuneratione locatas, respondit Scipio post alia in hęc uerba: Sed quanquam sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum uirtutis est præmium, tamen illa diuina uirtus, non statuas plumbo in hærentes, nec triumphos arefcentibus laureis, sed stabiliora quædam, & uiridiora præmiorum genera desiderat. Quæ tamen ista sunt inquit Lælius? Tū Scipio, patimini me inquit (quoniam tertium diem iam seriatim sumus) & cætera prosequi, quibus ad narrationem somnii uenit, docēs illa esse stabiliora & uiridiora præmiorum genera, quæ ipse uidisset in caelo bonis rerū. seruata rectoribus, sicut his uerbis eius ostenditur: Sed quo sis Africanae alacrior ad tuandam remp. sic habeto: Omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certū esse in caelo & definitū locum, ubi beati sempiterno æuo fruant. Et paulo post, hunc certū locum qui sit designās, ait: Sed sic scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiā cole & pietatē: quæ cum magna in parētibus & propinquis, tum in patria maxima est. Ea uita uia est in caelum, & in hunc cœtum, eosque qui iam uixerint: & corpore laxati incolunt locum, quē uides, significans galaxian. Sciēdum est enim, quod locus in quo sibi uidet esse Scipio per quem etem, lacteus circulus est, qui galaxias uocat. Siquidē his uerbis in principio utitur: Ostēdebat autem Carthaginem de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco. Et paulo post apertius dicit: Erat autem is splendidissimo candore inter flammam circulus elucens, quem uos (ut à Graecis accepistis) orbem lacteum nuncupatis: ex quo mihi omnia contemplanti præclara & mirabilia uidebant. Et de hoc quidē galaxia, cum de circulis loquemur, plenius differemus.

Quamq̄ omnes numeri modo quodam pleni sint, tamen octonarium ac septenarium peculiariter plenos dici: quamq̄ ob causam octonarius plenus uocetur. Caput V.

D Sed iam quoniā inter libros, quos de repu. Cicero, quos uel prius Plato scripserat, quæ differētia, quæ similitudo habeatur, expressimus, & cur operi suo uel Plato Eri Indiciū, uel Cicero somnii Scipionis ascriuerit: quod uel sit ab Epicureis obiectum Platoni, uel quemadmodum debilis calumnia reselatur, & quibus tractatibus philosophi admisceant, uel à quibus penitus excludant fabulosa, retulimus: adieciimusque post hæc necessario genera omnium imaginum, quæ falsò, quæque uerò uidentur in somniis: ipsasque distinctissimas species somniorum, ad quas Africani somnium constaret referri: & cur Scipioni conueniret talia somnari: & de geminis somnii portis: quæ fuerit à ueteribus expressa sententia super his omnibus: ipsius somnii, de quo loquimur, mentem propositumque signauimus: & partem cœli euidenter expressimus, in qua sibi Scipio per quietē, hæc uel uidisse uisus ē, uel audisse quæ retulit. Nunc iam discutienda nobis sunt ipsius somnii uerba, non omnia, sed ut quæ uidebuntur digna quaesitu. Ac prima nobis tractanda se ingerit pars illa de numeris, in qua sic ait: Nam cum ætas tua septenos octies solis anfractus reditusque conuerterit, duosque hi numeri, quorum uterque plenus, alii altera de causa habet, circuitu naturali summam tibi fatalem consecerint, in te unum atque in

tuum

tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebunt: tu eris unus in quo nitatur tota ciuitatis salus: ac ne multa, dictator temp. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Plenitudinem hic non frustra numeris assignat. Plenitudo enim proprie nisi diuinis rebus supernisq; non conuenit: neq; enim corpus proprie plenum dixeris, quod cum sui sit impatiens elidendo, alieni appetes est hauriendo. Quæ si metallis corporibus non usu eueniunt, non tamen plena illa, sed uasta dicenda sunt. Hæc est igitur communis numerosæ omnium plenitudo, q; cogitatio nisi à nobis ad superos meanti, occurrit prima perfectio incorporalitatibus in numeris. Inter ipsos tamen proprie pleni uocantur secundum hos modos, qui præsentia tractatui necessarij sunt, qui aut uim obtinent uinculorum, aut corpora rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt: sed corpus, qd intelligendum, nõ sentiendo concipiatur. Totum hoc, ut obscuritatis depulsetur offensa, paulo altius repetita rerum luce, pandendum est: Omnia corpora superficie finiuntur, & in ipsam eorum pars ultima terminatur. Hi autem termini, cum sint semper circa corpora qrum termini sunt, incorporei tamẽ intelliguntur. Nam quousq; corpus esse dicetur, necdum terminus intelligitur: cogitatio quæ conceperit terminum, corpus relinquit. Ergo primus à corporibus ad incorporea transitus, ostendit corporum terminos: & hæc ẽ prima incorporea natura post corpora, sed nõ pure, nec ad integrum carens corpore. Nam licet extra corpus natura eius sit, tamen nõ nisi circa corpus apparet. Cum totũ deniq; corpus nominas, etiã superficies hoc uocabulo continetur. De corporibus eam, tamen non res, sed intellectus sequetur. Hæc superficies sicut est corporis terminus, ita lineis terminatur, quas suo nomine grammæ Græcia uocauit. Punctis lineæ finiuntur. Et hæc sunt corpora quæ mathematica uocant, de quibus solerti industria geometriæ disputat. Ergo hæc superficies cum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma subiecti corporis accipit numerum linearum. Nam seu trium, ut trigonum: seu quatuor, ut quadratum: seu plurium sit angulorum, totidẽ lineis sese ad extrema tangentibus planities eius includit. Hoc loco admonendi sumus, qd omne corpus lōgitudinis, latitudinis, & altitudinis dimensionibus constat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est, longitudo: est enim sine latitudine. Planities uero quam Græci *ἡμφοδία* uocant, longo latoq; distenditur, alto caret: & hæc planities quantis lineis contineatur, expressimus. Soliditas autem corporum constat, cum his duabus additur altitudo: sit enim tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod *συστόμα* uocant, qualis est tessera, quæ cubus uocatur. Si uero non unius partis, sed totius uelis corporis superficiem cogitare, qd proponimus esse quadratum (ut de uno qd exemplo sufficiet, disputemus) iam nõ quatuor, sed octo anguli colligunt: quod tum animaduertis, si sup unũ quadratum, quale prius diximus, alteræ tale altius impositum mēte cōspicias, ut altitudo q̄ illi plano deat, adiciatur: fiatq; tribus dimensionibus impletis corpus solidum, qd stereon uocant, ad imitationẽ tesserae q̄ cubus uocant. Ex his apparet octonarium numerum solidum corpus & esse & haberi: siquidem unũ apud geometras puncti locũ obtinet. Duo, lineæ ductũ faciunt, q̄ duobus punctis, ut supra diximus, coercent. Quatuor ȳo puncta aduersum se in duobus ordinibus

Nullũ corpus plenum.

Oēs numeri quo dammodo pleni.

Qui numeri proprie pleni uocentur.

Cur octonarius plenus dicitur, ȳo prima.

H

A dinibus bina per ordinem posita, expriment quadri specie, à singulis punctis in aduersum punctū eiecta linea. Hæc quatuor ut diximus duplicata, & octo facta, duo quadra similia describunt: quæ sibi supposita, additaq; altitudine, formam cubi, qd est solidū corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorē esse numerum superficie & lineis, ex quibus illā constare memorauimus, formisq; oibus. A lineis em̄ ascendit ad numerū, tanq; ad priorem, ut intelligat ex diuersis numeris linearū, q̄ formæ geometricæ describant. Ipsam uero superficiē cū lineis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam, nec tamē fequestrandam, propter perpetuam cum corporibus societatem. Ergo quod ab hac sursum recedit, iam purē incorporeum ē. Numeros autem hac superiores præcedens sermo patefecit. Prima ē igitur perfectio incorporalitatē in numeris. Et hæc est, ut diximus, numerorū omnium plenitudo. Seorsum autem illa (ut supra admonuimus) plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiunt, aut efficiuntur, aut uim obtinēt uinculorum, licet alias quoq; causas quibus pleni numeri efficiantur, esse non ambigā. Qualiter autē octonarius numerus solidum corpus efficiat, antē satis probatum est. Ergo singulariter quoq; plenus iure dicei propter corporæ soliditatis effectum. Sed & ad ipsam cœli harmoniam, id est concinentiam, hunc numerū magis aptum esse non dubium est, cū sphaeræ ipsæ octo sint, quæ mouētur, de quibus secuturus sermo procedet. Oēs quoq; partes, de quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage plenitudo nascatur. Est enim aut de his quæ neq; generantur, neq; generant, de monade & septem: quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur: aut de duplicato eo qui & generatur, & generat, id ē quatuor. Nam hic numerus quatuor & nascitur de duobus, & octo generat. Aut componitur de tribus & quinque, quorū alter primus omnium numerorum impar apparuit. quinarij autem potentiam sequēs tractatus attinget. Pythagorici uero hunc numerū iustitiam uocauerūt, quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares, hoc ē, in bis quaterna: ut nihilominus in numeros æque pariter pares diuisio quoq; ipsa soluat in bis bina. Eadē quoq; qualitate cōtextitur, id ē, bis bina bis. Cum ergo & cōtextio ipsius, pari æqualitate procedat, & resolutio æq̄liter redeat usq; ad monadem, q̄ diuisionē arithmetica ratione nō recipit, merito propter æq̄lem diuisionem iustitiæ nomē accepit. Et quia ex supradictis oibus apparet, q̄ta & partiū suarū, & seorsum sua plenitudine nitā, iure plenus uocāt.

Multas esse causas, cur septenarius plenus uocetur. Caput VI.

D SVperest ut septenariū quoq; numerū plenū iure uocitādum ratio in medio constituta psuadeat. Ac primū hoc trāsire sine admiratione nō possumus, q̄ duo numeri qui in se multiplicati uitale spatium uiri fortis includerēt, ex pari & impari cōstiterunt. Hoc em̄ uere pfectum ē, qd ex horū numeroz pmixtione ḡnatur. Nā impar numerus mas, & par femina uocāt. Itē arithmetici imparē patris, & parē matris appellatione uenerant. Hinc & Timæus Platonis, fabricatorē mundanæ animæ deum, partes eius ex pari & impari, id ē duplicari & triplicari numero, intertexuisse memorauit: ita ut à duplicari usq; ad octo, à triplicari usq; ad uigintiseptē staret alternatio mutuādi. Hi em̄ primi cubi utrinq; nascunt; siquidē à paribus bis bini, qui sunt quatuor, superficie

faci

Ratio 2a.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

faciunt: bis bini bis, qui sunt octo, corpus solidum fingunt. A dispari uero ter terna quæ sunt nouem, simplicem reddunt: & ter terna ter, id est, ter nouena, quæ sunt uigintiseptem, primum æque cubum alterius partis efficiunt. Unde intel ligi dat, hos duos numeros, octo & septem, qui ad multiplicationem an norum perfecti in rep. uiri conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animam iudicatos, quia nihil post autorem potest esse perfectius. Hoc quoque notandum est, quod superius asserentes communem numerorum omnium di gnitatē, antiquiores eos superficie & lineis eius, omnibusque corporibus osten dimus: procedens autem tractatus inuenit numeros & ante animam mundi su ille, quibus illam contextā augustissima Timæi ratio naturæ ipsius conscia te stis expressit. Hinc est quod pronuntiare non dubitauerunt sapientes, animam esse numerum se mouentem.

Primus uero cur
perfectus sit nu
merus septena
rius, ex parri
bus ipsius sum
p. 64.

Nunc uideamus cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus habe at: cuius ut plius plenitudo noscat, primum merita partium de quibus constat, tum de mū quod ipse possit, inuestigemus. Constat septenarius numerus, uel ex uno & sex, uel ex duobus & quatuor, uel ex tribus & quatuor. Singulari compagū membra tra ctemus: ex quibus scitebimur nullū alium numerū tam uaria esse maiestate sce cundum. Ex uno & sex, compago prima componit. Vnum aut, quod uocatur id est unitas, dicitur, & mas idem & sexmina est: par idem atque impar, ipse non nu merus, sed fons & origo numerorum. Hæc monas initium finisque omnium, neque ipsa principij aut finis sciens, ad summum refertur deum, eiusque intellectum a sequentium numero rerum & potestatum sequestrat: nec in inferiore post deū gradu frustra eam desideraueris. Hæc illa est mens, è summo nata deo, quæ uic es temporis nesciens, in uno semper quod adest, consistit æuo: cumque, uipote una, non sit numerabilis, innumeras tamen generis species, & de se creat, & in tra se continet. Inde quoque aciem paululū cogitationis inclinās, hanc monadē reperiēs ad animam referri. Anima enim aliena a syluestris cōtagione materię, tantum se autori suo ac sibi debens, simplicem sortita naturam, cum se animan dæ immensitati uniuersitatis infundat, nullū in it tamen cum sua unitate diuor tium. Vides ut hæc monas orta prima rerum causa, ad usque animam ubique in te gra, & semp̄ indiuidua cōtinationem potestatis obtineat. Hæc de monade castigatus quæ se copia suggererat. Nec te remordeat, quod cum omni numero præ esse uideatur, in cōiunctione præcipue septenarij prædicetur. Nulli enim apti us iungitur monas incorrupta, quæ uirgini. Huic autem numero, id est septena rio, adeo opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas quoque uocitetur. Nam uirgo cre ditur, quia nullū ex se parit numerū duplicatus, quæ intra denariū coarctet, quæ primum limitem constat esse numerorum. Pallas ideo, quia ex solius monadis fectu, & multiplicatione processit: sicut Minerua solo ex uno parente nata phibeat. Senarius uero qui cum uno cōiunctus septenarium facit, uariæ ac mul tiplicis religionis & potentie est. Primum, quod solum ex omnibus numeris quæ in fra decem sunt, de suis partibus constat. Habet enim medietatē, & tertiam par tem, & sextam partem: & est medietas tria, tertia pars duo, sexta pars unum, quæ omnia simul sex faciūt. Habet & alia suæ uenerationis indicia: sed ne longior fa ciat sermo fastidium, unum ex omnibus eius officium persequemur, quod ideo præ-

Vis numeri se
narij.

A p̄tulimus, quia hoc commemorato, non senarij uñ, sed & septenarij pariter dignitas aſtruetur. Humano partui frequētiorem uſum nouem menſium, certo numerorum modulamine natura conſtituit: ſed ratio non aſciti ſenarij numeri multiplicacionē procedens, etiam ſeptem menſes compulſit uſurpari. Quā breuiter abſoluteq; duos eſſe primos om̄ium numerorū cubos, id eſt, à pari octo, ab impari uigintiſeptem, & eſſe imparē marē, parē ſceminā ſuperius xp̄ſi ſimus. Horū uterq; ſi per ſenarium numerum multiplicetur, efficiunt diēz numerum, qui ſeptem menſibus explicātur. Coeant em̄ numeri, mas ille qui memoratur, & ſcemia, octo ſcilicet & uigintiſeptem, pariunt ex ſe quinq; & triginta. Hæc ſexies multiplicata, creant decem & ducentos, qui numerus diēz mēſem ſeptimū claudit. Ita eſt ergo natura ſc̄cūdis hic numerus, ut primam

B humani partus perfectionem, quali arbiter quidam maturitatis, abſoluat. Diſcretio uero partus futuri (ſicut Hippocrates reſert) ſic in utero dignoſcitur: Aut enim ſeptuageſimo, aut nonageſimo die conceptus mouetur. Dies ergo motus, quicunq; fuerit de duobus, ter multiplicatur, aut ſeptimum, aut nonum explicat menſem. Hæc de prima ſeptenarij copulacione libata ſunt. Se

cunda de duobus & quinq; eſt. Ex his dyas, quia poſt monadem prima ē, pri- Dyadis et qui
narij uis ac
uirtus.
mus eſt numerus. Hæc ab illa om̄ipotētia ſolitaria, incorporis intelligibilis linea prima deſluxit. Ideo & ad uagas ſtellarum & luminum ſphæras reſertur, quia hæc quoq; ab illa quæ ἀπλανής dicitur, in numerum ſciſſæ, & in uarij motus contrarietatem retortæ ſunt. Hic ergo numerus cū quinario aptiſſime iungitur, dum hic ad errantes, ut diximus, ad cœli zonas ille reſeratur. Sed ille ratione ſciſſionis, hic numero. Illa uero quinario numero proprietas excepta potentia ultra cæteras eminentis euenit, q̄ ſolus om̄ia quæcūq; ſunt, quæcūq; uidētur eſſe, complexus eſt. Eſſe autē dicimus intelligibilia, uideri eſſe corporalia omnia, ſeu diuinum corpus habeant, ſeu caducum. Hic ergo numerus ſimul om̄ia & ſupera & ſubiecta deſignat. Aut em̄ deus ſummus eſt, aut mens ex eo nata, in qua ſpecies rerum continentur: aut mundi anima, quæ animarū omnium ſons eſt, aut cœleſtia ſunt iſc̄q; ad nos, aut terrena natura eſt, & ſic quinari

us rerum om̄ium numerus impletur. De ſecunda ſeptenarij numeri coniuncti- Ternarij
& quaternarij.
one dicta hæc, pro affectatæ breuitatis neceſſitate ſufficiāt. Tertia eſt de tribus & quatuor, quæ quātum ualeat, reuoluamus: Geometrici corporis ab impari prima planities in tribus lineis conſtat: his enim trigonalis forma concluditur. A pari uero prima in quatuor inuenitur. Item ſcimus ſecundum Platonem, id eſt, ſecundū ipſius ueritatis arcanum, illa forti inter ſe uinculo colligari, quibus interiecta mediætas præſtat uinculi firmitatem. Cum uero mediætas ipſa geminatur, ea q̄ extrema ſunt, non tenaciter tantum, ſed etiam inſolubiliter uinciuntur. Primo ergo ternario numero contigit, ut inter duo ſumma, mediū q̄ uinciret, accipet. Quaternarius x̄o duas mediætates primus oim̄ nactus eſt, quas ab hoc numero deus mundanæ molis artifex conditorq; mutuatus, inſolubili inter ſe uinculo elementa deuinxit, ſicut in Timæo Platonis aſſertū eſt. Nec aliter tam controuerſa ſibi ac repugnantia, & natura communionem abnuentia promiſceri, terram dico & ignem, potuiſſe per tam iugabilem compe-

ele

Elementa inter se diuersissima, opifex tñ deus ordinis opportunitate cõnexus, ut facile iungerent. Nam cum binæ in singulis qualitates essent, talē unicuiq; de duabus alterā dedit, ut in eo cui adhæreret, cognatā sibi & similē reperiret. Terra est sicca & frigida, aqua uero frigida & humida est: hæc duo elemēta licet sibi p̄ siccum humectumq; contraria sint, per frigidum tñ cõmune iunguntur. Aer humectus & calidus est, & cū aquæ frigidæ contrarius sit calore, conciliatione tñ socij copulat̄ humoris. Sup̄ hūc ignis cum sit calidus & siccus, humorē quidem aeris respuit siccitate, sed connectit̄ societate caloris. Et ita fit, ut singula quæc; elementor; duo sibi hinc inde uicina, singulis qualitatibus uel ut quibusdā amplectant̄ uinis. Aqua terram frigore, aerē sibi nec̄tit humore. Aer aquæ humecto simili, & igni calore sociat̄. Ignis aeri miscet̄ ut calido, terræ iungit̄ siccitate. Terra ignē sicco patit̄, aquam frigore non respuit. Hæc tñ uarietas uinculor;, si elementa duo forent, nihil inter ipsa firmitatis habuisset, si tria, minus quidē ualido, aliquo tñ nexu uinciēda nodaret. Inter quatuor uero insolubilis colligatio est, cū duæ summitates duabus interiectionibus uinciunt. Qd̄ erit manifestius, si in medio posueris ipsam continentia sensus de Timæo Platonis exceptā: Diuini decoris, inquit, ratio postulabat, talē fieri mundum, qui & uisum pateret & tactum. Constabat autē, nec; uideri aliquid posse sine ignis beneficio, nec; t̄gi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. Vnde mundi om̄e corpus de igni & terra instruere fabricator incipiēs, uidit duo conuenire sine medio colligante non posse, & hoc esse optimum uinculum, qd̄ & se pariter & à se liganda deuinciat. Vnā uero interiectionē, tunc solum posse sufficere, cum superficies sine altitudine uincienda est. At ubi arc̄tanda uinculis est alta dimēso, nodum nisi gemina interiectione non nec̄ti. Inde aerem & aquā inter ignē terramq; contexuit, & ita p̄ om̄ia, una & sibi conueniens iugabilis competētia cucurrit, elementor; diuersitatem ipsa differentiar; æqualitate consocians. Nam c̄ptum interest inter aquam & aerē causa dēsitatis & ponderis, tantundē inter aerem & ignem est. Et rursus, qd̄ interest inter aerem & aquā causa leuitatis & raritatis, hoc interest inter terram & aquā. Item qd̄ interest inter terram & aquā causa densitatis & ponderis, hoc interest inter aquā & aerem. Et quod inter aquā & aerē, hoc inter aerē & ignē. Et cōtrā, quod interest inter ignē & aerem tenuitatis leuitatisq; causa, hoc interest aerem & aquā est. Et qd̄ est inter aerē & aquam, hoc interest aquam intelligit̄ & terrā. Nec solum sibi uicina & coherētia comparant̄, sed eadē alternis saltibus custoditur æqualitas. Nam qd̄ est terra ad aerē, hoc est aqua ad ignem: & q̄ties uerteris, eandē repies iugabilē competentiā. ita ex ipso q̄ inter se sunt æqualiter diuersa sociant̄. Hæc eo dicta sunt, ut apta ratione constaret, nec; planitiem sine tribus, nec; soliditatē sine quatuor posse uiciri. Ergo septenarius numerus gemi nam uim obtinet uinciēdi, quia ambæ partes eius uincula prima fortitæ sunt: ternarius cum una medietate, quaternarius cū duabus. Hinc in alio loco eiusdem somnij Cicero de septenario dicit: Qui numerus rerū om̄ ferē nodus ē.

Itē om̄ia corpora aut mathematica sunt alumna geometriæ, aut talia q̄ uisum tactum uel patiant̄. Hor; priora tribus incrementor; gradibus constant: aut em̄ linea erigitur ex puncto, aut ex linea superficies, aut ex planitie soliditas.

Alte

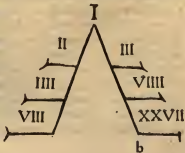
A Altera vero corpora quatuor elementorum collato foedere, in robur substantiae corporulatae concordia coactione coalescunt. Necnon omnium corporum tres sunt dimensiones, longitudo, latitudo, profunditas. Termini adnumerato effectu ultimo quatuor, punctum, linea, superficies, & ipsa soliditas. Item, cum quatuor sint elementa ex quibus constitant corpora, terra, aqua, aer, & ignis, tribus sine dubio interstitiis separantur: quorum unum est a terra usque ad aquam, ab aqua usque ad aerem sequens, tertium ab aere usque ad ignem. Et a terra quidem usque ad aquam spatium, necessitas a physicis dicitur, quia vincire & solidare creditur, quod est in corporibus lutulentum. Vnde Homericus censor cum Graecis imperaretur, Vos omnes (inquit) in terram & aquam resoluamini, in id dicens, quod est in natura humana turbidum, quod facta est homini prima concretio. Illud vero

E hoc spatium est, quod superioribus inferiora conciliat, & facit dissimilia convenire. Inter aerem vero & ignem, obediencia dicitur, quia sicut lutulenta & grauia superioribus necessitate iunguntur, ita superiora lutulentis obediencia copulantur, harmonia media coniunctionem utriusque praestante. Ex quatuor igitur elementis & tribus eorum interstitiis, absolutionem corporum constare manifestum est. Ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multiplici inter se cognationis necessitate sociati, efficiuntur dis utriusque corporibus, consensu ministri foederis obsequuntur. Nec solum explicandis corporibus hi duo numeri collatiuum praestant fauorem, sed quaternarium quod dem Pythagorici (quod τετρακτις uocant) adeo quasi ad perfectionem animae pertinet tam in arcana uenerant, ut ex eo & iurandi religionem sibi fecerint, ου μὲν τὸν

C iurauerunt τετρακτις ἀγαθὰ πάντα τετρακτις. Iuro tibi per eum, quod dat aeternam quaternarium numerum. Ternarius uero assignat animam tribus suis partibus absolutam. Quarum prima est ratio, quam λογιστικὴ appellat. Secunda animositas, quam θυμικὴ uocat. Tertia cupiditas, quam ἐπιθυμητικὴ nuncupat. Item nullus sapientum animam ex symphoniis quocumque musicis constituisse dubitauit. Inter has non paruae potentiae est, quae dicitur διαπασών. Haec constat ex duabus, id est διαπασών & διαπέντα. Fit autem diapente ex hemiolio, & sit diatessarion ex epitritio. Et est primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor: quod quale sit, suo loco plenius exequemur. Ergo ex his duobus numeris constat diatessarion & diapente, ex quibus diapasalon symphonia generatur. Vnde Vergilius nullius disciplinae expertus, plane & per omnia beatos exprimere uolens, ait: O terque quaterque beati.

D Haec de partibus septenarii numeri sectantes compendia diximus, de ipso quoque pauca dicemus. Hic numerus heptas nunc uocatur, antiquato usu primae litterae.

Apud ueteres enim septas uocitabatur, quod Graeco nomine testabatur uenerationem de bita numero. Nam primo omnium hoc numero anima mundana generata est, sicut Timaeus Platonis edocuit. Monade enim in uertice locata, terni numeri ab eadem ex utraque parte fluxerunt: ab hac pares, ab illa impares. id est post monadem a parte altera duo, in quatuor, deinde octo: ab alia uero parte, tria, deinde noue, et in uiginti septem. Et ex his numeris

Al. Per quatuor aeternam numerum dedit ipse quaternum.

Lamidos.

Secunda ratio est numerus septenarius.

facta cōtextio, gñationem animæ impio creatoris effecit. Nō parua ergo hinc potentia numeri huius oñditur, q̄a mundanæ aīæ origo septem finibus continet̄. Septem quoq̄ uagantiū sphaeræ ordinem illi Itellifera & oēs cōtinenti subiecit artifex fabricatoris prouidentia, q̄ & superioris rapidis motibus obui arent, & inferiora aīa gubernarent. Lunā quoq̄ quali ex illis septimam, numerus septenarius mouet, cursumq̄ eius ipse dispensat. Quod cum multis modis probetur, ab hoc incipiat oñdi. Luna octo & uiginti propē diebus totius zodiaci ambitum conficit. Nam etsi per triginta dies ad solem à quo profecta est, remeat, solos tñ ferē uigintiocto in tota zodiaci circuitione cōsumit: reliqs, solem qui de loco in quo eum reliq̄t, abcesserat, cōphendit. Sol em̄ unum de duodecim signis integro mēse metitur. Ponamus ergo, sole in prima parte arietis constituto, ab ipsius (ut ita dicam) orbe emerfisse lunā, quod eam nasci uocamus. Hæc post uigintiocto dies, & horas ferē septem, ad primā partem arietis redit: sed illic nō inuenit solem. Interea em̄ & ipse progressionis suæ lege ulterius abcessit, & ideo ipsa necdum putatur eò unde profecta fuerat, reuertisse: quia oculi nri tunc, non à prima parte arietis, sed à sole eam fenserant processisse. Hunc ergo diebus reliquis, id est duobus, plus minus' ue consequitur, & tūc orbi eius denuo succedens, ac denuo inde procedens, rursus dicitur nasci. Inde ferē nunq̄ in eodem signo bis continuo nascitur, nisi in Geminis, ubi hoc nonnunq̄ euenit, q̄a dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi morante consumit. Rarissimò in alijs, si circa primā signi partem à sole procedat. Huius ergo uigintiocto dierū numeri, septenarius origo est. Nam si ab uno usq̄ ad septem q̄ntum singuli numeri exprimunt, tñ antecedentibus addēdo procedas, inuenies uigintiocto nata de septem. Hunc etiam numerū, qui in quater septenos æqua sorte digeritur, ad totam zodiaci latitudinem emetiendam remetiēdamq̄ consumit. Nam septem diebus ab extremitate septētrionalis oræ obliquè meando per latum, ad medietatem latitudinis peruenit, qui locus appellatur eclipticus. Septem sequentibus à medio ad imum australe delabitur. Septem alijs rursus ad medium obliquata conscendit. Vltimis septem, septentrionali redditur summitati. Item n̄isdem quater septenis diebus oñem zodiaci et longitudinem & latitudinem circū perq̄ discurrit. Similibus quoq̄ dispensationibus hebdomadam luminis sui uices sempiterna lege uariādo disponit. Primus em̄ septē, usq̄ ad medietatē uelut diuisi orbis excrefcit, & *αχρόμος* tunc uocatur. Sc̄dis, orbem totum renascentes ignes colligendo iam complet, & plena tunc dicitur. Tertijs, *αχρόμος* rursus efficitur, cum ad medietatem decrescendo contrahitur. Quartis, ultima luminis sui diminutione tenuat̄. Septem quoq̄ p̄mutationibus, quas phasis uocant Græci, toto mense distinguitur, cum nascitur, cum sit dichotomos, & cum sit *διφύκτος*, cum plena, & rursus amphicyrtos, ac denuo dichotomos, & cū ad nos luminis uniuersitate priuatur. Amphicyrtos est autē, cum supra diametrū dichotomi est anteq̄ orbis conclusionē cingatur, uel de orbe iam minuens inter medietatem ac plenitudinem insuper mediam luminis curuat eminentiā. Sol quoq̄ ipse, de quo uicā oñia mutuātur, septimo signo uices suas uariat: nam à solstitio, hyemali ad solstitium æstiuum septimo peruenit signo; & à tropico uerno usq̄ ad autumnale tropi-

Tertia.

Quarta.

Quinta.

- A** le tropicum septimi signi peragratione producit. Tres quoque conuersiones lucis æthereæ per hunc numerum constant. Est autem prima maxima, scilicet media, minima est tertia: & maxima est anni secundum solem, media mensis secundum lunam, minima diei secundum ortum & occasum. Est uero unaquæque conuersionis quadruparita, & ita constat septenarius numerus, id est ex tribus generibus conuersionum, & ex quatuor modis quibus unaquæque conuertitur. Hi sunt autem quatuor modi. Fit enim prima humida, deinde calida, inde sicca, & ad ultimum frigida. Est maxima conuersionis, id est anni, humida est uerno tempore, calida æstiuo, sicca autumnus, frigida per hyemem. Media autem conuersionis mensis per lunam ita fit, ut prima sit hebdomas humida, quia nascens luna humorem asfolet concitare. Scilicet calida, adulescente in ea iam luce de solis aspectu. Tertia sicca, quasi plus ab ortu remota.
- B** Quarta frigida, deficiente iam lumine. Tertia uero conuersionis, quæ est diei secundum ortum & occasum, ita disponitur, quod humida sit usque ad primam de quatuor partibus partem diei, calida usque ad secundam, sicca usque ad tertiam, quarta iam frigida. Septima. Oportet anus quoque in incremento suo hunc numerum tenet. Nam primo nascens lune die fit copiosior solito, minuit paulisper secundo, minoremque uidet eum tertius quæ secundus, & ita decrescendo ad diem septimum peruenit. Rursum octauus dies manet septimo par, & nonus sit similis sexto, decimus quinto, & undecimus sit querto par, tertio quoque duodecimus, & tertius decimus sit similis secundo, quartus decimus primo. Tertia uero hebdomas eadem facit quæ prima, quarta eadem quæ secunda. Hic denique est numerus, qui hominem concipi, formari, edi, uiuere, alii, ac per omnes ætatum gradus tradi senectæ, atque omnino consistere facit. Oportet. Nam ut illud tacemus, quod ueterum nulla uis feminis occupatum, hoc diebus numero natura constituit, uelut decreto exonerandæ mulieris uetigali mense redeunte purgari: hoc tamen prætereundum non est, quia semine quod post iactum sui intra horas septem non fuerit in effusionem relapsum, hæcisse in uitam pronuntiat. Verum femine semel intra formandi hominis monetam locato, hoc primum artifex natura molitur, ut die septimo folliculum genituum circumdet humori ex membrana tam tenui, qualis in ouo ab exteriori testa clauditur, & intra se claudit liquor. Hoc cum à physicis deprehensum sit, Hippocrates quoque ipse, qui tam fallere quam falli nescit, experimenti certus asseruit, referens in libro quod de natura pueri inscribitur, tale feminis receptaculum de utero eius eiectionem, quam septimo post conceptum die grauidam intellexerat. Mulierem enim femine non effuso, ne grauida maneret orantem, imperauerat saltibus concitari, atque septimo die saltu eiectionem cum tali folliculo, qualis supra retulimus, suffecisse conceptui: Hæc Hippocrates. Straton uero per ripateticus, & Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac obseruatione dispensant, ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi de quo diximus, apparere: tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem: quarta humorem ipsum coagulari, ut quiddam uelut inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate conueniat: quinta uero interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram, magnitudine quidem apis, sed ut in illa breuitate membra omnia, & designata totius corporis lineamenta consistant. Ideo autem adieciimus, interdum, quia constat quoties quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mense septimo maturari partum.

Cum autem nono mense absolutio futura est, siquidem foemina fabricatur, sexta hebdomade iam mēbra diuidi: si masculus, septima. Post partū uero uirū uicturū: sit quod effusum est, an in utero sit prēmortuū, ut nūmmodō spirans nascatur, septima hora discernit. Ultra hunc em̄ horarū numerum, quæ prēmortua nascuntur, aëris halitum ferre non possunt: quem quisquis ultra septem horas sustinuerit, intelligit ad uitam creatus, nisi alter sorte, qualis perfectum potest, casus eripiat. Item post dies septem iactat reliquias umbilici, & post bis septem incipit ad lumē uisus eius moueri, & post septies septem liberè iam & pupulas, & totā faciem cōuertit ad motus singulos uidentorū. Post septem uero menses dentes incipiunt mandibulis emergere. Et post bis septē, sedet sine casus timore. Post ter septem, sonus eius in uerba prorumpit. Et post quarta septem, non solum stat firmiter, sed & incedit. Post quinquies septem, incipit lac nutricis horrere, nisi forte ad patientiā longioris uisus continuata consuetudine protrahatur. Post annos septē, dentes qui primi emerferāt, alijs apertoribus ad cibum solidum nascētibus cedunt, eodemq; anno, id est septimo, plenè absoluitur integritas loquendi. Vnde & septem uocales literæ à natura dicuntur inuentæ, licet latinitas eisdem modo longas, modo breues pronuntians, quinq; pro septem tenere maluerit. Apud quos tamen, si sonos uocalium non apices numeraueris, similiter septem sunt. Post annos autē bis septē ipsa ætatis necessitate pubescit. Tunc em̄ moueri incipit uis generationis in masculis, & purgatio foeminarū. Ideo & tutela pueris quasi uirile iam robur absoluitur, de qua tamen foemine propter uotoꝝ festinationē maturius biennio legibus liberant. Post ter septenos annos, genas flore uestit iuuetā, idemq; annus finem in longum crescēdi facit. Et quarta annorū hebdomas impleta, in latum quoq; crescere ultrā iam prohibet. Quinta om̄e uirū, quantæ inesse unicuiq; possunt, cōplet augmētum, nulloq; modo iam potest quisq; se fortior fieri. Inter pugiles deniq; hæc cōsuetudo seruatur, ut quos iam coronauere uictoriæ, nihil de le amplius in incremēto uirū sperent. Qui uero exptes huius gloriæ usq; illō māserunt, à professione discedāt. Sexies uero septeni anni, seruāt uires antè collectas, nec diminutionē, nisi ex accidētī, euenire patiunt. Sed à sexta usq; ad septimā septimanam sit quidē diminutio, sed occulta, & quæ detrimentū suū aperta defectiōne non prodat. Ideo nonnullarū reꝝp. is mos est, ut post sextam ad militiā nemo cogat. In pluribus dat remissio iusta post septimam. Notandum uero, qd cum numerus septē, se multiplicat, facit ætatē q̄ propriè perfecta & habet & dicit: adeo, ut illius ætatis homo, utpote qui iam perfectionē et attigerit, & needū præterierit, & consilio aptus sit, nec ab exercitiō uirium alienus habeat. Cum uero decas, qui & ipse pfectissimus numerus est, pfecto numero, id est ἑπτά, iungitur, ut aut decies septē, aut septies deni cōputentur anni, hæc à physicis credit meta uiuendi, & hoc uitæ humanæ perfectū spatiū terminat, qd quisq; excesserit, ab om̄i officio uacuis, soli exercitiō sapiētiæ uacat, & om̄em usum sui in suadēdo habet, aliorū munerū uacatione reuerendus. A septima em̄ usq; ad decimā septimanā, p̄ captu uirū, q̄ adhuc singulis p̄seuerant, uariant officia. Idē numerus totius corporis mēbra disponit. Septem em̄ sunt intra hoīem, quæ à Græcis nigra mēbra uocantur: Lingua, cor, pulmo, iecur, lien,

Alien, renes duo. Et septē alia cum uenis & meatibus quæ adiacēt singulis ad cibum & spm̄ accipiendum reddendumq; sunt deputata: guttur, stomachus, aluus, uesica, & intestina principalia tria: quorū unum dissipiū uocat, qđ uētre[m] & cætera intestina fecernit. Alterū mediū, qđ Græci *μωστυλιον* dicunt. Tertium qđ ueteres hiran uocauerunt, habeturq; præcipuum intestinosz omniū, & cibi retrimenta deducit. De spiritu autē & cibo, quibus accipiendis, ut relatum est, atq; reddendis mēbra quæ diximus cum meatibus sibi adiacentibus obsequi, hoc obseruatū est, qđ sine haustu spiritus ultra horas septē, sine cibo ultra totidē dies uita nō durat. Septem quoq; sunt gradus in corpore, q̄ dimensionē altitudinis ab imo in sup̄ficiem complent, medulla, os, neruus, uena, arteria, caro, cutis: Hæc de interioribus. In apto quoq; septē sunt corporis partes, **B** caput, pectus, manus, pedesq; & pudendū. Itē q̄ diuidunt, non nisi septē com pagibus iuncta sunt, ut in manibus est humerus, brachiū, cubitus, uola, & digitorū terni nodi. In pedibus ꝑo femur, genu, tibia, pes ipse, sub q̄ uola est, & digitorū nodi terni similiē. Et q̄a sensus, eorūq; ministeria, natura in capite uelut in arce cōstituit, septē foraminibus sensuū celebrā officia, id est, oris, ac de inde oculos, nariū & aurium, binis. Vnde nō immeritō hic numerus totius fabricæ dispensator & dñs, ægris quoq; corporibus periculū sanitatem uel de nuntiat. Imō ideo & septē modis om̄e corpus agitat: aut em̄ accessio ē, aut recessio, aut in leuā dextram uel deflexio, aut fursum q̄s seu deorsum mouet, aut in orbē rotat. Tot uirtutibus insignitus septenarius, quas uel de partibus suis mutuā, uel totus exercet, iure plenus & habet & dicitur. Et absoluta (ut arbi **C**tror) ratione iam constitit, cur diuersis ex causis, octo & septem pleni uocētur. Sensus autē hic est, cum ætas tua q̄nquagesimum & sextū annum cōpleuerit, q̄ summa tibi fatalis erit, spes q̄dem salutis publicæ te uidebit, & ꝑ remedijs cōis bonorū oim̄ status uirtutibus tuis dictatura debebitur, sed si euaseris insidias propinquorū. Nam ꝑ septenos octies solis anfractus reditusq; q̄nquaginta et sex significat annos, anfractū solis & reditū annū uocans: anfractū, propter zodiaci ambitum: reditum, q̄a eadem signa ꝑ annos singulos certa lege metitur.

Decima.

Vndecima.

Obscura inuolutaq; semper esse signa ac somnia de aduersis. Et tamen semper subesse aliquid, quo possit quoquo modo deprehendi ueritas, modo diligens assit scrutator. Caput VII.

DHic quidam mirantur, qđ sibi uelit ista dubitatio, si effugeris, quasi potuerit diuina anima, & olim cælo reddita, atq; hic maxime scientiā futuri professa, nescire, possit ne nepos suus, an nō possit euadere. Sed non aduertunt hęc habere legē om̄ia uel signa uel somnia, ut de aduersis obliquē aut denuntient, aut minentur, aut moneāt. Et ideo quædā cauendo transimus, alia exorādo & licando uitātur, sunt alia ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo auertuntur ingenio. Nā ubi admonitio est, uigilātia cautionis euaditur. Quod apporant minā, litatio propitiationis auertit. Nunq̄ denuntiata uanescunt. Hic subijcies: Vnde igitur ista discernimus, ut possit, cauendū ne, an exorandum, an uero patiendū sit, deprehendi: Sed præsentis operis fuerit insinuare, qualis soleat in diuinationibus esse affectata confusio, ut desinas uelut de incerta dubitati one mirari. Cæterz in suo quoq; opere artificis crit, signa quærere quibus ista discernat, nisi hoc uis diuina impediāt. Nā illud: prohibent nam cætera Parcæ

b ij Sci

Scire, Maronis est ex intima disciplina profunditate sententia. Diuulgatis etiam docemur exemplis, quæ plene semper cum prædicatione futura, ita dubijs obferantur, ut tamè diligens scrutator, nisi diuinitus (ut diximus) impediatur, subesse reperiat apprehendendæ uestigia ueritatis: ut ecce Homericum somnium à Ioue, ut dicitur, missum ad cõserendâ futuro die cum hostibus manum, sub apta pmissione uictoriæ, spem regis animauit. Ille uelut diuinum secutus oraculum, commisso prælio, amissis suoribus plurimis, uix ægreque in castra remeauit: num dicendum est deum mandasse mendacium? Non ita est. Sed quia illum casum Græcis fata decreuerant, latuit in uerbis somnij, quod animaduersum uel ad uerè uincendum, uel ad cauendum saltè potuisset instruere. Habuit enim præceptio, ut uniuersus produceretur exercitus. At ille sola pugnandi hortatione contentus, non uidit quod de producenda uniuersitate præceptum sit, prætermissoque Achille, qui tunc recenti læsifinitus iniuria, ab armis cum suo milite feriabat, rex progressus in prælium, & casum qui debebatur excepit, & absoluit somnium inuidia mentiendi, non omnia de imperatoris sequendo. Parem obseruatiæ diligentiam, Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro, in talibus quoque rebus obtinuit. Nam apud illum Aeneas ad regionem instruendo regno fataliter eligendam, satis abundeque Delio instructus oraculo, in errorem tamen unius uerbi negligentia relapsus est. Non quidem locorum fuerat, quæ petere deberet, nomen inertum: sed cum origo uetus parentum sequenda diceretur, fuit in uerbis quod inter Cretam & Italiam, quæ ipsius gentis autores utraque produxerant, magis ostenderet, & (quod aiunt) digito demostraret Italiam. Nam cum fuissent inde Teucer, hinc Dardanus, uox sacra sic alloquendo: Dardanidæ duri, apte consulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus esset, obiecit: appellando eos parentis illius nomine, cuius erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quædam denuntiationis est, quod de Scipionis sine prædicitur, sed gratia conciliandæ obscuritatis, inserta dubitatio, dicto tamè quod indicio somnij continetur, absoluitur. Nam cum dicitur, circuitu naturali summam tibi fatalem consecerint, uitari hunc finem non posse pronuntiat. Quod autem Scipioni reliquis uitæ actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est uisus ambigenti, hæc ratio est, quod siue dum humano uel mortori parci uel timori, seu quod utile est hoc maxime latere, pronius cetera oraculis quæ uitæ finis exprimitur: aut cum dicitur, non sine aliqua obscuritate profertur.

Quatuor esse uirtutum genera: politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares. Et cum uirtus beatorum efficiat, sitque primum illud uirtutum genus in rerum publicarum gubernatoribus, ideo hos utique, fore felices.

Capit

VII.

His aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua. Sed quis Africanæ alacrior ad tutandam rempublicam. sic habeto: Omnibus qui patriam cõseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cælo definitum locum, ubi beati æuo sempiterno fruantur. Nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia cœtusque hominum iure sociati, qui ciuitates appellatur. Earum rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur. Bene & opportune, postquam de morte prædixit, mox præmia bonis post obitum speranda subiecit: quibus adeo à metu prædicti interitus cogitatio uiuentis erecta est, ut ad moriendi deliderium ultro animaretur, maiestate promissæ be-

ati

A atitudinis & cœlestis habitaculi. Sed de beatitate quæ debetur conseruatoribus patriæ, pauca dicenda sunt, ut postea locum omnem, quem hic tractandum recepi-
mus, resoluamus. Solæ faciunt uirtutes beatum, nullaque alia quisque uia hoc no-
men adipiscitur. Vnde quæ existimant nullis nisi philosophantibus inesse uirtutes,
nullos præter philosophos beatos esse pronuntiant. Agnitionem enim rerum diuinarum
sapientiam propriè uocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui supra acie
mentis regunt, & querendi sagaci diligentia comprehendunt, & quantum ui-
uendi perspicuitas præstat, imitantur. Et in hoc solo esse aiunt exercitia uirtutum, quarum
officia sic dispensant. Prudentiam esse, mundum istum & omnia quæ mundo insunt, di-
uinorum contemplatione despiciere, omnemque animæ cogitationem in sola diuina diri-
gere. Temeritiam, omnia relinquere, incertum natura patitur, quæ corporis usus re-
quit. Fortitudinis, non terreri animam à corpore quodam modo ductu philosophiæ
recedentem, nec altitudinem perfectæ ad superna ascensionis horrere. Iustitiæ,
ad unam sibi huius propositi consentire uiam uniuersiuersam uirtutis obsequium. At
quæ ita sit, ut secundum hoc tam rigidæ definitionis abruptum, rerump. rectores bea-
ti esse non possint. Sed Plotinus inter philosophiæ professores cum Platone

*Sola uirtute
beatos efficit.*

*Officia uirtu-
tum secundum
Stoicos.*

B his primæ politicæ uocantur, secundæ purgatorie, tertiæ animi iam purgati, quar-
tæ exemplares. Et sunt politicæ homines: quia sociale animal est. His boni uiri reip. con-
sulant, urbes tuentur: his parentes uenerantur, liberos amant, proximos diligunt:
his ciuium salutem gubernant, his socios circumspicere providentia protegunt, iu-
sta liberalitatem deuinciunt: hisque sui memores alios secere merendo. Est est poli-
ticæ prudentiæ, ad rationis normam, quæ cogitat, quæque agit, uniuersa dirigere, ac
nihil præter rectum uelle, uel facere, humanisque actibus tanquam diuis arbitris, pro-
uidere. Prudentiæ insunt ratio, intellectus, circumspicere, prouidentia, docilitas,
cautio. Fortitudinis est, animum supra periculi metum agere, nihilque nisi turpia
timere, tolerare fortiter uel aduersa uel prospera. Fortitudo præstat magnanimita-
tem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Tempe-
rantiam, nihil appetere poenitentium, in nullo legem moderationis excedere, sub iu-
gum rationis cupiditatem domare. Temperantiam sequuntur, modestia, uerecundia, ab-
stinetia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Iustitiæ, ser-
uare unicuique quod suum est. De iustitia ueniunt, innocentia, amicitia, concordia,
pietas, religio, affectus, humanitas. His uirtutibus uir bonus, primum sui, atque in
reip. rector efficitur, iuste ac prouide gubernans humana, diuina non deferens.

*Quatuor uir-
tutum genera
secundum Plato-
nicos.*

Primum genus.

D Secundæ, quas purgatorias uocant, homines sunt, quæ diuini capax est, solumque animum
eius expedit, quæ decreuit se à corporis contagione purgare, & quadam humano-
rum fuga solis se inferere diuinis. Hæ sunt otiosorum, quæ à rebus per actibus se seque-
strant. Hæ quæ singulæ uelint, superius expressimus, cum de uirtutibus philoso-
phantium diceremus, quas solas quidam existimauerunt esse uirtutes. Tertiæ
sunt purgati iam defecati que animi, & ab omni mundi huius aspergine posse pureque
detergi. Illæ prudentiæ est, diuina non quasi in electione præferre, sed sola nos-
se, & hæc tanquam nihil sit aliud, intueri. Temeritiam, terrenas cupiditates non re-
primere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis, passiones ignorare, non uincere, ut

Secundum.

Tertium.

Quartum.

nesciat irasci, cupiat nihil. Iustitiæ, ita cum supna & diuina mente sociari, ut feruet perpetuum cum ea socius imitando. Quartæ exemplares sunt, quæ in ipsa diuina mente consistunt, quam diximus vñp uocari, à quarum exemplo reliquæ oēs per ordinem desuunt. Nam si res aliæ, multo magis uirtutum ideas esse in mente credendum est. Illic prudentia est mens ipsa diuina. Tempantia, quæ in se perpetua inuentione conuersa est. Fortitudo, quæ semper idem est nec aliquando mutatur. Iustitia, quæ perenni lege à sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Hæc sunt quaternarum quatuor generum uirtutum, quæ præ cætera, maximam in passionibus habent differentiam sui. Passiones autem (ut scimus) uocantur, quæ homines metuunt cupiuntque, dolent gaudentque. Has primas molliunt, secundas auferunt, tertias obliuiscuntur, in quartis nefas esse nominari. Si ergo hoc esse officium & effectus uirtutum, beate, constat autem & politicas esse uirtutes, igitur ex politicis efficiuntur beatitudinem. Iure ergo Tullius de reuerentia rectoribus dixit, ubi beati æuo sempiterno fruuntur. Qui ut ostenderet, alios otiosis, alios negotiosis uirtutibus fieri beatos, non dixit absolute, nihil esse illi principi deo acceptius quam ciuitates, sed adiecit, quod quidem in terris fiat, ut eos qui ab ipsis celestibus incipiunt, discerneret à rectoribus ciuitatum, quibus per terrenos actus iter parat ad cælum. Illa autem definitione quod perfectius potest esse, quod cautius de nomine ciuitatum, quam concilia (inquit) coetusque hominum iure sociati, que ciuitates appellantur: Nam & seruilis quondam & gladiatoria manus concilia hominum & coetus fuerunt, sed non iure sociati. Illa autem sola iusta est multitudo, cuius uniuersitas in legum consensu obsequium.

Horum generum discrimen.

Declaratio uerborum Talis.

Quo sensu res per rectores, et celo descendisse, eoque reuerri dicantur. Caput IX.

Quod uero ait: Hæc rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur, hoc modo accipiendum est: Animarum originem manare de cælo, inter recte philosophantes indubitata constat esse sententia. Et animarum dum corpore utitur, hæc est perfecta sapientia, ut unde orta sit, de quo fonte uenerit, recognoscat. Hinc illud à quodam inter alia seu festiua seu mordacia, serio tamen usurpatum est, De cælo descendit *γνώσις οὐρανῶν*. Nam & Delphici uox hæc fert oraculi, consulenti ad beatitudinem que itinere perueniret: Si te (inquit) agnoueris. Sed & ipsi fronti templi hæc inscripta sententia est. Homini autem (ut diximus) una est agnitio sui, si originis natalisque principia atque exordia prima respexerit, nec se quaesierit extra. Sic enim anima uirtutes ipsas conscientia nobilitatis induit, quibus post corpus euecta, eò unde descenderat, reportat: quia nec corporea sordescit nec oneratur eluuiæ, que puro ac leui fonte uirtutum rigat: nec deseruisse unquam cælum uidetur, quod respectu & cogitationibus possidebat. Hinc anima, quam in se pronam corporis usus efficit, atque in pecudem quodammodo reformauit ex homine, & absolutionem corporis phorrescit, & cum necesse est, non nisi cum gemitu fugit indignata sub umbras. Sed nec post mortem facile corpus relinquit, quia non funditus corporeæ excedunt pestes, sed aut suum oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculum, non humani tamen modo, sed serini quocumque, electo genere moribus congruo quos in homine libenter exercuit: mauultque omnia perpetui, ut cælum quod uel ignorando, uel dissimulando, uel potius prodendo deseruit, euadat. Ciuitatum uero rectores, ceterisque sapientes, cælum respectu, uel cum adhuc corpore tenent, habitantes, facile post corpus, celestem, quam penè non

Persius.

reliquerant, sedem repossunt. Nec enim de nihilo aut de uana adulatione ueniebat, quod quosdam urbiu conditores, aut claros in re. uiros, in numeru deoru cōse crarit antiquas. Sed Hesiodus quoque diuinæ sobolis affertor, priscos reges cum dijs alijs enumerat, hisque exemplo ueteris potestatis etiam in caelo regendi res humanas assignat officiu. Et ne cui fastidiosu sit, si uis ipsos, ut poeta Græcus protulit, inseramus, referemus eos ut ex uerbis suis in Latina uerba cōuersi sunt:

Indigetes diui fato summi Iouis hi sunt,
Quondam homines, modo cum superis humana tuentes,
Largi, ac munifici, ius regum nunc quoque nacti.

Hoc & Vergilius nō ignorat, quod licet argumēto suo seruiens, heros in inferos relegauerit, nō tamen eos abducit à caelo, sed æthera his deputat largiorē, & nosse eos solē suum ac sidera profitetur, ut geminæ doctrinæ obseruationes præstiterit, & poeticae signum, & philolophiæ ueritatem. Et si secundum illum, res quoque leuiores quas uiui exercuerant, etiam post corpus exercent:

Quæ gratia currum,
Armorumque fuit uiuis, quæ cura nitentis
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Multo magis rectores quondam urbium recepti in caelum, curam regendoru hominum non relinquunt. Hæ autem animæ in ultimam sphaeram recipi credunt, quæ aplanas uocant. Nec frustra hoc usurpatu est, siquidem inde profectæ sunt. Animis enim necdum desiderio corporis irretitis, siderea pars mundi præstat habitaculu, & inde labunt in corpora. Ideo his illud est reditu, qui merent. Rectissimè ergo dictum est, cum in galaxian, quæ aplanas continet, sermo iste pro cedat, hinc profecti, huc reuertuntur. Ad sequentia transeamus.

Quid secundum priscos illos theologos inferi, & quando ex horum sententia, anima aut uiuere aut mori dicatur. Caput .X.

Hic ego etsi eram perterritus, non tam mortis metu, quam insidiarū à meis, quæ sui tamen, uiuere ne ipse, & Paulus pater, & alij quos nos extinctos arbitraremur. Vel fortuitis & inter fabulas elucent semina infixata uirtutum, quæ nunc uideas licet, ut è pectore Scipionis uel somniantis emineant. In re enim una, politicæ uirtutum omnium pariter exercet officiu. Quod non labitur animo prædicta morte perterritus, fortitudo est. Quod suorum terre insidijs, magisque alienu facinus, quod suum horrefcit exitiu, de pietate & nimio in suos amore pro cedit. Hæc autè diximus ad iustitiã referri, quæ seruat unicuique quod suu est. Quod ea quæ arbitrabatur, non pro cōpertis habet, sed sprete opinione, quæ minus cauetis animis pro uero inolefcit, quærit discere certiora, indubitata prudētia. Quod cum profecta beatitas, & celestis habitatio humanæ naturæ, i qua se nouerat esse, promittit, audiendi tamen talia desideriu frenat, temperat, & sequestrat, ut de uita aui & patris interroget, quod nisi temperantia est, ut iam tum liqueret Africanu per quietē ad ea loca quæ sibi deberentur, adductum. In hac autè interrogatione de animæ immortalitate tractat. Ipsi enim cōsultationis hic sensus est: Nos (inquit) arbitrabamur aiam cum sine morientis extingui, nec ulterius esse post hoïem. Ait enim, quos extinctos esse arbitraremur. Quod autè extinguitur, esse iam desinit. Ergo uelim iam dicas (inquit) si & pater Paulus tecum & alij supersunt. Ad hanc

*Explicatur
uerba Cicero
nis.*

interrogationem, quæ & de parentibus ut à pio filio, & cæteris ut à sapiēte ac naturam ipsam discutiente, processit, quid ille respōdit: Imò uero (inquit) hi uiuunt, qui corporis uinculis tantū è carcere euolauerunt. Vestra uero quæ dicitur esse uita, mors est. Si ad inferos meare mors est, & est uita esse cum superis, facile discernis, quæ mors animæ, quæ uita credenda sit, si cōstiterit qui locus habendus sit inferorū, ut anima dum ad hunc trudit, mori: cum ab hoc procul ē, uita frui, & uerè supeſse credatur. Et quia totum tractatū, quem ueterū sapiētia de inuestigatione huius quæstionis agitauit, in hac latente uerborū paucitate reperies, ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quam querimus absolutione sufficere admoneri, amore breuitatis excerpſimus. Antequam studium philosophiæ circa naturæ inquisitionem ad uigoris adoleſceret, quæ per diuerſas grætes autores in constituendis sacris ceremoniarū fuerunt, aliud esse inferos negauerunt, quæ ipsa corpora, quibus incluse animæ, carcerē scedum tenebris, horridū sordibus & cruore patiunt. Hoc animæ sepulchrū, hoc Ditis cōcaua, hoc inferos uocauerunt. Et omnia quæ illic esse credidit fabulosa pſuasio, in nobismetipſis & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt. Obluionis fluuiū, aliud non esse asserētes, quæ errorē animæ obliuiscētis maiestātē uitæ prioris, qua antequam in corpus truderet potita est, solamque esse in corpore uitā putantis. Pari in terptatione Phlegetontē, ardores irarū & cupiditatū putarunt. Acherontē, quæ quid fecisse dixisse ue usque ad tristitiā humanæ uarietatis more nos pœnitet. Cocytū, quicquid hoies in luctum lachrymasque cōpellit. Strygē, quæ inter se humanas animos in gurgite mergit odiorū. Ipsam quoque pœnarū descriptionē, de ipso usu cōuersionis humanæ sumptā crediderunt. Vulturū icur immortalē tondentē, nihil aliud intelligi uolētes, quæ tormēta malæ cōſciæ obnoxia flagitio uiscera interiora rimātis, & ipsa uitalia indefessa admissi sceleris admonitione laniantis: semperque curas, si requiescere fortē tentauerint, excitantis, tantūque fibris renascentibus inhærendo, nec ulla sibi miseratione parcētis, lege hac qua se iudice nemo nocens absoluit, nec de se suā potest uitare sententiā. Illos autē epulis ante ora positis excruciarī fame, & inedia tabescere, quæ magis magisque acquirēdi desiderium cogit præsentē copiam non uidere, & in affluentia inopes, egestatis mala in hubertate patiunt, nescientes parta respicere, dum egent habendis. Illos radijs rotarū pēdere districtos, qui nihil consilio pſidentes, nihil ratione moderantes, nihil uirtutibus explicātes, seque & actus suos oēs fortunæ pmittentes, calibus & fortuitis semper rotant. Saxum ingens uoluerē, inefficacibus laboriosisque conatibus uitā terentes. Atrā silicē lapsurā semp, & cadentē simulē, illorū capitibus imminere, qui arduas potestates & inausatā ambiūt tyrannidem, nunquā sine timore uicturi, & cogentes subiectum uulgus odisse, dum metuat, semper sibi uidentur exitium quod merētur, excipere. Nec frustra hoc theologi suspicati sunt. Nam et Dionysius aulæ Siculæ inclementissimus incubator, familiari quōdam suo solam beatā existimanti uitā tyranni, uolens quæ perpe tuo metu misera, quæque ipendentiu semper periculorū plena esset ostendere, gladium uagina raptū, & à capulo de filo tenui pendētē, mucrone demisso, iussit familiaris illius capiti inter epulas imminere. Cumque ille & Siculas & tyrannicas copias pſentis mortis periculo assignaretur, talis est (inquit Dionysius) ui-

Inferos quid se putarint homines antiquissimi.

Flumina inferorum quid sibi uelint.

Pœne inferorum quomodo accipienda.

A ta quam beatā putabas, sic nobis semp̄ mortem imminētē uidemus. Existima ergo, q̄n̄ felix esse poterit, q̄ timere non desinit. Sc̄dm̄ hæc igitur q̄ à theologis asseruntur, si uerè suos quisq̄ patimur mānes, & inferos in his corporibus esse credimus, q̄d aliud intelligēdum est, q̄p̄ mori animam, cum ad corporis in fernā demergitur: uiuere autem, cum ad supera post corpus euadit:

*Quādo mori,
& quando ui-
uere dicatur
anima.*

Quid & ubi inferi secundum Platonicos: & quando horum sententia aut uiuere anima aut mori dicatur.

Capitulum XI.

D icēdum est, q̄d his postea ueri sollicitior inq̄sitor, philosophiæ cultus adiecerit. Nā & q̄ primum Pythagorā, & q̄ postea Platonem secuti sunt, duas esse mortes, unam aiæ, aiæ alterā prodiderunt. Mori aiæ, cum aiæ discedit è corpore: ipsam uero aiām mori asserentes, cum à simplici & indiuiduo fonte naturæ, in membra corporea dissipatur. Et q̄a una ex his mani festa, & om̄ibus nota est, altera nō nisi à sapiētibus dēphensa, cæteris eam uitā esse credentibus, idco hoc ignorat à plurimis, cur eūdem mortis deum, modo ditem, modo immitē uocemus, cum p̄ alterā, id est aiæ mortem absolui aiām, & ad ueras naturæ diuitias, atq̄ ad propriā libertatem remitti, faustum nomē indicio sit: p̄ alteram uero, quæ uulgo uita existimatur, animam de immortalitatis suæ luce ad quæsdā tenebras mortis impelli, uocabuli testemur horrore. Nam ut cōster animal, necesse est in corpore anima uinciat. Ideo corpus *ψυχή*, hoc est uinculum, nuncupatur, & *σώμα*, quasi quoddam *σμά*, id est animæ sepulchrum. Vnde Cicero pariter utrunq̄ significās, corpus esse uinculum, corpus esse sepulchrum, quod carcer est sepulchre, ait: Qui è corpore uinculis tan q̄p̄ è carcere euolauerūt. Inferos aut̄ Platonici nō in corporibus esse, id est nō à corporibus incipere, dixerunt, sed certam mundi ipsius partē Ditis sedem, id est inferos uocauerunt. De loci uero ipsius sinibus inter se dissona publicarūt, & in tres sectas diuisa sententia est. Alij em̄ mundum in duo diuiserunt, quorum altere facit, altere patitur. Et illud facere dixerunt, quod cum sit immutabile, alteri causam & necessitatem permutationis imponit: Hoc pati, quod p̄ mutationes uariat. Et immutabilem q̄dem mundi partē à sphaera q̄ aplanēs dicūt, usq̄ ad globi lunaris exordium. Mutabilem uero à luna ad terras usq̄ dixerunt. Et uiuere animas dum in immutabili parte consistunt, mori aut̄ cum ad partem ceciderint permutationis capacem. Atq̄ ideo inter lunam terrasq̄ locum mortis & inferore uocari, ipsamq̄ lunā uitæ esse mortisq̄ confinium, & aiās inde in terrā fluentes mori, in ad supra meantes in uitā reuerti, nec immeritō existimatū est. A luna em̄ deorsum natura incipit caducorū, ab hac animæ sub numerē dieꝝ cadere, & sub tempus incipiunt. Deniq̄ illam ætheream terram phisici uocauerunt, & habitatores eius lunares populos nuncupauerunt: q̄d ita esse plurimis argumentis, quæ nunc longum est enumerare, docuerunt. Nec dubium est, quin ipsa sit mortalium corporum & autor & conditrix, adeo, ut nonnulla corpora sub luminis eius accessu patiātur augmenta, & hac de crescentur minuantur. Sed ne de re manifesta fastidium prolixa assertionē generetur, ad ea quæ de inferorum loco alij definiunt, trāseamus. Maluerunt em̄ mundum alij in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo numerentur ordinē, terra, aqua, aer, ignis, quæ est pars liquidior aëris uicina lunæ. Supra hæc

*Inferi secundū
Platonicos, et
eorum locus.*

rursum

rursum totidem numero, sed naturæ purioris elementa, ut sit luna pro terra, quæ
 æthereâ terram à phisicis diximus noiatam, aqua sit sphaera Mercurij, aer Ve
 neris, ignis in sole. Tertius quoque elementorum ordo ita ad nos conuersus habea-
 tur, ut terrâ ultimâ faciat, & cæteris in medium redactis, in terram desinat tam
 ima quæ summa postremitas. Igitur sphaera Martia ignis habeatur, aer Iouis, Sa-
 turni aqua, terra vero aplanis, in qua Elysios campos esse puris animis deputa-
 tos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. De his campis anima cum in corpus
 emittitur, per tres elementorum ordines trina morte ad corpus usque descendit.
 Hæc est inter Platonicos de morte animæ cum in corpus truditur, secunda sen-
 tentia. Alij uero (nam tres inter eos esse sententiæ diuersitates antè signauim-
 us) in duas quædam & ipsi partes sicut primi faciunt, sed non iisdem terminis di-
 uidunt mundum. Hi enim cælum quod aplanis sphaera uocatur partem unam:
 septem uero sphaeras quæ uagæ uocantur, & quod inter illas ac terrâ est, terramque ipsam,
 alteram partem esse uoluerunt. Secundum hos ergo, quorum sectæ amicior est ratio, ani-
 mæ beatæ ab omni cuiuscumque contagione corporis liberæ cælum possidet. Quæ
 uero appetitiam corporis, & huius quæ in terris uita uocamus, ab illa specula
 altissima & perpetua luce despiciens, desiderio latenti cogitauerit, potest iter
 renæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur. Nec subito à perfecta incorpo-
 ralitate luteum corpus induitur, sed sensim per tacita detrimenta, & longiorem sim-
 plicis & absolutissimæ puritatis recessum, in quædam sideri corporis incremen-
 ta turgescit. In singulis enim sphaeris, quæ cælo subiectæ sunt, ætherea obuolutio
 uestitur, ut per eas gradatim societati huius indumentis testis concilietur. Et ideo to-
 tidem moribus, quæ sphaeras transiit, ad hanc puenit, quæ in terris uita uocatur.

Quo modo anima ex superiori mundi parte ad inferna hæc delabatur. Caput XII.

Descensus uero ipsius, quæ anima de cælo in huius uitæ inferna delabitur,
 sic ordo digeritur: Zodiacum ita lacteus circulus obliquæ circumfle-
 xionis occursum ambiendo amplectitur, ut eum quæ duo tropica signa ca-
 pricornus & cancer feruntur, intersecet. Has solis portas phisici uocauerunt, quæ
 in utraque obuiatæ solstitio, ulterius solis inhibetur accessio, et fit ei regressus ad
 zonæ uitæ, cuius terminis nunquam relinquitur. Per has portas animæ de cælo in ter-
 ras meare, & de terris in cælum remeare creduntur. Ideo hominum una, altera deorum
 uocatur. Hominum cancer, quæ per hunc in inferiora descensus est: Capricornus deo-
 rum, quæ per illum animæ in propriæ immortalitatis sedem, & in deorum numerum
 reuertitur. Et hoc est quod Homeri diuina prudentia in antri Ithacensis descripti-
 one significat. Hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorsum incipere Di-
 tis imperium, quæ animæ inde lapsæ uidentur iam à superis recessisse. Ideo pri-
 mam nascentibus ait lactis alimoniam offerri, quia primus eis motus à lacteo
 incipit in corpora terrena labentibus. Unde & Scipioni de animis beatorum
 ostenso lacteo dictum est: Hinc profecti, huc reuertuntur. Ergo descensuræ cum
 adhuc in cancro sunt, quoniam illic positæ necdum lacteum reliquerunt, adhuc
 in numero sunt deorum. Cum uero ad leonem labendo peruenerint, illic cõditio-
 nis futuræ auspicatur exordium. Et quia in leone sunt rudimenta nascendi &
 quædam humanæ naturæ tyrocinia. Acrius autem aduersus leoni est, & illo orien-
 te mox occidit: ideo cum sol aequum tenet, manibus parentatur, utpote in signo
 quod

- A** quod humanæ uitæ contrariū uel aduersum ferat. Illinc ergo, id est à confinio quo se zodiacus lacteusq; contingūt, anima descēdens à tereti, q̄ sola forma diuina est, in conū defluendo producit, sicut à puncto nascit linea, & in longū ex indiuiduo procedit, ibiq; à puncto suo q̄d est monas, uenit in dyadē, q̄ est prima protractio. Et hæc est essentia, quam indiuiduā, eādemq; diuiduā Plato in Timæo, cū de mundanæ animæ fabrica loqueret, expressit. Animæ em̄, sicut mundi, ita & hoīs unius, modo diuisionis reperiētur ignaræ, si diuinæ naturæ simplicitas cogite: modo capaces, cum illa per mundi, hæc per hominis membra diffundit. Anima ergo cum trahitur ad corpus, in hac prima sui pductio-
ne syluestre tumultum, id est hylem influentem sibi incipit expiri. Et hoc est q̄d Plato notauit in Phædone, animā in corpus trahi noua ebrietate trepidātem, uolēs nouum potū materialis alluionis intelligi, quo delibuta & grauata deducitur. Arcani huius indicium est & crater Liberi patris ille sidereus, in regione q̄ inter cancrum est & leonē, locatus, ebrietatē illic primum descēsuris animis euenire sylua influente significans. Vnde & comes ebrietatis obliuio, illic incipit animis latenter obrepere. Nam si aiæ memoriā rerū diuinarū, quarū in cælo erant conficiæ, ad corpora usq; deferrent, nulla inter hoīs foret de diuinitate dissensio. Sed obliuionē q̄dem omnes descendendo hauriunt, aliæ uero magis, minus aliæ. Et ideo in terris, uerū cum non omnibus liqueat, tamē opinant omēs, q̄a opinionis ortus est memoriæ defectus. Hi tñ hoc magis inueniunt, q̄ minus obliuionis hauserunt: q̄a facile reminiscuntur, quid illic antē cognouerint. Hinc est, q̄ quæ apud Latinos lectio, apud Græcos uocatur repetita cognitio: q̄a cum uera discimus, ea recognoscimus quæ naturaliter nouamus, anteq̄ materialis influxio in corpus uenientes animas ebriaret. Hæc est autē hyle, quæ omne corpus mundi, q̄d ubicunq; cernimus, ideis impressa formauit. Sed altissima & purissima pars eius, qua uel sustentātur diuina uel constant, nec tar uocat, & creditur esse potus deorū: inferior uero & turbidior, potus animarū. Et hoc est q̄d ueteres Letheum fluuium uocauerūt. Ipsum autē Liberz patrem Orphæici ὄψ ἵλησθαι suspicant intelligi, q̄ ab illo indiuiduo natus, in singulos ipse diuidit. Ideo in illorū sacris tradit Titaneo furore in membra dirceptus, & frustis sepultus rursus unus & integer emeruisse: quia ὄψ, quē diximus mentem uocari, ex indiuiduo præbendo se diuidēdum, & rursus ex diuiduo ad indiuiduū reuertendo, & mundi implet officia, & naturæ suæ arcana nō deferit. Hoc ergo primo pondere de zodiaco & lacteo ad subiectas usq; sphæras anima delapsa, dum & per illas labitur, in singulis non solum (ut iam diximus) luminosi corporis amicitur accessu, sed & singulos motus, quos in exercitio est habitura, producit. In Saturni ratiocinationem & intelligentiam, quod *λογιστικόν*, διορητικόν uocat. In Iouis uim agendi, quod *πρακτικόν* dicitur. In Martis animositate ardorem, quod *θυμικόν* nuncupatur. In solis sentiendi opinandiq; naturam, quod *αισθητικόν* & *φανταστικόν* appellāt. Desiderij uero motum, quod *ἐπιθυμικόν* uocatur, in Veneris. Pronuntiandi & interpretādi quæ sentiat, quod *εγγαστικόν* dicitur, in orbe Mercurij. *ουρανικόν* uero, id est naturam plantandi & augēdi corpora, ingressu globi lunaris exercet: & ē hæc sicut à diuinis ultima, ita in nostris terrenisq; orbibus prima. Corpus enim hoc sicut sex rerū diuinarū est,

ΑΥΤΟΥΤΟΥΤΟΥ

est, ita animalis est prima substantia. Et hæc est differentia inter terrena corpora & supera, cœli dico & sidera; aliorumque elementorum, quod illa quidem sursum accersita sunt ad animæ sedem, & immortalitatem ex ipsa natura regionis, & sub limitatis imitatione emeruerunt: ad hæc uero terrena corpora anima ipsa deducit, & ideo mori credit, cum in caducam regionem & in sedem mortalitatis includit. Nec te moueat, quod de anima, quam esse immortalē dicimus, mortem toties noiamus. Etenim sua morte anima non extinguitur, sed ad tempus obruitur. Nec temporali demensione beneficium perpetuitatis eximitur. Cum rursus è corpore ubi meruerit, contagione uitiorum penitus eliminata purgari, ad perennis uitæ lucem restituta, in integrum reuertat. Plenè (ut arbitror) de uita & morte animæ de finitio liquet, quæ de adytis philosophiæ, doctrina & sapietia Ciceronis elicit.

Hominem duplici ratione mori: Primū, si anima corpus relinquat: Deinde, si anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, uoluptatesque & affectiones omnes exuat. Ex his mortibus posterio rem hanc omnibus appetendam. Priorem accersendam non esse, sed expectandam, dum deus ipse animam ac corpus dissoluat.

Caput XIII.

Sed Scipio per quietem & in cœlo, quod in præmiū cedit beatis, & promissione immortalitatis animatus, tam gloriosam spem, tamque inclytam magis magisque firmavit uiso patre, de quo utrum uiueret, cum adhuc uideretur dubitare, quæsierat. Mortem igitur malle cepit, ut uiueret. Nec fiesse contentus uiso patre, quem crediderat extinctum: ubi loqui posse cepit, hoc primum probare uoluit, nihil se magis desiderare, quam ut cum eo iam moraretur. Nec tamē apud se quæ desiderabat facienda constituit, quam antè consuleret: quorum unum prudentiæ, alterum pietatis assertio est. Nunc ipsa uel consulentis, uel præcipientis uerba tractemus: Quæso, inquā, pater sanctissime atque optime, quoniam hæc est uita, ut audio Africanum dicere, quid moror in terris? Quin huc ad uos uenire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim cum deus hic, cuius hoc templum est, omnemque quod conspicias, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium uidet, quæ terra dicitur: Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis, quæ globosæ & rotundæ diuinis animatae mentibus, circulos orbisque suos conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinendus animus est in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus assignatum à deo defugisse uideamini. Hæc secta & præceptio Platonis est, qui in Phædone definit, homini non esse sua sponte moriendum. Sed in eodem tamē dialogo idem dicit, mortem philosophantibus appetendam, & ipsam philosophiam meditationem esse moriendi. Hæc sibi ergo contraria uidentur, sed non ita est. Nam Plato duas mortes hominis nouit. Nec hoc nunc repeto, quod supius dictum est, duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram: sed ipsius quoque animalis, hoc est hominis, duas asserit mortes: quarum unā natura, uirtutes alteram præstant. Homo enim moritur, cum anima corpus relinquit, solum lege nature. Moritur etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illecebras philosophiæ docete continet, & cupiditatum dulces insidias reliquasque omnes exu-

*Duplex mors
hinc scdm Pla
tonē, et q̄ ha
rū appetēda,
q̄ nō accersē
da, idēq̄ septē
ob causas.*

itur

A itur passionēs. Et hoc est quod superius ex secundo uirtutum ordine, quod solis philosophantibus apte sunt, euenire signauimus. Hanc ergo mortē dicit Plato sapientibus appetendam: illam uero quam oibus natura constituit, cogi, uel inferri, uel accersiri uetat, docens expectandam esse naturam, & has causas huius apertis sanctiois, quod ex usu rerum, quod in quotidiana conuersatione sunt, mutuat. Ait enim eos qui patris impio trudentur in carcerem, non oportere in diffugere, priusquam patris ipsa quod clausit, ab ire permiserit. Non enim uitari poenam furtiua discessione, sed crescere. Hoc quoque addit, nos esse in domino deorum, quorum tutela & prouidentia gubernamur. Nihil autem esse inuito domino de his quod possidet, ex eo loco in quod suum constituerat, auferendum. Et sicut quod uitam mancipio extorquetur alieno, crimine non carebit, ita eum quod finem sibi, domino necdum iubente quod siuerit, non absolutionem consequetur, sed reatum.

B Hæc Platonice sectæ semina altius Plotinus exegit. Oportet (inquit) animam post hominem liberam corporeis passionibus inueniri, quam qui de corpore uiolenter extrudit, liberam esse non patitur. Qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut praefus necessitatis, aut metu cuiuslibet ad hoc descendit, aut odio, quod omnia inter passiones habentur. Ergo & si ante fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta, sordescit. Deinde mortem debere ait animæ a corpore solutionem esse, non uinculum. Exitu autem coacto, animam circa corpus magis magisque uinciri. Et reuera ideo sic extortæ animæ diu circa corpus, eius uel sepulturam, uel locum in quo iniecta manus est, peragantur. Cum contra illæ animæ, quod in hac uita a uinculis corporeis philosophiæ morte dissoluantur, adhuc extant corpore, cælo & sideribus inferantur. Et ideo illam solam de uoluntariis mortibus significat esse laudabilem, quod comparat philosophiæ, ratione, ut diximus, non ferro: prudentia, non ueneno. Addit etiam, solam esse naturalem mortem, ubi corpus animam, non anima corpus relinquit. Constitat enim numerorum certam constitutamque rationem animas sociare corporibus. Hi numeri dum supersunt, perseverat corpus animari: cum uero deficient, mox arcana illa uis soluitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est quod fatum & fatalia uitæ tempora uocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quod immortalis atque perpetua est, sed impletis numeris, corpus fatiscit. Nec anima lassatur animando, sed officium suum deserit corpus, cum iam non possit animari. Hinc illud est doctissimi uatis: Explebo numerum, reddarque tenebris. Hæc est igitur naturalis uere mors, cum finem corporis solus numerorum suorum defectus apportat, non cum extorquetur uita corpori adhuc idoneo ad continuationem ferendi. Nec leuis est differentia, uitam uel natura uel sponte soluendi. Anima enim cum a corpore deseritur, potest in se nihil retinere corporeum, si se pure, cum in hac uita esset, instituit. Cum uero ipsa uiolenter de corpore extruditur, quia exit rupto uinculo, non soluto, sit ei ipsa necessitas occasio passionis: & malis uinculis, dum rumpitur, inficitur. Hanc quoque superioribus adijcit rationem non sponte perundi: Cum constet (inquit) remunerationem animis illis esse tribuendam, pro modo perfectionis, ad quam in hac uita una quæque peruenit, non est præcipiendus uitæ finis, cum adhuc proficiendi esse possit accessio. Nec frustra hoc dictum est, nam in canis de animæ reditu disputationibus fertur, in hac uita delinquentes, similes esse super æquale solū cadentibus, quibus denuo sine difficultate præsto sit surgere. Animas uero ex hac

uita

uita cum delictorū sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptū ex alto precipitiq; delapsi sunt, unā facultas nunq̄ sit refurgendi. Ideo ergo concessis uendum uitæ spatijs, ut sit p̄fectæ purgationis maior facultas. Ergo (inquires) qui iam p̄fecte purgatus est, manū sibi debet inferre, cum nō sit ei causa remanēdi, q̄a profectū ulterius nō requirit, q̄ ad sup̄na puenit. Sed hoc ipso q̄ sibi celerē si nem spe fruēdæ beatitatis arcescit, irretitū laqueo passionis: q̄a spes sicut timor, passio est. Sed & cætera, q̄ superior ratio disseruit, incurrit. Et hoc ē, q̄ Paulus filium spe uitæ uerioris ad se uenire propantem, prohibet, ac repellit, ne festinatum absolutionis ascensionisq; desiderium, magis cum hac ipsa passione uinci at ac retardet. Nec dicit, q̄d nisi mors naturalis aduenerit, emori non poteris: sed huc uenire non poteris. Nisi em̄ (ingr̄) cum deus istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere nō potest, q̄a scit iam receptus in cœlum, nisi p̄fectæ puritatis cœlestis habitaculi aditum non patere. Pari autem cōstantiā, mors, nec ueniens per naturā timenda est, nec contra ordinem cogenda natura. Ex his q̄ Platonem, quæq; Plotinum de uoluntaria morte pronuntiafse retulimus, nihil in uerbis Ciceronis, q̄bus hęc prohibet, remanebit oblcusæ.

Cur mundus hic uniuersus, dei uocetur templū. Quotuplici sensu accipiat̄ nomē animi. Et quomō mens homini cū sideribus cōmuniū esse dicatur. Tū uariæ de animi natura sententiæ. Quid inter stellā ac sidus intersit, quid sphaera, quid orbis, quid circus, stellæ errātes unde nomē accēpint. Caput XIII.

Sed illa uerba q̄ p̄ter hoc sunt inserta, repetamus. Hoies em̄ sunt hac lege gn̄ati, q̄ tuerent̄ illum globum, quem in templo hoc mediū uides, q̄ terra dicit̄. Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, q̄ sidera & stel-
 las uocatis: q̄ globosæ atq; rotundæ, diuinis animatæ mentibus, circulos suos orbēsq; conchiciunt celeritate mirabili. De terra, cur globus dicat̄ in medio mundo positus, plenius disseremus, cum de nouem sphaeris loquemur. Bene autē uniuersus mundus dei templū uocat̄, prop̄ illos qui existimāt nihil eē aliud deum, nisi cœlum ip̄m, & cœlestia ista q̄ cernimus. Ideo ut summi oīpotententiā dei oñderet posse uix intelligi, nunq̄ uideri: q̄cquid humano subiecti aspectui, templū eius uocauit, q̄ sola mente concipit: ut qui hęc uenerat̄ ut templa, cultum tñ maximū debeat cōditori, sciatq; quicq; in usum templi huius inducit̄, ritu sibi uiuendum sacerdotis. Vñ & quasi quodā publico p̄conio tantā humano gn̄i diuinitatem inesse testat̄, ut uniuersos siderei animi cognatione nobi liter. Notādum est, q̄ hoc loco animum & ut proprie, & ut a buliue dicitur, pōsuit. Animus em̄ proprie mens est, quam diuiniorem aīa nemo dubitauit. Sed nonnunq̄ sic & animā usurpantes uocamus. Cum ergo dicit: Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, mentē p̄stat intelligi, q̄ nobis proprie cum cœlo sideribusq; cōmunis est. Cum uero ait: Retinendus animus est in custodia corporis, ip̄am tunc animam noiat, q̄ uincitur custodia corporali, cui mēs diuina nō subditur. Nunc quasi nobis animus, id est mens, cum sideribus cōis sit scdm̄ theologos, disseramus. Deus, qui prima causa & est, & uocatur, unus oīm quæq; sunt, quæq; uidentur esse, princeps & origo est. Hic superabundanti maiestatis fecunditate de se mentē creauit. Hęc mens, q̄ rōe uocatur, qua p̄c̄m inspicit, plenā similitudinem seruat autoris. Animā uero de se creat, posteriora respiciēs. Rursus anima • p̄c̄m qua intuetur induitur, ac paulatim regredi

Caullum.

Refutatio.

Mundus cur
dei templū di
catur.Animus bis
riam sumi.Quō animus
cū siderib. cō
munis.Aliā partem
quam.

A regrediente respectu in fabricā corporis, incorporea ipsa degenerat. Habet ergo & purissimā ex mente, de q̄ est nata, rationē, qđ λογικὸν uocat. Et ex sua natura accipit præbendi sensus præbendiq̄ incrementi seminarium, quorum unum αἰδιολογικόν, alterz φητικόν nūcupat. Sed ex his primum, i. λογικόν, qđ innatum sibi ex mente sumpsit, sicut uerē diuinū est, ita solis diuinis aptū. Reliqua duo αἰδιολογικόν & φητικόν, ut à diuinis recedunt, ita cōuenientia sunt caducis. Anima ergo creans sibi cōdensq̄ corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quā sapientes de deo & mente v̄p̄ noiant) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quem nascēdo de originis suæ hauserat copia, corpora illa diuina uel supra, cœli dico & siderum, q̄ prima condebat, animauit, diuinæq̄ mentes om̄ibus corporibus, quæ in formā teretem, id est in sphaeræ modum, formabatur, infusæ sunt. Et hoc est

B qđ cum de stellis loqueret̄, ait: Quæ diuinis animatæ mentibus. In inferiora uero ac terrena degenerans, fragilitatem corporis caducoris deprehendit merā diuinitatē mentis sustinere nō posse, imō partem eius uix solis humanis corporibus cōuenire, q̄a & sola uidentē erecta, tanq̄ quæ ad supra ab imis recedat, & sola cœlum facile tanq̄ semp̄ erecta suspiciunt, solisq̄ inest uel in capite sphaeræ similitudo, quā formā diximus solā mentis capacem. Soli igit̄ homini rationem. i. uim mentis infudit, cui sedes in capite est. Sed & geminā illā crescendi sentiendiq̄ naturā, q̄a caducum est corpus, inseruit. Et hinc est, q̄ homo & rationis cōpos est, & sentit, & crescit, solaq̄ ratione meruit p̄stare cæteris animalibus, q̄ quia semp̄ prona sunt, & ex ipsa quæq̄ suspiciendi difficultate à superioris recesserunt, nec ullā diuinorū corporis similitudinem aliqua sui parte meruerunt, nihil ex mente sortita sunt: & ideo ratione caruerunt. Duoq̄ tantum adcepta sunt, sentire uel crescere. Nā si qđ in illis similitudinem rationis imitat, nō ratio, sed memoria est, & memoria nō illa ratione mixta, sed q̄ hebetudinē seu suum quinq̄ comitatur. De qua plura nunc dicere (qm̄ ad p̄sens opus non attinet) omitemus. Terrenorū corporis tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carent tam ratione, q̄ sensu. Et q̄a crescendi tm̄modo usus in his uiget, hæc sola uiuere parte dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expressit. Nam & mundo animam dedit: & ut puritati eius attestaretur, mentem uocauit. Cœlum enim (ait) & terras & maria & sidera spiritus intus alit, id est anima. Sicut alibi pro spiramento animā dicit: Quantum ignes animæq̄ ualent. Et ut illius mundanæ animæ asseret dignitatē, mentem esse testatur: Mens agitat molē. Necnon ut ostēderet ex ipsa anima constare & animari uniuersa quæ uiuunt, addidit: Inde hominū pecudumq̄ genus, & cætera. Vtq̄ asseret eundē semper in anima esse uigorē, sed usum eius hebescere in animalibus corporis densitate, adiecit: Quantum non noxia corpora tardant, & reliqua. Sc̄dm̄ hæc ergo cum ex summo deo mens, ex mēte anima sit, anima uero & condat & uirtu complet̄ omnia quæ sequunt̄, cunctaq̄ hic unus fulgor illuminet, & in uniuersis appareat, ut in multis speculis per ordinem positis uultus unus, cumq̄ omnia continuis successionibus se sequant̄, degenerantia per ordinē ad imum meandi, inuenietur pressius intuenti à summo deo usq̄ ad ultimam rerum secē una se mutuis uinculis religans, & nusq̄ interrupta cōnexio. Et hæc est Homeri catena aurea, quā p̄dēre de cœlo in terras deum iussisse commemorat. His

Al. capax.

ergo dictis, solum hominem constat ex terrenis omnibus, mentis, id est animi, societate cum cælo & sideribus habere communem. Et hoc est quod ait: Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, que sidera & stellas uocatis. Nec tamen ex ipsis cælestibus & sempiternis ignibus nos dicit animatos. Ignis enim ille, licet diuinum, tamen corpus est. Nec ex corpore quibus diuino possemus animari, sed unde ipsa illa corpora que diuina et sunt & uidentur, animata sunt, id est ex ea mundanæ animæ parte, quam diximus de pura mente constare. Et ideo postquam dixit: Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, que sidera & stellas uocatis, mox adiecit, quæ diuinis animatæ mentibus: ut per sempiternos ignes, corpus stellarum: per diuinas uero mentes, earum animas manifesta descriptione significet, & ex illis in nostras uenire animas uim mentis ostendat.

*Sine phorum
de anima.*

Non ab re est, ut hæc de anima disputatio in fine sententias omnium, qui de anima uidentur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam essentiam se mouentem, Xenocrates numerum se mouentem, Aristoteles *ἰνδιχουον*, Pythagoras & Philolaus harmoniam, Possidonius ideam, Asclepiades quincum sensuum exercitium sibi consonum, Hippocrates spiritum tenuem per corpus omne dispersum, Heracitus Ponticus lucem, Heracitus physicus scintillam stellaris essentia, Zenon concretum corpori spiritum, Democritus spiritum insertum atomis, hæc facultate motus, ut corpus illi omne sit primum: Critolaus peripateticus constare eam de quinta essentia, Hipparchus ignem, Anaximenes aëra, Empedocles & Critias sanguinem, Parmenides ex terra & igne, Xenophantes ex terra & aqua, Boëtos ex aere & igne, Epicurus speciem ex igne & aere & spiritu mixtam. Obtinuit tamen non minus de incorporeitate eius quam de immortalitate sententia.

Facilitate at.

*Sidera que,
Stelle que.*

Nunc uideamus quæ sint hæc duo nomina, quorum pariter meminit cum dicit: Quæ sidera & stellas uocatis. Neque enim hic res una gemina appellatione monstratur, ut ensis & gladius. Sed sunt stellæ quædam singulares, ut erraticæ quæque, & cæteræ, que non admixtæ alijs, solæ ferunt. Sidera uero, quæ in aliquod signum stellarum plurius compositione formantur, ut aries, ut taurus, ut Andromeda, Perseus, uel corona, & quicunque uariarum generum formarum in cælo recepta creduntur. Sic & apud Græcos *ἄστρον*, & *ἄστρον* diuersa significant. Etenim alter stella una est, & astron signum stellarum coactum, quod nos sidus uocamus. Cum uero stellas globosas & rotundas dicat, non singularium tamen exprimit speciem, sed & earum quæ in signa formanda conueniunt. Omnes enim stellæ inter se, et si in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in specie differentiam. Per hæc autem duo nomina, solida spheræ describitur, quæ nec ex globo si rotunditas desideret, nec ex rotunditate si globus desit, efficitur, cum altera à forma, altera soliditate corporis defera. Sphæras autem hic dicimus ipsarum stellarum corpora, quæ oia hac specie formata sunt.

ἄστρον ἄστρον

Sphæra.

Dicuntur præterea spheræ & aplanæ illa quæ maxima est, & subiectæ septem, per quas duo lumina, & quicunque uagæ discurrunt. Circi uero & orbis, duarum sunt rerum duo nomina. Et his nominibus quædam alibi aliter est usus. Nam & orbem pro circulo posuit, ut orbem lacteum. Et orbem pro spherâ, ut nouem tibi orbibus uel potius globis. Sed & circi uocantur, quæ spheram maximam cingunt, ut eos sequens tractatus ostendet, quorum unus est lacteus, de quo ait: Inter flammæ circi lucens. Sed hic horum nihil neque circi, neque orbis nomine uoluit

luit intelligi. Sed est orbis in hoc loco stellæ una integra & peracta conuersio, *Orbis.*
 A id est ab eodem loco post emensum sphaeræ, per quam mouetur, ambitum in
 eundem locum regressus. Circus autem est hic linea ambiens sphaeram, ac uel
 uti semitam faciens, per quam lumen utrinque discurret, & inter quam uaganti-
 um stellarum error legitimus coercetur. Quas ideo ueteres errare dixerunt, quia
 & cursu suo feruntur, & contra sphaeræ maximæ, id est ipsius coeli, impetum con-
 trario motu ad orientem ab occidente uoluuntur. Et omnium quidem par ce-
 leritas, motus similis, & idem est modus meandi, sed non omnes eodem tempo-
 re circos suos orbescunt conficiunt. Et ideo est celeritas ipsa mirabilis, quia cum
 sit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitator esse possit, aut segnior, non eo-
 dem tamen temporis spatio omnes ambitum suum peragunt. Causam uero sub
 B eadem celeritate disparis spatii, aptius nos sequentia docebunt.

De undecim circulis coelum ambientibus.

Caput .XV.

His de siderum natura & siderea hominum mente narratis, rursus filium pater,
 ut in deos pius, ut in homines iustus esset, hortatus, primum rursus adie-
 cit, ostendens lacteum circulum uirtutibus debitum, et beatorum coetum refertum.
 Cuius meminit his uerbis: Erat autem is splendidissimo candore inter flamas cir-
 cus elucens, quem uos (ut à Graecis accepistis) orbem lacteum nuncupatis. Orbis
 hic idem quod circus in lactei appellatione significat. Est autem lacteus unus è circu-
 lis, qui ambiunt coelum, & sunt propter eum numero decem, de quibus quæ dicenda
 sunt proferemus, cum de hoc competens sermo processerit. Solus ex omnibus hic
 subiectus est oculis, cæteris circulis magis cogitatione quam uisu comprehendendis.
 C De hoc lacteo multi inter se diuersa senserunt, causasque eius alij fabulosas, natu-
 rales alij ptulerunt. Sed nos fabulosa reticentes, ea trimodo quæ ad naturam eius
 uisa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse copagum, quæ de
 duobus hemisphaerijs cæli sphaera solidata est. Et ideo ubi oræ utrinque conue-
 nerant, notabiliter claritate uideri. Diodorus ignem esse densate concretæque na-
 turæ in unâ curui limitis semitâ, discretionem mundanæ fabricæ coaceruante con-
 cretum. Et ideo uisum intuētis admittere, reliquum igne cœlesti lucem suam nimia sub-
 tilitate diffusam non subiicente cōspectui. Democritus innumeras stellas, bre-
 uesque omnes, quæ spisso tractu in unum coactæ, spatij quæ angustissima interiaccit
 D luminis corpus ostendit. Sed Possidonius, cuius definitioni plurius consensus
 accessit, ait lacteum caloris esse siderum infusionem, quæ ideo aduersa zodiaco curui-
 tas obliquauit, ut quoniam sol nunquam zodiaci excedendo terminos, ex parte seruatoris
 sui partem cœli reliquam deserebat, hic circus à uia solis in obliquum recedens, uni-
 uersitate flexu calido temperaret. Quibus autem partibus zodiacum interfecet, supe-
 rius iam relatū est: Hæc de lacteo. Decem autem alij (ut diximus) circi sunt, quo-
 rum unus est ipse zodiacus, qui ex his decem solus potuit latitudinem hoc modo,
 quem referemus, adipisci. Natura cœlestium circulorum incorporalis est linea, quæ
 ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit. Sed in
 zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. Quantum igitur spatij lata di-
 mensio porrectis sideribus occupabat, duabus lineis limitatum est. Et tertia du-
 cta per medium, ecliptica uocatur, quia cum cursum suum in eadem linea pariter

c ij sol

sol & luna conficiunt, alterius eorum necesse est uenire defectum: solis, si ei tūc luna succedat: lunæ, si tunc aduersa sit soli. Ideo nec fol unq̄ deficit, nisi cum tricimus lunæ dies est: & nisi quintodecimo cursus sui die, nescit luna defectū. Sic enī euenit, ut aut lunæ contra solem positæ ad mutandū ab eo solium lumen, sub eadē inuentus linea terræ conus obliſtat, aut soli ipsa succedens obiectu suo ab humano aspectu lumen eius repellat. In defectu ergo sol ipse nil patitur, sed noster fraudat̄ aspectus. Luna uero circa proprium defectū laborat, non accipiendo solis lumen, cuius bñficio noctem colorat. Qd̄ sciens Vergilius disciplinar̄ omnium peritissimus, ait: Defectus solis uarios, lunæq̄ labores. Quamuis igit̄ trium linear̄ ductus zodiacum & claudat, & diuidat, unum tñ circum autor uocabulor̄ dici uoluit antiquitas. Quinq̄ alij circuli, paralleli uocant̄. Hor̄ medius & maximus est ægnoctialis. Duo extremitatibus uicini, atq̄ ideo breues, quor̄ unus septentrionalis dicit̄, alter australis. In hos & mediū duo sunt tropici, maiores ultimis, medio minores, & ipsi ex utraq̄ parte zonæ uſtæ terminū faciunt. Præter hos alij duo sunt coluri, q̄bus nomen dedit impfecta cōuersio. Ambiētes enī septentrionalem uerticem, atq̄ inde in diuerſa diſſuſi, & se in summo interfecant, & q̄ncq̄ parallelos in quaternas partes æqualit̄ diuidunt, zodiacū ita interfecātes, ut unus eor̄ p̄ arietem & librā, alter p̄ cancrum atq̄ capricornum meando decurrat, sed ad australem uerticē non puenire credunt̄. Duo q̄ ad numer̄ prædictum sup̄sunt, meridianus & horizon, non scribunt̄ in sphaera, q̄a certum locū habere nō possunt, sed pro diuersitate circumspectantis habitātis ue uariant̄. Meridianus est enī, quem sol cū sup̄ hominū uerticē uenerit, ipsum diem medium efficiendo designat. Et q̄a globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse non patitur, nō eadem pars cœli omnium uerticem despicit. Et ideo unus omnibus meridianus esse nō poterit, sed singulis gētibus sup̄ uerticem suum proprius meridianus efficitur. Similiter facit sibi horizontem circumspectio singulorū. Horizon est enī, uelut quodā circo designatus terminus cœli, quod super terram uidetur. Et quia ad ipsum uerē sinem non potest humana acies peruenire, quantum quisq̄ oculos circumferendo conspexit, proprium sibi cœli quod super terram est, terminum facit. Hic horizon quem sibi uniuscuiusq̄ circūscribit aspectus, ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem intra se continere non poterit. Centum enim & octoginta stadios non excedit acies contrā uidentis. Sed uisus cum ad hoc spatium uenerit, accessu deficiens in rotunditatem recurrendo curuat̄. Atq̄ ita fit, ut hic numerus ex utraq̄ parte geminatus, trecentor̄ sexaginta stadiorum spatium quod intra horizōtem suum continet̄, efficiat: semp̄q̄ q̄stum ex huius spatij parte postera procedendo dimiseris, tñ tibi de interiore lumetur, & ideo horizon semper quantacunq̄ locor̄ transgressione mutatur. Hunc autem quem diximus admittit aspectum, aut in terris æqua planities, aut pelagi tranquilla libertas, quæ nullam oculis obijcit offensam. Nec te moueat, q̄ sæpe in longissimo positum montem uidemus, aut q̄ ipsa cœli supra suspicimus. Aliud est enī, cum se oculis ingerit altitudo, aliud cum p̄ planū se porrigit, & extendit intuitus, in quo solo horizontis circū efficitur. Hæc de circis oibus, quibus cœlum cingitur, dicta sufficiant. Tractatū ad sequentia transferamus.

Qui

Paralleli quinque.

Coluri duo.

Meridianus circū.

Horizon.

Nota de p̄ſpectu hominis.

At. anterior.

A Qui fiat, ut quaedam stellæ non a nobis uideantur, & quæ a stellâz omniū magnitudo. Cap. XVI.

EX q̄ mihi om̄ia cōtemplanti, p̄clara cætera & mirabilia uidebant. Erāt autem hæ stellæ, quas nunq̄ ex hoc loco uidimus, & hæ magnitudines om̄m, quas esse nunq̄ suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, q̄ ultima à cælo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellæz aut̄ globi terræ magnitudinē facile uincebāt. Dicendo: Ex q̄ mihi oīa cōtemplanti, id qđ supradiximus affirmat, in ipso lacteo Scipionis & parentum p̄ somnium cōtigisse conuentum.

B Duo sunt autem p̄cipua, q̄ in stellis se admiratum refert: aliquaꝝ nouitatem, & om̄ium magnitudinem. Ac prius de nouitate, pōst de magnitudine differemus. Plenē & doctē adijciendo, quas nunq̄ ex hoc loco uidimus, causam cur à nobis nō uideant, ostendit. Locus em̄ nr̄æ habitationis ita positus est, ut quædā stellæ ex ipso nunq̄ possint uideri. Quia ipsa pars cœli in qua sunt, nunq̄ potest hic habitātibus apparere. Pars em̄ hæc terræ q̄ in collē ab uniuersis hominibus, quā nos inuicem scire possumus, ad septentrionalem uerticem surgit, & spheræ cōuexitas australem nobis uerticē in ima demergit. Cum uero temp̄ circa terram ab ortu in occasum cœli sphaera uoluatur, uertex hic qui septentriones habet, quoquō uersum mundana uolubilitate uertatur, quoniam sup̄ nos est, semper à nobis uidetur, ac semper ostendit arctos oceani metuentes æquo re tingi. Australis contrā quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis unquam uidetur: nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit. Et hoc est quod poëta naturæ ipsius conscius, dixit:

Hic uertex nobis semper sublimis, at illum

Sub pedibus Styx atra uidet, manesq̄ profundi.

C Sed cum hanc diuersitatem cœlestibus partibus uel semper uel nunq̄ apparenti terræ globositas habitantibus faciat, ab eo qui in cœlo est, omne sine dubio cœlum uidetur, nō impediēte aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cœli magnitudine uix obtinet. Cui ergo australis uerticis stellæ nunq̄ de terris uidere cōtigerat, ubi circūspectu libero sine ostēsa terreni obijcis uisæ sunt, iure quasi nouæ admirationē dederunt. Et quæ intellexit causam prop̄ quā eas nunq̄ antē uidisset, ait: Erāt aut̄ hæ stellæ q̄s nunq̄ ex hoc loco uidimus. Hunc locum demōstratiuē terrā dicens, in qua erat dum ista narraret. Sequit̄ illa

D discussio, quid sit quod adiecit: Et hæ magnitudines om̄m, quas esse nunq̄ suspicati sumus. Cur autem magnitudines quas uidit in stellis, nunq̄ hoies suspicati sint, ipse patefecit addendo: Stellæz autem globi terræ magnitudinem facile uincebāt. Nam quādo homo, nisi quem doctrina philosophiæ supra hoīem, imò uerē hoīem fecit, suspicari potest stellā unam om̄i terra esse maiorem, cum uulgō singulæ uix facis unius flammæ æquare posse uideantur: Ergo tunc earū uerē magnitudo asserta credet, si maiores singulas q̄ est om̄is terra, esse cōstitit, qđ hoc modo licet recognoscas. Punctum dixerunt esse geometræ, qđ ob incomphensibilem breuitatem sui, in partes diuidi nō possit, nec ip̄m pars aliqua, sed tantummodo signum esse dicatur. Physici terram ad magnitudinem circi, per quem sol uoluitur, puncti modum obtinere docuerunt. Sol autem quanto minor sit circo proprio, deprehensum est manifestissimis dimensionum rationibus. Constat mensuram solis ducentessimā sextamdecimā partem habere

*Cur quædam
stellæ a nobis
uideantur sem-
per, quædam
nunquam.*

*Stellæ singu-
las uniuersa
terra esse ma-
iores.*

re magnitudinis circi, p̄ quem sol ipse discurrit. Cum ergo sol ad circū pars cer-
 ta sit, terra uero ad circum solis punctum sit, quod pars esse nō possit, sine cun-
 ctatione iudicij solem constat terra esse maiorē, si maior est pars eo, quod par-
 tis nomen nimia breuitate non capit. Verū solis circo superiorū stellarū circo-
 certum est esse maiores, si eo quod continetur, id quod continet maius est: cum
 hic sit coelestium sphaerarū ordo, ut à superiore unaquæq; inferior ambiatur.
 Vnde & lunæ sphaeram quasi à caelo ultimam & uicinam terræ, minimam di-
 xit, cū terra ipsa in punctum quasi uerè iam postrema deficiat. Si ergo stellarū
 superiorū circi (ut diximus) circo solis sunt grandiores, singulae autē huius sunt
 magnitudinis, ut ad circū unaquæq; suum, modum partis obtineat, sine dubio
 singulae terra sunt ampliores, quā ad solis circum q̄ superioribus minor ē, pun-
 ctum esse p̄diximus. De luna, si uerè luce luget aliena, sequentia docebunt.

Al. sphaera.

*Coelum, quamobrem semper, & in orbē moueatur. Quo sensu summus uocetur deus, & ecquid stel-
 larū quas fixas uocent, suo etiam proprioq; motu agantur.* Caput .XVII.

HAec cum Scipionis obtutus non sine admiratione percurrēs, ad terras
 usq; fluxisset, & illic familiarius hæsisset, rursus aui monitu ad superio-
 ra reuocatus est, ipsum à caeli exordio sphaerarū ordinem in hæc uer-
 ba monstrantis: Nouem tibi orbibus uel potius globis connexa sunt omnia,
 quorum unus est coelestis eximus, qui reliquos omēs complectitur, summus
 ipse deus arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stel-
 larum cursus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersantur retro cōtrario mo-
 tu atq; caelum. E quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniā
 nominant. Deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor, q̄ di-
 citur Iouis. Tum rutilus horribilisq; terris, quem Martium dicitis. Dein sub-
 tē mediam serè regionē sol obtinet, dux & princeps & moderator luminū re-
 liquorum, mens mundi & temperatio, tāta magnitudine, ut cuncta sua luce lu-
 stret & compleat. Hunc ut comites cōsequuntur Veneris alter, alter Mercurij
 cursus. Infimoq; orbe luna radijs solis accensa conuertitur. Infra autem eam ni-
 hil est, nisi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum ge-
 neri datos. Supra lunam sunt æterna om̄ia. Nam ea quæ est media & nona tel-
 lus, necq; mouetur, & infima est, & in eam seruntur omnia nutu suo pondera.

Al. de septem
 mediam.

Totius mundi à summo in imum diligēs in hunc locum collecta descriptio
 est, & integrum quoddam uniuersitatis corpus effingitur, quod quidam nō p̄,
 id est omne, dixerunt. Vnde & hic dicit: Connexa sunt omnia. Vergilius uero
 magnum corpus uocauit: Et magno se corpore miscet. Hoc autem loco Cice-
 ro, rerum quærendarum iactis seminibus, multa nobis excolenda legauit. De
 septem subiectis globis (ait) q̄ uersantur retro cōtrario motu atq; cœlū. Quod
 cum dicit, admonet ut queramus, si uersatur caelum. Et si illi septem & uersan-
 tur, & contrario motu mouētur. Aut si hunc esse sphaerarū ordinem quem Cice-
 ro refert, Platonica cōsentit autoritas. Et, si uerè subiectæ sint, quo pacto stel-
 larū om̄ium zodiacū iustrare dicant, cū zodiacus & unus & in summo cœ-
 lo sit. Quæ ue ratio in uno zodiaco aliarū cursus breuiores, aliarū faciat longio-
 res. Hæc em̄ om̄ia in exponendo earū ordine necesse est asserant. Et postremò,
 qua ratione in terrā serant, sicut ait: Om̄ia nutu suo pōdera.

6. arid.

Propositū ea q̄
 p̄ ordinē sunt
 explicanda.

Ver-

- A** Versari cœlum, mundanæ animæ natura, & uis, & ratio docet. Cuius æternitas in motu est: quia nunquā motus relinquit, quod uita non deserit: nec ab eo uita discedit, in quo uiget semper agitatus. Igitur & cœleste corpus quod mundi anima futurū sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne unquā uiuēdo deficiat, semper in motu est, & stare nescit: quia nec ipsa stat anima qua impellit. Nam cum animæ, quæ incorporea est, essentia sit in motu, primū autem omnium cœli corpus anima fabricata sit, sine dubio in corpus hoc primū ex incorporeis motus natura migrauit. Cuius uis integra & incorrupta nō deserit, quod primum cœpit mouere. Ideo uero cœli motus necessariō uolubilis est, quia cum semper moueri necesse sit, ultra autem locus nullus sit, quō se tendat accessio, cōtinuatione perpetuæ in se reditionis agitur. Ergo in quo potest, uel habet, currit, & accedere eius reuolui est: quia sphaeræ, spatia & loca complectentis omnia, unus est cursus, rotari. Sed & sic animam sequi semper uidetur, quæ in ipsa uniuersitate discurret. Dicemus ergo, quod eam nunquā reperiat, si semper hęc sequitur: Imō semper eam reperit, quia ubiq; tota, ubiq; perfecta est.
- Cur ergo, si quam quærit reperit, non quiescit? Quia & illa requietis est inscicia. Staret enī, si usquē stantem animam reperiret. Cum uero illa, ad cuius appetentiā trahitur, semper in uniuersa se fundat, semper & corpus se in ipsam, & per ipsam retorquet. Hęc de cœlestis uolubilitatis arcano pauca de multis Plotino autore repta sufficiant. Quæ autē hunc istum extimum globum, qui ita uoluit, summū deum uocauit, non ita accipiendum est, ut ipse prima causa & deus ille omnipotentissimus existimeat, cum globus ipse quod cœlū est, animæ sit fabrica, anima ex mente processerit, mens ex deo qui uerē summus est, procreata sit. Sed summum quidem dixit, ad cæterorum ordinem qui subiecti sunt: unde mox subiecit: Arcens & continens cæteros. Deum uero, quod non modo immortale animal ac diuinum sit, plenum inclytæ ex illa purissima mēte rationis, sed quod & uirtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam summitatis sequunt, aut ipse faciat, aut ipse contineat, ipsum deniq; Iouem ueteres uocauerunt, & apud theologos Iupiter est mūdi anima. Hinc illud est: Ab Ioue principium musæ, Iouis omnia plena. Quod de Arato, poetæ alij mutuati sunt, qui de sideribus locuturus, à cœlo in quo sunt sidera, exordium sumendum esse decernens, ab Ioue incipiendum esse memorauit. Hinc Iuno, & soror eius, & coniunx uocatur.
- D** Est autē Iuno aer: & dicitur soror, quia iisdem seminibus, quibus cœlum, etiā aer est procreatus: coniunx, quia aer subiectus est cœlo. His illud adiiciendū est, quod propter duo lumina, & stellas quinque quæ appellantur uagæ, reliquas omnes, alij infixas cœlo, nec nisi cū cœlo moueri, alij (quorū assertio uero prior est) has quoque dixerūt suo motu, propter quod cum cœli conuersione feruntur, accedere. Sed propter immensitatem extimi globi, excedentia credibilē numerē secula, in una eas cursus sui ambitione cōsumere, & ideo nullū earū motū ab hoīe sentiri, cū nō sufficiat humanæ uitæ spatiū, ad breue saltē punctum tā tardæ accessionis deprehendendū. Hinc Tullius nullius scētæ inscius ueteribus approbatæ, simul attigit utranque sententiā, dicendo: In quibus sunt infixi illi quæ uoluunt stellarum cursus sempiterni. Nam & infixos dixit, & cursus habere non tacuit.

Cœlū cur mouetur.

Cur nō motu recto, sed orbem agatur.

Sphæra extima quo sensu summus uocetur deus.

Aer glō 4. 3.

An et stelle fixæ, suo quodā motu agatur.

Stellas errantes, contrario quæ cœli motu uersari.

Capitulum .XVIII.

c. iij. Nunc

Nunc utrum illi septē globi, q̄ subiecti sunt, contrario (ut ait) q̄ cœlum uertit, motu ferant, argumentis ad uerū ducentibus, requiramus. Solē ac lunam & stellas quinq̄, q̄bus ab errore nomen est, præter q̄ secū trahit ab ortu in occasum cœli diurna cōuersio, ipsa suo motu in orientē ab occidente procedere, non solis literarū profanis, sed multis quoq̄ doctrina initiatis, abhorrere à fide, ac monstro simile iudicatū est: sed apud pressius intuentes ita esse uerū constabit, ut non solum mente concipi, sed oculis quoq̄ ipsis possit probari. Tamē ut nobis de hoc sit cum p̄tinaciter negatē tractatus, age q̄squis tibi hoc liquere dissimulas, simul om̄ia quæ uel cōtente sibi fingit detractās si dem, uel quæ ipsa ueritas suggerit, in diuisionis membra mittamus. Has erraticas cum luminibus duobus, aut infixas cœlo, ut alia sidera, nullum sui motū nr̄is oculis indicare, sed ferri mūdane cōuersionis impetu, aut moueri sua quoq̄ accessione dicemus. Rursus, si mouent, aut cœli uia sequuntur ab ortu in occasum, & cōmuni & suo motu meātes, aut cōtrario recessu in orientem ab occidentis parte uersant. Præter hoc (ut opinor) nihil potest uel esse, uel fingi. Nūc uideamus q̄d ex his poterit uerū probari. Si infixæ essent, nunq̄ ab eadē statione discederēt, sed in eisdē locis semp̄ ut alia uiderent. Ecce em̄ de infixis uergiliæ, nec à sui unq̄ se copulatione dispungunt, nec hyadas quæ uicina sunt, delerunt, aut Orionis proximā regionē relinquunt. Septentrionum quoq̄ compago nō soluit. Anguis q̄ inter eos labit, semel circumfusum nō mutat amplexū. Hæc uero, modo in hac, modo in illa cœli regione uisunt. Et sæpe cum in unū locum duæ plures uel cōuenerint, & à loco in in q̄ simul uisæ sunt, & à se postea separant. Ex hoc eas nō esse cœlo infixas, oculis quoq̄ approbātibus constat. Iḡi mouētur, nec negare hoc quisq̄ poterit, q̄d uisus affirmat. Quærendum ē ergo, utrum ab ortu in occasum, an in cōtrarium motu p̄prio reuoluant. Sed & hoc q̄rentibus nobis, nō solum manifestissimo ratio, sed uisus q̄q̄ ipse monstrabit. Cōsideremus em̄ signorū ordinē, q̄bus zodiacū diuisum uel distinctū uidemus, & ab uno signo q̄libet ordinis eius sumamus exordium. Cum aries exorit, post ip̄m taurus emergit: Hunc gemini sequunt, hos cācer, & p̄ ordinē reliqua. Si istæ ergo in occidentē ab orientē p̄cederent, nō ab ariete in taurū, q̄ retro locatus est, nec à tauro in geminos signum posterius uoluerent, sed à geminis in taurū, & à tauro in arietē, recta, & mundanæ uolubilitatis cōsona accessione prodirent. Cum uero à primo in signum sc̄dm̄, à sc̄do ad tertium, & in ad reliqua q̄ posteriora sunt, reuoluant, signa autem infixæ cœlo ferant, hinc duobus constat, has stellas nō cum cœlo, sed cōtra cœlum moueri. Hoc ut plene liqueat, astruamus de luna cursu, q̄ & claritate sui & uelocitate notabilior est. Luna postq̄ à sole discedēs nouata est, sc̄do ferē die circa occasum uidet, & q̄si uicina soli quem nup̄ reliq̄, postq̄ ille demersus est, ipsa cœli marginē tenet arcedenti sup̄ occidens. Tertio die tardius occidit q̄ sc̄do, & ita q̄die longius ab occasu recedit, ut septimo die circa solis occasum in medio cœlo ipsa uideatur. Post alios uero septem, cum ille mergit, hæc orit: adeo media parte mensis dimidium cœlum, id est unum hemisphærium, ab occasu in orientem recedendo metit. Rursus post septem alios circa solis occasum latētis hemisphærii, uerticem tenet. Et huius rei indicium est, q̄ medio noctis exoritur. Postremo, totidem

Locus argu
menti.

A dem diebus exēptis, solē denuo cōprehendit, & uicinus uidet ortus amborū, q̄ diu soli succedens rursus mouet, & rursus recedens paulatim semp̄ in orientem regrediendo relinquat occasum. Sol quoq; ipse nō aliter q̄ ab occasu in orientem mouet, & licet tardius recessum suum q̄ luna cōficiat, q̄ppe q̄ tanto tempore signū unū emetiatur, c̄pto totū zodiacum luna discurrit, manifesta tñ & subiecta oculis motus sui p̄stat indicia. Hunc em̄ in ariete eē ponamus, qd̄ q̄a æq̄ noctiale signū est, pares horas somni & diei facit. In hoc signo cū occidit, librā, id ē scorpij chelas mox oriri uidemus, & apparet taurus uicinus occasui. Nam ȳgilia & hyadas partes tauri clariores, nō multo post, sole mergēte uidemus. Sequenti mēse sol in signū posterius, id est in taurū recedit: & ita fit, ut necq; uergeret, necq; alia pars tauri illo mēse uideat. Signū em̄ qd̄ cū sole orit, et cū sole occidit, semp̄ occultū: adeo, ut & uicina astra solis p̄pingtate celenē. Nam & canis tūc, q̄a uicinus tauro ē, nō uidet, tectus lucis p̄pingtate. Et hoc ē qd̄ Verg. ait:

Candidus auratis aperit cum cornibus annum

Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.

Georgi .1.

Non em̄ uult intelligi, tauro oriēte cum sole, mox in occasum ferri canem, qui proximus tauro est, sed occidere eum dixit tauro gestāte solem, quia tunc incipit non uideri sole uicino. Tunc tamen occidente sole libra adeo superior inuenitur, ut totus scorpius ortus appareat. Gemini uero uicini tunc uidentur occasui. Rursus, post tauri mensem gemini nō uidentur, qd̄ in eos solem migrasse significat. Post geminos recedit in cancrum. Et tunc cum occidit, mox libra in medio cœlo uidetur. Adeo constat solem tribus signis peractis, id est ariete & tauro & geminis, ad medietatem hemisphærij recessisse. Deniq; post tres menses sequentes, tribus signis quæ sequuntur emensis, cancrum dico, leonē & uirginem, inuenitur in libra, quæ rursus æquat noctem diei, & dum in ipso signo occidit, mox oritur aries, in quo sol ante sex menses occidere solebat. Ideo autē occasum magis eius q̄ ortum eligimus proponendum, quia signa posteriora post occasum uidentur. Et dum ad hæc quæ sole mergente uideri solent, solem redire monstramus, sine dubio eum contrario motu recedere, q̄ cœlum mouetur, ostendimus. Hæc autem quæ de sole & luna diximus, etiā quinq; stellarū recessum assignare sufficient. Pari em̄ ratione in posteriora signa migrando, semper mundanæ uolubilitati contraria recessione uersantur.

D

Quem Cicero, et quem Plato soli inter errantes stellas assignauerit ordinem. Cur luna lumen suum mutuatur a sole, sicq; luceat, ut tamen non calefaciat. Dehinc, cur sol non absolute, sed fere medius inter planetas esse dicatur. Vnde sideribus nomina. Et cur stellarum errantium, diæ ad uerse nobis sint, alia prospere.

Caput

.XIX.

His assertis, de sphaerarum ordine pauca dicenda sunt. In quo dissentire à Platone Cicero uideri potest, cum hic solis sphaeram quartam de septem, id est in medio locatam dicat, Plato à luna sursum secūdam, hoc est inter septem à summo locum sextum, tenere commemoret. Ciceroni Archimenes & Chaldaeorum ratio consentit. Plato Aegyptios omnium philosophiæ disciplinarum parentes secutus est, qui ita solem inter lunam & Mercurium locatam uolunt, ut ratione tamen deprehenderint & edixerint, cur à non-

*Sol quem ordi
nē habent inter
planetas.*

c v nul

nullis sol supra Mercurium supraque Venerem esse credatur. Nam nec illi qui
 ita existimant, à specie veri procul aberrant. Opinionem uero istius permutati
 onis huiusmodi ratio persuasit. A Saturni sphaera quæ est prima de septem, usque
 ad sphaeram Iouis à summo secundam, interiecti spatij tanta distantia est, ut zo-
 diaci ambitum superior triginta annis, duodecim uero annis subiecta cõficiat.
 Rursus tantum à Ioue sphaera Martis recedit, ut eundem cursum biennio per
 agat. Venus autem tanto est regione Martis inferior, ut ei annus satis sit ad zo-
 diacũ peragrandũ. Iam uero ita Veneri proxima est stella Mercurij, & Mer-
 curio sol propinquus, ut hi tres cõelũ suum pari tẽporis spatio, id est anno plus
 minusus ue circumeant. Ideo & Cicero hos duos cursus comites solis uocauit, quia
 in spatio pari, longè à se nunquam recedunt. Luna autẽ tantum ab his deorsum re-
 cessit, ut quod illi anno, uiginti octo diebus ipsa cõficiat. Ideo neque de trium
 superiorum ordine, quem manifestè clareque distinguit immensa distantia: neque
 de lunæ regione, quæ ab omnibus multum recessit, inter ueteres aliqua fuit dis-
 sensio. Horum uero trium sibi proximorum, Veneris, Mercurij, & Solis ordi-
 nem uicinia confudit. Sed apud alios. Nam Aegyptiorum solertiam ratio nõ
 fugit, quæ talis est: Circulus per quem sol discurret, à Mercurij circulo ut infe-
 rior ambitur. Illũ quoque superior circulus Veneris includit. Atque ita sit, ut hæ
 duæ stellæ, cum per superiores circulos suorum uertices currunt, intelligantẽ supra solẽ
 locatæ. Cum uero per inferiora commeat circulorum, sol eis superior existime-
 tur. Illis ergo quæ sphaeras earum sub sole dixerunt, hoc uisum est ex illo stellarũ
 cursu, qui nonnunquam (ut diximus) uidetur inferior, qui & uerè notabilior est, quia
 tum liberius apparet. Nam cum superiora tenent, magis radijs oculũtur. Et id-
 eo persuasio ista cõualuit, & ab omnibus penè hic ordo in usum receptus est. Per
 spiciator tamẽ obseruatio meliõrẽ ordinem deprehendit, quem præter indagi-
 nem uisus, hæc quoque ratio commendat, quod lunam quæ luce propria caret, &
 de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subiectã. Hæc enim ratio fa-
 cit lunã non habere lumen proprium, cæteras omnes stellas lucere suo: quia illæ
 supra solẽ locatæ in ipso purissimo æthere sunt, in quo omne quicquid est, lux
 naturalis & sua est, quæ tota cum igne suo ita sphaeræ solis incũbit, ut coeli zo-
 næ, quæ procul à sole sunt, perpetuo frigore oppressæ sint, sicut infra ostendetur.
 Luna uero, quia sola ipsa sub sole est, & caducorum iam regioni luce sua
 carenti proxima, lucem nisi desuper posito sole cui resplendet, habere nõ potuit.
 Denique quia totius mundi una pars terra est, ætheris autẽ una pars luna est,
 lunam quoque terram, sed æthercam uocauerunt. Immobilis tamẽ ut terra esse
 non potuit, quia in sphaera quæ uoluitur, nihil manet immobile præter cẽtrum.
 Mundana autẽ sphaeræ terra centrum est, ideo sola immobilis perseverat. Rur-
 sus terra accepto solis lumine clarescit tantummodo, non relucet: Luna specu-
 li instar lumẽ quo illustratur emittit, quia illa aeris & aquæ, quæ per se cõcre-
 ta & densa sunt, sex habet: & ideo extrema uastitate densata est, nec ultra super-
 ficie quauis luce penetratur. Hæc licet & ipsa finis sit, sed liquidissimæ lucis &
 ignis ætheris: ideo quibus densius corpus sit, quam cætera cõlestia, ut multo tamen
 terreno purius, sit acceptæ luci penetrabile: adeo, ut eã de se rursus emittat, nul-
 lum tamen ad nos perferentem sensum caloris: quia lucis radius, cum ad nos de
 ori-

AL ueriores.

*Luna luce lu-
cet aliene.*

A origine sua, id ē de sole, puenit, naturā secū ignis de quo nascit̄, deuehit. Cū ue-
ro in lunæ corpus infundit̄, & inde resp̄det, solam refundit claritudinē, nō ca-
lorem. Nam & speculū cum splēdorem de se ui oppositi eminus ignis emittit,
solam ignis similitudinem carentem sensu caloris ostendit.

Quem soli ordinem Plato dederit uel eius autores, quos̄ ue Cicero secutus
quartū locum globo eius assignauerit, uel q̄ ratio p̄suasione huius diuersita-
tis induxerit, & cur dixerit Tullius, infimoq; orbi luna radijs solis accensa cō-
uertit̄, satis dictū est. Sed his hoc adijciendū est, cur Cicero cum quartum de
septē, solē uelit, quartus aut̄ inter septē non ferē medius, sed om̄imodo medius

*Cur solem non
absintē sed fe-
rē medium dē-
cat.*

*Aliis de septē
mediam.*

B de subter mediā ferē regionē sol obtinet. Sed nō uacat adiectio, qua hæc pro-
nuntiatio tēperatur: nam sol quartū locum obtinens, mediā regionē tenebit nu-
mero, spatio non tenebit. Si inter ternos em̄ summos & imos locat̄, sine dubio
medius est numero. Sed totius spatij quod septē sphaeræ occupant, dimensione
p̄specta, regio solis nō inuenit̄ in medio spatio locata, quia magis à summo ip̄e,
q̄ ab ip̄o recessit ima postremitas, quod sine ulla disceptationis ambage, comp-
pendiosa probabit assertio. Saturni stella, q̄ summa est, zodiacum triginta an-
nis peragrat, sol medius anno uno, luna ultima uno mense non integro. Tan-
tum ergo interest inter solem & Saturnum, q̄ntum inter unū & triginta. Tan-
tum inter lunam solemq; quantum inter duodecim & unum. Ex his apparet
totius à summo in imum spatij, certā ex mediā parte diuisionem, solis regionē
non fieri. Sed quia hic de numero loquebat̄, in quo uerē q̄ quartus, & medius

C est, ideo pronuntiauit q̄dem medium, sed propter latentem spatioꝝ dimensio-
nem, uerbū quo hanc definitionē tēperaret, adiecit, ferē. Notandum, q̄ esse
stellā Saturni, & alterā Iouis, Martis aliam, non naturæ cōstitutio, sed humana
persuasio est, q̄ stellis numeros & nomina fecit. Non em̄ ait illā quæ Saturnia
est, sed quā in terris Saturniā noiant, & ille fulgor q̄ dicit̄ Iouis, & quē Martiū
dicitis. Adeo exp̄ssit in singulis noīa hæc, non esse inuenta naturæ, sed hominū
commenta, significationi distinctionis accommodata.

*Nomina stel-
larum unde
sint.*

Quod uero fulgorē Iouis humano ḡni prosperæ & salutarē, contrā, Martis
ruilum & terribilē terris uocauit, alteræ tractum est ex stellarū colore (nā ful-
get Iouis, rutilat Martis) alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ad homi-
num uitā manare uolunt aduersa uel prospera. Nam plerunq; de Martis stel-
la terribilia, de Iouis salutaria euenire definiunt. Causam si q̄s fortē altius quæ-
rat, unde diuinis maleuolētia, ut stella malefica esse dicatur, sicut de Martis &
Saturni stellis existimatur, aut cur notabilior benignitas Iouis & Veneris inē
genethliacos habeatur, cum sit diuinorū una natura, in medium proferam rati-
onem, apud unum omnino, quod sciam, lectam. Nam Ptolemæus in libris tri-
bus, quos de harmonia composuit, patefecit causam, quam breuiter explicabo:
Certi (inq̄) sunt numeri, per quos inter omnia quæ sibi conueniunt, iungunt̄,
& aptantur, sit iugabilis competentia, nec quicquā potest alteri nisi per hos nu-
meros conuenire. Sunt autem epitritus, hemiolius, epogdorus, duplaris, triplaris,
quadruplaris. Quæ hoc loco interim quasi nomina numerorū accipias uo-
lo. In sequētib; uero cum de harmonia cœli loquemur, qd̄ sint hi numeri, qd̄

*Cur inter pla-
netas alij nu-
bis propt̄ alij
aduersi dicant̄-
tur.*

uepos

ue possint, opportunius apiemus. Modo hoc nosse sufficiat, quia sine his numeris, nulla colligatio, nulla potest esse cōcordia. Vitam uero nr̄am p̄cipue sol & luna moderant̄. Nā cum sint caducor̄ corpor̄: hæc duo pp̄ria, sentire uel crescere, *αὐθιγὸς*, id est sentiendi natura, de sole: *φωτὸς* autem, id est crescendi natura, de lunari ad nos globositate pueniunt. Sic utriusq̄ luminis bñficio hæc nobis constat uita, qua fruimur. Cōuersatio tñ nr̄a, & prouentus actuum, tam ad ipsa duo lumina, q̄ ad qnq̄ uagas stellas refer̄. Sed hæc stellas̄ alias interuētus numeror̄ (quor̄ supra fecimus mētionem) cum luminibus bene iungit ac sociat, alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo Venerea & Iouialis stella p̄ hos numeros lumini utriq̄ sociant̄. Sed Iouialis soli p̄ omnes, lunæ uero p̄ plures: & Venerea lunæ p̄ oēs, soli p̄ plures numeros aggregat̄. Hinc licet utraq̄ bñfica credat̄, Iouis tñ stella cum sole accōmodatior est, & Venerea cum luna: atq̄ ideo uitæ nr̄æ magis cōmodant, quasi luminibus uitæ nr̄æ autoribus, numeror̄ ratione cōcordes. Saturni aut̄ Martisq̄ stellæ, ita nō habent cum luminibus cōpetentiam, ut tñ aliqua uel extrema numeror̄ linea Saturnus ad solē, Mars aspiciat ad lunā. Ideo minus cōmodi uitæ humanæ existimant̄, quasi cum uitæ autoribus aq̄ta numeror̄ ratione non iuncti. Cur tñ & ipsi nonnunq̄ opes uel claritatem hominibus præstare credantur, ad alteror̄ debet pertinere tractatum: quia hic sufficit aperuisse rationem, cur alia terribilis, alia salutaris existimetur. Et Plotinus quidem in libro qui inscribitur (Si faciunt astra) pronūtiat nihil ui uel potestate eorum hominibus euenire: sed ea quæ decreti necessitas in singulos sancit, ita per horum septem transitum statio ne recessu ue monstrari, ut aues seu p̄teruolando, seu stando, futura pennis uel uoce significant nescientes. Sic quoq̄ tamen iure uocabitur hic salutaris, ille terribilis, cum per hunc prospera, per illum significantur incommoda.

De diuersis nominibus solis, deq̄ eiusdem magnitudine.

Caput .XX.

In his autem tot nominibus quæ de sole dicuntur, non frustra, nec ad laudis pompā lasciuit oratio, sed res ueræ uoculis exprimunt̄. Dux & princeps ait, & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio.

Plato in Timæo cum de octo sphaeris loqueretur, sic ait: Vt autem per ipsos octo circuitus celeritatis & tarditatis certa mensura, & sit, & noscatur, deus in ambitu supra terram secundum lumen accendit, quod nunc solem uocamus. Vides ut hæc definitio uult esse omnium sphaerarum lumen in sole? Sed Cicero sciens etiam cæteras stellas habere lumen suum, solam̄ que lunam (ut sæpe iam diximus) proprio carere, obscuritatem definitionis huius liquidius absoluens, & ostendens in sole maximum lumen esse, non solum ait, dux & princeps & moderator luminum reliquorum (adeo & cæteras stellas scit esse lumina) sed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cœlestis lucis appellat. Dux ergo est, quia omnes luminis maiestate præcedit: Princeps, quia ita eminet, ut propterea quod talis solus appareat, sol uocetur: Moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum recursumq̄ certa definitione spatij moderatur. Nam certa spatij definitio est, ad quam cum unaquæque erratica stella recedens à sole peruenerit, tanq̄ ultra prohibeatur accedere, agi retro uidetur: & rursus cum certam partem recedēdo cōtigerit, ad directi cursus

At. secundo.

Solis nomina diuersa.

A sus cōsuetā reuocatur: itā solis uis & potestas, motus reliquorū luminum constituta dimensione moderatur. Mens mūdi ita appellatur, ut phisici eum cor cœli uocauerunt. Inde nimirū, q̄ oīa q̄ statuta ratione p̄ cœlum fieri uidemus, diē & noctem, & migrātes in utrūq; prolixitatis breuitatisq; uices, & certis temporibus æquā utriusq; mensurā, dein ueris clementē tempiem, torridū cā cri ac leonis æstum, mollitiem autumnalis auræ, uim frigoris inter utranq; tē ad teporem. perit, oīa hæc solis cursus & ratio dispensat. Iure ergo cor cœli dicitur, p̄ quem sunt oīa q̄ diuina ratione fieri uidemus. Est & hæc causā, prop̄ quā iure cor cœli uocet, q̄ natura ignis semp̄ in motu p̄petuo agitatūq; est. Solē aut̄ ignis ætherei fontem dictū esse retulimus. Hoc ē ergo sol in æthere, q̄d in aīali cor, cuius ista natura est, ne unq̄ cesset à motu: aut li breuis sit eius q̄cunq; casu ab agitatione cessatio, mox aīal interimat. Hæc de eo q̄ solē mundi mentē uocauit. Cur ꝑo & tempatio mundi dictus sit, ratio in apto est. Ita em̄ nō solū terram, sed ip̄m q̄c̄ cœlū, q̄d uerē mūdus uocat, tēparari sole certissimū est, ut ex tremitates eius q̄ lōgissimē à uia solis recesserunt, om̄i careāt bñficio caloris, & una frigoris p̄petuitate torpescāt, q̄d in sequētibus ap̄tius explicabit.

Restat ut & de magnitudine eius, quā ꝑ̄issima p̄dicatione extulit, pauca & non p̄tereunda dicamus. Phisici hoc maxime cōseq̄ in om̄i circa magnitudinē solis inq̄sitione uoluerūt, q̄to maior esse possit q̄ terra. Et Eratosthenes in libris dimensionum sic ait: Mensura terræ septies & uicies multiplicata, mensurā solis efficiet. Possidonius multo multoq; sæpius, & uterq; lunaris defectus argumentum inuicem pro se aduocat. Ita cum solem uolunt terra maiorē probare, testimonio lunæ deficiētis utunt̄. Cum defectum lunæ conant̄ asserere, probationem de solis magnitudine mutuauerunt. Et sic euenit, ut dum utrunq; de altero astruitur, neutrum probabiliter astruat, semp̄ in medio uicissim nutante mutuo testimonio. Quid em̄ per rem adhuc probādā probeat: Sed Aegyptij nihil ad coniecturā loquentes, sequestrato ac libero argumento, nec in patrocinium sibi lunæ defectum uocātes, q̄ta mensura sol terra maior sit probare uoluerunt, ut tum demum p̄ magnitudinem eius ostenderent, cur luna deficiat. Hoc autem nequaq; dubitabat̄ non posse aliter dephēdi, nisi mensura & terræ & solis inuenta, ut fieret ex collatione discretio. Et terrena quidem dimē sio oculis rationem iuuantibus de facili constabat. Solis uero mensuram aliter Solis magnitudinem
describam quoad
dam.

D nisi per mensurā cœli, p̄ quod discurrit, inueniri non posse uiderunt. Ergo primum metiendum sibi cœlum illud, id est iter solis, constituerunt, ut per id posset modum solis agnoscere. Sed quæso, si quis unq̄ tam otiosus, tamq; erit ab om̄i serio feriat, ut hæc quoq; in manus sumat, ne talem ueteris promissionem quasi infantiæ proximā aut horrescat aut rideat. Etenim ad rem quæ natura incomphensibilis uidebatur, uiam sibi fecit ingenium, & per terram q̄ cœli modus sit, reperit. Ut autem liquere possit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt, ut sit rerum sequentium aditus instructior.

In om̄i orbe uel sphaera, medietas cœtrum uocat̄. Nihilq; aliud est cœtrum, nisi punctum q̄ sphaeræ aut orbis medium certissima obseruatione distinguit̄. Centrum. Item ducta linea de q̄cunq; loco circuli q̄ designat ambitum, in quacunq; eiusdem circuli summitate orbis partem aliquam diuidat necesse est. Sed non om̄i modo

modo medietas est orbis quā separat ista diuisio. Illa em̄ tm̄ linea in partes æq̄
 les orbē mediū diuidit, q̄ à summo in summū ita deducit, ut necesse sit eā tran
 ire p̄ centrum. Et hæc linea q̄ orbē sic æqualit̄ diuidit, diametros nuncupatur.
 Itē diametros om̄is cuiuscunq̄ orbis triplicata cum adiectione septimæ partis
 suæ, mensurā facit circuli, q̄ orbis includitur. Id est, si uncias septē teneat, diame
 tri lōgitudō, & uelis ex ea nosse quot uncias orbis ipsius circulus teneat, tripli
 cabis septē, & faciunt uigintium. His adijcies septimā partē, hoc est unū, &
 pronūtiabis uiginti & duabus uncijs huius circuli eē mēsurā, cuius diametros
 septē uncijs extendit. Hæc oīa geometricis euidentissimisq̄ rationibus proba
 re possemus, nisi & neminē de ipsis dubitare arbitraremur, & caueremus iusto
 prolixius uolumē extendere. Sciendum & hoc, q̄ umbra terræ quā sol post
 occasum in inferiore hemisphærio currēs sursum cogit emitti, ex qua super ter
 ram sit obscuritas q̄ nox uocatur, sexagies in altum multiplicatur ab ea mensu
 ra, quā terræ diametros habet. Et hæc lōgitudine ad ipsum circulū p̄ quem sol
 currit erecta, exclusionē luminis tenebras in terrā refundit. Prodendū est igit̄,
 q̄pta diametros terræ sit, ut cōstet qd̄ possit sexagies multiplicata colligere. Vn
 de his p̄libatis, ad tractatum mensuræ, quas promisit oratio reuertatur. Eui
 dentissimis & indubitabilibus dimētionibus constat, uniuersæ terræ ambitū,
 quæ ubicunq̄ uel incolitur, uel inhabitabilis iacet, habere stadiorū milia ducē
 ta quinquagintaduo. Cum ergo tm̄ ambitus teneat, sine dubio octoginta milia
 stadiorū, uel non multo amplius diametros habet, sc̄dm̄ triplicationem cum se
 ptimæ partis adiectione, quam superius de diametro & circulo regulariter di
 ximus. Et q̄a ad efficiendā terrenæ umbræ longitudinē, nō ambitus terræ, sed
 diametri mensura multiplicanda est: ipsa est em̄ quam sursum constat excresee
 re, sexagies multiplicāda tibi erunt octoginta milia, q̄ terræ diametros habet, q̄
 faciunt quadragies octies cētēna milia stadiorū esse à terra usq̄ ad solis cursū,
 quò umbrā terræ diximus puenire. Terra aut̄ in medio cœlestis circuli, per
 quē sol currit, ut centrū locata est. Ergo mēsurā terrenæ umbræ medietatē dia
 metri cœlestis efficiet: & si ab altera quoq̄ parte terræ par usq̄ ad eūdem cir
 culū mensura tendatur, integra circuli p̄ quem sol currit, diametros inuenitur.
 Duplicatis igit̄ illis quadragies octies cētēnis milibus, erit integra diametros
 cœlestis circuli, nonagies sexies cētēnis milibus stadiorū. Et inuēta diametros,
 facile mēsuram nobis ipsius quoq̄ ambitus prodit. Hanc em̄ summā, quæ dia
 metrū facit, debes ter multiplicare adiecta parte septima, ut sæpe iam dictū est:
 & ita inuenies totius circuli per quē sol currit, ambitum stadiorū habere trecē
 ties cētēna milia, & insuper cētum septuaginta milia.

Ambitus cir
 culi per quem
 sol meat.

His dictis, quibus mēsurā quā terræ uel ambitus uel diametros habet, sed
 & circuli modus per quem sol currit, uel diametri eius ostenditur: nunc quam
 solis esse mensuram, uel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint, in
 dicemus. Nam sicut ex terrena umbra potuit circuli per quem sol meat depre
 hendi magnitudō, ita per ipsum circulum mēsurā solis inuēta est in hunc mo
 dum, procedēte inquisitionis ingenio: Aequo noctiali die ante solis ortum æqua
 biliē locatum est saxum uas in hemisphærii specīe, cauata ambitione circuatū,
 infrā per lineas designato duodecim diei horarū numero, quas styli prominen

Quō deprehē
 si sit magnitu
 do solis.

Atis umbra cū transitu solis p̄tereundo distinguit. Hoc ē aut̄ (ut scimus) huiusmodi ualis officium, ut tāto tēpore à priore eius extremitate ad alterā usq̄ styli umbra percurrat, q̄to tēpore mediocritatem cœli ab ortu in occasum unius scilicet hemisphærij cōuersio metitur. Nam totius cœli integra cōuersio diem noctemq̄ concludit. Et ideo constat, quantum sol in circulo suo, tantum in hoc uale uibrantem meare. Huic igitur æquabiliter collocato circa tēpus solis ortu propinquans, inhæsit diligens obseruantis obtutus. Et cum ad primum solis radium quē de se emisit prima summitas orbis, emergens de umbra styli decedēs summitate primā curui labri eminentiā contingit, locus ipse q̄ umbræ primitias ex cepit, notæ imp̄ssione signatus est, obseruatumq̄ t̄p̄diu sup̄ terrā ita solis orbis integer appareret, ut una eius summitas adhuc horizōti uideret̄ insidere, & mox

B locus ad quem umbra tunc in uale migrauerat, adnotatus est. Habitaq̄ dimensione inter ambas umbras notas, quæ integrum solis orbem, id est diametrum, natæ de duabus eius summitatibus metiuntur, pars nona reperta est eius spatij, quod à summo ualis labro usq̄ ad horæ primæ lineam cōtinetur. Et ex hoc cōstitit, q̄ in cursu solis unam tempore æquinoctialis horam faciat repetitus nouies orbis eius accessus. Et q̄ cōuersio cœlestis hemisphærij peractis horis duodecim diem condit, nouies autem duodeni efficiūt centum octo, sine dubio solis diametros centesima & octaua pars hemisphærij æquinoctialis est. Ergo totius æquinoctialis circuli ducentesima sextadecima pars est. Ipsum autem circum habere stadiorū trecenties centena milia, & insuper centum & septuaginta milia, antelatis probatum est. Ergo si eius summæ ducentesimam sextadecimā consideraueris partē, mensuram diametri solis inuenies. Est aut̄ pars ista ferè in centum quadraginta milibus. Diametros igit̄ solis cētum quadraginta milium ferè stadiorū esse dicenda est. Vnde penè duplex q̄ terræ diametros inuenitur. Cōstat autē geometricæ rationis examine, cum de duobus orbibus altera diametros duplo alterā uincit, illum orbem cuius diametros dupla est, orbem altero octies esse maiore. Ergo ex his dicendum est, solē octies terrā esse maiorem. Hæc de solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.

Sol octies maior q̄ terra.

Qua ratione inferiorū sphaerarum stellæ in Zodiaci signis meare dicantur, cum in eis nō sint: atq̄ ex his alie breuiori, alie longiori tempore Zodiaci signa percurrant: Et quomodo circulus Zodiacus in duodecim partes diuisus sit.

Caput .XXI.

Sed quoniā septem sphaeras cœlo diximus esse subiectas, exteriore quæq̄ quas interius continet ambiente, longeq̄ & à cœlo omnes, & à se singulariter recesserunt, nunc quærendum est, cum zodiacus unus sit, & is cōstet cœlo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphaerarum stellæ in signis zodiaci meare dicantur. Nec longum est inuenire rationem, quæ in ipso uestibulo excubat quæstionis. Verum est em̄, neq̄ solem lunam ue, neq̄ de uagis ullam ita in signis zodiaci ferri, ut eorum sideribus miscēantur: sed in illo signo esse unaquæque perhibetur, quod habuerat super uerticem, in ea quæ illis subiecta est, circuli sui regione dilcurrentis. Quia singularum sphaerarum circulos in duodecim partes, æquē ut zodiacum, ratio diuisit. Et quæ in eam partem circuli sui uenerit, quæ sub parte zodiaci est arietem deputata, in ipsum arietem uenisse concedit. Similisq̄ obseruatio in singulas partes migratibus stellis tenet. Et

Quem modū inferiorū sphaerarū stellæ in Zodiaci signis meare dicantur.

quia

quia facilius ad intellectum p oculos uia est, id quod sermo descripsit, uisus as-

signet. Esto em̄ zodiacus circulus, cui ascriptum est, a. In hunc septē alij orbes locent̄. Et zodiacus ab a, p ordinē affixis notis, q bus ascribētur līr̄e sequentes, in ptes duodeci diuidat̄. Sicut̄ spatium qd̄ int̄ a & b clauditur, arieti deputatū: qd̄ intra b & c, iuro: qd̄ int̄ c & d, geminis: cācro, quod sequitur, & reliqs p ordinem cātera. His cōstitutis, iam de singulis zodiaci notis & līs, singulæ deorsum lineæ p omnes circulos ad ultimum usq; ducantur, procul dubio p orbes singu-

los duodenas partes diuidet trāsitus lineær̄. In q̄cunq; igit̄ circulo seu sol in illo, seu luna uel de uagis q̄cunq; discurrat, cū ad spatium uenerit, qd̄ inter lineas claudit̄ ab a & b notis & līs defluētēs, in ariete esse dicet̄, q̄a illic cōstitutū spatium arietis in zodiaco designatū sup̄ uerticē, sicut̄ descripsimus, habebit. Similiter in quācunq; intrauerit partē, in signo sub q̄ fuerit, esse dicet̄.

Cur alie stelle breuiori tēpore zodiaci signa percurrāt alie longiori.

Atq; hæc ipsa descriptio eodem cōpendio nos docebit, cur eadem zodiacum eademq; signa, alie tēpore lōgiore, alie breuiore percurrāt. Quoties em̄ plures orbes intra se locant̄, sicut̄ maximus est ille q̄ primus est, & minimus q̄ locum ultimū tenet: ita de medijs, q̄ summo propior est, inferioribus maior: q̄ uicinior est ultimo, breuior superioribus habet̄. Et int̄ has igit̄ septem sphæras gradū celeritatis suæ singulis ordo positionis ascriptit̄. Ideo stellæ q̄ per spatia grandiora discurrunt, ambitū suū tēpore prolxiore conficiunt: q̄ per angustā, breuiore. Cōstat em̄ nullā int̄ eas celerius cāteris tardius uel procedere. Sed cū sit oibus idem motus meandi, tantā eius diuersitatem temporis, sola spatiores diuersitas facit. Nam ut de medijs nunc p̄termittamus, ne eadem sæpe repetant̄, q̄ eadem signa Saturnus annis triginta, luna diebus uigintiocto ambit & permeat, sola causa in q̄titate est circuloꝝ, q̄r̄: alē maximus, alē minimus. Ergo & cāterar̄: singulær̄ p spatij sui modo, tēpus meādi aut extēdunt, aut cōtrahunt. H

Quō zodiaci ptes diuisus.

Hoc loco diligens rer̄ disculfor inueniet, qd̄ req̄rat. Inspectis em̄ zodiaci notis, quas mōstrat in p̄sidium fidei aduocata descriptio, quis uero (inq̄ret) circi cœlestis duodecim partes aut inuenit, aut fecit, maximē cum nulla oculis subijciantur exordia singulær̄: Huic igit̄ tā necessariæ interrogationi historia ipsa respōdeat, factum referens, quo à ueteribus & tentata est tam difficilis, & effecta diuisio. Aegyptioꝝ em̄ retro maiores, quos cōstat primos oim̄ cœlū scrutari & metiri aulos, postq̄ p̄petuæ apud se serenitatis obsequio cœlum semp̄ spectu libero intuentes, dephenderunt uniuersis uel stellis uel sideribus intixis cœlo, solas cum sole & luna quinq; stellas uagari, nec has tamen per cōnes cœli partes passim ac sine certa erroris sui lege discurrere: nunq; deniq; ad septentriona-

A rrationalem uerticē deuiare, nunq̄ ad australis poli ima demergi, sed intra unius
 obliq̄ circi limitem oēs habere discursus, nec omēs tñ ire pariter & redire, sed
 alias alijs ad eundē locum puenire tēporibus. Rursus ex his alias accedere, re-
 tro agi alias, uideriq̄ stare nonnunq̄. Postq̄ inq̄ hæc inter eas agi uiderūt, cer-
 tas sibi partes decreuerūt in ipso circo cōstituere, & diuisionibus annotare, ut
 certa essent locorū nomina, in q̄bus eas morari, uel de q̄bus exisse, ad quæ ue-
 rursus esse uenturas, & sibi inuicem annuntiarent, & ad posteros noscēda trāf-
 mitterent. Duobus igitur uasis æneis p̄paratis, quorum alteri fundus erat in
 modum clepsydre foratus, illud qd̄ erat integrum, uacuum subiecerunt, pleno
 aquæ altero supposito, sed meatu antè munito, & quamlibet de infixis unā cla-
 rissimam stellā lucideq̄ notabilem orientem obseruauerūt. Quæ ubi primum
 B cœpit emergere, mox munitione subducta, p̄miserunt subiecto uasi aquam su-
 perioris influere, fluxitq̄ in noctis ipsius & secui diei finem, atq̄ in id noctis
 secundæ q̄diu eadem stella ad ortum rursus reuertitur: quæ ubi apparere uix
 cœpit, mox aqua quæ influebat amota est. Cum igitur obseruata stellæ itus
 ac reditus integrā significaret cœli cōuersionem, mensurā sibi cœli in aquæ de
 illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. In partes æquas duodecim
 sub fida dimēsiōe diuisa, alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa, ut sin-
 gula tñ singulas de illis duodecim partibus ferrēt. Totaq̄ rursus aqua in uas
 suum pristinum foramine prius clauso, refusa est: & de duobus illis uasis capa-
 citatis minoris alterum subiecerūt pleno, alterum iuxta expeditum paratumq̄
 posuerunt. His p̄paratis, nocte alia in illa iam cœli parte, per quam solē lu-
 C namq̄ & quinq̄ uagas meare diuturna obseruatione didicerāt, quamq̄ post-
 ea zodiacum uocauerunt, ascensurū obseruauerunt sidus, cui postea nomē ari-
 etis indiderunt. Huius incipiēte ortu, statim subiecto uasi suppositæ aquæ flu-
 xum dederunt. Qd̄ ubi cōpletum est, mox eo sublato effusiq̄, alterū simile sub-
 iecerunt, certis signis obseruatis ac memoriter annotatis, inter eius loci stellas,
 quæ oriebantur cum primum uas esset impletum, intelligētes qd̄ eo tempore,
 quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima cōscendit. Ab il-
 lo ergo loco, quo oriri incipiente, aqua in primū uas cœpit influere, usq̄ ad lo-
 cum qui oriebatur cum idem primum uas impleretur, duodecimam partē cœ-
 li, id est unum signum, esse dixerūt. Item sc̄do uase impleto, & mox retracto il-
 D lo, simile quod olim effusum parauerāt, iterū subdiderunt, notato similiter loco
 q̄ emergebat, cum sc̄dm uas esset impletum, & à sine primi signi usq̄ ad locū
 qui ad sc̄dæ aquæ finem oriebatur, secundum signum notatum est. Atq̄ ita ui-
 cissim uasa mutando, & per singulas influentis aquæ partes, singulos sibi ascē-
 dentium cœli partium limites annotando. Vbi cōsummata iam omī p̄ duode-
 cim partes aqua, ad primi signi exordia peruentum est, sine dubio iam diuisas
 certisq̄ sibi obseruationibus & indicijs annotatas duodecim cœli partes t̄t̄e
 compotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una sed duabus effectū
 est, quia omne cœlum una nocte non uoluitur, sed per diem uertitur pars eius
 media, & medietas reliqua per noctem. Nec tñ cœlum omē duarum sibi pro-
 ximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorū temporū nocturna dimensio
 utrunq̄ hemisphærium paribus æquē uicibus annotauit. Et has ipsas duode-
 d cim

Zodiacus unde dicitur.

Aries cur primus inter signa.

Cur signa diuersorum nominum assignata sint potestati.

Placet enim ordo.

Epilogus eo riu de quibus p ordinem dictu riu se esse: pollicinus fuit capite deciosepti.

cim partes signa appellari maluerunt, certaq; singulis uocabula gratia significationis adiecta sunt. Et q̄a signa Græco noie ζωδια nuncupantur, circum ip̄m zodiacum quasi signiferæ uocauerunt. Hanc autem rationem ip̄dem illi cur arietem cum in sphaera nihil primum nihilq; postremum sit, primū tamen dici maluerint, prodiderunt. Aiunt incipiente die illo, qui primus om̄ium luxit, id est quo in hunc fulgorem cœlum & elementa purgata sunt, qui ideo mundi natalis iure uocitatur, arietē in medio cœlo fuisse. Et q̄a medium cœlum quasi mundi uertex est, arietē propterea primū inter om̄es habitum, q̄ ut mundi caput in exordio lucis apparuit. Subnectūt etiā causam, cur hæc ipsa duodecim signa assignata sint diuersorū numinum potestati. Aiunt em̄ in hac ipsa genitura mūdi arietē (ut docuimus) medium cœlum tenente, horam fuisse mundi nascentis, cancro gestate tunc lunā. Post hunc sol cum leone oriebat, cum Mercurio uirgo, libra cum Venere, Mars erat in scorpio, sagittariū Iupiter obtinebat, in capricorno Saturnus meabat. Sic factū est, ut singuli eorū signorū dñi esse dicantur, in q̄bus cū mūdus nasceret, fuisse credunt. Sed duobus q̄dem luminibus singula tm̄ signa, in q̄bus tunc fuerāt, assignauit antiq̄tas cancerū lunæ, soli leonem. Quinq; uero stellis p̄ter illa signa, q̄bus tunc inhærebant, quinq; reliqua sic adiecit uetustas, ut in assignandis à sine prioris ordinis, ordo sedus inciperet. Superius em̄ diximus, in capricorno Saturnum post om̄es fuisse, ergo secūda adiectio eum primū fecit, q̄ ultimus fuerat. Ideo a quariis, qui capricornum sequitur, Saturno datur: Ioui qui ante Saturnum erat, p̄fices dicantur: arietis Marti, qui p̄cesserat Iouem: taurus Veneri, quā Mars sequebat: gemini Mercurio, post quem Venus fuerat, deputati sunt. Notādum hoc loco, q̄ in genitura mundi uel ipsa reū prouidentia, uel uetustatis ingeniu hūc stellis ordinē dedit, quē Plato assignauit sphaeris earū, ut esset luna prima, sol sedus, sup hunc Mercurius, Venus q̄rta, hinc Mars, in lupi, & Saturnus ultimus. Sed sine huius tm̄ rationis patrocinio, abunde Platonicū ordinē prior ratio cōmendat.

Ex his q̄ de uerbis Ciceronis proximē prælatiis quaerenda p̄posuimus, qualicū breuitate, à summa sphaera quæ aplanis dicit, usq; ad lunā, quæ ultima diuinorū est, omnia iam (ut opinor) absoluimus. Nam & cœlum uolui, et cur ita uoluatur ostendimus: septemq; sphaeras contrario motu ferri ratio indubitata patefecit: & de ipso sphaerarū ordine qd diuersi senserint, uel quid inter eos diffensionem fecerit, quæ ue magis sequenda sit sententia, tractatus inuenit. Nec hoc tacitum est, cur inter om̄es stellas sola sine fratris radijs luna nō luceat. Sed & quæ spatiorum ratio solem ab his quoq; qui eum inter septem quæ carunt, non tm̄ abruptè medium, sed ferè medium dici coegerit, publicatum ē. Quid significent nomina, quibus ita uocatur ut laudari tantum putetur, innotuit. Magnitudo quoq; eius, sed & cœlestis per quem discurrit circuli, terræq; pariter quanta sit, uel quemadmodum deprehensa, monstratum est. Subiectarum sphaerarum stellæ quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est ferri dicantur, uel quæ ratio diuersarum faciat seu celerem seu tardum recursum. Sed & ipse zodiacus in duodecim partes, qua ratione diuisus sit, curq; aries primus habeatur, & quæ signa in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc quæ de lummo ad lunam usq; perueniunt, sacra, incorrupta, diuina sunt,

A sunt, quia in ipsis est æther semper idem, nec unquam recipiens inæqualem uarietatis æstum. Infra lunam aer & natura permutationis pariter incipiunt. Et sicut ætheris & aeris, ita diuinorum & caducorum luna confinium est. *Quo animi nostri hic sunt.* Quod autem ait: Nihil infra lunam esse diuinum, præter animos munere deorum homini generi datos, non ita accipiendum est, animos hic esse, ut hic nasci putetur: sed sicut solem esse in terris dicere solemus, cuius radius aduenit & recedit, ita animorum origo cœlestis est, sed lege temporalis hospitalitatis hic exulat. Hæc ergo regio diuinum nihil habet ipsa, sed recipit: & quia recipit, & remittit. Proprium autem habere diceretur, si ei semper tenere licuisset. Sed quid mirum, si animus de hac regione non constat, cum nec corpori fabricando sola sufficere rit: Nam quia terra, aqua, & aer infra lunam sunt, ex his solis corpus fieri non potuit, quod idoneum esset ad uitam, sed opus fuit præsidio ignis ætherei, qui terrenis membris uitam & animam sustinendi commodaret uigorem, qui uitalem calorem & faceret & ferret. Hæc & de aere dixisse nos satis sit. Restat ut de terra, quæ sphaeræ nona, & mundi ultima est, dictu necessaria differamus.

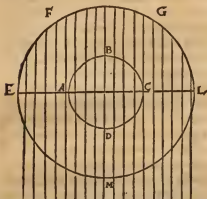
Loquitur quæ si tria tantum sunt elementa.

Terra quæ de causa immobilis sit, & omnia in eam suo nutu ferantur pondera. Cap. .XXXII.

NAM ea quæ est media & nona tellus (inquit) necque mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera. Illæ uerè insolubiles causæ sunt, quæ mutuis inuicem nexibus uinciuntur: & dum altera alteram facit, ita uicissim de se nascuntur, ut nunquam à naturalis societatis amplexibus separentur. Talia sunt uincula, quibus terram natura cōstrinxit. Nam ideo in eam feruntur omnia, quia ut media non mouetur: ideo non mouetur, quia infima est. Nec poterat infima non esse, in quam omnia feruntur. Horum singula quæ inseparabiliter inuoluta rerum necessitas in se uinxit, tractatus expediat. Non mouetur, ait: est enim centron. In sphaera autem solum centron diximus non moueri, quia necesse est, ut circa aliquid immobile sphaera moueatur. Adiecit: Infima est. Rectè hoc quoque, nam quod centron est, medium est. In sphaera uero hoc solum constat inum esse, quod medium est. Et si ima est, sequitur ut uerè dictum sit, in eam ferri omnia. Semper enim pondera in inum natura deducit. Nam & in ipso mundo ut esset terra ima, sic factum est. Quicquid ex omni materia de qua facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimum fuit, id tenuit summatem, & æther uocatus est. Pars, cui minor puritas, & inerat aliquid leuis pōderis, aer extitit, & in secunda delapsus est. Post hæc quod adhuc quidem liquidum, sed iam usque ad tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum est. Iam uero quod de omni syluestri tumultu uastum, impenetrabile, densatum, ex defecatis abrasum resedit elemētis, hæsit in imo. Quæ demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem longinquitas solis coaceruauit. Quod ergo ita concretum est, terræ nomen accepit. Hanc spissus aer & terreno frigori propior quam solis calori, stupore spiraminis densior undique uersum sulcit & continet. Nec in recessum aut accessum moueri eam patitur, uel uis circumuallantis & ex omni parte uigore simili librantis auræ, uel ipsa sphaeræ extremitas, quæ si paululum à medio declinauerit, sit cuiuscunque uertici propior, & imum relinquit. Quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars à quouis sphaeræ uertice pari spatio recedit. In hanc

Causa cur sit terra immobilis.

igitur, quæ & ima est, & quasi media, & non mouetur, quia centrum est, omnia pondera ferri necesse est. Et quia ipsa in hunc locum quasi pondus relapsa est, argumento sunt cum alia innumera, tum præcipuè imbres, qui in terrâ ex omni aëris parte labuntur. Nec em̄ in hanc solam quam habitamus superficiem decidunt, sed & in latera quibus in terra globositas sphaeræ efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, imbrum casus est. Nam si aër terreni frigoris exhalatione defatus, in nubem cogitur, & ita abrumpit in imbres, aër autem uniuersam terram circumfusus ambit, proculdubio ex omni aëris parte, præter usam calore perpetuo, liquor pluuiæ emanat, qui undique in terram quæ unica est sedes ponderum, defluit. Quod qui respicit, superest ut existimes extra hanc unam superficiem quam incolimus, quicquid niuium imbrum uel grandinum cadit, hoc totum in cælum de aëre defluere. Cælum enim ab omni parte terræ æquabiliter distat, & ut à nostra habitatione, ita & à lateribus & à parte quæ ad nos habetur inferior, pari altitudinis immensitate suspicitur. Nisi ergo omnia pondera ferrentur in terram, imbres qui extra latera terræ defluunt, non in terram, sed in cælum caderent, quod uilitatem ioci scurilil excedit. Esto enim terræ sphaera, cui ascripta sunt a, b, c, d. Circa hæc sit aëris orbis, cui ascripta sunt e, f, g, l m.

Et utrunque orbem, id est terræ & aëris, diuidat linea ducta ab e, usque ad l. Erit superior ista quam possidemus, & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pondus in terram, paruam nimis imbrum partem terra susciperet ab a, usque ad c. Latera uero aëris, id est ab f usque ad e, & à g usque ad l, humorem suum in aerem cælumque derjcerent. De inferiore autem cæli hemisphaerio pluuiæ in exteriora, & ideo naturæ incognita deflueret, sicut ostendit sub

secta descriptio. Sed hoc uel refellere dedignatur sermo sobrius, quod sic absurdum est, ut sine argumentationis patrocinio subruatur. Restat ergo, ut in dubitabili ratione monstratum sit, in terram ferri omnia nutu suo pondera. Ista autem quæ de hoc dicta sunt, opitulatur nobis & ad illius loci disputationem, quæ antipodas esse commemorat. Sed hic inhibita continuatione tractatus, ad secundi commentarij uolumen, disputationem sequentium referuemus.

Finis libri primi.

Macrobij

A **MACROBII AVRELII**
 THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLY-
 STRIS IN SOMNIVM SCIPIONIS EXPO-

sitionis quàm elegantissime liber secundus.

Concentum quendam effici motu celestium corporum, & quo modo ratio eius cœntus a Pythagora sit deprehensa. Tum qui numeri apti sint consonantijs musicis, quorũ consonantie sint.

Caput primum.

B

Vperiore cõmentario Eustachi luce mihi charior dilecti orq; sili, usq; ad stelliferæ sphaeræ cursum & subiectarũ septẽ, sermo processerat: nunc iam de musica earũ modulatione disputet. Quis hic, inq; q; est qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est (inquit ille) qui interuallis disiunctus imparibus, sed tñ pro rata parte ratione distinctis, & impulsu & motu ipsorũ orbiũ efficiẽt: & acuta cũ grauibus tẽperans, varios æquabilĩt concetũs efficit. Nec em̃ silẽtio tãti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte grauius, ex altera autẽ acutẽ sonent. Quã ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est concitator, acutẽ excitato mouet sono, grauisimo autẽ hic lunaris atq; infimus. Nã terra nona, immobilis manens, ima sede semp hæret, cõplexa mundi mediũ locum. Illi autẽ octo cursus, in qbus eadẽ uis est durorũ, septẽ efficiunt distinctis interuallis sonos, q; numerus rerũ oim ferẽ nodus

C est, quod docti homines neruis imitati atq; cãtibus, apuerunt sibi reditũ in hũc locũ. Expõsito sphaerarũ ordine, motuq; descripto q; septẽ subiectæ in contrariũ cœlo ferunt, cõsequẽs est, ut qualẽ sonũ tantarũ molium impulsus efficiat, hic requirãt. Ex ipso em̃ circumductu orbiũ, sonum nasci necesse est: q; percussus aër, ipso interuentu ictus, uim de se fragoris emittit, ipsa cogẽte natura, ut in sonum desinat duorũ corporũ uiolenta collisio. Sed is sonus, q; ex q̃licunq; aeris sctũ nascit, aut dulce qddam in aures & musicũ desert, aut ineptũ & asperũ sonat. Nã si ictũ obseruatio numerorũ certa moderet, cõpositum, sibiq; cõsentiens modulamẽ educit. At cum increpat tumultuaria & nullis modis gubernata collisio, fragor turbidus & incõditus offendit auditũ. In cœlo autẽ cõstat nihil foruitũ, nihil tumultuariũ, puenire, sed uniuersa illic diuinis legibus & stataratiõẽ pcedere. Ex his inexpugnabili ratiocinatione collectũ est, musicos sonos de sphaerarũ cœlestiũ cõuersione procedere: q; & sonum ex motu fieri necesse est, & ratio q; diuinis incst, sit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus oim Graiæ gentis hoim mente concepit. Et intellexit qdem cõpositum quiddã de sphaeris sonare prop̃ necessitatẽ rationis, q; à cœlestibus nõ recedit. Sed q; esset illa ratio, uel qbus obseruãda modis, non faciltẽ dephendebat. Cũq; eum frustra tãtã tamq; arcanæ rei diuturna inq̃sitio fatigare, fors obtulit, qd cogitata alta nõ reperit. Cum em̃ casu pteriret in publico fabricæ, ignitũ ferrũ ictibus mollientes, in aures eius malleorũ soni certo sibi rñdentes ordine, repẽte ceciderunt. In qbus ita grauitati acumina cõsonabant, ut utrunq; ad audientis sensum stata dimẽsione remearct, & ex uarijs impulsibus unũ sibi cõsonãns

Necessario cõcentũ quẽdam esse corporũ cœlestiũ.

D

Quõ reperta à Pythagora sit cõcentũ ratio.

nasceret. Hic occasione sibi oblata ratus deprehendēdi oculis & manibus, quod olim cogitatione quærebat, labros adit: & imminēs opī curiosius intuet, anno tans sonos, q̄ de singulorū lacertis cōficiēbant. Quos cū serientiu uiribus ascribendos putaret, iubet ut in se malleos mutent: q̄bus mutatis, sonorū diuersitas ab hoibus recedens, malleos sequebat. Tunc omēm curā ad pondera eorū: examina dā cōuertit. Cumq̄ sibi diuersitatē ponderis q̄d habebat in singulis anno tasset, alijs pōderibus in maius minus uel excedētibus fieri malleos impauit, q̄rū ictibus soni nequaq̄ prioribus similes, nec ita sibi cōsonantes exaudiebant. Tunc aiaduertit concordia uocis, lege ponderē: puenire. Collectisq̄ numeris, q̄bus cōsentiens sibi diuersitas ponderē cōtinebat, ex malleis ad fides uertit ex amen: & intestina ouiu, uel bouū neruos tam uarijs pōderibus illigatis tetēdit, qualia i malleis fuisse didicerat. Talisq̄ ex his cōcentus euenit, qualē prior obseruatio nō frustra aiaduersa pmisserat: adiecta dulcedine, quā natura fidium bonora p̄stabat. Hic Pythagoras tāti secreti cōpos, deprehendit numeros, ex q̄bus soni sibi cōsoni nascerent: adeo, ut fidibus sub hac numerosū obseruatione compositis, certæ certis, aliaq̄ alijs cōuenientiū sibi numerosū cōcordia tēderent: ut una impulsā plectro, alia licet longē posita, sed numeris cōueniens, simul sonaret. Ex omī aut innumera uarietate numerosū, pauci & numerabiles inuenti sunt, q̄ sibi ad cōficiendā musicā cōuenirent. Sunt aut̄ hi sex oēs, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus, & epogdous. Et est epitritus, cum de duobus numeris maior habet totū minorē, & insup eius tertiā partē: ut sūt quatuor ad tria. Nā in quatuor sunt tria, & tertia pars triū, id est unū. Et is numerus uocat̄ epitritus, de q̄ eo nascitur symphonia quæ appellatur *διὰ τρισάγων*.

Sex tantū numeros aptos se ad cōficiendam musicā.

Hemolius est, cum de duobus numeris maior habet totū minorē, & insuper eius medietatē: ut sunt tria ad duo. nā in tribus sunt duo, & media pars eorū, id est unum. Et ex hoc numero q̄ hemolius dicit̄, nascitur symphonia q̄ appellat̄ *διὰ τετραγών*. Duplaris numerus est, cū de duobus numeris, minor bis in maiore numerat̄: ut sunt quatuor ad duo. Et ex hoc duplari numero nascitur symphonia, cui nomē est *διὰ πέντε*. Triplaris autē, cum de duobus numeris minor ter i maiore numerat̄: ut sunt tria ad unū. Et ex hoc numero symphonia procedit, q̄ dicit̄ *διὰ ἑξαγών* & *διὰ πέντε*. Quadruplus ē, cum de duobus numeris minor quater i maiore numerat̄: ut sunt quatuor ad unum, q̄ numerus facit symphonia quā dicunt *διὰ ἑπτάγων*. Epogdous est numerus, q̄ intra se habet minorē & insup eius octauā partē: ut nouē & octo. Quia in nouem octo sunt, & insup octaua pars eorū. i. unum. Hic numerus sonum parit, quē tonō musici uocauerunt. Sonum ȳo tono minorem, ueteres q̄dem semitonum uocitare uoluerunt. Sed nō ita accipiēdum ē, ut dimidius tonus putet̄, quā nec semiuocalē in lris pro medietate uocalis accipimus. Dein tonus p̄ naturā sui in duo diuidi sibi æqua nō poterit. Cum enī ex nouenario numero cōstet, nouē autē nunq̄ æq̄liter diuidant̄, tonus in duas diuidi medietates recusat. Sed semitonum uocitauerunt sonū toni minorē, quē tam paruō distare à tono dephensum est, q̄tum hi duo numeri in se distāt, id est ducenta quadragintatria & ducenta quinquagintafex. Hoc semitonum Pythagorici q̄dem ueteres diefin noiabant: sed sequēs usus sonum semitono minorē diefin cōstituit noiandum. Plato semitonum limma uocitauit.

Sunt

A Sunt igitur symphoniæ quinque, id est *διὰ τασάρας, διὰ πέντε, διὰ πέντε, διὰ πέντε, διὰ πέντε* *ἢ διὰ πέντε, ἢ διὰ πέντε πέντε.* Sed hic numerus symphoniarum ad musicam pertinet, quam uel flatus humanus intendere, uel capere potest humanus auditus. Ultra autem se tendit harmoniæ celestis accessio. usque ad quater *διὰ τασάρας* & *διὰ πέντε*. Nunc in terim de his quas nouimus, disseramus. Symphonia diatessarō cōstat de duobus tonis & semitono, ut minutias quæ in additamento sunt, relinq̄mus, ne difficultatē creemus: et fit ex epitrito. Diapēte cōstat ex tribus tonis & hemitono: & fit de hemiolio. Diapason cōstat de sex tonis: & fit de duplicari. Sed *διὰ τασάρας* & *διὰ πέντε* constat ex nouem tonis & hemitono, & fit de triplari numero.

Symphonia
quinq̄.

Dis autem diapason continet tonos duodecim, & fit ex quadruplo.

B Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam esse docuerit. Et quod hinc etiam probari possit concentum quendam esse celestium corporum. *Caput .II.*

Hinc & Plato postquam Pythagoricæ successione doctrinæ, & ingenij proprii diuina profunditate, cognouit nullam esse posse sine his numeris iugabilem cōpetentiam, in Timæo suo mundi animam pistorem numerorum cōtextionem ineffabili prouidentia dei fabricatoris instituit. Cuius sensus si huic opi fuerit appositus, plurimum nos ad uerborum Ciceronis, quæ circa disciplinam musicæ uidentur obscura, intellectum iuuabit. Sed ne quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur ipsum per se difficile credatur, pauca nobis permittenda sunt, quæ simul utriusque intelligentiam faciant lucidiorē. Omne solidum corpus trina dimensione defenditur. Habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. Nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio, sed his tribus omnem corpus solidum continetur. Geometrarum tamen alia sibi corpora proponunt, quæ appellantur mathematica, cogitationi tantum subiicienda, non sensui. Dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum, in quo neque longitudo, neque latitudo, neque altitudo deprehendatur, quippe quod in nullas partes diuidi possit. Hoc protractum efficit lineam. id est corpus unius dimensionis. Longum est enim sine lato, sine alto, & duobus punctis ex utraque parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficias, quod duabus dimensionibus æstimatur, longo latoque, sed alto caret. Et hoc est quod apud illos superficies uocatur. punctis autem quatuor continetur. id est per singulas lineas binis. Si uero hæc duæ lineæ fuerint duplicatae, ut subiectis duabus duæ supponantur, adicietur profunditas, & hinc solidum corpus efficietur. quod sine dubio octo angularis continebitur, quod uidemus in tessera, quæ Græco nomine cubus uocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et *μονάς* punctum putatur, quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora, ita monas numerus esse non dicitur, sed origo numerorum. Primus ergo numerus in duobus est, qui similis est lineæ, de puncto sub gemina puncti terminatione productæ. Hic numerus, duo, geminatus, de se efficit quatuor, ad similitudinem mathematici corporis, quod sub quatuor punctis longo latoque distenditur. Quaternarius quoque ipse geminatus, octo efficit: quæ numerus solidum corpus imitatur: sicut duas lineas diximus duabus suppositas, octo angulorum dimensione integræ corporis soliditatem creare. Et hoc est quod dicitur apud geometras: bis bina bis, corpus esse iam solidum. Ergo à pari numero accessio usque ad octo, soliditas est corporis. Ideo

d iij inter

A or ad tria epirititus numerus est: ex hoc cōponit̄ diatessarō. Itē quatuor ad unū in quadrupli ratione censent̄: ex q̄ symphonia disdiapason nascit̄. Ergo mūdi anima, q̄ ad motū hoc qd̄ uidemus uniuersitatis corpus impellit, cōtexta numeris musicā de se creantibus concinentiā, necesse est ut sonos musicos de motu, quē proprio impulsu p̄stat, efficiat. quorū originē in fabrica suā cōtextionis inuenit. Ait em̄ Plato (ut supra retulimus) autorē animæ deū, post numerosq̄ in se impariū contextionē, hemiolijs, epirititis, & epogdois, & limmate hiantia in terualla supplese. Ideo doctissimē Tullius in uerbis suis ostēdit Platonici dogmatis profunditatē: Quis hic, inq̄, q̄s est q̄ cōplet aures meas cātus & tam dulcis sonus: Hic est (inq̄t ille) qui interuallis disiuctis imparibus, sed t̄n pro rata parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorū orbium efficit. Vides ut in terualla cōmemorat, & hæc in se imparia esse testat̄, nec difficit̄ rata ratione distincta, q̄a scdm̄ Timæum Platonis, impariū inter se interualla numerosq̄, raris ad se numeris, hemiolijs scilicet, epirititis, & epogdois, hemitonisq̄ distincta sunt: quibus om̄nis canora ratio continet̄. Hinc animaduertit̄, q̄a hæc uerba Ciceronis nunq̄ profecto ad intellectū paterent, nisi hemioliorū, epirititorum, & epogdoorū ratione p̄missa, q̄bus interualla distincta sunt: & nisi Platonici numeris quibus mundi anima est cōtexta, patefactis: & ratione p̄missa, cur ex numeris musicam creantibus anima intexta sit. Hæc em̄ om̄nia & causam mundani motus ostendunt, quem solus animæ p̄stat impulsus: & necessitatē musicæ concinentiæ, quam motui à se facto inserit anima innatā sibi ab origine.

C Alijs prætereā indicijs ac rationibus cōcentū illū motū celestiuū posse ostēdi. Quodq̄ interualla ea, quæ esse in anima ratione sola intelligunt̄, reuera in ipso mūdi corpore deprehendunt̄. Cap. III.

Hinc Plato in rep. sua, cum de sphaerarū celestiuū uolubilitate tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus insidere: significans sphaerarū motu tantum numinibus exhiberi. Nam Siren, deo canens Græco intellectu ualet. Theologi quoq̄ nouem musas octo sphaerarū musicos cantus, & unam maximam cōcinentiam quæ constat ex om̄ibus, esse uoluerunt. Vnde Hesiodus in theogonia sua octauam musam Uraniam uocat: quia post septem uas gas quæ subiectæ sunt, octaua stellifera sphaera supposita, proprio nomine celum uocatur. Et ut ostēderet nonam esse & maximam, quam conficit̄ sonorū cōcors uniuersitas, adiecit: καλλιόνη δ' ἴσα, προφαιρῶσα ἰσασάσασ, ex noīe ostēdens ipsam uocis dulcedinem nonam musam uocari. Nam καλλιόνη opt̄imæ uocis Græca interpretatio est. Et ut ipsam esse q̄ constat ex om̄ibus, p̄silius indicaret: assignauit illi uniuersitatis uocabulū, uidelicet προφαιρῶσα ἰσασάσασ. Nam Apollinem ideo μούσης αὐτῆς uocant, quasi duccē & principem orbium cæterorū: ut ipse Cicero refert: Dux & princeps & moderator luminum reliq̄rē, mens mundi & iratio.

Musas esse mundi cantū etiā rustici sciunt, q̄ eas camœnas, q̄si canenas à canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiā theologi cōprobantes, sonos musicos sacrificijs adhibuerūt: qui apud alios lyra & cithara, apud nonnullos tibijs alijs ue musicis instrumētis fieri solebāt. In ipsis quoq̄ hymnis deorū, p̄ stropham & anistropham metra canoris uersibus adhibebant̄: ut p̄ stropham relictus orbis stelliferi motus, p̄ anistropham diuersus uagarum regressus p̄dica retur: ex quibus duobus motibus, primus in natura hymnus dicāsus deo sum

Ostēdit̄ur ex
constitūione
aīe concēsus
calestiuū cor-
porum.

Prima ratio.

Secunda.

Alfororum.

Al. Hetrusca.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta. *Septima.* *E* *P* *G* *H*
 plit exordium. Mortuos quos ad sepulturam profecti oportere cum cantu, pluri
 marum gentium uel regionum instituta sanxerunt: persuasione hac, quae post corpus
 animae ad originem dulcedinis musicae. id est ad caelum redire credatur. Nam ideo in
 hac uita omnis anima musicis sonis capitur (ut non solum quae sunt habitu cultiores, uerum
 uniuersae quae barbarae nationes, cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis animen
 tur, uel ad mollitiem uoluptatis resoluatur, exerceant) quia in corpus desert memori
 am musicae, cuius in caelo fuit conscia. Et ita delinimentis canticis occupatur, ut nul
 lum sit tantum inimitabile, tantum asperum pectus, quod non oblectamento: talium teneatur affe
 ctu. Hinc existimo & Orphei uel Amphionis fabulam: quorum aliter animalia ratio
 ne carentia, aliter saxa quae trahere cantibus ferebatur, sumpsisse principium: quia pri
 mi forte gentes, uel sine rationis cultu barbaras, uel saxi instar nullo affectu mo
 biles, ad sensum uoluptatis canendo traxerunt. Ita denique omnis habitus animae can
 tibus gubernatur, ut & ad bellum progressui, & item receptui canatur cantu, &
 excitatio, & rursus sedatio uirtutem. Dat somnos adimitque, nec non curas & immit
 tit & retrahit. Ira suggerit, clementiam suadet, corporum quae morbis medetur. Nam
 hinc est, quod aegris remedia praestantes praecinere dicuntur. Eadem mirum, si inter ho
 mines musicae tanta dominatio est: cum aues quae, ut luscinae & cygni aliae uel id ge
 nus, cantum ueluti quadam disciplina artis exerceant: nonnullae uero uel aues uel
 terrae seu aquatiles beluae, inuitate cantu, in retia sponte decurrant: & pasto
 ralis fistula pastum progressis quietem imperet gregibus: Nec mirum. Inesse
 enim mundanae animae causas musicae, quibus est intexta, praediximus. Ipsa autem
 mundi anima uiuentibus omnibus uitam ministrat. Hinc hominum pecudumque
 genus uitaeque uolantum, Et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.
 Iure igitur musica capitur omne quod uiuit, quia coelestis anima, qua animatur
 uniuersitas, originem sumpsit ex musica. Haec dum ad sphaeralem motum mun
 di corpus impellit, sonum efficit: quae interuallis distinctis imparibus, sed tamen pro
 rata parte ratione distinctis, sicut a principio ipsa contexta est.

De interuallis
 corporum caele
 stium.
 Alii. Archime
 des.

Sed haec interualla, quae in anima quippe incorporea, sola existimantur ratione, non
 sensu: quaerendum est, utrum etiam ipso in mundi corpore dimensio librata seruaue
 rit. Et Archimedes quidem stadiorum numerum deprehendisse se credidit, quibus a ter
 rae superficie luna distaret, a luna Mercurius, a Mercurio Venus, sol a Venere,
 Mars a sole, a Marte Iupiter, Saturnus a Ioue. Sed et a Saturni orbe usque ad ipsum
 stelliferum caelum omnem spatium se ratione emensum putauit. Quae tamen Archimeni
 dis dimensio a Platonice repudiata est, quasi dupla & tripla interualla non ser
 uans. Et statuerunt hoc esse credendum, ut quantum est a terra usque ad lunam, duplum
 sit a terra usque ad solem. Quantumque est a terra usque ad solem, triplum sit a ter
 ra usque ad Venere. Quantumque est a terra usque ad Venere, quater tamen sit a
 terra usque ad Mercurij stellam. Quantumque est ad Mercurium a terra, nouies tamen
 sit a terra usque ad Martem. Et quantum a terra usque ad Martem est, octies tantum
 sit a terra usque ad Iouem. Quantumque est a terra usque ad Iouem, septies & uici
 es sit tantum a terra usque ad Saturni orbem. Haec Platonice persuasionem
 Porphyrius libris inseruit, quibus Timaei obscuritatibus non nihil lucis infudit:
 aitque eos credere, ad imaginem contextionis animae, haec esse in corpore mundi
 interualla: quae epiritis, hemiolijs, & epogdois, hemitonisque complentur & lim
 mate

A mate: & ita prouenire concentū. Cuius ratio in substantia animæ cōtextā, mū-
dano quoq; corpori, quod ab anima mouetur, inserta est. Vnde ex omni par-
te docta & perfecta ē Ciceronis assertio: qui interuallis imparibus, sed t̄m pro
rata parte ratione distinctis, coelestem sonum dicit esse disiunctum.

*Qui fiat, ut inter sonos coelestis illius concentus, diuis acutior sit, diuis grauior. Quodnam ibi
melodice sit genus. Et cur sonus ille a nobis non audiat.* Cap. .IIII.

Nunc locus admonet, ut de grauitate & acumine sonorum, diuersitates
quas asserit reuoluamus. Et natura fert, ut extrema ex altera parte gra-
uiter, ex altera autem acutè sonent: quam ob causam summus ille coc-
li stellifer cursus, cuius conuersio est concitatio, acutè excitato mouetur sono,
grauissimo autem hic lunaris atq; infimus. Diximus nuncq; sonum fieri, ni-
si aère percusso. Vt autem sonus ipse, aut acutior, aut grauior proferat, ictus effi-
cit. Qui dum ingēs & celer incidit, acutum sonū præstat: si tardior lentior ue, *Al. lenior.*
grauiozem. Indicio est uirga, quæ dum auras percutit, si impulsu cito ferit, so-
num acuit: si lentiore, in grauius ferit auditum. In sidibus quoque idem uide-
mus, quæ si tractu arctiore tēduntur, acutè sonant: grauius, laxiore. Ergo & su-
periores orbis, dum pro amplitudine sua impetu grandiore uoluuntur, dūq;
spiritu ut in regione sua fortiore tenduntur, propter ipsam (ut ait) cōcitatiorem
conuersionem, acutè excitato mouentur sono, grauissimo autem hic lunaris at *Al. origine.*
q; infimus, qm̄ spiritu ut in extremitate languescente iam uoluit, & propter an-
gustias qbus penultimus orbis arctatur, impetu leniore cōuertitur. Nec secus
probamus in tibjs, de quarum foraminibus uicinis ori inflantis, sonus acutus
emittit: de longinquis autē & termino proximis, grauior. Item acutior per pa-
tentiore foramina, grauior per angusta. Et utriusq; causæ ratio una, quia spiri-
tus ubi incipit, fortior est: defectior, ubi desinit. Et q̄a maiorem impetum p̄ ma-
ius foramen impellit, cōtrā autem in angustis cōtingit & eminus positus. Ergo
orbis altissimus, & ut in immensum patens, & ut spiritu eo fortiore, quo origi-
ni suæ uicinior est, incitatus, sonorū de se acumē emittit. Vox ultimi pro spatij
breuitate & pro longinq; iam frangit. Hinc quoq; aptius approbat, spiri-
tum quantū ab origine sua deorsum recedit, t̄to circa impulsum fieri leniorē:
q; circa terram, q̄ ultima sphaeræ est, tam concretus, tam dēfus habeat, ut cau-
sa sit terræ in una sede semp̄ hærēdi, nec in quamlibet partem permittat moue-
ri, obsesta undiq; circumfusi spiritus densitate. In sphaera autē ultimum locum
esse, qui medius est, antecedentibus iam probatum est. Ergo uniuersū mun-
dani corporis sphaeræ nouē sunt. Prima illa stellifera, quæ proprio nomine di-
citur cœlum, & aplanes apud Græcos uocat, arcens & cōtinens cæteras. Hæc
ab oriēte semper uoluit in occasum. Subiectæ septem, quas uagas dicimus, ab
occidēte in orientē seruntur. Nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ mo-
uentur, sed septem soni sunt, qui concinentiā de uolubilitate cōficiunt, propter-
ea quia Mercurialis & Veneris orbis pari ambitu comitati solem, uix eius
tanq; satellites obsequuntur: & ideo à nōnullis astronomiæ studentibus, eandē
uim fortiri existimant. Vnde ait: Illi autē octo cursus, in qbus eadē uis est duo-
rum, septē efficiunt distinctos interuallis sonos: qui numerus rerū om̄ium serē
nodus est. Septenariū autē numerū rerū om̄ium nodum esse, plene cum de nu-
mē-

meris supius loqueremur, exp̄ssimus. Ad illuminandum (ut existimo) obscuro E
 uitate sufficiet. Nā netas, & hypatas, aliarūq; fidium uocabula p̄quirere, & tonorū
 uel limmatum minuta subtilia, & quid in sonis pro s̄ra, quid pro syllaba, quid pro
 integro noīe accipiat asserere, ostentantis est, nō docentis. Nec enim
 q̄a fecit in hoc loco Cicero musicæ mentionē, occasione hac eundem est p̄ uni-
 uersos tractatus, q̄ possunt esse de musica: quos (quantum mea fert opinio) ter-
 minum habere non existimo. Sed illa sunt p̄sequenda, quibus uerba quæ expla-
 nanda receperis, possint liquere. Quia in re naturalit̄ obscura, q̄ in exponendo
 plura quam necesse est supfundit, addit tenebras, non adimit densitatem. Vn
 de finem de hac tractatus parte faciemus, adiecto uno quod scitu dignum puta-
 mus. Quia cum sint melodiarū musicæ tria ḡna, enarmonicū, diatonum, & chro-
 maticum: primum quidem p̄pter nimiam sui difficultatem ab usu recessit, tertium
 uero est infame mollitie. Vnde medium, id est diatonum, mundanæ musi-
 cæ doctrina Platonis ascribit̄. Nec hoc int̄ p̄tereunda ponemus, quod musi-
 cam p̄petua cœli uolubilitate nascētē, ideo claro non sentimus auditu, quia
 maior sonus est, q̄ ut humanarū aurium recipiat angustijs. Nam si Nili Cata-
 dupa ab auribus incolarū amplitudinem fragoris excludunt, qd mirū si n̄m so-
 nus excedit auditum, quem mundanæ molis impulsus emittit: Nec em̄ de nihilo
 est quod ait: q̄ complet aures meas tātus & tam dulcis sonus? Sed uoluit in-
 telligi, q̄ si eius q̄ cœlestibus meruit interesse secretis, completæ aures sunt so-
 ni magnitudine, superest ut cæterorū hominum sensus mundanæ concinētice nō
 capiat auditum. Sed iam tractatum ad sequentia conferamus.

Qd melodia
 genus sit i cor-
 poribus cœle-
 stibus.

Qd tre nō sen-
 tiamus cœli
 harmoniā.

Terra mediata ē in qua nos sumus, quinq; esse distinctā sonis. Quodq; ex his due tantū sunt habitabiles, quæ altera habitetur a nobis, alteram quāquam colant homines, ignoretur. Tum uero & in reliqua terra mediata sonas esse cœlestes: & inter illas quoq; duas ab hominibus habitari. Caput .V.

Vides habitari in terra rarīs & angustis locis: & in ipsis quasi maculis,
 ubi habitatur, uastas solitudines interiectas: eos que qui incolunt ter-
 ram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad ali-
 os manare possit, sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduer-
 sos stare uobis, à quibus expectare gloriam certè nullam potestis. Cernis au-
 tem eandem terram quasi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis: E q̄
 bus duos maximè inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraq; parte sub-
 nixos, obriguisse pruina uides: medium autem illum & maximum solis ardo-
 re torreri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insunt, ad
 uersa uobis urgent uestigia, nihil ad uestrū genus. Hic autē alter subiectus aq̄
 Ioni, quem incolitis, cerne q̄ tenui uos parte cōingat. Omnis enim terra quæ
 colitur à uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quædam insula ē,
 circumfusa illo mari, quod Atlāticum, quod magnū, quem oceanum appella-
 tis in terris: qui tamen tanto nomine quam sit paruus, uides. Post q̄ cœlum
 quo om̄ia continēt, & subiectarū spherarū ordinem motumq; ac de motu so-
 num cœlestis musices modos & numeros explicantem, & aërem subditum lu-
 næ Tullianus sermo per necessaria, & præsentī operi apta ductus, ad terrā us-
 que descripsit: ipsius iam terræ descriptionem, uerborum parcus, rerū secun-
 dus

A dus absoluit. Eteñ maculas habitationum, ac de ipsis habitatoribus alios interruptos aduersosq; obliqs etiã & tranſuerſos alios nominando, terrenæ sphaeræ globositatē, sermone tm̄, non coloribus pinxit. Illud quoq; nō sine pfectiōne doctrinæ est, q̄ cum alijs nos nō patit̄ errare, qui terram semel cingi oceanō credidere. Nam si dixisset, om̄is terra parua quædã est insula, circumfusa illo mari, unū oceanī ambitū dedisset intelligi. Sed adijciēdo (qui colit̄ à uobis) uerã eius maris diuisionē, de qua paulo post differemus, nosse cupientibus intelligendã reliq̄t. De q̄ncq; autē cingulis, ne quæſo existimes duorū Romanæ faciendæ parentū Maronis & Tullij dissentire doctrinã: cum hic ipsis cingulis terrã redimitã dicat, ille iisdē quas Græco nomine zonas uocat, asserat cœlum teneri. Vtrūq; em̄ incorruptã, ueramq; nec alteri contrariã retulisse rationem procedente disputatione cōstabit. Sed ut om̄ia quæ hoc loco explanãda recepimus, liquere possint, habendus est primū sermo de cingulis: q̄a situ eorū ante oculos locato, cætera erūt intellectu prouiora. Prius aut̄ qualiter terrã coronent, deinde quæadmodum cœlum teneant, explicandum est.

B Terra, nona & ultima sphaera est. Hanc diuidit horizon, id est finalis circulus, de quo antè retulimus. Ergo medietas, cuius nos partem incolimus, sub eo cœlo est, quod fuerit sup̄ terram: & reliqua medietas sub illo, quod dum uoluitur, ad ea loca quæ ad nos uidentur inferiora, descendit. In medio enim locata, ex omni sui parte cœlum suspicit. Huius igiŕ ad cœlum breuitas quæ p̄ctum est, ad nos uero immensa globositas, distinguē locis inter se uicissim p̄llis nimitate uel frigoris uel caloris, geminã naçta in̄ diuersa temperiem. Nam & septentrionalis & australis extremitas, p̄petua obriguere pruina. Et hi uelut duo sunt cinguli, quibus terra redimit̄, sed ambitu breues quasi extrema cingētes. Horū uterq; habitationis impatiēs est, quia torpor ille glacialis, nec aialis, nec frugi uitam ministrat. Illo em̄ aère corpus aliŕ, quo herba nutrit̄. Medius cingulus, & ideo maximus, æterno assatu cōtinui caloris ustus, spatium qd̄ & lato ambitu & prolixius occupauit, nimitate feruoris facit inhabitabile uicturis. In̄ extremos uero & medium, duo maiores ultimis, medio minores, ex utriusq; uicinitatis intemperie temperãtur. In hisq; tantum uitales auras natura dedit incolis

De quinque terræ zonis seu circulis.

carpere. Et quia animo facilius illabitur concepta ratio descriptione q̄ sermone, esto orbis terræ cui ascripta sunt a, b, c, d. Et circa a, ascribantur n & l: circa b autē, m & k: & circa c, g & i: & circa d, e & f. Et ducantur rectæ lineæ à signis ad signa q̄ dicimus: id est, à g, in i: ab m, in n: à k, in l: ab e, in f. Spatia igitur duo aduersa sibi, id est unum à c, usq; ad lineam quæ in i ducta est, alterū à d, usq; ad lineam quæ in f ducta ē, intelligitur pruina riguisse perpetua. Est em̄ superior septentrionalis, infē

rior

rior australis extremitas. Medium uero ab n, usq; in l, zona sit torrida. Restat **B**
 ut cingulus ab i usq; ad n, subiecto calore & superiore frigore tēperetur. Rur-
 sus, ut zona q̄ est in l & f, accipiat de superiecto calore & subdito rigore tem-
 periem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas diximus, existimetur. Circi enim
 sunt de quibus suprâ reulimus, septētrionalis & australis, & tropici duo. Nā
 æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet ascribi, qui op-
 portuniore loco rursus addetur.

*Quas zonas
qui hoies habi-
tent.*

Licet igitur sint hæ duæ mortalibus agris munere concessæ diuūm, q̄s di-
 ximus temperatas, non tamen ambæ zonæ hominibus nostri generis indultæ
 sunt, sed sola superior, quæ est ab i, usq; ad n, incolit ab omni (quale scire possu-
 mus) hominum gr̄ie, Romani Græci uel sint, uel barbaræ cuiuscq; nationis. Illa **P**
 uero ab l, usq; ad f, sola ratione intelligitur, q̄ propter similem temperiem simi-
 liter incolatur. Sed à quibus, non licuit unq̄ nobis, nec licebit agnoscere. Inter
 iecta em̄ torrida utriq; hominum generi, commerciū ad se denegat cōmeandi.
 Deniq; de quatuor habitationis nostræ cardinibus, oriens, occidens, & septen-
 trio, suis uocabulis nuncupantur, quia ab ipsis exordijs suis sciunt à nobis. Nā
 etsi septentrionalis extremitas inhabitabilis est, non multo tamē est à nobis re-
 mota. Quarto uero nostræ habitationis cardini, causâ hæc alteræ nomē dedit,
 ut meridies nō australis uocaret: quia & ille propriè est australis, qui de altera
 extremitate procedens, aduersus septentrionali est: & hunc meridiem iure uo-
 citari facit locus, de q̄ incipit nobis dies. Nam quia sentiri incipit à medio ter-
 ræ, in qua medij est usus diei: ideo tanq̄ quidā medidies, una liera mutata, **G**
 ridies nuncupatus est. Sciendum est aut, q̄ uentus q̄ per hunc ad nos cardinē
 peruenit, id est aufer, ita in origine sua gelidus est, ut apud nos commendabi-
 lis est blando rigore septentrio. Sed q̄a per flammâ torridæ zonæ ad nos com-
 meat, admixtus igni calefit: & q̄ incipit frigidus, calidus peruenit. Neq; enim
 uel ratio uel natura pateret, ut ex duobus æq; p̄llis rigore cardinibus, dissimili
 tractu flatus emitteret. Nec dubiū est, nostrum quoq; septentrionem ad illos
 q̄ australi adiacent, propter eandem rationem calidū peruenire: & austrū cor-
 poribus eorum gemino auræ suæ rigore blandiri.

*Aufer cur ad
nos calidus p-
ueniat, sū sit
principio fri-
gidus.*

*Eā etiā terre
partē q̄ sub pe-
dib. nostris ē,
habitari, et di-
stinctā eē p̄n-
de atque hanc
nostram.*

Eadem ratio nos nō permittit ambigere, quin per illam quoq; superficiem
 terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer zonarū ambitus, quæ hic tempera-
 tæ sunt, eodem ductu temperatus haheat: atq; ideo illic quoq; eadem duæ
 zonæ à se distantes, similiter incolantur. Aut dicat, quisquis huic fidei obuiare **H**
 mauult, quid sit, quod ab hac eum distinctione deterreat. Nam si nobis uiuen-
 di facultas est in hac terrarū parte quam colimus, quia calcantes humum, cœ-
 lum suspicimus super uerticem, quia sol nobis & oritur & occidit, quia circun-
 fuso fruimur aëre cuius spiramus haustum: cur non & illic aliquos uiuere cre-
 damus, ubi eadem semper in prōptu sunt? Nam q̄ ibi dicuntur morari, eādem
 credendi sunt spirare auram: quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus conti-
 nuatione temperies. Idem sol illis & obire dicitur nostro ortu, & oritur cum
 nobis occidit. Calcabunt æquē ut nos humū: & semper uerticem, semper cœ-
 lum uidebunt. Nec metus erit, ne de terra in cœlum decidant: cum nihil unq̄
 possit ruere sursum. Si enim nobis (quod asserere genus ioci est) deorsum habe-
 tur

A tur ubi est terra, & sursum ubi est cœlum: illis quoque sursum erit, quod de inferiore suspicient, nec aliquid in supna casuri sunt. Affirmaverim quoque & apud illos minus rerum peritos hæc existimare de nobis: nec credere posse, nos in quo sumus loco, degere: sed opinari, si quis sub pedibus eorum tentaret stare, casurum. Nunquam tamen apud nos quisquam timuit, ne caderet in cœlum. Ergo nec apud illos quicquam in superiora casurus est, sicut omnia nutu suo potera in terram ferri superius relata docuerunt. Postremo, quod ambigat in sphaera terræ, ita ea quae inferiora dicuntur, superioribus suis esse contraria, ut est oriens occidenti. Nam in utraque parte par diametros habet. Cum ergo & orientem & occidentem similiter constet habitari, quod est quod fidem huius quoque diuersæ sibi habitationis excludat:

B Hæc omnia non otiosus lector in tam paucis verbis Ciceronis inueniet. Nam cum dicit, terram cingulis suis redimitam atque circumdatam, ostendit per omnem terram corpus eandem temperantem cingulorum continuatam esse temperiem. Et cum ait, in terra maculas habitationum uideri: non eas dicit quae in parte nostrae habitationis nonnullis desertis locis interpositis incolunt. Non enim adijceret, in ipsis maculis vastas solitudines interiectas, si ipsas solitudines diceret, in quibus certae partes maculae instar haberent. Sed quia maculas dicit has quatuor, quae in duobus terrae hemisphaerij binas esse ratio monstrauit, bene adiecit, interiectas solitudines. Nam sicut pars quae habitata à nobis, multa solitudinum interiectione distinguitur, credendum est, in illis quoque tribus alijs habitationibus similes esse inter deserta & culta distinctiones. Sed & quatuor habitationum incolae, & relatione situs, & ipsa quoque standi quietate depinxit. Primum enim ait, alios propter nos ita incolere terram, ut à se interrupti nullam habeant ad se facultatem medi. Et ipsa uerba declarant, non eum de uno hominum genere loqui, in hac superficie à nobis solius torridae interiectione diuiso. Sic enim magis diceret, ita interruptos, ut nihil ab illis ad uos manare possit. Sed dicendo, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare possit, qualiter inter se illa hominum genera sint diuisa, significat. Quod autem uerè ad nostram partem referret, adiecit dicendo, de illis quae & à nobis & à se inuicem diuisi sunt, partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare nobis. Interruptio ergo non unius generis à nobis, sed omnium generum à se diuisorum refertur, quae ita distinguenda est. Hi quos separata à nobis posita, quos Graeci ἀπομονωμένους uocant, similiter ab illis quae inferiori zone nostrae suae incolunt partem, interiecta australi gelida separantur. Rursus illos ab ἀπομονωμένους suis, id est per nostri cinguli inferiora uiuentibus, interiectione ardentis sequestrat: & illi à nobis septentrionalis extremitatis rigore remouentur. Et quia non est una omnium affinis continuatio, sed interiectae sunt solitudines ex calore uel frigore murum negantibus comitum, has terrae partes, quae à quatuor hominum generibus incoluntur, maculas habitationum uocauit. Quemadmodum autem caeteri omnes uestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit. Et australes quidem aperte pronuntiauit aduersos stare nobis, dicendo: Quorum australis ille, in quo qui insistent, aduersa nobis urgent uestigia. Et ideo aduersi nobis sunt, quia in parte sphaerae quae contra nos est morantur. Restat inquirere, quos transuersos & quos obliquos nobis stare memorauerit. Sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transuersos stare nobis dixerit inferiorem zonae nostrae partem tenentes. Obliquos uero eos, qui australis cinguli deuexa sortiti sunt.

Quan-

*Declaratur
particularim
uerba Cice-
ronis.*

Quanta terræ spatia habitationi cesserint, quanta inculta sint.

Caput .VI.

E

Supereft ut de terræ ipsius spatij, quanta habitationi cesserint, quantaq; sint inculta, referamus: id est, quæ sit singulorū dimensio cingulorū. Quod ut facile dinoscas, redeundū tibi est ad orbis terræ descriptionem, quam paulo antè subieciimus: ut p̄ ascriptarū līrarum notas, ratio dimensionum lucidi us explicet. Omnis terræ orbis, id est circulus qui uniuersum ambitum claudit, cui ascripta sunt a b c d, ab his ḡ eum ratione dimensū sunt, in sexaginta diuisus est partes. Habet aut̄ totus ipse ambitus stadiorū ducenta quinquagintaduo milia. Ergo singulæ sexagesimæ extendunt̄ stadijs quaternis milibus ducentis. Et sine dubio medietas eius, quæ est à d, per orientem, id est per a, usq; ad c, ha-

bet triginta sexagesimas, & stadiorū milia cētum uigintisex. Quarta uero pars, quæ est ab a, usq; ad c, incipiēs à medio perustæ, habet sexagesimas quindecim, & stadiorum milia sexaginta & tria. Huius quartæ partis mensura relata, constabit totius ambitus plena dimensio. Ab a igitur usq; ad p, quod ē medietas perustæ, habet sexagesimas quatuor: q̄ faciūt stadiorū milia sexdecim cum octingentorū adiectione. Ergo omnis pusta sexagesimarum octo est, & tenet stadiorū milia trigintatria & sexcenta insup. Latitudo au-

tem cinguli n̄ri qui tēperatus ē, id est à p, usq; ad o, habet sexagesimas quinque: q̄ faciunt stadiorū milia uiginti & unum. Et spatium frigidæ ab o, usq; ad c, habet sexagesimas sex, quæ stadiorū tenent uiginti quinque milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terræ, culus mensurā euidēter exp̄simus, alterius quartæ partis magnitudinē, ab a, usq; ad d, pari dimensionum distinctio cognosces. Cum ergo q̄tum teneat sphaeræ superficies, q̄ ad nos est in om̄i sua medietate, cognoueris, de mēsurā q̄q; inferioris medietatis, id est à d, p b, usq; ad c, similiter instrueris. Modo em̄, q̄a orbē terræ in plano pinximus, in plano autem mediu-um expr̄mere nō possumus, sphaeralē tumorē imitati sumus altitudinis intellectu à circulo, q̄ magis horizō q̄ meridians uideť. Cæterū uolo hoc mēte percipias, ita nos hāc p̄tulisse mensurā, tanq̄ à d, p a, usq; ad c, pars terræ superior sit, cuius partem nos incolimus. Et à d, p b, usq; ad c, pars terræ habeat̄ inferior.

In celo easdem inesse Zonas quæ insunt terræ. Atq; causam huius diuersitatis esse solem, qui ut accessu suo causa caloris est, ita recessu frigus inducit.

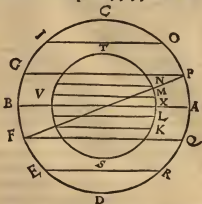
Caput .VII.

Hoc quoq; tractatu propriū sortito finem, nunc illud quod probādum promissimus asseramus, hos cingulos, & bene Maronem celo, & bene terræ assignasse Ciceronē: & utrunq; non discrepantia, sed consona ea demq; dixisse. Natura em̄ coeli, hanc in diuersis terræ partibus temperiē nimī etatēq; distinxit, & qualitas uel frigoris uel caloris, q̄ cuilibet ætheris parti semel inhaesit, eādem insicit partem terræ, quā despiciet ambiendo. Et q̄a has diuersitates quæ certis sinibus terminant̄, cingulos in celo uocauere, necesse est totidē cin-

A totidem cingulos etiā hic intelligi. Sicut in breuissimo speculo, cum facies monstratur ingēs, tenent in angusto membra uel liniamenta ordinem, quem sua in uero digesserat amplitudo. Sed hic quoq; afferēdi quod dicitur minuemus laborem, oculis subiūciendo picturam. Esto em̄ coeli sphaera, a, b, c, d. Et intra se claudat sphaeram terrae, cui ascripta sunt s, x, t, u. Et ducant in coeli sphaera circulus septentrionalis ab i, usq; in o. Tropicus aestiuus à g in p. Et ægnoctialis à b in a. Et tropicus hyemalis ab f in q. Et australis ab e in r. Sed et zodiacus ducatur ab f in p.

B Rursus in sphaera terrae ducant ijdē limites cingulorū, quos supra descripsimus in n, in m, in l, in k. His ita depictis, sine difficultate cōstabit singulas terrae ptes à singulis coeli partibus super uerticem suū impositis, qualitatē circa nimietatem uel tem-

periem mutuari. Nam quod est sursum à d usq; ad r, hoc despicit terrā ab f usque ad k. Et quod est in coelo ab r usq; ad q, hoc insicit terrae à k usque ad l. Et quod in coelo est à q usq; in p, tale facit in terra ab l usq; ad m. Qualecūq; est desuper à p usq; ad o, tale in terra ab m usq; ad n. Et quale illic ab o usq; ad c, tale hic est ab n usq; ad t. Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id est à d usque ad r, & à c usq; ad o, æterno rigore defatae. Idem in terra ē ab f usq; ad k, & à t usq; ad n. Rursus in coelo, à q usq; ad p, nimio calore seruet. Itidē in terra quoq; ab l usq; ad m, idem seruor est. Item sunt in coelo temperies, ab o usque ad p, & à q in r. Idem sunt hic quoq; tēperatae, ab n in m, & ab l in k. Aeq noctialis em̄ circulus, qui ab a usq; ad b ductus est, mediam secat perustā. Et ipsum autem scisse Ciceronem, quod terreni cinguli coelestibus insiciantur, ex uerbis eius ostēditur. Ait em̄: E quibus duos maximē inter se diuersos, & coeli uerticibus ipsis ex utraq; parte subnixos, obriguisse pruina uides. Ecce testatur finale frigus esse de coelo. Idem quoq; de seruore medio dicit: Medium autē illū & maximū solis ardore torrerī. Cū ergo manifestē & rigorē de coeli uerticibus, & seruorem de sole in terrae cingulos uenire signauerit, ostēdit prius in coelo hos eisdem cingulos constituisse.

D Nunc, quā constituit eisdem in coelo & in terra zonas esse uel cingulos (haec em̄ unius rei duo sunt noīa) iam dicendū est, q̄ causa in æthere hanc diuersitatē qualitatū efficiat. Perusta duobus tropicis claudit, id est à g in p, aestiuo: & ab f in q, hyemali. Ab f autē in p, zodiacū describendo pduximus. Ergo signū p, tropicus ille cancer habeat: & signū f, capricornus. Constat autē solem neq; sursum ultra cancrū, neq; ultra capricornū deorsum meare, sed cum ad tropicorū cōfinia puenerit, mox reuertī: unde & solstitia uocant. Et q̄a aestiuus tropicus temperatae nrae terminus est, ideo cū sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis aesti uos calores, de uicino urens sensu maiore subiecta. Illo deniq; tēpore, australi

gñi reuerti hyemē non potest ambigi, q̄a tunc ab illis sol om̄i uiaē suae spatio re
 cedit. Rursus, cum ad signum. i. ad capricornū uenerit, facit hyemem nobis re
 cessu suo, & illis uicinitate reducit aetate. Hic notandū est, de tribus tm̄ car
 dinibus in quacūq; aedem ingredi solē, de quarto nunq̄. Nam & ab ortu, &
 ab occasu, fenestra solē recipit: q̄ppe quem orientē obeuntemq; prospicet. Re
 cipit & à meridie: q̄a om̄e iter solis in n̄ro meridie est, ut instruit uisum anela
 ta descriptio. Nunq̄ uero solem fenestra septentrionis admittit, q̄a nunq; à p si
 gno ad o sol accedit: sed à p semp̄ retrocedendo, nunq; fines poli septentrionalis
 attingit: & ideo nunq; p hāc cardinem radius solis infunditur. Eiusdem rei
 probationem umbra quoc; cuiuslibet corporis sufficit asstruere. Nā & in oc
 casum cadit oriētē sole: & in ortum, cum sit occiduus. Medio autem die, q̄a sol
 meridiem tenet, in septentrionē umbra depellitur. In austrum uero circa n̄ram
 habitationem impossibile est umbram cuiuslibet corporis cadere, quia semper
 in aduersam soli partē umbra iactatur. Aduersus autē austro apud nos sol esse
 non poterit, cum nunq; fines septentrionales attingat. Sanē qm̄ pars illa peru
 stae, q̄ temperatae uicina est, admittit habitates illic, id est trans tropicum, quae
 cūq; habitantur spatia, umbrā mittunt in austrum eo tempore, q̄ sol cancrum
 tenet. Tunc em̄ ei sit sol septentrionalis, cum tropicū tenet: q; ab illis ad septen
 trionē recedit. Ciuitas autē Syene, q̄ prouinciae Thebaidos post superiorē mō
 tium deserta principū est, sub ipso aestiuo tropico cōstituta est. Et eo die q̄ sol
 certā partem ingreditur cancri, hora diei sexta (qm̄ sol tunc super ipsum inueni
 tur uerticē ciuitatis) nulla illic potest in terrā de q̄libet corpore umbra iactari.
 Sed nec stylus hemisphaerij mōstrantis horas, quē γρόμμων uocat, tunc de se po
 test umbrā creare. Et hoc est qd̄ Lucanus dicere uoluit, nec tm̄ plenē (ut habe
 tur) absoluit. Dicendo em̄: Atq; umbras. nulloq; flectente Syene, rem qdem atti
 git, sed turbauit uerū. Non em̄ nunq; flectit, sed uno tēpore, qd̄ cum sua ratione
 retulimus. His relatis, cōstat solem nunq; egredi fines peruertae, q̄a de tropico
 in tropicum zodiacus obliquatus est. Manifesta est igitur causa, cur haec zona
 flammis sit semp̄ obnoxia: q̄ppe quā sol totius aetherae flāmae & fons & admi
 nistrator nunq; relinquat. Ergo ambae partes ultimae, id est septentrionalis &
 australis, ad quas nunq; solis calor accedit, necessariō perpetua p̄muntur pru
 na. Duas y o (ut diximus) temperat hinc atq; illinc uicinia caloris & frigoris.
 Deniq; in hac ipsa zona, quā incolimus, q̄ tota dicii tēperata, partes tm̄ q̄ peru
 fto cingulo uicinae sunt, caeteris calidiores sunt: ut ē Aethiopia, Arabia, Aegy
 ptus, & Libya: in quibus calor ita circūfusi aēris corpus extenuat, ut aut nunq;
 aut raro cogatur in nubes: & ideo nullus penē apud illos usus ē imbriū. Rur
 sus q̄ usq; ad frigidā fines p̄llius accedunt, ut est palus Maeotis, ut regiones q̄s
 p̄terfluunt Tanais & Ister, om̄iaq; sup̄ Scythiam loca, q̄s incolae uerustas hy
 perboreos uocauit, quasi originem boreae introrsum recedēdo transfissent, ad
 eo aeterna penē p̄muntur pruina, ut non facile explicetur, quāta sit illic frigidā
 nimietatis iniuria. Loca uero quae in medio tēperata sunt, qm̄ ab utraq; nimie
 tate longē recedunt, ueram tenent salutaremq; temperiem.

2. Pherislae.
 Al. nunquam.

Obiter quomodo explicandus locus Vergilij primo Georgicon, de circulo zodiacis.

Caput .VIII.

Locus

*Vergilij locus
explicatur.*

A Locus nos admonet, ut quoniam diximus rem quam a nullo possit refelli, utrumque tropicum circum zodiacum terminos facere, nec unquam sole alterutra tropicum excedere posse, uel sursum uel deorsum meando: trans zodiacum uero circum, id est trans uisum, quod tropicis clauditur, ex utraque parte incipere temperatas. Quæramus quid sit quod ait Vergilius, quod nullius unquam disciplinæ error inuoluit:

Duæ mortalibus agris

Munere concessæ diuûm, & uia secta per ambas,

Obliquus quæ se signorum uerteret ordo.

Georgi. prim.

Videtur enim dicere his uerbis, zodiacum per temperatas ductum, & solis cursum per ipsas ferri, quod nec opinari fas est, quia neutra tropicum solis cursus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus, & intra tropicum in ea pusta parte, quæ uicina est temperatæ, habitatores esse. Nam Syene sub ipso tropico est. Meroe autem tribus milibus octingentis stadiis in perustam à Syene introrsum recedit, & ab illa usque ad terram cinnamomi feracem, sunt stadia octingenta. Et per hæc omnia spatia pusta, licet rari, tamen uita fruuntur habitantes. Ultra uero iam inaccessum est, propter nimium solis ardorem. Cum ergo tamen spatij ex pusta uita ministret, & sine dubio circa uicinam alterius temperatæ, id est *ἀποικίωσας*, tantumdem spatij habere per perustæ fines, & paræ mansuetudinē, non negetur. (Paria enim in utraque parte sunt omnia) ideo credendum est, per poeticam tubam, quæ omnia semper in maius extollit, dixisse, uiam solis sectam per temperatas, quoniam ex utraque parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, quod se patiuntur habitari. An forte poetica licentia particulam pro simili penè particula posuit, & pro sub ambas, per ambas dicere maluit: Nam reuera ductus zodiaci sub ambas temperatas ultero citroque peruenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerus ipsum, & in omnibus imitatore eius Maronē, sæpe tales mutasse particulas. An (quod mihi uero propius uidetur) per ambas, pro inter ambas uoluit intelligi: Zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur, non per ambas. Familiariter autem per pro inter ponere solet, sicut alibi quoque:

Circum, perque duas in morem fluminis arctos.

Geor. primo.

Neque enim anguis sidereus arctos secat, sed dum & amplectitur & interuenit, circum eas & inter eas uoluitur, non per eas. Ergo potest constare nobis intellectus, si per ambas, pro inter ambas, more ipsius poetæ dictum existimemus. Nobis aliud ad defensionem, ultra hæc quod diximus, non occurrit. Verum quoniam in medio posuimus, quod si uia solis excedat, manifestum est autem omnibus quod Maro dixerit, quod constat erroris ignare, erit ingenij singulorum inuenire, quid possit amplius pro absoluenda hac quaestione conferri.

Non uno, sed gemino oceani ambitu terram omnem circumflui. Et quo modo angustata uerticibus, latior lateribus sit habitabilis nostra. Tum de exiguitate oceani, quem nos magni uocamus.

Capit

.IX.

His quoque (ut arbitror) non otiosa inspectione tractatis, nunc de oceano quod promissimus astruemus, non uno, sed gemino eius ambitu terræ corpus omne circumflui. Cuius uerus & primus meatus est, qui ab in docto hominum genere nescitur. Is enim quem solum oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali reusus, secundum ex necessitate ambitum fecit. Cæ

*Oceanus quo
modo terram
ambiat.*

c ij terū

terre eius prior corona p̄ zonam terræ calidā meat, superiora terrarum & inferiora cingēs, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab oriēte ꝑo duos sinus refundit, unū ad extremitatē septentrionis, ad australis alter. Rursusq; ab occidente duo parit̄ enascunt̄ sinus: q̄ usq; ad ambas, quas supra diximus, extremitates refusi, occurrunt ab oriente demissis: & dū ui summa & impetu immaniore miscent̄, inuicemq; se feriunt, ex ipsa aquarū collisione nascit̄ illa famosa oceani accessio pariter & recessio. Et ubicunq; in nostro mari contingit idem, uel in angustis frenis uel in planis sortē littoribus, ex ipsis oceani sinibus, quos oceanum nunc uocamus, eueniunt, quia nostrū mare ex illis influit. Cæterū uerior (ut ita dicā) eius alueus tenet zonam p̄stam. Et tam ipse qui æquinoctialem, q̄ sinus ex eo nati, q̄ horizontē circulum ambitu suæ flexionis imitant̄, omnem terram quadrifidam diuidunt: & singulas (ut supra diximus) habitationes faciunt insulas. Nam inē nos & australes homines, means ille p̄ calidā zonam totamq; cingens, & rursus utriusq; regionis extrema sinibus suis ambiēs, binas in superiore atq; inferiore terræ superficie insulas facit. Vnde Tullius hoc intelligi uolēs, non dixit, om̄is terra parua quædā est insula: sed, om̄is terra q̄ colitur à uobis, parua quædā est insula: q̄a & singulæ de quatuor habitationibus paruæ quædam efficiunt̄ insulæ, oceano bis eas (ut diximus) ambiente. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua & nostri maris originē, quæ totius una est, & rubri atq; Indici ortum uidebis, Caspiūq; mare unde oriatur inuenies: licet non ignorem esse nonnullos, qui ei de oceano ingressum negent. Nec dubium est, in illam quoq; australis generis temperatam mare de oceano similiter influere. Sed describi hoc nostra attestazione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat. Quod autem dixit nostram habitabilem angustatam uerticibus, lateribus latiore, in eadem descriptione poterimus aduertere. Nam quanto longior est tropicus circus septentrionali circo, tanto zona uerticibus quàm lateribus angustior est: quia summitas eius in arcum extremi circuli breuitate contrahitur. Deducit̄ autem laterum cum lon-

De latitudine terre à nobis habitate.

De exiguitate oceani.

gitudine tropici ab utraque parte distenditur. Denique ueteres omnem habitabilem nostram extentæ chlamydi similit̄ eē dixerūt.

Item quia omnis terra in qua & oceanus est, ad quemuis cœlestem circulum quasi centron puncti obtinet locum, necessario de oceano adiecit: Qui tamen tanto nomine quā sit paruus uides. Nā licet apud nos Atlanticum, mare magnum uocetur, de cœlo tamē despiciētibus non potest magnū uideri, cum ad cœlum terra signū sit & punctum, quod diuidi non

possit in partes. Ideo autem terræ breuitas tam diligēt̄ asseritur, ut paruipend-

dendum ambitum famæ uir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna esse nõ poterit, ut contentus potius conscientie præmio, gloriam non requirat. Quod doctrinæ propositum, non minus in sequentibus apparebit.

Mundum quidem esse æternum. Cæterum inde non posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros, quando mundo ipso manente, ea quæ in ipso sunt, incessitudine quadam, nunc occidunt, nunc rursus oriuntur.

Caput

X.

Quinetiam si cupiat proles illa futuroꝝ hominum deinceps laudes uniuscuiusq; nostræ acceptas à patribus, posteris prodere, tamen propter eluiones exustionesq; terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non æternam, sed ne diuturnã quidẽ gloriam assequi possimus. Virtutis fructum sapiens in consciẽtia ponit, minus perfectus in gloria: unde Scipio pfectionem cupiens infundere nepoti, autor est, ut contentus conscientie præmio gloriam non requirat. In qua appetenda, quoniã duo sunt maxima quæ præoptari possint, ut & t̃platiſſimẽ uagetur, & t̃p̃diuſiſimẽ perseueret: postq̃ superius de habitationis nostræ angustijs differendo, totius terræ, quæ ad cœlum puncti locum obtinet, minimã quandam docuit à nostri generis hominibus particulã possideri, nullius uero gloriã uel in illam totam partẽ potuisse diffundi: siquidẽ Gangem transnare, uel transẽdere Caucaſum, Romani nominis fama nõ ualuit: spem (quam de propaganda laicẽ gloria, ante oculos ponẽdo nostri orbis angustias, amputauit) uult etiã diuturnitatis auferre: ut plenẽ animo nepotis cõtemptum gloriæ, cõpos dissuasor insinuet. Et ait, nec in hac ipsa parte, in quam sapientis & fortis uiri nomẽ serpere potest, æternitatẽ nominis posse durare: cum modo exustione, modo eluione terrarũ, diurnitati rerũ intercedat occasus: qd̃ quale sit, differemus. In hac enim parte tractatus, illa quæstio latenter absoluit, quæ multorũ cogitationes de ambigenda mundi æternitate sollicitat. Nam quis facillẽ mundum semper fuisse consentiat, cum & ipsa historiæ fides multarũ rerum cultum emẽdationemq; uel ipsam inuentionem recentem esse fateatur: Cumq; rudes primum homines, & incuria syluestri non multum à ferarum asperitate dissimiles, meminere, uel fabuletur antiquitas: tradatq; nec hunc eis quo nunc utimur uictum fuisse, sed glãdeprius & baccis alitos, serõ sperare de sulcis alimoniã: Cumq; ita exordium rerum, & ipsius humanæ nationis opinemur, ut aurea primũ secula fuisse credamus: & inde natura per metalla uiliora degenerans, ferro secula postrema fecerit: Ac ne totũ uideamur de fabulis mutuari, quis non hinc existimet mũdum quandoq; coepisse, nec longam retro eius ætatem, cum ab hinc ultra duo retro annorũ milia, de excellenti rerum gestarũ memoria, ne Græca quidẽ extet historia: Nam supra Ninum, à quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata, nihil præclarum in libris relatum est. Si etiã ab initio, imò ante initium fuit mundus, ut philosophi uolunt, cur per innumerabilem seriem seculorum, non fuerat cultus quo nunc utimur inuentus? non literarũ usus quo solo memoriæ fulcitur æternitas? Cur deniq; multarũ rerum experientia ad aliquas gentes recẽti ætate peruenit? Ut ecce Galli uitem, uel cultum oleæ, Roma iam adoleſcente, didicerunt. Aliæ uero gentes adhuc multa nesciunt, quæ nobis inuenta placuerunt. Hæc omnia uidentur æternitati rerum repugnare, dum opĩ

*Quibus argu-
mentis uideri
possit, mundũ
nõ cẽ æternũ.*

e iij nari

Semper mūdū
fuisse.

nari nos faciunt, certo mūdi principio paulatim singula quæcūq; cœpisse. Sed mundum quidem fuisse semper, philolophia autor est, conditore quidem deo, sed non ex tempore. Siquidem tempus ante mundum esse non potuit, cum nihil aliud tempora nisi cursus solis efficiat. Res uero humanæ ex parte maxima sæpe occidunt manente mundo, & rursus oriuntur, uel eluuiōne uicissim uel exustione redeunt. Cuius uicissitudinis causæ uel necessitas talis est: Ignem æthereum physici tradiderunt humore nutrirī: asserentes ideo sub zona cœli perusta, quā uia solis, id est zodiacus, occupauit, oceanū (sicut supra descripsimus) à natura locatū, ut ois latitudo, quæ sol cum quinq; uagis & luna ultro citroq; discurrunt, habeat subiecti humoris alimoniam. Et hoc esse uolunt quod Homerus diuinarum omnium inuentionū fons & origo, sub poetici nube signemēti, uerum sapientibus intelligi dedit, Iouem cum dijs cæteris, id est cum stellis, profectum in oceanū, Aethiōpibus eum ad epulas inuitantibus. Per quam imaginem fabulosam Homerū significasse uolunt, hauriri de humore nutrimenta liberibus: qui ob hoc Aethiōpas reges epularum cœlestium dixit: quoniam circa oceani oram, non nisi Aethiōpes habitant, quos uicinia solis usq; ad speciem nigri coloris exussit. Cum ergo calor nutriatur humore, hæc uicissitudo contingit, ut modo calor, modo humor exuberet. Euenit enim ut ignis usq; ad maximum enutritus augmentū, haustū uincat humorem: & sic acris mutata temperies licentiam præstet incendio, & terra penitus flagrantia immixti ignis uratur. Sed mox impetu caloris absumpto, paulatim uires reuertuntur humori, cum magna pars ignis incendijs erogata, minus iam de renascente humore consumat. Ac rursus longo tempore tractatu, ita crescens humor altius uincit, ut terris infundat eluuiō. Rursusq; calor post hæc uires resumit. Et ita fit, ut manente mūdo, inter exuperantis caloris humorisq; uices, terrarum cultus cum hominum genere sæpe intercitat, & reducta temperie rursus nouctur. Nunquam tamē si ue eluuiō siue exustio, omnes terras aut omne hominum genus uel omnino operit, uel penitus exurit. Aegypto certe (ut Plato in Timæo fatetur) nunq; nimicitas humoris nocuit uel caloris. Vnde & infinita annorum milia in solis Aegyptiorum monumentis librisq; relegendur. Certæ igitur terrarum partes inter necioni superstites, seminarium instaurando generi humano fiunt. Atq; ita contingit, ut non rudi mundo, rudes homines & cultus inscijs, cuius memoriam incipit interitus, in terris oberrent: & asperitatē paulatim uagæ feritatis exuti, concillabula & cœtus natura instruente patiantur: sitq; primum inter eos mali nescia, & adhuc astutiæ inexperta simplicitas: quæ nomen auri primis seculis præstat. Inde quo magis ad cultum rerum atq; artium usus promouet, ratio scilicet in animos serpit æmulatio: quæ primum bene incipiens, in inuidiā later ter euadit. Et ex hac iam nascitur quicquid genus hominū post sequentibus seculis experitur. Hæc est ergo, quæ rebus humanis percundi, atq; iterū reuertendi incolūmi mundo, uicissitudo uariatur.

De diuersitate annorum, quæ is qui uere annus uertens est ac mundanus, quindecim nostrorum annorum ambiat milia.

Capit

.XI.

Quid autem interest ab his qui postea nascuntur, sermonem fore de te, cum ab his nullus fuerit, qui ante nati sunt, qui nec pauciores, et certe meliores fuerunt

fuerunt uiri, præsertim cum apud eos ipsos, à quibus audiri nomen nostrū po-
 A test, nemo unius anni memoriam consequi possit: Homines enim popularier
 annum tantummodo solis, id est unius astri, reditu metiuntur. Re autem ipsa,
 cum ad idem unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemq; totius
 cœli descriptionem lōgis interuallis reuulerint, tum ille uerè uertens annus ap-
 pellari potest, in quo uix dicere audeo, quàm multa hominum secula teneantur.
 Namq; ut olim deficere sol hominibus extinguicq; usus est, cum Romuli ani-
 mus hæc ipsa in templa penetrauit: ita quandoque cum ab eadem parte sol eo-
 demq; tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium stel-
 lisq; reuocatis, expletum annum habeto. Cuius quidem anni nondum uigeli-
 mam partem scito esse conuersam. Idem agere perseverat, instans dissuasio-
 ni gloriæ desiderandæ. Quam cum locis arctam, nec in ipsis angustijs æternam
 B suprâ docuisset, nunc non solum perpetuatis expertem, sed nec ad unius anni
 inuegri metas posse propagari docet: cuius assertionis quæ sit ratio, dicemus.
 Annus non is solus est, quem nunc communis omnium usus appellat: sed sin-
 gulorum seu luminum seu stellarum emenso omni cœli circuitu, à certo loco in
 eundem locum reditus, annus suus est. Sic mensis, lunæ annus est, inira quem
 cœli ambitum iustrat. Nam & à luna mēsis dicitur, quia Græco nomine luna
 iulm uocatur. Vergilius denicq; ad descriptionē lunaris anni, qui breuis est, an-
 num qui cursu solis efficitur significare uolens, ait:

Annorum di-
uinitas.

At. discretio-
nem.

Interea magnum sol circumuoluitur annum.

Aeneid. 3.

Magnum uocās solis, comparatione lunaris. Nam cursus quidem Veneris at
 que Mercurij penè par soli est. Martis uero annus serè bienniū tenet: tanto em̄
 C tempore cœlum circumit. Iouis autem stella duodecim, & Saturni iriginta an-
 nos in eadem circuitione cōsumit. Hæc de luminibus ac uagis, ut sæpe relaia,
 iam nota sunt. Annus uero qui mundanus uocatur, qui uerè uertens est, quia
 conuersione plene uniuersaliis efficitur, largissimis seculis explicatur. Cuius ra-
 tio est talis: Stellæ omnes, & sidera quæ infixæ cœlo uidentur, quorum propri-
 um motum nunquam uisus humanus sentire uel deprehendere potest, mouen-
 tur tamen, & præter cœli uolubilitatem qua semper trahuntur, suo quoq; acce-
 fu tam sero. promouētur, ut nullius hominum uita iam longa sit, quæ obserua-
 tione continua factam de loco permutationem, in quo eas primum uiderat, de
 D prehendam. Mundani ergo anni finis est, cum stellæ omnes omniaq; sidera q̄
 aplanas habet, à certo loco ad eundem locum ita remeauerint, ut ne una quidē
 cœli stella in alio loco sit, quàm in quo fuit, cum omnes aliæ ex eo loco motæ
 sunt: ad quem reuerse, anno suo finem dedere: ita ut lumina quoq; cum errati-
 cis quinq; in iisdem locis & partibus sint, in quibus incipiēte mundano anno
 fuerunt. Hoc autem, ut physici uolunt, post annorum quindecim milia peracta
 contingit. Ergo sicut annus lunæ, mensis est: & annus solis, duodecim menses:
 & aliarum stellarum hi sunt anni, quos suprâ retulimus: ita mundanum annū
 quindecim milia annorum, quales nunc computamus, efficiunt. Ille ergo uerè
 annus uertens uocandus est, quem non solis, id est unius astri, reditu metiuntur:
 sed quem stellarum omnium in quocunq; cœlo sunt, ad eundem locum
 reditus, sub eadem cœli totius descriptione concludit. Vnde & mundanus di-

At. promouēt.

citur, quia mundus propriè cœlum uocatur. Igitur sicut annum solis nō so-
 lum à Calendis Ianuarijs usq; ad eandem uocamus, sed & à sequente post Ca-
 lendas die usq; ad eundem diem, & à quocunq; cuiuslibet mēis die usq; in di-
 em eundem reditus, annus uocatur. Ita huius mundani anni initium sibi quis-
 que facit quodcunq; decreuerit. Vt ecce nunc Cicero à defectu solis, q; sub Ro-
 muli sine contigit, mundani anni principium sibi ipse constituit. Et licet iam sæ-
 pissimè postea defectus solis euenerit, non dicitur tamen mundanū annum re-
 petita defectio solis implese: sed tunc implebitur, cum sol deficiēs in iisdem lo-
 cis & partibus, & ipse erit, & omnes cœli stellas omniaq; sidera rursus inueni-
 et, in quibus fuerant, cū sub Romuli sine deficeret. Igitur à discessu Romu-
 li post annorum quindecim milia (sicut asserūt phisici) sol denuo ita deficiet, ut
 in eodem signo eademq; parte sit, ad idem principium in quo sub Romulo fu-
 erat, stellis quoq; omnibus signisq; reuocatis. Peracti enim fuerant, cum Scipio
 in Africa militaret, à discessu Romuli anni quingenti septuaginta & tres.
 Anno enim ab urbe condita sexcentesimo septimo, hic Scipio deleta Carthagi-
 ne triumphauit. Ex quo numero annis remotis trigintaduobus regni Romu-
 li, & duobus qui intra somnium Scipionis & consummatum bellum fuere, qua-
 genti septuagintatres à discessu Romuli ad somnium usq; remanebunt. Ergo
 rationabiliter uereq; signauit, necdum mūdani anni uicissimam partem esse cō-
 uersam. Nam uicissimæ parti quot anni supersint à sine Romuli ad Africanam
 militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingentes septuagintatres, q;

Hominem non corpus esse sed mentem. Et nunquid in hoc mundo uere intere at: corrupt patitur.

Caput

.XII.

TVero enitere, & sic habeto, te non esse mortalē, sed corpus hoc. Nec
 enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusq;, is est quisq;
 non ea figura quæ digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse,
 siquidem est deus qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam re-
 git, & moderatur, & mouet id corpus cui præpositus est, quàm hunc mūdum
 ille princeps deus. Et ut ille mundum quādam parte mortalem, ipse deus æter-
 nus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Bene & sapienter Tulli-
 anus hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem rectè docentis impleuit.
 Nam ut breuiter à principio omnem operis cōtinentiam reuoluamus, primū
 tempus ei mortis, & imminenteis propinquorum prædixit insidias, ut totū
 de hac uita sperare dediceret, quam nō diurnam cōperisset. Dein, ne me-
 tu prædictæ mortis frangeretur, ostendit sapienti & bono ciui in immortalita-
 tem morte migrandum. Cumq; eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desi-
 derium, succedit Pauli patris opportuna dissuasio, accensam filij festinationem
 ab appetitu spontaneæ mortis excludens. Plenè igit in animo somniātis utrin-
 que plantata sperandi expectandiq; temperie, altius iam circa diuina erigendū
 nepotis animum Africanus ingreditur. Nec prius eum terram patitur Intueri,
 q; cœli ac siderum naturam, motum, ac modulamen agnoscat, & hæc omnia sci
 at præmio cessura uirtutum. Ac postq; mens firmata Scipionis alacritate tātæ
 promissionis erigitur, tum demum gloria, quæ apud indoctos magnum uirtu-

*Epilogus corū
que dicta sunt
hactenus.*

A tis præmium creditur, contemni iubetur: dum ostenditur ex terrarum breuitate uel calibus, arcta locis, angusta temporibus. Africanus igitur penè exutus hominem, & defecata mēte iam naturæ suæ capax, hic apertius admonetur, ut esse se deum nouerit. Et hæc sit præsentis operis consummatio, ut animam nō solum immortalē, sed deum esse clarescat. Ille ergo qui fuerat iā post corpus in diuinitatē receptus, diciturus uiro adhuc in hac uita posito, deum te esse scito, non prius tantam prærogatiuā committit homini, quæ quid sit ipse discernat: ne existimetur hoc quoque diuinum dici, quod mortale in nobis & caducum est. Et quia Tullius mos est, profundā rerum scientiam sub breuitate tegere uerborū, nunc quoque miro compedio tantū includit arcanum, quod Plotinus magis quæ quisquam uerborum parcus libro integro disseruit, cuius descriptio est: Quid animal, quid homo. In hoc ergo libro Plotinus quærit, cuius sint in nobis uoluptates, metores, metusque ac desideria, & animositas uel dolores: postremò cogitationes & intellectus, utrū meræ animæ, an uero animæ utentis corpore. Et post multa quæ sub copiosa rerum densitate disseruit, quæ nunc nobis ob hoc solum prætercunda sunt, ne usque ad fastidij necessitatem uolumen extendant, hoc postremò pronuntiat: Animal esse corpus animatū. Sed nec hoc neglectū, uel non quæsitū relinquit, quo animæ beneficio, quæ ue uia societatis animæ. Has ergo omnes quas prædiximus passionem assignat animali. Verū autem hominē ipsam animā esse testatur. Ergo quod uidetur, non ipse uerus homo est, sed uerus ille est, à quo regitur quod uidetur. Sic cum morte animalis discesserit animatio, cadit corpus regente uiduatum. Et hoc est quod uidetur in homine mortale. Anima uero qui uerus homo est, ab omni conditione mortalitatis aliena est, adeo, ut ad imitationē dei mundum regentis, regat & ipsa corpus, dum à se animatur. Ideo physici mundum magnum hominem, & hominē breuem mundū esse dixerunt. Per similitudines igitur cæterarum prærogatiuarum, quibus deum anima uidetur imitari, animā deum & prisici philosophorum & Tullius dixit. Quod autem ait mundum quadam parte mortalem, ad communē opinionem respicit, qua mori aliqua intra mundum uidetur, ut animal exanimatum, uel ignis extinctus, uel siccatas humor. Hæc enim omnino interiisse creduntur. Sed constat secundum ueræ rationis assertionem, quam & ipse non nescit, nec Vergilius ignorat, dicendo: Nec morti esse locum, constat inquam, nihil intra uiuum mundū perire, sed eorum quæ interire uidentur, solā mutari speciem: & illud in originē suam, atque in ipsa elementa remeare, quod tale quale fuit esse desiderit. Denique & Plotinus alio in loco, cum de corporum assumptione disserteret, & hoc dissolui posse pronuntiaret, quicquid effluit, obicit sibi. Cur ergo elementa quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando soluuntur? Et breuiter tantæ obiectioni ualidèque respondit: Ideo elementa, licet fluant, nunquam tamen solui, quia non foras effluunt. A cæteris enim corporibus quod effluit, recedit: elementorum fluxus nunquam ab ipsis recedit elementis. Ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est secundum ueræ rationis asserta. Sed quod ait, eum quadam parte mortalem, ad communem (ut diximus) opinionem paululum inclinare se uoluit. In fine autem ualidissimū immortalitatis animæ argumentum ponit, quia ipsi corpori præstat agitatam: quod quale sit, ex ipsis uerbis Cice

At qui.

Hocm nō corpus esse, sed mentem.

At qui.

Nū aliquid in hoc mundo nec interest.

ronis quæ sequuntur inuenies.

De tribus ratiocinandi modis, quibus animæ immortalitatem afferre Platonius.

Caput

.XIII.

NAm quod semper mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodcūq; ipsum agitur alicunde, quādo finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod seipsum mouet, quæ nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit: quæ etiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principij autem nulla est origo: nam è principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. Nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde. Quod si nō oritur, nec occidit quidem unquā: nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita sit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id autē nec nasci potest, nec mori: uel concidat omne cælum, omnisq; natura consistat necesse est, nec uim ullam nāscatur, quæ à primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur æternum id esse quod ipsum se moueat, quis est qui hanc naturā animis esse tributā neget? Inanimum est enim omne quod pulsu agitur externo: quod autē est anima, id motu cietur interiore & suo: nam hæc est propriè natura animi atq; uis, quæ si est una ex omnibus quæ seipsam moueat, neq; nata certe ē, & æterna est.

Omnis hic locus de Phædone Platonis ad uerbum à Cicerone translatus est, in quo ualidissimis argumentis animæ immortalitas assertitur. Et hæc est argumentorum summa, esse animam mortis immunem, quoniam ex se moueatur. Sciendum est autē, quod duobus modis immortalitas intelligitur. Aut enim ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis: aut quia procuracione alterius à morte defenditur. Ex his prior modus ad animæ, secundus ad mundi immortalitatem refertur. Illa enim suapte natura à cōditione mortis aliena est: mundus uero animæ beneficio in hac uitæ perpetuitate retinetur. Rursus, semper moueri dupliciter accipitur. Hoc enim dicitur & de eo, quod ex quo est, semper mouetur: & de eo, quod semper & est & mouetur. Et secundus modus est, quo animam dicimus semper moueri.

His præmissis, iam quibus syllogismis de immortalitate animæ diuersi sectatores Platonis ratiocinantur, oportet aperiri. Sunt enim qui per gradus syllogismo rum ad unum finem probationis euadant, certā sibi propositionem sequentis ex antecedentis cōclusionione facientes: apud quos hic prior est: Anima ex se mouetur: quicquid autē ex se mouetur, semper mouetur. Igitur anima semper mouetur. Secundus ita, qui nascitur ex prioris sine: Anima semper mouetur: quod autē semper mouetur, immortale est: igitur anima immortalis est. Et ita in duobus syllogismis duæ res probantur, id est, & semper moueri animā, ut in priore: & esse immortalem, ut colligitur de secundo. Alij uero usque ad tertium gradum, ita argumētando procedunt: Anima ex se mouetur: quod autē ex se mouetur, principium motus est: igitur anima principium motus est. Rursus ex hac cōclusionione nascitur propositio: Anima principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: igitur anima nata non est. Tertio loco: Anima nata non est: quod natum non est, immortale est: igitur anima immortalis est. Alij uero omnem ratiocinationem suam in uni-

us syl-

Al. quādo à

Immortale duobus dici modis.

Dupliciter aliqd semper moueri.

Platonice ratiocinationes de immortalitate anima.

Aus syllogismi compendium redegere. Anima ex se mouetur: quod ex se mouetur, principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: quod natum non est, immortale est: igitur anima immortalis est.

Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem monstrare uoluerit, animam a se ipsa moueri non posse.

Caput .XIIII.

Sed hæc omnium ratiocinationum apud eum potest, postrema conclusio de animæ immortalitate cōstare, qui primā propositionē, id est ex se moueri animā, non refellit. Hac em̄ in fide non recepta, debilia sunt om̄ia quæ sequunt̄. Sed huic Stoicor̄ quidem accedit assensio. Aristoteles uero adeo nō acquiescit, ut animā non solum ex se non moueri, sed ne moueri quidem penitus conetur asserere. Ita em̄ callidis argumentationibus astruit nihil ex se moueri, ut etiam si quid hoc facere concedat, animam tamen hoc non esse confirmet.

Aristoteles aduersus Platonem.

Aliqd esse imobile scdm Aristotele.

Responso Socrati.

Quæ qd mouetur, moueri ab alio ex sententia Aristotelis. Quæ animā quor̄ à se moueri nō posse.

B Si em̄ anima (inquit) principium motus est, doceo nō posse principium motus moueri. Et ita diuisionē suæ artis ingreditur, ut primum doceat in re natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animam tenet ostendere. Necessesse est (inquit) aut omnia quæ sunt, immobilia esse: aut om̄ia moueri, aut aliqua ex his moueri, aliqua nō moueri. Item, si damus (ait) & motum & quietem, necesse est aut alia semper moueri, & alia nunq̄ moueri: aut om̄ia simul, nunc qui esse, nunc moueri. De his, inq̄t, quid magis uer̄ sit regramus. Nō esse om̄ia immobilia, aspectus ipse testimonio est, quia sunt quor̄ motum uidemus. Rursus, non moueri om̄ia uisus docet, quia immota cognoscimus. Sed nec omnia dicere possumus modo motū pati, modo esse sine motu: quia sunt quor̄ perpetuū motum uidemus, ut de cœlestibus nulla dubitatio est. Restat igit̄, ait, ut licet aliqua semper mouentur, ita sit aliqd semper immobile. Ex his ut collectum sit, esse aliquid immobile, nullus obuiat uel refellit. Nā & uera diuisio est, & scētæ Platonice nō repugnat. Neq̄ em̄ si quid est immobile, sequitur ut hoc sit anima.

C Nec quæ dicit animā ex se moueri, iam moueri uniuersa cōfirmat, sed modū astruit quæ anima mouet̄. Si quid igit̄ aliud immobile, nihil ad hoc quod de anima astruitur pertinebit. Quod & ipse Aristoteles uidens, postquā docuit esse aliqd immobile, hoc esse animā uult dicere. Et incipit asserere, nihil esse quod ex se moueri possit: sed om̄ia quæ mouentur, ab alio moueri: quod si uerē probasset, nihil ad patrociniū Platonice scētæ relinqueret̄. Quemadmodū em̄ credi posset, ex se moueri animā, si constaret nihil esse quod ex se possit moueri: In hac autem Aristotelica argumentatione huiusmodi diuisionis ordo contextitur: Ex omnibus quæ mouent̄, inq̄t, alia per se mouentur, alia ex accidētī. Et ex accidente, inq̄t, mouetur quæ cum ipsa nō moueant̄, in eo t̄n sunt quod mouetur: ut in nauī sarcina seu uector quiescens: aut etiā cum pars mouetur, quiescente integritate: ut si quis stans pedem manum uel caput agit. Per se aut̄ mouetur, quod necq̄ ex accidētī necq̄ ex parte, sed totū simul mouetur: ut cū ad sup̄iora ignis ascēdit. Et de his quidē quæ ex accidētī mouentur, nulla dubitatio est, quin ab alio moueantur. Probabo autē, inquit, etiam ea quæ per se mouentur, ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se mouentur, alia causam motus intra se possident: ut animalia, ut arbores, quæ sine dubio ab alio intelliguntur moueri, à causa scilicet quæ in ipsis latet: nam causam motus ab eo quod mouetur, ratio sequestrat. Alia ue-

ro aper-

ro aperte ab alio mouetur, id est, aut ui aut natura. Et ui dicimus moueri omne E
iaculū: quod cum de manu iaculantis recessit, suo quidē motu ferri uidetur, sed
origo motus ad uim referi. Sic em̄ nōnunq̄ & terram sursum, & ignem deor
sum ferri uidemus, q̄d alienus sine dubio cogit impulsus. Natura uero mouen
tur uel grauiā, cum p se deorsum: uel leuiā, cum sursum ferunt. Sed & hoc dicē
dum est ab alio moueri: licet à quo, habeat incertū. Ratio enim ait, deprehendit
esse nescio qd, qd haec moueat. Nam si sponte mouerent, sponte etiā staret. Sed
nec unā uiam semp agerent, imò p diuersa mouerentur, si spōtaneo ferrent agi
tatu. Cum ȳo hoc facere non possint, sed leuibis semper ascensus, & descensus
grauius deputatus sit: apparet eorū motu, ad certam & constitutā naturā nec
cessitatem referri. Hæc sunt & his similia, quibus Aristoteles omne qd mo
uetur ab alio moueri probasse se credidit. Sed Platonicī (ut paulo post demon F
strabiū) argumēta hæc arguta magis q̄p uera esse docuere. Nunc sequēs eiūsdē
iungenda diuisio est: qua non posse animam ex se moueri, etiam si hoc alia res
facere posset, laborat ostendere. Et huius rei primā propositionem ab illis mu
tuatur, quæ sibi existimat cōstituisse. Sic em̄ ait: Cum igitur omne quod mouet,
constet ab alio moueri: sine dubio id quod primū mouet, quia non ab alio mo
uetur (neq̄ em̄ haberet iam primum, si ab alio moueretur) necesse est, inquit, ut
aut stare dicatur, aut seipsum mouere. Nā si moueri ab alio dicatur, illud quo
que quod ipsum mouet, dicetur ab alio moueri: & illud rursus ab alio. In infi
nitum inquisitio ista casura est, nunq̄ exordia prima reperies, si semper aliud ea
quæ putaueris prima, præcedit. Restat igitur, inquit, ut si quod primū mouet G
non dicatur stare, ipsum se mouere dicat: & sic erit in uno eodemq̄ aliud quod
mouet, aliud quod mouet. Si quidē in omni (ait) motu tria hæc sint necesse est: id
quod mouet, & quo mouet, & quod mouetur. Ex his quod mouet, tantum mo
uetur, nō etiam mouet: cum illud quo sit motus, & moueatur & moueat: illud
uero quod mouet, non etiam moueatur: ut ex tribus sit commune, quod medi
um: duo uero sibi contraria intelligātur. Nam sicut est quod mouet & nō mo
uet, ita est (inquit) qd mouet & nō mouet: propter quod diximus, quia cū omne
qd mouetur ab alio moueat, si hoc quod mouet, & ipsum mouetur: quæremus
semper motus huius nec unq̄p inueniemus exordiū. Deinde, si quid se mouere
dicatur, necesse est, inquit, ut aut totum à toto, aut partem à parte, aut partem à
toto, aut totum à parte existimemus moueri: & tamen motus ille seu à toto seu
à parte procedat, alterum sui postulat autorem. Ex his omnibus in unum H
Aristotelica ratiocinatio tota colligitur hoc modo: Omne quod mouetur, ab
alio mouetur. Quod igit̄ primū mouet, aut stat, aut ab alio & ipsum mouetur:
sed si ab alio, iam non potest hoc primū uocari, & semper quod primū moueat
requiremus: restat ut stare dicatur. Stat igitur quod primum mouet. Contra
Platonem ergo, qui dicit animā motus esse principium, in hunc modum com
ponit syllogismus: Anima principium motus est, principium autem motus nō
mouetur, igitur anima non mouetur. Et hoc est quod primo loco uolēter ob
iecit. Nec eousq̄ persuadere contentus, animam non moueri: alijs quoque rati
onibus non minus uolētis perurget. Nullum (inquit) initium idem potest esse
ei cuius est initium. Nam apud geometras principium lineæ punctum dici uer
esse,

*Cū alia ex se
moueri nō pos
sit, neq̄ etiam
moueat ab
alio, ideo ipsa
plane esse im
mobilem.*

*Effigiat̄ ra
tio Aristotelis
prima.*

Secunda.

- esse, nō linea: apud arithmeticos principium numeri nō est numerus. Itē, causa nascēdi ipsa non nascit, & ipsa ergo motus causa uel initium non mouetur. Ergo anima quæ initiū motus est, non mouet. Additur hoc quoq; Nunq̄ inquit, fieri potest, ut circa unam eandēq; rem, uno eodēq; tempore, contrarietates ad unum idēq; p̄tinentes eueniant. Scimus aut̄ quia mouere facere est, & moueri pati est. Ei igit̄ quod se mouet, simul eueniēt duo sibi contraria, & facere & pati, qđ impossibile est. Anima igit̄ non potest se mouere. Item dicit: Si animæ essentia motus esset, nunq̄ quiesceret à motu. Nihil em̄ est qđ recipi at essentia suæ contrarietate. Nam ignis nunq̄ frigidus erit, nec nix unq̄ spon te sua calefct. Anima aut̄ nonnunq̄ à motu cessat: non em̄ semp corpus uide-mus agitari. Non igit̄ animæ essentia motus est, cuius contrarietatem recepat.
- B** Ait etiā: Anima si alijs causa motus est, ipsa sibi causa motus esse non poterit. Nihil est em̄ (inquit) qđ eiisdē rei sibi causa sit, cuius est aliq; ut medicus, ut ex ercitor corporis, sanitatē uel ualētiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præstat, non utiq; ex hoc etiā sibi p̄stant. Item dicit: Omnis motus ad exercitium sui instrumēto eget, ut singulari artii usus docet: ergo uidēdum, ne & animæ ad se mouēdum instrumēto opus sit. Quod si impossibile iudicat, & illud impossibile erit, ut anima ipsa se moueat. Item dicit: Si mouetur anima, sine du bio cum reliqs motibus & de loco & in locum mouet. Quod si est, modo cor pus ingredi, modo rursus egredi, & hoc frequēt̄ exercet. Sed hoc uidemus fieri non posse, non igitur anima mouet. His quoq; addit: Si anima se mouet, necesse ē ut aliquo motus gñe se moueat. Ergo aut in loco se mouet, aut se ipsam pariēdo se mouet, aut seipsam consumēdo, aut se augendo, aut se minuen do. Hæc sunt em̄ (inquit) motus gñā. Horū aut̄ singula, quemadmodū possunt fieri requiramus. Si in loco se mouet, aut in rectā lineā se mouet, aut sphaerico motu in orbem rotat. Sed recta linea infinita nulla est. Nam quæcunq; in natura intelligit̄ linea, quocunq; sine sine dubio terminat. Si ergo p̄ lineā termi natā anima se mouet, nō semp mouetur: nam cū ad finem uenit, & in rursus in exordiū redit, necesse est interstitium motus fieri in ipsa p̄mutatione redeūdi. Sed nec in orbem rotari potest. Quia oīs sphaera circa aliqd̄ immobile, quod centrō uocamus, mouetur. Si ergo & anima sic mouetur, aut intra se habet qđ immobile est, & ita fit ut non tota moueatur: aut si non intra se habet, sequitur aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, qđ esse nō poterit. Cōstat ergo ex his (ait) q; in loco se non moueat. Sed si ipsa se parit, sequitur ut eādē & esse & nō esse dicamus. Si yō se ipsa cōsumit, non erit immortalis. Quod si se aut auget aut minuit, eadem simul & maior se & minor repietur. Ex his talem colligit syllogismum: Si anima se mouet, aliquo motus gñe se mouet, nullū aut̄ motus genus quo se moueat inuenit, non igitur se mouet.

Quibus argumentis Platonici magistrum suum aduersus Aristotelem tueantur, ostendētes uti que esse aliquid quod a seipso moueatur, idq; necessario esse animam: quibus probatis, enervata ē prima obiectio Aristotelis.

Caput

.XV.

Contra has tam subtiles & argutas & uerisimiles argumentationes ac cingendum est secundum sectatores Platonis: qui inceptum quo Aristoteles tam ueram, tamq; ualidam definitionem magistri fauciare ten-

tauerat, subruerunt. Neq; uero tam immemor mei, aut ita male animatus sum, ut ex ingenio meo, uel Aristoteli resistam, uel ad sim Platoni: sed ut quisq; magnoꝝ uiroꝝ, qui se Platonicos dici gloriabantur, aut singula aut bina defensa ad ostentationem suoz opoz reliquerunt: collecta hæc in unum continuæ defensionis corpus coaceruauit: adiecto si qd post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo sunt q̄ asserere conatus est: unum, qd̄ dicit nihil esse qd̄ ex se moueatur: alterz, quo animam hoc esse non posse cõfirmat: utriq; resistendum est, ut & cõstet posse aliquid ex se moueri, & animam hoc esse clarescat. In primis igit̄ illius diuisionis oportet nos cauere præstigijs, in qua enumerans aliqua quæ ex se mouentur, & ostendens illa quoq; ab alio moueri, id est à causa interius latente: uidetur sibi probasse, omnia quæ mouentur, etiã si ex se moueri dicantur, ab alio tamen moueri. Huius em̄ rei pars uera est, sed est falsa cõclusio. Nam esse aliqua, quæ cum ex se moueri uideantur, ab alio tamen cõstet moueri, nec nos diffitemur. Non tamen oia quæ ex se mouentur hoc sustinent, ut ab alio ea moueri necesse sit. Plato em̄ cum dicit animã ex se moueri, id est cum *intra uerbum* uocat, nõ uult eam inter illa numerari, q̄ ex se quidem uidentur moueri, sed à causa quæ intra se latet mouentur: ut mouentur animalia, auctore quidem alio, sed occulto. nam ab anima mouentur. aut, ut mouentur arbores: quarum etsi non uidetur agitator, à natura tamen eas interius latente cõstat agitari. Sed Plato ita dicit animam ex se moueri, ut non aliã causam uel extrinsecus accidentem, uel interius latentem huius motus dicat auctorem. Hoc quemadmodum accipiendum sit, instruemus. Ignem calidum uocamus, sed & ferrum calidum dicimus: & niuẽ frigidam, & saxum frigidum nuncupamus: mel dulce, sed & mullum dulce uocitamus. Horum tamẽ singula de diuersis diuersè significant. Aliter enim de igne, aliter de ferro calidi nomẽ accipimus. Quia ignis per se calet, non ab alio sit calidus: contra, ferrum non nisi ex alio calefit. Vt nix frigida, ut mel dulce sit, non aliunde contingit, sed p̄ naturam: saxo tamẽ frigus, uel mulso dulcedo, à niue uel melle proueniunt. Sic & stare & moueri, tam de his dicitur, quæ ab se uel stant uel mouentur, t̄p̄ de illis, quæ uel sistuntur uel agitantur ex alio. Sed qbus moueri ab alio uel stare contingit, hæc & stare desistunt & moueri. Quibus aut̄ idẽ est, & esse & moueri, nunq̄ à motu cessant: q̄a sine essentia sua esse non possunt. Sicut ferrz amittit calorem, ignis ȳo calere non desinit. Ab se ergo mouetur anima, licet & animalia uel arbores p̄ se moueri uideantur. Sed illis quis interius latens, alia tamẽ causa, id est anima uel natura, motũ ministrat: ideo & amittunt hoc quod aliunde sumptum. Huius uero ita per se mouetur, ut ignis per se calet: nulla aduentitia causa, uel illum calefaciente, uel hanc mouente. Nam cum ignẽ calidum dicimus, nõ duo diuersa concipimus, unum quod calefacit, alterz quod calefit: sed totum calidum secundũ suam naturã uocamus. Cum niuẽ frigidam, cum mel dulce appellamus: non aliud quod hanc qualitatem præstat, aliud cui præstat, accipimus: Ita & cum animam per se moueri dicimus, non gemina cõsideratio sequitur mouentis & moti, sed in ipso motu essentiam eius agnoscimus: quia quod est in igne nomẽ calidi, in niue uocabulum frigidi, appellatio dulcis in melle, hoc necesse est de anima *intra uerbum* nomen intelligi: quod latina conuersio significat

Resellitur ea argumentatio Aristotel. qua ostendere uult qd̄ quid moueatur, id moueri ab alio. Atque hæc dilutio est obiectionis prima.

Alii uisam.

A **f**icat p se moueri. Nec te confundat, q̄ moueri passiuum uerbum est. Nec sicut
 secari cum dicit̄, duo parit̄ considerant̄, q̄d secat̄, & q̄d secatur: Item cum teneri
 dicitur, duo intelliguntur, q̄d tenet̄, & q̄d tenetur: ita hic in moueri duar̄ rerū
 significatiōnē putes, q̄ mouet̄, & q̄ mouetur. Nam secari q̄dem & teneri passio
 est, ideo cōsiderationē & facientis & patientis amplectitur. Moueri aut̄ cum
 de his q̄dem dicitur q̄ ab alio mouentur, utranq̄ cōsiderationē similit̄ repræ
 sentat: de eo autē q̄d ita per se mouetur, ut sit ἀνομιον, cum moueri dicitur, q̄a
 ex se nō ex alio mouet̄, nulla potest suspicio passionis intelligi. Nā & stare licet
 passiuum uerbum non esse uideatur, cum de eo m̄ dicitur, quod stat alio sisten
 te, ut stāt terræ defixæ hastæ, significat passionem. Sic & moueri, licet passiuū
 sonet, quando tamen nihil inest faciens, patiēs inesse nō poterit. Et ut absoluti
 u liqueat, nō uerbor̄, sed rer̄ intellectu passionem significari: ecce ignis cum
 fertur ad superna, nihil patitur: cum deorsum fertur, sine dubio patitur: q̄a hoc
 nisi alio impellente, non sustinet: & cum unum idemq̄ uerbum proferatur, pas
 sionem tamen modo inesse, modo abesse dicimus. Ergo & moueri idem in si
 gnificatione est q̄d calere. Et cum calere fer̄ dicimus, uel stylum moueri, quia
 utriq̄ hoc aliunde peruenit, passionē esse fatemur. Cum uero ut ignis calere,
 aut moueri anima dicitur, q̄a illius in calore, & in motu huius essentia est, nul
 lus hic locus relinquitur passioni. sed ille sic calere, sicut moueri ista dicit̄. Hoc
 loco Aristoteles argutam de uerbis calumniā sarcis, Platonem quoq̄ ipsum
 duo, id est quod mouet & quod mouetur, significasse cōtendit, dicendo: Solum
 igitur q̄d seipsum mouet, q̄a nuncq̄ deseritur à se, nuncq̄ ne moueri quidem de
 C **s**init: & aperte illum duo exp̄sisse proclamat, his uerbis, quod mouet & moue
 tur. Sed uidetur mihi uir tantus nihil ignorare potuisse, sed in exercitio arguti
 arum talium cōnuentem sibi, operam sponte lusisse. Cæter̄ quis nō aduertat,
 cum quid dicitur seipsum mouere, non duo intelligenda? Sicut & cum dicitur
 τὸν αὐτὸν ποινίζειν, id est se puniens, non alē qui punit, alter qui punitur. Et cum
 se p̄dere, se inuoluere, se liberare quis dicitur: non necesse est unum facientem,
 alterum subesse patiētem. Sed hoc solum intellectu huius elocutionis exprimi
 tur: ut qui se punit, aut qui se liberat, nō ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut in
 tulisse aut præstitisse dicatur. Sic & de ἀνομιον, cum dicitur, seipsum mouet: ad
 hoc dicitur, ut æstimationē alterius mouentis excludat: quam uolens Plato de
 cogitatione legētis eximere, his quæ præmisit expressit. Nā quod semper (ait)
 D **m**ouetur, æternum est: q̄d autem motum affert alicui, quodq̄ ipsum mouetur
 aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finē habeat, necesse est. Quid his
 uerbis inuenitur expressius, clara significatione restantibus, non aliunde moue
 ri quod seipsum mouet, cum animam ob hoc dicat æternam, quia seipsam mo
 uet, & non mouetur aliunde: Ergo se mouere hoc solum significat, non ab alio
 moueri. Nec putes q̄ idem moueat, idemq̄ moueatur: sed mouere sine alio
 mouente, se mouere est. Aperte ergo constitit, quia non omne quod mouetur,
 ab alio mouetur. Ergo ἀνομιον potest nō ab alio moueri. Sed ne à se quidem
 sic mouetur, ut in ipso aliud sit quod mouet, aliud quod mouetur, nec ex toto,
 nec ex parte, ut ille proponit, sed ob hoc solū seipsum mouere dicit̄, ne ab alio
 moueri existimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica diuisio (quæ supr̄ à

Caulli amo
tio.

Alterius canit
li exclusio.

retulimus) surripienti magis apta est q̄ probanti, in qua ait: Sicut est qd̄ mouetur & nō mouet, ita est qd̄ mouet & non mouet. Constat em̄, q̄ om̄e q̄qd̄ mouet, mouet alia: uti dicit̄, aut gubernaculū nauē, aut nauis circumfusum sibi aē rem, uel undas mouere. Quid aut̄ est, q̄ nō possit aliud dum ipsum mouet impellere? Ergo si uer̄ non est, ea q̄ mouentur alia nō mouere, non cōstat illud, ut aliquid qd̄ moueat, nec tñ moueatur, inuenias. Illa igit̄ magis probada est in de cimo de legibus à Platone motuū prolata diuisio: Ois motus (inq̄) aut se mouet & alia, aut ab alio mouet̄ & alia mouet. Et prior ad animā, ad oia ȳo corpora scd̄us refer̄. Hi ergo duo motus, & differentia separant̄, & societate iungunt̄. Cōmune hoc hñt, q̄ & prior & scd̄us mouent alia. Hoc aut̄ differunt, q̄ ille à se, hic ab alio mouet̄. Ex his oibus q̄ eruta de Platonicoꝝ sensuū sc̄cutitate collegimus, cōstitit non esse uer̄, om̄ia q̄ mouent̄, ab alio moueri. Ergo nec principiū motus ad deſcandam ūlterius mouentis necessitatē stare dicit̄: q̄a post seip̄m (ut diximus) mouere, alio non mouete. Eneruatus est igit̄ syllogismus, quem p̄missa uaria & multiplici diuisione collegerat. Id est: Anima principiū motus est, principiū aut̄ motus non mouet̄, igit̄ anima non mouet̄. Restat, ut q̄a cōstitit posse aliquid per se moueri, alio non mouete, animam hoc esse doceat̄. Quā faciliē docebit̄, si de manifestis & indubitabilibus argumēta sumamus. Homini motū, aut anima p̄stat, aut corpus, aut de utroq̄ p̄mixtio. Et q̄a tria sunt de quibus inq̄sitiō ista p̄cedit, cum neq̄ à corpore, neq̄ à p̄mixtione p̄stari hoc posse cōstitit, restat ut ab anima moueri hoīem nulla dubitatio sit. Nūc de singulis ac primū de corpore loquamur. Nullum inanimū corpus suo motu moueri, manifestius est q̄ ut asserendum sit: nihil est aut̄, qd̄ dum immobile sit, aliud possit mouere: igit̄ corpus hominē non mouet. Videndum ne forte animā & corporis ipsa p̄mixtio hunc sibi motum ministret. Sed quia constat motum corpori non inesse, si nec animā inest, ex duabus rebus motu carentibus nullus motus effici: sicut nec ex duabus dulcibus, amaritudo: nec ex duabus amaris, dulcedo proueniet: nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore nascet̄. Om̄is em̄ qualitas geminata crescit, nunq̄ ex duplicatis similibus contrarietas emergit. Ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hoīem igitur p̄mixtio non mouebit. Hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessor̄ re: indubitabili luce colligitur. Animal mouetur: motum autē animal aut anima p̄stat, aut corpus, aut ex utroq̄ p̄mixtio: sed neq̄ corpus, neque p̄mixtio motum p̄stat: igit̄ anima motum p̄stat. Ex his apparet animam initium motus esse: initium autem motus, tractatus superior docuit per se moueri. Animā ergo *ἄνευ σώματος* esse, id est per se moueri, nulla dubitatio est.

Quē in modū reliquæ Aristotelis obiectiones à Platonicoꝝ resellantur. Caput .XVI.

Repetitur sc̄cūda obiectio Aristotelis, et diluitur.

Hic ille rursus obloquitur, & alia de iniitijs disputatione cōstigit. Eadē em̄ hic soluēdo repetimus, q̄ sup̄rà in ordinē obiecta digessimus. Nō possunt (inq̄) eadē iniitijs suis esse, q̄ inde nascuntur: & ideo animā q̄ iniitiū motus est, nō moueri: ne idē sit initium & qd̄ de initio nascitur: id ē, ne motus ex motu processisse uideatur. Ad hæc facilis & absoluta respōsio est. Quia ut principia & hæc q̄ de principijs prodeunt, in aliquo nonnunq̄ in se differre fateamur: nunq̄ tñ ita sibi possunt esse cōtraria, ut aduersa sunt sibi, stare & moueri. Nam

A veri. Nam si albi initium nigre uocaretur, & siccū esset humoris exordium: bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. Sed nō ita est, quia usq̄ ad cōtrarietate initia & sequentia dissidere natura nō patit̄. Inuenit̄ tñ inter ipsa non nuncq̄ talis differentia, qualis inter se origini progressioniq̄ conueniat: ut ē hic quoq̄ int̄ motum q̄ mouetur anima, & quo mouet cætera. Non enī animam Plato simpliciter motū dixit, sed motum se mouentē. Inter motum ergo se mouentem, & motū quo mouet cætera, qd̄ interfit, in apto est. Siq̄dem ille sine autore est, hic alijs motus autor est. Cōstituit ergo, neq̄ adeo posse initia ac de inijs procreata differre, ut cōtraria sibi sint: nec tñ hic moderatā differentiam de fuisse. Non igitur stabit̄ principiū motus, quod ille artifice cōclusionē collegit.

B re non posse, & q̄a cōtraria sibi sunt mouere & moueri, nō posse animā se mouere, ne eadē & moueatur & moueat. Sed hoc sup̄ius asserta dissoluunt. Si quidem constitit in animā motu duo non intelligenda, qd̄ moueat, & qd̄ moueatur: q̄a nihil aliud est ab se moueri, q̄ moueri alio non mouente. Nulla est contrarietas, ubi qd̄ sit, unum est: quia sit non ab alio circa aliū, quippe cum ipse motus animæ sit essentia.

C Ex hoc ei, ut sup̄a retulimus, nata est occasio quarta certaminis: Si animæ essentia motus est, inq̄t, cur interdū quiescit, cum nulla alia res contrarietate propriæ admittat essentiæ? Ignis cuius essentia calor inest, calere nō desinit. Et q̄a frigidum niuis in essentia eius est, nō nisi semper est frigida. Et anima igit̄ eadem ratione nunq̄ à motu cessare deberet. Sed dicat uelim, qñ à motu cessare animā suspicāt: Si mouendo se (inq̄t) moueat & corpus: necesse est utiq̄, qñ non moueri corpus uideamur, animā quoq̄ intelligamus non moueri. Cōtra hoc in prōptu est gemina defensio. Primū, q̄a nō in hoc deprehendit̄ motus animæ, si corpus agitat̄. Nam & cū nulla pars corporis moueri uideat̄ in homine, tñ ipsa cogitatio, aut in q̄cuncq̄ aiali auditus, uisus, odoratus, & similia: sed & in quiete ipsa, spirare, somniare, omnia hæc motus animæ sunt. Deinde q̄s ipsum corpus dicat immobile, etiam dum non uidetur agitari: cum incrementa membrorum, aut si iam crescendi ætas & tempus. cessit, cū saltus cordis cessationis impatiens, cum cibi ordinata digeris naturali dispensatione inter uenas & uiscera succum ministrans, cum ipsa collectio. fluentorū per petuum corporis testetur agitatū.

D Et anima igitur æterno & suo motu, sed & corpus q̄diu ab initio & causa motus animæ, semper mouetur. Hinc eidem somes q̄ntæ ortus est quæstiois: Si anima (inquit) alijs causa est motus, ipsa sibi causa motus esse nō poterit: quia nihil est quod eiusdem rei & sibi & alijs causa sit. Ego uero licet facile possim probare plurima esse, quæ eiusdem rei & sibi & alijs causa sint. ne tñ studio uidear om̄ibus quæ asserit obuiare, hoc uerū esse concedam, qd̄ & pro uero habitum, ad asserendū motum animæ non nocet. Etenim animam initium motus & causam uocamus. De causa post uidebitur. Interim cōstat, om̄e initium inesse rei, cuius est initium: & ideo quicquid in quamcuncq̄ rem ab initio suo proficiscitur, hoc in ipso initio reperit̄. Sic initium caloris non potest non calere. Ignem ipsum de quo calor in alia trāsit, q̄s neget calidum: Sed ignis (inquit) non se ipse calefacit, quia natura totus est calidus. Teneo quod uolebā, nam nec anima ita se mouet, ut sit inter motum mou-

Repetitur tertia.

Quarta et ipsa dissoluitur et repetitur. At. essentia calor est.

At. excessit.

At. fruentorū.

Obiectio quarta repetitur ut diluatur.

uentemq̄ discretio: sed tota ita suo motu mouet, ut nihil possis separare q̄d moueat. Hæc de initio dicta sufficiēt. De causa uero, qm̄ spontanea conuiuētia cōcessimus, ne qd̄ eiusdē rei & sibi & alijs causa sit, libet̄ acq̄lescimus, ne anima q̄ alijs causa motus est, ac sibi causa motus esse uideat̄. His em̄ causa motus ē, q̄ non mouerēt, nisi ipsa p̄staret. Illa uero ut moueat, nō sibi ipsa largiī: sed essentiaē suæ est, qd̄ mouet̄. Ex hoc quæstio q̄ sequitur absoluta est. Tunc enim forte concedā, ut ad motus exercitiū instrumētia quærant, qm̄ aliud est qd̄ mouet, aliud qd̄ mouetur. In anima uero hoc nec scurrilis iocus sine dāno uerētū diæ audebit expetere, cuius motus est in essentia: cum ignis, licet ex causa intra se latētē moueat, nullis tñ instrumētis ad supra cōscēdat. Multoq̄ minus hæc in anima q̄renda sunt, cuius motus essentia sua est. In his etiā q̄ sequuntur, uir tātus & aliās ultra cæteros serius, similis cauillāti est. Si mouetur (inquit) anima, in cæteros motus etiā de loco in locū mouet: ergo modo (ait) corpus egreditur, modo rursus ingredit̄, & in hoc exercitio sæpe p̄satur, quod fieri non uideamus: nō igitur anima mouetur. Cōtra hoc nullus est qui nō sine hæsitacione respondeat, non omnia q̄ mouentur, etiā de loco in locū moueri. Aptius deniq̄ in eum similis interrogatio retorquēda. Moueri arbores dicis: qd̄ cum (ut opinor) annuerit, pari dicacitate ferietur. Si mouentur arbores, sine dubio (ut tu dicere soles) inter alios motus etiā de loco in locum mouētur. Hoc autē uidemus per se ipsas facere non posse, igitur arbores non mouentur. Sed ut hunc syllogismum additamento seriū facere possimus, postq̄ dixerimus, ergo arbores non mouentur, adijciemus, sed mouentur arbores, non igitur omnia quæ mouētur, etiā de loco in locum mouētur: & ita finis in exitum sanæ cōclusionis euadet. Si ergo arbores fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animæ nequamus, ut motu essentiaē suæ cōueniente moueatur? Hæc & alia ualidè dicentur, etiā si hoc motus gñe moueri anima non posset. Cū uero & corpus animæ accessu, & à corpore certa cōstituti temporis lege discedat, quis eam neget etiā in locum, ut ita dicā, moueri? Quod autem non sæpe sub uno tēpore accessum uariat & recessum, facit hoc dispositio arcana & consulta naturæ: quæ ad animalis uitam certis uinculis continendā, tantū animæ iniecit corporis amorem, ut amet ulro q̄ iuncta est: raroq̄ cōtingat, ne finita quoq̄ lege temporis sui moerens & inuita discedat. Hac quoq̄ obiectione (ut arbitror) dissoluta, ad eas interrogaciones qbus nos uidetur urgere, ueniamus. Si mouet (inquit) se anima, aliquo motus gñe se mouet. Dicendum ne est igitur animam se in locum mouere: ergo ille locus aut orbis aut linea est? An se pariendo seu consumendo mouet? Sē ne auget aut minuit? Aut proferat̄ in medium (ait) aliud motus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis hæc interrogationum molesta congeries, ex una eademq̄ destituit malè cōceptæ definitionis astutiā. Nam quia semel sibi proposuit, omne quod mouetur, ab alio moueri, omnia hæc motuū genera in anima quærit, in qbus aliud quod mouet, aliud est quod mouetur: cum nihil horum cadere in animam possit, in qua nulla discretio est mouētis & moti. Quis est igitur, dicit aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, si horū nullus est? Sciēt hoc quisquis nosse desiderat, uel Platone dicente uel Tullio. Quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi.

Quanta

Soluitur
sexta argumen-
tatio Aristot.

Refellitur ob-
iectio septima.

Obiæc-
tiōis dilatio.

Quib. aia mo-
tibus agitatur

A Quanta sit autem uocabuli huius expressio, quo anima fons motus uocatur, facile repies, si rei inuisibilis motū sine autore, atq; ideo sine initio, ac sine fine p-
deuntē, & cætera mouentem, mente cōcipias: cui nihil similis de uisibilibus, q̄
fons potuerit repiri: q̄ ita principiū est aquæ, ut cum de se fluuios & lacus pro
creet, à nullo nasci ipse dicat. Nā si ab alio nasceret, nō esset ipse principium. Et
sicut fons nō facile semper dephenditur, ab ipso tñ q̄ fundunt, aut Nilus est, aut
Eridanus, aut Ister, aut Tanais. Et ut illorū rapiditatē uidendo admirās, & in-
tra te tantarū aquarū originē reqrens, cogitatiōe recurris ad fontē, & hūc oēm *et rapiditatē*
motum intelligis de primo scaturiginis manare principio: ita cū corporis mo-
tus, seu diuina seu terrena sint, considerando, quætere fortē autorē uelis, mens
tua ad animā quasi ad fontē recurrat: cuius motū etiā sine corporis ministerio
testant cogitationes, gaudia, spes, timores. Nā motus eius ē boni maliq; discre-
tio, uirtutu amor, cupido uitiorū, ex q̄bus effluunt omēs in nascentiū rerū mea-
tus. Motus em̄ eius est, q̄quid irascimur, & in seruoer mutarū collisionis arma-
mur, unde paulatim procedens rabies fluctuat præiorū. Motus eius est, q̄ in
desideria rapimur, q̄ cupiditatibus alligamur. Sed hi motus, si ratione guber-
nent, proueniunt salutare: si destituant, in p̄ceps & rapiuntur & rapiunt. Didici-
cisti motus animæ, q̄s modo sine ministerio corporis, modo p̄ corpus exercet.
Si ȳo ipsius mundanæ animæ motus reqres, cœlestē uolubilitatē, & spherarū
subiacentiū rapidos impetus intuere, ortum occasum¹ ue solis, cursus siderū: uel
recurfus: quæ om̄ia anima mouētē proueniunt. Immobilem uero eam dicere,
quæ mouet om̄ia, Aristoteli non cōuenit, qui quantus in alijs sit, probatū est:
C sed illi tantum, quem uis naturæ, quem ratio manifestē non moueat.

*Scipionē ab auo suo Africano, tam ad otiosas q̄ negotiosas uirtutes incitatū fuisse. Tum de tribus
philosophiæ partibus, quæ nullā Cicero intactam præterierat. Cap. .XVII.*

E Docto igitur atque asserto animæ motu, Africanus qualiter exercitio
eius utendū sit, in hæc uerba mandat & p̄cipit. Hanc tu exerce optimis
in rebus. Sunt autē optimæ curæ de salute patriæ, q̄bus agitur & exer-
citus animus, uelocius in hanc sedē & domum suā peruolabit. Idq; ocyus fa-
ciet, si iam tum cum erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea q̄ extrā erūt
contemplans, q̄maximē se à corpore abstrahet. Nanq; eorū animi qui se corpo-
ris uoluptatibus dederunt, earumq; se quasi ministros p̄buere, impulsuq; li-
bidinum uoluptatibus obediunt, deorū & hominum iura uiolauerunt, corpori
D bus elapsi, circum terram ipsam uolutantur, nec hunc in locum nisi multis agi-
tati seculis reuertuntur. In superiore huius operis parte diximus alias otio-
sas, alias negotiosas esse uirtutes: & illas philosophis, has reip. rectoribus con-
uenire: utraq; tñ exercentem facere beatum. Hæc uirtutes interdum diuidunt,
nonnunq; uero miscentur, cum utrarumq; capax & natura & institutione ani-
mus inuenitur. Nam si q̄s ab omni quidē doctrina habeatur alienus, in rep. tñ
& prudens, & tēperatus, & fortis, & iustus sit: hic à feriatis remotus, eminet tñ
actuali uigore uirtutum, q̄bus nihilominus cœlum cedit in præmium. Si q̄s
uero in sita quiete naturæ, non sit aptus ad agendum: sed solum optima consciē-
tiæ dote erectus ad supera, doctrinæ supellectilem ad exercitiū diuinæ dispu-
tationis expendat, sectator cœlestium, deuius caducorū, is quoq; ad cœli uerti-
f ij cem

*De duplici ge-
nere uirtutū.*

cem otiosis uirtutibus subuehit. Saepe tñ euenit, ut idem pectus & agēdi & dif
 putandi p̄fectione sublime sit, & coelū utroq; adipiscat̄ exercitio uirtutum. Ro
 mulus nobis in primo gñe ponat̄: cuius uita uirtutes nunq̄ deseruit, semp̄ exer
 cuit. In sc̄do Pythagoras, q̄ agēdi nescius, fuit artifex differendi, & solas doctri
 nae & cōscientiae uirtutes secutus est. Sint in tertio ac mixio gñe apud Græcos
 Lycurgus & Solon: int̄ Romanos Numa, Catones ambo, multiq; alij, qui &
 philosophiā hauserunt altius, & firmamentū reip. p̄stituerunt. Soli enī sapientiae
 otio deditos, ut abunde Græcia tulit, ita Roma nō nesciuit. Quñ igit̄ Africa
 nus noster, quē modo auus p̄ceptor instituit, ex illo gñe est, qd̄ & de doctrina
 uiuēdi regulā mutat̄, & statum publicum uirtutibus fulcit: ideo ei p̄fectionis
 geminā p̄cepta mandant̄, sed ut in castris locato & sudāt̄ sub armis, primum
 uirtutes politicā suggerunt̄ his v̄bis: Sunt aut̄ optimā curae de salute patriae,
 q̄bus agitur & exercitatus animus, uelocius in hāc sedē & domum suā puo
 labit. Dein, quasi nō minus docto q̄ forti uiro philosophis apta subdunt̄, cū di
 citur: Idēq; ocyus faciet, si iā tunc cū erit inclusus in corpore, eminebit foras: &
 ea q̄ extrā erunt contēplans, q̄ maxime se à corpore abstrahet. Hæc enī illius
 sunt p̄cepta doctrinæ, q̄ illam dicit mortem philosophantibus appetendam. Ex
 qua fit, ut adhuc in corpore positi, corpus, ut alienā sarcinam (in q̄tum patiē na
 tura) despiciāt. Et facile nunc atq; opportunē uirtutes suadet: postq̄ quāta, & q̄
 diuina p̄mia uirtutibus debeant̄, edixit. Sed q̄ inter leges quoq; illa imp̄fecta
 dicitur, in qua nulla deuiātibus p̄cena sancit̄, ideo in cōdusione opis p̄cna san
 cit extra hæc p̄cepta uiuentibus. Quem locum Hermagoras ille Platonicus co
 piosius executus est, secula infinita dinumerās, q̄bus nocētum animæ in easdē
 p̄cenas sæpe reuoluat̄, serō de tartaris emergere p̄mittuntur, & ad naturæ suæ
 principia, qd̄ est coelum, tādē impetrata purgatione remeare. Necessē est tñ
 om̄em animā ad originis suæ sedem reuerti. Sed q̄ corpus tant̄ p̄grinæ inco
 lunt, cito post corpus uelut ad patriā reuertuntur. Quæ v̄o corpore illecebris
 ut suis sedibus inhærent, quanto ab illis uiolentius separantur, tanto ad supera
 serius reuertuntur. Sed iam sinē somnio cohibita disputatione faciamus, hoc ad
 iectō, quod conclusionē decebit. Quia cum sint totius philosophiæ tres partes,
 moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis, q̄ docet morē elimatā p̄fectionē:
 naturalis, q̄ de diuinis corporibus disputat: rationalis, cum de incorporis ser
 mo est, quæ mens sola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc somnio
 prætermisit. Nam illa ad uirtutes amoremq; patriæ, & ad cōtemp̄tum gloriæ
 adhortatio, quid aliud cōtinet nisi ethice philosophiæ instituta moralia? Cum
 uero uel de Sphærarum modo, uel de nouitate, siue magnitudine siderum, deq;
 principatu solis, & circis cœlestibus, cingulisq; terrestribus, & oceani situ loq
 tur, & harmoniæ superūm pandit arcanum, physicæ secreta cōmemorat. At cu
 de motu & immortalitate animæ disputat, cui nihil constat̄ inesse corporeum,
 cuiuscq; essentiam nullius sensus, sed sola ratio deprehēdit, illic ad altitudinē phi
 losophiæ rationalis ascendit. Verē igitur pronuntiandum est, nihil hoc opere
 perfectius, quo uniuersa philosophiæ continetur integritas.

Tres philo
 sophiæ partes.

Expōsitionis in somnium Scipionis finis.

Macrobi

A MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET IL LV-

STRIS, CONVIVIORVM PRIMIDIEI

SATVRNALIORVM LIBER PRI-

MVS ADEVTACHIVM FILIVM.

VLtas variasq; res in hac vita nobis Eustachi filii natura conciliauit, sed nulla nos magis, q̄ eorū qui è nobis elsēt procreati, charitate deuinxit: eamq; nostram in his educandis atq; erudiendis curam esse uoluit, ut parentes, neq; si id quod cuperent ex sententia cederet, tantum ulla alia ex re uoluptatis, neque si contrā eueniret, tantum mocroris capere possint. Hinc est q̄ mihi quoq; institutionē tua nihil antiquius aestimat. Ad cuius p̄fectionem, compendia

longis anfractibus anteponenda ducens, morāq; om̄is impatiens, non opperī or, ut p̄ hęc sola te promoueas, q̄bus ediscendis gnauiter inuigilas: sed ago, ut ego quoq; tibi legerim, & qcquid mihi uel te iam in lucē edito, uel anteq; nascereris, in diuersis seu Græcæ seu Romanæ linguæ uoluminibus elaboratum est, id totū sit tibi sciētiae supellex: & quasi de q̄dam literarū penu, si q̄n̄ usus uenerit, aut historiæ q̄ in librorū strue latens clam uulgo est, aut dicti facti ue memorabilis reminiscendi, facile id tibi inuentu atq; deprōptu sit. Nec indigestē tanq; in aceruū congestimus digna memoratu, sed uariarū rerū disparilitas ab autoribus, diuersis cōsula rēporibus, ita in q̄ddam digesta corpus est: ut q̄ indistinctē atq; pmiscuē ad memoriæ subsidiū annotaueramus, in ordinem instar membrorū cohærentia cōuenirent. Nec mihi uitio uertas, si res quas ex lectiōe uaria mutuabor, ipse saepe v̄bis q̄bus ab ipsis autoribus enarratæ sunt explicabo: quia p̄sens opus non eloquentiæ ostētationem, sed noscendorū congeriem pollicet. Et boni cōsulas oportet, si notitiā uetustatis, modo n̄ris non obscurē, modo ipsis antiq̄rum fideliter uerbis recognoscas: prout quæq; se uel enarranda, uel transferenda suggesserint. Apes em̄ q̄dammodo debemus imitari, quæ uagantur, & flores carpunt: deinde quicq; adtulere, disponunt, ac p̄ fauos diuisunt, & succū uarium in unū saporē miltura quadā & proprietate spiritus sui mutant. Nos quoq; quicq; diuersa lectione quaesiuimus, cōmitteremus stylo, ut in ordinē eodem digerente coalescat. Nam & in animo melius distincta seruatur: & ipsa distinctio nō sine q̄dam fermento, q̄ condit̄ uniuersitas, in unius saporis usum uaria libamenta cōfundit: ut etiā si qd apparuerit unde sumptū sit, aliud t̄n̄ esse q̄ unde sumptū noscet appareat. Qd̄ in corpore n̄ro uidemus sine ulla opa nostra facere naturā. Alimenta q̄ accipimus, q̄ diu in sua qualitate per seuerant, & solida innatāt, male stomacho oneri sunt. At cum ex eo qd̄ erāt mitata sunt, tum demū in uires & sanguinē trāseunt. Idem in his quibus aluntur ingenia p̄stemus, ut quæcuncq; haulimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quandā digerē concoquant. Alioq; in memoriā ire possunt, nō in ingeniu. Ex om̄ibus colligamus, unde unū fiat ex om̄ibus: sicut unus numerus

fit ex lingulis. Hoc faciat noster animus: omnia quibus est adiutus abscondat, ipsum tamen ostendat quod efficit. Vt quod odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, ut nullius sint odoris propria quam conduntur, confusuri uidelicet omnium succos odoraminum in spiramentum unum. Vides tempus multorum uocibus chorus confertur: una tamen ex omnibus redditur. Aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media: accedunt uiris feminae, interponitur fistula. ita uires singulorum illic latent, uoces omnium apparent, & fit concensus ex dissonis. Tale hoc presens opus uolo. Multae in illo artes, multa praecipita sunt, multae aetatum exempla, sed in unum conspirata. In quibus si neque ea quae iam tibi cognita sunt aspneris, nec quae ignota sunt uites, inuenies plurima, quae sunt aut uoluptati legere, aut cultui legisse, aut usui meminisse. Nihil enim huic operi insertum puto, aut cognitu inutile, aut difficile praecipitum: sed omnia, quibus sit ingenium tuum uegetius, memoria adminiculatio, oratio solentior, sermo incorruptior: nisi si sicut binos sub alio ortos caelo Latinae linguae uena non adiuuet. Quod ab hisce (si tamen quibusdam forte nonnunquam tempus uoluntasque erit ista cognoscere) petatum impetratumque uolumus, ut aequi bonique consulant, si in nostro sermone natua Romani oris elegancia desideret. Sed ne ego incautus sum, quae uenustatem reprehensionis in curram a M. Quendam Catone profecta in A. Albinum, quae cum L. Lucullo consul fuit: Is Albinus res Romanas oratione graeca scriptitauit. In eius historiae primo scriptum est ad hanc sententiam: Neminem succedere sibi conuenire, si quod in illis libris patet compositum, aut minus eleganter scriptum foret. Nam sum (ingratus) homo Romanus, natus in Latio: unum & eloquium Graecum a nobis alienissimum est. Ideoque ueniam gratiamque malae existimationis, si quod esset erratum, postulauit. Ea cum legisset M. Cato: Nae tu, ingratus, Aule nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, tempus culpa uacare. Nam petere ueniam solemus, aut cum imprudentes errauimus, aut cum noxa impio compellentis admisimus. Te (ingratus) oro, quae perpulit ut id committeres, quod priusquam faceres, peteres uti ignoscere? Nunc argumentum quod huic operi dedimus, uelut sub quodam prologi habitu dicemus.

Gellius libro
..II. cap. 3.

Argumentum operis totius quod sit.

Cepus .I.

S Aturnalibus apud Vectium Praetextatum nobilitatis Romanae pereres doctique alij congregantur, & tempus solenniter feriatum deputant colloquio liberali: conuiuia quoque sibi mutua comitate praebentes, nec discedentes a se nisi ad nocturnam quietem. Nam per omne spatium feriarum, meliorem diei partem ferijs disputationibus occupantes, coenae tempore conuiuiales sermones agitant: ita ut nullum diei tempus, docte aliquid uel lepide proferendi uacuum relinquat. Sed erit in mensa sermo iucundior, ut habeat uoluptatis amplius, seueritatis minus. Nam cum apud alios quibus sunt descripta conuiuia, tum in illo Platonis symposio, non austeriore aliqua de re conuiuarum sermo, sed cupidinis uaria & lepida descriptio est. In quo quidem Socrates, non arctioribus (ut affollet) nodis urget atque implicat aduersarium: sed eludendi magis quam decertandi modo, apprehensis dat elabendi prope atque effugiendi locum. Oportet enim uersari in conuiuio sermones, ut castitate integros, ita appetibiles uenustate. Matutina erit robustior disputatio, quae uiros & doctos & praeclearissimos deceat. Neque enim Cotta, Laelium, & Scipiones, aequalissimis de rebus quoad Romanam litteram erunt, in ueteris libris disputabunt: Praetextatus uero, Flauianos, Albinos, Symmachos, & Eu
sta-

A stachios, quorum splendor similis, & nō inferior uirtus est, eodē modo loq̄ all
quid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit, si unī aut alterī ex his q̄s cōtū coēgit
matura ætas, posteriori seculo prætextati sint, q̄d licitō fieri Platōis dialogi te-
stimonio sunt. Quippe Socrate ita Parmenides antiq̄or, ut huius pueritia uix
illius app̄henderit senectutem: & t̄n̄ inter illos de rebus arduis disputat. In-
clytū dialogum Socrate habita cum Timæo disputatione cōsumit, quos cō
stat eodē seculo non fuisse. Paralus uero & Xantippus, q̄bus Pericles pater fu-
it, cum Protagora apud Platonem disserunt, sc̄do aduentu Athenis morante:
quos multo antē infamis illa pestilentia Athenis absumpserat. Annos ergo co-
euntium mitti in digitos (exemplo Platonis nobis suffragante) non conuenit.

Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt, apparere ac secerni possent,
B Decium de Posthumiano, quinam ille sermo, aut inter quos fuisset, sciscitatem
fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decij & Posthumiani
sermo palam faciet, quæ huius colloquij uel origo fuerit, uel ordo processerit.

Quæ conuicijs huius sermonis origo fuerit & ordo.

Capit .II.

T ENTanti mihi Posthumiane aditus tuos, & mollissima cōsultandi tem-
pora, cum modo adfunt serix, quas indulget magna pars mensis lano
dicati: Cæteris em̄ sermē diebus, q̄ causis opportuni porandis sunt, ho-
ra omnino respiri nulla potest, q̄n tuorū cliētium negotio uel defendas in foro,
uel domi discas: Nunc autē (scio te em̄ nō ludo sed serio seriarī) si est cōmodum
r̄ndere id q̄d rogatum uenio, tibi ipsi c̄ptum arbitror nō intucundum, mihi ue-
ro grauissimum leceris. Regro autē abs te id primum, interfueris ne cōuiuio p-

Decius.

C pluculos dies cōtinua comitate renouato, eiq̄ sermoni quē p̄dicare in primis,
quemq̄ apud om̄es maximis ornare laudibus dixeris: quem quidē ego ex pa-
tre audissem, nisi post illa cōuiuia Roma profectus Neapoli moraretur. Alijs
uero nup̄ interfui admirātibz memoriæ tuæ uires, u n̄ uersa q̄ tunc dicta sunt
per ordinē sæpe referentis. Hoc unum Deci nobis (ut & ipse c̄ptum tua finit
adolescētia, uidere, & ex p̄re Albino audire potuisti) in om̄i uitæ cursu optimū
uisum est, ut c̄ptum cessare à causarū defensione licuisset, t̄n̄ ad eruditorū hoīm
tuicq̄ similitum cōgressum aliquē sermonemq̄ cōferrem. Neq̄ em̄ rectē institu-
tus animus regere, aut utilius, aut honestius usq̄a potest, q̄ in aliqua oppor-
tunitate doctē ac liberaliter colloquendi, interrogandiq̄ & r̄ndendi comitate.

Posthumianus

D Sed quodnā istud cōuiuium? An yō dubitandū est, q̄n id dicas, quod doctissi-
mis proctē cæterisq̄ nup̄ apud Vectium Prætextatū fuit, & discurrens post
inter reliquos grata uicissitudo uariatur? De hoc ipso quaesitū uenio, & ex-
plices uelim, quale illud cōuiuium fuerit, à quo te abuisse propter singularem
om̄ium in te amicitia non opinor. Voluissem eiq̄dem, neq̄ id illis (ut existi-
mo) ingratum fuisset. Sed cum essent amicorum cōplures mihi causæ illis die-
bus p̄nosendæ, ad cenā tum rogatus, mediādi, non edēdi illud mihi tempus
esse respōdi: hortatusq̄ sum, ut alium potius nullo inuolurum negotio, atq̄ cu-
ra liberum quæreret. Itaq̄ factum est. Nam sacundum & eruditum uirū Eu-
sebiū rhetorem inter Græcos præstantem omnibus, id est nostra ætate pro-
fessis, doctrinæ latialis haud inficum, Prætextatus meum in locum inuitari im-
perauit. Vnde igitur illa tibi nota sunt, quæ tam iucūdē & comiter ad insti-

Decius.

Posthumianus

Decius.

Posthumianus

tuendā uitā exemplis (ut audio) rere: copiosissimis, & uariæ doctrinæ hubertate prolata, digesta sunt. Cum solstitialis dies qui saturnalior: festa, quibus il la cōuiuia celebrata sunt, cōsecutus est, forēsi cura uacuuus, lactiore animo esset domi. Eō Eusebius cū paucis è sectatoribus suis uenit: statimq; uultu remidēs, pmagna me, inq; abs te Posthumiane cum ex alijs, tum hoc maxime gratia fa teor obstrictum, q; à Prætextato ueniā postulando, mihi in cœna uacuefecisti locum. Itaq; intelligo, nō studium tantū tuum, sed ipsam quoq; ut aliquid abs te mihi fiat commodi, cōsentire atq; aspirare fortunā. Vis ne, inq; restitueres id nobis, qd debitum tam benignè ac tam libenter fateris, nostrumq; hoc otium, quo p̄sui rarò admodum licet, eò ducere, ut his qbus interfueris tunc tu, nunc nos interesse uideamur: Faciā, inq; ut uis. Narrabo autem tibi, non cibum aut potum, tamen ea quoq; hubertim casteq; affuerunt: sed ea q̄ uel in conuiujs, uel maxime extra mensam, ab ijsdem per tot dies dicta sunt, in quantū potero animo repetam. Quæ quidem ego cum audirem, ad eor: mihi uitam qui beati à sapientibus dicerentur, accedere uidebar. Nam & quæ pridie q̄ adessem inter eos dicta sunt, Auieno mihi insinuante cōperta sunt: & omnia scripto mandauit, ne qd subtraheret obliuio. Quæ si ex me audire gestis, caue existimes diem unam referendis, quæ per tot dies sunt dicta, sufficere. Quemnam igit, & inter quos, aut unde ortum sermonem Posthumiane fuisse dicebat: Ita præsto sum indefessus auditor. Tum ille: Declinante, inquit, in uesper: die, quæ saturnale festum erat infecuturum, cum Vectius Prætextatus domi conuenire se gestientibus copiam faceret. eò uenerunt Aurelius Symmachus, & Cecinna

Decius.

Posthumianus

Albinus, cum ætate, tum etiam moribus ac studijs inter se cōiunctissimi. Hos Seruius inter grammaticos doctorem recens professus, iuxta doctrinam mirabilis & amabilis, uerecundè terram intuens, & uelut latēti similis sequebatur. Quos cum prospexisset, obuiamq; processisset, ac perblande salutauisset, cōuersus ad Furiū Albinum, q̄ tum fortè cum Auieno aderat, uis ne (ait) mi Albine cum his q̄s aduenisse per opportune uides, quosq; iure ciuitatis nostræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos nasci cœperat sermo, communicemus? Quid ni maxime uelim Albinus inquit: Nec em̄ ulla alia de re, quā de doctis quæstionibus colloqui, aut nobis aut his potest esse iucundius. Cumq; cōfedis sent, tum Cecinna: Quidnam id sit mi Prætextate, tamen adhuc nescio, dubitare tamen non debeo, esse scitu optimum. Cum & uobis ad colloquendum causam attulerit, & nos eius expertes esse non sinatis. Atqui scias (inquit) oportet, eum inter nos sermonem fuisse, ut cum dies craftinus festus Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus, id est quando craftinum diē initium lumere existimemus. Et inter nos quidē parua quædam de hac disputatione libauimus: uerum quia te, quicquid in libris latet, inuestigare notius ē, q; ut per uerecūdiam negare possis, pergas uolo in medium proferre, quicqd de hoc quod quærimus, edoctum tibi comprehensumq; est.

De principio ac diuisione ciuili diei.

Capa

.III.

TVM Cecinna: Cum uobis qui me in hunc sermonem adducitis, nihil ex omnibus quæ ueteribus elaborata sunt, aut ignoratio neget, aut obliuio subtrahat, superfluum uideo inter scientes nota proferre. Sed ne quis

A quis me existimet dignatione cōsultationis grauari, qcquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit, paucis reuoluā. Post hæc cum oēs paratos ad audiēdum erectosq; uidisset, ita exorsus est: M. Varro in rez̄ humanar̄ libro, quē de diebus scripsit: Homines, inquit, qui ex media nocte ad proximam mediam noctem his horis uigintiquatuor nati sunt, uno die nati dicunt. Quibus ybis ita uidetur diēz̄ obseruationē diuississe, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit, illo quē nox cōsecuta est: contrā uero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die uideat̄ natus, qui post eam noctem diluxerit. Athenienses autē aliter obseruare idem Varro in eodem libro scripsit, eosq; à solis occasu ad solē iterz̄ occidentem, omne id medium tempus, unum diem esse dicere. Babylonios porrò aliter: A sole em̄ exorto, ad exortū eiusdem incipientem,

B id spatium unius diei nomine uocare. Umbros uero unū & eundem diem esse dicere, à meridie ad sequentem meridiē. Quod quidē (inquit Varro) nimis absurdum est. Nam qui Calēdis hora sexta apud Umbros natus est, dies eius natalis uideri debet, & Calendarū dimidiatus, & q post Calendas erit, usq; ad horam eius diei sextā. Populum autē Romanum, ita uti Varro dixit, dies singulos annumerare à media nocte ad mediam proximā, multis argumentis ostenditur. Sacra sunt enim Romana, partim diurna, partim nocturna. Et ea quæ diurna sunt, ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tempus impenditur. Ad hoc, ritus quoq; & mos auspicandi, eandem esse obseruationem docet. Nā magistratus, quando uno die eis & auspicandū est, & id agendum, super q̄ processit auspicū, post mediā noctem auspicant̄, & post exortum solem agunt, auspicatiq; & egisse eadē die dicuntur. Præterea tribuni plebis, quos nullum diē integrū abesse Roma licet, cum post mediā noctem proficiuntur, & post primam facem ante mediam noctem sequentē reuertuntur, non uident̄ abfuisse diem: quoniam ante horā noctis sextā regressi, partem aliquam illius in urbe cōsumunt. Quintū quoq; Mutium iuriconsultum dicere solitum legi, non esse usurpatā mulierē, quæ cum Calendis Ianuarijs apud uirū matrimonij causā se cepisset, ad diem quartum Calendas Ianuarias sequentes usurpata esset. Nō enim posset impleri trinocitiū, quo abesse à uiro usurpandi causa ex duodecim tabulis deberet, quoniā tertiæ noctis posteriores sex horæ, alterius anni essēt, qui inciperet ex Calendis. Vergilius quoq; id ipsum ostendit, ut hominem de cuius poeticas res agentem, recondita atq; operata ueteris ritus significatione:

D Torquet (inquit) medios nox humida cursus,
Et me fauus equis oriens afflauit anhelis.

His em̄ uerbis diē quem Romani ciuile appellauerunt, à sexta noctis hora oriri admonet. Idē poeta qm̄ nox quoq; incipiat expressit in sexto. Cum em̄ dixisset:

Hac uice sermonum roseis aurora quadrigis

In medium æthereo cursu traiecerat axem,

Mox suggessit uates:

Nox ruit Acnea, nos flendo ducimus horas.

Sed ita obseruatissimus ciuiliū definitionū diei & noctis initia descripsit. Qui dies ita diuidit: Primū tēpus diei dicat̄ mediæ noctis inclinatio: deinde gallicinium: inde conticiniū, cum & galli cōticescunt, & homines etiā tum quiescunt: deinde diluculum, id ē cum incipit dignosci dies. Inde mane, dum dies clarus.

Mane autē dictum, aut q̄ ab inferioribus locis, id est à mánibus, exordium lucis emergat, aut (qđ uerius mihi uideē) ab omine boni nois. Nam & Lanuuii mane pro bono dicunt: sicut apud nos quoq̄ cōtrarium est immane, ut immanis belua, uel immane facinus, & hoc genus cætera, non pro bono. Deñ à mane ad meridiē, hoc est ad medium diem. Inde iam supra uocatur tempus occiduum, & mox suprema tēpestas, hoc est diei nouissimum tēpus, sicut exp̄ssum est in duodecim tabulis: Solis occasus suprema tēpestas esto. Deinde uespera, qđ à Græcis tractum est. Illi em̄ ^{uocatur} à stella helpero dicunt: unde & Hesperia Italia, q̄ occasui sublecta sit, nominat̄. Ab hoc tēpore prima fax esse uidetur de cōcubia, & inde intēpsta, q̄ nō habet idoneum tēpus rebus gerendis. Hæc est diei ciuiliis à Romanis obseruata diuisio. Ergo noctu futura, cum media esse cœpit, auspiciū Saturnaliorum erit, quibus diecraftini mos inchoandi est.

Latine dici Saturnaliorum, noctu futura, et diecraftini.

Caput .IIII.

Hic cum omēs quasi uetustatis prōptuarium, Albini memoriam laudauissent, Prætextatus Auienum uidens Furio insurratē, qđnam hoc mi Auiene, inquit, qđ uni Albino indicatum cæteris esse uelis? Tum ille: Moueor quidē autoritate Cecinnæ, nec ignoro errorē in tantā non cadere doctrinā. Aures tamē meas ista uerborū nouitas pculit, cum noctu futura, & diecraftini, magis q̄ futura nocte, & die craftino dicere (ut regulis placeat) maluit. Nam noctu non appellatio, sed aduerbium est. Porro futura, quod nomen est, non potest cum aduerbio conuenire. Nec dubium est, hoc inter se esse noctu & nocte, quod diu & die. Et rursus: die, & craftini, non eodem casu sunt, & nisi casus idem, nomina in eiusmodi elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malimus q̄ Saturnalium dicere, opto dignoscere.

Ad hæc cum Cecinna renidens taceret, & Seruius à Symmacho rogatus esset, quidnā de his existimaret: Licet, inquit, in hoc cœtu non minus doctrina q̄ nobilitate reuerendo, magis mihi discendū sit q̄ docendum, fabulabor tamen arbitrio iubētis, & insinuabo primū de Saturnalibus, post de cæteris, unde sit sic eloquendi non nouitas, sed uetustas. Qui Saturnalium dicit, regula in nititur. Nomina em̄ quæ datiuum pluralem in bus mittunt, nunquam genitiuum eiusdem numeri syllaba creuisse patiuntur: sed aut totidem habet, ut monilibus monilium, sedilibus sediliū: aut una syllaba minus est, ut carminibus carminum, luminibus luminū. Sic ergo Saturnalibus rectius Saturnalium q̄ Saturnaliorum. Sed qui saturnaliorum dicunt, autoritate magnorum muniuntur uirorum. Nā & Sallustius ī tertio, Bacchanaliorum ait, & Masurius fastorum scdo: Vinaliorum, inquit, dies Ioui sacer est, non ut quidam putant Veneri. Et ut ipsos quoq̄ grāmaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello qui Saturnus inscribit̄: Saturnaliorum, inquit, dies apud Græcos quoq̄ festi habent̄. Et in eodem libro: Dilucidē me, inquit, de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror. Item Iulius Modestus de feriis: Saturnaliorum, inquit, feriæ. Et in eodē libro: Antias, inquit, Agonaliorum repertorem Numā Pompiliū refert. Hæc tñ, inquires, autoritas quæro an possit aliqua ratione defendi. Planē, quatenus alienum nō est, committi grammaticum cum sua analogia, tentabo suspicionibus eruere, quid sit, quod eos solita enuntiatione detor-

Saturnalium.

Saturnaliorū

Cur autores Saturnaliorū dicere maluerunt q̄ Saturnalium.

se-

A ferit, ut mallent Saturnaliorū q̄ Saturnaliū dicere. Ac primum æstimo, q̄ hæc noia q̄ sunt festorū dierū neutralia, carentq̄ numero singulari, diuersæ cōditio nis esse uoluerunt ab his noibus, q̄ utroq̄ numero figurant. Compitalia em̄ et Bacchanalia, & Agonalia, & Vinalia, & reliqua his similia, festorū dierū noia sunt, nec singulari nominant: aut si singulari numero dixeris, non idē significabis, nisi adieceris festū: ut Bacchanale festū, & Agonale festū, et reliqua, ut iam non positiuū sit, sed adiectiuū, qd̄ Græci *ἰνδιδιω* uocant. Animati sunt ergo ad faciendā discretionem in genituo casu, ut ex hac declinatione exprimerent no men solennis diei, sciētes in nōnullis sæpe nominibus datiuo in bus excūte, ni hilominus genitiuū in rum finire, ut domibus domorū, duobus duorū, ambo bus amborū. Ita & uiridia cūm *ἰνδιδιω* accipiunt, genitiuū in ium faciunt, ut uiridia prata, uiridium pratorū. Cū uero ipsam loci uiriditatē significare uo lumus, uiridiorū dicimus: ut cum dicit, formosa facies uiridiorū. Tunc em̄ uiri dia quasi positiuum ponit, nō accidens. Tanta autē apud ueteres fuit licētia hu ius genitiui, ut Asinius Pollio uectigaliorū frequenter usurpet, quod uectigal non minus dicat q̄ uectigalia. Sed & cum legamus: Læuacq̄ ancile gerebat, ta men & anciliorū relatum est. Videndum ergo, ne magis uarietas ueteres dele ctauerit, q̄ ad amissim uerum sit, festorū dierū nomina sic uocata. Ecce em̄ & p̄ter solennium dierū uocabula, alia quoq̄ sic declinata repimus, ut præcedens sermo patefecit, uiridiorū, & uectigaliorum, & anciliorū. Sed & ipsa festorum nomina scdm̄ regulā declinata apud ueteres reperio. Siquidem Varro Feriali um diem ait à ferendis in sepulchra epulis dici. Nō dixit ferialiorū. Et alibi flo raliū nō floraliorum ait, cum idē non ludos florales illic, sed ipsum festū Flo ralia significaret. Masurius etiā secundo fastorum, Liberalium dies, inq̄t, à pon tificibus agonium Martiale appellatur. Et in eodē libro: Eā noctem deinceps, quæ in sequentē diem q̄ est Lucarium. non dixit lucariorum. Itemq̄ liberaliū multi dixere, nō liberaliorum. Vnde pronuntiandum est, ueteres indulisse co piæ per uarietatem: ut dicebāt exanimos & exanimos, inermes & inermos, tū hilaros atq̄ hilares. Et ideo certum est, licitō & saturnalium & saturnaliorū di ci, cūm alterum regula cum autoritate, alterū etiā sola, sed multorū defendit au toritas. Reliqua autē uerba quæ Auieno nostro noua uisa sunt, ueterum no bis sunt testimonijs asserenda. Ennius em̄, nisi cui uidet inter nostræ ætatis po litiores munditia respuendus, noctu concubia dixit his uerbis:

Noctia.

D Quæ Galli furtim noctu summa arcis adorti
Mocnia concubia, uigilesq̄ repente cruentant. Quo in loco
animaduertēdum ē, nō solum q̄ noctu cōcubia, sed etiā qd̄ qua noctu dixerit.
Et hoc posuit in annalium septimo, in q̄rum tertio clarius q̄dem idem dixit:

Hac noctu filo pendebit Hetruria tota.

Claudius etiā Quadrigarius annal. iij. Senatus autem de noctu conuenire, no ctu multa domum dimitti. Nō esse ab re puto, hoc in loco id q̄q̄ admonere, q̄ decēuiri in. xij. tabulis inusitatissimē nox p noctu dixerūt. Verba hæc sunt: Si nox furtum factum sit, si im aliq̄s occisit, iure cæsus esto. In q̄bus uerbis id etiam notādum est, q̄ ab eo qd̄ est is, nō eum casu accusatiuo, sed im dixerunt.

Sed nec diecrastini à doctissimo uiro sine ueterum autoritate prolatum est, qui-

Et Gelboff.
bro 10. 44. 24.

de diecraftini. quibus mos erat, modo diequinti, modo diequintè, pro aduerbio copulatè dice-
re. Cuius indicium est, quod syllaba scda corripit quæ natura producitur, cum solū
dicitur die. Quod autem diximus, extremam istius uocis syllabam tum per e,
tum per i scribi, cōsuetum id ueteribus fuit, ut his literis plerumq; in fine indis-
ferenter uterentur, sicut pristinè & pristini, procliuè proclui. Venit ecce illius
uersus Pomponiani in mentem, qui est ex Atellana quæ •Meuia inscribitur:

Dies hic sextus cum nihil egi, die

Quartè moriar fame.

Diepristinè eodè modo dicebat, quod significabat die pristino, id è priore, quod
nunc pridie dicit, conuerso cōpositionis ordine, quasi pristino die. Nec incipias
eo, lectū apud ueteres die quarto. Sed inuenit hoc de transactō, non de futuro
positū. Nam Cn. Marius homo impese doctus, in mimiambris pro eo dicit, quod
nudiusquartus nos dicimus, in his uersibus: Nuper die quarto ut recordor, &
certe aquarium urceum unicum domi fregit. Hoc igit intererit, ut die quarto qui
dem de pterito dicamus, die aut quartè de futuro. Verè ne diecraftini nihil
retulisse uideamur, suppetit Coelianum illud ex libro historiar: scdo: Si uis mihi
æquitate dare, & ipse cū cætero exercitu me sequi, diequinti Romæ in Capito-
lio curabo tibi cenā coctam. Hic Symmachus, Coelius tuus, inquit, & histo-
riā & uerbū ex Originibus M. Catonis accepit, apud quem ita scriptū est: Igi-
tur dictatōrē Carthaginensium magister equitū monuit: Mitte Romā mecum
equitatū, diequinti in Capitolio tibi cenā cocta erit. Et Prætextatus: Existimo
nōnihil ad demonstrandā consuetudinē ueterū, etiā & prætoris uerba confer-
re, qui more maiorū serias concipere solet, quæ appellantur compitalia. Ea uer-
ba hæc sunt: Dienoni post Calendas Ianuarij quiribus cōpitalia erunt.

D: exanoratus obsoletiq; uerbis. Tum recte ac latine dici, mille uerborū est, &c. Cap. .V.

Gell. l. i. ca. 10.

TVM Auicenus aspiciens Seruiū, Curius, inquit, & Fabritius, & Corū-
canus antiquissimi uiri, uel etiā his antiquiores Horatij illi trigemini, pla-
nè ac dilucide cū suis fabulati sunt: neq; Auruncorū, aut Sicanorū, aut
Pelagorū, q; primi coluisse in Italia dicunt, sed ætatis suæ uerbis loquebantur.
Tu autè proinde quasi cū matre Euandri nunc loquere. Vis nobis uerba mul-
tis iā seculis oblitterata reuocare: ad quorū congeriē pstantes quoq; uiros, quo-
rum memoriā cōtinuus legendi usus instruit, incitasti. Sed antiquitatem uobis
placere iactatis, quod honesta, & sobria, & modesta sit. Viuamus ergo moribus
p̄teritis, p̄sentibus uerbis loquamur. Ego em̄ id quod à C. Cæsare excellētis inge-
nij ac prudētiae uiro, in primo de analogia libro scriptū est, habeo semp̄ in me-
moria atq; in pectore, ut tanq; scopulū, sic fugiā infreq̄es atq; insolens uerbū.
Mille deniq; uerborū taliū est, q̄ cum in ore prisca autoritatis crebro fuerint,
exautorata in æ sequenti ætate repudiataq; sunt. Horū copiā proferre nunc pos-
sem, ni tēpus iam noctis propinquatis necessariæ discessionis nos admoneret.

*Mille uerbo-
rum è ex Gel-
lii. l. i. ca. 10.*

Bona uerba quæso, Prætextatus morali (ut assolet) grauitate subiecit, ne in-
senter parentis artium antiquitatis reuerētiam uerberemus, cuius amorē tu quoq;
dum dissimulas, magis prodis. Cum enim dicis, mille uerborū est, quod aliud ser-
mo tuus nisi ipsam redolet uetustatē: Nam licet M. Cicero in oratione, quam
pro Milone concepit, ita scriptum reliquerit: Ante fundum Clodij quo in fun-
do

Ado propter infanas illas substructiones, facile mille hominū uersabat ualentīū: non uersabant, qđ in libris minus accuratē scriptis reperiri solet. Et in sexta in Antoniū: Quis unq̄ in illo lano inuētus est, q̄ L. Antonio mille nummūm ferret expensum: Licet Varro quoq̄ eiusdem seculi homo in septimodecimo humanarū dixerit: Plus mille & centum annorū est, tamen fidutiā sic cōponendi, nō nisi ex antecedentium autoritate sumpserunt. Nam Quadrigarius in tertio annaliū ita scripsit: Ibi occiditur mille hoim. Et Lucilius in tertio satyrarū:

Ad portam mille, à porta est sex inde Salernum.

Alibi uero etiā

declinationē huius nominis executus est. Nā in decimoquinto libro ita dicit:

Hunc milli passūm qui uicerit atq̄ duobus,

Campanus sonipes succussor nullus sequetur

B Maiori spatio diuersus uidebitur ire. Idem in libro nono:

Tu milli nummūm potes uno quætere centum.

Milli passūm dixit, pro mille passibus: & milli nummūm dixit, pro mille nummis: aperteq̄ ostendit, mille & uocabulum esse, & singulari numero dici, & casum etiā capere ablatiuum, eiusq̄ pluratiuum esse milia. Mille enim non ex eo ponitur quod Græcè χίλια dicuntur, sed quod χιλιάς. Et sicut una chiliās & duæ chiliades, ita unum mille, & duo milia ueteres certa atque directā ratione dicebant. Et heus tu: his ne tam doctis uiris quorum M. Cicero, & Varro imitatores se gloriantur, adimere uis in uerborum comitijs ius suffragandi, & tanquā sexagenarios maiores de ponte deiciēs? Plura de hoc disseremus, nisi nos inuitos ab inuito discedere hora cogeret. Sed uultis ne diē sequentem, quē omnes pleriq̄ abaco & latrunculis cōterunt, nos istis sobrijs fabulis à primo lucis in cenæ tempus, ipsam quoq̄ cenam non obrutam poculis, non lasciuientem serculis, sed quaestionibus doctis pudicam, & mutuis ex lectione relationibus exigamus? Sic em̄ serias præ omni negotio factas commodi senserimus, non animum (ut dicitur) remittētes: nam remittere (inquit Musonius) animum quasi amittere est, sed demulcentes eum paulū, atque laxātes iucundis honestisq̄ sermonū illectionibus. Quod si ita decernitis, dijs penatibus meis huc conueniēdo gratissimū feceritis. Tum Symmachus: Nullus, qui quidem se dignum hoc conuentu meminerit, sodalitatē hanc, uel ipsum conuentus regem repudiabit. Sed ne quid ad perfectionē coetus desideretur, inuitandos ad eundem congressum conuictūmq̄ censeo Flauianum, qui quanto sit mirando uiro & uenusto patre præstantior, non minus morum ornatu uicāq̄ grauitate, q̄ copia profundæ eruditionis asseruit: simulq̄ Posthulianum, qui forum defensionum dignatione nobilitat: & Eustachium, qui tantus in omni philosophiæ genere est, ut solus nobis repræsentet trium philosophorum ingenia, de quibus nostra antiquitas gloriata est. Illos dico, quos Athenienses quondam ad senatum legauere, impetratum uti multam remitteret, quam ciuitati eorum fecerat propter Oropi uastationem. Ea multa fuerat talentū serē quingentū. Erāt isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus peripateticus, quos serunt seorsum quicq̄ ostentandi gratia, per celeberrima uerbis loca, magno hominū conuētū dissertasse. Fuit (ut relatum est) sacundia Carneades uiolēta & rapida, scita et terei Critolaus, modesta Diogenes & sobria.

Sed

Gellius libro
18. cap. 1.

Gellius libro
7. cap. 14.

Sed in senatū introducti interprete usi sunt Cæcilio senatore. At hic noster cū fecitas omneis assecutus, sed probabiliorē secutus sit, omniacq; hæc inter Græcos gn̄a dicēdi solus impleat, in nos tū ita sui locuples interpret est, ut nescias qua lingua facilius uel ornatius expleat operā differendi. Probauerunt omēs Q. Aurelij iudiciū, q̄ edecumatos elegit sodales: atq; his ita cōstitutis, primū à Prætextato simul, deinde à se discedentes, domum quiscq; suam regressi sunt.

De origine ac usu prætextæ, & quomodo hæc in usum transferit nominis, inibiq; de alijs, quorum eundem nominum propriorum origine.

Caput VI.

Postero die ad ædes Vectij matutini omēs, inter q̄s pridie cōuenerat, affuerunt: quibus Prætextatus in bibliothecā receptis, in qua eos opprobriabatur, p̄clarum, inq̄t, diem mihi fore uideo, cum & uos adestis, & affuturos se illi q̄s ad conuentus nostri societate rogari placuit, spondunt. Soli Posthumiano antiq̄or uisa est instruendæ cura defensionū, in cuius abuentis locum, Eusebiū Graia & doctrina & facundia clarū rhetorē surrogauit: insinuauitq; om̄ibus, ut ab exorto die, se nobis indulgerent: quandoquidem nullis hodie officijs publicis occupari fas esset. Togatus certe, uel trabeatus, paludatus ue, seu p̄textatus, hæc die uidetur nullus. Tum Auienus, ut ei interpellādi mos erat: Cum sacrum mihi, ait, ac reip. nomen Prætextate tuum inter uocabula diuersi habitus refers, admoneor non ludicræ (ut extimo) quæstionis. Cū em̄ uestitus togæ, uel trabæ, seu paludamenti, nullū de se, pprii nominis usum fecerit, quæro abs te, cur hoc de solo p̄textæ habitu usurpauerit uetustas, aut huic nomini quæ origo cōtigerit: Inter hæc Auieni dicta, Flauianus & Eustachius, par insignie amicitie, ac minimo post Eusebius igesti, alacriorem fecere cœtum: acceptaq; ac reddita salutatione, cōfederunt: pcontantes, quidnā offenderint fermocinationis. Tum Vectius, popportunè affuistis mihi, inquit, assertorem quærenti. Mouet em̄ mihi Auienus noster mei nominis quæstionē, & ita originem eius flagitat, tantq; fides ab eo generis exigenda sit. Nam cum nullus sit q̄ appelletur suo noie uel togatus, uel trabeatus, uel paludatus, cur Prætextatus nomen habeatur, postulat in medium proferri. Sed & cū posthi inscriptum sit Delphici tēpli, & unius è numero septē sapientū eadē sit ista sentētia, *γῶσι δὲ οὐδὲν ἄλλο, quid in me scire existimādus sim, si nomē ignoro, cuius mihi nunc & origo & causa dicenda est:* Tullus Hostilius rex Romanorū tertius, debellatis Hetruscis, sellam curulem, lictoresq; & togam pictam, atq; p̄textā, quæ insignia magistratuum Hetruscorū erant, primus ut Romæ haberentur, instituit. Sed p̄textam illo seculo puerilis nō usurpabat ætas. Erat em̄ ut cætera quæ enumerauī, honoris habitus. Sed postea Tarquinius Demarati exulis Corinthij filius Priscus, quem quidam Lucumonem uocitatum serunt, rex tertius ab Hostilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphū. Quo bello filiū suum, annos quatuordecim natū, q̄ hostem manu percusserat, & pro concione laudauit, & bulla aurea p̄textaq; donauit, insigniēs pueri: ultra annos fortem, præmijs uirilitalis & honoris. Nam sicut p̄textæ magistratuum, ita bulla gestamen erat triumphantium, quam in triumpho p̄ se gerebant, inclusis intra eā remedijs, quæ crederent aduersus inuidiam ualentissima. Hinc deductus mos, ut p̄textæ & bulla in usum puerorum nobilium usurparent, ad

omē

*Prætextæ
fuerit origo,
et quō usurpa
ri cœperit à
pueris.*

omen & uota cōsiliandæ uirtutis, ei similis, cui primis in annis munera ista cef-
 ferunt. Alij putã eundẽ Priscum, cum is statum ciuium solertia, puidi prin-
 A cipis ordinaret, cultum quoq; ingenuorũ puerorũ inter p̄cipua duxisse, institu-
 isseq; ut patritij bulla aurea cum toga cui purpura prætexitur, uterentur, dun-
 taxat illi, quorum patres curulem gesserant magistratum. Cæteris aut, ut præ-
 texta tãtum uterentur indultum: sed usq; ad eos, quorum parentes equo stipendia
 iusta meruissent. Libertinis uero nullo iure uti prætextis licebat, ac multo mi-
 nus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo. Sed postea liberti-
 norum quoq; filijs prætexta concessa est, ex causa tali quam M. Lælius augur.
 refert, qui bello punico secundo duumuiros dicit ex senatuscõsulto, prop̄ mul-
 ta prodigia, libros Sibyllinos adisse: & inspectis his nũtiãse in Capitolio sup-
 B plicandum, lecti isterniumq; ex collata stipe faciẽdum, ita ut libertinæ quoq; q̄
 longa ueste uterẽtur, in eam rem pecuniã subministrarent. Auclta igitur obse-
 cratio, pueris ingenuis, itẽq; libertinis, sed & uirginibus patrimis matrimisq;
 pronuntiantibus carmen. Ex quo concessum, ut libertinorũ quoq; filij, q̄ ex iu-
 sta dũtaxat matrefamiliãs nati fuissent, togã prætextam, & lorum in collo pro
 bullæ decore gestarẽt. Verrius Flaccus ait: Cum populus Ro. pestilentia labo-
 raret, essetq; respõsum, id accidere, q̄ dij despicerẽtur, anxiam urbem fuisse, q̄a
 non intelligeret oraculũ: euenisseq; ut Circẽsium die, puer de cocnaculo pom-
 pam supnẽ despiceret, & patri referret, q̄ ordine secreta sacrorum in arca pile-
 ti cõpõlita uidisset. Qui cum rem gestam senatui nuntiafset, placuisse uelari lo-
 ca ea quã p̄õpa ueheretur, atq; ita peste sedata, puerũ qui ambiguitatẽ fortis ab-
 C soluerat, togã & prætextã ulum munus impetrauisse. Vetus tatis pitissimi re-
 ferunt, in raptu Sabinarũ, unam mulierẽ nomine Hersiliã, dum adhæreret fi-
 liã, simul raptam. Quam cum Romulus Hosto cuidam ex agro Latino, qui in
 asylum eius cõfugerat, uirtute conspicuo uxorem dedisset, natum ex ea puerũ,
 anteq; ulla alia Sabinarũ partum ederet, eumq; q̄ primus esset in hostico pro-
 creatus, Hostum Hostiliũ à matre uocitatum, & eundẽ à Romulo bulla aurea
 ac prætexta insignibus honoratum. Is em̄ cum raptas ad consolandum uocaf-
 set, spopõdisse fertur, se eius infanti, quã prima sibi ciuem Romanam esset eni-
 xa, illustre munus daturẽ. Nonnulli credunt ingenuis pueris attributũ, ut cor-
 dis figuram in bulla ante pectus annecterent, quam inspicientes, ita demum se
 homines cogitarẽt, si corde præstarent. Togam quoq; prætextã his additam,
 D ut ex purpurã rubore, ingenuitatis pudore regerentur.

Diximus unde prætexta, adiecitimus & causas quibus existimã cõcessa pu-
 eritiã. Nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis, paucis
 explicãdum est. Mos antea senatoribus fuit, iu curiã cum prætextatis filijs
 introire. Cum in senatu res maior quãpiam consultaretur, eaq; in diem poste-
 rum prolata esset, placuit ut hanc rem, super quã tractauissent, ne quis enuntia-
 ret, priusq; decreta esset. Mater Papyrij pueri, qui cum parente suo in curia fu-
 erat, p̄contatur filium, quidnam in senatu egissent patres. Puer respondit, tacẽ-
 dum esse, neq; id dici licere. Mulier sit audiendi cupidior, secretum rei, & silen-
 tium pueri, animumq; eius ad exquirendum euerberat. Quærit igitur cõp̄ressi-
 us uiolentiusq;. Tum puer urgente matre, lepidi atq; festiui mendacij consiliũ
 capit.

*Prætexta quõ
 in usum nomi-
 nis transierit.
 Ex Gellio lib.
 1. cap. 13.*

capit. Actū in senatu dixit, utrū uideretur utilius magisq; ex rep. esse, unus ne
 ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. Hoc illa ut audiuit,
 animo cōpauescit, domo trepidans egredit, ad cæteras matronas affert. Postri-
 dieq; ad senatum copiosæ matrū familiās cateruæ cōfluunt, lachrymantes atq;
 obsecrantes orant, una potius ut duobus nupta fieret, q̄ uni duæ. Senatores in
 grediētes curiam, quæ illa mulier: intemperies, & quid sibi postulatio isthæc
 uellet, mirabant: & nō ut paruæ rei prodigium, illā uerecundi flexus impudicā
 insaniā paucesebant. Puer Papyrius publicū metum demit. Nam in mediū eu-
 riæ progressus, qd ipsi mater audire institisset, qd matri ipse simulasset, sicuti su-
 erat, enarrat. Senatus fidem atq; ingeniū pueri exosculat, consultumq; facit, uti
 posthac pueri cum patribus in curiā non introeant, p̄ter illum unum Papyriū,
 eiq; puero postea cognomenū honoris gratia, decreto indiū Prætextatus, ob
 tacendi, loquēdiq; in p̄textata ætate prudentiā. Hoc cognomenū postea fami-
 liæ nostræ in nomē hæsit. Non aliū dicti Scipiones, nisi q̄ Cornelius, q̄ pa-
 trem luminibus carentē pro baculo regebat, Scipio cognouit, nomē ex cog-
 nomine posteris dedit. Sic Melsala tuus Auicne, dictus cognomento Vale-
 rij Maximi, q̄ postq̄ Melsanam urbem Sicilia nobilissimā cepit, Melsala cog-
 nominatus est. Nec mirè si ex cognominibus nata sunt noīa, cū cōtrā & cog-
 nomina ex pprijs sint tracta noibus, ut ab Aemilio Aemilianus, à Seruio Scr-
 uilianus. Hic subiecit Eusebius: Melsala & Scipio, alter de pietate, de uirtu-
 te alter, ut refert, cognomēta reperunt. Sed Scrophæ & Alina, q̄ uiris nō medi-
 ocribus cognomēta sunt, uolo dicas unde cōrigerint, cū contumeliæ q̄ honori
 propiora uideant. Tum ille: Nec honor, nec iniuria, sed casus fecit hæc nomi-
 na. Nā Alinæ cognomētum Cornelij datū est, qm̄ princeps Cornelij gentis
 empto fundo, seu filia data marito, cū sponsores ab eo solenniē poscerent, alinā
 cum pecuniæ onere produxit in forē, quasi pro sp̄sōribus p̄sens pignus. Tre-
 mellius uero, Scrophæ cognominatus est euētū tali: Is Tremellius cum familia
 atq; liberis in uilla erat, serui eius cū de uicino scrophæ erraret, surreptā confici-
 unt. Vicinus, aduocatis custodibus, om̄ia circūuenit, ne quā hæc efferrī possit,
 isq; ad dñm appellat restitui sibi pecudē. Tremellius qui ex uillico rem cōpe-
 risset, scrophæ cadauer sub centonibus collocat, sup̄ quos uxor cubabat. Quæ
 stionem uicino pr̄mittit. Cum uentum est ad cubiculum, uerba iurationis cōci-
 pit, nullam esse in uilla sua scrophā, nisi illam (inquit) quæ in centonibus iacet,
 lectulū monstrat. Ea facetissima iuratio, Tremellio Scrophæ cognomē dedit.

Scipionum no-
men unde.

Melsala.

Alina.

Scrophæ.

De Saturnalior: origine ac uetustate, ubi & alia quæ dā obiter perstringuntur. Cap. .VII.

DVm ista narrantur, unus è famulatio, cui prouincia erat admittere uo-
 lentes dominum conuenire, Euangelum adese nuntiat cum Dyfario,
 qui tunc Romæ præstare uidebantur cæteris medendi artem profes-
 sis. Corrugato indicauere uultu pleriq; de cōsidentibus, Euangelij interuētum
 otio suo inamcēnū, minusq; placido conuētui cōgruentem. Erat enim amaru-
 lenta dicacitate, & lingua proteruē mordaci, procax, ac securus offensarū, quas
 sine delectu chari uel nō amici in se falsim uerbis odia serētibz prouocabat.
 Sed Prætextatus, ut erat in om̄es æquē placidus ac mitis, ut admitterētur mis-
 sis obujs imperauit, quos Horus ingredientiē commodū consecutus comi-
 tabat, uir

A tabatur, uir corpore atq; animo iuxta ualidus: q; post inter pugiles palmas, ad philosophiæ studia migravit, sectaq; Anisthenis & Crætetis atq; ipsius Diogenis secutus, inter cynicos nō incelebris habebat. Sed Euangelus postq; cœtū tantum assurgente sibi ingressus offendit, casus ne, inq; hos omēs ad te Præterxtate contraxit, an altius quiddā, cui remotis arbitris opus sit, cogitaturi ex disposito cōuenistis: Qd si ita est ut existimo, abibo potius, q̄ me ueltris miscebo secretis, à qbus me amouebit uoluntas, licet fortuna fecisset irruere. Tum Vectius, q̄uis ad omēm patientiā constantē animi tranquillitate firmus esset, nōnī hil tñ consulatione tam proterua morus, si aut me (inquit) Euāgele, aut hæc in nocentiæ lumina cogitasses, nullū inter nos tale secretū opinaretis, qd non uel tibi, uel & uulgo fieri dilucidum posset: qa neq; ego sum immemor, nec horū

B quenq; incium credo sancti illius p̄cepti philosophiæ: Sic loquendū esse cū hominibus, tanq; dñs audiāt: sic loquēdum cum dñs, tanq; homines audiant. Cuius scđa pars sancit, ne qd à dñs petamus, qd uelle nos indecorz sit hominibus cōfiteri. Nos uero, ut et honorē sacris ferijs haberemus, & uitarem tamē torporē feriādi, atq; otium in negotiū utile uerteremus, cōuenimus, diē totum doctis fabulis uelut ex symbolo cōferendis datur. Nam si p̄ sacra solennia riuos deducere religio nulla prohibet, si salubri fluuio mersare oues fas & iura permittunt, cur non religionis honor puteē, dicare sacris diebus sacrum studium literarū: Sed qa uos quoq; deorū aliq; nobis additos uoluit, facite, si uolentibus uobis erit, diem cōmunibus & fabulis & epulis exigamus, quibus ut oēs hodie qui p̄sentes sunt acq̄escant, impetratū teneo. Tunc ille: Superuenire fabulis non euocatos, haud equidē turpe existimā: uerz spontē irruere in conuiuium alijs p̄paratum, nec ab Homero sine nota, uel in fratre memoratū est. Et uide ne nimium arrogāter tres tibi uelis Menelaos cōgisse, cum illi tāto regi unus euencrit. Tum omēs Prætextatū iuuātes orare, blādeq; ad commune inuitare confortium: Euāgelum q̄dem sapius & maxime, sed nonnūq; & cum eo pariter ingressos. Inter hæc Euāgelus petito om̄ium temperatus, M. Varronis, inquit, librum uobis arbitror non ignotū ex satyris Menippeis, qui inscribitur: Nescis quid uesp̄ serus uehat. in quo conuiuiaz numerz hac lege definit, ut ne que minor q̄ Gratiaz sit, neq; q̄ Musaz numerosior. Hic uideo excepto rege cōiuij, tot uos esse quot sunt musæ. Quid ergo p̄fecto numero queritis ad

D hñcēdos: Et Vectius: Hoc, inq; præsentia uestra nobis p̄stabit, ut & musas impleamus & Gratias, quas ad lectum deorū om̄ium principis æquum est cōuenire. Quum igitur confedissent, Horus Auienum intuēs, quem familiaris frequenter solitus erat: In hoc, inquit, Saturni cultu, quem dcorū principem dici tis, ritus uidetur ab Aegyptiorū religiosissima gente, in arcana templorū, usq; ad Alexandri Macedonis occasum defuisse: post quem tyrannide Ptolemæorum pressi, hos quoq; deos in cultum recipere, Alexandrinorū more, apud q̄s præcipue colebantur, coacti sunt. Ita tamen imperio paruerunt, ut non om̄ino religionis suæ obseruata cōfunderent. Nam quia nunq; fas fuit Aegyptijs, pedibus aut sanguine, sed precibus & thure solo placare deos, his autē duobus aduenis hostiæ erant ex more mactādæ, sana eorum extra pomœrium locauerunt, ut & illi sacrificij solenni sibi cruore colerent, nec tamē urbana templa pe-

Gell. li. 13. cap.
11. de numero
coniuicium.

eudum more polluerentur. Nullum itaq; Aegypti oppidum intra muros suos
 aut Saturni aut Serapis sanum recepit: Horum altera uix aegypti à uobis admif-
 sum audio, Saturnum y'o uel maximo inter ceteros honore celebratis. Si ergo
 nihil est, qd me hoc scire, phibeat, uolo in medium proferat. Hic Auienus
 in Prætextatum expectationem cōsulentis remittens, licet oēs, ait, q adfunt, pa-
 ri doctrina polleant, sacros; tamen om̄ium Vectius uolens conscius, potest tibi
 & originem cultus, qui huic deo pendit, & causam festi solennis aperire. Qd
 cum Prætextatus in alios refundere tentasset, oēs ab eo impetrauerunt, ut ipse
 differeret. Tunc ille silentio facto, ita exorsus est:

*Saturnaliorū
origo.*

Saturnaliorum originem illā mihi in medium proferre fas est, non q̄ ad arca-
 nam diuinitatis naturā referē, sed quæ aut fabulosis admista differit, aut à phy-
 sicis in uulgus aperit. Nam occultas & manātes ex meri ueri fonte rationes, ne
 in ipsis qdem sacris enarrari pmititur. Sed si quis illas assequitur, continere in-
 tra conscientia tectas iubetur. Vnde quæ scire fas est, Horus noster licebit me

*Saturnaliorū
causa nra.*

cum recognoscat. Regionem istam, quæ nunc uocatur Italia, regno Ianus ob-
 tinuit. Qui (ut Higinus Protarchum Trallianum secutus tradit) cum Camefe
 æquē indigena terrā hanc ita participata potentia possidebat, ut regio Camefe
 ne, oppidum Ianiculum uocitaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum
 est, qui credit geminā faciem ptulisse, ut quæ ante, quæq; post tergum essent,
 intueret. Qd procul dubio ad prudētiam regis solertiamq; referendū est, q̄ &
 præterita nollet, & futura prospiceret: sicut Anteuorta & Postuorta diuinia-
 tis scilicet ap̄tissimæ comites, apud Romanos colunt. Hic igit Ianus, cum Sa-
 turnum classe puectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiā ruris, ferū
 illud & rudē ante fruges cognitatus uictum in melius redegisset, regni eum so-
 cietate muneratū. Cum primus quoq; æra signaret, seruauit & in hoc Saturni
 reuerentiā, ut qm̄ ille nauī fuerat aduectus, ex una qdem parte sui capitis effligi
 es, ex altera uero nauis exprimeret, quo Saturni memoriā etiā in posteros pro-
 pagaret. Aes ita fuisse signatum, hodieq; intelligitur in alex lusu, cum pueri de
 narios in sublime iactantes, capita aut nauim, lusu teste uetustatis, exclamant.
 Hos unā concordēs regnasse, uicinaq; oppida opera cōmuni condidisse, præ-
 ter Maronem qui refert, Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomē, etiā illud
 in prōptu est, q̄ posteri quoq; duos eis continuos menses dicarunt, ut Decem-
 ber sacrum Saturni, Ianuarius alterius uocabulū possideret. Cum inter hæc
 subito Saturnus non cōparuisset, excogitauit Ianus honorē eius augmentum.
 Ac primū terram om̄em ditioni suæ parētem, Saturniam nominauit. Aram
 deinde cum sacris tanq; deo condidit, quæ Saturnalia nominauit. Tot seculis
 Saturnalia præcedūt Romanæ urbis ætatem. Obseruari igitur eum iussit ma-
 iestate religiōis, quasi uitæ melioris autorem. Simulacrum eius indicio est, cui
 falcem insigne messis adiecit. Huic deo insertiones furculorū, pomorumq; edu-
 cationes, & om̄ium eiusmodi fertiliū tribuunt disciplinas. Cyrenenses etiā
 cum rem diuinam ei faciunt, fisis recentibus coronant, placentasq; mutuò mis-
 sūt, mellis & fructuum reptorem Saturnum extimātes. Hunc Romani etiam
 Sterculium uocant, q̄ prius stercore focūditatē agris comparauerit. Regni
 eius tēpora felicissima feruntur, cum propter rerum copiam, tum etiam q̄ non
 dum

A dum quisq̄ seruitio uel libertate discriminauāt. Quæ res intelligi potest, q̄ Saturnalibus tota seruis licentia p̄mittit̄. Alia Saturnalior̄ causa sic tradit̄. Qui erāt ab Hercule in Italia relicti (ut q̄dam ferunt) irato, q̄ incustoditū fuisse armentū, ut nōnulli extimant, cōsultō eos relinquentē, ut arā suam atq̄ aedem ab incurSIONIBUS tuerent̄: ij ergo cum à latronibus infestarent̄, occupato edito colle, Saturnios se noiauerunt, q̄ antè nomine etiā idem collis uocabatur. Et q̄a se eius deienserunt noie ac religione tutos, instituisse Saturnalia ferunt̄, ut agrestes uicinor̄: animos, ad maiorē sacri reuerentiā, ipsa indicti festi obseruatio uocaret. Nec illā causam q̄ Saturnalibus assignat̄ ignoro, q̄ Pelasgi (sicut Varro memorat) cum sedibus suis pulsi, diuersas terras petissent, cōfluxerunt pleriq̄ Dodonū: & incerti quibus adhærerent locis, cuiusmodi acceperē responsum:

Alia eorūdem causa.

Tertia causa.

B ΣΤΡΑΧΩΝ ΜΑΙΩΜΟΒΟΙ ΣΤΑΛΔΩΡ ΣΑΤΥΡΝΙΑΣ ΑΙΩΝ
 Π Δ' ΑΒΟΡΓΟΝΙΑΣ ΚΑΤΕΛΛΩ ΤΟ ΝΕΩΤΟ Δ' ΧΩΝ
 ΑΙΣ ΑΝΑΜΑΧΘΙΝΟΣ ΔΙΑΝΤΩΝ ΙΝΙΜΑΤΑΝ ΦΟΒΩ,
 ΚΑΙ ΚΑΦΑΛΑΣ ΑΔΩ ΗΩΔ ΤΩ ΠΑΡΤΙ ΠΕΜΠΤΗ ΦΩΤΑ.

Accepta q̄ forte, cum Latii post errores plurimos appulissent, in lacu Cutuli enliū natam insulā dephenderunt. Amplissimus eū cespes, siue ille cōtinens limus, seu paludis fuit, coacta cōpage, uirgultis & arboribus in syluæ licentiam cōptus, iactātibus p̄ omē mare fluctibus uagabat̄, ut fides ex hoc etiā Delo facta sit, q̄ celsa mōtibz, uasta cāpis, tñ p̄ maria m̄grabat. Hoc igit̄ miraculo dephensio, has sibi sedes p̄dictas eē didicerūt: uastatisq̄ Siciliēsis incolis, occupare regionē, decima p̄de scdm̄ r̄sum Apollini cōsecrata, erectis Diti facel Io, & Saturno ara: cuius festū saturnalia noiauerūt. Cūq̄ diu hūanis capītibus Dite, & uiror̄ uictimis Saturnū placare se crederēt, p̄pter oraculū in q̄ erat:

At. Cutilia.

ΚΑΙ ΚΑΦΑΛΑΣ ΑΔΩ ΗΩΔ ΤΩ ΠΑΡΤΙ ΠΕΜΠΤΗ ΦΩΤΑ,

Hercule ferūt postea cum Geryonis pecore p̄ Italiā reuertentem suasisse illor̄ posteris, ut faustis sacrificijs infausta mutarent: inferētis Diti, nō hoim̄ capita, sed oscilla ad humanā effigiē arte simulata: & aras Saturnias, non macētado uiros, sed accensis luminibus excolētēs, q̄a non solum uir̄, sed & lumina q̄tra significant. Inde mos p̄ Saturnalia militandis cereis cœpit. Alij cereos non ob aliud mitti putant, q̄ p̄ hoc principe, ab incomi & tenebrosa uita, quasi ad lucem & bonar̄z artū scientiā editi fumus. Illud quoq̄ in literis inuenio, q̄ cū multi occasione Saturnalior̄ per auaritiā à clientibus ambitiose munerā exigere, idq̄ onus tenuiores grauaret, Publicius trib. pl. tulit, ut non nisi cerei diti oribus miltarent̄.

Quæ origo mittendis cereis.

D Hic Albinus Cecinna subiicit: Qualē nunc p̄mutariōnem sacrificij Prætextate memorasti, inuenio postea cōpitalibus celebratā, cū ludi p̄ urbem in compitis agitabant̄, restituti scilicet à Targnio Superbo Lariibus ac Maniæ ex responso Apollinis, quo p̄ceptum est, ut pro capītibus, capītibus supplicaret̄. Idq̄ aliq̄ diu obseruatū, ut pro familiarū sospitate pueri mactarent̄ Maniæ deæ matri Lariū. Quod sacrificij genus, Iunius Brutus consul pulso Targnio aliter constituit celebrandū. Nam capītibus alij & papaueris supplicari iussit, ut respōso Apollinis satisfieret de nomine capītū, remoto scilicet scelere infaustæ sacrificatiōis. Factumq̄ est, ut effigies Maniæ suspēcte pro singulor̄z foribus, periculum si q̄ immineret familijs, expiarēt. Ludosq̄ ipsos

Maniæ deæ sacra.

At. familiarū.

ex uijs compitorꝝ in quibus agitabantur, compitalia appellitauerunt. Sed perage cætera. Tunc Prætextatus: Bene & opportune similis emendatio sacrificiorum relata est. Sed ex his causis quæ de origine huius festi relatæ sunt, apparet Saturnalia uetustiora esse urbe Romana: adeo, ut ante Romam in Græcia hoc solenne cœpisse, L. Accius in annalibus suis referat his uerbis:

Maxima pars Graiũ Saturno & maximæ Athenæ
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis.
Cumq; diem celebrant, per agros urbesq; ferè omnes
Exercent epulis læti, famulosq; procurant
Quisq; suos, nostrisq; itidem, & mos traditus illinc
Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

De templo Saturni, deq; his quæ in huius æ de aut imagine uisuntur. Et quo modo intelligenda sint ea, quæ de hoc deo fabulose dici consueuerunt. Caput .VIII.

Saturni tẽpũ

NVnc de ipso dei templo pauca referenda sunt. Tullũ Hostiliũ cũ bis de Albanis, de Sabinis tertio triũphasset, inuenio fanũ Saturno ex uoto cõsecrasse, & Saturnalia tunc primũ Romæ instituta. Quis Varro libro sexto q̄ est de sacris ædibus, scribat ædẽ Saturni ad forũ faciendum locasse L. Tarq̄nium regẽ, Titũ uero Largium dictatorem Saturnalibus eã dedi-
caste. Nec me fugit, Gelliũ scribere senatũ decreisse, ut ædes Saturni fieret, eiq; rei L. Furium tribunum militum p̄suisset. Habet arã, & ante se cœnaculũ. Illic Græco ritu capite opto res diuinae sũt: q̄a primò à Pelasgis, post ab Hercule ita eam à principio factitatã putant. Aedẽ uero Saturni ærariũ Romani esse uoluerunt, q̄ tẽpore q̄ incoluit Italiã, fertur in eius finibus nullum esse furtum cõmissum, aut q̄a sub illo nihil erat cuiuscq; priuatum, Nec signare solum, aut pariri limite cãpum Fas erat, in mediũ quærebãt, ideo apud eum locaretur populi pecunia cõmunis, sub quo fuissent cunctis uniuersa cõmunia. Illud nõ omiserim, Tritonas cum buccinis fastigio Saturni ædis suppositos, qm̄ ab eius cõmemoratione ad nostrã ætatẽ historia elata, & quasi uocalis est: antè uero, muta & obscura & incognita, qd̄ testant caudæ Tritonum humi mersæ & absconditæ. Cur aut Saturnus ipse in comædibus uisat, Verrius Flaccus causam se ignorare dici, uerũ mihi Apollodori lectio suggerit. Saturnum Apollodorus alligari ait p̄ annum laneo uinculo, & solui ad diẽ sibi festum, id est mense hoc Decẽbri. Atq; inde prouerbiũ ductum: Deos laneos pedes habere. Significari uero decimo mense semẽ in utero animatum in uitam grandescere, qd̄ donec erumpat in lucẽ, mollibus naturæ uinculis detinet. Est porrò idem $\kappa\rho\nu\nu\sigma$ & $\chi\rho\nu\nu\sigma$. Saturnum eĩn inquantũ mythici fictionibus distrahunt, in tantũ phisici ad quandã ueri similitudinẽ reuocãt. Hunc aut abscidisse Cælij patris pendenda, quibus in mare deiectis, Venerẽ procreatam: quæ à spuma unde coaluit, $\delta\epsilon\pi\pi\omega\delta\iota\mu$ nomen accepit. Ex quo intelligi uolunt, cum chaos esset, tẽpora non fuisse. Sigdem tempus est certa dimensio, q̄ ex cœli conuersione colligitur. Tempus cœpit inde. Ab ipso natus putat $\kappa\rho\nu\nu\sigma$, qui (ut diximus) $\chi\rho\nu\nu\sigma$ est. Cumq; femina res: om̄ium post cœlum gignendarũ de cœlo fluere, & elementa uniuersa, quæ mundo plenitudinẽ facerent, ex illis seminibus sunderent: ubi mundus om̄ibus suis partibus mẽbrisq; perfectus est, certo iam tẽpore finis factus est pro

Ædes Saturni quare ærarium.

Georg. 1.

Tritones cur
Tæde Saturni.

Saturnus cur
laneos habeat
pedes.

est procedēdi de celo semina ad elementorū conceptionē: quippe q̄ iam plena su
 A crāt p̄creata. Aialium uero æternā propagationem ad Venerē gnandi facultas
 ex humore trāslata est, ut p̄ coitū maris scemināq̄ cuncta deinceps gignerent.

Propter abscissorū pudēdorū fabulā, etiā nr̄i eum Saturnum uocitarunt,
 q̄d mēbrum uirile declarat, ueluti Sathunnum. Vnde satyros etiā
 ueluti sathunos (q̄ sint in libidinē proni) appellatos opinātur. Falcem ei q̄dam
 putant attributam, q̄ tempus om̄ia metat, execat, & incidat. Hunc aiunt filios
 suos solitum deuorare, eosdemq̄ rursus euomere. Per q̄d similiter significatur
 eum tempus esse, à q̄ uicibus cuncta gignantē absumāturq̄, & ex eo denuo re-
 nascantur. Eundē à filio pulsum, q̄d aliud est, q̄ tempora senescencia ab his quæ
 B post sunt nata, depellit. Vincitum autem, q̄ certa lege naturæ connexa sunt tem-
 pora, uel q̄ om̄es fruges quibusdam uinculis nodisq̄ alternentur. Nam & fal-
 cem uoluit fabulæ in Siciliam decidisse, quod sit terra ista uel maxime fertilis.

Quis deus Ianus, de q̄ uarijs eius dei nominibus ac potestate.

Cæp̄t .IX.

ET q̄a Ianum cum Saturno regnasse memorauimus, de Saturno autē q̄d
 mythici uel physici existimēt, iam relatū est: de Iano quoq̄ q̄d ab utriusq̄
 iactetē, in medium proferemus. Mythici referunt, regnante Iano, om̄i
 um domos religione ac sanctitate fuisse munitas. Idcircoq̄ ei diuinos honores
 esse decretos, & ob merita introitus & exitus ædium eidē consecratos. Xenon
 quoq̄ primo Italicarū tradit, Ianum in Italia primū dijs templa fecisse, & ritus
 instituisse sacrorū: ideo eum in sacrificijs p̄lationem meruisse p̄petuam. Qui
 C dam ideo eum dici bisrōtem putant, q̄ & p̄terita sciuerit, & futura prouiderit.

Sed physici eum magis cōsecrant argumentis diuinitatis. Nā sunt q̄ Ianum
 eundem esse, atq̄ Apollinem & Dianā dicant, & in hoc uno utrunq̄ exprimi
 numen affirmēt. Eten̄ sicut Nigidius q̄q̄ refert, apud Græcos Apollo colitē, q̄
 D ius uocat. Eiusq̄ aras ante fores suas celebrāt, ipsum exitus & introitus de
 monstrātes potentē. Idē Apollo apud illos & ἀγνώστῃ nuncupat, quasi uis p̄po-
 situs urbanis. Illi em̄ uias q̄ intra pomœria sunt, ἀγνώστῃ appellant, Dianæ uero,
 ut Triuiæ, uiarū om̄ium ijdem tribuunt potestatem: Sed apud nos Ianum om̄i
 bus p̄sse ianuis, nomen ostendit, q̄d est simile *διπλῆς*. Nā & cum clauī ac uir-
 ga figurat, quasi om̄ium & portarū custos, & rector uiarū. Pronuntiauit Nigi-
 dius Apollinē Ianum esse, Dianamq̄ Ianā, appolita d̄ lra, quæ sarpe i lra cau-
 sa decoris apponit, ut rediur, redhibetur, redintegrat, & similia. Ianum q̄
 D dam solem demonstrari uolūt, & ideo geminum, quasi utriusq̄ ianuæ celestis
 potentem, q̄ exoriens aperiat diē, occidens claudat: inuocariq̄ primum, quum
 alicui deo res diuina celebratur, ut p̄ eum pateat ad illum deum cui immolatur
 accessus, quasi preces supplicum p̄ portas suas ad deos ipse transmittat. Inde &
 simulacrum eius plerunq̄ singitur manu dextra trecentorū, & sinistra sexagin-
 ta & quinque numerū tenens, ad demonstrandā anni dimētionem, quæ p̄cipua
 est solis potestas. Alij mundum, id est cœlum, esse uoluerunt, Ianumq̄ ab eun-
 do dictum, q̄ mundus semp̄ eat, dum in orbem uoluitur: & ex se initium faci-
 ens, in se refertur. Vnde Cornificius Erymorū libro tercio, Cicero, inquit, non
 Ianum, sed Eanum noiāt, ab eundo. Hinc et Phœnices in sacris imaginem eius
 exprimentes, draconē sinxerunt in orbem redactum, caudāq̄ suā deuorātem,

g iij ut

ur appareat mundū & ex seipſo ali, & in ſe reuolui. Ideo & apud nos in quatuor partes ſpectat, ut demōſtrat ſimulacrę eius Phaleris aduectum. C. Baſſus in eo libro quē de dijs cōpoſuit, Ianum biſfrontē fingi ait, quaſi ſuperę atq; inferę ſanitorē: eundem quadriformē, quaſi uniuerſa climata maiestate cōplexum. Sa-
 liorę quoq; antiq̄ſſimis carminibus deorę deus canit. Metiā Meſſala Cn. Do-
 mitij in cōſulatu collega, idemq; p̄ annos quinquaginta & quinq; augur, de la-
 no ita incipit: Qui cūcta fingit, eandēq; regit, aquę terręq; uim ac naturā gra-
 uem atq; pronam in profundū dilabentē, ignis atq; animę leuē immenſum in
 ſublime fugientē copulauit circumdato cœlo, q̄ uis cœli maxima duas uires diſ-
 pares colligauit. In ſacris quoq; inuocamus Ianum geminū, Ianum patrē,
 Ianum lunoniū, Ianum cōſiuium, Ianum quirinū, Ianum patultiū, & clauſiū.
 Cur geminū inuocemus, ſuprà iā diximus: P̄rem, quaſi deorę deum: lunoniū,
 quaſi nō ſolū menſis Ianuarij, ſed menſium oim ingreſſus tenentē. In ditione
 autē lunonis ſunt omnes Calendę. Vnde & Varro lib. v. rerę humanarę ſcri-
 bit, Iano duodecim aras pro totidem menſibus dedicatas: Cōſiuium, à cōſeren-
 do, id eſt à ppagine gr̄is humani, q̄ Iano autore conſerit: Quirinum, quaſi hu-
 lorum potentem, ab haſta quā Sabini curim uocāt: Patultium, & clauſium, qa
 bello ualuzę eius patent, pace claudunī. Huius autē rei hæc cauſa narra: Cū
 bello Sabino q̄d uirginum raptarum gratia cōmiſſum eſt, Romani portam q̄
 ſub radicibus collis Viminalis erat, quę poſtea ex euentu Ianualis uocata eſt,
 claudere feſtinent, quia in ipſam hoſtes irruerant, poſtq̄ eſt clauſa, mox ſpō-
 tē patefacta eſt: cumq; iterę ac tertio idē cōtigiffet, armati plurimi pro limine,
 quia claudere nequibant, cuſtodes ſteterunt. Cumq; ex altera parte acerrimo
 prælio certaretur, ſubito fama ptulit, ſuſos à Tatio noſtros. Quam ob cauſam
 Romani, qui aditū tuebantur, territi profugerunt. Cumq; Sabini per portam
 patentem irrupturi eſſent, fertur ex æde Iani per hanc portā magnam uim tor-
 rentiū, undis ſcatentibus erupiffet, multasq; pduellium cateruas aut euſtas fer-
 uenti aqua, aut deuoratas rapida uoragine, deperiſſe. Ea re placitum, ut belli
 tempore, uelut ad urbis auxiliū proſecto deo, fores referarētur. Hęc de Iano.

Quo die Saturnalia celebrari conſueuerint, & q̄ primum uno tantum, deinde pluribus
 diebus ſint celebrata.

Caput .X.

Sed ut ad Saturnalia reuertamur, bellum Saturnalibus ſumere nefas habi-
 tum. Pœnas à nocente iſſidē diebus exigere, piaculare eſt. Apud maiores
 noſtros Saturnalia die uno ſinebātur, qui erat ad quartumdecimū Cal.
 Ianuarias. Sed poſtq; C. Cæſar huic menſi duos addidit dies, ſextodecimo cœ-
 pta celebrari. Ea re factū eſt, ut cum uulguſ ignoraret certū Saturnaliorę diē,
 nonnulliq; à C. Cæſare inſerto die, & alię uetere more celebrarent, plures dies
 Saturnalia numerarentur: licet & apud ueteres opinio fuerit, ſeptē diebus per-
 agi Saturnalia, ſi opinio uocanda eſt, quę idoneis firmatur autoribus. Nouius
 enim probatiſſimus Atellanarum ſcriptor ait: Olim expeſtata ueniunt ſeptem
 Saturnalia. Mummius quoq; qui poſt Nouium & Pomponium diu iacētē
 artem Atellaniam ſuſcitauit: Noſtri, inquit, maiores uelut bene multa inſtituē-
 re, hoc optime à frigore fecere ſummo, dies ſeptem Saturnalia. Sed Mallius ait
 eos qui ſe (ut ſuprà diximus) Saturni nomine & religione defenderant, per tri-
 duum

Ianuarię cog-
 nomina.

Nouius Atel-
 lanarum ſcri-
 ptor.

A duū festos instituisse dies, & Saturnalia uocauisse. Vnde & Augustus, huius, inq̄t, rei opinionē secutus, in legibus iudicialijs triduo serias seruari iussit. Ma-
 furius & alij uno die, id est. xiiii. Calē. Ianuarij affuisse Saturnalia crediderunt.
 QUORŪ sententiā Fenestella cōfirmat, dicens Aeniliam uirginem decimoquin-
 to Calēdarū Ianuariarū esse damnatā. Quo die si Saturnalia gererent, nec cau-
 sam omnino dixisset. Deinde adiecit: Sequebant̄ eum diē Saturnalia. Mox ait:
 Postero autē die q̄ fuit decimustertius Calendarū Ianuariarū, Liciniam uirginem
 ut causam diceret iussam. ex q̄ ostendit decimotertio Cal. profestum esse.
 Duodecimo uero seriarū sunt diuarū Angeroniarū, cui pontifices in sacello Volu-
 piarū sacrum faciūt, quā Verrius Flaccus Angeroniā dici ait, q̄ angores ac ani-
 morū sollicitudines propiciata depellat. Mafurius adiecit, simulacrum eius deā
 B ore obligato atq̄ signato in ara Volupiarū propterea collocatum, q̄ q̄ suos do-
 lores anxietatesq̄ dissimulant, pueniant patientiarū bñficio ad maximam uolup-
 tatem. Iulius Modestus ideo sacrificari huic deā dicit, q̄ po. Romanus morbo,
 qui angina dicit̄, prēmisse uoto, sit liberatus. Vndecimo autē Calēdarum
 seriarū sunt Laribus dedicatae, quibus ædem bello Antiochiæ Aemilius Regi-
 lius p̄tor in campo Martio curandā uouit decimo Calen. seriarū sunt Iouis, quæ
 appellant̄ Larētinalia. de quibus, quia fabulari libertate sunt opiniones: Ferūt
 em̄ regnante Anco, æditiuum Herculis per sepias oriantē, deum telluris prouo-
 casse, ipso utriusq̄ manū tuētē, adiecta cōditione, ut uictus cœna scortorū mul-
 ctaret̄. Victore itaq̄ Hercule, illum Accam Larentiam nobilissimum per id
 C tempus scortorū intra ædem inclusisse cum cœna, eamq̄ postero die distulisse
 rumorem, q̄ post cōcubium dei accepisset munus, ne cōmodum primæ occa-
 sionis, cum se domū reciperet, offerendæ aspnaretur. Euenisse itaq̄, ut egressa
 mox tēplo à Carutio capto eius pulchritudine cōpellaretur, cuius uolūtatem se-
 cuta, sumptaq̄ nuptijs, post obitum uiri omnium bonorū eius facta cōpos, cum
 decederet, po. Romanum nuncupauit hæredem. Et ideo ab Anco in Velabro
 loco celeberrimo urbis sculpta est, ac solenne sacrificium eidem constitutum, q̄
 dijs manibus eius per flaminem sacrificaret̄. Iouiq̄ seriarū cōsecratae, quia existi-
 mauerunt antiqui animas à loue dari, & rursus post mortem eidem reddi. Ca-
 to ait, Larentiam meretricio quæstu locupletatā, post excessum suum po. Ro-
 mano agros Turacem, Semurium, Lincerium, & Solinium reliquisse, & ideo
 D sepulchri magnificentia, & annuarū parentationis honore dignatā. Macer histo-
 riarū libro primo, Faustuli cōiugem Accam Larētiā, Romuli & Remi nu-
 tricem esse cōfirmat. Hanc regnante Romulo, Carutio cuidā Tusco diuiti denup-
 ptā, auctamq̄ hæreditate uiri, quam post Romulo quē educaisset reliq̄t, &
 ab eo parentalia diemq̄ festum pietatis causa statutum. Ex his ergo omnibus
 colligi potest, & uno die Saturnalia fuisse, & nō nisi decimoquarto Cal. Iana-
 riarū celebrata, quo solo die apud ædē Saturni cōuiuio soluto, Saturnalia cla-
 mitabant̄, qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cum primū Sa-
 turno pariter & Opi fuerit ascriptus. Hanc autem deam Opem Saturni cō-
 iugem crediderunt, & ideo hoc mense Saturnalia, itemq̄ Opalia celebrari, qd̄
 Saturnus eiusq̄ uxor, tam frugum q̄ fructuum reptores esse credantur. Itaq̄
 omni iam factu agrorū coacto, ab hominibus hos deos coli, quasi uitæ cultioris
 g iij au-

autores, quos etiā nonnullos cœlum & terram esse p̄suasum est, Saturnumq̄ à fatu dictū, cuius causa de cœlo est: & terram Opem, cuius ope humanæ uitæ alimēta quærunť: uel ab opere, p̄ quod fructus frugesq̄ nascuntur. Huic deæ sedentes uota concipiunt, terramq̄ de industria tangunt, demonstrantes ipsam matrem terram esse mortalibus appetēdam. Philochorus Saturno & Opī pri mum in Attica statuisse aram Cecropē dicit, eosq̄ deos pro loue terraq̄ colu isse, instituissēq̄, ut patres familiarū, & frugibus, & fructibus iā coactis, passim cum seruis uelcerent, cum q̄bus patientiā laboris in colendo rure tolerauerāt, delectari em̄ deum honore seruorū contēplatu laboris. Hinc est q̄ ex instituto peregrino, huic deo sacrū apto capite facimus. Abunde iam probasse nos ex istimo, Saturnalia uno tantū die, id est decimoquarto Calendarū solita celebra ri. Sed p̄st in triduū propagata, primū ex adiectis à Cæsare huic mēsi diebus, deīn ex edictō Augusti, q̄ triū dierū serias Saturnalibus addixit. A decimo se xto igit̄ cocepta in. xiiii. desinunt, q̄ solo fieri antē consueuerant. Sed Sigillarioꝝ adiecta celebritas, in. vii. dies discursum publicū, & latitiā religionis extendit.

Non esse contēnendam sortem seruorū, cum & dñj horum curā gerant, & multos ex hijs fideles, pro uidos, fortes, & philosophos quosq̄ fuisse constet. Tum sigillarioꝝ origo que fuerit. Caput .XI.

Tunc Euangelus: Hoc quidē, inq̄r, iam ferre non possum, q̄ Prætexta tus noster in ingenij sui p̄pam, & ostentationē loquēdi, uel paulo an tē honori alicuius dei assignari uoluit, q̄ serui cū dñis uelcerent, quasi uero curēt diuina de seruis, aut sapiens quisq̄ domi suæ contumeliā tam foedæ societatis admittat. uel nunc Sigillaria, q̄ lusum reptanti adhuc infantia ofscillis fictilibus p̄bent, tētat officio religionis ascribere. Et q̄a princeps religioꝝ: pu tať, nōnulla & sup̄stitionis admilcet, quasi uero nobis fas nō sit, Prætextato ali quando nō credere. Hic cum oēs exhorruissent, Prætextatus renidens: Superstitiosum me Euangele, nec dignū cui credat̄ existimes uolo, nisi utriusq̄ tibi rei fidē asserta ratio mōstrauerit. Et ut primū de seruis loquamur, ioco ne an serio putas eē hoim genus, q̄d dñj immortales nec cura sua nec p̄uidencia di gnerent: an sortē seruos in hominū numero esse non pateris? Audi igit̄ t̄pta indi gnatio de serui supplicio cœlū penetrauerit. Anno em̄ post Romam cōditam CCCC. LXXIII. Atronus q̄dam Maximus, seruū suum uerberatum, pau buloq̄ cōstrictum, ante spectaculi cōmissionem p̄ circum egit. Ob hęc causam indignatus Iupiter, Anno cuidā per quietē imperauit, ut senatui nuntiaret, nō sibi placuisse plenū crudelitatis admilsum. Quo dissimulante, siliū ipsius mors H repentina cōsumpsit, ac post sedam denuntiationē, ob eandem negligentia, ipse quoq̄ in subitā corporis debilitatē solutus est. Sic demū ex cōsilio amicorū le ctica delatus senatui retulit: & uix cōsummato sermone, sine mora recuperata bona ualetudine, curia pedibus egressus est. Ex senatus itaq̄ cōsulto, et Meuia lege, ad propitiandū louem additus est illis Circēsis dies: isq̄ instauratius dictus est, nō à patibulo (ut quidā putant) Græco noīe ἐπι τῷ σαρκῶ, sed à redinte gratione, ut Varroni placet, q̄ instaurare ait esse instar nouare. Vides t̄pta de seruo ad deorū summū cura puenerit. Tibi autē unde in seruos tantum & tam immane fastidiū: quasi nō ex iisdē tibi & cōstent, & alant̄ elemētis, eundemq̄ spiritū ab eodē principio carpāt. Vis tu cogitare eos, q̄s ius tuum uocas, iisdē scmini-

*Seruos dñs et
se cura.*

*Seruos nō esse
contēnendos a
dominis s̄u ex
iisdē elemētis*

A seminibus ortos, eodē frui coelo, æque uiuere, æque mori: Serui sunt, imò homines. Serui sunt, imò cōserui. Si cogitaueris tātundē in utroscq̄ licere fortunæ, tam tu illū uidere libere potes, q̄ ille te seruum. Nescis qua ætate Hecuba seruire coepit, qua Croesus, qua Darij mater, qua Diogenes, qua Plato ipse? Postremo, qd̄ ita nomē seruitutis horremus? Seruus est qdem, sed necessitate. Sed fortasse libero animo seruus est. Hoc illi nocebit, si oñderis q̄s non sit. Alius li bidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omēs spei, oēs timorī. Et certe nulla seruitus turpior q̄ uoluntaria. At nos iugo à fortuna imposito, subiacentem tanq̄ miser: uilem q̄ calcamus: qd̄ uero nos nostris ceruicibus inferimus, non patimur rephendi. Inuenies inter seruos aliquē pecunia fortiorē, inuenies dñm spe lucri oclula alienorū seruorū manibus infigentē. Non ergo fortuna homines æstimabo, sed moribus. Sibi quisq̄ dat mores, cōditionem casus assignat.

B Quemadmodū stultus est, q̄ empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos: sic stultissimus est, qui hominē aut ex ueste, aut ex conditione, q̄ modo uestis nobis circūdata est, æstimandum putat. Non est mi Euāgele, q̄ amicū tm̄ in foro et i curia quæras. Si diligenter atēderis, inuenies & domi. Tu modò uiue cum seruo clementer, comiter quoq̄, & in sermonē illum, & non nunq̄ in necessariū admittē consiliū. Nam & nostri maiores omnem domini inuidiam, om̄em seruis cōtumeliam detrahētes: dominum, patrem familiās: seruos, familiares appellauerunt. Colant ergo te potius serui tui, mihi crede, q̄ timeant. Dicit aliq̄s nunc me dominos de fastigio suo deijcere, & qd̄dammodo ad pileū seruos uocare, q̄s debere dixi magis colere q̄ timere. Hæc q̄ senserit, obliuiscet id dominis paræ non esse, quod dijs satis est. Deinde, qui colitur, etiam amat, non potest amor cum timore misceri. Vnde putas arrogantissimum illud manasse prouerbiū, quod iactat: Totidem nobis hostes esse q̄t seruos: Non habemus illos hostes, sed facimus, cum in illos sup̄bissimi, cōtumeliosissimi, crudelissimi sumus, & ad rabiem nos cogunt puenire deliciæ, ut quicquid nō ex uoluntate respōdit, iram furoremq̄ euocet. Dñi em̄ animos induimus tyrannorū, & non quantū decet, sed q̄ptum libet, exercere uolumus in seruos. Nam (ut cætera crudelitatis gn̄a præteream) sunt q̄ dum se mēfæ copijs & auiditate distēdunt, circumstantibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem ut loquant, licere pmittunt. Virga murmur om̄e compescit, & ne fortuita quidē sine yberibus excepta sunt. Tulsis, sternutamentū, singultus, magno malo luitur. Sic fit, ut isti de domino loquant, quibus coram dño loqui non licet. At illi quibus nō tantū præsentibus dominis, sed cum ipsis sermo erat, quorum os non cōsuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicē, & periculū immi nens in caput suū uertere. In conuiuijs loquebantur, sed in tormentis tacebant.

C Vis exercitas in seruili pectore uirtutes recēseamus? Primus tibi Vrbinus occurrit, q̄ cum iusius occidi in Reatino lateret, latebris proditis, unus ex seruis, anulo eius & ueste insignitus, in cubiculo ad quod irruebant qui psequēbantur, pro domino iacuit: militibusq̄ ingrediētibus ceruicem p̄buit, & ictū tanq̄ Vrbinus excepit. Vrbinus postea restitutus, monumentū ei fecit, titulo scriptionis, qui tantū meritum loqueretur, addito. Aesopus libertus Demosthenis, conscius adulteri, qd̄ cum lulia patronus admiserat, tortus diuissime

constitit. & seruitus nō hominē sed fortuna sit uitium.

Cur serui dominis interdū hostes.

Al domi.

Seruorū in domos fidelitas

perfeueravit non prodere patronum, donec alijs coarguentibus cōficijs, Demosthenes ipse fateret̃. Et ne existimes ab uno facile celari posse secretum, Labianum ope libertorū latentem, ut indicarent liberti, nullo tormentorū gñe compulsi sunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem bñficio potius libertatis acceptæ, q̃ ingenio debuisse, accipe serui in dñm benignitatem, cum ipse à dño puniretur. Antium em̃ Restionē proscriptū, solumq̃ nocte fugientem, diripientibus bona eius alijs, seruus cōpeditus inscripta fronte, cum post damnationem dñi aliena esset solutus custodia, fugiētem persecutus est: hortatusq̃ ne se timeret, sciētem contumeliā suam fortunæ imputandā esse, non dño: abditumq̃ ministerio suo aluit. Cum deinde p̃sequentes adesse sensisset, senem, quē casus obtulit, iugulauit, & in constructā pyrā coniecit: qua accensa, occurrit eis q̃ Restionē quærebāt, dicens dānatum sibi p̃enas luisset, multo acrius à se uexatum, q̃ ipse uexarat: & fide habita, Restio liberatus est. Cepionē quoq̃, q̃ in Augusti necē fuerat animatus, postq̃ detecto scelere dānatus est, seruus ad Tiberim in cistā detulit, p̃uictumq̃ Hostiā in agrum Laurentem, ad uillā p̃ris nocturno itinere perduxit. Cum is deinde nauigationis naufragio unā expulsus dominum Neapoli dissimulāter occuluit: exceptusq̃ à centurione, nec pretio, nec minis, ut dñm proderet, potuit adduci. Asinio etiā Pollione acerbe cogente Pataunos, ut pecuniā & arma conferrent, dominisq̃ ob hoc latentibus, p̃mio seruis cum libertate proposito, qui dños suos proderēt, cōstat seruorū nullum uictum p̃mio dñm prodidisse. Audi in seruis, nō fidē rāum, sed & focundum bonæ inuentionis ingenū. Cum premeret obsidio Grumentū, serui relicta domina, ad hostes trāsugerunt. Capto deinde oppido, impetum in domū habita cōspiratione fecerunt, & extraxerunt dominā, uultu p̃cōnā mināte, ac uoce obuijs afferente, q̃ tandem sibi data esset copia crudelem dominā puniendi, raptāq̃ quasi ad supplicium, obsequijs plenis pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna etiā magnanimitatē, exitum mortis ludibrio p̃ferentem. Cluentiū Pelignum Italicensem, cōprehensum à cohortibus suis, ne Pompeio traderẽ, seruus eius occidit: ac se ne domino superstes fieret, interemit. C. Gracchum ex Auentino fugientem Euporus seruus, uel (ut quidā tradunt) Philocrates, dum aliqua spes salutis erat, indiuulsus comes qua potuit ratione tutatus est. Sup̃ ocisum deinde animā scissis proprio uulnere uisceribus effudit. Ipsum P. Scipionem Africani p̃rem, postq̃ cum Annibale conflixerat, faucium in equum seruus imposuit, & cæteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis p̃stitisse uiuentibus. Quid q̃ in his quoq̃ exigenda uindictæ reperitur animositas? Nā Seleuci regis seruus, cum seruiret amico eius, à quo dōminus fuerat interemptus, cenātem in ultionem domini confodit. Quid q̃ duas uirtutes, quæ inter nobiles quoq̃ unice claræ sunt, in uno uideo fuisse mācipio, imperium regendi peritiā, & imperiū contemnendi magnanimitatē? Anaxilaus em̃ Messenius, qui Messanā in Sicilia condidit, fuit Rhegynorum tyrānus. Is cum paruos relinqueret liberos, Mycitho seruo suo commendasse contentus est. Is tutelā sancte gessit, imperiumq̃ tā elementer obtinuit, ut Rhegyni à seruo regi non dedignarētur. Perductis deinde in ætatem pueris, & bona & imperiū tradidit. Ipse paruo uatico sumpto profectus est, et Olympiæ cum sum-

summa tranquillitate cōsenuit. Quid etiā in cōmune seruilis fortuna profuerit, non paucis doceēt. Bello Punico, cum deessent qui scriberētur, serui pro dominis pugnaueros se polliciti, in ciuitatē recepti sunt: & Volones (ga spōtē hoc uoluerunt) appellati. Ad Cannas quoq; uictis Romanis, octo milia seruorū empta militauerunt. Cumq; minoris captiui redimi possent, maluit se resp. seruis in tā tēpestare cōmittere. Sed & post calamitatē apud Thrasumenum: notae cladis acceptam, libertini quoq; in sacramentū uocati sunt. Bello sociali, cohortium duodecim ex libertinis cōscriptarū opera memorabilis uirtutis apparuit.

Cæsarē cum milites in amissorū locū substitueret, seruos quoq; ab amicis accepisse, & eorū sorti opera uolum esse comperimus. Cæsar Augustus in Germania & Illyrico cohortes libertinorū cōplures legit, quas uoluntarias appellauit. Ac ne putes hæc in nostra tantū contigisse rep. Borysthenidæ oppugnante Zopyrione, seruis, libertis, dataq; ciuitate peregrinis, & factis tabulis nouis, hostē sustinere potuerūt. Cleomenes Lacedæmonius, cum mille & quingenti soli Lacedæmonij qui arma ferre possent, supfuissent, ex seruis manumissis bellatorū nouem milia conscripsit. Athenienses quoq; cōsumptis publicis opibus, seruis libertatem dederunt. Ac ne in solo uirili sexu extimes inter seruos exitisse uirtutes, accipe ancillarū factū non minus memorabile: ac ne quo utilius reip. in ulla nobilitate reperias. Nonis Iulij diem festum esse ancillarū, tam uulgo notum est, ut nec origo, nec causa celebritatis ignota sit. Iunoni em Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæq; sacrificant sub arbore caprifico, in

memoriā benignæ uirtutis, quæ ancillarum animis pro cōseruatione publicæ dignitatis apparuit. Næ post urbē captam, cū sedatus esset Gallicus motus, res uero publica esset ad tæue deducta, finitimi opportunitatem inuadēdi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Posthumiū Liuium Fidenatium dictatorem. Qui mandatis ad senatū missis, postulauit, ut si uellent reliquas suæ ciuitatis manere, matrefamilia sibi & uirgines dederētur. Cumq; patres essent in ancipiti deliberatione suspēsi, ancilla nomine Tutela seu Philotis, pollicita est, se cum ceteris ancillis, sub nomine dominae ad hostes iturā: habituq; matrūfamiliā & uirginū sumpto, hostibus cum prosequentiū lachrymis ad fidem doloris ingestæ sunt. Quæ cū à Liuiō in castris distributæ fuissent, uiros plurimo uino prouocauerunt, diē festum apud se esse simulantes. Quibus soporatis, ex arbore caprifico quæ castris erat proxima, signum Romanis dederunt:

qui cūm repentina incursione superassent, memor beneficij senatus, omnes ancillas manu iussit emitti: dotemq; eis ex publico fecit, & ornatum quo tūc erāt usæ, gestare concessit, diemq; ipsum Nonas Caprotinas nuncupauit, ab illo caprifico ex qua signum uictoriæ ceperunt: sacrificiumq; statuit annua solennitate celebrandū, cui lac quod ex caprifico manat, propter memoriā facti pcedentis adhibet. Sed nec ad philosophandum ineptum, uel impar seruile ingenium fuit. Phædon ex cohorte Socratica, Socraticū & Platoni per familiaris, adeo, ut Plato eius nomini librum illum diuinum de immortalitate animæ dicaret, seruus fuit, forma atq; ingenio liberali. Hunc Cebeus Socraticus, hortate Socrate, emisse dicitur, habuisseq; in philosophiæ disciplinis. Atq; is postea philosophus illustris emerfit, sermonesq; eius de Socrate admodū elegātes leguntur.

Alij

Serui op. 4
fortitudinē in
bellis.

Ancillarū fa-
cibus insigne.

Serui philoso-
phi.

Ex Cellio. li. 2.
cap. 18.

Alij quoq; nō pauci serui fuerunt, q̄ pōst philosophi clari extiterunt. Ex q̄bus
 ille Menippus fuit, cuius libros M. Varro in satyris æmulatus est, quas alij cy
 nicas, ipse appellauit Menippeas. Sed & Philostrati piparetici seruus, Polus,
 & Zenonis stoici seruus, q̄ Perseus uocatus est: & Epicuri, cui Mys nomē fu-
 it, philosophi nō incelebres illa ætate uixerunt. Diogenes etiā cynicus, licet ex
 libertate in seruitutē uenium ierat: quē cū emere uellet Xenias Corinthius,
 & qd̄ artificij nouisset p̄contatus esset: noui, inq̄, Diogenes, hoibus liberis im-
 perare. Tunc Xenias responsum eius miratus, emisit manu: filiosq; suos ei
 tradens, accipe (inquit) liberos meos quibus imperes. De Epiceteto aut philo-
 sopho nobili, q̄ is quoq; seruus fuit, recentior est memoria, q̄ ut possit in ob-
 literata nesciri. Cuius etiā de se scripti duo uersus feruntur, ex quibus illud la-
 tent̄ intelligas, non oino dijs exosos esse, q̄ in hac uita cum ærumnar̄ uarietate
 luctantur: sed esse arcanas causas, ad quas paucoꝝ potuit peruenire curiositas.

Δὲν ἔστι πικρὸν ἡ γυναικίαν, ἢ τὸ σῶμα αἰσθητὸν,
 καὶ πικρὸν ἡ ψυχή, ἢ τὸ πνεῦμα αἰσθητὸν.

Habes (ut opinor) assertum, non esse fastidio despiciendum seruile nomen, cum
 & louē tetigerit cura de seruo: & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & phi-
 losophos etiā extitisse constiterit. Nunc de sigillaribus, ne ridenda me po-
 tius existimes q̄ sancta dixisse, paucis recensendum est. Epicadus refert, Herculē
 lem occiso Geryone, cū uictor p̄ Italiā armenta duxisset, p̄te, q̄ nunc sublicius
 dicit̄, ad tempus instructo, hoim simulacra pro numero locioꝝ, q̄s casu p̄gri-
 nationis amiserat, in fluuiū demisisse: ut aqua sc̄da in mare deuecta, pro corpori-
 bus defunctoꝝ ueluti patrijs sedibus redderent̄: & in usum talia simulacra sin-
 gendi inter sacra māsisse. Sed mihi huius rei illa origo ȳior extimat̄, quā pau-
 lo antē meminī retulisse, Pelagos postq̄ felicior interpretatio, capita, nō uiuen-
 tium, sed fictilia: & quōd̄ æstimationem, nō solum hoim, sed etiā lumen signifi-
 care docuisset, cœpisse Saturno cereos potius accēdere: & in sacellū Ditis aræ
 Saturni coherens oscilla quædā pro suis capitibus ferre. Ex illo traditū, ut ce-
 rei Saturnalibus misitarentur, & sigilla arte fictili fingerētur, ac uenalia para-
 rentur, q̄ homines pro se atq; suis piaculū pro Dite Saturno facerent. Ideo Sa-
 turnalibus talium commercioꝝ celebritas cœpta, septem occupat dies, q̄s tan-
 tum seriatos facit esse, nō festos om̄es. Nā medio, id est decimotertio Calendas
 festū probauimus: & alijs hoc asertionibus ab his probatū est, q̄ rationem an-
 ni, mensium, dierumq; & ordinationem à Cæsare digestam plenius retulerūt.

Quomodo annum ordinari populus.

Caput .XII.

Cumq; hic finē loquendi facere uellet, subiicit Aurelius Symmachus,
 perge mi Prætextate eloquio tam dulci de anno quoq; edisertare, an-
 tequam experiaris molestiam consulentis, si quis forte de præsentibus
 ignorat, quo ordine uel apud p̄sicos fuerit, uel certioribus postea regulis in-
 nouatus sit: ad quod discendum, ipse mihi uideris audientium animos incital-
 se, de diebus mensi additis disserendo. Tum ille eodem ductu orandi reli-
 qua cōtexit. Anni certus modus apud solos semper Aegyptios fuit: Aliarum
 gentiū dispari numero. pari error e nutabat. Et ut cōtentus sim referendo pau-
 carum morem regionum, Arcades annum suum tribus mensibus explicabāt,

Acar-

Apud Gelli li.
 .1. ca. 18. Mus
 legitur.

Sigillariorum
 origo que fue-
 rit.

Anni incerti-
 tudo.

- A** Acarnanes sex, Græci reliq̄ trecentis quinquagintaquatuor diebus annū propriū cōputabant. Non igit̄ mirū in hac uarietate Romanos quoq̄ olim autore Romulo, annū suū decem habuisse mensibus ordinatū: q̄a annus à Martio incipiebat, & cōficiebat̄ diebus CCC. IIII. Vt sex q̄dem mēses, id est Aprilis, Iunius, Sextilis, Septēber, Nouēber, Decēber tricenū essent dieꝝ: quatuor ꝑo, Martius, Maius, Quintilis, October, tricenis & singulis expediretur, q̄ hodieq̄ septimanas habēt Nonas, cæteri q̄ntanas. Septimanas aut̄ hñtibus ab Idibus reuertebant̄ Calendæ ad diē septimūdecimū. Vtꝛ hñtibus q̄ntanas, ad decimū octauū remeabat̄ initiū Calendæ. Hæc fuit Romuli ordinatio, q̄ primum annū mensem genitori suo Marti dicauit, quē mensem anni primum fuisse, uel ex hoc maxime probat̄, q̄ ab ipso Quintilis q̄ntus est, & deinceps pro numero noiabantur. Huius etiā die prima, ignē nouum Vestæ aris accendebāt, ut incipiēte anno, cura denuo seruādi nouati ignis incipet. Eodem quoq̄ ingrediente mense, tā in regia curijsq̄, atq̄ flaminum domibus, lauræ ueteres nouis laureis mutabant̄. Eodē quoq̄ mense & publicè & priuatim ad Annam perennā sacrificatū itur, ut annare pennarēq̄ cōmode liceat. Hoc mē se mercedes exoluebāt magistris, quas cōpletus annus deberi fecit. Comitia aut̄ spicabant̄, uectigalia locabant̄. Et seruis cœnas apponebāt matronæ, ut dñi Saturnalibus. Illæ ut principio anni ad prōptum obsequium honore seruos inuiterent, hi q̄a gratiam p̄fecti opis exoluerent. Secundum mēsem noiauit Aprilē, ut q̄dam putant, cum aspiratione, quasi Aphrilem, à spuma quā Græci uocant ἀφρο, unde orta Venus creditur. Et hanc Romuli asserunt fuisse rationē, ut primum quidē mensem à patre suo Marte, secundum ab Aenæ matre Venere nominaret: & hi potissimū anni principia seruarent, à quibus esset Romani nominis origo, cum hodie quoq̄ in sacris Martē, patrem: Venerē, genitricem uocemus. Alij putant Romulum uel altiore prudentia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinasse menses, ut cum p̄cedens Marti esset dictus, deo plerumq̄ hoim necatori, ut Homerus ait naturæ cōscius, ἄριστος θροναλοργῶν ἀσφαρίων πύχιστος κλειπῆρα secundus Veneri diceret, q̄ uim eius, quasi bñfica leniret. Nā & in duodecim zodiaci signis, quorū certa certorū numinū domicilia credunt̄, cum primum signum aries Marti assignatus sit, sequens mox Venerem, id est taurus, accepit. Et rursus è regione scorpius ita diuisus est, ut deo esset utriq̄ communis. Nec existimat̄ cœlesti ratione carere ipsa diuisio. Siquidē aculeo uelut potentissimo telo pars armata posterior, domicilium Martis est: Priorem uero partem, cui ζῆρας apud Græcos nomē est, nos libram uocamus. Venus accepit, q̄ uelut iugo cōcordi iungit matrimonia, amicitiasq̄ cōponit. Sed Cingius in eo libro quem de fastis reliquit, ait imperitē quosdam opinari Aprilē mensem antiquos à Venere dixisse: cum nullus dies festus, nullumq̄ sacrificium insigne Veneri per hunc mēsem à maioribus institutum sit. Sed ne in carminibus quidem Saliorū Veneris ulla, ut cæterorum cœlestium, laus celebratur. Cingio etiam Varro consentit, affirmās nomen Veneris ne sub regibus q̄dem apud Romanos, uel Latinum, uel Græcum fuisse, & ideo non potuisse mensem à Venere nominari: sed cum serè ante ægnoctium uernum triste sit cœlum & nubibus obductum, sed & mare nauigātibus clausum, terræ etiā ipsæ

Primus mensis, Martius.

Secundus, Aprilis.

ipsæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus cōteganť, eaq̃ oia uerno, id ē hoc mense, E
 apiantur: arbores q̃q̃, nec minus cætera q̃ cōtinet terra, apire se in germē inci-
 piāt: ab his oibus mensem Aprilem dici meritō credendū, quasi Aperilē: sicut
 apud Atheniēses ^{ἐπιδερσιπ} idē mēsis uocāť, ab eo q̃ hoc tēpore cūcta florecāt.
 Nō tñ negat Verrius Flaccus hoc die postea cōstitutū, ut matronæ Veneri fa-
 crum facerēt, cuius rei causam, q̃a huic loco nō cōuenit, p̃tereundum est.

Tertius, Ma-
 ius.

Maium Romulus tertiu poluit, de cuius nomine inter auctores lata dīsfēsiō
 est. Nā Fuluius Nobilior in fastis, q̃s in æde Herculis musarū posuit, Romu-
 lum dicit postq̃ populū in maiores iunioresq̃ diuisit, ut altera pars consilio, al-
 tera armis rep. tueretur, in honorem utriusq̃ partis, hunc Maium, sequētem
 Iunium mensem uocasse. Sunt q̃ hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis
 transisse cōmemorent, apud q̃s nunc quoq̃ uocāť deus Maius, qui est Iupiter, F
 à magnitudine scilicet ac maiestate dictus. Cingius mensem nominatum putat
 à Maia, quam Vulcani dixit uxorem, argumentoq̃ uitē, qđ flamen Vulcana-
 lis Cal. Maijs huic deæ rem diuinā facit. Sed Piso uxorem Vulcani Maiestam
 non Maiā dicit uocari. Cōtendunt alij Maiam Mercurij matrem mensi nomē
 dedisse, hinc maxime probantes, q̃ hoc mense mercatores omēs Maiæ pariter
 Mercurioq̃ sacrificant. Affirmant qdam, quibus Cornelius Labeo consentit,
 hanc Maiā cui mense Maio res diuina celebratur, terrā esse, hoc adeptam no-
 men à magnitudine, sicut & mater magna in sacris uocatur: assertionemq̃ exti-
 mationis suæ etiam hinc colligunt, q̃ sus p̃gnans ei maťať, quæ hostia est pro
 pria terræ. Et Mercurium ideo illi in sacris adiungi dicunt, q̃a uox nascenti ho- G
 mini terræ contactu datur. Scimus aut Mercurium uocis & sermonis poten-
 tem. Auctor est Cornelius Labeo, huic Maiæ, id est terræ, ædem Calen. Maijs
 dedicatā, sub nomine Bonæ deæ. Et eandem esse Bonā deam & terram, ex ipso
 ritu occultiore sacrorū doceri posse confirmat. Hanc eandem etiā Bonam, Fau-
 namq̃, Opemq̃ & Fatuam, pōtificum libris indigitari. Bonam, q̃ omīum no-
 bis ad uictum bonorū causa est: Faunā, q̃ omī usui animantium lauet: Opē, q̃
 ipsius auxilio uita cōstet: Fatuā à sando, q̃ (ut suprā diximus) infantes partu edi-
 ti, non prius uocem edunt, q̃p attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam po-
 tentiam habere Iunonis, ideoq̃ regale sceptrū in sinistra manu ei additū. Ean-
 dem alij Proserpinā credunt, porcæq̃ ei rem diuinam fieri, quia segetem quam
 Ceres mortalibus tribuit, porca depasta est. Alij ^{χρονία} ^{ἐκαστων} ^{Βουτj} Semelā
 credunt, necnō eandem Fauni filiā dicunt: obstitisseq̃ uoluntati patris in amo
 rem suum lapsi, ut & uirga myrtea ab eo uerberaret, cum desiderio patris nec
 uino ab eodem pressa cessisset. Transfigurasse se tamen in serpentem pater cre-
 ditur, & coisse cum filia. Horum omnium hoc proferunt indicij, q̃ uirgā myr-
 team in templo haberi nefas sit: q̃ super caput eius extendatur uitis, qua maxi-
 me eam pater decipere tentauit: q̃ uinum in templum eius non suo nomine so-
 leat inferri, sed uas in quo uinum inditum sit, mellarium nominetur, & uinum
 lac nuncupet: serpentesq̃ in templo eius nec terrentes, nec timentes indifferen-
 ter appareant. Quidam Medeam putant, quod in æde eius omne genus herba-
 rum sit, ex quibus antistites dant plerunq̃ medicinas: & quod templum eius
 uirum introire non liceat, propter iniuriam quam ab ingrato uiro Iasone per-
 pessa

A pessa ē. Hæc apud Græcos *ἡ δὲ γυναικεία* dicit, quā Varro filiā Fauni tradidit, adeo pudicā, ut extra *γυναικείαν* nunq̄ sit egressa, nec nomē eius in publico fuerit auditū, nec uirū unq̄ uiderit, uel à uiro uisa sit: ppter qđ nec uir tēplum eius ingrediit. Vñ & mulieres in Italia sacro Herculis nō licet interesse, q̄a Herculi (cum boues Geryonis p Italiae agros duceret) siuēti respōdit mulier, aquam se non posse p̄stare, q̄ fœminarū deæ celebratē dies, nec ex eo apparatu uiris qu stare fas esset. Propter qđ Hercules facturus sacrū, detestatus est p̄sentiam fœminarū, & Poutio ac Pinario sacrorū custodibus iussit, ne mulierem interesse pmitterent. Ecce occasio nois, quo Maiā esse eandē, & terrā, & Bonam deam diximus, coēgit nos de Bona dea quæcunq̄ comperimus protulisse.

B Iunius Maiū sequitur, aut ex parte populi (ut suprà diximus) nominatus, aut *Quartus, Iunius* (ut Cingius arbitrat) q̄ Iunonius apud Latinos antē uocitatus, diuq̄ apđ Ari- *us.* cinos, Prænestinosq̄ hac appellatione in fastos relatus sit: adeo, ut (sicut Nisus in cōmentarijs fastorū dicit) apud maiores q̄q̄ n̄os hæc appellatio mensis diu manserit: sed pōst detritis q̄busdā lris, ex Iunonio Iunius dictus sit. Nā & ædes Iunoni Monetæ Cal. Iunijs dedicata est. Nōnulli putauerunt Iuniū mensē à Iunio Bruto, q̄ primus Romæ cōsul factus est, noiatum: q̄ hoc mense, id ē Calendis Iunijs, pulso Targnio, sacrum Carnæ deæ in Cælio mōte uoti reus fecerit. Hanc deā uitalibus humanis p̄esse credunt. Ab ea deniq̄ petiit, ut iecinora & corda, quæq̄ sunt intrinsecus uiscera, salua cōseruet. Et q̄a cordis bñficio, cuius dissimulatione Brutus habebat idoneus emēdationi publici status, extirrit, hanc deā quæ uitalibus præest, tēplo sacrauit. Cui pulite habaria & larido sacri- *C* ficat, q̄ uires maxime his rebus corporis roborent. Nā & Calēde Iuniæ, fabarix uulgo uocant: q̄a hoc mēse adultæ fabæ diuinis rebus adhibentur.

Sequitur Iulius, qui cūm secundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero uocaretur: nihilominus tamen etiā post præpositos à Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen, cum nō uideretur iam quintus esse, sed septimus. Sed postea in honorē Iulij Cæsaris dictatoris, legē ferente M. Antonio Marci filio consule, Iulius appellatus est: quod hoc mense, ad quartum Idus Quintilis, Iulius procreatus sit.

*Quintus, Iulius: qui ante di-
ctus fuit quin-
tilis.*

Augustus deinde est, qui Sextilis antea uocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto, cuius uerba subieci: Cum imperator Cæsar Augustus mense Sextili, & primum consulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductæ securæq̄ sint eius auspicia ac fidē, & Aegyptus hoc mense in potestate po. Romani redacta sit, finisq̄ hoc mēse bel- *D* lis ciuilibus impositus sit, atq̄ ob has causas hic mensis huic impio felicissimus sit ac fuerit, placere senatui, ut hic mēsis Augustus appelleretur. Idem plebiscitum factum ob eandem rem, Sex. Pacubio tribuno plebem rogante.

*Sextus, Augu-
stus: qui ante
Sextilis.*

Mēsis septēber principalē sibi retinet appellationē, ex Germanici appellationē. Octobrē uero suo noīe Domitianus inuaserat. Sed ubi infaustū uocabulū ex omni ære uel saxo placuit eradi, mēses quoq̄ usurpatione tyrannicæ appella- *Sep-
tember.* tionis exuti sunt. Cautio postea principū cæterorū: diri ominis infausta uitanti- *Octauus, octo-
ber: cui Nouē-
beris, Decem-
beris, suæce-
dunt.* um, mensibus à Septēbri usq̄ ad Decembrē prisca noīa reseruauit.

Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimēlio, q̄ (sicut suprà iā diximus) annū *decē*

decem mensium, dierum uero quatuor & trecentorum habendum esse constituit: mensesq; ita disposuit, ut quatuor ex his tricenos & singulos, sex uero tricenos haberent dies. Sed cum is numerus necq; solis cursui, necq; lunæ rationibus conueniret, nonnunq; usu ueniebat, ut frigus anni æstiuus mensibus, & cōtrā calor hyemalibus proueniret. Quod ubi contigisset, tantum dierum sine dīlo mensis nomine pariebantur assumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cocli habitus instanti mensi aptus inueniretur.

De ordinatione anni p Numa, et quæ causa fuerit intercalādi, quoq; tpe primū intercalatū sit. Ca. XIII.

*Anni diuisio p
Numam.*

Sed secutus Numa, quantum sub cœlo rudi & seculo adhuc impolito, solo ingenio magistro comprehendere potuit: uel quia Græcorū obseruatione forsā instructus est, quinquaginta dies addidit, ut in trecentos quinquagintaquatuor dies, quibus duodecim lunæ cursus confici credidit, annos extenderet: atque his quinquaginta à se additis, adiecit alios sex, retractos illis sex mensibus, qui triginta habebant dies, id est de singulis singulos: factosq; quinquaginta & sex dies, in duos nouos mēses pari ratione diuisit: ac de duobus priorum Ianuarium nuncupauit, primumq; anni esse uoluit, tãquam bicipitis dei mensem, respicientem ac prospicientem transacti anni sinem, futuriq; principia. Secundum dicauit Februo deo, qui lustrationum potens creditur. Lustrari autem eo mense ciuitatē necesse erat, quo statuit, ut iusta dijs manibus soluerent.

Numæ ordinationem finitimi mox secuti, totidem diebus, totidemq; mensibus, ut Pompilio placuit, annū suum computare cœperunt. Sed hoc solo discrepabant, quod menses undetricenum, tricenumq; in numero alternauerunt. Paulo post Numa in honorem imparis numeri, secretū hoc & ante Pythagorā parturiente natura, unum adiecit diem, quē Ianuario dedit, ut tam in anno q; in mensibus singulis, præter unum Februariū, impar numerus seruarietur. Nam quia duodecim menses, si singuli aut pari aut impari numero putarentur, consummationem parem facerent: unus pari numero institutus, uniuersam putationē imparē fecit. Ianuarius igit, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, undetricenis censebantur diebus, & quintanas Nonas habebant. Ac post Idus in omnibus septēdecim ad Calendas computabant. Martius uero, Maius, Quintilis, & October, dies tricenos singulos possidebant. Nonæ in his septimanæ erant. Similiterq; post Idus, decē & septē dies in singulis, usq; ad sequentes Calēdas computabant. Sed solus Februarius uiginti & octo retinuit dies, quasi inferis & diminutio & par numerus conueniret.

*Intercalatio-
nis causa.*

Cum ergo Romani ex hac distributione Pompilij, ad lunæ cursum, sicut Græci, annū propriū computarent, necessario & intercalarem mensem instituerunt more Græcorū. Nā & Græci cū animaduertent, temerē se trecentis quinquagintaquatuor diebus ordinasse annū, quā appareret de solis cursu, qui trecentis sexagintaquinq; diebus & quadrante zodiacū conficit, deesse anno suo undecim dies & quadrantē, intercalares statuta ratione cōmenci sunt: ita ut octauo q; anno nonaginta dies, ex quibus tres mēses tricenum dierū cōposuerunt, intercalaret. Id Græci fecerunt, quā erat opus atq; difficile, oibus annis undecim dies & quadrantē intercalare. Itaq; maluerunt hūc numerū octies multiplicare, & nonaginta dies, qui nascunt si quadrās cū diebus undecim octies cōponat, inserere,

inferere, in tres menses (ut diximus) distribuēdos. Hos dies *ἡμέρας τρεῖς*, menses uero *ἡμερολογίαις* appellabant. Hunc ergo ordinē Romanis quoq; imitari placuit, sed frustra: quippe fugit eos, diem unum (sicut supra admonuimus) additum à se ad Græcū numerū, in honorē imparis numeri. Ea re p̄ octenniū cōuenire numerus atq; ordo non poterat. Sed nondum hoc errore compto, p̄ octo annos, nonaginta quasi supfundendos Græcorū exemplo computabant dies: alternisq; annis binos & uicenos, alternis ternos uicenosq; intercalares expēfabant intercalationibus quatuor. Sed octauo quoq; anno, intercalatores octo affluebant dies ex singulis, quibus uertentis anni numerū apud Romanos super Græcum abūdasse iam diximus. Hoc quoq; errore iam cognito, hæc species emendationis inducta est: Tertio quoq; octennio ita intercalandos dispensabant dies, ut non nonaginta, sed sexaginta sex intercalarent, cōpensatis uigintiquatuor diebus pro illis, qui per totidem annos supra Græcorū numerū creuerant. Omni autem intercalationi mensis Februarius deputatus est, quoniam is ultimus anni erat. Quod etiam ipsum de Græcorū imitatione faciebant. Nam & illi ultimo anni sui mensi, supfluos interferebant dies; ut refert Glaucippus, qui de sacris Atheniensium scripsit. Verū una re à Græcis differēbant: nam illi confecto ultimo mense, Romani non confecto Februario, sed post uigesimaltertiū diem intercalabant, terminalibus scilicet iam pactis. Deinde reliquos Februarii mensis dies, quæ erant quinque, post intercalationem subiungebant: credo uetere religionis suæ more, ut Februarium omnino Martius sequeretur.

C Sed cum sæpe eueniret, ut nūdinæ modò in anni principem diem, modò in Nonas caderent (utrunq; autē p̄nciosum reip. putabatur) remedium quo hoc auerteret excogitatum est. Quod aperiemus, si prius ostenderit, cur nundinæ uel primis Calēdis, uel Nonis omnibus cauebantur. Nam quoties incipiente anno, dies ceperit quæ adiectus est nūdinis, omnis ille annus infaustis casibus luctuosus fuit, maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista firmata est.

*De nundinis -
rundiæ.*

Nonis autē conuentus uniuersæ multitudinis uitandus existimabatur, quoniam po. Romanus, exactis etiam regibus, diem hūc Nonarū maxime celebrabat, quem natalē Ser. Tullij existimabant. Quia cum incertū esset, quæ mēse Ser. Tullius natus esset, Nonis tamē natum esse cōstaret, omnes Nonas celebri notitia frequentabāt. Veritos ergo quæ diebus p̄erant, ne quæ nundinis collecta uniuersitas ob regis desiderium nouaret, cauisse, ut Nonæ à nundinis segregarentur. Vnde dies ille, quæ abundare annum diximus, eorū est p̄missus arbitrio, qui factis p̄erant, ut cum uellent intercalaret: dummodo cum in medio terminaliorū, uel mensis intercalaris ita locarent, ut à suspecto die celebritatem auerterent nundinarū. Atq; hoc est, quod quidā ueterū retulerunt, non solum mensem apud Romanos, uerum etiam diem intercalarem fuisse.

Quando autē primum intercalatum sit, uarie refert, & Macer quodam Licinius eius rei originē Romulo assignat. Antias lib. ii. Numā Pompilium sacrorū causa id inuenisse cōtendit. Iunius Ser. Tullium regē, primum intercalasse commemorat, à quæ & nundinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert lib. iii. magistratum, decē uiros qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Calsius eosdem scribit autores. Flauius id egisse M. consulem di-

*Quo tempore
primum inter
calatum sit.*

lem dicit, ab urbe condita anno quingentesimo sexagesimo secundo, inito mox bello Aetolico. Sed hoc arguit Varro, scribendo antiquissimam legem fuisse incisam in columna aerea, à L. Pinatio & Furio consulibus, cui mentio intercalaris ascribitur. Hæc de intercalandi principio satis relata sint.

Quæ in modum, primum Iulius, deinde Augustus Cæsares annum currexerint. Cap. .XIII.

VERUM fuit tempus, cum propter superstitionem intercalatio omnis omiſſa est, nonnunquam uero per gratiam sacerdotum, quæ cum publicanis proferri, uel imminui consilio anni dies uolebatur: modo auctio, modo retractio dierum proueniebat, & sub specie obseruationis, emergebat maior confusionis occasio. Sed postea C. Cæsar omnem hanc inconstantiam tempore, uagâ adhuc & incertâ, in ordinem statuta definitionis coegit, adnitenti sibi M. Fauio scriba, quæ scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, ut & ordo eorum inueniri facillime posset, & inuento certus status perseveraret. Ergo C. Cæsar exordium nouæ ordinationis initurus, dies omnes quæ confusionem adhuc poterant facere, consumpsit: cæque re factum est, ut annus confusionis ultimus, in .CCCC. XLIII. dies protenderet. Post hoc imitatus Aegyptios, solos diuinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, quæ diebus. CCC. LXV. & quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit. Nam sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in zodiaci circuitu consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est quem pagit, dum ad id signum se denuo uertit, ex quo digressus est, unde annus uertens uocatur, & habet magnus, cum lunæ annus breuis putetur. Horum Vergilius utrumque complexus est: Interea magnum sol circumuoluit annum. Hinc Attæius Capito annum à circuitu temporis putat dictum, quia ueteres ante, pro circum ponere solebant, ut Cato in originibus oratorum: An terminum. i. circum terminum, & ambire pro circumire. CCC. & LXV. dies, quibus sol iustrat zodiacum, efficerent: Et ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoque anno, sacerdotes quæ curabatur, mensibus ac diebus unum intercalarent diem: eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur, id est ante quatuor ultimos Februarii mensis dies, idque bifextum censuit notandum. Dies autem. X. quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit: In Ianuarium & Sextilem & Decembrum binos dies inseruit. In Aprilem autem, Iunium, Septembrum, Nouembrum, singulos. Sed neque mensi Februario addidit diem, ne deo infero religio immutaretur: & Martio, Maio, Quintili, Octobri seruauit pristinum statum, quæ satis pleno erant numero. i. dierum singulorum tricenorumque. Ideo & septimanas habent Nonas, sicut Numa constituit, quia nihil in his Iulius mutauit. Sed Ianuarius, Sextilis, December, quibus Cæsar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarem coepissent, quantas tamen habent Nonas, & ab Idibus illis sequentes Calendas, in undeciesimum reuertuntur: quia Cæsar quos addidit dies, neque ante Nonas, neque ante Idus inferere uoluit, ne Nonarum aut Iduum religionem, quæ statuto erat die, nouella comprehensio corrumpere. Sed nec post Idus mox uoluit inferere, ne feriarum quarumque uiolaret indictio. Sed partem cuiusque mensis feriis, locum diebus aduenis fecit. Et Ianuario quidem dies, quos dicimus quartum & tertium Cal. Februarii ad dedit: Aprili, tertium Cal. Martias: Iunio, tertium Cal. Iulias: Augusto, quartum &

A tum & tertium Cal. Septembris: Septēbri, tertium Cal. Octobris: Nouembri, tertium Cal. Decembris: Decēbri uero, quartum & tertium Cal. Ianuarias. Ita factum est, ut cum omnes hi menses quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Calendas ad septimūdecimum reuerentes, postea ex augmento additorum dierum, hi qui duos acceperunt, ad nonūdecimum: qui uero unum, ad octauūdecimū haberent reditum Calendarum. Ferialium tamen cuiusque mensis ordo seruatus est. Nam si cui serē tertius ab Idibus dies festus aut feriatius fuit, & cum ad sextūdecimū dicebatur, etiā post augmentum die rum, eadem religio seruata est, ut tertio ab Idibus die celebraretur: licet ab incremento non iam ad decimū sextum Calendas, sed ad septimūdecimū si unus, ad decimū octauum si duo sunt additi, diceretur. Nam ideo nouos dies

B circa finem cuiusque mensis inseruit, ubi finem omnium que in mense erant reperit feriarum, adiectosque omnes se dies fastos notauit, ut maiorem daret actionibus libertatem, & non solum nullum nefastum, sed nec comitialē quencumque de adiectis diebus instituit, ne ambitioem magistratum augeret adiectio. Sic annum ciuilem Cæsar habitis ad lunam dimensionibus constitutum, edicto palam posito publicauit.

Et huc usque error stare potuisset, ni sacerdotēs sibi errorem nouum ex ipsa emendatione fecissent. Nam cum oporteret diem, qui ex quadrantibus consistit, quarto quoque anno cōfecto, antequam quintus inciperet, intercalare: illi quarto non peracto, sed incipiente, intercalabant. Hic error sex & triginta annis permansit, quibus annis intercalati sunt dies duodecim, cum debuerint intercalari non uem. Sed hunc quoque errorem serō dephensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine intercalari die transigi iussit, ut illi tres dies, qui per annos triginta & sex uitio sacerdotalis festinationis excreuerant, sequentibus annis duodecim nullo die intercalato deuorarentur. Post hoc unum diem, secundum ordinationem Cæsaris, quinto quoque incipiente anno, intercalari iussit, & omnem hunc ordinem ætæ tabulæ ad æternam custodiam incisione mandauit.

Anni correctio per Augustum facta.

De Calendis, Idibus, ac Nonis.

Caput

.XV.

Tunc Horus: Dies quidem hic (inquit) intercalaris, antequam quintus annus incipiat inferendus, cum Aegypti matris artium ratione cōsentit. Sed in illorum mensibus explicandis uidetur operosum, quos tricenum dierum omnes habent, eo quod explicitis duodecim mensibus, id est. CCC. LX. diebus exactis, tunc inter Augustum atque Septēbrem reliquis quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus consistit. At hic, non à primo in ultimū mēsis diem ad incrementum cōtinuum numerus accedit, sed post Calēdas dirigit in Nonas, inde ad quasdam Idus defecti audio. Post rursus, ni fallor, imò ut nunc quoque retulisti, in sequentes Calendas. Quæ omnia quod sibi uelint, scire eadem uellem. Nam illud nec cōsequi posse me spero, ut uocabula comprehendam, que singulis apud uos diebus addunt, dum alios fastos, uariisque alios nominibus nuncupatis. Nundinas quoque uestras nescire me fateor, de quibus obseruatio tam diligens, tam cauta narrat. Hæc nec mihi erubescendum est ignorare peregrino, à te uero Prætextate discere nec ciuē puderet. Tunc Prætextatus: Non solum tibi (inquit) Hore, cum sis Aegypto oriundus, sed ne nobis quidem quibus origo Romana est, erubescendum puto quaerere, quod quaesitu di

Proponit Horus et de quibus detineps disputabitur.

h ij gnum

*Inuentione mensis
cuiusque et quot
singulorum fue-
rint dies ex or-
dinatione Ro-
muli.*

gnum omnes ueteres putauerunt. Nam de Cal. Nonis, & Idibus, deque feriis uarijs obseruationibus, innumeros autores cura quaestionis exercuit: & ideo nos E
 quod de his ab omnibus dicta sunt, in unum breuiter colligemus. Romulus cum ingenio acri quidem, sed agresti, statu, proprii ordinaret imperij, initium cuiusque mensis ex illo sumebat die, quod nouam lunam contigisset uideri. Quia vero non continuo euenit, ut eodem die semper appareat, sed modo tardius modo celerius ex certis causis uideri solet, contigit, ut dum tardius apparuit, praecedenti mensi plures dies: aut cum celerius, pauciores darentur: & singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addidit. Sic factum est, ut alij triginta & unum, alij undetriginta sortiretur dies. Omnibus tamen mensibus ex die Nonarum, Idus nono die representari placuit, & inter Idus ac sequentes Cal. constitutum est, sexdecim dies esse numerandos. Ideo mensis huberior, duos illos quibus augebatur dies, inter Cal. suas & Nonas habebat. Hinc alij quintus a Calendis dies, alij septimus Nonas facit. Caesar tamen (ut supra diximus) statuta sacra custodiens, nec in illis mensibus quibus binos adiecit dies, ordinem uoluit mutare Nonarum: quia pactis totius mensis feriis, dies suos rei diuiniae cautus inseruit. Priscis ergo temporibus, antequam facti a Cn. Flauio scriba inuitis prius, in omnium notitia proderent, pontifici minori haec prouincia delegabatur, ut nouae lunae primum obseruare aspectum, uisumque regi sacrificulo nuntiaret. Itaque sacrificio a rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex, calata, id est uocata, in Capitolium plebe, iuxta curiam Calabram, quae caesae Romuli proxima est, quae numero dies a Calendis ad Nonas superessent, pronuntiabat: & quantanas quidem quies dicto uerbo *καλοῦ*, septimanas repetito septies praedicabat. Verbum G
 autem *καλοῦ* Graecum est, id est uoco. Et hunc diem quoque ex his diebus qui calarentur primus esset, placuit Calendas uocari. Hinc & ipsi curiae, ad quam uocabantur, Calabrae nomen datum est, & classis, quae omnibus in eam populus uocaretur. Ideo autem minor pontifex numerum dierum qui ad Nonas superessent calando prodebat, quod post nouam lunam oportebat Nonarum die populares qui in agris essent confluere in urbem, accepturos causas feriarum a rege sacrorum, scituosque quod esset eo mense faciendum.

*Calende unde
dicitur.*

Nonae.

*Idus unde no-
cate.*

Vnde quidam hinc Nonas extimant dictas, quasi nouae initium obseruationis, uel quod ab eo die semper ad Idus nouem dies putentur: sicut apud Thuscum Nonae plures habebantur, quod hi nono quoque die regem suum salutabant, & de proprijs negotijs consulebant. Iduum porro nomen a Thuscis, apud quos is dies Ius uocatur, sumptum est. Item autem illi interpretabantur Iouis fiducia. Nam cum Iouem accipiamus lucis auctorem, unde et Lucretium Salij in carminibus ca- H
 nunt, & Cretenses *Δία τῆς ἡμετέρας* uocant, ipsi quoque Romani Diespitrem appellant, ut diei praem, iure hic dies Iouis fiducia uocatur, cuius lux cum solis occasu non finitur, sed splendorem diei & noctis continuat, illustrata luna, quod semper in plenilunio, id est medio mense, fieri solet. Diem uero, quod uel nocturnis caeret tenebris, Iouis fiduciam Thusco nomine uocauerunt: unde & omnes Idus Iouis ferias obseruandas sanxit antiquitas. Alij putant Idus, quod ea die plena luna uideatur, a uidendo uidus appellatas, mox litteram u detractam. Sicut contra, quod Graeci *Ἰδύς* dicunt, nos u littera addita, uidere dicimus. Nonnullis placet, Idus dictas uocabulo Graeco *ἰδύς* esse, quod eo die plenam speciem luna demonstrat. Sunt quoque existimet Idus ab oue iduli dictas, quam hoc nomine uocant Thusci, & omnibus Idibus ouis im-
 mola-

molat à flamine. Nobis illa ratio nois uero propior existimatur, ut Idus uocemus diem q̄ diuidit mensē. Iduare em̄ Hetrusca lingua diuidere est: unde uidua quasi ualde idua, id est ualde diuisa: aut uidua, id est à uiro diuisa.

¶ Vt autē Idus omnes Ioui, ita omēs Calendas lunoni tributas, & Varronis & pōtificialis confirmat autoritas. Qd̄ etiā Laurentes patrijs religionibus seruant, q̄ & cognomen deæ ex ceremonijs addiderunt, Calendarē lunonem uocantes. Sed & omnibus Calendis à mense Martio ad Decēbrem huic deæ Calendarz die supplicāt. Romæ quoq̄ Cal. omnibus, p̄terc̄p̄ pontifex minor, in curia Calabra rem diuinā lunoni facit. Etiā regina sacrorz, id est regis uxor, porcam uel agnā in regia lunoni immolat, à qua etiā Ianum lunoniū cognouitum diximus, q̄ illi deo omnis ingressus, huic deæ cuncti Calendarz dies uidentur ascripti. Cum em̄ initia mēsiū maiores nostri ab exortu lunæ seruauerint, iure lunoni Calendas addixerunt: nam ac lunonem eandem putantes, uel quia luna p̄ aërem meat, unde & Græci lunā ἀἴρῃ nuncupauerunt, quasi ἀερόβουλος, q̄ aëra faciat, luno autem aëris arbitra est, merito initia mensium, id est Calendas huic deæ consecrauerunt. Nec hoc p̄termiserim, q̄ nuptijs copulandis Calendas, Nonas, & Idus religiosas, id est deuitandas, censuerunt. Hi em̄ dies p̄æter Nonas seriatī sunt, serijs autem uim cuiq̄ fieri piaculare est. Ideo tūc uitanā nuptiæ, in q̄bus fieri uis uirginibus uidetur. Sed Verrium Flaccum iuris pontificij peritissimum, dicere solum refert Varro, quia serijs tergere ueteres fossas liceret, nouas facere ius non esset, ideo magis uiduis q̄ uirginibus idoneas esse serias ad nubendum. Subijciat aliquis: Cur ergo Nonis si serias dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Huius quoq̄ rei in aperto causa est. Nam quia primus nuptiarz dies uerecundiz datur, postridie autem nuptiā in domo uiri dominium incipere oportet adipisci, et rem facere diuinam: omēs aut postriduani dies, seu post Calendas seu post Nonas Idus ue, ex æquo atri sunt. Ideo & Nonas inhabiles nuptijs esse dixerunt, ne nupta, aut postera die libertatē auspicaret uxoriam, aut atro immolaret, quo nefas est sacra celebrari.

Quæ discrimina diuersitatesq̄ fuerint dierum apud Romanos. Caput .XVI.

Sed quæ nos ad cōmemorationem dierz ordo deduxit, de hoc quoq̄ quod Horii nri cōsultatio continet, pauca dicenda sunt. Numa ut in mensibus annū, ita in dies mensē quenc̄p distribuit: diesq̄ oēs aut festos, aut profestos, aut intercos uocauit. Festi dijs dicati sunt. Profesti hominibus ob admistrandā rem priuatā publicamq̄ cōcessi. Intercisi deorz hoimq̄ communes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, seriaz. Profestis, fasti, comitiales, cōperē dini, stati, pliares. Intercisi, in se, nō in alia diuidūtur. Illorz em̄ dierz quibusdā horis fas est, quibusdam fas non est ius dicere. Nā cūm hostia cæditur, sari nefas est: intercæsa & porrecta, sari licet: rursus, cūm adoleat, non licet. Ergo de diuisione festorz & profestorz dierz latius differendum est. Sacra celebritas est, uel cūm sacrificia dijs offeruntur, uel cūm dies diuinis epulationibus celebratur, uel cūm ludi in honorem aguntur deorz, uel cūm seriaz obseruantur. Feriaz autem publicarz ḡna sunt quatuor. Aut em̄ statiaz sunt, aut conceptiaz, aut imperatiaz, aut nundinæ. Et sunt statiaz uniuersi populi communes, certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis, statis obseruationibus anno-

tate, in quibus præcipue seruantur agonalia, carmentalia, luper calia. Concepti^B uæ sunt, quæ quotannis à magistratibus uel sacerdotibus concipiunt, in dies, uel certos, uel etiã incertos: ut sunt Latinæ, Paganalia, Sementinæ, Cõpitalia. Im peratiuæ sunt, quas cõsules uel ptores pro arbitrio potestatis indicunt. Nundinæ sunt paganorũ, id est rusticorũ, quibus conueniunt negotijs ppris uel mercibus prouiduri. Sunt pterea feræ propriæ familiæ, ut Claudiæ familia, uel Aemiliæ, seu Iulix, siue Corneliæ: & si quas ferias proprias quæcũque familia ex usu domesticæ celebritatis obseruat. Sunt singulorũ, ut nataliũ, fulgurũque susceptiones. Item funerũ atque expiationum. Apud ueteres quocũque noiaisset Salutẽ, Semoniam, Seiam, Segetiã, Tutilianã ferias obseruabat. Itẽ Flaminica, quoties tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos. Affirmabant autẽ sacerdo^P tes pollui ferias, si indictis cõceptisq; opus aliquod fieret. Præterea regem sacerdotũ flaminesq; non licebat uidere ferijs opus fieri: & ideo per pconem denũtiabant, ne quid tale agerẽt, & pcepti negligens multabatur. Præter multã uero affirmabant eum quod talibus diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere, prudentẽ expiare nõ posse Scæuola p̄tifer asseuerabat. Sed Vm bro negat eũ pollui, quod opus uel ad deos pertinens, factorum uel causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitæ utilitatem respiciens actirasset. Scæuola deniq; consultus quid ferijs agi liceret, respondit, quod prætermissum noceret. Quapropter si bos in lpecũ decidisset, eumq; pater familiæ adhibitis operis liberasset, non est uisus ferias polluisse: nec ille quod trabem tecti fractã sulciendo ab imminente uin dicauit ruina. Vnde & Maro omniũ disciplinarũ peritus, sciens lauari ouem, ^G aut lanæ purgandæ, aut scabiei curandæ gratia, pronuntiavit tunc ouem per scribas licere merari, si hoc remedij causa fieret: Balantumq; gregẽ fluuii mersare salubri. Adijciendo em̄ salubri, ostendit aucterẽdi morbi gratia tantũmodo, nõ etiã ob lucrum purgandæ lanæ causa fieri, cõcessum. Hæc de festis & quod inde nascuntur, quod etiam nefasti uocant. Nunc de profestis, & qui ex his procedũt loquamur, id est fastis, comitalibus, cõperendinis, statis, pliaribus. Fasti sunt, quibus licet dari p̄tori tria uerba solennia: do, dico, addico. His cõtrarij sunt ne fasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. Et fastis quidẽ lege agi potest, cum populo non potest, comitalibus utrunq; potest. Cõperendini, quibus uadimoniu licet dicere. Stati, quod iudicij causa cum pegrino instituunt, ut Plautus in Curculione: Status cõdictus cum hoste, intercellit dies. Hostem nũc more uetere significat pegrinum. Præliares ab iustis non segregauerim: siquidẽ ^H iusti sunt cõtinui triginta dies, quibus exercitui imperato, uexillũ rufi coloris in arce positũ est. Præliares autẽ omnes, quibus fas est res repetere, uel hostẽ latessere. Nam cum Latia, hoc est Latinarũ solenne concipiẽt, item diebus Saturnaliorũ: sed & cum mundus patet, nefas est plium sumere. Quare nec Latinarũ tempore, quod publice quõdam induciæ inter Romanum populum. Latinorũq; firmatæ sunt, inchoari bellũ decebat: nec Saturni festo, quod sine ullo tumultu bellico creditur imperasse: nec patente mundo, quod sacrum Diti patri & Proserpinæ dicatum est, meliusq; oclusa Plutonis fauce, eundem ad plium putauerunt. Vnde & Varro ita scribit: Mundus cum patet, deorum tristitium atque inferũm quasi ianua patet, propterea nõ modo prælium committi, uerum etiam delectum rei milita-

Georgico.

Profesti dies.

A militaris causa habere, ac militē proficisci, nauē soluere, uxorem liberūm quaerendorū causa ducere, religiosum est. Vitabāt ueteres ad uiros uocādos etiam dies, q̄ essent notati rebus aduersis. Vitabant etiā ferijs, sicut Varro in augurū libris scripsit in hæc uerba: Viros uocare ferijs non oportet: si uocauit, piaculū esto. Sciendum est tñ, eligendi ad pugnandū diem Romanis tunc fuisse licentiā, si ipsi inferrēt bellum: at cum excipent, nullum obstituisse diem, q̄ minus uel salutē suam, uel publicā defenderent dignitatem. Quis etiā obseruationi locus, cum eligendi facultas non sup̄sit: Dies aut̄ postriduanos ad om̄ia maiores nostri cauēdos putarunt, q̄s etiam atros, uelut inaususta appellatione, dānarunt. Eosdem tñ nonnulli communes, uelut ad emēdationem nominis uocitauerūt. Horū causam Gellius annalium libro. xv. & Cassius Hemina historiæ libro B sc̄do referunt: Anno ab urbe condita CCC. LXIII. à tribunis milium Virgulo Manlio, Folio Posthumio, collegisq̄ eorū, in senatu tractatū, quid esset, propter qd̄ toties inter paucos annos male esset afflicta resp. & ex p̄cepto patrum L. Agnium aruspice in senatū uenire iustum religionum requirendas; gratia, dixisse, Q. Sulpitium tribunum militum ad Alliā aduersum Gallos pugnatū, rem diuinam dimicādi gratia fecisse postridie Idus Quintilis. Item apud Cremeram, multisq̄ alijs temporibus & locis, post sacrificium die postero celebratum, male cessisse cōsuetum. Tunc patres iussisse, ut ad collegium pontificum cum de his religionibus referret: p̄ticipesq̄ stauisse, postridie omes Calēdas, Nonas, Idus, atros dies habendos: ut hi dies ne que p̄liāres, neq̄ puri, neq̄ comitiales essent. Sed & Fabius Maximus Seruilianus pontifex in libro. xii. negat oportere atro die parentare. q̄a tunc quoq̄ lanam louemq̄ p̄ferari necessē est, quos nominari atro die non oportet. Ante diem quoq̄ quartum Calēdas uel Nonas uel Idus, tanquam inominalem diem pleriq̄ uitant. Eius obseruationis an religio ulla sit tradita, quaeri solet. Sed nos nihil super ea re scriptū inuenimus, nisi quod Q. Claudius annalium quinto, cladem illam uastissimā pugnae Cannensis, factam refert ante diem quartum Nonas Sextilis. Ad rem sane militarem nihil attingere notat Varro, utrum fastus uel nefastus dies sit, sed ad solas hoc actiones respicere priuatas.

Eadē feri Gellius li. 5. ca. 17

Gellius eodē loco.

Qd̄ autē nundinas ferias dixi, potest argui, q̄a Titus de ferijs scribens, nundinarū dies nō inter ferias retulit, sed tñ solennes uocauit. Et qd̄ Iulius Modestus affirmat, Messala augure cōsulente p̄ticipes, an nundinas Romanae: Nonarumq̄ dies ferijs tenerent, r̄ndisse eos, nundinas sibi ferias non uideri. Et qd̄ Trebatius in lib. i. religionum ait, nundinis magistratū posse manumittere, iudiciaq̄ adijcere. Sed cōtrā, Iulius Cæsar. xvi. auspicioꝝ libro, negat nundinis concionē aduocari posse, id est cum populo agi: ideoq̄ nūdinis Romanorum haberi comitia nō posse. Cornelius etiā Labeo. i. fastoꝝ libro, nūdinis ferias esse pronūtiat. Causam ȳo huius uarietatis apud Granium Licinianum lib. ij. diligens lector inueniet. Ait etiā, nundinas Iouis ferias esse, siquidem flaminica om̄ibus nundinis in regia Ioui arietem soleat immolare. Sed lege Hortensia cōstitutum, ut fastæ essent, uti rustici qui nundinandi causa in urbem ueniebant, lires cōponerent. Nefasto etiā die pratori dari non licebat. Ergo qui ferias dicūt, à mendacio uindicanē patrociniū uictuatis: qui contrā sentiunt, æstimatū æta

Nūdine an ferie sint.

Nundinarum
origo.

tis, quæ legē secuta est, uera depromunt. Hæc originem quidem Romulo assignat, quem cōmunicato regno cum T. Tatius, sacrificijs & sodalitatibus institutis, nundinas quoq; adiecisse cōmemorant, sicut Tuditanus affirmat. Sed Cassius Ser. Tullium fecisse nundinas dicit, ut in urbem ex agris conuenirent, urbanas rusticasq; res ordinaturi. Geminus ait, diē nundinæ exactis iam rebus coepisse celebrari: quia pleriq; de plebe repetita Ser. Tullij memoria, parē tarent ei nundinis. Cui rei etiā Varro consentit. Rutilius scribit, Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent: nono autem die, intermisso rure, ad mercatum legesq; accipiendas Romam uenirēt, & ut scita atq; cōsulta frequentiore populo referrentur, q̄ trinundino die proposita, à singulis atq; uniuersis facillē noscebant. Vnde etiam mos tractus, ut leges trinundino die promulgarent. Ea re etiam cādudatis usus fuit in comitium nundinis uenire, & in colle consistere, unde coram possent ab uniuersis uideri. Sed hæc omnia negligentius haberi coepta, & post abolita, postq̄ in trinundino etiam ob multitudinē plebis frequentes adesse coeperunt. Est etiam Nundina Romanorū dea, à nono die nascentium nuncupata qui lustricus dicitur. Est autem lustricus dies, quo infantes lustrantur, & nomen accipiunt. Sed is maribus nonus, octauus est foeminis.

Nundina Ro-
manorū dea.

Plene (ut arbitror) anni ac mensiū cōstitutione digesta, habet Horus quoq; noster, qd̄ de diez uocabulis & obseruatione cōsuluit. Et scire eadem uelim, nunqd̄ sit qd̄ argutus Niligena, & gentis accola numerorū potentis, ex hoc ordine Romanæ dispelationis irrideat: an Thuscum quoq; Tiberim aliquē ex disciplinis suis hauisse cōsentiat. Subiecit Eustachius: Non solū Horus noster grauis uir & ornatus, sed nec quisq; alius (ut extimo) tam futillis posset esse iudicij, q̄ Romani anni sic ad unguē, ut aiunt, emendatū ordinē nō probaret. cui maiorē gratiā & tenax memoria & luculenta oīo referentis adiecit: Nec mirū si hæc digeries morsum rephensionis euasit, cui accersita ē ab Aegypto postre mæ correctionis autoritas. Nā Iulius Cæsar, ut siderū motus, de quibus nō indo ctos libros reliqt, ab Aegyptijs disciplinis hausit, ita hoc q̄q; ex eadē institutio ne mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tēpus extenderet. Latij yō ue teres incolæ, quia nihil iam tum discere ab Aegypto licebat, ad quam nullus illis com meatus patebat, morē Græciæ in numerādis mensiū diebus secuti sunt: ut retroer sum cedente numero, ab augmēto in diminutionē computatio resolu ta defineret. Ita em̄ nos decimum diem, dein nonū, & postea octauū dicimus, ut Athenienses Ἀνάριον ἢ ἕκτερι φθινόροτο μῆνας soliti sunt dicere. Homerus quoq; cum ait, Ἐ μὲν φθινόροτο μῆνας, Ἐ δ' ἰσαμῖνοιο, qd̄ aliud nisi illū φθινόροτα dicit, cuius pau latim deficiētis supputatio in nomē definit secuturi: & ἰσαμῖνον illum, qui p̄cedit numerū successurus priori in defectū meanti. Qd̄ & Homerus noster Mantuanus intelligens, illud stare dici, ad quod accedit, ait: Stat sua cuiq; dies. extremum diem stare dicens, quasi ad quē per omēs eatur. Idem poeta doctrina ac uerecundia iuxta nobilis, sciens Romanos ueteres ad lunæ cursum, & sequentes ad solis anni tēpora digessisse, utriusq; seculi opinioni reuerentiam seruans: Vos ò clarissima mūdi Lumina, inquit, labentē cælo quæ ducitis annum, Liber & alma Ceres, tam lunam q̄ solem duces anni hac inuocatione designans.

Ancid. 10.

Omnes

Omnis deos referri ad solem. Et quod ex uarijs Apollinis ostendantur nominibus, ipsum eundem esse deum quem solem dicimus.

Caput .XVII.

Hic Auienus: Hoc eodem mecum multum ac frequenter agitaui, quod sit quod solem modo Apollinem, modo Liberum, modo sub aliarum appellationum uarietate ueneremur. Et quia sacrorum omnium praefulem esse te Vecti Praetextate diuina uoluerunt, perge quae ratione mihi tanta sub uno numine in nominibus diuersitatis aperire. Tum Vectius: Causa ex times mi Auiene, poetae gregem cum de dijs fabulant, non ab adytis plerumque philosophiae femina mutuari. Nam quod omnes penes deos duntaxat quod sub caelo sunt, ad solem referunt, non uana supstitio, sed ratio diuina commendat. Si enim sol (ut ueteribus placuit) dux & moderator est reliquorum luminum, & solus stellis errantibus praestat: ipsarum uero stellarum cursus, ordinem rerum humanarum, ut quibusdam uideetur, pro potestate disponunt, uel (ut Plotino constat placuisse) significant: necesse est, ut solem quod moderatur nostra moderantes, omnium quae circa nos geruntur, fateamur autorem. Et sicut Maro cum de una Iunone diceret, Quo numine laeso, ostendit unius dei effectus uarios pro uarijs censendos esse numinibus: ita diuersae uirtutes solis, nomina dijs dederunt. unde *ἡ τοῦ σοφῶν* sapientium principes prodiderunt. Virtute igitur solis quae diuinationi curationisque praestat, Apollinem uocauerunt. Quae sermonis autor est, Mercurij nomen accepit. Nam quia sermo interpretatur cogitationes latentes, *ἡ μῦθος* est propria appellatione uocatus est. Virtus solis quae fructibus effectus eiusdem est quae frugibus praestat. & hinc natae sunt appellationes deorum, sicut caeterorum qui ad solem certa & arcana ratione referuntur. Et ne tanto secreto nuda praestetur assertio, auctoritates ueterum de singulis consulamus. Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur, cuius rei ordinem pergam pandere: Plato solem *ἁπόλλωνος* cognominatum scribit, *ἔπερ τὸ πῶλλον τὰς ἀστῆρας*, id est ad iactu radiorum. Chrysippus Apollinem *ὁς ἀρχὴ τῆς ἀλλοτρίου καὶ ἀλλοτρίου* primam enim nominis literam retinere significationem negandi, *ἔστι μὴ ἔστι*, uel *ἀρχὴ τῆς ἀλλοτρίου*. Nam & latinitas eum, quae tantam claritatem solus obtinuit, sole uocauit. Speusippus, quod ex multis ignibus constat uis eius, *ὁς ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων στοιχείων πυρός, ἀντὶ τῶν ἀλλοτρίων*. Cleanthes *ὁς ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων στοιχείων πυρός*, quod ab alijs atque alijs locorum declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatum *ἐπὶ τῶν ἀπὸ πλῶν*, id est quae intra circuitum mundi, quem Graeci *πῶλον* appellant, impetu latus ad ortus refertur. Alij cognominatum Apollinem putant *ὁς ἀπολλῶντα τὰ ζῷα*. Exanimat enim & perimit animantes, cum pestem intemperie caloris immittit, ut Euripides in Phaeronte: *ἡ χρονοφυγία ἔστι, ὁς μὲ ἀπόλλουσι, ζῷα δὲ ἀπόλλουσι ἡμῶν καὶ ἄλλων βροτῶν*. Idem Archilochus: *ἴσως ἀπόλλουσι τὸν σπῆντα ματαίως σπῆντα* uel *σφῆς ὅλας ἡσυχίας ἔλλουσι*. Denique inustus morbo *ἐπὶ ἀπολλῶντος* appellatur. Et quia similes sunt solis effectibus effectus lunae, in iuuado nocendoque, ideo foeminas certis afflictae morbis *ἀπολλῶντος* uel *ἐπὶ ἀπολλῶντος* uocant. Hinc est quod arcu & sagittis Apollinis simulacra decorauit, ut per sagittas intelligat uis emissae radiorum. Vnde Homerus *ἀντὶ τῆς ἀντοῦσιν βίβλῳ ἡ χαρμῆνις ἐλευσὶς βέβλῳ*. Idem autor est & publicae sospitatis, quae creditur sol animantibus praestare temperie. Sed quae perpetuam praestat salubritatem & pestilens ab ipso casus rarior est, ideo Apollinis simulacra

Omnis deos qui sub caelo sunt, referri ad solem.

Apolline eius de esse quod sol est.

Apollo unde dicitur.

manu dextera gratias gestat, arcum cum sagittis sinistra: quod ad noxam sit pigrior, E
 & salutem dextera manus propior largiatur. Hinc est quod eidem attribuit me-
 dendi potestas, quia temperatus solis calor morborum omnium fuga est. Nam tam
 ερ ἀπὸ λαύουτα τὰς νόσους ἀποδιώκει, quam ἀπὸ λόντα cognoscitum putant. Quae senten-
 tia Latini quoque nominis enuntiationi congruens, fecit ne huius dei nomen uer-
 teremus, ut Apollinem aspelletem mala intelligas, quem Athenienses ἀλλυϊακος
 appellat. Sed & Lindij colunt Apollinē λολιμω, hoc cognosce finita pestilentia
 nuncupatum. Eadem opinio sospitalis & medici dei, in nostris quoque sacris so-
 uei. Nancq; uirgines Vestales ita indigitant, Apollo medice, Apollo pæan. Cū
 ergo sint huiusce fideris, id est solis, duo maximi effectus, alter quod calore tempe-
 rato mortalium uitam iuuat, alter quo tactu radiorum nonnunquam pestifera im- E
 mittit uirus, duo eademque cognomina circa singulos effectus proprijs enuntia-
 tionibus signant, appellantes deum ἰσίου atque παύου, quae cognomina utriusque effe-
 ctui sunt apta: ut fit ἰσίου ἀπὸ τῶ ἰσίδι, id est à sanando: & παύου ἀπὸ τῶ παύου τὰς ἀνίαιας.
 & rursus ἰσίου ἀπὸ τῶ ἰσίου, id est ab immitendo: βίλος ἰχθυοειδής, quod παύου ἀπὸ τῶ παύου,
 id est à feriendo. Obtinuit tamē, ut cum sanitatem dari sibi precantur, ἰσίου παύου
 per litteras enuntient, id est medere pæan: cum autem ἰσίου παύου per litteram di-
 cunt cum aspiratione prioris litterae, significat hoc dici in aliquem aduersa pre-
 catione, βίλος παύου, id est immitte feriendo: qua uoce ferunt Latonam usam cum
 Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis, cuius rei naturalē
 rationem suo loco reddam. Hanc uocem, id est ἰσίου παύου, confirmasse fertur ora-
 culum Delphicū Atheniēsisbus petentibus opem dei aduersus Amazonas, The- G
 seo regnante. Nancq; inuitos bellum iussit his ipsis uerbis semetipsum auxilia-
 torem inuocari hortarique. Apollodorus in libro decimo quarto παρὶ θεῶν ἰσίου
 solem scribit appellari, Apollinemque ἀπὸ τῶ ἰσίου κρόμαρ ἡδὲς ἠσίου ἰσίου, quod sol per orbem
 impetu fert. Sed Timotheus ita οὐκ ἔστι τὸν αὐτὸν πόρον οὐρανίου ἅμα τὸς ἀκτίστην ἔλ-
 λωμ πύμα τῶν ἐκ βόλον ἰχθυοειδὲς βελῶδες ἀπὸ εὐνοίας παύου. Eundem deum praestantem
 salubribus causis ὄνλον appellat, id est sanitatis autorem, ut ait Homerus, ἰσίου
 πῆσίου μάλα χεῖρα. Menandrus scribit Milesios ἀποδιώκει ὄνλον pro salute sua im-
 molare. Pherecydes refert, Thesea cum in Creta ad Minotaurum duceretur,
 uouisse pro salute atque reditu suo ἀποδιώκει ὄνλον, ἠσίου ἀρετῆ μὲν οὐ λίσ. Nec mirum
 si gemini effectus uarijs nominibus celebrant, cum alios quoque deos ex con-
 trario in eadem re duplici censeret & potestate accipiamus & nomine, ut Ne- H
 ptunium, quem alias εὐνοχόουσα, id est terram mouentem, alias ἀσφαλίσια, id est sta-
 bilientem uocant. Item Mercurius hominum mentes & oculos excitat, & sop-
 it, ut ait poeta: εἰς ἴλιτο ἢ εὐβόου, τῆ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θίλγῃ. Vnde & Apollinem,
 id est solem, modo sospitalatem, modo pestem significantibus cognominibus ad-
 oramus, cum tamen pestis quae ab eo noxijs immittitur, aperte hunc deum bo-
 nis propugnare significet. Hinc est quod apud Pachynum Siciliae promon-
 torium Apollo Libystinus eximia religione celebratur. Nam cum Libyci in-
 uasuri Siciliam, classem appulissent ad id promontorium, Apollo qui ibi coli-
 tur inuocatus ab incolis, immissa hostibus peste, & penè cunctis subita morte
 interceptis, Libystinus cognominatus est. Nostris quoque continetur an-
 nalibus, similis eiusdem dei praesentiae maiestas. Nam cum Iudi primò Romae

Lexmius
Apollo.

Icius et Pæan.

Vbios.

Libystinus.

quoq; humorem eripit radijs. Prisci Græcorū primā lucem, quæ p̄cedit solis exortus, *λύκος* appellauerunt, ἀπ̄ ἡλίου, id est temporis: hodiē que lycophos cognouit. De quo tempore ita poëta scribit, *ἡμῶν δ' ἄρ' ἔσσι' ἄρ' παρ' ἡλίου, ἢ δ' ἔμμενι λύκος*. Idē Homerus: *ἐν ἡλίῳ δ' ἀπόλλωνος λυκίην κλυτὰ τεύχεα*, qđ significat τὸς γρηγορεῖ τὴν λύκω, id est q generat exortu suo lucem. Radium em̄ splendor propinquantem solem longe lateq; p̄cedens, atq; caliginem paulatim extenuans tenebras, parit lucem. Neq; minus Romani ut pleraq; alia ex Græco, ita lucem uidentur à lyce figurasse. Annū qđ uetustissimi Græcorū *λυκόσσορα* appellant ἦν ἀπ̄ ἡλίου, id est sole, *βασιλόμεινον* ἢ *μικτῆρ' μείνον*. *λύκος* autem solem uocari, etiam Lycopolitana Thebaidos ciuitas testimonio est, q̄ pari religione Apollinē, itēq; lupū, hoc ē *λύκος*, colit, in utroq; solem uenerans, q̄ hoc animal rapit & consumit om̄ia, in modū solis, ac plurimū oculorū acie cernens, tenebras noctis euincit. Ipsos qđ *λύκος* ἀπ̄ ἡλίου, id est à luce prima, appellatos qdam putant, quia hæ feræ maxime id tempus aptum rapiēdo pecori obseruant, quod ante lucanum post nocturnā famem ad pastum stabulis expellitur. Et Apollinem cognominauerūt, non propria gentis unius ac ciuitatis religione, sed ut autorem progenerandarum om̄ium rerum, q̄ sol humoribus exiccatis, progenerandis om̄ibus præbuit causam, ut ait Orpheus: *πατρὸς ἕχοντα νόον ἠὲ ἐπιφρονα βουλήν*. Vnde nos quoque lanum patrem uocamus, solem sub hac appellatione uenerantes.

Ilidos. 7.
Ilidos. 4.

Patrou.

Nomius.

Ilidos. 11.

Ilidos. 2.

νόμος ἀπὸ *λύκος* cognominauerunt, non ex officio pastorali, ut fabula p̄ quam fingitur Admeti regis pecora pauisse, sed quia sol pascit om̄ia quæ terra progenerat. Vnde non unius generis, sed omnium pecorum pastor canitur, ut apud Homerum Neptuno dicente: *φοῦτι, σὺ δ' ἐλπίσθας ἕλκας βῆς ἐκ κοιλίαςας*. Atq; idem apud eundem poëtam, equarum pastor significatur, ut ait:

*τὰς εἰς πινυῖν διήψ' ἄρ' ἡρότελλον ἀπόλλων
ἄμφοι δὲ λυκάας, ἀπόβορον ἄρ' ἄρ' ἀροιστόας.*

Præterea aedes ut oim̄ pastorū sunt apud Camircēs *επιμυλίας*, apud Naxios *πενίους*. Itēq; deus ἀροκόμω colit, & apud Lesbios *πενίους*. Et multa sunt cognoua p̄ diuerfas ciuitates ad dei pastoris officiiu tententia. Quapropter uniuersū p̄ccoris antistes et uerē pastor agnoscit. Apollo *λυκάας* appellat, ἀπ̄ ἡλίου, id est à luce prima, q̄ æterno circa terrā meatu ueluti uolui uideēt, ut ait Euripides, *ἔλκεν ἡσάας ἵσποιοστρον ἑλίσσωστρον ἰδὲ ἰδὲ πᾶσιν ἡλίου πινυῖν*, uel ut ait Empedocles, *ὄσωνα ἐλιθὸν ἐμείγαν οὔρου ἐμείγαν ἐμείγαν*. ἢ *πᾶσιν ἀλλὰ ἡρότερον* ἢ *πᾶσιν ἀλλὰ ἡρότερον* ἢ *πᾶσιν ἀλλὰ ἡρότερον*, ἢ *πᾶσιν ἀλλὰ ἡρότερον*, q̄ exoriens hoies cōducit in cœtum. Apollo Chrysocomos cognouitur à fulgore radiorū, q̄s uocat comas aureas solis. Vnde & ἀκροκόμω, q̄ nunq̄ radij possunt à fronte lucis auelli. Itē Argyrotoxus, q̄ enalcēs p̄ summū orbis ambitū, uelut arcus qdam figurat alba & argētea specie. ex q̄ arcu radij in modū emicant sagittarū. Smynthæus cognouitur, ὅτι *ζέων δέει, q̄a feruens currit*. *κέρως* ἔστι *καὶ οὐ μείνος ὄρεσσι νῆος*, uel q̄ cū oia ardentia consumant, hic suo calore cādens semp̄ nouus cōstat. Itē ἀπόλλων στυάλλωστρον, ὅτι τὰς κενύσας ἀλλοίως πινυῖν, semp̄ nobis ab austro currēs. *οὐ μείνωστρον*, ὅτι τὸς ὄρεσσι νῆος, q̄ ē deus imbricator. *ἀπόλλων ἐπιμυλίας*, q̄ lumen eius exoriēs amabile, amicissima ueneratione oculorū consalutamus. ἀπὸ *λύκος* πινυῖν οὐχ ἂν ἀπ̄ ἡλίου, id est non à consultatione occultorū dictus à physicis existimatur, sed ἀπ̄ τὸν πινυῖν, id est ἀπ̄ τὸν, quod nunq̄ sine ui caloris efficiēt. Hinc

Electus.

φλδγα
φλλδρ

στυαλλωστρον

Chrysocomos

κέρως

Argyrotoxus

Smynthæus

κέρως

Cernuus

cialli us

Thymbraeus

Phileus.

Pythius.

ergo

- A ergo *πιδυρ* dictū existimāt, licet hoc nomē ex nece draconis inditum deo Græci fabulent. Quæ tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani, quod apparebit, si percurratur ordo, qui de Apolline nascente narratur, sicut paulo superius enarratur: me esse promisi. Latonæ Apollinē Dianamq; parituræ luno dicitur obstitisse. Sed ubi quâdoq; partus effusus est, draconem ferunt, quod *πιδυρ* uocitabat, deorū cunas inuasisse, Apollinēq; in prima infantia sagittis be-luam cōfecisse. Quod ita intelligendū naturalis ratio demonstrat. Namq; post chaos, ubi primū cepit cōsula deformitas in rerum formas & elemēta nitescere, terræq; adhuc humida substantia in molli atq; instabili sede nutaret, conualescēte paulatim æthereo calore, atq; inde seminibus in eam igneis defluentibus, hæc sidera edita esse credūtur, & solem maxima calorū ui in supna raptū:
- B Lunam uero humidiorē & uelut scemineo sexu, naturali quādam pressam tepore inferiora tenuisse, tanq̄ ille magis substantia prius constet, hæc matris. Siquēdem Latonā physici uolunt terram uideri, cui diu interuenit luno, ne numina quæ diximus ederentur: hoc est aer, quod iunc humidus adhuc grauisq; obstabat ætheri, ne fulgor luminum per humoris aërii densitatem, tanq̄ ex cuiusdam partus progressionē fulgeret. Sed diuinæ prouidentia uicit instantia, quæ credit iuuisse partū. Ideo in insula Delo ad confirmandā fidē fabulæ, ædes prouidentia, quæ *ταρ προνοίας* appellant, apta religione celebrat. Propterea ea in insula dicuntur nati, quod ex mari nobis oriri uident. Hæc insula ideo Delos uocatur, quia ortus & quali partus luminum omnia facit *διδω*, id est apta, clarescere. Hæc est autem de nece draconis ratio naturalis, ut scribit Antipater Stoicus. Nam terræ adhuc humidæ exhalatio, meando in supna uolubili impetu, atq; inde sese postq̄ calcfacta est, instar serpentis mortiferi in inferiora reuoluēdo, corrumpēbat omnia ui putredinis, quæ non nisi ex calore & humore generatur, ipsumq; solē densitate caliginis obtegendo nebula, uidebat quodammodo lumen eius eximere. Sed diuino seruire radiorum tandem uelut sagittis incidentibus extenuata, exiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Est & alia ratio draconis perempti. Nam solis meatus licet ab ecliptica linea nunq; recedat, sursum tamen ac deorsum uentorum uices certa deflexione uariando, iter suum uelut flexum draconis inuoluit. Vnde Euripides: *πυργανή δὲ Δρακόνος δλωρ ἤσεται τὰς περὶ αὐτοῦ ὄρας Ζεύς γλυκὺν ἁρμονίαν ἔσλων τοῦ πολυκάρπου ὄχλου.*
- D Sub hac ergo appellatione celestis itineris sol cum cōfecisset suum cursum, draconē cōfecisse dicebat. Inde fabula exorta est de serpentis nece. Sagittarū autē noie non nisi radiorū iactus ostendit, qui tunc longissimi intelligunt, quod tempore altissimus sol diebus longissimis solstitio æstiuo conficit annum cursum, unde *ἰαμβολῶ* dictus ἢ *εὐατιβόλῶ*, è longissimo altissimoq; radios in terrā usque demittēs. De Pythiæ cognōie sufficere ista potuissent, ni hoc quoq; ratio eiuſdē appellationis ingereret. Cum enim sol in signo cæcri æstiuum solstitium facit, in quo est longissimi diei terminus, & inde retrogressum agit ad diminutionē dierum, Pythius eo tempore appellatur, ὡς *πύματρον* διὰ τὸ ἐπὶ τὴν λιαστῶν δρεῖμαρ πρὶς ἄρῳ. Idem ei nomen conuenit, & cum capricornū rursus ingrediens, ultimum breuissimi diei cursum intelligitur peregrisse: & ideo in alterutro signorum, peractō annuo spatio, draconem Apollo, id est flexuosum iter suum confecisse me-

morat. Hanc opinionem Cornificius in Erymis retulit. Ideo aut̄ his duobus signis, q̄ portæ solis uocatur, cæcro & capricorno hæc noia cōtigerunt, q̄ cæcer animal retro atq; oblique cedit. Eademq; ratione sol in eo signo obliquu (ut sole) incipit agere retrogressum. Capræ ȳo cōsuetudo hæc in pastu uidet̄, ut sc̄m per altū pascendo petat. Sed & sol in capricorno incipit ab imis in alta remeare. *Didymus.* Α πόλλωνα & Ἰνυμῶνα uocāt, q̄ geminā speciē sui numinis p̄fert ipse, illuminādo formādoq; lunā. Eteḿ ex uno fonte lucis, gemino sidere spatia diei & noctis illustrat. Vnde & Romani sub noie & specie animi, Didymæi Apollinis appella tiōe uenerant̄. Α πόλλωνα & Ἰνυμῶνα uocāt, q̄ obscura sunt, claritudine lucis oñdit, ἡ γὰρ Ἰνυμῶνα ἀφωτισῆ, aut (ut Numenio placet) quasi unū & solū. Ait em̄ prisca Græcorū lingua Ἰνυμῶνα unū uocitari: unde & frater, inq̄t, ἑταλφός dicit̄, quasi iam nō unus. Hieropolitani p̄terea qui sunt gentes Assyriorū, om̄es solis effectus atq; uirtutes ad unius simulacri barbati speciē redigunt, eundemq; Apollinem appellāt. Huius facies p̄lixa in acutū barba figurata est, eminente sup caput calathō. Simulacrū thorace munitū est. Dextera erectā tenet hastā, supstans uictōriæ paruulo signo. Sinistra floris porrigit spēm, summisq; ab humeris gorgo necū uelamētum redimitum anguibus tegit scapulas. Aqlæ prop̄ exprimūt in star uolatus. An̄ pedes imago sc̄minea est, cuius dextera læuāq; sunt signa sc̄minarū. Ea cingit flexuoso uolumine draco. Radios in terrā supne iaci, barba demissa signat. Calathus aureus surgens in altū, mōstrat ætheris summū, un̄ solis creditur esse substātia. Hastæ atq; lorice argumentō imago adiungit̄ Martis, quem cundē ac solem esse procedēs sermo patefaciet. Victoria testatur cum c̄ta summitti huius sideris potestati. Floris species florem res̄ p̄testatur, quas hic deus infemnat, progñat, nutrit, fouet, maturatq;. Spēs sc̄minea terræ imago est, quā sol desup illustrat. Signa duo æque sc̄minea, q̄bus ambitur, hylen naturāq; significant confamulantes. Et draconis effigies flexuosum iter sideris monstrat. Aqlæ propter altissimā uelocitatem uolatus, altitudinem solis ostendunt. Addita est gorgonea uestis, q̄ Minerua quā huius p̄sidem accipimus, solis uirtus sit. Sicut & Porphyrius testatur Mineruam esse uirtutem solis, q̄ humanis mētibus prudentiā subministrat. Nā ideo hæc dea Iouis capite prognata memoratur. i. de summa ætheris parte edita, unde origo solis est:

Liberum quoq; patrem, eum ipsum esse deum quem solem. Caput. XVIII.

Hæc q̄ de Apolline diximus, possunt etiā de Libero dicta existimari. Nam Aristoteles, qui theologumina scripsit, Apollinem & Liberum patrem, unum eundemq; deum esse, cum multis alijs argumentis asseruat, tum etiā apud Ligyreos ait in Thracia esse adytum Libero cōsecratum, ex q̄ redduntur oracula. Sed in hoc adyto uaricinati plurimo mero sumpto, uti apud Clariū aqua pota, effiantur oracula. Apud Lacedæmonios etiā in sacris q̄ Apollini celebrant, Hyacinthia uocantes, hedera coronantur Bacchico riu. Item Bœotij Parnasum mōtem Apollini cōsecratum esse memorantes, simul tñ in eodem & oraculum Delphicum, & speluncas Bacchicas unī deo cōsecratas colunt. Vnde & Apollini & Libero p̄ri in eodem mōte res diuina celebratur. Q̄ cum & Varro & Granius Flaccus affirmēt, etiā Euripides his docet: Διὸς ἱερῶν ἀφωτισῆ καὶ Ἰνυμῶνα ἀφωτισῆ, q̄ ἡν καὶ οἱ πρῶτοι κατεπίσθησαν. In hoc

- A** In hoc monte Parnaso Bacchanalia alternis annis agunt, ubi & satyrorum (ut affirmant) frequens cernit coctus, & plerumque uoces propriae exaudiunt. Itemque cymbalorum crepitus ad aures hominum saepe perueniunt. Et ne quis opinetur diuersis deis Parnasum montem dicatum, idem Euripides in Licinio Apollinem Liberumque unum eundemque deum esse significans, scribit: *Δίονυτα Βαχλάφην, Βάαχην, παύαρ, ἑπιβλάρ, Ἰούλην.* Ad eandem sententiam Aeschylus, *ἔκ κωνῶν ἄπολλορ, ἔκ Βάαχην, ἔκ μινίβη.* Sed licet illo prius asserto, eundem esse Apollinem ac solem, edoctoque postea ipsum esse Liberum patrem, qui Apollo est, nulla ex his dubitatio fit, solem ac Liberum patrem eiusdem numinis habendum, absolute tamen hoc argumentis liquidioribus astruet. In sacris enim haec religiosi arcani obseruatio tenet, ut cum sol in superno, id est in diurno, hemisphaerio est, Apollo uocetur: cum in infero, id est nocturno, Dionysius, qui est Liber pater, habeatur. Itē Liberi patris simulacra partim puerili aetate, partim iuuenis fingunt. Praeterea barbata specie, senili quoque, uti Graeci cuiusque Bacchaeum, itē quem Brissea appellat: & ut in Campania Neapolitani celebrant Ebona cognoscentes. Haec autem aetatem diuersitates ad solem referuntur, ut paruulus uideatur hyemali solstitio, qualē Aegyptij proferunt ex adyto die certa, quae tunc breuissimo die ueluti paruus & infans uideatur. Exiit autem procedentibus augmentis aequinoctio uernali similitudine atque adolescentis adipiscitur uires, figuramque iuuenis ornatur. Postea eius aetas statuitur plenissima effigie barbata solstitio aestiuo, quo tempore summum sui confectur augmentum. Exinde per diminutiones ueluti senescenti quarta forma deus figuratur. Itē in Thracia eundem haberi solem atque Liberum accipimus, quem Sebadiū nuncupantes magna religione celebrant, ut Alexander scribit, eiusque deo in colle Zilmisso aedes dicata est specie rotunda, cuius medium intus patet tectum. Rotunditas aedis monstrat huiusmodi sideris speciem, summoque tecto lumē admittit, ut appareat solē cuncta uirtute summo lustrare lucis immixtu, & quae oriēte eo uniuersa pateant. Orpheus quoque solē uolēs intelligi, ait intus caeca:

*τὸν αἰθέρα διερ, ἀνίστατο πρὸς ἰόντα
 ἐξ ἄφρονος θεοῦ ἕρπον καλλιερ ἰδύδης
 ὅρ ἢ νῦν καλίνοσι φάεινά τε κρηθ δισύνορ
 εὐβουλιὰ τ' ὄνεικτα, κρηθ ἀντάγειο ἀϊδύλορ
 ἔ μὲν ἄλλοι καλίνοσην ἐκχρῶσιον ἐκχρῶσιον
 πρῶτος δ' ἰς φάειν ἴλδι, δισύνορ δ' ἰκλιθε.*

- D** Οὐρανὸν δισύνορ κατ' ἀπέρουα μακροῦ ὄλιμυτορ
 ἀλλὰ χθονὸς ὄλιμυ, ἴχρ προσουμίας ἔκασορ
 παρὰ πᾶσι κρηθ κρηθ, ἀμύβουλινο χροῖοτο.
 Phaneta dixit solem esse φάειν, id est à lumine atque illuminatione, quia cunctis uisitur cuncta conspiciens: Dionysius (ut ipse uates ait, *ἐπὶ τ' ἰάουαδης ἢ πρὸ φέρουδης*, id est quae circumferatur in ambitu). Vnde Cleantes ita cognoscatum scribit, *ἐπὶ τῷ δισύνορα*, quia quotidiano impetu ab oriente ad occasum diem noctemque faciendo, caeli consistit cursum. Physici δισύνορ *δύοι τῶρ*, quia solem mundi mentem esse dixerunt. Mundus autem uocat coelum quod appellat Iouem. Vnde Aratus de caelo dicturus ait: *ἐκ θεοῦ ἀρχόμενα*. Liber à Romanis appellatur, quod liber & uagus est, ut ait Nauius: Haec qua sol uagus igneas habenas immittit propius iungitur terrae. Iidem uersus Orpheus *ἰβουλιθ* uocantes, boni consilij hunc deum praestitem monstrant.

strant. Nā si cōceptu mentis cōsilia nascunt, mundi autē mētem solem opinantē
 autores à q̄ in hoies manat intelligendi principium, meritiò boni cōsiliū solem E
 antistitē crediderunt. Solem liberę esse manifeste p̄nuntiat Orpheus hoc ὕψυ:

ἄλλοθ' ἢρ δ' ἰόνουρον ἐπιήλιον καλίδοσι.

Et is quidem uersus abfoluitor, ille uero eiusdem uatis operosior:

ἦρ ζυθε, ἦρ ἄδης, ἦρ ἄλλοθ' ἦρ δ' ἰόνουρον.

Huius ὕψυ autoritas fundat oraculo Apollinis Clarij, in q̄ aliud q̄q̄ nomen
 solī adiciē, q̄ in eisdē sacris ὕψυbus int̄ cæterā uocat̄ ἴλιω. Nam cōsultus Apollo
 Clarius, q̄s deor̄ habēdus sit q̄ uocat̄ ἴλιω, ita effatus est ὄρυσσμον. Huius oraculi
 uim numinis, noisq̄ interpretationem, qua Liber, pater: & sol, ἴλιω significat̄, exe
 cutus est Cornelius Labeo, in libro cuius titulus ē de oraculo Apollinis Cla
 rij. Itē Orpheus Liberę atq̄ solē unū esse deū eundēq̄ demōstrās, de ornatu ue F
 stituēq̄ eius in sacris Liberalib. ita scribit, ἐστὶ τὸ πᾶντα. Hinc & Vergil. scribēs
 Liberę p̄m solem esse, & Ceterē lunā, q̄ pariter fertilitatibus glebæ & matu
 randis frugibus, uel nocturno tempamento uel diurno calore moderant̄, Ve
 stro (ait) si munere tellus Chaoniā pingui glādem mutauit arista. Solē uero ter
 renæ esse foccūditatis autorem, idē poeta p̄fano mox docuit exemplo, cum ait:
 Sæpe etiā steriles incendere p̄fuit agros, et reliqua. Si em̄ hoim cōmento ignis
 adhibitus multiplex p̄stat auxilium, qd ascribendum est æthereo solis calorē.

Ne Martis quidem aut Mercurij aliud esse numen q̄ solis. Caput .XIX.

*Liber idem
 qui sol.*

Quæ de Libero p̄re dicta sunt, hæc Martem eundem ac solem esse demō
 strant, siq̄dem pleriq̄ Liberę cum Marte cōiungunt unum deū esse mon G
 strantes. Vñ Bacchus ἄνυλιθ' cognouatur, qd est int̄ propria Martis noia. Co
 liur etiā apud Lacedæmonios simulacrę Liberī p̄ris hasta insigne, nō thyrsō.
 Sed cum thyrsū tenet, qd aliud q̄ latens telum gerit̄, cuius mucro hedera lam
 bente protegit̄: qd oñdit, uinculo quodā patientiæ obligandos impetus belli.
 Habet em̄ hedera uinciendi obligādiq̄ naturā. Necnon & calor uini, cuius Li
 ber pater uir est, sæpe hoies ad furorē bellicum usq̄ propellit. Igit̄ propter
 cognatum utriusq̄ effectus calorē, Martem ac Liberę unum eundēq̄ deum
 esse uoluerūt. Certe Romani utrunq̄ p̄ris appellatiōe uenerant̄, alterę Liberū
 p̄m, alterę Marspitē. i. Martem p̄m cognouantes. Hinc etiā Liber pat̄, bel
 lorę potens probat̄, q̄ eum primū ediderunt autorem triumphī. Cum igit̄ Li
 ber pater idem ac sol sit, Mars uero idem ac Liber pat̄, Martem solem esse q̄s
 dubitet. Acitant̄ etiā Hispana gens, simulacrę Martis radijs ornatum maxima H
 religione celebrāt, Necyn uocātes. Et certe ratio naturalis exigit, ut dij calor
 cœlestis parentis magis noibus q̄ re substātiāq̄ diuersi sint. Feruorē aut̄ q̄ ani
 mus excādescit excitatq̄, aliās ad irā, aliās ad uirtutes, nōnunq̄ ad tpalis furoris
 excessum, p̄ quas res etiā bella nascuntur, Martem cognouauerunt. Cuius uim
 pōeta exprimendo, & similitudini ignis applicando, ait: *καὶ ἄνυλιθ' ἦρ δ' ἰόνουρον πῦρ.* In summa pronuntiandum est, effectum solis, de q̄ seruo ani
 morum, de quo calor sanguinis excitatur, Martem uocari.

liados. 15.

*Mercurius
 esse solem.*

Vt uero Mercurius sol probeē, supius edocta suffragia sunt. Eundem em̄ ef
 se Apollinē atq̄ Mercuriū uel hinc apparet, q̄ apud multas gētes stella Mer
 curij ad Apollinis nomen referit̄: & q̄ Apollo musis p̄sudet, Mercurius sermo
 nem, quod

nem, quod est mularum munus, impartit. Præter hoc quod Mercurium pro sole cense-
 A ri, multa documenta sunt. Primum, quod simulacra Mercurij pinatis alis adornantur,
 quæ res monstrat solis uelocitatem. Nam quia mentis potentem Mercurium credimus,
 appellatumque ita intelligimus *ἀπὸ τῆς ἰσχυροῦς*, & sol mundi mens est, summa autem
 est uelocitas mentis, ut ait Homerus, *ὄσσην ἡσπέρη ἢ νόμου*, ideo pinnis Mercurius
 quasi ipse natura solis ornat. Hoc argumentum lucidius Aegyptij abfoluunt, ipsi
 uis solis simulacra pinnata fingentes, quibus color apud illos non unus est. Alte-
 rum enim cærulea specie, alterum clara fingunt. Ex his clarum superum, & cæruleum in-
 ferum uocant. inferi autem nomen soli dant, cum inferiore hemisphaerio, id est hie-
 malibus signis cursum suum pagit: superi, cum parte zodiaci ambit æstiuam. Ea-
 dem circa Mercurium sub alia fabula fictio est, cum inter supos & inferos deos
 B administer ac nuntius existimat. Argiphōites præterea cognoscitur, non quod Argum
 peremerit, quæ ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, cu-
 stodisse lunonis impio Inachi filiam eius deæ pellicem, conuersam in bouis formam:
 sed sub huiusmodi fabula Argus est coelum stellarum luce distinctum, quibus in-
 esse quædam species coelestium uidetur oculorum. Coelum autem Argum uocitari pla-
 cuit à caudore & uelocitate *ἀπὸ τοῦ ἀργυροῦ τοῦ ἔξ.* Et uidetur terra desuper obseruari quam
 Aegyptij hieroglyphicis literis cum significare uolunt, ponunt bouis figuram. Is
 ergo ambitus cœli stellarum luminibus ornatus, tunc existimat enectus à Mer-
 curio, cum sol diurno tempore obseruando sidera ueluti enecat, uel luminis sui con-
 spectum eorum auferendo mortalibus. Pleraque etiam simulacra Mercurij quadrato
 C statu figurantur solo, capite insignita & uirilibus erectis. Quæ figura significat
 solē mundi esse caput, & res: laborē: omnemque uim eius non in quodam diuisorum mi-
 nisterio membris, sed in sola mente consistere, cuius sedes in capite est. Quatuor
 or latera eadem ratione finguntur, quæ & tetrachordum Mercurio creditur attributum.
 Quippe significat hic numerus, uel totidem plagas mundi, uel quatuor uices tem-
 porum, quibus annus includitur: uel quod duobus ægnoctijs, duobusque solstitijs, zodia-
 ci ratio distincta est, ut lyra Apollinis chordarum septem, tot coelestium sphaerarum
 motus præstat intelligi, quibus solem moderatorē natura constituit. In Mercurio so-
 lem colit, etiam ex caduceo claret, quod Aegyptij in specie draconum maris & sce-
 minarum coniunctorum figurauerunt Mercurio consecrandum. Hi dracones parte me-
 dia uoluminis sui inuicem in nodum quem uocant Herculis, obligant: primæque par-
 tes eorum reflexæ in circulum, præsertim oculis ambitum circuli iungunt. Et postmo-
 dum caudæ reuocantur ad capulum caducei, ornanturque alijs ex eadem capuli par-
 te nascentibus. Argumentum caducei ad genituram quoque hominum, quæ genesis appel-
 lauit, Aegyptij præterunt, deos præstitos homini nascetur quatuor adesse memorantes,
 D *Ἡρακλῆα, τὸν ἕλκω, τὸν ἰσχυρὸν, ἀνδρῶν ἄνω:* & duos priores solem ac lunam intelligi uolunt, quod sol
 auctor spiritus caloris ac luminis humanæ uitæ genitor & custos est, & ideo na-
 scentis dæmon, id est deus, creditur. Luna uero, quia corporum præful est, quæ for-
 tuitorum uarietate iactantur. Amor osculo significatur. Necessitas nodo. Cur
 pinnae adijciantur, tam superius absolutum est. Ad huiusmodi argumenta dra-
 conum præcipue uolumen lectum est, propter iter utriusque sideris flexuosum.

Quin Aesculapium quoque, & Herculem, & cum Iside ipsam etiam Serapim, alios quoque solem
 deos non esse, Caput .XX.

Aesculapium
esse solem.

Hinc ē q̄ simulacris & Aesculapij, Salutis, draco subiungit̄, q̄ hi ad so-
lis naturā lunaeq̄ referunt̄. Et est Aesculapius vis salubris de substan-
tia solis, subueniens animis corporibusq̄ mortaliū. Salus aut̄ naturae lu-
naris effectus est, q̄ animantiū corpora iuuant̄ salutarifero firmata tēperamento.
Ideo ergo simulacris eorū coniungunt̄ figurā draconū, q̄ p̄stant ut humana cor-
pora uelut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum reuerefcāt uigorē, ut reuire
scunt dracones p̄ annos singulos pelle senectutis exuta. Propterea & ad ipsum
solē species draconis referit̄, q̄a sol semp̄ uelut à quadā imā dep̄ssionis senecta,
in altitudinē suā ut in robur reuertit̄ iuuentutis. Esse aut̄ draconē inter p̄cipua
solis argumenta, etiam noīs fictione mōstratur, q̄ sit nuncupatus ἀπό τοῦ ἄλκυονος,
id est uidere. Nā ferunt hunc serpentē acie acutissima & puigili naturā huius si-
deris imitari: atq̄ ideo aediū, ἀδυτοῦ, oraculoῦ, thesauroῦ custodiā draconib-
us assignari. Aesculapiū uero eundē esse atq̄ Apollinē, non solū hinc proba-
tur, q̄ ex illo natus credit̄, sed q̄ ei & ius diuinationis adiungit̄. Nā Apollodo-
rus in libris q̄bus titulus est ἠθὶ θῆρ, scribit qd̄ Aesculapius diuinationibus &
augurijs p̄sit. Nec mirū, siq̄dem medicinae atq̄ diuinationis cōsociatae sunt di-
sciplinae. Nā medicus uel cōmoda uel incōmoda in corpore futura p̄noscit. Sic
ut ait Hippocrates, oportet medicū dicere de aegrotō τὰ τ' ἰόητα, τὰ τ' ἰασόμενα, καὶ
πῶς τ' ἰόηται, id est, q̄ sint, q̄ fuerint, q̄ mox uctura sequent̄. Qd̄ cōgruit diuinationo-
nibus, quae sciunt τὰ π̄ ὄντα, τὰ τ' ἰασόμενα, καὶ πῶς τ' ἰόηται.

Et Herculem
ad solē refer-
ri.

Sed nec Hercules à substantia solis alienus ē. Quippe Hercules ea ē solis po-
testas, q̄ humano ḡni uirtutem ad similitudinē p̄stat deorū. Nec existimes Al-
cumna apud Thebas Boeotias natū solū, uel primū Hercule nuncupatū: imò
post multos atq̄ postremus, ille hac appellatione dignatus ē, honoratusq̄ hoc
noīe: q̄a nimia fortitudine meruit nomē dei uirtutē regentis. Caeterū deus Her-
cules religiose quidem & apud Tyron colit̄, uerū sacratissima & augustissima
Aegyptij eū religione uenerant: ultraq̄ memoriā, q̄ apud illos retro lōgissima
est, ut carentē initio colunt. Ipse credit̄ & Gigātes interemisse, cū pro caelo pu-
gnasset, quali uirtus deorū. Gigantes autē qd̄ aliud fuisse credendū est, q̄ hoim
quādam impiā gentem, deos negantē, & ideo existimatā deos pellere de celesti
sede uoluisse. Horū pedes in draconū uolumina desinebant, qd̄ significat, ni-
hil eos rectū, nihil superū cogitasse, totius uitae eorū gressu atq̄ processu in in-
ferna mergēte. Ab hac gente sol poenas debitas ui pestiferi caloris exegit. Et re-
uera Hercule solē esse uel ex noīe claret. Heracles em̄ qd̄ aliud est, nisi heras, id
est aëris, cleos: q̄ porro alia aëris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu,
profunditate, spiritus occulit̄ tenebrae: Præterea factorū administratiōes apud
Aegyptios multiplici actu multiplicē dei asserunt potestātē, significantes Her-
culem hūc esse τὸν οὐ πᾶσι θεῖς διὰ πᾶσι τὰ ἔργα. Ex re quoq̄ alibi terrarū gesta, argu-
mentum nō uile colligitur. Nam Theron rex Hispaniae exercitioris, cum ad ex-
pugnandum Hercules tēplum ageret̄ furore, instructo exercitu nauium, Gadit̄
tanti ex aduerso uenerunt prouecti nauibus lōgis: cōmissioq̄ p̄lio, adhuc æquo
Marte cōsistente pugna, subito in fugā uersae sunt regiae naues, simulq̄ impro-
uiso igne correptae cōstagrauerunt. Paucissimi q̄ sup̄uerant hostium capti, indi-
cauerunt apparuisse sibi leones prioris Gaditanæ classis sup̄stantes, ac subito su-

as nar-

A as naues immisiss radijs, quales in solis capite pinguntur, exustas.

Eidē Aegypto adiacens ciuitas, q̄ conditorē Alexandrum Macedonē gloriai, Serapin atq̄ Isim cultu penē attonitæ uenerationis obseruat: omnem tñ illā uenerationē, soli se sub illius noīe testat impendere, uel dum calathū capiti eius infigunt, uel dū simulacro signū tricupitis animātis adiungunt, qd̄ exprimit me-
B dio eodēq̄ maximo capite leonis effigie. Dexterā parte caput canis exorūt mā-
 fueta specie blādientis. Pars ȳo laua ceruicis, rapacis lupi capite finitur, easq̄
 formas aialium draco cōnectit uolumine suo, capite redeunte ad dei dexteram
 qua conspicit monstrū. Ergo leonis capite monstrat̄ p̄sens tempus, q̄a cōditio
 eius in p̄teritum futurūq̄ actū p̄senti ualida seruēsq̄ est. Sed p̄teritum tēpus
 lupi capite signat̄, q̄ memoria rerum transactarū rapitur et aufertur. Item canis
 blandientis effigies futuri tēporis designat euentum, de q̄ nobis spes licet incer-
 ta, blādatur. Tempora autē cui nisi proprio famularen̄ auctori: Cuius uertex in
 signitus calatho, & altitudinem sideris mōstrat, & potentiam capacitatis osten-
 dit: q̄a in eum om̄ia terrena redeunt, dum immisso calore rapiuntur. Accipe
 nunc quod de sole uel Serapi pronuntietur oraculo. Nam Serapis, quem Ae-
 gyptij deum maximum prodiderunt, oratus à Nicocreonte Cypriorum rege,
 quis deorum haberetur, his uersibus sollicitam religionem regis instruxit:

Εἰ μὴ διὸς τοῦτοῦ εἰ μὴ ἑρῶ, ἵερὸν ἢ θεῶν ἵπτω.

Ὁ ῥά σιν ὁ κόσμος, κεφαλῆ δὲ ἀσπίς ἢ θάλασσα.

τῶν αἰθέρων πόδες ἴσιν, τὰ δὲ ὄσα τὸν αἰθέρα κῆρη.

Ὁ μὲν αἰθέρων πλανήτης, λαμπρὸν φάος ἐκ δὲ λουροῦ.

C Ex his apparet Serapis et solis unā eē et indiuiduā naturā. Isis cūcta religiōe ce-
 lebrai, q̄ est uel terra, uel natura rerū subiacēs soli. Hinc ē q̄ cōtinuatis huberi-
 bus, corpus deæ oē denset, q̄a uel terræ uel rerū naturæ alu nutriti uniuersitas.

Adonin, Attinen, Osirim, & Horum, aliud non esse q̄ solem. Præterea & duodecim signa zo-
 diaci ad naturam solis referri.

Caput

.XXI.

A Donin q̄q̄ solē esse nō dubitat, inspecta religione Assyriorū, apud q̄s
 Veneris Architudis & Adonis maxima olim ueneratio uiguit, quam
 nunc Phœnicēs tenent. Nā phyfici terræ superius hemisphæriū, cuius
 partē incolimus, Veneris appellatione coluerūt. Inferius uero hemisphærium
 terræ, Proserpinā uocauerunt. Ergo apud Assyrios siue Phœnicas lugēs indu-
 cit̄ dea, qd̄ sol annuo gressu p̄ XII. signorū ordinē p̄gens, partē q̄q̄ hemisphæ-
D rij inferioris ingrediē, q̄a de XII. signis zodiaci, sex lupiora, sex inferiora cēsen-
 tur. Et cū est in inferioribus, & ideo dies breuiores facit, lugere credit̄ dea, tanq̄
 sole raptu mortis tēporalis amisso, & à Proserpina retēto, quam numen terræ
 inferioris circuli & Antipodū diximus. Rursūm q̄ Adonin redditum Veneri
 credi uolunt, cum sol cuiusvis sex signis annuis inferioris ordinis, incipit n̄ri cir-
 culi lustrare hemisphæriū cum incremento luminis & diē. Ab apro autē tra-
 dunt interemptū Adonin, hyemis imaginē in hoc aiali singentes: q̄ aper hispī-
 dus & asper, gaudet locis humidis & lutosis pruinaq̄ cōtectis, proprieq̄ hye-
 mali fructū pasciē glande. Ergo hyēs ueluti uulnus est solis, q̄ & lucē eius no-
 bis minuit & calorem, qd̄ utrunq̄ animātibus accidit morte. Simulacrum hu-
 ius deæ in mōte Libano fingit̄ capite obnupto, specie tristi, faciem manu læua

Nr Adonin q̄-
 dem alium es-
 se quam solē.

intra amictū sustinens, lachrymæ uisione cōspicientiū mānare credunt. Quæ ^E imago præterq̄ q̄ lugētis est (ut diximus) deæ, terræ quoq̄ hyemalis est, q̄ tpe obnupta nubibus, sole uiduata stupet, fontesq̄ ueluti terræ oculi huberius manant, agriq̄ iterz suo cultu uidui, mœstā faciē sui mōstrant. Sed cum sol emerferit ab inferioribus partibus terræ, uernalisq̄ æquinoctij transgredit̄ fines au gendo diē: tunc & Venus læta, & pulchra uireni arua segetibus, prata herbis, arbores folijs. Ideo maiores nri Aprilem mensē Veneri dicauerunt.

Attinen aliud
nō ē q̄ solem.

Similit̄ Phryges fabulis & sacrorz administrationibus immutatis, circa ma trem deūm & Attinen eadē intelligi p̄stant. Quis em̄ ambigat m̄em deūm ter ram haberi? Hæc dea leonibus uehit, ualidis impetu atq̄ seruore aialibus, q̄ na tura cœli est, cuius ambitu aēr continet̄, q̄ uehit terrā. Solem uero sub noie At tinis ornat & fistula & uirga. Fistula ordinē spiritus inæqualis oñdit: q̄a uenti ^F in q̄bus nulla æqualitas est, propriā sumunt de sole substantiā. Virga, solis po testatē asserit, q̄ cuncta moderat̄. Præcipuā aut̄ solis in his ceremonijs uerti ra tionē, hinc etiā potest̄ intelligi: q̄ ritu eorū *καταβύσις* finita, simulationēq̄ luctus peracta, celebrat̄ lætitiæ exordiū ad octauū Cal. Aprilis, quē diem Hilaria ap pellant, quo primūm tempore sol diem longiorem nocte protendit.

Osiri etiā solē
esse.

Idē sub diuersis noibus religionis effectus est apud Aegyptios, cū Isis Osirim lugeat. nec in occulto est, necq̄ aliud esse Osirim, q̄ solem, nec Isim aliud esse ^G t̄p̄ terrā, (ut diximus) naturā ue rerz. Eademq̄ ratio q̄ circa Adonin & Attinē uerti, in Aegyp̄tia quoq̄ religione luctum & lætitiā uicibus annuæ admini strationis alternat. Hinc Osirim Aegyp̄tij, in solē esse asserā, quoties hierogly phicis lris suis exprimere uolunt, insculpunt sceptrū: inq̄ eo speciē oculi expri munt, & hoc signo Osirim mōstrant: significātes hūc deum solem esse, regaliq̄ potestate sublimē cuncta despiciere, q̄a solem Iouis oculū appellat antiquas.

Horus idē de-
us qui sol.

Apud eisdē Apollo q̄ est sol, Horus uocat̄. Ex q̄ & horæ uigintiquatuor q̄bus dies noxq̄ conficiūt, nomen acceperunt. Et quatuor tpa q̄bus annuus or bis implet̄, horæ uocant̄. Idē Aegyp̄tij uolētēs ipsius solis noie dicare simu lacz, figurauere raso capite, sed dextra parte crine remanente. Seruatus crinis docet solem nature rerz nuntq̄ esse in opto. Dēpti autē capilli residente radice monstrāt, hoc sidus etiā tpe quo nō uisit̄ à nobis, rursus emergēdi, uti capil los, habere substantiā. Eodē argumento significat̄ & tempus, q̄ angusta lux ē, cum uelut abrasis incrementis, angustaq̄ manente extātia, ad minimū diei sol ^H puenit spaiū, q̄d ueteres appellauerunt brumale solstitiū, brumā à breuitate die rum cognouantes, id est *βροχιδίμας*. ex q̄bus latebris uel angustijs rursus emer gens, ad æstiuū hemisphæriū tanq̄ enascēs in augmēta porrigit̄, & tunc ad regnum suū puenisse iam credit̄. Propterea Aegyp̄tij aial in zodiaco cōsecraue re ea cœli parte, qua maxime annuo cursu sol ualido effertur calore: leonisq̄ in sibi signū domiciliū solis appellāt, q̄a id aial uidet̄ ex natura solis substantiā de ducere: primūq̄ impetu & calore p̄stat aialia uti p̄stat sol sidera. ualidusq̄ est leo pectore et priore corporis parte, ac degnat̄ posterioribus mēbris, æque so lis uis prima parte diei ad meridiē increfcit, uel prima parte anni à uere in æsta tem: mox elāguēfcens, deducit̄ uel ad occasum, q̄ diei, uel ad hyemē, q̄ anni pars uidet̄ esse inferior. idēq̄ oculis patentibus atq̄ igneis cernit̄ semp, ut sol patēt̄ igneoq̄

igneoꝝ oculo. terramq; cōspectu ppetuo atq; infatigabili cernit. Nec solus
 A leo, sed signa q̄q; uniuersa zodiaci ad naturā solis iure referunt. Et ut ab arietē *Signa zodiaci ad naturā solis referri.*
 incipiā, magna illi cōcordia est. Nā & is p sex menses hybernales sinistro incu-
 bat lateri, ab ægnoctio uerno sup dextrę latus: sicut & sol ab eodemq; tēpore
 dextrū hemisphæriū, reliq; ambit sinistro. Ideo & Ammonē, quem deū solē oc-
 cidentē Libyes existimant, arietinis cornibus fingunt, q̄bus maxime id aial ua-
 let, sicut radijs sol. Nā & apud Græcos *ἠὲρ ἡλίου* appellat. Taurę ὕο
 ad solē referri, multiplici ratione Aegyptius cultus oñdit, uel q̄a apud Heliopo-
 lim taurę solī cōsecratum, quē Netiron cognoiant, maxime colunt: uel q̄a bos
 Apis i ciuitate Mēphi, solis instar excipiē: uel q̄a in oppido Herminthi magni
 fiteo Apollinis tēplo, cōsecratū soli colunt taurę Bacchim cognoiantes, insignē
 B miraculis cōuenientibus naturæ solis. Nā & p singulas horas mutare colores
 affirmat, & hirsutus setis dicit in aduersum nascentibus cōtra naturā oim aiali
 um. un̄ habet ueluti imago solis in aduersam mundi partē nitentis. Gemini
 autē q̄ alternis mortibus uiuere credunt, qd aliud nisi solē unū eūdemq; signifi-
 cant, modo descendente in ima mūdi, modo in summā altitudinē resurgente:

Cancer obliq; gressu, qd aliud nisi iter solis oñdit: q̄ uiam nunq; rectā, sed p
 illā semp meare sortitus est, obliquus quā se signorę uerteret ordo: maximeq;
 in illo signo, sol à cursu supero incipit obliquus inferiora iam petere. De leone
 iam supra dictū ē. Virgo aut, q̄ manu aristā refert, qd aliud q̄ *ἄρουρα ἡλιου*
 q̄ fructibus curuat: & ideo iusticia credit, q̄ sola facit nascētes fructus ad hoim
 C usus puenire. Scorpius totus, in q̄ libra est, naturā solis imaginatur, q̄ hyeme
 torpescit, & trāfacta hac, aculeū rursus erigit ui sua, nullū natura damnū ex hy-
 berno torpore pfecta. Sagittarius q̄ omium zodiaci domiciliorę imus atq;
 postremus est, ideo ex hoie in seram p membra posteriora degenerat, quasi po-
 stremis partibus suis à supis in inferna detrusus. Sagittā tñ iacit, qd indicat tūc
 quocq; uniuersorę cōstare uitam radio solis uel ab ima parte uenientis. Ca-
 pricornus ab infernis partibus ad supra solem reducens, capræ naturā uidetur
 imitari: q̄ dum pascit, ab imis partibus semp prominentiū scopulorę alta depo-
 scit. Aquarius non ne ipsam uim solis oñdit: Vnde em̄ imber caderet in ter-
 ras, nisi solis calor ad supra traheret humorem: cuius refluxio pluuialis ē copia.

In ultimo ordine zodiaci pisces locati sunt, q̄s cōsecrauit soli nō aliqua natu-
 ræ suæ imaginatio, ut cætera: sed oñtatio potētiae sideris, à q̄ uita non solū aere
 D is terrenisq; animalibus dat, sed illis quocq; quorę cōuersatio aquis merfa uel-
 ut è cōspectu solis exulat. Tāta ē uis solis, ut abstrusa q̄q; penetrādo uiuificet.

Quod Nemesis, Pan, Saturnus, aliud non sint q̄ sol. Caput .XXII.

ET ut ad solis multiplicē potestatem reuertatur oīo, Nemesis q̄ cōtra sup *Nemesis esse solem.*
 biam colitur, quid aliud est q̄ solis potestas: Cuius ista natura est, ut sul-
 gentia obscurat, & cōspectui auferat: quæq; sunt in obscuro illuminat, of-
 feratq; cōspectui. Pan ipse, quē uocant Inuū, sub hoc habitu q̄ cernitur, solē *Et Pan deum solem esse.*
 se esse prudentioribus pmitit intelligi. Hunc deum Arcades colunt, appellātes
 ἰνὺς ἡλίου ἀνιπτοῦ: non syluarum dñm, sed uniuersæ substantiæ materialis domina-
 torem significari uolentes. Cuius materiæ uis, uniuersorum corporum, seu illa
 diuina, siue terrena sint, cōponit essentiam. Ergo Inui cornua, barbæq; proluxa
 i iij demis-

Uladot. II.

demissio, naturā lucis ostēdunt, qua sol & ambitum cœli superioris illuminat, et inferiora collustrat. Vnde Homerus de eo ait: Ἰστροῦ δ' ἦν ἡ διαστάσις φῶτος ἧλιου, καὶ βροτοῖσιν. Quid fistula uel uirga significēt, supius in habitu Artinis expressimus. Qd̄ in capræ pedes desinit, hæc argumenti ratio est, quæ materia q̄ in omnem substantiā sole dispensante porrigit̄, diuinis de se corporibus effectis, in terræ finit̄ elementū. Ad huius ergo extremitatis signū pedes huius aialis electi sunt, q̄ et terrenū esset, & tñ semp̄ peteret alta pascendo, sicut sol: uel cū radios sup̄ne demittit in terras, uel cū se recolligit, in mōtibus uisit̄. Huius Inui amor & deliciae ἐχθρ̄ credit̄, nullius oculis obnoxia: qd̄ significat harmoniā cœli, q̄ soli amica est, quasi sphaeræz̄ oīm de q̄bus nascit̄ moderatori, nec tñ potest n̄ris unq̄ sensibus deph̄ndi. Saturnus ipse, q̄ autor est tempor̄z̄, & ideo à Græcis immutata l̄ra ἡρόσθ̄ quasi χροῖσθ̄ uocat̄, qd̄ aliud nisi sol intelligendus est: cū tradatur ordo elementor̄z̄, tempor̄z̄ numerositate distinctus, luce parentis, nexu æternitate traductus, uisione discretus, q̄ omnia actum solis ostendunt.

Erbo.

Saturnus idē qui sol.

Iouem quoq̄. Et Adad, eundem esse quem solem. Tum et theologorum et Orphei aioritate ostendi posse, omnes deos referri ad solem. Caput .XXIII.

Uladot. I.

NEc ipse Iupiter rex deorum, solis naturam uidetur excedere, sed eundē esse Iouem ac solem, claris docetur indicijs. Nam cum ait Homerus, Ζεὺς γὰρ ἴσ' ὤκαυωσθ', Iouis appellatiōe solem intelligi Cornificius scribit, cui unda oceani uelut dapes ministrat. Ideo enim, sicut & Possidonius & Cleantes affirmant, solis meatus à plaga, quæ uita dicitur, non recedit: quia sub ipsa currit oceanus, qui terram & ambit & diuidit. Omnium autem physicor̄z̄ assertione constat, calorem humore nutriri. Nam q̄ ait, Ζεὺς δ' ἕμα πάντας ἔστησεν, si dera intelliguntur, q̄ cum eo ad occasus ortusq̄ quotidie impeiū cœli serūtur, eodemq̄ alunt̄ humore: θανάσις ἐστὶν δὲ τὰ διερ̄, id est η̄ξ̄ηξ̄η, q̄ semp̄ in cursu sint: ἢ ἐπὶ τῷ διωσίδι. Addit poëta θουδὸν αὐτὸν γίνεσθαι ζωῆς, nō dietz̄, sed horar̄z̄ significās numer̄z̄: q̄bus referunt̄ ad hemisphaer̄ij sup̄ioris exortum. Intellectum n̄m in eandem sententiā ducūt etiā de Timæo Platonis hæc uerba:

Uladot. I.

ὁ δὲ Ζεὺς ἀέθρα μὲν ἐστὶν αὐτῶν καὶ Ζεὺς ἐλαυνόμενος ἡλίου ἄεμα πηροῦσθαι ἀπὸ τῆς θανάσις καὶ κόσμου πύργου, ἔστιν ἐπιμαχθῆναι. καὶ δ' ἔστιν ἡ στρατιὰ Ζεὺς ἢ δαμνόμενος ἢ δόδωνα μίση κεκοσμημένῃ, μίση ἢ ἔστια ἐστὶν ἡ ἀπὸ αὐτοῦ μόνον. His enim uerbis magnum in cœlo ducem solem uult sub appellatiōne Iouis intelligi, alato curru uelocitatem sideris monstrans. Nam quia in quocunq̄ signo fuerit, p̄st̄at omnia signa & sidera, signor̄z̄q̄ p̄st̄ites deos, uidet̄ cunctos deos ducatu p̄ire, ordinando cuncta ornādōz̄: atq̄ ideo uelut exercitum eius, cæteros deos haberi p̄ XII. signorum partes distribuitos: quia ipse duodecimi signi in quocunq̄ signo fuerit locum tenet & occupat. Nomen autē dæmonum cum deor̄z̄ appellatiōne cōiungit, aut quia dii sunt δαίμονες, id est scientes futuri, aut ut Possidonius scribit in libris q̄bus titulus ἔστιν ἡρόσθ̄ ἢ δαμνόμενος, quæ ex ætherea substantia parta atq̄ diuisa qualitas illis ἐστὶν ἐπὶ τῷ δαίμονι, ἰ. καίον, ἢ ἐπὶ τῷ δαίμονι, hoc est μαριζόμενος. Quod autē addit, μίση δ' ἔστια ἐστὶν ἀπὸ αὐτοῦ μόνον, significat quia hæc sola quam terrā esse accepimus, manet immobilis intra domum deor̄z̄, id est intra mundū, ut ait Euripides, ἢ γαῖα μὲν πάντης ἐστὶν βροτοῖσιν ἢ μόνον αὐτῆς. Hinc quoq̄ oñditur quid de sole & Ioue sit sentiendum, cum alibi dicat̄, πῶτα ἰδὲν διὸς ὀφθαλμοῖσθαι πῶτα νοῖσθαι. Et alibi: ἡλιὸς δ' ὅς πᾶσι φασγῆσθαι, πᾶσι ἰπακθῆσθαι.

Hesiodus. Uladot. 3.

Vnde

- A Vnde utruncq; constat una potestate censendum. Assyrii quoq; solē sub Io uis nomine, quem Dia Heliopoliten cognominant, maximis ceremonijs celebrant in ciuitate q̄ Heliopolis nuncupat. Eius dei simulacrū sumptum ē de opido Aegypti, qd̄ & ipsum Heliopolis appellat, regnante apud Aegyptios Senemure, seu idē Senepos noīe fuit. platumq; est primū in eam p̄ Oppiā legatum Delebois regis Assyriorū, sacerdotescq; Aegyptios, q̄r princeps fuit Parmetis, diuq; habitum apud Assyrios, postea Heliopolim commigrauit. Cur ita factū, quāq; ratione Aegypto profectū, in hęc loca ubi nunc est, postea uenerit, ritūq; Assyrio magis q̄ Aegyptio colat, dicere sup̄ sedē, q̄ ad p̄sentem nō attinet causam. Nunc uero eundem Iouem solēq; esse, cū ex ipso sacrorū ritu, tum ex habitu dignoscit. Simulacrū em̄ aureū specie imberbi instat, dextra eleuata cum flagro in aurigæ modū, laeua tenet fulmen & spicas. Quæ cuncta Iouis solisq; consociatā potentiā demonstrant. Huius tēpli religio etiam diuina ratione p̄p̄ollet, q̄ ad Apollinis potestatem referē, q̄ idem atq; sol est. Vnde em̄ simulacrū dei Heliopolitani ferculo, ueluti uehūt in pōpa ludorū Circensium deorū simulacrā: & subeunt pleruncq; prouinciæ proceres, raso capite, lōgi temporis castimonia puri: feruntq; diuino spiritu, non suo arbitrio, sed quō deus propellit uehētēs, ut uidimus apud Antium promoueri simulacra Fortunarū, ad danda responsa. Cōsulunt hunc deum & absentes missis diplomatibus cōsignatis, referibūq; ordine ad ea q̄ cōsultatione addita continent. Sic & imperator Traianus, initurus ex ea prouincia Parthiā cum exercitu, cōstantissimæ religionis hortantibus amicis, q̄ maxima huiusce numinis ceperant experimenta, ut de euentu cōsuleret rei coeptæ: egit Romano cōsilio, prius explorando fidem religionis, ne forte fraus subesset humana. Et primū misit signatos codicillos, ad q̄s sibi referibi uellet. Deus iussit afferi carthā, eamq; assignari purā, & mitti, stupentibus sacerdotibus ad eiusmodi factū. Ignorabant q̄ppe cōditio nem codicillorū. Hos cū maxima admiratione Traianus excepit, qd̄ ipse quoq; puris tabellis cum deo egisset. Tunc alijs codicillis cōscriptis signatisq;, cōsuluit an Romam p̄petrato bello rediturus esset. Vitem centurialē deus ex muneribus in æde dicatis, deferi iussit, diuisamq; in partes sudario condi, ac proinde ferri. Exitus rei, obitu Traiani apparuit, oīsibus Romā relatis. Nam fragmētis, species reliquias, uitis argumēto, casus futuri tēpus ostensum est.
- D Et ne sermo p̄ singulorum noīa deorum uageat, accipe quid Assyrii de solis potentia opinent. Deo em̄, quem summum maximūq; uenerāt, Adad nomen dederunt. Eius nominis interpretatio significat unus. Hunc ergo ut potentissimum adorant deum. Sed subiungunt eidem deam noīe Atargatim, oēm q; potestatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, solē terramq; intelligentes, nec multitudinē noīm enuntiantes diuisam eorum p̄ oīs species potestatem, sed argumentis quibus ornantur, significantes multiplicem præstantiam duplicis numinis. Ipsa autem argumēta, solis rationem loquuntur. Nanque simulacrum Adad, insigne cernitur radijs inclinatis, quibus mōstratur sursum uersum reclinatis radijs insigne est: mōstrando radiorum uti supernē demissorum enasci quæcunq; terra prognerat. Sub eodem simulacro species leonum

sunt, eadem ratione terram esse monstrantes, qua Phryges sinxere matrem de-
um, id est terram leonibus uehi. E

Postremo, potentiam solis ad om̄ium potestatem summitatemq; referri, in-
dicant theologi, qui in sacris hoc breuissima precatione demonstrant, dicentes:

Ἦλα παπαρεῖτες, νόμοις πνύμα, νόμοις δύναμις, νόμοις φῶς.

Solem esse omnia & Orpheus testatur his uersibus:

ἄγλας ζωῆς δόνησι πᾶσι ποτὶς πᾶσι αἰῶσι

Ἦλα παπαρεῖτες παυαὶολι ζῆσι φηγίε.

*De laudibus uariarū eruditione Vergilij. Tum de his quæ sequentibus libris per ordinem
suis explicanda. Caput .XXIIII.*

Hic cum Prætextatus fecisset loquendi finem, omnes in eum affixis uul-
tibus admirationem stupore prodebant. Deinde laudare hic memori-
am, ille doctrinā, cuncti religionem: affirmātes hunc esse unum arcanæ
decorū naturæ conscium, qui solus diutua & assequi animo & eloqui posset in-
genio. Inter hæc Euangelus: Equidē, inquit, miror potuisse tantorū potestatem
numinum comprehendere. Verum quod Mantuanum nostrum ad singula, cum de
diuinis sermo est, testem citatis, gratiosius est quā ut iudicio fieri putetur. An ego
credam, quod ille cum diceret: Liber & alma Ceres, pro sole & luna, nō hoc in al-
terius poetæ imitationem posuerit, ita dici audiens, cur tamen diceretur igno-
rans? Nisi forte ut Græci om̄ia sua in immensum tollunt, nos quoque poetas etiā
nostros uolumus philosophari, cum ipse Tullius qui non minus professus est
philosophandi studium quā loquēdi, quoties aut de natura decorum, aut de fato, F
aut de diuinatione disputat, gloriam quam oratione confluat, incōdita rerum
relatione minuat. Tum Symmachus: De Cicerone Euangele, qui conuictis
impenetrabilis est, post uidebimus. Nunc quia cum Marone nobis negotium
est, respondeas uolo, utrum poetæ huius opera instituendis tantum pueris ido-
nea iudices, an alia illis altiora inesse fatearis. Videris enim mihi ita adhuc Vergi-
lianos habere uersus, qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus.
Imò uero pueri cum essemus Symmache (inquit Euangelus) sine iudicio mira-
bamur: inspicere autē uitia, nec per magistrōs, nec per artem licebat: quæ tamē
non pudenter quisquē negabit, cum ipse cōfessus sit. Qui enim moriens poetam su-
um legauit igni, quid nisi famæ suæ conuicta posteritati subtrahenda curauit?
Nec immerito. Erubuit quippe de se futura iudicia, si legeretur petitio deprecā-
tis filio arma à marito, cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscepisse se nouerat: H
uel si mille alia multum pudenda, seu in uerbis modo Græcis, modo barbaris,
seu in ipsa dispositione operis deprehenderentur. Cumque adhuc dicentem om̄es
exhortuissent, subtexit Symmachus: Hæc est quidē Euangele Maronis glo-
ria, ut nullius laudibus crescat, nullius uituperatione minuat. Verū ista quæ pro-
fiscindis, defendere quilibet potest ex plebeia grāmaticorū cohorte: ne Seruio no-
stro, quod priscos (ut mea fert opinio) preceptores doctrina præstat, in excusandis ta-
libus quaerat iniuria. Sed quaero utrum poetica tibi in tanto poeta displicuerit,
nerui in oratorij quod in eodē sunt ualidissimi, placere uideant? Hæc uerba pri-
mum Euangelus risus excepit. Deīn subiicit: Id hercule restat denique, ut oratorem
Vergiliū renuntietis: nec miror, cum ad philosophos ambitus ueliter paulo ante
proue-

A prouexerit. Si in hac opinione es, Symmachus inquit, ut Maro tibi nihil nisi poeti-
 eticū sensisse existimet, licet hoc quicquid eidem nomen inuideris, audi quod de opis sui
 multiplici doctrina ipse pronuntiet. Ipsius enim Maronis epistola, qua compellat
 Augustum, ita incipit: Ego pro frequentes a te litteras accipio. & infra: De Aenea quod
 dem meo si mehercule iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tan-
 ta inchoata res est, ut penes uisio mentis tantum opus ingressus mihi uidear: cum
 presertim (ut scis) alia quicquid studia ad id opus multoque potiora impartiar. Nec his
 Vergilij pro bis copia res: dissonat, quam plerique penes omnes litteratos pedibus illo-
 tis pretereunt, tanquam nihil ultra uerborum explanationem liceat nosse grammatico. Ita si
 bi belli isti homines certos sententiarum fines, & uelut quidam pomercia & effata posue-
 runt: ultra quam quis egredi audeat, introspectisse in eadem dextra qua mares abster-
 rent, existimandus sit. Sed nos quos crassa Minerua dedecet, non patiamur abstru-
 sa esse adyta sacri poematis: sed arcanorum sensum inuestigato adyto, doctorum cul-
 tu celebranda prebeamus reclusa penetralia. Et ne uidear uelle omnia unum ample-
 cti, spodeo uiolentiissima inuenta uel sensa rhetorice in Vergiliano me ope de
 monstratur. Eusebio autem oratorum eloquentissimo non proprio de oratoria apud
 Maronem arte tractatum, quem & doctrina & doctissimi usu melius exequetur. Reliquos
 omnes qui adestis, impense precatus sum, ut quod uirum quicquid precipuum sibi annotauerit
 de Maronis ingenio, uelut ex symbolo conferamus. Mirum in modum alacritatem
 oibus qui aderant, haec uerba pepererunt. Et assurgens quicquid in desiderium alios
 audiendi, non uidit & se in idem munus uocandum. Itaque hortatu mutuo concitati, in
C a seculum facile ac libenter aiati sunt. Intuentesque omnes Praetextatum orabant, ut iudicium
 suum primus apiret, caeteris per ordinem quem calus sedendi fecerat, secuturus. Et Ve-
 ctius: Equidem inter omnia quibus eminet laus Maronis, hoc assiduus lector admi-
 ror, quia doctissime ius pontificum, tanquam hoc professus, in multa & uaria opis sui
 parte seruauit. Et si tantae disertationis sermo non recesserit, permitto fore, ut Ver-
 gilius noster pontifex maximus asserat. Post hunc Flauianus: Apud poetam no-
 strum, inquit, tantam scientiam iuris auguralis inuenio, ut si aliarum disciplinarum doctri-
 na destitueret, haec illi uel sola professio sublimaret. Eustachius deinde: Maxi-
 me, inquit, predicarem quanta de Graecis cautus & tanquam aliud agens, modo artificij
 dissimulatione, modo profusa imitatione transtulcrit, ni me maior admiratio de
 astrologia totaque philosophia teneret, quam parcus & sobrius operi suo nuscere re-
 prehensus aspexit. Furius Albinus alter: fouens Praetextati laus, iuxtaque eum
D Cecinna Albinus, ambo uetustatis affectationem in Vergilio predicabant: aliter in pro-
 sibus, alter in uersibus. Auienus: Non assumam mihi, inquit, ut unam aliquam de Ver-
 gilianis uirtutibus audeam praedicare: sed audiendo quaecumque dicetis, si quod uel de
 his mihi uidebitur, uel iam dudum legenti annotandum uisum est, opportunius pro-
 feram: modo meminertis a Seruio nostro exlegendum, ut quicquid obscurum uidebitur,
 quasi literatorum omnium longe maximus, palam faciat. His dictis, & uniuersis
 se coctui complacitis, Praetextatus cum in se coersa omnium ora uidisset, philo-
 sophia, inquit, quod unicum est munus deorum & disciplina disciplinarum, hono-
 randa est anteloquio. Unde meminerit Eustachius, primum sibi locum ad dis-
 cendum omnia alia professione cedente concessum. Huic tu mi Flauiane succedes,
 ut & auditu uestro recreer, & aliquanto silentio instaur em uires loquendi. Inter

hæc feruilis moderator obsequi, cui cura uel adolēdi penates, uel struēdi penū, 5
 & domesticorū: actuū ministros regendi, admonet dñm, familiam pro solenni
 tate annui moris epulatā. Hoc em̄ selto, religiosæ domus prius famulos instru
 ctis tanq̄ ad usum dñi dapibus honorāi, & ita demum p̄siliamiliās mēse appa
 ratus nouat. Insinuat ergo p̄sul famulitij, cocnæ tēpus & dños iam uocare. Tū
 Prætextatus: Reseruandus ergo est Vergilius noster ad meliorē partē dici, ut
 mane nouū inspiciendū p̄ ordinē carmini destinemus. Nunc hora nos admo
 net, ut honore uestro hæc mensa dignetur. Sed & Eustachius, & post hunc Ni
 comachus meminerint, craftina dilcrtatione seruari sibi anteloquij functionē.
 Et Flauianus: Ex placita iam uos lege conuenio, ut sequenti die penates mei be
 ari se tanti coctus hospitio glorientur. His cum omēs assensū essent, ad cocnam,
 alio aliud de his quæ inter se contulerant reminiscēte approbantēq̄, cum ma
 gna alacritate animi concesserunt.

FINIS PRIMI LIBRI.

*Facile hic primi huius libri finis ostendit, quam multa in sequentibus desiderentur. Quota enim pars de the
 toricis obseruationibus extat? Vbi de scientia iuris auguralis ulla sit mentio? Ut ne dicam interim, quam mul
 ta de finis & reliquorum, quam confusa omnia sint, uti suis locis sumus indicaturi.*

MACROBII AVRELI

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

siris Saturnaliorum liber secundus.

Qua occasione de iocis ac diciturij ueterum, sermo ortus fuerit inter conuiuas. Caput .I.

SIC VBi modestus edendi modus celsare fecit castimoniā sercu
 lorū, & conuiuialis lætitia minusculis poculis oriebat, Auienus
 ait: Bene ac sapienter Maro noster tumultuosum ac sobriū uno
 eodemq̄ uersu descripsit sub paucorū uerborū immutatione cō
 uiuiū. Nam ubi sub apparatu regio procedere solet luxus ad strepitū, Postq̄
 prima, inq̄, ges epulis: at cū heroes castigatis dapibus assidunt, non reducit
 quietem, quia nec præcessit tumultus: sed inq̄: Postq̄ exempta fames epulis.
 Nīm hoc conuiuū, qd̄ & heroidi seculi pudicitia, & nri conduxit elegantiam,
 in q̄ splendor sobrius & diligēs parsimonia, Agathonis cōuiuio, uel post ma
 gniloquentiā Platonis non cōponere tñ, sed nec p̄ferre dubitauerim. Nā ipse
 rex mēse, nec in moribus Socrate minor, & in rep. philosopho efficior. Cæ
 teri q̄ adestis, eminentiores estis ad uirtutū studia, q̄ ut poetis, comicis, & Alci
 biadi, q̄ tñ suis fortis ad crimina, alijsq̄ qbus frequens illud conuiuium fuit,
 uos q̄sc̄ existimet cōparandos. Bona ȳba q̄so, Prætextatus ait, circa reueren
 tiam tñ Socraticæ maiestatis. Nā reliqs̄ q̄ in illo fuerūt symposio, hæc lumina
 q̄s nō p̄ponēda cōsentiat: Sed q̄sum tibi Auiene hoc tēdit exemplū: Quia sub
 illorū, inq̄, supercilio nō defuit, q̄ psaltriā intromitti peteret: ut puella ex industria
 sup̄ naturā mollior, canora dulcedine et saltationis lubrico exerceret illecebris
 phōphantes. Illuc hoc fieri tētatū ē, ut Agathōis uictoria celebraret. nos honorē
 dei cui hoc festū ē, nullo admixtu uoluptatis augem⁹. necq̄ ego sū nesci⁹, uos nec
 tristitiam

tristitiā, nec nubilum uulū in bonis ducere, nec Crassum illū, quē autore Lucio Cicero semel in uita risisse scribit, magnope mirari. Ad hæc cū Prætextatus diceret, ludicras uoluptates nec suis penatibus assuetas, nec añ cœtum tam ferium producēdas, excepit Symmachus: Quia Saturnalibus optimo die: (ut ait Veronenfis poeta) nec uoluptas nobis ut Stoicis tanq̄ hostis repudiāda ē, nec ut Epicureis summum bonum in uoluptate ponēdum, excogitemus alacritatē lasciuia carentē. Et ni fallor, inueni, ut iocos ueterū ac nobilium uiroꝝ ede cumatos ex multijugis libris relatione mutua p̄feramus. Hæc nobis sit līrata lætitia, & docta cauillatio, uicē planipedis & sabulonis impudica & p̄textata uerba iaciētis, ac pudorem ac modestiā ȳsus imitata. Hæc res & cura & studio digna ueteribus uisa est. Et iam primò aiaduerto duos, q̄s eloquentissimos antiqua ætas tulit, comicū Plautum, & oratorē Tullium, eos ambos etiā ad iocoꝝ uenustatem ceteris p̄stitisse. Plautus q̄dem ea re clausus fuit, ut post mortē eius comoediæ q̄ incertæ ferebant, Plautinæ tñ esse de iocoꝝ copia noscerentur. Cicerone autē q̄ptum in ea re ualuerit, q̄s ignorat, qui uel liberti eius libros, q̄s is de p̄tiori iocis cōposuit, quōs quidam ipsius putāt esse, legere curauit: Quis itē ne scit consularem cum scurrā ab inimicis appellari solitum: Q̄d in orōne etiā sua Vatinius posuit. Atq̄ ego (ni lōgum esset) referē, in q̄bus cauillis cum nocētissimos reos tueret, uictoriā iocis adeptus sit. Ut ecce pro L. Flacco, quē repetundarū reum, ioci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. Is iocus in orōne nō extat, mihi ex libro Fusij Viuaculi notus ē, & inter alia eius diçteria celebrat. Sed in hoc ȳbo non casu incidi, uolens feci. locos em̄ hoc genus, ueteres n̄rī diçteria dicebant. Testis idem Cicero, qui in lib. ep̄larū ad Cor. Nepotem scdo sic ait: Itaq̄ n̄rī cum om̄ia dixissemus dicta essent, q̄ facite & breuiter & acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari diçteria uoluerunt: Hæc Cicero. Nonius uero, Pōponiusq̄ iocos non rarò diçteria nomināt. M. etiam Cato ille Censorius, argute iocari solitus est. Horū nos ab inuidia muniret auctoritas, etiam si nostris cauillaremur. At cum à ueteribus dicta referamus, ipsa utiq̄ autorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuentum, agite q̄d cui que de dictis talibus in mentem ueniet, uicissim memoriā nostram excitādo referamus. Placuit uniuersis lætitiæ excogitata sobrietate, & ideò ut Prætextatus incipiēdo auctoritatem de exemplo præberet, hortati sunt.

De diuersorum iocis atq̄ diçterij. Caput .II.

TVM ille: Dictū uolo hostis referre, sed uicti, & cuius memoria instaurat Romanorum triumphos. Annibal Carthagenensis apud regē Antiochum profugus, facetissime cauillatus est. Ea cauillatio huiuscemodi fuit: Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum po. Romano facturus cōparauerat: conuertebatq̄ exercitum insignibus argenteis & aureis florentem. Inducebat etiā currus cum fascibus, & elephantos cum turribus, equitatumq̄ frenis & ephippijs, monilibus ac phaleris p̄fulgentem. Atque ibi rex cōtemplatione tanti & tam ornati exercitus gloriabūdens Annibalem aspicit. Et putas ne, inq̄t, satis esse Romanis hæc omnia: Tunc Pcenus eludens ignauā imbelliamq̄ militum eius pretiose armorum: plane, inquit, factis esse credo Romanis hæc, et si auarissimi sunt. Nihil prorsus neq̄ tam lepide, neque

Annibalis cauillatio ex Gel. li. 5. ca. 5.

neq̄ tam acerbe dici potest. Rex de numero exercitus sui, ac de existimāda æq̄ paratione quæstuerat. Respondit Annibal de præda. E

Catonis iocus Flavianus subiicit: Sacrificiū apud veteres fuit, qđ uocabatur Proteruia. In eo mos erat, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Hinc Catonis iocus est. Nancq̄ Albidium quendā, qui sua bona comedisset, & nouissime domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset, Proteruiam fecisse dicebat, qđ comelle non potuerit, id combussisse.

Ciceronis dilatum. Symmachus deinde: Mater M. Bruti Scruilia, cum p̄tosum ære paruo fundum abstulisset à Cæsare, subijciente hastæ bona ciuiū, non effugit dictum tale Ciceronis: Egdem quo melius emptum sciatis, cōparauit Scruilia hunc fundū Tertia deducta. Filia aut Scruiliæ erat Iunia Tertia, eadēq̄ C. Crassi uxor, lasciuiente dictatore tam in m̄tem q̄ in puellā. Tunc luxuriā tenis adulteri ciuitas subiū rumoribus iocisq̄ carpebat, ut mala non tm̄ seria forent. F

Dicentiu iuris consultum. Post hunc Cecinna Albinus: Plācus in iudicio fortē amici, cum molestum testem destruere uellet, interrogauit (quia sutorem sciebat) quo artificio se tueretur, ille urbane respondit: gallam subigo. Sutorium hoc habetur instrumentum, quod non infacete in adulterij exprobrationē ambiguitate conuertit. Nā Plancus in Meuia Galla nupta male audiebat.

Iocus i. M. Antonium. Secutus ē Furius Albinus: Post Murinēsem fugā q̄rentibus qđ ageret Antonius, r̄ndisse familiaris eius ferebat: Qđ canis in Aegypto, bibit et fugit. Qm̄ in illis regionib. cōstat canes raptu crocodilorum exterritos, currere & bibere.

Publij dictum. Eustachius deī: Publius Mutiū in primis maleuolū cū uidisset solito tristi orē: Aut Mutio, inqt, nescio qđ incōmodi accessit, aut nescio cui aliqd boni. G

Fraustii Syllæ iocus. Inde Auienus: Faustus Syllæ filius, cum soror eius eodē tēpore duos mæchos haberet, Fuluium fullonis filium, & Pompeium cognomine Maculā, mihi inquit, sororem meam habere Maculam, cum fullonem habeat.

Dicentiu Scruiliij. Hic Euāgelus: Apud L. Malliū, q̄ optimus pictor Romæ habebat, Scruilius Geminus fortē cœnabat. Cumq̄ filios eius deformes uidisset, non similiter inqt, Malli fingis & pingis. Et Mallius: In tm̄bris em̄ fingo, inqt, luce pingo.

Demosthenis uerbū ex Cell. lib. 1. cap. 8. Eusebius deī: Demosthenes, inqt, excitatus ad Laidis famā, cuius formam tūc Græcia mirabat: accessit, ut & ipse famoso amore potiret. Qui ubi dimidiū talentū unius p̄tiū noctis audiuit, decessit hoc dicto: οὐκ ἀποπέλω νόσος με τρωσέει. H

Inter hæc, cum Seruius ordine se uocante per uerecundiam sileret, Omnes nos, inquit Euāgelus, impudentes grammaticæ pronuntias, si tacere talia, uis uideri tuitionem pudoris. Vnde neq̄ tuum, nec Difarij, aut Hori supercilium liberum erit à superbix nota, ni Prætextatum, & nos uelitis imitari.

Dicentiu Votaciliij. Tunc Seruius, postq̄ magis silentiū erubescendū uidit, ad libertatē se similis relationis animauit. M. inqt, Votacilius Pitholaus, cum Caninius Reuilius uno tm̄ die cōsul fuisset, dixit: Antē flamines, nunc cōsules diales fiūt. Nec Difartius ultra exprobrationem taciturnitatis expectans, ait:

Defunt uerba Difarii.

Platonis distichon ex Cell. lib. 19. ca. 11. Post hunc Horus quoq̄, Afferro ad uos, inquit, Platonis, quo ille ad olefens lusit, cum tragicodijs quoq̄ eadem ætate præluderet, τὸν μυχῶν, & τὸν οὐρα ἐπιπέσει, ἡδὲ γυναικῶν ἰσομοίαν, & γούρῳ τὸν ἄμαρτος ἀναβρωμαίον.

Orta ex

- Orta ex his lætitia, & omnibus in Censorium risum emissis, ac retractantibus quæ à singulis antiquæ festiuitatis sapore plata sunt, Symmachus ait: Hos Platonis uersiculos, quorum magis uenustatem an breuitatem mireris incertū est, legisse me memini in Latinum tanto latius uersos quāto solet nostra quāquam Græcorū lingua breuior & angustior existimari. Et (ut opinor) hæc ſ̄ba sunt:
Dum semihulco suauio	Vt transiliret, nititur.
Meum puellum suauior,	Tum si moræ quid plusculæ
Dulcemq̄ florem spiritus	Fuisset in coitu osculi,
Duco ex aperto tramite,	Amoris igni percita
Anima ægra & faucia	Transiliret, & me linqueret.
Cucurrit ad labias mihi,	Et mira prorsum res foret,
Rictumq̄ oris peruium,	Vt ad me fierem mortuus,
Et labra pueri mollia	Ad puerum intus uiuerem.
Rimata itineri transitus	

De iocis M. Tullij Ciceronis. Caput .III.

Sed miror omnes uos ioca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit. Et si uideatur, ut ædituus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggererit, referam dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis, ille sic incipit:

Cicerōis iocis

M. Cicerō, cū apud Damasippū cenaret, & ille mediocri uino posito diceret, Bibite salernum hoc, annos quadraginta est, Bñ (inqt) ætatem fert.

In Damasipp.

C Idem cum Lentulū generæ suam & equæ staturæ hoīem lōgo gladio accinctum uidisset, Quis, inq̄, generæ meam ad gladium alligauit?

In Lentulum.

Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. Nam cum in ea prouincia quam ille rexerat, uidisset clypeatam imaginem eius, ingētibz li niamentis usq̄ ad pectus ex more pictā (erat autem Quintus ipse staturæ parua) ait: Frater meus dimidius maior est q̄ totus.

In Q. fratē.

In consulatu Vatiniij, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur. Magnum ostentum, inquit, anno Vatiniij factum est, q̄ illo cōsule, nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit.

In Vatiniū.

Querenti deīn Vatiniō q̄ grauatus esset domum ad se infirmatum uenire, respōdit: Volui in cōsulatu tuo uenire, sed nox me cōprehendit.

D Vlscisi autē se Cicero uidebat, ut q̄ rñdisse sibi Vatiniū meminerat, cum humeris se reip. de exilio reportatum gloriaret, Vnde ergo tibi uarices?

Caninius q̄q̄ Reuilius, q̄ uno die (ut Seruius retulit) cōsul fuit, rostra cum ascēdisset, paritē honorē init cōsulatus, & eierauit. qd Cicero gaudēs, oī occasio ne urbanitatis increpuit, κατὰ νόμον est Caninius cōsul. Dein, hoc cōsecutus est Reuilius, ut quæreret, q̄bus COSS. cōsul fuerit. Dicere p̄trea nō destitit. Vigilantē habemus COS. Caninium, q̄ in consulatu suo somnum non uidit.

In Caniniū.

Pōpeius Ciceronis facietariæ impatiēs fuit. Cuius hæc de eo dicta serebant: Ego uero quæ fugiā habeo, quæ seq̄r nō habeo. Sed et cū ad Pōpeiu uenisset, dicētibz sero eū uenisse, rñdit: minime sero ueni: nā nihil hic paratū uideo. Dein interrogātī Pōp. ubi gener eius Dolobel. eēt, rñdit: cū socero tuo. & cū donasset Pōpeius transflugā ciuitate Ro. o hoīem bellū, inq̄, Gallis ciuitatē p̄mittit alie

In Pompeiū.

nam,

nam, qui nobis nostram nō potest reddere. Propter quæ meritò uidebatur di-
xisse Pompeius: Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat. E

In Cæsarem.

In Cæsarem quoq; mordacitas Ciceronis dētes suos strinxit. Nam primū
post uictoriam Cæsaris interrogatus, cur in electione partis errasset, respōdit:
Præcinctura me decepit. iocatus in Cæsarem, qui ita toga p̄cingebatur, ut tra-
hendo laciniam, uelut mollis incederet: adeo, ut Sylla tanquam prouidus dix-
rit Pompeio: Cæue tibi illum puerum male præcinctum.

Deiñ cum Laberius in sine ludorū anulo aureo honoratus à Cæsare, euesti-
gio in quatuordecim gradibus ad spectandū trāsisset, uiolato ordine, & cū de-
tractus esset eques Romanus, & cū Mimus remissus, ait Cicero p̄terenti La-
berio & sedile quærenti: Recepissē te, nisi anguste sederē. simul & illum respu-
ens, & in nouū senatū iocatus, cuius numerū Cæsar supra fas auxerat. Nec im-
pune. Rīdit em̄ Laberius: Misē si anguste sedes, q̄ soles duabus sellis federe,
exprobrata leuitate Ciceronis, qua immeritò optimus ciuis male audiebat. F

Idem Cicero aliàs facilitatem Cæsaris in eligēdo senatum irritum irriti pa-
lām. Nā cū ab hospite suo P. Mallio rogaret, ut decurionatū priuigno eius ex-
pediret, assistente frequentia dixit: Romæ si ius habebit Pomp. difficile est.

Nec intra hæc mordacitas stetit. Quippe ab Androne quodā Laodiceno
salutatus, cū causam aduentus requisisset, cōperissetq; (nā ille se legauim de li-
bertate patriæ ad Cæsarem uenisse respondit) ita expressit publicam seruitutē:
τῶν ἐπιτιμῶν, καὶ τῶν ἐπιτιμῶν ἡμεῶν ἡμεῶν: Si obtinueris, & pro nobis intercede.

In M. Anton.

Vigebat in eo excedens iocus, & seria mordacitas, ut hoc est ex epistola ad
C. Cassium dictatoris uiolatorē. Vellem Idibus Martijs me ad cenā inuitas-
ses, profectò reliquiari: nihil fuisset, nunc me reliquæ n̄æ exercent. Idem Ci-
cero de Pisone ḡno & M. Lepido lepidissime cauillatus est. G

Transitus ad
caput quartū.

Dicente adhuc Symmacho, & (ut uidebat) plura dicturo, intercedens Aui-
enus, ut fieri in fermonibus cōuiualibus solet: Nec Augustus (inqt) Cæsar in hu-
iusmodi dicacitate quoq; minor, & fortasse nec Tullio. Et si uolentibus uobis
erit, aliqua eius q̄ memoria suggererit, relaturus sum. Et Horus: Permite Aui-
ene Symmachus explicet de his, q̄s iam noiauerat: dicta Ciceronis, & opportu-
niū: q̄ de Augusto uis referre, succedēt. Reticiente Auieno, Symmachus: Ci-
cero, inq; cū Piso gener eius mollius incederet, filia aut̄ cōcitatius, ait ḡno: Am-
bula tanq; focia. Ait filia: Ambula tanq; uir. Et cum M. Lepidus in senatu dixit
set p̄ribus cōscriptis: Ego nō tanti fecissem simile factum: Tullius ait, Ego non
tanti fecissem ἀπορίστησας. Sed p̄ge Auiene, ne ultrā te dicturientem retardem. H

In Pisonem.
In Lepidū.

De iocis Augusti in dios, & aliorum rursus in ipsum.

Caput .IIII.

Augusti ioca
in multos.

ET ille: August. inq; Cæsar affectauit iocos, saluo tñ maiestatis pudorisq;
respectu, nec ut caderet in scurrā. Aiacei tragœdiā scripserat, eandēq;
q̄ sibi displicuisset, deleuerat. Postea Lucius grauis tragœdiarū scriptor inter
rogabat eū, qd ageret Ajax suus. Et ille: In spongiā, inq; incubuit.

Idem Augustus, cum ei qdam libellū trepidus offerret, & modo proferret
manum, modo retraheret, Putas, inq; te affem elephantō dare?

Idē cū ab eo Pacuuius Taurus congiariū peteret, diceretq; iam hoc hoies
uulgò loq; nō paruā ab illo sibi pecuniā datam, Sed tu, inq; noli credere.

Alium

A Alium præfectura equitum summotum, & insuper salariū postulantem, dicentemq̄ non lucri causa dari hoc mihi rogo: sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse, & ita officium deposuisse, hoc dicto repercutsit: Tu te accepisse apud omnes affirma, & ego dedisse me non negabo.

Urbanitas eiusdē innotuit circa Herenniū deditū uicij iuuenē, quē cum castri excedere iussisset, & ille supplex hac dēpōnatione uterē, Quo modo ad patris sedes reuertar: qd patri meo dicam: rñdit: Dic me tibi displicuisse.

Saxo in expeditione percussus, ac notabili cicatrice in frōte deformē, nimium tñ sua opa iactātē, sic leuic castigauit: At tu cū fugies, inq̄, nūq̄ post te respexeris.

Galba, cuius informe gibbo erat corpus, agēti apd se causam, & frēq̄ntē dicēti, corrige i me si qd reprehēdis, rñdit: Ego te monere possū, corrigere nō possū.

B Cū mlti Seuero Gallo accusante absoluerent, et architectus fori Augusti expectationē opis diu traheret, ita iocatus ē: Vellē Cassius et meū fori accusasset.

Vectius cum monumentū patris exarasset, ait Augustus: Hoc est uere monumentum patris colere.

Cum audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bi matum iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait: Melius est Herodis porcum esse quàm filium.

Idem Augustus, quia Meccnatem suum nouerat esse stylo remisso, molli, & dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat: & contra castigationem loquendi, quam aliās ille scribendo seruabat, in epistola ad Meccnatē familiari, plura in iocos effusa subtexit, Vale mel gentium, me tuellē, ebur ex Hetruria, lafer Aretinum, adamas berynas, Tyberinum margarium, Cilneorum smaragde, iaspis sigulorum, superyllē Porfennæ, carbunculum habebas, *ἢ αὐτῶν πάντα μακάριστα* mecccharum.

Exceptus est à quodā ccena satis parca, & quasi quidiana. Nā penē nulli se inuitati negabat. Post epulum igit, inops ac sine ullo apparatu discedens, uale dicenti hoc tñ insuffurrauit: Nō putabā me tibi tam familiarē.

Cū de Tyriæ purpuræ quā emi iusserat, obscuritate quereret, dicente uenditore, erige altius, & suspice, his usus est salibus, Quid ergo: ut me po. Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?

Nomēclatori suo, de cuius obliuione querebat, dicenti: nunq̄ ad fori manDas: Accipe, inquit, commendatitias, q̄a illic neminem nosti.

Vatinio in prima sua ætate eleganter insultauit. Confusus ille podagra, uolebat tñ uideri disculsisse uitiū, & mille passus ambulare se gloriabā. Cui Cæsar, Non miror, inquit, dies aliquanto sunt longiores.

Relata ad se magnitudine æris alieni, quā qdam eques Romanus dum uixit, excedentem ducenties. L. S. celauerat, culcitra emi cubicularē in eius auctione sibi iussit. Et pceptum miratibus, hāc rationē reddidit: Habēda est ad somnum culcitra, in qua ille cum tñ deberet, dormire potuit.

Non est intermittendus sermo eius, quem Catonis honori dedit. Venit forte in domum, in qua Cato habitauerat. Dein Strabone in adulationem Cæsaris male existimante de Catonis peruicacia, ait: Quisquis præsentem statum ciuitatis commutari non uolet, & ciuis & uir bonus est. Satis serio & Catonem lauda-

laudauit: & sibi, ne quis affectaret res nouas, consuluit.

*Iociorum
in Augustum.*

Soleo in Augusto magis mirari quàm protulit iocos, quàm ipse quàm protulit: quia maior est patientiæ quàm faciendi laus: maxime, cum æquanimitè aliqua etiã iocis mordaciora protulerit. Cuiusdã provincialis iocus asper innotuit. Intrauerat Romanam simillimus Cæsari, & in se omnem ora conuerterat. Augustus produci hominẽ ad se iussit, uisumque hoc modo interrogauit: Dic mihi adolescens, fuit aliquando mater tua Romæ? Negauit ille: nec contentus adiecit, sed pater meus scæpe.

Temporibus triuiralibus Pollio cum Fescenninus in eum Augustus scripsisset, ait: At ego taceo. Non est enim facile in eum scribere, quod potest perscribere.

Curtius eques Romanus delicijs dissoluens, cum macrum turdum sumpsisset in conuiuio Cæsaris, interrogauit an mittere liceret. Responderat princeps, quid ni liceat: Ille statim per fenestram misit.

Aes alienum Augustus cuiusdã senatoris chari sibi, non rogatus exoluerat, numerato quodragies. At ille pro gratiæ actione hoc solum ei scripsit: Mihi nihil.

Solebat Licinius libertus eius inchoati opera patrono magnas pecunias conferre, quem morem secutus, centum promisit pro libellum, in quo uirgulæ supductæ pars ultra pecuniæ defectionem protendebat, uacante infra loco. Cæsari occasione usus, prior alterque centies sua manu iunxit. spatio diligenter expleto, & affectata literarum similitudine, geminatamque accepit summam dissimulante liberti. Qui post ea concepto alio opere, leniter factum suum Cæsari obiecit, libello tali dato: Consero tibi domine ad noui operis impensam, quod uidebitur.

Mira etiam censoris Augusti & laudata patientia. Corripiebatur eques Romanus à principe, tanquam minuisset facultates suas. At ille se multiplicasse coram probauit. Mox eidem obiecit, quod ad contrahendum matrimonium legibus non paruisset. Ille uxorem sibi & tres liberos esse dixit. Tunc adiecit: Posthac Cæsarem de honestis hominibus inquiris, honestis mandato.

Etiã militis non libertatem tantum, sed & temeritatem tulit. In quadam uilla in quædam noctes agebat, rumpente somnum eius crebro nocturnæ cantu. Prehendendam curauit nocturnam. Miles aucupij peritus, & spe ingentis præmij, protulit. Laudato impator mille nummos dari iussit. Ille ausus est dicere: Malo uiuat, auemque dimisit. Quis non miratus est, non offenso Cæsare, abiisse militem contumacem?

Veteranus cum die sibi dicto periclitaretur, accessit in publico ad Cæsarem, rogauitque ut sibi adesset. Ille aduocatum quem ex comitatu suo elegerat, sine mora dedit, commendauitque ei litigatorum. Exclamauit ingenti uoce ueteranus: At non ego Cæsarem periclitante te Actiaco bello, uicarij quæsiui, sed pro te ipse pugnaui. detexitque impensas cicatrices. Erubuit Cæsar, uenitque in aduocationem, ut quod ueretur non superbus tantum, sed etiam ingratus uideri.

Delectatus in cœnâ erat pueris symphoniacis Turonij Flacci magonis, atque eos frumeto donauerat, cum in alia acroamata fuisset liberalis nummis. Eisdemque postea Turonius æque in cœnâ quærenti Cæsari, sic excusauit: Ad molas sunt.

Sublimis Actiaca uictoria reuertebat: occurrit ei inter gratulantes, coruum tenens, quem instituerat hoc dicere: Aue Cæsar uictor imperator. Miratus Cæsar officiosam auem, uiginti milibus nummum eruit. Socius opificis ad quem nihil ex illa liberalitate puenerat, affirmauit Cæsari, habere illum & alium coruum, quem

uum, quem ut afferre cogeret, rogauit. Allatus uerba quae didicerat, expressit: Aue uictor impator Antoni. Nihil exasatus, satis duxit iubere illum diuidere donatum cum contubernali. Salutatus similiter a pitaco, emi iussit eum. Idem miratus in pica, hanc quoque redemit. Exemplum sutorem pauperem sollicitauit, ut coruum institueret ad parem salutationem: qui impedio exhaustus, saepe ad auem non rudentem dicere solebat, opera & impensa perijt. Aliquam tamen coruus cepit dicere dictam salutationem. Hac audita dum transit Augustus, rudit: Satis domi salutate: talium habeo. Superfuit coruo memoria, ut & illa quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret: Opera & impensa perijt. Ad quod Caesar risit, emi quoque auem iussit, quanti nullam adhuc emerat.

Solebat descendenti a palatio Caesari honorificum aliquid epigramma porrigere
B Graeculus. Id cum frustra saepe secisset, rursus quoque eum id facturus uideret Augustus, breue manu sua in charta exarauit Graecum epigramma. Pergenti deinde ad se obuiam misit. Ille legendo laudare, mirari tam uoce quam uultu. Cumque accessisset ad sellam, demissa in fundam pauperem manu, paucos denarios protulit, quos principi daret. Adiectus hic sermo, *μὴ γὰρ τὸν πῦλον οὐκ ἔσβασί, ἢ καὶ ὀπίθῃ σπῆραι.* Non secundum fortunam tuam Auguste: si plus haberem, plus darem. Secuto omnium risu, dispensato rem Caesar uocauit, & tertiam centum milia Graeculo numerari iussit.

Superioris ac moribus Iuliae Augusti filiae.

Capitulum V.

Vltis aliqua & filiae eius Iuliae dicta referamus? Sed si garrulus non
C putabor, uolo de moribus sociae pauca promittere, ni quibus uirum habeat serua & discenda quam proferat. Hortantibus quoque omnibus ut coepo insistere, ita de Iulia orsus est: Annu agebat tricesimum & octauum, tempus aetatis (si mens sana superest) uergentis in senium. sed indulgentiam tam fortunae quam patris abutebatur, cum alioque litterarum amor multaque eruditio, quod in illa domo facile erat, praeterea mitis humanitas, minimisque saeuus animus, ingenium foeminae gratiam conciliarent, mirantibus quoque uicia noscebant tantam pariter diuersitatem. Non semel preceperat ei pater, temperato tamen inter indulgentiam grauitatemque sermone, quatinus moderaret profusos cultus, perspicuosque comitatus. Idem cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua representabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiae erubescere. Inde blandiebatur sibi Augustus, laetum in filia animum usque ad speciem procacitatis, sed reatu liberum, & talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. Itaque inter amicos dixit, duas habere se filias delicatas, quas necesse haberet ferre, Iuliam & remp.

Iulle Augusti filiae mori.

Atque in illa est.

Iulia uenerat ad eum licetiore habitu, & oculos offenderat patris tacentis.
D Mutauit cultus sui postera die morem, & laetum patrem affectata seueritate complexa est. At ille qui pridie dolorem suum continerat, gaudium continere non potuit. Et quoniam ait in filia Augusti probabilior est hic cultus? Non defuit patrocinio suo Iulia his uerbis: Hodie enim me patris oculis ornaui, heri uiri.

Responsum Iuliae.

Notum & illud: Auertant in se populum in spectaculo gladiatorum Liuiam & Iuliam, comitatus dissimilitudine. Quippe cingentibus Liuiam grauis uiris, haec iuuentutis & quidem luxuriosae grege circumsidebatur. Admonuit pater scripto: Videret quantum inter duas principes foeminas interesset. Elegam per illa rescripsit: Et hi mecum senes sicut.

k Eadem

Eadē Iulia maturè habere cœperat canos, quos legere secretò solebat. Sub-^Bitus interuentus patris aliquādo oppressit ornatrices. Dissimulauit Augustus, deprehensis super uestem earum canis: & alijs sermonibus tēpore extracto, induxit ætatis mentionē: interrogauitq; filiam, utq; post aliquot annos cana esse mallet, an calua. Et cum illa rēdisset, ego pater cana esse malo, sic illi mēdacium obiecit: Quid ergo istæ te caluā tam citò faciunt?

Item cum grauem amicum audisset Iulia suadentem, melius facturam, si se composuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait: Ille obliuiscitur Cæsarem se esse, ego memini me Cæsaris filiam.

Cumq; conscij flagitiorum mirarentur, quo modo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam uulgò potestatem corporis sui faceret, ait: Nunquam em̄^P nisi nauis plena tollo uectorem.

Populiæ respō-
sum.

Simile dictum Populiæ Marci filix, quæ miranti cuidam quid esset, quapropter aliæ bestix nunquam marem desiderarēt, nisi cum prægnantes uellēt fieri, respondit: Bestix enim sunt.

Rursus de uirorum iocis argutisq; responsis.

Caput. .VI.

Sed ut à foeminis ad uiros, & à lasciuis locis ad honestos reuertar, Caselli-^Gus iuriconsultus, urbanitatis miræ libertatisq; habebat. Præcipue tamē is iocus eius innotuit: Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam nisi pomū mī sisse uellet. Fortè ijs diebus Casellius consultus à quodam, an nux pinca pomū esset, respondit: Si in Vatinium missurus es, pomum est.

Casellij dictū.

Mercatori deinde quemadmodum cum socio nauem diuideret interrogan-^Gti, rēdisse tradit: Nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis.

M. Lollij io-
cus.

In Galbā eloquentia claræ, sed quem habitus (ut suprā dixi) corporis destru-
ebat, M. Lollij uox circumferebat: Ingenium Galbæ male habitat.

Orbilij respō-
sum.

In eundem Galbam Orbilius grāmaticus acerbius irrisit. Prodierrat Orbilius in reū testis, quē Galba ut cōfunderet, dissimulata eius professione, interro-
gauit, qd artiū facis? Rēdit, In sole gibbos fricare soleo.

Ceciliij dictū.

L. Cæcilius, cum C. Cæsar alijs qui secum pila lusitabant, centena festertia, illi uni quinquaginta dari iussisset: quid ego, inquit, una manu ludo & non du-
abus, ut plus habere possim?

Vale. caullii.

Cum iratus esse P. Clodius Decimo Valerio diceretur, qd ei nummum pe-
tenti nō dedisset: Quid amplius, inqt, mihi facturus es, nisi ut Dyrhachiū cam h̄
& redeam: alludens ad Ciceronis exilium.

De festentijs ac dictis Laberij & Publij mimographos, deq; Pylade ac Hylu histrionibus. |

Caput

.VII.

Sed quia & paulo antè Aurelius Symmachus, & ego nūc Laberij fecimus
mentionē, si aliqua huius atq; Publij dicta referemus, uidebimur & adhi-
bendi conuiuio mimos uitasse lasciuam: & tñ celebritatem, quam cum adsunt
illi excitare pollicentur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanū
Cæsar quingentis milibus inuitauit, ut prodiret in scenam, & ipse ageret mi-
mos, quos scripserat. Sed potestas nō solum si inuiter, sed etiam suppetet cogit.
Vnde se & Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his uersibus:

Necessitas

A Necessitas, cuius cursus transuersi impetum
 Voluerunt multi effugere, pauci posuerunt,
 Quò me detrusit penè extremis sensibus:
 Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
 Nullus timor, uis nulla, nulla autoritas
 Mouere potuit in iuuenta de statu,
 Ecce in senecta ut facilè labefecit loco
 Viri excellentis mente clemente edita
 Submissa placide blandiloquens oratio.
 Etenim ipsi dii negare cui nil potuerunt,
 Hominem me denegare quis posset pati:

B Ego bis tricenis annis actis sine nota,
 Eques Romanus lare egressus meo,
 Domum reuertar mimus. nimirum hoc die
 Vno plus uiui mihi quàm uiuendum fuit.

Fortuna immoderata in bono æque atq; in malo,
 Si tibi erat libitum literarum laudibus
 Floris cacumen nostræ famæ frangere,
 Cur cum uigebam membris præuiridantibus,
 Satisfacere populo & tali cum poteram uiro,
 Non flexibilem me concuruisti, ut carperes?

C Nunc me quò deijcis: quid ad scenam affero?
 Decorem formæ, an dignitatem corporis?
 Animi uirtutem, an uocis iocundæ sonum?
 Ut hedera serpens uires arboreas necat,
 Ita me uetustas amplexu annorum necat.
 Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

In ipsa quoq; actione subiit se quà poterat ulciscere, inducto habitu Syri, qui
 uelut flagris caesus, præripiētis se similis, exclamabat: Porro qrites libertatem
 perdimus. Et paulo post adiecit: Necessè est multos timeat, quem multi timēt.

Quo dicto uniuersitas populi ad solū Cæsare oculos & ora cōuertit, notantes
 eius impotentia hac dicacitate lapidatā. Ob hæc in Publiū uertit fauorē. *At. potentis.*

D Publius natione Syrus, cum puer ad p̄norum domū esset adductus, promeru
 it eū nō minus salibus & ingenio, q̄ forma. Nam fortè cum ille seruū suū hy-
 dropicum iacentē in area uidisset, increpuissetq; qd in sole faceret: r̄ndit, aquā
 calefacit. loculari dein sup coenā exorta q̄stione, qdnam esset molestū otii, ali- *Publij dicta.*
 ud alio opināte, ille podagrici pedes dixit. Ob hæc & alia manumissus, & ma-
 iore cura eruditus, cū mimos cōponeret, ingētisq; assensu in Italice oppidis age-
 re coepisset, p̄ductus Romæ p̄ Cæsaris ludos, oēs q̄ tūc scripta & opas suas in
 scenā locauerāt, prouocauit, ut singuli secū posita inuicē materia pro tpe cōten-
 derēt. Nec ullo recusante, supauit omēs, in q̄s & Laberū. Vñ Cæsar arridens
 hoc modo pronuntiauit: Fauēte tibi me, uictus es Laberū à Syro. Statimq; Pu-
 blio palmā & Laberio anulū aureū cū q̄ngentis sestertijs dedit. Tūc Publius
 ad Laberū recedentē ait: Qui cū contendisti scriptor, hunc spectator subleua.

Sed & Laberius sequēti statim commissione, mimo nouo interiecit hos yfus: E

Ex Gellio lib.
.17. capit. 14.

Non possunt primi esse omnes in tempore.

Summum ad gradum cum claritatis ueneris, consistes

Aegre: & citius quàm descendas, decides.

Cecidi ego, cadet qui sequitur, laus est publica.

Publij autem sententiæ feruntur lepidae, & ad communem usum accōmodatissimæ. Ex quibus has serè memini singulis uersibus circumscriptas:

Publij sententia
lepida.

Malum consilium est, quod mutari non potest.

Beneficium dando accepit, qui digno dedit.

Feras, non culpes, quod mutari non potest.

Cui plus licet quàm par est, plus uult quàm licet.

Comes facundus in uia pro uehiculo est.

Frugalitas miseria est rumoris boni.

Hæredis fletus sub persona risus est.

Furor sit læsa sæpius patientia.

Improbe Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.

Nimiùm altercando ueritas amittitur.

Pars beneficij est, quod petitur, si citò neges.

Ita amicum habeas, posse ut fieri hunc inimicum putes.

Veterem serendo iniuriam, inuitas nouam.

Nunquam periculum sine periculo uincitur.

Pylades et Hylas
bistriones.

Sed q̄a semel ingressus sum scenā loquēdo, nō Pylades histrio nobis omit-
tendus est, q̄ clarus in ope suo fuit ipisus Augusti, & Hylā discipulū usq̄ ad G
æqualitatis cōtentionē eruditione prouexit. Populus dein inter utriusq̄ suffra-
gia diuisus ē. Et cū canticū quoddā saltaret Hylas, cuius clausula erat, *πρὸς μέγαν*
ὄργα τὰ μύθων, sublimē ingentemq̄ Hylas uelut metiebat. Nō tulit Pylades, & ex-
clamauit ἐ καυα, *ὅτι μωροὶ ὄντι μεταπρόως*. Tunc eū populus coëgit idē saltare cantil-
cum. Cumq̄ ad locū uenisset, quē rephenderat, expsit cogitatem, nihil magis
ratus magno duci cōuenire, q̄ pro om̄ibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipode-
m. & Pylades hac uoce securitatē saltātis castigauit, *ὅτι βλάπτει*. Cum in Hercu-
lem furentē prodisset, & nōnullis incessum histriionu conuenientē nō seruare ui-
dere, deposita p̄sona, ridētes increpuit, *μωροὶ ὄντι μεταπρόως ὄντες ἄλλοι*. Hac fabula & sa-
gittas iniicit in populū. Eandē p̄sonam cum iussu Augusti in triclinio aperet,
& intēdit arcū, & spicula immisit. Nec indignatus ē Cæsar, eodē se loco Pyla-
di, q̄ po. Ro. fuisse. Hic q̄a ferebat mutasse rudis illius saltationis ritū, q̄ ap̄d ma-
iores uiguit, & uenustā induxisse nouitatē, interrogatus ab Augusto, q̄ saltati-
oni cōtulisset, r̄ndit, *λυσιπποστροφία*. Idē cum propter populi seditionē pro cōtenti-
one inter se Hylamq̄ habita, concitatā indignationē excepisset Augusti, r̄ndit:
εὐλαλίῃ, ἵνα πορὶ ἀποδοῖς ἡμῶς ἀπληθῆσιν ἰσκαρίστis.

Quo modo Plato imo indulgentiam esse præceperit. Et quam perniciosum turpeq̄ sit, tactus ac gu-
stus uoluptatibus esse obnoxium. Caput .VIII.

HIs dictis, & excitata lætitia, cum in Auleno memoria florida, et amocni-
tas laudaretur ingenij, mensas secundas minister admouit.

Et Flavianus: Multi (ut ex timo) in hoc à Varrone dissentiunt, qui in il-
la lepi-

A la lepidissima satyra Menippea, quæ inscribit: Nescis quid uesper serus uehat, de scda mensa placentas remouit. Sed quæso dicas Cecinna uerba ipsa Varro- nis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserūt. Et Albinus: Locus, inq̃t, Varronis quem referri à me imperas, in his serè ybis est: Bellaria ea maxime sunt mellita, q̃ mellita nō sunt. Dulcibus em̃ cum pepsi societas infida. Signifi- cant aut̃ bellaria, om̃e mensæ scdæ genus. Nam q̃ *βιμματα* Græci uel *πυρματα* dixerunt, ea ueteres nr̃i appellauere bellaria. Vina quoq̃ dulciora est inueni- re in comœdijs antiquioribus hoc uocabulo, dictaq̃ ea Liberi bellaria. Et Eu angelus: Agite anteq̃ surgendū nobis sit, uino indulgeamus, qđ decreti Plato nicti autoritate faciemus: q̃ existimauit fomitē esse quendā & incitabulum inge- nij uirtutisq̃, si mens & corpus hois uino flagret. Tum Eustachius: Quid agis, inq̃t, Euangele: an Platonē extimas haurienda passim uina sualisse, & nō magis inter minuta pocula iucundiorē liberalioremq̃ inuitationē, q̃ fieret sub quibusdam quasi arbitris & magistris conuiuioꝝ sobrijs, non improbasse: Et hoc est qđ in primo & in scdo de legibus non inutile uiris esse decernit. Nam & modicis honestisq̃ inter bibendū remissioibus refici integrariq̃ animos ad instaurāda sobrietatis officia extimauit: redditosq̃ sensum lætiores, & ad intēti ones rursus capessēdas fieri habiliores, & simul si q̃ penitus in his affectionum cupiditatumq̃ errores inessent, q̃s celaret alioqui pudor ruerens, ea om̃ia sine graui periculo libertate p̃ uinum data detegi, & ad corrigendū medēdumq̃ si eri opportuniora. Atq̃ hoc etiā Plato ibidem dicit, non diffugiēdas esse huius- modi exercitationes aduersus propulsandā uini uolentiā: necq̃ uita unq̃ continentē prorsum, aut temperantē satis fideliter uisum esse, cui uita non inter ipsa errorꝝ pericula, & in medijs uoluptatū illecebris explorata sit. Nam cui li- bentia gratiaq̃ om̃es cōuiuioꝝ incognita sint, quicq̃ illarū om̃ino expers sit, si eum fortē ad participandas huiusmodi uoluptates, aut uolūtas tulerit, aut ca- sus induxerit, aut necessitas impulerit, mox deliniri & capi, necq̃ mentē eius ani- mumq̃ cōsistere. Congrediendū igit̃, & tanq̃ in acie quadā cum uoluptarijs rebus, cumq̃ ista uini licētia cominus decernēdum. ut aduersus eas non fuga, nec absentia sumus tuti, sed animi uigore, & constanti p̃sentia, moderatoq̃ usu temptantiam continentiamq̃ tueamur: & calefacto simul refotoq̃ animo, si qđ in eo uel frigida tristitia, uel torpentis uerecundia fuerit, diluamus.

Sed q̃a uoluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles à quibus uolu- ptatibus sit cauendum. Quinq̃ em̃ sunt sensus hominū, q̃s Græci *αἰσθησις* appel- lant, p̃ quos uoluptas animo aut corpori quæri uidet̃: tactus, gustus, odoratus, uisus, auditus. Ex his oibus uoluptas q̃ immodice capiē, ea turpis atq̃ improba est. Sed em̃ q̃ nimia ex gustu atq̃ tactu est, ea uoluptas sicut sapientes uiri cen- fuerūt, oim̃ rerū sceddissima est, eosq̃ maxime q̃ sese duabus istis uoluptatibus dederūt, grauissimi uitij uocabulis Græci appellauerūt, uel *εὐφροσύνη*, uel *ἀκατά- στες*: nos eos uel incōtinentes dicimus uel intēperantes. Istas autē uoluptates du- as, gustus atq̃ tactus. i. cibi atq̃ Veneris, solas hoibus cōmunes uidemus esse cū beluis. Et ideo in pecudū ferorūq̃ aīalium numero habet̃, q̃sq̃ est his fe- rarū uoluptatib. occupatus. Cæteræ ex tribus alijs sensibus p̃sificētes, hoim̃ tm̃ propriae sunt. Verba sup̃ hac re Aristotelis philosophi in medium proferā, ut

Ex Gellio lib.
19. cap. 1.

quid de his infamibus uoluptatib. tam clarus atq; indyus uir sentiat publice: E

Διατι οἱ κῆρσι φησὶ ἀφ' ἧς ἡ γυναικὸς ἐδουλοῦτο γυρομαίνω ἄρ' ἐπὶ βυβλίωσιν, ἀρεταῖος ἀλυσθη. ὅτι δὲ
πρὶ τὰ ἀφροδίση. ἀουλοασοῖ, ὅτι καὶ τὰς φησὶ ἡραφῆς ἀπελαύσει. ἤν δὲ κῆρσι τῆς προσώβ. ἀπ' οὐνοῦ μᾶλλον
τῆ γλυπτή. τὸ δὲ δ' ἀπ' οὐνοῦ δὲ ἦν ἡ λάρνη. δὴ ἡ κῆρσι βυβλίωσιν. ἡ γυναικὸς ἐδουλοῦτο γυρομαίνω
κῆρσι φησὶ ὁ δὲ φησὶ ἀφροδίση οὐκ ἐστὶ τὰς ἀπ' τῶν πωρομαίνωσιν ἐδουλοῦτο κοινὰς ἡμῶν κῆρσι τοῖς ἄλλοις
λαοῖς ῥῶσας ἀπ' οὐνοῦ ὅσων κοινὰς ἀφροδίση φησὶ ἡν ἡ μάλισσα μόνου ἐπὶ πρὸς ἡμῶν. ὡς τὰ πρὸς τῶν πωρομαίνωσιν
μῶν φησὶ γυρομαίνω. κῆρσι ἀρεταῖος. ἀφροδίση ἀπ' οὐνοῦ μόνου φησὶ γυρομαίνωσιν ἡ δὲ κῆρσι τὰς ἀφροδίση, δὴ ἡμῶν οὐκ ἐστὶ. ἡ
κῆρσι ἀφροδίση τῶν πωρομαίνωσιν φησὶ μῶν ἡ δὲ φησὶ. ἐστὶ φησὶ ἀφροδίση ἡμῶν φησὶ ἀφροδίση, ὅτι ἀφροδίση
δὴ οὐκ ἐστὶ τὰ πωρομαίνωσιν ἡ δὲ ἀφροδίση. ὡς φησὶ ἡμῶν ἡ τὰ πρὸς ἡμῶν φησὶ ὅτι ἀφροδίση ἡμῶν φησὶ ἀφροδίση,
ὅτι ἀφροδίση ἡμῶν ἡ δὲ ἀφροδίση φησὶ ὅτι ἀφροδίση ἡμῶν.

Quis igitur habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus, coeundi atq; comedendi, q̄ homini cum fue atq; afino cōmunes sunt, gratuletur? F
Socrates qdem dicebat, hoies multos propterea uelle uiuere, ut ederēt & biberent: sefe bibere atq; esse, ut uiueret. Hippocrates aut̄ diuina uir sciētia, de coitu Venereo ita existimabat. Partē esse quandā morbi teterrimi, quē nosftri comitalē dixerunt. Nanq; ipsius uerba hæc tradūtur: φησὶ σωροσίαν ἡνται μικροῦ ἐπιλαψίωσιν id est, coitum esse paruum morbum comitalē.

FINIS LIBRI SECVNDI.

Secundo huic libro suam deesse finem, & sequenti uicem principium, id facilius perspetu est. q̄ ut admonendus sit lektor. Si quid tamen lucis tantis addi tenebris queat, hæc librorum putem fuisse coherētiam: in fine primi libri mentio facta erat de poeta Vergilio. Sed cum cœne tempus interpellaret, placitum fuit sermonem eum referuari colloquio eius sequentis. Quare cum secundus liber ea considerat, quæ dicitur erant inter canendum, restabat, ut tertio ea quæ de Vergilio dicenda erant, explicarentur: quorum magnam cœte partem desiderari nemo non facile animaduertit. Sed hæc deplorari à nobis possunt, emendari non possunt.

MACROBII AURELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV-
stris Saturnaliorum liber tertius.

Quam accurate Vergilius expresserit diuersos ritus sacrificandi. Caput .I.

solatum cū se nosset Aeneas multa cæde pollutū, ait: Tu genitor cape sacra manu, patriosq; penates. Me bello è tan to digressū, & cæde recenti Attrectare nefas, donec meflu mine uiuo Abluero. Post Caietæ quoq; nutricis sepultu ram, quò potissimum nauigans appellitur, q̄ ad eam partē H per quam fluuiio Tiberinus amceno in mare prorumpit, ut confestim in ipso Italiæ limine fluuiali unda ablutus, possit q̄ purissime Iouem Phrygiamq; ex ordine matrem inuocare. Quid, quod Eu andrum aditurus per Tiberim nauigat, q̄ eum esset reperturus Herculi sacra celebrant, ut sic purificatus sacris possit hospitalibus interesse? Hinc & Iuno ipsa cōquerit, nō magis q̄ Aeneam cōtigisset cōtra suū uelle in Italiā puenire, q̄ q̄ optato potiret Tiberidis alueo: q̄ sciret eam hoc amne purificatum, posse sacra etiā sibi ritē pficere. Nam ne supplicari qdem sibi ab eo uellet. Nunc (qm̄ purificationē ad sacra superiorū p̄nentem deorū, in Vergilianā obseruati one mōstrauimus) uideamus, utrum etiā circa inferiorū deorū cultum proprie tatem

A tatem moris Idem poëta seruauerit. Constat dijs superis sacra facturum corporis ablutione purgari. Cum uero inferis litandum est, satis actum uideatur, si aspersio sola cōtingit. De sacris igitur superiorum ait Aeneas: Donec me flumine uiuo Abluero. At Dido cum sacra dijs inferis instituit, ait:

Annam chara mihi nutrix huc siste forem. Aeneidos. IIII.

Dic corpus properet fluuiali spargere lympha. Et alibi:

Sparferat & latices simulatos fontis Auerni.

Necnon cum Misenum sepulturæ mādari refert idem, Ter socios pura circumtulit unda, Spargens rore leui. Sed & cum facit Aeneam apud inferos raturum Proserpinæ consecraturum, ita refert:

Occupat Aeneas aditum, corpusq; recenti Spargit aqua.

B *Quam proprie Vergilius usus sit uerbis ad sacrificia pertinere nitibus.* Caput .II.

Verborum autem proprietas, tam poëtæ huic familiaris est, ut talis obseruatio in Vergilio esse iam desinat, nullis tamē magis proprie usus est, q̄ sacris uel sacrificialibus uerbis. Et primū illud non omiserim

in quo pleriq; falluntur, Extāq; falsos Porriciam in fluctus, nō (ut quidā) proijciam, existimantes dixisse Vergilium proijcienda exta, qui adiecit in fluctus.

Porricere.

Sed non ita est. Nam ex disciplina aruspicum, & ex præcepto pontificum, uerbum hoc solenne sacrificiū est. sicut Veranius ex. I. libro Pictoris ita dissertationem huius uerbi executus est: Extā porriciunt dijs tanto in altaria, aram ue, focum ue, eo ue quod exta dari debebunt. Porricere ergo, non proijcere, proprium sacrificij uerbum est. Et quia dixit Veranius in aram, focum ue, eo ue quod exta dari debebunt, non pro ara & pro foco marē accipiendū est, cum sacrificium dijs maris dicatur. Ait enim:

C Dij quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lactus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras uoti reus, extāq; falsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Ex his docetur in mare ritē potuisse porrici exta, non proijci. Constituam ante aras uoti reus. Hæc uox propria factorum est: ut reus uocetur, qui suscepto uoto se numinibus obligat; damnatus autem, qui promissa uota nō soluit. Sed de hoc non opus est à me plura p̄ferri, cū uir doctissimus Eustachius paulo antiē hanc partem plenius executus sit.

*Reus.
Damnatus.*

D Est profundam scientiam huius poëtæ in uno sæpe reperire uerbo, quod fortuito dictū uulgus putaret. Multifariā em̄ legimus, q̄ litare sola non possit oratio: nisi & is qui deos precatur, etiam arā manibus app̄hendat. Inde Varro diuinaræ lib. V. dicit aras primū anfas dictas: q̄ esset necessarium à sacrificiis eas teneri. Ansis autem teneri solere uasa quis dubitet? Cōmutatione ergo literarum, aras dici coeptas, ut ualios & fusios dictos prius, nunc ualios & furios dici. Hæc omnia illo poëtæ executus est uersu: Talibus orantem dictis, arasq; tenētem Audijit om̄ipotens. Non ne eo additum credideris, non quia orabat tantū, sed quia & aras tenebat, auditum; Necnon cum ait: Talibus orabat dictis, arasq; tenebat. Item, Tango aras, medios ignes, & numina testor. eandem uim nominis ex apprehensione significat.

*Mos tangendi
aras.*

Idē poēta tam sciētia profundus, q̄ amcenus ingenio, nōnulla de ueteribus
 ŷbis q̄ ad proprietatē sacrorū nouerat p̄tinere, ita interpretatus ē, ut mutato ŷbi
 sono integer intellectus maneret. Nā. l. pontificij iuris libro apud Pic̄torē uer
 bum hoc positū est, uitulari. De cuius ŷbi significatu Titius ita recitit: Vitula
 ri est uoce lætari. Varro etiā in lib. XV. rerū diuināz ita refert, q̄ p̄t̄ifex in sa
 cris q̄busdam uitulari solet, q̄d Græci *uauan* uocant. Has tot interpretationis
 ambages q̄ paucis ŷbis docta Maronis elegātia exp̄ssit, Lætūq; choro p̄xana
 canētes. Nā si uitulari ē uoce lætari, q̄d est *uauan*, nō ne in cātu læti *uauan*
 enarratio uerbi p̄fecta seruata: Et ut huic uocabulo diutius immoremur, Hyl
 lus libro quē de dijs cōposuit, ait Vitulā uocari deā, q̄ lætitiæ præest. P̄iso ait
 uitulā uictoriam noiari. Cuius rei hoc argumentū profert, q̄ postridie Nonas
 Iulias re bñ gesta, cum pridie populus à Thufcis iu fugā ŷlus sit, uñ Populifū
 gia dicunt, post uictoriā certis sacrificijs fiat uitulatio. Quidā nomē eius anim
 aduersum putāt, q̄ potens sit uitæ tolerandæ. Ideo huic deæ pro frugibus fieri
 sacra dicuntur, q̄a frugibus uita humana tolerat. Vñ hoc esse animaduertimus,
 q̄d ait Vergilius: Cum faciā uitula pro frugibus, ipse uemito. Vt uitula dixerit
 pro uitulatione, q̄d nomen esse sacrificij ob lætitiā facti sup̄ius exp̄ssimus. Me
 minerimus tñ sic legēdum p̄ ablatiuū: Cum faciā uitula pro frugibus, id est cū
 faciam rem diuinā, non oue, nō capra, sed uitula, tanq̄ dicat, cū uitulā pro frugi
 bus sacrificauero, q̄d est, cū uitula rem diuinā fecero. Pontificē Aeneam uel
 ex noie referendorū laborū eius oñdit. P̄t̄ificibus em̄ p̄missa est potestas me
 moriā rerū gestarū in tabulis conserendi, & hos annales appellant eadē m
 aximos, quali à pontificibus maximis factos. Vñ ex p̄sona Aeneæ ait: Et uacet
 annales nostrorū audire laborem.

De sacro, profano, sancto, & religioso, quid ea sint, & quam diligenter horum uerborum pro
 prietates expresserit Maro.

Caput .III.

ET q̄a inter decreta p̄t̄ificū hoc maxime quærīt, q̄d sacrum, q̄d sanctū, quid
 religiosum: quærēdum utrū ijs sc̄dm definitionē suam Vergilius usus sit,
 & singulis uocabuli sui proprietatem more suo seruauerit.

Sacrum est, ut Trebatius lib. l. de religionibus refert, q̄cquid est q̄d deorū ha
 beī. Huius definitionis poēta memor, ubi sacrum noiāuit, admonitionē deorū pe
 nē semp̄ adiecit: Sacra Dionæe matri diuisq; krebā. Iē, Sacra Ioui Stygio q̄ ri
 tē incepta parauit. Iē, Tibi em̄ tibi maxima Iuno Maetat sacra serens. Pro
 fanū omēs penē cōsentiant id esse, q̄d extra fanaticā causam sit: quasi porro à sa
 no & religione secretū. Cuius significatus exēplum cōsecutus est, cū de Iuoco &
 adyto inferorū sacro utroq; loqueret: Procul ō p̄cul este profani. Cōdamat ua
 tes, totoq; abistite Iuoco. Eō accedit, q̄ Trebatius profanū id proprie dici ait,
 q̄d ex religioso uel sacro in hoīm usum proprietatēq; cōuersum ē. Q̄d uel ap
 tissime poēta seruauit, cū ait: Faune p̄cor miserere, inq̄t, tuq; optima seris. Ter
 tra tene, colui ufos si semp̄ honores, Quos contrā Aeneadæ bello fecere profa
 nos. Dixerat em̄: Sed stirpē Teucris nullo discrimine sacrum Sustulerāt. Vñ ostē
 dit, pprie profanū eē, q̄d ex sacro promiscuū humanis actibus accōmodatū ē.

Sanctū est, ut idē Trebatius lib. X. religionū refert, interdū idē q̄d sacrum,
 idemq; q̄d religiosum: interdū aliud, hoc ē nec sacrum, nec religiosum est. Q̄d ad

secun

Sacrum.

Profanum.

Sanctum.

A scdam speciē p̄inet: Sācta ad uos anima atq; istius nescia culpā Descendā. nō em̄ sacro aut religioso eius aīa tenebat, quā sanctā, hoc ē incorruptā, uoluit oñ dere, ut i illo q̄q; Tu q; ò sanctissima cōiunx Felix morte tua, in q̄ castitatis honorem incorruptæ uxoris amplexus ē. Vñ & sanctæ leges, q̄ nō debēt p̄cnæ sanctione corrūpi. Qd̄ aut̄ ad priorē speciē definitionē de sancto attinet. i. non ut aliud sit q̄ sac̄: aut religiosum: Ecce leuis summo de uertice uisus Iuli Fūdere lumē apex. Et paulo post: Nos pauidi trepidare metu, crinēq; flagrantē Ex cuiere, & sanctos restinguere sōtib; ignes. Hic em̄ sanctos acti sacros accipimus, q̄a diuinitus cōtigerunt. Itē, Tu q; ò sanctissima uates Præscia uenturi. nō aliud nisi sac̄a uocat, quā uidebat & uatē, & deo plenā, & sacerdotem.

Sup̄est, ut qd̄ sit religiosum cum Vergilio cōmunicemus. Ser. Sulpitius religione esse dictam tradidit, q̄ prop̄ sanctitatem aliquam remota ac seposita à nobis sit, quasi à relinquēdo dicta, ut à carendo ceremonia. Hoc Vergilius seruans, ait: Est ingens gelidū lucus prope Cæretis amnē Religionē p̄m late facer. Et adiecit q̄ proprietatē religionis exprimeret, Vndiq; colles Includere caui, & nigra nemus abiete cingit. Quæ res utiq; faciebat lucū à cōmunionē populi secretum. Et ut relictum locum oñderet nō sola adeundi difficultate, adiecit & sanctitatē: Syluano fama est ueteres sacrasse Pelagos Agros; pecorisq; deo. Scdm̄ Pōpeium Festum religiosi sunt, q̄ faciēda & uitanda discernunt. Hinc Maro ait: Riuos deducere nulla Religionē ueniūt. Quod autem ait deducere, nihil aliud est q̄ detergere. Nam festis diebus riuos ueteres sordidatos detergere licet, nouos fodere nō licet. In trāscursu & hoc notandū est, quod & ipse uelut p̄teriens sub unius uerbi significatione proiecit. Cauē em̄ in iure pontificio, ut qm̄ oues duabus ex causis lauari solēt: aut ut curēt scabies, aut ut purgēt lana, festis diebus purgandæ lanæ gratia oues lauari nō liceat, liceat autem si curatione scabies abluenda sit. Ideo hoc quoq; inter cōcessa numerauit: Balantum que gregem fluuio mersare. Quod si hucusq; dixisset, licita & uerita confunderet: sed adijciendo, salubri, causam concessæ abluitionis expressit.

Quid delubriū, q̄ dij penates. Et qd̄ ne in his quidē Vergilius a sua recesserit diligētia. Caput .IIII.

Nomina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre, pontificalis obseruatio est. Ergo delubrum quid pōtiffices proprie uocent, & qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. Varro libro octauo rerum diuinarum, Delubrum ait alios extimare, in q̄ præter ædē sit area assumpta deū causa, ut est in circo Flaminio Iouis statoris: alios, in quo loco dei simulacrum dedicatum sit. Et adiecit: Sicut locum in quo sigerent candelam, candelabrum appellatum, ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum. His à Varrone præscriptis, possumus intelligere id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut ab dei dedicato simulacro delubrum coeperit nuncupari. Vergilius tamen utranque rationem diligenter est executus. Vt enim à postrema incipiamus, obseruauit delubrum nominaturus, aut proprie deorum nomina, aut ea quæ dijs accommodarētur inferere. At gemini lapsu delubra ad summa dracones Effugiunt. Et ut mox simulacrum nominaret, subtexit: Sæuæq; perunt Tritonidis arcem, Sub pedibusq; deæ clypeisq; sub orbe teguntur. Item, Nos delubra deūm miserī, quibus

ultimus esset Ille dies. Illam uero opinionē de area, quam Varro prædixerat, non dimisit: Principio delubra adeunt, pacemq; p aras Exgrunt. Et mox: Aut ante ora deum pingues spatiat ad aras. Quid em̄ est aliud spatari, q̄ spatio lati itineris obambulare: ob qd̄ adijciendo ante aras, ondit aream assumptā de orum causa. Ita suo more uelut aliud agendo implet arcana.

De dijs quoq; Romanorū proprijs. i. penatibus, ap̄sa est huic opi nō incuriosa subtilitas. Nigidius em̄ de dijs lib. XIX. requit, num dij penates sint Troianorū Apollo & Neptunus, q̄ muros eis fecisse dicunt, et num eos in Italiam Aeneas aduexerit. Cornelius q̄q; Labeo libro de dijs penatibus eadem existimat. Hāc opinionē sequit Maro cum dicit: Sic fatus, meritis aris maētabat honores, Taurū Neptuno, taurū tibi pulcher Apollo. Varro humanarū sc̄do, Dardanū refert deos penates ex Samothrace in Phrygiā, & Aencam ex Phrygia in Italiā detulisse. Qui sint autē dij penates, in libro q̄dem memorato Varro nō exprimit. Sed q̄ diligētius eruūt ueritatē, penates esse dixerūt, p̄ q̄s penitus spiramus, p̄ q̄s habemus corpus, p̄ q̄s rationē animi possidemus. Esse autē mediū aethera louē, lunonē uero imum aēra cum terra, & Mineruā summum aetheris cacumē. & argumēto utunt, q̄ Targnius Demarath Corinthij filius, Samothracijs religiōibus mystice imbutus, uno tēplo ac fubi eodē tēcto, numina memorata cōiungit. Cassius uero Hemina, dicit Samothracas deos, eosdēq; Romanorū penates, proprie dici *Διοὺς Μυράδους*. Noster hæc sciens, ait: Cum socijs, natoq; penatibus & magnis dijs, qd̄ exprimit *Διοὺς Μυράδους*. Sed & omnia hæc noia cū in uno de supradictis numinibus seruat, doctrinā proculdubio suam de hac om̄i opinione cōfirmat. Cum em̄ ait: lunonis magnæ primū p̄ce numen adora, *τὴν Μυράδων* nominat: Adit lætitiæ Bacchus dator, & bona luno, *τὴν Ἰουλιανήν*: Dñamq; potentem, *τὴν Παναθηναίαν*. Eodē noie appellauit & Vestā, quam de numero penatū, aut certe comitē eorū esse manifestū est: adeo, ut & cōsules & p̄tores seu dictatores cum incunt magistratū, Lauinij rem diuinā faciant penatibus pariter et Vestæ. Sed et Verg. ubi ex p̄sona Hectoris dixit: Sacra suosq; tibi commēdat Troia penates, mox adiecit: Sic ait, & manibus uittas Vestæq; potentē, Aeternūq; adytis effert penatibus ignē. Addidit Higinius in libro quē de dijs penatibus scripsit, uocari eos *Διοὺς Πενάτους*. Nec hoc Vergilius ignoratū reliquit: Dij patrij seruate domū, seruate nepotē. Et alibi: Patrijq; penates.

Quanta fuerit Vergilij cura in exprimendis diuersis hostiarum generibus. Et cur Mezentium contemptorem dixerit deorum. Caput .V.

Duo hostiarū genera: si de unū, alterū cōsulatorū.

NEc minus de sacrificiorum usu, q̄ de deorum scientia diligētiam suam pandit. Cum enim Trebatius libro primo de religionibus doceat hostiarum genera esse duo, unum in quo uoluntas dei per exta disquiri tur, alterum in quo sola anima deo sacratur, (Vnde & aruspices animales has hostias uocāt) utrunq; hostiarū genus Vergilius in carmine ostēdit. Et primō quidem illud quo uoluntas numinū per exta monstrat: Maētat læctas de moribidentes. Et mox: Pecudumq; reclusis Pectoribus inhians spirantia consulit exta. Alterū illud in q̄ hostia animalis dicit, q̄ eius em̄ anima sacratur, ostēdit, cum facit Entellum uictorem Eryci maētare taurū. Nam ut expleret aiālis hostiæ causas, ipso usus est noie: Hanc tibi Eryx meliorē animā pro morte Daretis. Et

A tis. Et ut nūcupata uota significaret, ait, p̄soluo, qđ de uoto proprie dicit̄. Vt q̄
 onderet p̄soluendo dñs, significauit dicens: Siernit̄, exanimisq̄ tremēs procum
 bit humi bos. Vidēdum etiā, ne & illā hostiā ondat aīalem, Sanguine placastis
 uenios et uirgine caesa, Cū primū Iliacas Danaī uenistis ad oras, Sāguine quæ
 rendi reditus, animāq̄ litandū Argolica. Nam & animā. i. hostiæ nomen, po-
 fuit: & litare, qđ significat sacrificio factō placare numen.

In his ipsīs hostijs uel aīalibus uel cōsultatorijs qđam sunt, q̄ hostiæ iniuges *Iniuges boves.*
 uocant̄, id est q̄ nunq̄ domitæ ac iugo subditæ sunt. Harū quoq̄ noster poeta
 sic meminit: Nunc grege de intacto septē mactare iuuenos Præstiterit, totidē
 lectas de more bidentes. Et ut iniuges euidētius exprimeret, adiecit: Et intacta
 totidē cerue sed iuuenas. Eximij quoq̄ in sacrificijs uocabulū, nō poeticum *hostiæ eximia*

B *u. d. v. m. p.* cerue sacerdotale nomen est. Veratius em̄ in p̄sicialibus q̄stionibus do-
 cet, eximias dictas hostias, q̄ ad sacrificiū destinatæ eximant̄ è grege, uel q̄ exi-
 mia specic quasi offerēdæ numinibus eligant̄. Hinc ait: Quatuor eximios præ-
 stāti corpore tauros. Vbi q̄ eximunt̄, eximios: q̄ eligunt̄, p̄stanti corpore mō
 strauit. Ambarualis hostia est, ut ait P̄opeius Festus, q̄ rei diuinæ causa cir- *Hostiæ am-
baruales.*
 cum arua ducit̄ ab his q̄ pro frugibus faciunt. Huius sacrificij mentionē in Bu-
 colicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquit̄, Hæc tibi semp̄ erūt, & cum
 solennia uota Reddemus nymphis, & cū lustrabimus agros. Vbi lustrare si-
 gnificat circuire. hinc em̄ uidelicet & nomē hostiæ acq̄situm est, ab ambiendis
 aruis. Sed & in Georgicō lib. I. Terq̄ nouas circū felix eat hostia fruges.

C Obseruatum est à sacrificantibus, ut si hostia q̄ ad aras duceretur, suisset ue-
 hementius reluctata, on̄dissetq̄ se inuitam altaribus admoueri, amoueretur: q̄
 inuito deo offerri eam putabant. Quæ autē stetit oblata, hanc uolenti numi-
 ni dari existimabant. Hinc noster: Et ductus cornu stabat sacer hircus ad aras.
 Et alibi: Et statuam ante aras aurata fronte iuuenq̄m.

Adeo autē om̄em pietatem in sacrificijs, q̄ dñs exhibēda sunt, posuit: ut pro *Mezentius gre-
cōceptor diuū*
 p̄ter contrariā causam, Mezentii uocauerit cōtemptorem deorū. Neq̄ em̄ (ut
 Aspro uidetur) ideo cōtēptor diuū dictus est, q̄ sine respectu deorū in ho-
 mines impius fuerit. Alioq̄ multo magis hoc de Busiride dixisset, quem longe
 crudeliorē, illaudatum uocasse cōtentus est. Sed uerā huius cōtumacissimi nois
 causam, in primo libro Originum Catonis diligens lector inueniet. Ait enim
 Mezentium Rutulis imperasse, ut sibi offerrent, quas dñs primitias offerēbāt,
 D & Latinos om̄es similis imperij metu ita uouisse: Iupiter, si tibi magis cordi ē,
 nos ea tibi dare potius q̄ Mezentio, uti nos uictores facias. Ergo q̄ diuinos
 honores sibi exegerat, meritō dictus est à Vergilio cōtēptor deorū. Hinc pia
 illa insultatio sacerdotis: Hæc sunt spolia & de rege sup̄bo Primitiæ. Vt nomi-
 ne cōtumaciæ, cuius potnas luit, raptas de eo notarent exuuias.

*Mirandū fuisse Vergilij cum circa Romana, tum circa externa etiam sacra doctrinā, quod ex
 Apollinis Delij & Herculis uictoris sacris ostenditur. Caput .VI.*

Miranda est huius poetæ & circa nostra et circa externa sacra, doctrina. *Hostiæ ubi A-
pollini nō ca-
datur.*
M Neq̄ em̄ de nihilo est, q̄ cū in Delon uenit Aeneas, nulla ab eo cæ-
 sa est hostia: nisi cū proficisceret, Apollini & Neptuno res diuina fa-
 cta est. Constat enim (sicut Cloatius Verus ordinatorum libro. II. docet) esse
 Deliarā

Deli aram apud quam hostia non caedi, sed tñ solenni deum prece uenerant. Verba Cloatij hæc sunt: Deli ara est Apollinis *ἱερός*, in qua nullum aial sacrificat, quam Pythagorā uelut inuiolatā adorasse produnt. Hanc ergo esse q̄ adoratā ab Aenea, *ἱερός* arā poëta demonstrat. Sigdem templum ingressus pontifex, nullo actō sacrificio, statim inchoat precem, & ut genitora expressius noiaret: Da pater auguriū. At uero cum tauræ mox immolat Apollini & Neptuno, apud aliam utiq; aram factum intelligimus. Et bene suprā tñmodo patrem, qđ ibi proprium est: & infrā, quod cōmune est, Apollinem noiāt. Meminit huius aræ & Cato de liberis educandis in hæc uerba: Nutrix hæc omnia faciebat in uerbis ac tubis sine hostijs, ut Deli ad Apollinis genitiuū arā. Eodem uersu non omittendū puto, cur saxo uetusto dixerit extractum templum. Velius Longus, immutatio est, inquit, epitheti: uult em̄ dicere uetustatem templi. Hunc multi alij cōmentatores secuti sunt. Sed frigidum est, ædificij ætatem notare. Epaphus autem uir plurimæ lectionis, libro. XVII. ait Delphis qđdam tempore euenisse, ut templum religiosum antea & intactum, spoliatum incensumq; sit. & adijcit, multas circa Corinthū urbes insulasq; proximas terræ motu haustas, Delō neq; antea neq; postea hoc incōmodo uexatam, sed semp eodem manere saxo. Thucydides etiam historiæ lib. III. idem docet. Non miræ ergo, si p̄sidio religionis tutam insulam semp oñdens, & reuerentiam sibi locorum accessisse dicit, continuā saxi eiusdem, id est insulæ, firmitatem. Ut seruauit Apollinis genitoris proprietatem, patrem uocando.

*Templū uetustū
saxo extractū
ēē cur dixerit*

*Hercules un-
de uictor dica-
tur.*

Idem curauit Herculem uocando uictorem. Hæc, inq̄, limina uictor Alcides subiit. Varro diuinæ lib. III. uictorem Herculem putat dictum, qđ omne animalū genus uicerit. Romæ autē uictoris Herculis ædes duæ sunt, una ad portam trigeminā, altera in foro boario. Huius commenti causam Massurius Albinus memorabilem libro. I. aliter exponit. Marcus, inquit, Octauius Herennius prima adolescentia tibicen, postq; arti suæ diffusus est, instituit mercaturam: & bene re gesta, decimā Herculi profanauit. Postea cum nauigans hoc idem ageret, à prædonibus circumuentus fortissime pugnauit, & uictor recessit. Hunc in somnijs Hercules docuit sua opera seruantum. Cui Octauius impetrato à magistratibus loco ædem sacravit & signum: Victoremq; incisis literis appellauit. Dedit ergo epitheton deo, qđ & argumentum ueteris uictoriæ Herculis, & commemoratio nouæ historiæ, q̄ recēti Romano sacro causam dedit, contineretur.

*Pinarij custo-
des adis Her-
culis.*

Nec frustra in eodē loco dixit: Et domus Herculei custos Pinaria sacri. Quidam em̄ aram maximā cum uicino flagraret incendio, liberatā à Pinarijs serunt, et ideo sacri custodem domum Pinariam dixisse Vergilium, *ἱερόν τε*, inquit, Potitioræ, qui ab Appio Claudio p̄mio corrupti, sacra seruis publicis prodiderunt. Sed Veratius pōiticialis in eo libro quē fecit de supplicationibus, ita ait: Pinarijs q̄ nouissimi comeso prandio uenissent, cum iam manus pranfores lauarent, præcepisse Hercule, ne quid postea ipsi aut progenies ipsoꝝ ex decima gustarent sacrandā sibi, sed ministrandi tñmodo causa, nō ad epulas conuenirēt. Quasi ministros ergo sacri custodes uocari, ut ipse Vergilius alibi: At Triuixæ custos iam dudū in montibus Opis, id est ministra. Nisi forte custodē dixit eam, quæ se prohibuerit & conuenerit à sacris, ut ipse alibi: Et

A bi: Et custos furum atq; auuū cum falce saligna Hellepontiaci seruet tutela Pri
api. Hic utiq; custodem, prohibitorē auium furumq; significat. Hæc ubi di
cta, dapes iubet & sublata reponi Pocula, gramineoq; uiros locat ipse sedili.
Non uacat quod dixit sedili. Nam propria obseruatio est, Hercules sacris eru
lari sedentes. Et Cornelius Balbus ^{de hys} libro. XVIII. ita ait: Apud aram
maximam obseruatum, ne lecti sternium fiat. Custoditur in eodem loco, ut oēs
aperto capite sacra faciant. Hoc fit, ne quis in æde dei, habitum eius imitet. Nā
ibi operto ipse capite est. Varro ait Græcum hunc esse morem: quia siue ipse si
ue ab eo relictus, q; arā maximā statuerunt, Græco ritu sacrificauerunt. Hoc am
plius addidit C. Bassus: Idcirco em̄ hoc fieri dicit, quia ara maxima ante aduen
tum Aenææ in Italia constituta est, qui hunc ritum uelandi capitis inuenit.

Ritus sacrorū
Herculis.

*Et etiam que negligenter in Vergilio transmittuntur a legentium uulgo, nō carere sensum profundū
tate. Et homines sacros cur occidere licuerit.* Caput VII.

E A quoq; q̄ incuriose transmittunt à legentū plebe, nō carent profundi
tate. Nam cum loqueret de filio Pollionis, id qd̄ ad principem suū spe
ctaret, adiecit: Ipse sed in pratis aries iam suauē rubenti Murice, iam cro
ceo murabit uellera luto. Tradit autē in libro Hetruscorū, si hoc animal insoli
to colore fuerit indutū, portendi impatori res om̄ium felicitatem. Est sup̄ hoc
liber Tarquinij trāscriptus ex ostentario Thusco. ibi reperit: Purpureo aureo
ue colore ouis aries ue si aspergetur, principi ordinis & gn̄is summa cum felici
tate largitatē auget, genus progeniemq; propagat in claritate, lætiorēq; effi
cit. Huiusmodi igit̄ statum imperatori in tranitu uaticinat̄.

C Verbis etiā singulis de ritu sacro q̄ ex alto petita significet, uel hinc licebit
advertere: Iniecere manū Paræ, telisq; sacrarunt Euandri. Nam quicqd̄ desti
natum est dijs, sacrum uocatur. Peruenire autem ad eos non potest, nisi libera
ab onere corporis fuerit anima, qd̄ nisi morte fieri non potest. Ita ergo oppor
tune sacrum Hæcsum facit, quia erat appetiturus. Et hic proprietatē & huma
ni & diuini iuris executus est. Nā ex manus iniectione penē mancipiū designa
uit, & sacrationis uocabulo obseruantia diuini iuris impleuit. Hoc loco nō
alienū uidetur, de cōditione eorū hoim̄ referre, q̄s leges sacros esse certis dijs iu
bent, q̄a nō ignoro quibusdā m̄is: uideri, q̄ cum cætera sacra uiolari nefas sit,
hoim̄ sacrū ius fuerit occidi. Cuius rei causa hæc est: Veteres nullum animal
sacrum in sinibus suis esse patiebant, sed abigebant ad fines deorū, quibus sacrū
esset: animas uero sacrorū hominū, q̄s Græci ^{ῥωάντες} uocant, dijs debitas existi
mabāt. Quemadmodū igit̄ qd̄ sacrum ad deos ipsos mitti nō poterat, à se tamē
dimittere non dubitant: sic animas quas sacras in cœlum mitti posse arbitrati
sunt, uiduatas corpore q̄primū illō ire uoluerunt. Disputat de hoc more etiā
Trebatius religionū lib. IX. cuius exemplum ne sim prolixus omisi. Cui cor
di est legere, satis habeat & autorem & uoluminis ordinem esse monstratum.

*Que enuntiando apud Vergiliū corruptantur. Et quod nec ea ratione apud hunc poetam carēt,
que fortuita esse uidentur, cum alijs quibusdam.* Caput .VIII.

N Onnullorū q̄ sc̄itissime prolata sunt, male enuntiādo, corrupimus di
gnitatē. Ut qdam legunt: Discedo, ac ducente dea flammā inter & ho
stes Expedior: cum ille doctissime dixerit: Ducēte deo, nō dea. Nā &
apud

apud Caluum Aſterianus affirmat legendū, Pollentēq; deum Venerem, non
deam. Signū etiā huius eſt Cypri barbarū corpore, ſed veſte muliebri, cū ſce
ptro ac ſtatura uiri. Et putāt eandē marem ac ſocminā eſſe. Ariſtophanes eam
ἀφροδίτην appellat. Leuinus etiā ſic ait: Venerem igit̃ almū adorās, ſiue ſocmina
ſiue mas eſt, ita uti alma noctiluca eſt. Philochorus q̃q; in Athide, eandem aſ-
ſeruit eſſe Iunā: Nā & ei ſacrificium facere uiros cum veſte muliebri, mulieres
cum uirili: q; eadem & mas exiſtimatur & ſocmina.

*Aues ſtellis
ad litonū da
ta.*

Hoc quoq; de prudentia religionis à Vergilio dictū eſt: Decidit exanimis,
uitāq; reliquit in aſtris Aëreis. Higinus eñ de proprietatibus deorū, cum de
aſtris ac ſtellis loqueret̃, ait oportere his uolucres immolari. Docte ergo Ver-
gilius dixit apud ea numina aiām uolucris remāſiſſe, q̃bus ad litandū data eſt.

*Camilla cur
ſu appellata.*

Nec nomen apud ſe qd̃ fortuitum eſſe poterat, uacare p̃mittit: Martisq; uo-
cauit Nomine Caſmillæ mutata parte Camillā. Nam Statius Tullianus de uo-
cabulis rerū libro .I. ait dixiſſe Callimachū, Thuſcos Camillū appellare Mer-
curium, q̃ uocabulo ſignificant præminiſtrū deorū. Vnde Verg. ait Metabum
Camillam appellāſſe filiā, Dianæ ſcilicet præminiſtrā. Nam et Pacuius, cum
de Medea loqueret̃, Cœlitum Camilla expectata aduenis, ſalue hoſpita. Roma
ni quoq; pueros puellas' ue nobiles & inueſtes, Camillos & Camillas appel-
lant, flaminicarū & flaminum p̃miniſtros. Hanc quoq; obſeruationē eius
non cōuenit p̃terire.

Mos.

Mos erat (inquit) Heſperio in Latio, quē protinus urbes
Albanæ coluere facrū, nunc maxima rerū Roma colit. Varro de morib. morē
eē dicit in iudicio animi, quē ſeq̃ debeat cōſuetudo. Iulius Feſt. de yborū ſigni-
ficationib. lib. XIII. Mos eſt, inq̃, inſtitutū patriū, p̃tinēs ad religiones ceremo-
niasq; maiorū. Ergo Verg. utrunq; autorē ſecutus, & primò q̃dam Varronē,
qm̃ ille dixerat morē p̃cedere, ſeq̃ cōſuetudinem, poſtq̃ dixit: Mos erat, ſubſun-
xit, quē protinus urbes Albanæ coluere, & nunc maxima rerū Roma colit: q̃
p̃ſeuerantiā cōſuetudinis mōſtrat. Et qm̃ Feſtus p̃tinere ad ceremonias ait, hoc
idē docuit Maro adijcīdo facrū, Quē protinus urbes Albanæ coluere facrū.
Mos ergo p̃ceſſit, & cultus moris ſecutus eſt, qd̃ eſt cōſuetudo. & hic definitio-
nem Varronis impleuit. Adijcīdo deīn facrū, oñdit morē ceremonijs dica-
tum, qd̃ Feſtus aſſeruit. Idē ſeruaui & in XII. lib. cum ait: Morē ritusq; ſacro-
rum Adijciā. in q̃ oñdit apte, morē eſſe ritus ſacrorū. Sed h̄iſtorix quoq; fidē
in his yſibus ſecutus eſt, Mos erat Heſpio in Latio, & reliqua. Seruaui eñ re-
gnorū ſucceſſionē. Quippe primi regnauerunt Latini, in Albani, & in Roma
ni. Ideo moſerat, primū dixit, Heſpio in Latio: & poſtea, quē protinus urbes
Albanæ coluere facrū: deīn ſubiecit, Nunc maxima rerū Roma colit.

De carmine quo euocari ſolebāt dii tutelares, & aut urbes aut exercitus deuoceri. Caput .IX.

*De euocandis
dijſtutelarib.*

EXcellere omnes adytis arisq; relictiſ Diis, quibus imperium hoc ſteterat.
Et de uetuliſſimo Romanorum more, & de occultiſſimis ſacris, uox
iſta, plata eſt. Cōſtat eñ oēs urbes in alicuius dei eſſe tutela, morēq; Ro-
manorū arcanū et multis ignotū fuiſſe, ut cum obſiderēt urbē hoſtiū, eāq; iam
capi poſſe cōſiderent, certo carmine euocarēt tutelares deos: q; aut aliē urbē ca-
pi poſſe nō crederent: aut etiā ſi poſſet, nefas exiſtimarēt deos habere captiuos.
Nā p̃pterea ipſi Romani & deum in cuius tutela urbs Roma ē, et ipſius urbis

Latinum

A Latinū nōmen ignotū esse uoluerūt. Sed dei q̄dem nōmen nōnullis antiq̄rum licet in se dissidētium libris insitū, & ideo uetustas p̄sequentibus q̄cqd̄ de hoc putat̄ innotuit. Alij em̄ Iouē crediderunt, alij lunā. Sunt q̄ Angeronam, q̄ digi to ad os admoto silentiū denuntiat. Alij aut̄, q̄r̄ mihi fides uidet̄ firmior, Opē Consiuā esse dixerunt. Ipsiū ȳo urbis nomen etiā doct̄issimis ignoratum est, cauentibus Romanis, ne qd̄ saepe aduersus urbes hostium fecisse se nouerant, idem ipsi quoq̄ hostili euocatione paterent̄, si tutelae suae nomē diuulgaretur.

Sed uidendū, ne qd̄ nōnulli male existimauerūt, nos q̄q̄ confundat, opinā tes uno carmine & euocari ex urbe aliqua deos, & ipsam deuotā fieri ciuitatē. Nā reperi in lib. v. rer̄ reconditar̄ Sāmonici Sereni utrunq̄ carmē, qd̄ ille se in cuiusdā Furij uetustissimo libro repisse professus est. Est aut̄ carmē huiusmodi, q̄ dij euocant̄, cum oppugnatione ciuitas cingit̄: Si deus, si dea est, cui populus ciuitasq̄ Carthaginensis est in tutela, teq̄ maxime ille, q̄ urbis huius populiq̄ tutelā recepisti, precor, uenerorq̄, ueniāq̄ à uobis peto, ut uos pop. ciui tateq̄ Carthaginēsiū deseratis: loca, tēpla, sacra, urbēq̄ eor̄ relinquatis, absq̄ his abeatis: eiq̄ populo ciuitatiq̄ metum, formidinē, obliuionē inijciatis, pro ditiq̄ Romā ad me eosq̄ ueniatis: nostraq̄ uobis loca, tēpla, sacra, urbs ac ceptior probatioq̄ sit: mihi quoq̄ populoc̄ Romano militibusq̄ meis p̄posi ti sitis, ut sciamus intelligamusq̄. Si ita feceritis, uoueo uobis templa, ludosq̄ facturū. In eadē uerba hostias fieri oportet, autoritatemq̄ uideri extor̄, ut ea promittant futura. Vrbes ȳo exercitusq̄ sic deuouent̄, iam numinibus euo

Euocationē
deorū carmē.

C Sed dictatores imperatoresq̄ soli possunt deuouere his uerbis: Dis pater siue Iouis mānes, siue q̄ alio noīe fas est noīare, ut omnes illā urbem Carthagi nem exercitūq̄, quem ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore cōplea tis: quiq̄ aduersus legiones exercitūq̄ n̄m arma telaq̄ ferēt, uti uos eos ex ercitus, eos hostes, eosq̄ hoīes, urbes agrosq̄ eorum, & q̄ in his locis regionib̄usq̄, agris urbibusq̄ habitant abducatis, lumine sup̄cro priuetis: exercitūq̄ hostium, urbes agrosq̄ eor̄, q̄s me sentio dicere, uti uos eas urbes agrosq̄, ca pita aetatesq̄ eor̄ deuotas cōsecratasq̄ habeatis, illis legibus q̄bus quandoq̄ sunt maxime hostes deuoti: eosq̄ ego uicarios pro me hīe magistratūq̄ meo, & pro populo Ro. exercitibus, legionibusq̄ n̄ris do, deuoueo: ut me meamq̄ fidē imperiumq̄, legiones exercitūq̄ n̄m, qui in his rebus gerūdis sunt, bene saluos sinatis esse. Si haec ita faxitis, ut ego sciam, sentiā, intelligamq̄, tunc quis

Deuotionis ur
biū & exerci
tū uerba.

D quis uotū hoc faxit, ubi faxit, recte factum esto, ouibus atris tribus, tellus ma ter, teq̄ Iupiter obtestor. Cum tellurē dicit, manibus terram tangit: cum Iō uem dicit, manus ad caelū tollit: cum uotū recipere dicit, manibus pectus tan git. In antiq̄tatibus aut̄ haec oppida inuenti deuota, Stonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. Haec intra Italiā. Præterea Carthaginē, & Corinthum. Sed & multos exercitus oppidaq̄ hostium Gallor̄, Hispanorum, Afrorum, Mau ror̄, aliar̄q̄ gentium quas pris̄ci loquunt̄ annales. Hinc est erogum, qd̄ pro pter eiusmodi euocationē numinum discessionēq̄, ait Vergilius: Excessere oēs adytis, arisq̄ relictis Dijs. Et ut tutelares assignaret, adiecit: Quibus imperium hoc steterat. Vtq̄ præter euocationem etiā uim deuotionis ostēderet, in qua p̄cipue Iupiter (ut diximus) inuocat̄, ait: Ferus oīa Iuppiter Argos Transtulit.

Videat̄

Videtur ne uobis probatum, sine diuini & humani iuris scientia, nō posse profunditatem Maronis intelligi: E

Cur Vergilius tertio Aeneidos fecerit Ioui immolari tauro, & quibus dijs tauri immolari soleant.

Caput .X.

Hic cum omnes concordī testimonio, doctrinam & poetæ & narrantis æquarent, exclamauit Euāgelus, diu se succubuisse patientiæ, nec uulnè dissimulandum, quin in medium detegat insubitiæ Vergilianæ uulnèra. Et nos, inquit, manum serulæ aliquando subduximus, & nos cepimus pōtīfici iuris auditum. Et ex his quæ nota sunt nobis, Maronē huius disciplinā iuris nescisse constabit. Quando em̄ diceret, Cœlicolū regi maclabam in litto-
re taurum, si sciret taurum immolari huic deo uetitum: aut si didicisset qđ Atteius Capito comprehendit: Cuius uerba ex libro primo de iure sacrificiorum hæc sunt: Itaq; Ioui tauro, uerre, ariete immolari non licet. Labeo uero LX. & VIII. libro intulit, nisi Neptuno, Apollini, & Marti, taurum nō immolari. Ecce pontifex tuus, qđ apud quas aras maclēt ignorat: cum uel ædituis hæc nota sint, & ueterē non tacerit industria. Ad hæc Prætextatus renidens, quibus deorū immoletur tauro, si uis cum Vergilio cōmunicare, ipse te docebit, Taurum Neptuno, taurū tibi pulcher Apollo. Vides in opere poetæ uerba Labeonis? Igit̄ ut hoc doctē, ita illud argute. Nam oñdit ideo non litatū, ideo secutum Horrendū dictū & uisu mirabile monstrū. Ergo respiciens ad futura, hostiā contrariā fecit. Sed & nouerat hunc errorē nō esse inexpiabilē. Atteius em̄ Capito, quem in acie cōtra Maronē locasti, adiecit hæc uerba: Si qs fortē Ioui tauro fecerit, piaculū dato. Cōmittitur ergo res non qđcumq; impiāda, insolita tñ. Et cōmittitur nō ignoratū, sed ut monstrō locū faceret secuturo. F

Taurus quibus dijs immoletur.

Cur Ioui taurū immolari fecerit Vergilius, cū tamē id nō liceret.

Quod Vergilius illo uersu primi Georgicon, Cui tu rite fauos & miti dilue Baccho, significat Cereri mulsō litandum esse. Tum quomoda & in primo & in octauo libro Aeneidos in mensam libari faciat, cum in aram tantum esset libandum. Caput .XI.

Svbicet Euāgelus: Si euentu excusantur illicita, dic quæso, qđ erat monstrum secuturū, & cum Cereri libari uino iuberet, qđ om̄ibus sacris ueta-
tur, Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho: Vinum aut̄ Cereri non libari, debuit illum uel Plautus docere, qui ī Aulularia ait: Cererī mi Strobile hi sunt facturi nuptias? Qui: quia temeti nihil allatum intelligo. At hic uester flamen, & pōtifex, & om̄ia, tam quid immolet, q̄ quid libetur ignorat. Et ne nō ubiq; in libando pari errore sit deuius, in octauo ait: In mensam læti libant, di-
uosq; precant, cum nō in mensam, sed in aram scđm morem libare debuerint. H

Ut prius tibi, Prætextatus inq; de posteriore quæstione rñdeam, fateor te non immeritō de usurpata in mēsam libatione quæsisse: ampliusq; speciē diffi-
cultatis auxeras, si magis Didonē in mensa similiter libantē notassis: Dixit, & in mensa laticum libauit honorē. Nā & P. Tertius cum de ritu factorū multa differeret, ait sibi hunc locum in quæstione uenire, nec tñ hæsitatiōē suā req̄sita ratione dissoluit: ego autē qđ mihi magistra lectiōe comptum est, publica-
bo: In Papyriano em̄ iure euidenter relatū est, aræ uicem p̄stare posse mensam dicatā: ut in templo, inq; lunonis Populonæ augusta mensa est. Nanq; in fanis alia uasorū sunt & sacræ supellectilis, alia ornamentorū. Quæ uasorū sunt, instrumēta

in mensam qđo libare liceret

A instrumenti instar hñt, quibus semp sacrificia cõficiuntur. Quarẽ rerum principem locum obtinet mensa, in qua epulæ, libationesq; & stipes reponuntur. Ornamenta uero sunt, clypei, coronæ, & huiuscemodi donaria. Neq; em̃ donaria dedicant eo tẽpore, q̃ delubra sacranẽ. At uero mensa arulæq; eodẽ die quo aedes ipsæ dedicari solẽt: Vñ mensa hoc ritu dedicata in tẽplo, aræ usum, & religionẽ obtinet puluinaris. Ergo apud Euandrum quidẽ sit iusta libatio, q̃ppe apud eam mensam q̃ cum ara maxima more utiq; religionis fuerat dedicata, & in loco sacrato, & inter ipsa sacra, in qbus epulabantur. In cõuiuio uero Didonis, qd̃ tñ regiũ constat, nõ etiam sacre fuisse, apud humanã mensam, in triclinio, nõ in templo, q̃a non erat religiosa, sed usurpata libatio, solã fecit libasse reginã: in cuius psona nulla obseruationis necessitas, & multa ad usurpandum in potestate pmissio. At uero hic om̃es in mensa læti libant, diuosq; precãtur: q̃a qd̃ recte fieri nouerat, ab om̃ibus simul in tẽplo epulantibus, & uni sacratæ asfidentibus mensæ factũ esse memorauit. De illo autẽ uersu, Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho, paucis q̃ Maro accusat̃ absoluã. Poeta em̃ æque in rebus doctrinæ, & in uerbis sectator elegantia, sciens Cereri mulso libari, adiecit, miti Baccho fauos dilue, scilicet mitelcere uinũ dicens, cum mulsam coepe rit fieri. Nam mite hic uinum ita dixit, ut alibi ait domitum: Et durum Bacchi domitura saporem. Notũ autẽ esse non diffitebere, q̃ ad diem. XII. Cal. Ianuarias Herculi & Cereri faciunt sue prægnaute: penatibus, mulso.

Dido quõ in mensam libat.

Herculi cur Salios assignarit Vergilius, carq; hos populeis ramis coronatos induxerit. Cap. .XII.

C Pportune mehercule Prætextate fecisti Herculis m̃tionem, in cuius sacra hic uester gemino errore commisit:

Tum Salij ad cantus incensa altaria circum

Populeis adfunt euincti tempora ramis.

Nam & salios Herculi dedit, quos tãtum Marti dicauit antiquitas: & populeas coronas nominat, cum ad aram maximam, sola lauro capita, & alia fronde non uinciat. Videmus & in capite prætoris urbani lauream coronã, cum rem diuinam Herculi facit. Testatur etiam Terentius Varro in ea satyra, q̃ inscribitur *ἠὶ κρηνοῦ*, maiores solitos decimam Herculi uouere: nec decẽ dies intermittere, quin pollucerent populũ ad *ἀννμ βολῆς*, cum corona laurea dimitterent cubitum. Hiccine est (ait Vectius) error geminus? At ego in neutro dico errasse Vergilium. Nam ut primũ de frondis genere dicamus, cõstat quidem

Populeæ coronæ in sacris Herculis.

D nunc lauro sacrificantes apud aram maximã coronari. Sed multo post Romã conditam hæc consuetudo sumpsit exordium, postq; in Auentino lauretũ coepit uirere: quam rem docet Varro humanarũ libro. II. E monte ergo proximo decerpta laurus sumebat̃ operãtibus, quam uicina offerebat uicinalis. Vnde recte Maro noster ad tempora respexit, quibus Euander ante urbem conditam, apud aram maximã sacra celebrabat, & utebatur populo utiq; Alcida gratissima. Salios autem Herculi propter hubertatẽ doctrinæ altioris assignat: quia is deus & apud p̃sifices idem qui & Mars habet. Et sane ita Menippea Varronis affirmat, quæ inscribitur, *ἠὶ δὲ ἑστῆ ἡ ἀκλῆς*, qua cum de Hercule multa loqueretur, eundem esse ac Martem probauit. Chaldaei quoq; stellam Herculis uocant, quam reliqui om̃es Martis appellant. Est præterea Octauij Herfe-

Salij Herculis cur assignentur.

nij liber, q̄ inscribit̄ de sacris saliaribus Tyburtium, in q̄ salios Herculi institu-
tos, opari diebus certis & auspiciatò docet. Item Antonius Enipho uir doctus, E
cuius scholā Cicero post laborē fori frequētabat, salios Herculi datos probat
in eo uolumine, q̄ disputat, qd̄ sit fenestra, qd̄ est ostiū minusculū in sacrario. q̄
uerbo Ennius etiā uisus est. Idoneis (ut credo) autoribus certisq̄q̄ rationibus, er-
ror q̄ putabat̄ uterq̄ defensū est. Si qua sunt alia q̄ nos cōmouent, in medium
proferamus, ut ipsa collatio n̄m, nō Maronis, absolutè errorē.

Tunc Euāgelus: Nunq̄ ne tibi Prætextate uenit in mentē, toto (ut aiūt) cœ-
lo errasse Vergiliū, cum Dido suā rem diuinā pro nuptijs faceret: Maest̄at̄ em̄
(inquit) lectas de more bidentes Legiserat̄ Cereri, Phœboq̄q̄, patriq̄q̄ Lyæo. Et
quali exp̄fectus adiecit, Iunoni ante om̄es cui uincla iugalia curæ. F

*Et hic multa deesse uerba, quis tam stupidus ut non uel sine admonitione omni animaduertat? Nam neq̄ responde-
tur ad quæstionem ab Euangelio propositam, neq̄ sequentia ulla ratione cum his que præcedunt, coherent. Nobis ap-
paret loci continentia habuisse hoc modo: In bibliotheca (ut ex fine primi libri int̄elligere licet) ostensum iam erat, quam
peritus iuris pontificij esset Vergilius. Quare cum came tempus sermonem de Vergilio interromperet, dilatus est ser-
mo hic in diem sequentem, atq̄ interim inter cœnandum hilariora quadam tractata, quemadmodum & in secundo li-
bro factum uidemus. Quantum itaq̄ suspicari licet, ortus inter cœnandum sermo fuit de luxu. Vbi cum Horus sui scilicet
luxuriam nimiam reprehenderet, Cecinna ei ita respondet, ut ostendat antiquitati maiorem deliciarum curam fuisse,
quam seculo suo. Hori uerba omnia desiderantur, nec Cecinna responsio plene adest.*

De luxuria Q. Hortensij, Fabij Gurgitis, Metelli Pij, ac Metelli pontificis maxim. Tum de
porco Troiano, de leporum ac cochlearum sanguinatione. Caput XIII.

Luxuria ac mol-
licies Q. Hor-
tensij.

Accipite & M. Varronis uerba de agricultura libro. III. qui cum de pa-
uonibus in uilla nutriendis loqueretur, sic ait: Primus hos Q. Horten-
sius augurali cœna diciē posuisset. Quod potius factum tum luxuriose G
q̄ seuerè boni uiri laudabant. Quem citò secuti multi, extulerūt eorū pretia, ut
oua eorū denarijs ueneant quinis, ipsi facillè quinquagenis. Ecce res nō admiranda
solū, sed & pudenda: ut oua pauonū quinis denarijs ueneant, q̄ hodie non dicā
uillus, sed omnino nec ueneunt. Is Hortensius platanos suas uino irrigare cō-
fueuit: adeo, ut in quadā actione quam habuit cum Cicerone suscepta, precario
à Tullio postulasset, ut locum dicēdi pmutaret secum. Abire em̄ in uillā neces-
sariò se uelle, ut uinū platanis, quā in Thufculano posuerat, ipse suffunderet. Sed
fortè ad nouā seculi sui nō sufficit Hortensius, uir alioq̄ ex professo mollis, & in
præcinctu ponens omnē decorem. Fuit em̄ uestitu ad munditiem curioso. Et
ut bene amictus iret, faciem in speculo quærebat: ubi se intuens, togam corpo-
ri sic applicabat, ut rugas, non fortè, sed industria locatas artifex nodus astrin-
geret: & sinus ex composito defluens, modū lateris ambiret. Is quidam cum in-
cederet elaboratus ad speciem collegæ de iniurijs diem dixit, q̄ sibi in angustijs
obuius, offensu fortuito structurā togæ destruxerat: & capitale putauit, q̄ in hu-
mero suo locū ruga mactasset. Ergo hoc p̄termisso, ad uiros uenio triūphales,
q̄s uictores gentium luxuria uicit. Et ut taceā Gurgitem ad deuorato patrimo-
nio cognouitum, q̄ insignibus uirtutis secutæ uitia prioris comp̄fauit ætatis:
in quam foueā luxus & superbæ Metellus Pius successuū cōtinuatione puenit:
Et ne multis morer, ipsa de eo Sallustij uerba subieci: At Metellus in ulteriorē
Hispaniā post annum regressus, magna gloria, cōcurrentibus undiq̄ uirili &
multi

Luxuria P4-
by Gurgitis,
& Metel. Pij.

A muliebri sexu, p uias & tecta om̄ium uisebat. Cū quæstor C. Vrbinus, aliq̄ cognita uoluntate eū ad cocnā inuitauerāt, ultra Romanor̄ ac mortaliū etiam morē, curabāt, exornatis aedibus p aula & insignia, scenisq̄ ad oñtationē hīstrionū fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modū tēpli celeberrimi. Præterea cū sedenti in trāsenna demissum Victoriæ simulacr̄ cum machi nato strepitu tonitruū, coronā ei imponebat: tū uenienti, thure quasi deo supplecabat. Toga picta plerunq̄ amiculo erat ei accumbēti. Epulæ q̄sitiſsimæ, neq̄ p om̄em modo prouinciā, sed trans maria ex Mauritania uolucr̄ & ferar̄ in cognita antea plura gñā. Quibus rebus aliquantā partē gloriæ dēpserat, maxime apud ueteres & sanctos uiros, supba illa, grauiā, indigna Ro. imperio extimantes: Hæc Sallustius, grauiſſimus alienæ luxuriæ obiurgator & censor.

B Accipite inter grauiſſimas psonas nō defuisse luxuriā. Refero em̄ pontificis uetustissimā cocnam, q̄ scripta est in indice. IIII. Metelli illius pōtificis maximi in hæc uerba: Ante diem. IX. Cal. Septembris, q̄ die Lentulus flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit. Triclinia lectis eburneis strata fuerunt. Duobus triclinijs pōtificates cubuerunt, Q. Catulus, M. Aemilius Lepidus, D. Syllanus, C. Cæsar rex sacror̄, P. Scæuola Sextus, Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus, & L. Iulius Cæsar augur, qui cum inaugurauit. In tertio triclinio Popilia, Perpenia, Licinia, Aruncia, uirgines uestales: & ipsius uxor Publicia flaminica, & Sempronia focrus eius. Coena hæc fuit: Ante cocnā echinos, ostreas crudas q̄strum uellent, peloridas, sphōdylos, turdū, asparagos, subtus gallinam altilem, patinam ostrear̄ peloridum, balanos nigros, balanos albos. Iterū sphōdylos, glycomaridas, urticas, sicedulas, lūbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina inuoluta, sicedulas, murices, & purpuras. In cocna, sumina, sinciput aprugnum, patinam piscium, patinam suminis, anates, querquedulae cixas, lepores, altilia asā, amyllum, panes Picentes. Vbi iam luxuria tūc accusaretur, quando tot rebus facta fuit cocna pontificum? Ipsa uero edulium genera q̄ dictū turpia: Nam Cincius in suasiōe legis Faniæ, obijcit seculo suo, q̄ porcum Troianum mensis inferant. Quem illi ideo sic uocabant, quasi alijs inclusis animalibus grauidum, ut ille Troianus equus grauidus armatis fuit.

C Exigebat hoc quoq̄ illa gulæ intēperantia, ut & lepores saginarentur teste Varrone, qui de agricultura libro. III. cum de leporibus loqueret̄, sic ait: Hoc quoq̄ nup̄ institutum, ut lepores saginarētur. cum exceptos è leporario quidā in caueis & loco clauso faciant pingues. Si cui hoc mirum uideretur, q̄d ait Varro, lepores ætate illa solitos saginari, accipiat aliud quod maiore admiratione sit dignum, cochleas saginatas, quod idem Varro in eodē libro refert. Verba ipsa qui uolet legere, ubi debeat quærere indicauit. Neq̄ ego nunc antiquitatis nos præferendos uel cōparandos dico, sed respondi obiurganti Horo, asserens uti res habet, maiorem illis seculis deliciarum curam fuisse q̄ nostro.

Saltandi cantandiq̄ studium, etq̄ adeo ne hīstrionicam quidem apud uetustiores Romanos inter turpia nominatum fuisse.

Cepus .XIIII.

S Vbi cicit Furius Albinus, antiquitatis nō minus q̄ Cecinna peritus: Miror te, inquit, non retulisse, q̄ta illis affluentiā marinar̄ procurari solita fuerit copiar̄, cuius relatu maximam conuiuioꝝ nostror̄ sobrietatē do

I ij ceres. Et

ceres. Et Cecinna: Profer, inquit, in medium quæ de hac quoque parte lectu
cōpisti. Ultra omnes enim polles memoria uetustatis. Et Furius sic ingres
sus est: Vetusitas quædam nobis semper (si sapimus) adoranda est. Illa quippe secu
la sunt, quæ hoc imperium uel sanguine uel sudore pepererunt, quæ non nisi uirtu
tum faceret hubertas. Sed quæ fatendum est, in illa uirtutum abundantia, uitijs quæ
ætas illa non caruit, è quibus nonnulla nostro seculo moræ sobrietate correctæ
sunt. Et de luxu quædam illius tēporis circa marinas copias dicere instituerā, sed
quia in assertionē nostræ emēdationis, alia ex alijs proferēda se suggerūt, de pi
scibus nō omitto, sed differo, dum de alia lasciuiā qua nūc caremus admoneo.

*Salandi mos
ante triclinia
et alibi.*

Dic enim Hore qui antiquitatem nobis obijcis, ante cuius tricliniū modo sal
tatoriū uel saltatorē te uidisse meministi. At in illos saltatio certatim uel ab ho
nestis appetebat. Ecce enim ut ab illo ordiar tēpore, quod fuit optimis moribus,
inter duo bella Punica: ingenui, quid dicam ingenui: filij senatorū in ludū sal
tatorium cōmeabant, & illic crotala gestantes saltare discabant. Taceo quæ ma
tronæ etiam saltationē non inhonestam putabāt, sed inter probas quoque carū
erat saltandi cura, dummodo non curiosa usque ad artis p̄fectionem. Quid enim ait
Sallustius, Psallere, saltare elegantius quæ necesse est probe. Adeo & ipse Sem
pronius reprehendit, non quæ saltare, sed quæ optime scierit. Nobiliū uero filios, &
(quæ dictu nefas est) filias quoque uirgines inter studiosa numerasse saltandi me
ditationem, testis est Scipio Africanus Aemilianus, qui in oratione cōtra legē
iudiciariam Tiberij Gracchi sic ait: Docent præstigijs inhonestas, cum cinæ
dulis & sambuca psalterioque eunt in ludū histrionū, discunt cantare, quæ maiores
nri ingenuis probro ducit uoluerunt. Eunt in quæ in ludū saltatoriū inter cinæ
dos uirgines puerique ingenui. Hæc cum mihi quisque narrabat, non poterā animū
inducere, ea liberos suos nobiles homines docere: sed cum ductus sum in ludū
saltatorium, plus medijsidius in eo ludo uidi pueris uirginibusque quingētis.
In his unum (quo me reip. maxime misertum ē) puerum bullatum, petitoris si
lium, nō minorem annis duodecim, cum crotalis saltare, quam saltationem im
pudicus seruulus honeste saltare non possit. Vides quemadmodum ingemue
rit Africanus, quæ uidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est candida
ti, quem ne tum quidem spes & ratio adipiscendi magistratus, quo tempore se
suosque ab omni probro debuit uindicare, potuit coercere, quo minus faceret, quæ
scilicet turpe non habebat. Cæteræ superius plerumque nobilitatem hæc propu
dia celebrare conquestus est. Sic nimis: M. Cato senatorē non ignobilē Cæci
lium spatiatorem & Fescenium uocat: eumque staticulos dare his uerbis ait: De
scendit de cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere. Et alibi in eundē:
Præterea cantat ubi collibuit, interdum Græcos uersus agit, iocos dicit, uoces
demutat, staticulos dat: Hæc Cato. Cui (ut uidetis) etiam cantare nō seri
j hominis sic uidetur, quod apud alios adeo non inter turpia numeratū est, ut L. Syl
la uir tanti nominis, optime cantasse dicatur. Cæterum histriones non inter
turpes habitos, Cicero testimonio est, quem nullus ignorat Roscio & Adopo
histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesque eorum sua solertia tue
retur. Quod cum alijs multis, tum ex epistolis quoque eius declaratur. Nam illā
orationem quis est qui nō legerit, in qua populum Romanum obiurgauit, quæ
Roscio

*Cantandi stu
dium.*

Histriones.

Roscio gestum agere, tumultuauerit: Et certe satis constat, contendere eum cum ipso histrione solitum, utrum ille saepius eandem sententiam uarijs gestibus afficeret, an ipse per eloquentiam copiam sermone diuerso pronuntiaret. Quae res ad hanc artis suae fiduciam Roscium abstraxit, ut librum conscriberet, quod eloquentiam cum histrionia compararet. Is est Roscius, qui etiam L. Syllae charissimus fuit, & anulo aureo ab eodem dictatore donatus est. Tanta autem fuit gratia & gloria, ut mercedem diuinam de publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit. Aesopum uero ex pari arte ducentes tertium reliquisse filio constat. Sed quid loquor de histrionibus, cum Appius Claudius uir triumphalis, qui salius ad usque senectutem suam pro gloria obtinuerit, quam inter collegas optime saltitabat: Ac priusquam saltatione discedo illud adiciam, Vno eodemque tempore, tribus nobilissimis ciuibus, non modo studium saltandi, sed etiam (si dijs placet) peritiam qua gloriari esse fuisse, Gabinio consulari Ciceronis inimico, quod ei & Cicero non dissimulater obiecit, & M. Caello noto inter turbas uiro, quem idem Cicero defendit, & Licinio Crasso Crassi eius qui apud Parthos extinctus est, filio.

at. histrionice.

Quanto in pretio fuerint apud paulo uetustiores Romanos pisces, & praesertim murena. Ca. .XV.

Sed de saltatione ueterum ad praedae marinae transire luxum Liciniorum nomen admonuit, quos Murenas cognominatos, quod hoc pisce effusissime delectati sunt, satis constat. Huic opinioni M. Varro consentit, asserens eodem modo Licinios appellatos Murenas, quo Sergius, Orata cognominatus est: quod ei pisces qui auratae uocantur, charissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneas peniles habuit, primus ostrearia in Baiano locauit, primus optimum saporum ostreis Lucrinis adiudicauit. Fuit autem aetate L. Crassi illius disertus, qui quae grauis & serius habitus sit, etiam Cicero docet. Is tamen Crassus uir censorius, nam cum Cn. Domitio censor fuit, cum supra ceteros disertus haberetur, essetque inter clarissimos ciues princeps, tamen murenam in piscina domus suae mortuam, atratus tantum filiam luxit. Neque id obscurum fuit, quippe collega Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen obiecit. Neque id confiteri Crassus erubuit, sed ultro etiam (si dijs placet) gloriatus est censor, piam affectum osamque rem fecisse se iactans. Piscinas autem quae refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, L. Philippus, & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quod M. Varro in libro de agricultura refert, M. Catonem, qui post Vitiae perijt, cum haeres testamento Lucilij esset relictus, pisces de piscina eius XL. millibus uendidisse. Acer sebatum autem murenae ad piscinas nostrae urbis ab usque freto Siculo, quod Rhegium a Messana despicit. Illic enim optima a prodigis esse creduntur, tam Hercule quae anguilla. Et utraque ex illo loco, Graece *μαργα* uocantur, latine flutas, quod in summo supernantes, sole torrefactae curuare se posse & in aquam mergere de sinunt, atque ita faciles captu fiunt. Et si enumerare uelim, quae multi magnique auctores murenas a freto Siculo nobilitarint, longum fiet. Sed dicam quid M. Varro in libro qui inscribitur Gallus, de murenis dixerit his uerbis: In Sicilia quoque (inquit) manu capi murenas flutas, quae haec in summa aqua praecipua pinguitudine fluitent: Haec Varro. Sed quis neget indomitam apud illos & (ut ait Caecilius) uallata gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriae com-

at. L. Philippus

Pli. li. 9. c. 17.
 Varrō de
 re rustica li. 3.
 cap. 17.

parent: Nec rarus hic Romæ piscis, ut p̄gre accitus erat. Autor est Plinius, C. Cæsarē dictatorē cum triūphales cœnas populo daret, sex milia murgnarū à C. Hirio ad p̄odus accepisse. Huius Hirij uillā, quā non amplā aut latā, constat propter uiuariā q̄ habuit, quadragies seferentiū uenundatā.

De acipensere, nullo, scaro, lupō.

Caput .XVI.

NEc acipenser, quē maria prodigis nutriūt, illius seculi delicias euasit. Et ut liqueat sc̄do Punico bello celebre nomē huius piscis fuisse, accipite ut me minerit eius Plautus in sabula, q̄ inscribit̄ Baccharia, ex p̄sona parali: Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam, Quam ego nunc sum, cuius hæc uentri portatur pompa: Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac, Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus & manibus.

Pli. li. 9. c. 17.

Et ne uilior sit testis poëta, accipite assertore Cicerone, in quo honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum. Hæc sunt in dialogo de fato uerba Ciceronis: Nam cum esset apud se ad Lauernium Scipio unaq̄ Pontius, allatus est fortē Scipioni acipenser, qui admodum rarō capitur. Sed est piscis (ut serunt) in primis nobilis. Cum autē Scipio unum & alterum ex his, qui eum salutatum uenerant, inuitasset, pluresq̄ etiam inuitaturus uideretur, in aurem Pontius, Scipio, inquit, uide quid agas, acipenser iste paucorum hominum est. Nec inficias eo, temporibus Traiani hunc piscem in magno pretio nō fuisse, teste Plinio Secundo, qui in naturali historia, cum de hoc pisce loqueretur, sic ait: Nullo nūc in honore est, quod quidē miror, cum sit rarus inuentu. Sed nec diu stetit hæc parsimonia. Nam temporibus Seueri principis, qui ostentabat duritiā morē, Sammonicus Serenus uir ut eo seculo doctus, cum ad principem suum scriberet, faceretq̄ de hoc pisce sermonem, yba Plinij quæ sup̄ius posui, præmisit, & ita subiecit: Plinius (ut scitis) ad usq̄ Traiani imperatoris uenit ætatem. Nec dubiū est, quod ait nullo honore hunc piscem tēporibus suis fuisse, uerum ab eo dici. Apud antiquos autē in pretio fuisse, ego testimonijs palā faciam, uel eo magis, q̄d gratiam eius uideo ad epulas quasi postliminio redisse. Quippe qui dignatione uestra cum intersum conuiuio sacro, animaduerto hunc piscem à coronatis ministris cum tibia intro ferri. Sed quod ait Plinius de acipenseris squamis, id uerum esse maximus rerum naturalium indagator Nigidius Figulus ostēdit, in cuius libro de animalibus quarto ita positum est: Cur alij pisces squama secunda, acipenser aduersa sit: Hæc Sammonicus, qui turpitudinem conuiuij principis sui laudādo notat, prodens uenerationem qua piscis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibia cantu, quasi quadam nō deliciarum, sed numinis pompa. Sed ut minus miremur acipenserem graui pretio taxari solitum, Asinius Celer uir consularis (ut idem Sammonicus refert) mullum unum septem milibus nummūm mercatus est. In qua re luxuriam illius seculi eo magis licet æstimare, quod Plinius Secundus temporibus suis negat facillē mullum repertum, qui duas pondolibras excederet. At nunc et maioris ponderis passim uidemus, & p̄tia hæc insana nescimus. Nec cōtenta illa ingluuiēs fuit maris, sui copijs. Nam Octauius præfectus classis, sciens scarum adeo Italicis littoribus ignotum, ut nec no-

Mullus.

Lib. 9. ca. 17.

Scarus.

men Lat

men Latinum eius piscis habeamus, incredibilem scarorū multitudinem in uarijs nauibus huc aduectam inter Hostiam & Campaniæ littus in mare sparfit: miroq; ac nouo exēplo pisces in mari tanq̄ in terra fruges aliquas seminauit. Idemq; tanq̄ summa in hoc utilitatis publicæ uerterē, quinquennio dedit operam, ut si quis inter alios pisces scaræ fortē cepisset, incolumē confestim & inuiolatū mari redderet. Quid stupemus captiuā illius seculi gulam seruissē mari, cum in magno uel dicā maximo apud prodigos honore fuerit etiam Tiberi nūs lupus, & om̄es om̄es ex hoc amne pisces; quod equidē cur illis ita uisum sit ignoro. Fuisse autē etiā M. Varro oñdit, qui enumerans quæ in quibus Italiæ partibus optima ad uictū gignantur, pisci Tiberino palmā tribuit his uerbis in libro rerū humanarū. XI. Ad uictum optima fert, ager Cāpanus frumētum, Falernus uinum, Cassinas oleū, Thusculanus ficum, mel Tarētinus, piscē

B Tiberis: Hæc Varro de om̄ibus scilicet huius fluminis piscibus. Sed inter eos ut suprā dixi præcipuū locum lupus tenuit, & quidem is, qui inter duos pontes captus esset. id oñdunt cum multi alij, tum etiā C. Titius uir ætatis Lucilianæ in oratione qua legem Fanniā suasi. cuius uerba ideo pono, quia non solū de lupo inter duos pōtes capto erunt testimonio: sed etiam mores, quibus pleriq; tunc uiuebant, faciliē publicabunt. Describens em̄ homines prodigos in forum ad iudicandū ebrios cōmeantes, quæq; solcant inter se fermocinari, sic ait: Ludunt alea, studiose unguentis delibuti, scortis stipati. Vbi horæ. X. sunt, iubent puerū uocari, ut comitiū eat percontatū: qd in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, q̄t tribus iusserint, q̄t uetuerint. Inde ad comitiū uadunt, ne litē suā faciant. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam nō impleant, quippe qui uescā plenā uini habeāt. Veniunt in comitiū tristes, iubent dicere. Quorū negotium est, narrāt. Iudex testes poscit. Ipsus ita mictum. Vbi redit, ait se om̄ia audiuisse. Tabulas poscit. L. rās inspicit. Vix præ uino sustinet palpebras. Eun tū in cōsiliū, ibi hæc oratio: Quid mihi negotij est cum istis nugatoribus potius, q̄ potamus mulsū mistum uino græco, edimus turdū pinguē, bonumq; piscem, lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit: Hæc Titius. Sed & Lucilius acer & uiolentus poëta, ostendit scire se hunc piscem egregij saporis, qui inter duos pontes captus esset, cumq; quasi liguritore catillonem appellat, scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. Proprie autem catillones dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cum uenirent, catillos liguribāt.

D Lucilij uersus hi sunt:

Fingere præterea afferri quod quisq; uolebat,
 Illum fumina ducebant, atq; altitium lanx,
 Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.

De legibus latis contra luxuriam ueterum Romanorum. Caput .XVII.

Longum fiat si enumerare uelim, q̄t instrumēta gulae inter illos uel ingenio excogitata sint, uel studio conlecta. Et hæc nimirum causæ fuerunt, propter quas tot numero leges de coenis & sumptibus ad populū ferebantur: & imperari cœpit, ut patentibus ianuis pranfitare & coenitare. Sic oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus fieret. Prima autē om̄ium de coenis lex ad populū Orchia puenit. Quā tulit C. Orchius tribunus plebis de se-

natus sentētia, tertio anno q̄ Cato cēfor fuerat. Cuius uerba (q̄a plixa sunt) prae-
 tero. Summa autē eius p̄scribat numer̄ conuiuari. Et hæc ē lex Orchia, de
 qua Cato mox orōnibus suis uociferabat: q̄ plures, q̄ p̄scripto eius caueba-
 tur, tum ad cocnā uocarent. Cumq̄; autorē nouæ legis aucta necessitas im-
 ploraret, post annum. XXII. legis Orchia, Fannia lex lata ē, anno post Romā
 conditā, sc̄dm Gellij opinionem. D. LXXXVIII. De hac lege Sāmonicus Se-
 renus ita refert: Lex Fannia sanctissimū Augusti ingenti om̄ium ordinū con-
 sensu puenit ad populū. Neq̄; eam p̄tores aut tribuni, ut plerasc̄q̄; alias, sed ex
 om̄i bonor̄ cōsilio & sentētia, ipsi consules p̄ulere, cum resp. ex luxuria conui-
 uior̄; maiora q̄ credi potest detrimenta pateret. Sigdem eò res redierat, ut gu-
 la illecti pleriq̄; ingenui pueri, pudicitia & libertatem suam uenditarent: pleriq̄;
 que ex plebe Ro. uino madidi in comitium uenirent, & ebrj de reip. salute cō-
 sulerent: Hæc Sāmonicus. Fannia legis seueritas in eo supabat Orchia legē, q̄
 in superiore numerus t̄modo cocnantiū cohibebat, licetbatq̄; sc̄dm eā unicuiq̄;
 bona sua inter paucos cōsumere. Fannia autē & sumptibus modū fecit assibus
 centū. Vñ à Lucilio poeta festiuitatis suæ more cētullis uocat. Fannia legē
 post annos decē & octo lex Didia cōsecuta est. Eius serūdæ duplex fuit causa:
 Prima & potissima, ut uniuersa Italia, non sola urbs, lege sumptuaria teneret,
 Italis æstimantibus Fannia legē, non in se, sed in solos urbanos ciues esse con-
 scriptam. Dein, ut nō soli q̄ prandia cocnas ue maiore sumptu fecissent, sed etiā
 qui ad eas uocati essent, atq̄; om̄ino interfuissent, p̄ctnis legis tenerent. Post
 Didiam Licinia lex lata est à P. Licinio Crasso diuite. Cuius serūdæ proban-
 dæq̄; tantū studiū ab optimatibus impensum est, ut cōsulio senatus iuberetur,
 ut ea t̄modo promulgata priusq̄; trinundino cōfirmaretur, ita ab om̄ibus ob-
 seruaret, quasi iam populū sentētia cōprobata. Lex uero hæc paucis mutatis in
 plerisq̄; cum Fānia cōgruit. In ea em̄ serenda quæ sita est nouæ legis autoritas,
 exolefcente metu legis antiquoris, ita Hercules, ut de ipsis. XII. tabulis factū est.
 quare ubi contemni antiq̄tas cepit, eadē illa q̄ illis legibus cauebant, in alia la-
 tor̄ nomina transferunt. Sed legis Liciniae summa, ut Calendis, Nonis, nundi-
 nis Romanis, cuiq̄; in dies singulos. XXX. duntaxat asses edundi causa cōsu-
 mere liceret. Cæteris uero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponere
 tur, q̄; carnis aridæ pōdo tria, & fassamentor̄ pōdo libra, qd̄ ex terra, uite, ar-
 borē ue natū sit. Video qd̄ remordeat. Ergo iudiciū sobrij seculi est, ubi tali
 p̄scripto legum coercet expensa cocnar̄. Nō ita est. Nam leges sumptuariae à
 singulis ferebant, qui totius ciuitatis uitia corrigerent. At nisi pessimis effusissi-
 misq̄; moribus uiueret, profecto opus serundis legibus non fuisset. Vetus uer-
 bum est: Leges (inq̄) bonæ ex malis moribus procreant. Has sequitur lex
 Lex Cornelia
 Cornelia, & ipsa sumptuaria, quam tulit Cornelius Sylla dictator: in qua non
 comiuior̄ magnificencia prohibita est, nec gulæ modus factus, uer̄; minora
 pretia rebus imposta. & quibus rebus dij boni, q̄p̄; exq̄sitis & penē incogni-
 tis ḡnibus deliciar̄: Quos illic pisces, quasq̄; offulas nominat: Et tamen pretia
 illis minora cōstituit, ausim dicere, ut uilitas eduliū, animos hominū ad paran-
 das opsonior̄ copias incitaret: & gulæ seruire, etiā qui paruis essent facultati
 bus, possent. Dicam plane qd̄ senio: Apprimē luxuriosus mihi uidet̄ & prodi-
 gus, cui

A gus, cui hæc tanta in epulis uel gratuita ponant. Itaq; tanto hoc seculū ad oēm incontinentiā promptius, ut pleracq; eas res quæ Syllana lege, ut uulgo nota, comprehendunt, nemo nostrū uel fando cōpererit. Sylla mortuo, Lepidus cōsul legē tulit & ipse cibariā. Cato enim sumptuarias leges cibarias appellat.

Lex à Lepido lata.

Dehinc paucis interiectis annis, alia lex puenit ad populum, ferentē Antio Restione: quam legē, q̄uis esset optima, obstinatio tamē luxuriæ, & uiciorum firma cōcordia, nullo abrogante irritā fecit. Illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur, eum q̄ad uixit, foris postea non recoenasse, ne testis fieret contēptæ legis, quam ipse bono publico ptulisset. His legibus an numerarē edictū de sumptibus ab Antonio propositum, q̄ post triumphum fuit, ni indignū crederē inter cohibentes sumptus Antonio locum facere: cuius expen

Lex Antij Restionis.

Antij edictum.

B penſæ in cenā solitæ cōferri, sola unionis à Cleopatra uxore cōsumpti æstimatione supatæ sunt. Nam cum Antonius q̄quid mari, aut terra, aut etiā cœlo gigneretur, ad satiandā ingluuiem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet: eaq; re captus, de Romano imperio lacere uelle Aegyptium regnum: Cleopatra uxor, quæ uinci à Romanis nec luxuria dignaret, sponſione prouocauit, infumere se posse in unam cenā festertium cēties. Id Antonium mirum uisum, nec moratus, sponſione cōtendit, dignus culina Numatio Planco, q̄ tam honesti certaminis arbiter electus est. Altera die Cleopatra p̄tentās Antonium, pollucibile sane cenā parauit, sed quam non miraret Antonius, q̄ppe q̄ omnia quæ apponebant, ex quidianis opibus agnosceret. Tunc regina arridēs, phialā poposcit, cui aceti nonnihil acris infudit, atq; illic unionē dempiū ex aure altera festinabūda demisit: eumq; mature dissolutū, uti natura est eius lapidis, absorbuit: Et q̄uis eo facto sponſione uicisset, quippe cum ipsa margarita centies festertium sine cōtentione eualuisset, manum tñ & ad alterius unionis aures similiter admouit, nisi Numatius Plācus iudex seuerissimus supatum Antonium mature pronuntiasset. Ipse autē unio cuius magnitudinis fuerit, inde colligi poterit, q̄ qui supfuit postea uicta regina & capta Aegypto, Romā delatus, dissectusq; est, & factæ ex una margarita duæ, impositæq; simulacro Veneris, ut monstruosæ magnitudinis, in templo quod Pantheum dicitur.

De nucum generibus.

Caput .XVIII.

D Dhuc dicēte Furio, scdæ mēſæ illata bellaria nouo sermoni principiū dederūt. Symmachus tñ duas atrectās manu nuces, uellē (inq̄) ex te audire Serui, tanta nucibus noiā q̄ causa uel origo uariauerit, aut unde tot mala cū hac una appellatione uocentē, fiant tñ seorsum diuersa tā uocabulo q̄ sapore. Ac prius de nucibus absoluas uolo, q̄ tibi memoria crebræ lectio nis occurrūt. Et Seruius: Nux ista iuglans scdm nonnullorū opinionē à iuuando, & à glāde dicta existimat. C. Bassus ȳo in libro de significatione ȳborum hoc refert: Iuglās arbor dicta in est, p̄inde ac Iouis glans. Nam id arboris genus nuces habet, q̄ sunt suauiore sapore q̄ glans est. Hunc fructū antiq̄ illi, q̄ egregiū glandiūq; similitē, ipsamq; arborē deo dignā existimabant, Iouis glandē appellauerunt, q̄ nunc Iris interlisis iuglans noiatur. Cloatius autē Verrius in libro à Græcis tractorū ita memorat: Iuglās quasi diijuglans, id est διος βάλανος, sicut Theophrastus ait. Hanc Græci etiam basilicam uocant.

Iuglans.

Basilica.

*Nux auellana
sive prænestina* Nux hæc auellana seu prænestina, quæ est eadē, ex arbore est quæ Corylus dicitur, de qua Vergilius dixit: Corylum fere. Est autē natio hominum iuxta agrum Prænestinum, quæ Caritani uocantur *καριτων*. Cuius rei meminit Varro in Logistorico, quæ inscribitur, Marius de fortuna: Inde scilicet prænestinae nuces. Est & illud apud Næuium in fabula Ariolo: Quis heri apud te Prænestini & Lanuini hospites suapte utrosque decuit acceptos cibo, alteris inanē bullā madidā dari, alteris nuces in procliu profundero. Hanc autē nucē Græci Ponticā uocant, dū unaquæque natio indit huic nuci nomē ex loco, in quo nascitur copiosior.

Nux castanea Nux castanea de qua Vergilius, Castaneasque nuces, uocat & heracleotica. Nā uir doctus Oppius in libro quæ fecit de syluestribus arboribus sic ait: Heracleotica hæc nux, quam quidam castaneā nominant, itemque Pōtica, atque etiam quæ dicuntur basilicæ iuglandes, germina atque flores agunt similiter ipsarum temporibus quibus Græcæ nuces. Nunc dicendum est quæ sit Græca nux, ac simul hoc dicens, amygdalā de lance tulit & ostendit, nux græca hæc est, quæ & amygdala dicitur. Sed & Thasia eadem nux uocatur. Testis est Cloatius in ordinatorum Græcorum libro. IIII. cum sic ait: Nux græca amygdala. Acca uero in supplementatione: Nucem græcam, ait, fauimusque adde quantum libet. Nucem molluscā licet hyemis nobis tempus inuideat, tamen quia de nucibus loquimur, indicatā non relinquitur. Plautus in Calceolo sic eius meminit: Molluscā nucē super eius dixit impendere tegulas. Ecce Plautus nominat quidam, sed quæ sit mollusca nux, non exprimit. Est autē persicum quod uulgo uocatur, & mollusca nux dicitur, scilicet quæ cæteris omnibus nucibus mollior sit. Huius rei idoneus assertor est Sueuius uir lōge doctissimus, in edulio quod inscribitur moretum. Nā cum loquitur de hortulano faciente moretum, inter cætera quæ eodē mittit, & hoc pomum mitti ait his uerbis: Admisce tu Acca basilicis hæc, nux partim, Partim persica. quod nomen sic denique fertur. Propterea quæ qui quondam cum rege Ponti, Nomine Alexandro Magno fera prælia bello In Persas retulere suo, post inde reuentū Hoc genus arboris in prælatiis finibus Graijs Disseruere, nouos fructus mortalibus dantes: Mollusca hæc nux est, ne quis forte inscius erret.

Nux tarantina Nux Tarantina dicitur, quæ ita mollis est, ut uix attractata frangatur. De qua in libro Faborini sic reperitur: Itemque quidam Tarentinas oues uel nuces dicunt, quæ sunt tarantinae à Tereno, quod est Sabinorum lingua molle. Unde Terentios quoque dictos putat Varro ad Libonem primo. Quam in culpam etiam Horatius potest uideri incidere, qui ait: Et molle Tarentum.

Nux pinea. Nux pinea hos nobis, qui appositi sunt, nucleos dedit. Plautus in Cistellaria: Qui est nuce nucleos esse uult, frangat nucem.

Nux tarantina De generibus malorum et pironum. Caput .XIX.
Et quia mala uidemus admista bellarijs, post nuces de malorum generibus differendū est. Sunt de agricultura scriptores, qui nuces & mala sic diuidunt, ut nuces dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habeat quod esui est: Malum uero, quod foris habeat quod est elui, & durū intus includat. Secundum hanc definitionem persicum, quod Sueuius poeta superior inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandū. His premissis, malorum enumeranda sunt genera, quæ Cloatius ordinatorum Græcorum libro quarto ita di-

*Nuces et mala
quo distent.*

to ita di-

A to ita diligenter enumerat: Sunt autē gñā malorū, armenium, cottonium, citreū, couimellium, conditium, *ἰνμυδιε*, musteum, martianum, orbiculatum, ogranum, præcox, pannuceum, punicum, pſicum, qrianum, proſium, rubrum, scā-dianum, syluestre, ſirutium, tibur, uerianum. Vides pſicum à Cloatio inter mala numeratum, qđ nomen originis suæ tenuit, licet iam dudum nrī soli germen sit. Qđ autē ait idē Cloatius, citreum, & ipsum pſicum malum est, scđm Vergiliū: Felicis mali qđ nō pstantius ullum. & reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse Vergiliū, accipite qđ Oppius in libr. de syluestribus arboribus dicat: Citrea item malus & pſica, altera generat in Italia, & in Media altera. Et paulo pōst de citreo loquens, ait: Est autē odoratissimum, ex quo interiectū ueſti, tineas necat. Fertur autem uenenis cōtrarium, qđ tritum cum uino purgati

Malorum genera.

B one uirium suarū bibentes seruat. Gñantur autē in Perside omī tpe mala citrea. Alia em̄ præcarpunt, alia interim matureſcunt. Vides hic & citreum noīari, et omīa signa poni, qđ de eo Vergilius dixit, licet nomē citrei ille nō dixerit. Nam et Homerus qđ citreum *ἰοπ* appellat, omīdit eē odoratū pomū *ἰοπ* καὶ ἰοπ καὶ ἰοπ. Et quod ait Oppius inter ueſtē poni citreum, idē significat & Homerus cū dicit *ἰοπ*. Hinc & Næuius poeta in bello punico ait citroſam ueſtē.

Pira hæc qđ uidemus, uarietas noīm numerosā discernit. Nam idē Cloatius sic eorū uocabula describit: Ancianū, cucurbitinū, citritū, ceruifca, calculosum, crustumniū, decimanū, græculū, lollianū, lanuuiinū, laureū, lateresianū, marapiū, mileſium, myrtū, næuianū, orbiculatū, præcianū, rubile, signinum, tullianum, titianū, turrinianū, timofum, præcox, uolemiū, meſpiliū serz, ſementinum serz, sextilianum serz, tarentinum serz, ualerianum serz.

Pirorum genera.

De ficum ac olearum uarietate generibus.

Capit. XX.

A dmonēt nos & fici aridæ, ut enumeremus gñā ficosz: eodem Cloatio nos de his, ut de alijs, instruēte. Sic em̄ diuersas ficos diligētia suæ more dinumerat: Africa, albula, harundinea, aſinatra, atra, paluſca, auguſta, biſera, carica, caldica, alba, nigra, calphurniana, chia, cucurbitina, duricoria herculæana, lauiana, ludia, leptoludia, marſica, numidica, pulla, pōpeiana, pcoz, tellana, atra. Sciendū qđ ficus alba ex felicibus sit arboribus: cōtrā, nigra ex infelicibus. Docēt nos utrunqđ pōtiffices. Ait em̄ Veranius de ybis pontifficibus: Felices arbores putant eſſe, quercus, æſculus, ilex, † ſupus, ſagus, corylus, D forbus, ficus alba, pirus, malus, uitis, prunus, cornus, lotus. Tarquinius autem Prifcus in ostentario arborario sic ait: Arbores qđ inferūm deorū, auertentiūqđ in turela sunt, eas infelices noiant. Alternū sanguinē felicem, ſicum atrā, quæqđ baccā nigrā, nigrosqđ fructus ferūt, itemqđ acrifoliū, pizē ſyluaticū, † pſicū, ruhum, ſenecūqđ, qbus portēta prodigiaqđ mala cōburi iubere oportet. Quid qđ ficū tanqđ nō pomū ſecerni à pomis apud idoneos repimus? Afranius in Seliā: Pomū, holus, ficum, uuā. Sed & Cicero economicō lib. III. Neqđ ferit uitem, neqđ qđ ſata eſt diligenter colit: oleum, ſicus, poma, non habet. Nec hoc ignorādum eſt, ſicum ſolam ex omībus arboribus non florere. † Lactē proprie ficosz dicūt. Groſſi appellantur fici, qđ non matureſcunt, hos Græci dicunt *ἰλιδες*. M. Attilius: In milibus tot ficosum non uidebitis groſſum. Et paulo pōst ait: Sumas ab alio lactē diſſuos groſſos. Et Poſthumius Albinus annali primo de Bruto:

Ficorū genera.

Al. ſiber.

Al. primum.

Al. lactis.

Oleatū gene.

de Bruto: Ea causa sese stultū brutūq; faciebat, grossulos ex melle edebat.

Vuarum gene
74.

Oleatū genera hæc enumerant: Africana, albigerus, Aquilia, Alexadrina, Aegyptia, culminea, cōditua, Liciniana, Orchas, oleaster, paulia, Paulia, radiceus, Salentina, Sergiana, termutia. Sicut uuarum ista sunt gēa: Aminea, scillet à regione. nam Aminei fuerunt, ubi nunc Falernum est: asinufca, atrufca, albuierus, albena, apiana, apicia, bumāmia, aut (ut Græci dicūt) *βουάνθη*, duracina, labrufca, melampithia, maronia, marcotis, numentana, præcia, prannia, pflithia, pilliolata, rhodia, stephanitis, uenuncula, uariola, lagea. Inter hæc Prætextatus, Vellē Seruium nrm diutius audire, sed hora nos q̄tis admonet, ut ex orto iurare elogo Symmachi domi suæ fruamur. atq; ita facta discessio est.

IN LIBRVM QVARTVM.

Quemadmodum libro præcedenti pontificij iuris expertissimum fuisse Vergilium Prætextatus ostendit, ita hoc libro quantus in rhetorica idem poeta fuerit, demonstrat Eschbius. Verum quota pars horum seruat ab interitu est? quando & principum & finis, cum alijs tam multis desiderantur, ut uix sextam libri huius partem superesse sit uisibile. Vtinam utro, aut casu, aut studioforum industria aliquando contingat, ut hæc, si non omnibus modis, at aliqua certe ex parte integritati sue restituantur. id quod tum demum fieri licuerit, sicubi forte emendatis aliq̄d ex puluerulentis istæ bibliothecis eruantur exemplar. Alioquin, aut ego plane desipio, aut fieri istis non potest.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

sris Saturnaliorum liber quartus.

De affectu mouendo ex habitu persone. Caput .I.

Pathos ex habitu.

Ec magis incepto uultum sermōe mouet, Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes. Tandē cor ripuit sese, atq; inimica r̄fugit. Item pathos est & in hoc uersu, Obstupui, steteruntq; comæ, et uox faucibus hæsit. Sed & tota Daretis fatigatio habitu depingitur: Ast illum sidi æquales genua ægratrahētem, Quassantemq; utroq; caput, crassumq; cruorem Ore eiectantem. Sociorum quoq; eius trepidationem breuiter ostendit, Galeam̄ que ensemq; uocati Accipiunt, quasi non spontē accepturi munus, quod erat damnū uerecundiæ. Ex eodem ḡne est illud: Totoq; loquentis ab ore Scintillæ abfistunt, oculis micat acribus ignis. Est & in descriptione læguoris habitus, ut est tota descriptio pestilentiæ apud Thucydidem. Et, Labitur infelix studioq; atq; immemor herbarū Victor æquus, & Demissæ aures, incertus ibidem Sudor, et ille quidem moriturus frigidus. Est inter pathe & pudor, ut circa Deiphobum pauitantem, & dira regentem Supplicia. Et luctus habitu prodij, ut in Euryali matre, Excussi manibus radij, reuolutaq; pensa, Euolat infelix. Et Latinus quia miratur, Defixa obtutu tenet ora. Et Venus quia rogatura est, Tristior et lachrymis oculos suffusa nitentes. Et Sibylla quia insanit, Subitō nō uultus, nō color unus, Non comptæ mansere comæ.

Pathos tenere ipso orationis quomodo exprimat, Caput .II.

Nūc ui

De oratione
pathetica.

Nunc uideamus pathos quo tenore orationis exprimitur. Ac primum queramus qd de tali oratione rhetorica arte præcipitur. Oportet enim ut oratio pathetica, aut ad indignationem, aut ad misericordiam dirigatur, quæ à Græcis *εὐνοίας* & *ἀντιθέσεως* appellatur. Horum alteræ accusatori necessaria est, alteræ reo. Et necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis indignantibus leniter incipere non conuenit. Ideo apud Vergilium luno sic incipit: Quid me alta silentia cogis Rûpere: Et alibi. *Mé ne incepto desistere uictam:* Et alibi: *Heu stirpē inuisam & fatus cōtraria nostris Fata Phrygū: & Dido, Moriemur inultæ:* Sed moriamur ait. Et eadē, *Prò Iuppiter ibit Hic ait. & Priamus, At tibi pro scelere exclamat pro talibus ausis. Nec initiū solum tale esse debet, sed omnis, si fieri potest, oratio pathetica, & breuibus sententijs & crebris figurarum mutationibus debet, uelut inter æstus iracundiæ, fluctuare.* Vna ergo nobis Vergiliana oratio pro exēplo sit: *Heu stirpem inuisam. Initiū ab ecphonesti. De inde sequuntur breues interrogatiuæ culæ: Num Sigeis occumbere campis: Num capti potuere capi: num incensa creinauit Troia uiros: Deinde sequitur hypbole: Medias acies, mediosq; per ignes Inuenere uiam. Deinde ironia: At credo mea numina tandem Fessa iacēt: odijs haud exaturata quicui. Dein ausus suos inefficaces queritur, Per undas Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto. Secūda post hæc hyperbole: Absumptæ in Teucros uires cœliq; marisq;. Inde dispersæ querelæ, Quid fyrtes aut scylla mihi, quid uasta charybdis Profuirit: Iungitur inde argumentum à minore, ut pathos augeat: Mars perdere genem Immanē Laphithum ualuit. Minor scilicet persona. ideo illud sequitur: Ast ego magna lous coniuuax. Dein cum causas quoq; contulisset, quanto impetu dea dixit: Infelix quæ memet in omnia uerti: Nec dixit, nō possum perdere Aeneam, sed, uincor ab Aenea. Deinde confirmat se ad nocendum: & quod proprium est irascentis, etsi desperet perfici posse, tamen impedire contenta est:*

Exemplū orationis
patheticæ
cæ. 7. anel.

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
At trahere, atq; moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos excindere regum.
 Post hæc in nouissimo, quod irati libet faciant, maledicit: *Sanguine Troiano & Rutulo dotabere uirgo.* Et peritius argumentum à simili conueniens ex precedentiibus: *Nec face tamen Cyllæis pugnans ignes enixa iugales. Vides quæ sæpe oronem mutauerit, ac frequentibus figuris uariauerit: quæ ira quæ breuis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Nec desunt apud eundem orones misericordiam commouentes. Turnus ad lurnam: An miseri fratris letum ut crudele uideres: Et idem cum auget inuidiam occisorum, pro se amicorum, Vidi oculos ante ipse meos me uoce uocantem Muranum. Et idem cum miserabilem fortunam suam faceret, ut uicto sibi parcere, Vicisti, et uictum tēdere palmas Ausonij uidere. Idem: Quos minime uel lem. Et aliorum preces orantium uitam, Per te, pro quæ te talē genere parces. & similia.*

Pathos ab ætate, a fortuna, debilitate, loco, tempore. Caput .III.

Nunc dicamus de habitu pathos, quod est uel in ætate, uel in debilitate, et cæteris quæ sequuntur. Eleganter hoc seruauit, ut ex omni ætate pathos misericordiam moueret. Ab infantia: Infantumque animæ flentes in limine primo.

Pathos ab ætate.

primo. A pueritia: Infelix puer atq; impar congressus Achilli. Et, Paruumq; E
 patri tendebat lulum. Vt non minus miserabile sit periculum in paruo, q̄ in li-
 lio. Et, Superest cōiunx̄ ne Creusa: Ascaniusq; puer: Et alibi: Et parui calus Iu-
 li. A iuuenta ꝑo: Impositiq; rogis iuuenes ante ora parētum, Pubentesq; ge-
 n̄æ, iuuenili in corpore pallor. A senect̄a: Dauni miserere senect̄æ. &, Ducit̄
A fortuna. infelix æuo confectus Aletes. &, Caniciem multo deformat puluere. Mo-
 uit & à fortuna modò misericordiã, modò indignationem. Misericordiã: Tot
 quondam populis terrisq; sup̄bum Regnatorem Asiæ. & Sinon, Et nos aliq̄d
A debilitate. nomenq; decusq; Gessimus. &, Aufonijq; olim ditissimus aruis. Indignatio-
 nem uero ex uerbis Didonis: Et nostris illuserit aduena regnis. Eleganter em̄
 ex contēptu Aeneæ auget iniuriam suam. & Amata, Exulibus ne datur ducē-
 da Lauinia Teucris: & Numanus: Bis capti Phryges. Mouit pathos mise-
 ricordiæ & ex debilitate: Ex quo me diuū pater atq; hominū rex Fulminis af-
 flauit uētis, & cōtigit igni. & alibi: Et trūcas inhonesto uulnere nares. et de Me-
 zentio: Attollit in agrū Se femur. &, Huc caput atq; illuc humero ex utroq;
A loco. pepēdit. &, Te decisa suum Laridæ dextera quatit. et, Acerq; cruētō Puluere
 perq; pedes traictus lora tumentes. Mouit pathos misericordiæ frequēter
 & à loco: Cum uitā in syluis inter deserta feras: Lustra domosq; traho. &, Li-
 byæ deserta pagro. &, At nos hinc alij sitientes ibimus Afros, Pars Scythiam,
 & rapidū Cretæ ueniemus Oaxem. & illud egregie & breuiter: Ter circū Ili
 acos raptauerat Hectora muros. Iliacos, id est patriæ muros, q̄s ipse defende-
 rat, pro q̄bus efficaciter ꝑ decem annorū spatia pugnauerat. & illud, Nos patri
 am fugimus. &, Littora cum patriæ lachrymās portusq; relinquo. &, Dulces G
 moriens reminiscit̄ Argos. &, Ignarū Laurens habet ora Mimāta, Lyrnesi do-
 mus alta solo Laurente sepulchrū. Et ut Agamemnonē indigne oñderet occi-
 sum, assumpsit locū: Prima inter limina dextra Oppetit. & illud, Mox nibus in
 patrijs atq; inter tuta domorū. Sacer uero locus ꝑcipue pathos mouet. Occi-
 sum inducit Orpheæ, & miserabiliorē interitum eius à loco facit: Inter sacra
 deūm, nocturniq; orgia Bacchi. & in euerfione Troiæ, Perq; domos & rellig-
 giofa deorū Limina. Cassandra quoq; raptum uel diminutionem q̄ miserabi-
 lem facit sacer locus: Ecce trahebat à templo adytisq; Mineruæ. & alibi, Diuæ
 armipotentis ad arā Procubuit. Et Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret,
 ut inuidiam occidētis expimeret: Excipit incautū, patriasq; obruncat ad aras.
 Et Venus q; Aeneas in mari uexaretur ira lunonis, q̄ inuidiose queritur Ne-
 ptuno de loco: In regnis hoc ausa tuis? Fecit sibi pathos sæpe et ex tempore:
 Priusquam Pabula gustassent Troiæ Xāthumq; bibissent. Et Orpheus mise-
 rabilis ex longo dolore, Septē illum totos phibent ex ordine mēses. & Palinu-
 rus, Vix lumine quarto Prospexi Italiam. et Achimenes, Tertia iam lunæ se
 cornua lumine complēt. &, Septima post Troiæ excidium iam uertitur æstas.

Pathos à causa, modo, & materia. Caput .IIII.

A tempore. **F**Requens apud illum pathos à causa. Reuera enim plerunq; efficit cau-
 sa, ut res aut atrox, aut miserabilis uideatur. ut Cicero in Verrē: Qui ob
 sepulturam in carcere necatorum à parentibus rogabatur. Hoc enim
 non tam rogari, aut pecuniam exigere, quàm ob hanc causam indignum erat.

Et De

A Et Demosthenes cum querit quendam inuidiam circumuentum, ex causa auget inuidiam. Circumuenit, inquit, arbitrum, qui inter me atque se integre iudicauerat. Ergo et Vergilius egregie saepe ex hoc loco traxit affectum. Occidit, inquit, in acie Galeus. Hoc per se non est dignum misericordia belli tempore, sed ad mouit causam, Dum paci medium se offert. Idem alio loco, Sternitur infelix. Deinde subiicit causam miserabilem: Alieno uulnere, id est cum in alium telum esset emissum. Et cum Palamede indignè occisum uellet, Quae falsa sub prodicione Pelasgi Infante infando indicio, quia bella uetabat, Demisere neci. Et Aeneas ut omnino deret magnitudinem timoris sui, bene causam posuit. Et pariter comitibus onerique timentem. Quid lapix ut contemptis caeteris artificijs inglorius (quemadmodum poeta ait) uiueret, qualis causa proponit: Ille ut depositi proferret fata parentis. Ex eodem genere est, Fallit te incautum pietas tua. Haec enim causa illum hostibus etiam sic miserabilem fecit. Sed Aeneas cum hortatur ut sepeliantur occisi, quam causam proponit: Qui sanguine nobis Hanc patriam pepererit uocifer. Necnon & indignatio demonstratur a causa, ut illi: Multa gemens, ignominiam plagasque superbi Victoris, tum quos amisit inultus amores. Et illud a causa est ex effectu indignantis, An solos tangit Atridas Iste dolor; solisque licet ca pere arma Mycenis: Et illud, At tu dictis Albane maneres. Et illa omnia: Vix didit hic auro patriam, Quisque ob adulterium caesi, Nec partem posuere suis.

Ad pathos mouendum nec duos illos praetermisit locos, quos rhetores appellat *A modo.* a modo & a materia. Modus est cum dico, occidit manifeste uel occulte: Marcia est cum dico, ferro uel ueneno. Demosthenes de modo inuidiam Mediae facit, se pulsatum cothurno: Cicero Verri, cum nudum quendam dicit ab eo statuae impositum. Vergilius non minus euidenter, Altaria ad ipsa tremens Traxit, & in multo lapsante sanguine nati. Et, Capulo tenuis abdidit enses. Et illa omnia a modo sunt, Rostroque immanis uultur adunco Immortale iecur todens, & reliqua. Et, Quos super atra silex iamiam lapsura cadenti Imminct assimilis. Sed & misericordiam a modo saepe commouet, ut de Orpheo: Latos iuuenem sparsere per agros. Et illud, Obruit auster aqua inuoluens nauemque uirosque. Et, Saxum in gens uoluunt alij. Et, Mortua quinetiam iungebat corpora uiuis. Et in Georgicis: Nec uia mortis erat simplex. & caetera in descriptione morbi. Sed & *A materia.* materia apud rhetores pathos mouet, ut dum queritur Cicero flammam ex lignis uiridibus factam, atque ibi inclusum fumo necatum. Hoc enim a materia est, quoniam hic usus est sumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius ueneno. & ideo acerrimum pathos ex hoc motum est. Idem facit & cum flagellis caesum queritur ciuem Romanum. Inuenies idem apud Vergilium, At pater omnipotens densa inter nubila telum Contorsit, non ille faces nec sumea tædis, & reliqua. Eleganter autem illius quidem materia elusit, ex huius autem uera & uehementi materia expressit iracundiam. Et singula quidem enumerauimus, ex quibus apud rhetores pathos nascitur, quibus ostendimus usum Maronem. Sed nonnunquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis coniunctis utitur, ut in Turno ab aetate: Miserere parentis Longaui. A loco: Quem nunc moestum patria Ardea longe Diuidit. Et circa Callian dram ex modo, Ecce trahebat. Ex habitu corporis, Passus Priameia uirgo Crinibus. Ex

nibus. Ex loco: A tēplo adytisq; Mineruæ. Et circa Agamemnonem à patria, Ipse Mycenæus. A fortuna, Magnorū ductor Achiuūm. A necessitudine, Cōiugis infandū. A loco, Prima intra limina dextra. Tacite q̄q; quasi p̄ definiti onem pathos mouere solet, cum res q̄ miserationem mouet, nō dilucide dicit, sed darur intelligi, ut cum Mezentius dicit: Nunc ale uulnus adactum. Quid em̄ aliud ex hoc intelligendū est, q̄ hoc altum uulnus esse amittere filium? Et rursus idē: Hæc uia sola fuit qua p̄dere posses. Sed hic scilicet accipiendum est perire, esse amittere filium. Et Iuturna cum querit, q̄ adiuuare fratrem prohi bea, Immortalis ego. Quid em̄ sequitur: non est immortalitas in luctu uiuere. Hæc ut dixi uim definitionis hñt, & à poëta eleganter introducta sunt.

Pathos a simili.

Caput V.

Pathos ab ex-
emplo.

SVNT & in arte rhetorica ad pathos mouēdum etiā hi loci, q̄ dicunt circa rem, et mouendis affectibus popportuni sunt. Ex quibus primus est à simili. Huius species sunt tres, exemplum, parabola, imago: Græce ὑπόδειγμα, ἔκδοσις, ἰκάλου. Ab exemplo, Vergilius: Si potuit manes accersere coniugis Orpheus Threicia fretus cithara fidibusq; canoris, Si fratrem Pollux alterna morte redemit. Quid Theſea: magnum Quid memorem Alciden? Antenor potuit medijs elapsus Achiuis. Hæc em̄ om̄ia misericordiam mouēt, qm̄ indignum uidet negari sibi, qd̄ alijs indultum est. Deñ uide unde auget inuidiam; Si potuit manes accersere cōiugis Orpheus. Habes causam disparem: manes illic cōiugis, hic patris: illic accersere, hic uidere. Threicia fretus cithara, Hic misericordiam eius irrisit. Si fratrem Pollux alterna morte redemit, Itq; reditq; uiam totiens, Hoc iam à modo: Plus est em̄ sæpe ire q̄ semel. Quid Theſea: magnum Quid memorem Alciden? Hic propter egregias p̄sonas nō habuit qd̄ minueret, uel qd̄ augeret: uerū quod in illis elucebat, hoc sibi iactat cum ijs esse cōmune. Et mi genus ab Ioue summo. Simile est & illud ab indignatiōe: Quid enim (ait Iuno) Pallas ne exurere classem Argiuūm? Iam hoc plus est, classem uictricem, q̄ reliq̄as fugientiū. Deñ causam minuit: Vnius ob noxam et furias Aiacis Oilēi. Quam minuit, ut noxam diceret, qd̄ leuis culpæ nomē est: & unius, q̄ facile possit ignosci: & furentis, ut nec culpa sit. Et alibi: Mars p̄dere gentem Immanē Lapithūm ualuit. Vides easdē obseruatiōes, gentē & immanē. Deñ aliud exemplū: Cōcessit in iras Ipse deūm antiquā genitor Calydone Dianæ. Antiquā, ut plus honoris accederet ex uetustate. Deñ in utroq; causam minuit: Qd̄ scelus aut Lapithis tm̄ aut Calydone merēte? Parabola uero qm̄ magis hoc poëte cōuenit, sæpillime pathos mouit: cū aut miserabilē, aut iracundū uellet inducere. Miserabilē sic: Qualis populea mcerēs philomela sub umbra. Qualis cōmotis excita sacris Thyas. Qualē uirgineo demessum pollice florē. Et aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miseratio est. Quid de ira? Ac ueluti pleno lupus insidiatus ouili, Dū fremit ad caulas. Et, Mugitus ueluti fugit cum saucius arā Taurus. Et alia plura similia q̄ querit inueniet. Et imago, q̄ est à simili pars tertia, idonea est mouendis affectibus. Ea sit, cum aut forma corporis ablentis describit, aut om̄ino q̄ nulla est fingitur. Vtruncq; Vergilius eleganter fecit. Illud prius circa Alcaniū: O mihi sola mei sup̄ Astyanactis imago, Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat. Fingit v̄o cū dicit: quā fama se cuta est,

A parabola.

Ab imagine.

cuta est, Candida succinctam latrantibus inguina monstros. Sed prior forma
 A *hæc* præstat, hæc *hæc*, id est prior, misericordiam commouet, horrorem se
 cunda. Sicut alibi: Et scilla gaudens uadit discordia palla, Quam cōsanguineo
 sequitur Bellona flagello. Et omnia illa quæ de forma dixit. Sed illud nimium
 patheticè: Furor impius intus Sæua sedens super arma, & centum uinctus ahe
 nis Post tergum nodis fremit horridus ore cruento.

Pathos a maiori & minore.

Capit .VI.

Diximus à simili, nunc dicamus à minore pathos à poëta positū. Nempe
 cum aliquid proponitur, qd per se magnum sit, deinde minus esse
 ostendit q̄ illud qd uolumus augeri, sine dubio infinita miseratio mo
 uet. Vt ē illud: O felix una ante alias Priameia uirgo Hostilē ad tumulū Tro
 iæ sub mœnibus altris Iussa mori. Primum, qd ait felix, cōparationem sui fecit:
 B deinde posuit à loco, Hostilē ad tumulū. Et à modo, qd non minus acerbū est,
 Iussa mori. Sic ergo hæc accipienda sunt, q̄uis hostilē ad tumulū, q̄uis Iussa
 mori, felicior tñ q̄ ego, q̄a fortius nō pertulit ullos. Simile est & illud: O terq̄
 quaterq̄ beati. Et qd de Pasiphæ dicit, Proctides implerunt falsis mugitibus
 agros. Deīn, ut minus hoc esse mōstraret. At non tā turpes pecudū tñ ulla secu
 ta est Cōcubitus. Quid illud: nōne uehemēter patheticū ē à minore: Nec uates
 Helenus, cū multa horrēda moneret, hos mihi p̄dixit luctus, nō dira Celæ
 no. Quid hic intelligimus, nisi oīa q̄ passus erat minora illis uisā, q̄ p̄is mortē?

A maiore negauerunt qdam rem augeri posse. Sed eleganter hoc circa Di
 donē Vergili. induxit: Non aliter q̄ si immisiss ruat hostibus omīs Carthago,
 C aut antiqua Tyrus. Dixit em̄ non minorē luctū fuisse ex unius morte, q̄ si tota
 urbs, qd sine dubio esset maius, ruiisset. Et Homerus idē fecit. Est apud ora
 tores & ille locus idoneus ad pathos mouendum, q̄ dicitur, præter spem. Hūc
 Verg. frequēter exercuit: Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem. & cæ
 tera. Et Dido: Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, Et perferre soror po
 tero. Aeneas de Euandro: Et nunc ille quidem spe multum captus inani Fors
 & uota facit. Et illud: Aduena nostri (Quod nunquā ueriti fumus) ut possessos
 agelli Diceret, hæc mea sunt, ueteres migrate coloni. Inuenio tamen posse ali
 quem ex eo, quod iam sperauerit, mouere pathos, ut Euander: Haud ignarus
 eram quantum noua gloria in armis, & prædulce decus.

D Oratores *ὁμοιωμένην* uocāt, q̄ties de similitudine passionis pathos nascit, ut apud
 Verg. Fuit & tibi talis Anchises genitor. Et, Patriæ strinxit pietatis imago. Et, *A similitudine
 passionis.*
 Subijt chari genitoris imago. Et Dido: Me q̄q̄ p̄ multos filis fortuna labores.

Est & ille locus ad pmouendum pathos, in q̄ sermo dirigir, uel ad inanima
 lia, uel ad muta, q̄ loco oratores frequēter utunt. Vt trunq̄ Vergilius bene pa
 thetice tractauit, uel cū ait Dido: Dulces exuuiæ dum fata deusq̄ sinebāt. uel
 cū Turnus: Tuq̄ optima fertē Terra tene. Et idē alibi: Nūc ò nunq̄ frustrata
 uocatus Hasta meos. Et, Rhebe diu, res siq̄ diu mortalibus ulla ē, Viximura
*Ex sermone
 conuerso ad in
 animata.*

Facit apud oratores pathos etiā addubitatio, quā Græci *ἀδύβητον* uocāt. Est
 em̄ uel dolētis, uel irascētis, dubitare qd agas. En qd ago: rursus ne procos irri
 sa priores Expiar: Et illud de Orpheo: Quid faceret: q̄ se rapta bis cōiuge fer
 ret: Et de Niso: Quid faciat: qua ui uenē, qbus audcat armis Eripere: Et An
*Ab addubitati
 one.*

na permouet, Quid primum deserta querar: comitem ne sororem & c.

Ab attestatione

Et attestatio rei uisæ apud rhetores pathos mouet. Hoc Vergilius sic exequitur, Ipse caput niuci fultum Pallantis & ora Ut uidit, leuicq; patens in pectore uulnus. Et illud, Implicuitq; sinu sanguis. Et, Moriensq; suo se in sanguine uersat. Et, Crudelis nati monstrantem uulnera cernit. Et, Ora uirum tristi pendebant pallida tabo. Et, Voluit Euryalus leto, pulchrosq; per artus letuor. Et, Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro.

Per hyperbo-
len.

Facit hyperbole, id est nimietas, pathos: per quam exprimitur uel ira uel misericordia. Ira, ut cum forte dicimus: Miles ille perire debuerat. quod est apud Vergilium: Omnes per mortes animam fontem ipse dedissem. Miseratio, cum dicit: Daphni tuum Pcenos etiam ingemuisse Icones Interitum. Nascitur propter hæc de nimietate uel amatoriu, uel alterius generis pathos. Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est. Et illud seorsum: Maria ante exurere Turno, Quam sacras dabit pinus. Et, Non si tellurem effundat in undas.

Per exclamati-
onem.

Exclamatio, quæ apud Græcos *ἐπιφωνημα* dicitur, mouet pathos. Hæc sit interdum ex persona poetæ, nonnunquam ex ipsius quem induct loquentem. Ex persona quædam poetæ est: Mantua uæ miseræ nimium uicina Cremonæ. Infelix, utcumque ferent ea fata nepotes. Crimen amor uestrum. & alia similia. Ex persona uero alterius: Dii capiti ipsius generisq; referuent. Et, Dii talia Graijs Instaurate, pio si pœnas ore reposco. Et, Dii talē terris auertite pestem.

Per silentium.

Cōtraria huic figuræ *ἀποσιώπησις*, quæ est taciturnitas. Nam ut illic aliqua exclamatio dicimus, ita hic aliqua tacetudo subducimus, quæ tamen intelligere possit auditor. Hoc autem precipue irascentibus conuenit, ut Neptunus: Quos ego, sed motos præstat componere fluctus. Et Mnestheus: Nec uincere certo. Quamquam ò, sed supererit, quibus hoc Neptune dedisti. Et Turnus: Quisquid si solitæ quicquam uirtutis adesset. Et in Bucolicis: Nouimus & te transfueria tuentibus hircis, Et quæ (sed faciles nymphæ risere) sacello. Sed & miseratio ex hac figura mota est à Sinone, Donec Calchate ministro. Sed quod ego hæc aut nequicquam ingrata reuoluo.

Ex repetitioe.

Nascitur pathos & de repetitione, quam Græci *ἄνωψις* uocant, cum sententiæ ab ipsidem nominibus incipiunt. Hinc Vergilius: Eurydicen uox ipsa & frigida lingua, Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat, Eurydicen toto reserebant flumine ripæ. Et illud: Te dulcis coniunx, te solo in littore secum, Te ueniente die, te decedente canebat. Et illud: Te nemus Angitiæ, uirgine Fucinus unda, Te liquidi fleuere lacus.

Per obiurgati-
onem.

ἄνωψις, quæ est obiurgatio, habet & ipsa pathos: Id est, cum obiecta ipsidem uerbis resutamus: Aeneas ignarus abest, ignarus & abest.

Deesse huic libro finem iam ante monuimus.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

seris Saturnaliorum liber .V.

Si non dijs, hoc certe præferendum esse Ciceroni Vergilium, quod ille in uno tantum, hic in omnibus dicendi generibus excelluerit. Tum de quatuor generibus dicendi, deq; duplici stylo. Caput .I.

HOST hæc cum paulisper Eusebius quieuisset, omnes inter se consono murmure, Vergilium non minus oratorem quam poetam habendum pronuntiabant: in quo & tanta ornandi disciplina, & tam diligens observatio rhetoricæ artis ostendebatur. Et Auienus, dicas mihi, inquit, uolo doctorum optime, si concedimus (sicuti necesse est) oratorem fuisse Vergili-

um, si quis nunc uelit orandi artem consequi, utrum magis ex Vergilio, an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Eusebius, quod intendas, quò me trahere coneris, eò scilicet quò minime uolo, ad comparationem Maronis & Tullij.

Verecunde enim interrogasti, uter eorum præstantior, quandoquidem necessariò is plurimum collaturus sit, qui ipse plurimum præstat. Sed istam mihi necessitatem altam & profundam remittas uolo, quia non nostræ inter illos tantas componere lites. Nec ausim in utrâuis partem talis sententiæ autor uideri. Hoc solùm audebo dixisse, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicendi genus omnem cõpõletur. Ecce enim in Cicerone uestro unus eloquentiæ tenor est, ille abundans, & torrens, & copiosus. Oratorum autem non simplex, nec una natura est, sed hic fluit & redundat: contra, ille breuiter & circumcisè dicere affectat, tenuis quidam

& siccus & sobrius amat quandam dicendi frugalitatem, alius pingui & luculenta & florida oratione lasciuit. In qua tanta omnium dissimulatione unus omnino inuenitur Vergilius, qui eloquentiam ex omni genere conflauerit. Respondit Auienus: Aptius uelè me has diuersitates sub personarum exemplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi: Copiosum, in quo Cicero dominat: Breue, in quo Sallustius regnat: Siccum, quod Frontoni ascribitur: Pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc nullo ueterum minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quatuor genera reperies. Vis audire illum tantam breuitate dicentem, ut arctari magis & contrahi breuitas ipsa non possit: Et campos ubi Troia fuit. Ecce, paucissimis uerbis maximam ciuitatem hausit & absorpsit:

D non reliquit ille nec ruinam. Vis hoc ipsum copiosissime dicat? Venit summa dies, & ineluctabile tempus Dardaniæ: fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens Gloria Teucrorum. ferus omnia Iuppiter Argos Transtulit, incensa Danai dominantem in urbe. O patria, o diuim domus Ilium, et inclita bello Mœnia Dardanidum. Quis cladè illius noctis, quis funera fando Explicet: aut possit lachrymis æquare labores: Urbs antiqua ruit multos denata per annos. Quis fons, quis torrens, quod mare, tot fluctibus, qui hic uerbis inundauit? Cedo nunc siccum illud genus elocutionis. Turnus ut ante uolans tardum præcesserat agmen, Viginti lectis equum comitatus, & urbi Improuisus adest, maculis que Thracius albis Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra. Hoc idem quod cultu, quod florida oratione cum liberit profertur? Fortè facer Cybele Choreus olimque sacerdos Insignis, longe Phrygijs fulgebat in armis, Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis In plumam

m ij squa-

Dicendi genera
74 quatuor.

inquamis auro cōserta tegebat. Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro Spicula
torquebat Lycio Cortynia cornu, Pictus acu tunicas & barbara tegmina cru
rum. Sed hæc q̄dem inter se separata sunt. Vis autē uidere quēadmodū hæc
quatuor ḡna dicendi Vergilius ipse pmisceat, & faciat unum q̄ddam ex omni
diuersitate pulcherrimū temperamentum: Sæpe etiā steriles incendere profuit
agros, Atq; leuē stipulā crepitanibus urere flammis. Siue inde occulars uircs
& pabula terræ Pinguiā concipiunt, siue illis om̄e p̄ ignē Excoquit uiriū, atq;
exudat inutilis humor. Seu plures calor uias & cæca relaxat Spiramēta, no
uas ueniat quā succus in herbas: Seu durat magis, et uæna astringit h̄iātes, Ne
tenuis pluuiæ, rapidi ue potētia solis Acrior, aut boreæ penetrabile frigus ad
urat. Ecce dicendi genus, q̄d nuscq; alibi dephendes, in quo nec præccps bre
uitas, nec infinita copia, nec ieiuna siccitas, nec lætitia pinguis.

Styli dicendi
duo.

Sunt p̄terea styli dicendi duo, dispari moralitate diuersi. Vnus est maturus
& grauis: qualis Craffo assignat. Hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcipit
Turno: O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci Virtute exuperas, tan
to me impensius æquū est Consulere, & reliqua. Alter huic cōtrarius, ardens,
& erectus, & insensus: quali est usus Antonius. Nec hunc apud Vergiliū fru
stra desideraueris. Haud talia dudū Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere
frater. Vides ne eloquentiā om̄i uarietate distinctam: quam q̄dem mihi uide
tur Vergilius, non sine quodam p̄lagio, quo se om̄ium profectibus p̄parabat,
de industria pmiscuisse: idēq; non mortali, sed diuino ingenio p̄uidisse: atq; ad
eo non alium ducem secutus, q̄ ipsam rerū omniū matrem naturam, hanc p̄te
xuit uelut in musica concordiam diuisonē. Quippe si mundum ipsum diligen
ter inspicias, magnam similitudinem diuini illius, & huius poetici operis inue
nies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omniū mores integra est, nunc bre
uis, nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul om̄ia, interdum lenis aut
torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi syluis & rupibus hispida,
hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars uasto aperitur mari. Ignoscere, nec ni
mium me uocetis, qui naturæ rerum Vergilium cōparauī. Intra ipsum em̄ mi
hi uisum est, si dicerem decem rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerūt,
stylos inter se diuersos hunc unum permiscuisse.

Que Vergilius traxerit a Græcis, quodq; tota Aeneis effigiat a sit ad exemplar Iliad
dos aq. Odyssæe Homericæ.

Caput .II.

TVnc Euangelus irridēti similis: Bene, inq; opifici deo à rurc Mantua
no poetam cōparas: quem Græcos rhetores quorū fecisti mētionem,
nec om̄ino legisse a se ueruerim. Vnde enim Veneto, rusticis paren
tibus nato, inē syluas & frutices educato, uel leuis Græcarū nouitia literarū?

Et Eustachius: Caue, inquit, Euangele, Græcorū quēntēq; uel de summis au
toribus tantam Græcæ doctrinæ haulisse copiam credas, quantā solertia Ma
ronis uel a secura est, uel in suo opere digestsit. Nam p̄ter philosophiæ & astro
nomiæ amplam illam copiam, de qua suprā disseruimus, nō parua sunt alia q̄
traxerit à Græcis, & carmini suo tanq; illic nata conseruit.

Et Prætextatus: Oratus sis, inquit, Eustachi, ut hæc quoque communicata
nobiscum uelis, quantum memoria repente incitata succederit. Omnes Præte

xtatum secuti, ad differendū Eustachiū prouocauerunt. Ille sic incipit: Quæ
 A Vergilius traxit à Græcis, dicturum ne me putatis ea quæ uulgo nota sunt: q̄
 Theocritum sibi fecerit pastoralis operis autorem, ruralis Hesiodum: & q̄ in
 ipsis georgicis, tempestatis serenitatisq̄ signa de Arati phænomenis traxerit:
 Vel q̄ euerfionem Troiæ, cum Sinone luo & equo ligneo cæterisq̄ omnibus
 quæ librum secundum faciunt, à Pisandro penè ad uerbum transcripserit: qui
 inter Græcos pœtas eminet opere, quod à nuptijs Iouis & Lunonis incipiens,
 uniuersas historias quæ medijs omnibus seculis usq̄ ad xtatem ipsius Pisandri
 contigerūt, in unam seriem coactas redegerit, & unū ex diuersis hiatibus tem-
 porum corpus effecerit: In quo opere inter historias cæteras interitus quoque
 Troiæ in hunc modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretādo, fabrica-
 tus est sibi Iliacæ urbis ruinam. Sed & hæc & talia ut pueris decitata præter-
 eo. Iam uero Aencis ipsa, nōnne ab Homero sibi mutuata est errorum primū
 B ex Odyssæa, deinde ex Iliade pugnas: quia operis ordinem necessariò rerū or-
 do mutauit, cum apud Homerum prius Iliacum bellum gestum sit, deinde re-
 uertēti de Troia error cōtigerit Vlyssi: apud Maronem uero Aeneæ nauiga-
 tio, bella quæ postea in Italia sunt gesta, præcesserit. Rursus, Homerus in pri-
 mo cum uellet iniquum Græcis Apollinem facere, causam struxit de sacerdo-
 tis iniuria. Hic ut Troianis Iunonem faceret infestam, causarum sibi congeriē
 comparauit. Nec illud cū cura magna relaturus sum, licet (ut existimo) nō omī
 C bus obseruatum, q̄ cum primo uersu promississet producturum sese de Troiæ
 littoribus Aeneam, Troiæ qui primus ab oris Italiæ fato profugus Lauinaq̄
 uenit Littora, ubi ad ianuam narrādi uenit, Aeneæ classem non de Troia, sed
 de Sicilia producit. Vix è conspectu Siculæ telluris in altum Vela dabant læ-
 ti. Quod totum Homericis filis texuit. Ille enim uitans in poëmate historicoꝝ
 similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & cōtinuam narrationē
 ad finem usq̄ perducere: ipse poëtica disciplina à rerum medio cœpit, & ad in-
 itium post reuersus est. Ergo Vlyssis errorem nō incipit à Troiano littore de-
 scribere, sed facit eum primò nauigantem de insula Calypsonis, & ex persona
 sua perducit ad Phæacas. Illic in conuiuio Alcinoi regis narrat ipse quēadmo-
 dum de Troia ad Calypsonem usq̄ peruenerit. Post Phæacas rursus Vlyssis
 nauigationē usq̄ ad Ithacā ex persona propria poëta describit. Quem secutus
 Maro, Aencam de Sicilia producit, cuius nauigationem describēdo perducit
 D ad Libyā. Illic in conuiuio Didonis narrat ipse Aeneas usq̄ ad Sicilia de Tro-
 ia nauigationem suam: & addidit uno uersu, quod iam copiose poeta descripse-
 rat: Hinc me digressum uestris deus appulit oris. Post Africā quoq̄ rursus po-
 eta ex p̄sona sua iter classis usq̄ ad ipsam describit Italiam. Interea mediū Aeneas
 iam classe tenebat Certus iter. Quid q̄ & omne opus Vergilianum uelut
 de quodā Homericū operis speculo formatum est: Nam & tēpestas mira imi-
 tatione descripta ē. Versus utriusq̄ qui uolet cōferat. Ut Venus in Nausicæ
 locum Alcinoi filia successit. Ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi cō-
 uiuium celebrātis. Scylla quoq̄ & Charybdis & Circe decenter attingitur: &
 pro solis armentis, Strophades insulæ finguntur. At pro cōsultatione inferorē,
 descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. Ibi Palinurus Elpenori: sed

τῷ δ' ἴπρου μὲν Ἰδουλι πατρὸς, ἴπρου δ' ἀνέκθου,
A Νῆω μὲν ἐκ πατρὸς δὲ πόλιμα ἄρ τι μέγιστον
 Δῶκε, σόω δ' ἀνέκθου μάρχεθ' Ἰκαροῖσι δὲ.

Audijit, & uoti Phœbus succedere partem
 Mente dedit, partem uolucres disperfit in auras.

καὶ παῖδες παῖδων τοῖ κρημνιστοῖσι γένουσι.
 Hic domus Aenææ cunctis dominabitur oris,
 Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

Vlied. 10.

καὶ τὸτ' ὀδυνῶσθε λίσσονται κρημνιστοῖσι
 ὁ χυθίθε δ' ἄρα ἴκη πρὸς οὐ μεγαλίπτερα θυμῶν.
 Hic de duobus unum fabricatus est.

Et alibi ille ait:

Odyss. 5.

B Ex templo Aenææ soluuntur frigore membra.

λῆξ' ὄρ' ὀφ' ἴγχοσθε Διαιθέσθε δὲ δὲ κρημνιστοῖσι
 Ρενία δ' οὐκ πεισὶν τ' κλαῖον προπάροισι πηλαῖον.
 Armipotens præces belli Tritonia uirgo
 Frange manu telum Phrygiæ prædonis, & ipsum
 Pronum sterne solo, portisq; effunde sub ipsis.

Vlied. 6.

ἦτ' ὀδυνῶσθε πρῶτα κορυβαῖσι, ἀνταρῆσιν τετα.
 ὄροσθε ἰσθμῶσι κρημνιστοῖσι ἰσθμῶσι βούσιν.

Vlied. 4.

Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.

Ille de somno ait:

καὶ τῷ ἰσθμῶσθε ἴσθμῶσθε ἰσθμῶσθε βλαφείσιν ἰσθμῶσθε

Locus restitua
tus ex 13. v. 30. f.

C Dulcis & alta quies placidæq; simillima mortis.

ἀλλ' ἴα τοι ἴσθμῶσθε ἰσθμῶσθε μέγιστον ὄροσθε θυμῶσθε
 καὶ μὰ τὸ δὲ σκεῖπρον, τὸ μὲν ὄροσθε πηλοῖσθε κρημνιστοῖσι
 ὄροσθε ἰσθμῶσθε πρῶτα θυμῶσθε ὄροσθε λίσσονται
 οὐδ' ἀναθλίσεισθε, γούρ' ἰσθμῶσθε χαλκῶσθε ἰσθμῶσθε
 οὐδ' ἀναθλίσεισθε, γούρ' ἰσθμῶσθε χαλκῶσθε ἰσθμῶσθε
 ἰσθμῶσθε παλάμῃσθε φορέσεισθε δικαστοῖσθε, ἰσθμῶσθε δὲ μίσεισθε
 πρὸς Διὸς ἰσθμῶσθε. ὄροσθε τοι μίσεισθε ἰσθμῶσθε ὄροσθε.

Vlied. prima.

Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam fortè gerebat)

Nunquam fronde leui fundet uirgulta, neque umbram,

D Cum semel in syluis imo de stirpe recisum
 Matre caret, posuitq; comas & brachia ferro,
 Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro,
 Inclusit, patribusq; dedit gestare Latinis.

Sed iam si uideat à collatione uersuū trāslatoræ facefso, ut nec uniformis nar
 ratio pariat ex fatietate fastidium, & sermo ad alia nō minus p̄senti causæ apta
 uertat. Pergo quæso, inquit Auuenus, om̄ia q̄ de Homero subtraxit, inuesti
 gare. Quid em̄ suauius, q̄ duos p̄cipuos uates audire idem loquētes? Quia cū
 tria hæc ex æq̄ impossibilia putent, uel loui fulmen, uel Herculi clauis, uel uer
 sum Homero subtrahere: q̄d etsi fieri posset, aliū tñ nullum deceret uel fulmen
 præter louē iacere, uel certare p̄ter Herculē robore, uel canere q̄d cecinit Ho
 merus: hic opportunè in opus suum q̄ prior uates dixerat trāsterendo, fecit ut

/ m iij sua

sua esse credantur. Ergo pro uoto om̄ium feceris, si cum hoc coetu cōmunicata
 uelis quæcuncq; à uestro noſter poëta mutuatus est. Cecdo igiſ, Eustachius ait, B
 Vergilianū uolumen: q̄a locos eius singulos inspiciens, Homericor̄: uersuum
 prōptius admonebor. Cumq; Symmachi iuſſu famulus de bibliotheca petiit
 librū detuliſſet, temerè uoluit Eustachius. Et dum uerſus quos fors obtuliſſet,
 inſpiceret, uidete, inquit, portum ad ciuitatem Didonis ex Ithaca migrantem:
 Eſt in ſeccluſo longo locus, inſula portum
 Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
 Frangitur, inq; ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
 Hinc atq; hinc uar̄æ rupes, geminiq; minantur
 In cœlum ſcopuli, quorum ſub uertice latè
 Aequora tuta ſilent, tum ſyluis ſcena coruſcis F
 Deſupèr, horrentiq; atrum nemus imminet umbra,
 Fronte ſub aduerſa ſcopulis pendentibus antrum,
 Intus aquæ dulces, uiuoq; ſedilia ſaxo,
 Nympharum domus. hic ſeſſas non uincula naues
 Vila tenent, unco non alligat ancora morſu.

Odyſſ. 13.

Θόρυβος δὲ ἔκλει λιμὴν ἀλλοιογέροντος
 Ἐρ δὴ μὲν ἰδέσθαι. δὴ δὲ προβλήτας ἐν ἀντὶ
 ἅ κατὰ ἀπερὶ ἄλλοιογέροντος πῆντε πῆντε αἰ.
 Ἄτι δὲ ἀπὸ μὲν σκαπτοῦσι δὲ οὐρα μίγα κῆμα.
 Ἐκ τῶν, ἴσπερ δὲ ἀπὸ δὲ οὐρα μίγα
 Νῆες ἰσπερ δὲ οὐρα μίγα
 Ἀντὶ δὲ πρὸς τὸν λιμὴν ἴσπερ δὲ οὐρα μίγα
 Ἀγγεῖσι δὲ ἀντὶ ἀπὸ τῶν ἴσπερ δὲ οὐρα μίγα
 ἴσπερ δὲ οὐρα μίγα
 Ἐρ δὲ κρητῆρας πῆντε ἀμειφορῆς ἴσπερ
 ἀλλοιογέροντος δὲ ἴσπερ δὲ οὐρα μίγα

De his quæ in primo Aeneidos sunt ex Homero traducta. Caput .III.

ET cum rogasset Auienus, ut nō sparſim, ſed ab initio p̄ ordinem anno-
 taret, ille manu retractis in calcem ſolijs, ſic exorſus eſt:

Aeole, nanque tibi diuūm pater atq; hominum rex
 Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento,
 Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ, H
 Quarum (quæ forma pulcherrima) Deiopeiā
 Connubio iungam ſtabili, propriamq; dicabo.

Tempeſtas Aenææ Aeolo cōcitante cum allocutione ducis res ſuas cōcla-
 mantis, de Vlyſſis tempeſtate & allocutione deſcripta eſt: in qua Aeoli locum
 Neptunus obtinuit. Verſus qm̄ utrobicq; multi ſunt, non inſerui: q̄ uolet lege-
 re, ex hoc uerſu habebit exordium:

Hæc ubi dicta, cauum conuerſa cuspide montem.

Et apud Homerum de quinto Odyſſæ:

Odyſſ. 5.

αἰετῶν, οὐρανὸν ἀμφιέπων, ἰτάρ γε δὲ πόντος.
 κρητῆρας ἰλίου, πάρος δὲ ὄρεσσι κρητῆρας

ταυτ' ἄρ' ἀτίμαρ.

- A Ut primum lux alma data est, exire, locosq̄
Explorare novos, quas uento accesserit oras,
Qui teneant, (nam inculta uident) homines ne, feræ ne,
Quærare constituit, lociq̄ exacta referre.

Ἐξέμοσθε δ' ὄρματα ἤϊα φρίνα κηδ' ἤϊα θυμόρ.

αὐτοῖσι γὰρ, τίωρ ἄντι βροτῶν ἔς γαῖαν ἰάνοα.

Ἔξ' ὄν' ἔβροτῶν τε κηδ' ἄγχιαι, δὴ δὲ δ' ἰάνοα.

Ἡ δὲ θεοῖσιν καὶ σφίσι νόστοι δὴ δὲ δ' ἰάνοα.

Ἀθά γ' ἔγωγ' ἄντιος πρὸς ἴσσομα, δὴ δὲ δ' ἰάνοα.

Nulla tuarum audita mihi necq̄ uisa fororum,

- B O quam te memorem uirgo, nancq̄ haud tibi uultus
Mortalis, nec uox hominem sonat, ò dea certe
An Phocbi foror, an nympharum sanguinis una.

τοσῶμά σ' ἄνασσα, θεός τ' ἄρ', ἢ θεοτόκος ἴσσι.

εἰ μὴ δὲ θεός ἴσσι, τί δ' ἀγαθὸν ἔσσι τ' ἔχουσα,

ἀγχιαι δὲ σὶ ἔγωγ' ἰάνοα κ' ἔσσι μαγέλοα.

εἰ δὲ σὶ πρὸς ἀγχιαι, πρὸς ἀγχιαι ἴσσι.

O dea si prima repetens ab origine pergam,

Et uacet annales nostrorum audire laborum,

Ante diem clauso componet uesper olympo.

πρὸς ἀγχιαι δ' ὄν' ἔβροτῶν μαγέλοα, ὄν' ἔβροτῶν.

- C ὅσαρ' ἠρώσασιν ἀλόχερ' ἴσσι, δὴ δὲ δ' ἰάνοα
πρὸς γὰρ κηδ' ἔσσι πρὸς ἀμ' βροτῶν.
At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
Et multum nebulæ circum dea fudit amictu.
Cernere ne quis eos, neu quis contingere possit,
Moliri ue moram, aut ueniendi poscere causas.

καὶ τὸ δὲ θεοῖσιν ἔσσι πρὸς ἀμ' βροτῶν, δὴ δὲ δ' ἰάνοα.

πολλὰ δὲ ἔσσι χεῖρ' ἔσσι φρεσίν' ὄν' ἴσσι,

μὴ ἔσσι φρεσίν' μαγέλοα ἀνὲ βροτῶν.

κροτομέν' ἔσσι ἐπίσσι, κηδ' ἔσσι ὄν' ἴσσι.

- D Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cinthi
Exercet Diana choros, quam mille securæ
Hinc atq̄ hinc glomerantur Oreades. illa pharetram
Fert humero, gradiensq̄ deas supereminet omnes.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus,
Talis erat Dido, talem se læta ferebat.

ὅν' δ' ἔσσι πρὸς ἴσσι καὶ τὸ ὄν' ἴσσι.

ἢ ἤϊα πρὸς ἀμ' βροτῶν, ἔσσι μαγέλοα.

τὸ πρὸς ἀμ' βροτῶν, κηδ' ἔσσι ἰάνοα.

τὸ δὲ σὶ πρὸς ἀμ' βροτῶν, ἔσσι μαγέλοα.

ἀγχιαι πρὸς ἀμ' βροτῶν, ἔσσι πρὸς ἀμ' βροτῶν.

πρὸς ἀμ' βροτῶν, ἔσσι πρὸς ἀμ' βροτῶν.

Odyf. 6.

Odyf. 6.

Odyf. 11.

Odyf. 7.

Odyf. 6to.

ῥῶα λ' ἀργυράτη πύλιν', καλαὶ δ' ἐπὶ πάσσα,
 αἷς ἤ γ' ἀμειπόλοισι ματίησιν ἔχθρ' ἄλμυς.
 Restitit Aeneas, claraq; in luce refulsit,
 Os humerosq; deo similis, nanque ipsa decoram
 Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuventæ
 Purpureum, & lactos oculis afflatur honores.
 Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flauo
 Argentum Parius' ue lapis circumdatur auro.

Odysseus.

τερμῶν Αἰθιαίαν ἔπειρ' Διὸς ἑκφυγάδινα,
 κειλίσθ' ἴ' ἴσοι δ' ἴσθ', ἠὲ πῶσαι. κάθ' δ' αὖ κάρτεθ'
 ὄβριος ἔκει κόμασθ' ἀκρηθίησ' ἄρ' ἴ' ἄμοισθ'.
 ἢ εἰ δ' ἴπ' ἄε χυσοῦσθ' ἔχθρ' ἴ' ἀργυρ' ἄπ' ἴσθ'
 ἰθ' ἴσθ', ἄρ' ἴσθ' ἄπ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ'
 τίχθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ'
 ἢ εἰ ἄρ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ'
 Coram quem quaeritis, adsum
 Troius Aeneas Libycis ereptus ab undis.

Quæ in secundo Aeneidos tracta sint ab Homero.

Conticuere omnes, intentiq; ora tenebant.
 Infandum regina iubes renouare dolorem,
 Troianas ut opes & lamentabile regnum
 Eruerint Danaï.

Locus castigatus ex sermone Uliados.

Odysseus.

σοί δ' ἐμὰ κέθλα θυμὸς ἐπιτρέπτει ποσειδίοντα,
 εἴρεθ' ὄφθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ'
 Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ,
 Et molem mirantur equi, primusq; Thyocetes
 Duci intra muros hortatur, & arce locari,
 Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.
 At Capys, & quorum melior sententia menti,
 Aut pelago Danaum infidias suspectaq; dona
 Præcipitare iubent, subiectisq; urere flammis,
 Aut terebrare cauas uteri & tentare latebras.
 Scinditur incertum studia in contraria uulgus.

Odysseus.

ἢ εἰ δ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ'
 ἢ εἰ δ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ'
 ἢ εἰ δ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ'
 ἢ εἰ δ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ' ἴσθ'
 Vertitur interea cœclum, & ruit oceano nox,
 Inuoluens umbra magna terramq; polumq;.

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui rediit exuuias indutus Achillis,

Vel Dana-

A Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes.

Iuuenisq; Chorebus

Mygdonides, illis qui ad Troiam fortè diebus

Venerat, infano Callandræ incensus amore,

Et gener auxilium Priamo Phrygibusq; ferebat.

πίφης γαῖρ' ὁ θροσύηα καβασιδῆσ' ἕνδορ λόττα.

ὄσφα νίωρ πλῆμοιο ματὰ κλίθ' ἱλαλὸν θῆ.

ἦτοι ἢ φριάμοιο θυγατρῶν ἑσθ' ἀγρίσιν

καυαίνδ' ἔλω ἀπάδ' ἄνορ, ἰπὶ ἄρτο ἢ μέγα ἔργω,

ἔκ τρωίης ἀέκαστας ἀπώσ' ἄμω ἕνας ἀρχαῖω.

B Sic animis iuuenum furor additus, inde lupi ceu

Raptores, atra in nebula, quos improba ventris

Exegit cæcos rabies, catuliq; relictī

Faucibus expectant siccis, per tela per hostes

Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tenemus

Vrbis iter, nox atra caua circumuolat umbra.

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem

Pressit humi nitens, trepidusq; repente refugit

Autollemem iras, & cærule colla tumentem,

Haud secus Androgeüs uisu tremefactus abibat.

C ἄσθ' ὅτι τίς τ' ἀνάσσει ἰδῶν παλίνορθ' ἀπίσιν

θῆωρθ' ὅν βλάπτει, ἰπὸ τ' ἡρόμ' ἕλλαβα γαίης

αψτ' ἀπ' ἀχάροισιν, ὠχρὸς τί μιν ἔλα σπρίσιν.

ὡς αὐδῆς κατ' ὄμιλον ἔσω τρωῶν ἀγροῶχων

ἀνάσσει ἀπὸ τῆσ' ἕνδορ ἀλίξασθ' ἀνοδῆς.

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,

Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,

Nunc positis nouus exuiijs, nitidusq; iuuenta,

Lubrica conuoluit sublato pectore terga

Arduus ad solem, & linguis micat ore trifulcis.

D Non sic aggeribus ruptis, cum spumeus amnis

Exiit, oppolitasq; euicit gurgite moles,

Fertur in arua furens cumulo, camposq; per omnes

Cum stabulis armenta trahit.

ὁ ἄνω γαῖρ' ἀμπεδίωρ πταμῶν πλῆθος ἰσκιῶς

κίμαρθ' ἔσθ' ἵπ' ἀκαθῆσ' ἕνδορ γαίης,

τόρ δ' οὐτ' ἄσ' τ' ἰσκιῶσιν ἕσθ' ἰσκιῶσιν ἰσκιῶσιν,

οὐτ' ἄσ' ἕσθ' ἰσκιῶσιν ἕσθ' ἰσκιῶσιν ἕσθ' ἰσκιῶσιν.

ἕσθ' ἰσκιῶσιν ἕσθ' ἰσκιῶσιν ἕσθ' ἰσκιῶσιν.

πολλά δ' ἕσθ' ἰσκιῶσιν κατῆρτι κατ' αὐτῶν.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,

Ter fru-

Resistitur lo-
cus ex. 13. 11. 1.

lib. 3.

Resistitur lo-
cus ex. 8. 11. 1.

Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
Par leuibus uentis, uolucricę simillima somno.

Odysse. II. τρις μὲν ἰφθαλμοῖσιν, ἀλλ' ἴσμεν δὲ μὴ διμῶδες ἔργον.
τρις δὲ μοι ἔκ χειρὸς σκυῖ ἱκάντορ ἢ ἔσθ' ὄνιξ
ἰήσατο.

Tertius est quatuor Aeneidos quae habeant ab Homero sumptae. Caput .VI.

Alia tempestas Aenae hic, & illic Vlyffis, numerosis ambae ꝑ̄sibus, Sed
haec incipiunt ita:

Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius ullae. Ille ait:

*Restitutus lo-
cus ex 14. Od.* ἄλλ' ὅτι δὲ κρήνη μὲν ἔλειπ' ἔμω, οὐδὲ δὲ ἔβλα
θ' αἴνετο γαῖάν, ἀλλ' ὄρανος ἐδὲ δόλωσεν,

Δι' τὸ π' κωστήρ π' φίλων ἔσθ' ἐκροίη
Νηὸς ἔπι π' γ' ἄφρονος. ἔχ' ἄνοιαν δὲ πότμος ἔπ' ἄντιθε
ζῶς δ' ἄμωδης βρόττου, ἔσθ' ἑμβαλεῖ νηὶ κ' ἄρανος. *σ. ε.*
Accipe & haec, manuum ubi quae monumenta mearum
Sint puer.

*Restitutus lo-
cus ex 15. Od.* Δῶρόν τιν' ἔσθ' ἔγ' ὠ τί κεν ἔβλα τῶπ' δ' ἴδω μω
μηδ' ἰλίνας χεῖρας.

Tendunt uela noti, fugimus spumantibus undis,
Qua cursum uentusq; gubernatorę uocabant.

*Restitutus lo-
cus ex 18. Odys.* ἑμῶν ὄντορ ἴθ' πλοῖσιν ἐπιθῶν ἑταῖροσ
κίρην ἐν πλοῖσιν, ὅτ' ἴθ' ἴδωσ' ἀσπίδων

ἡ μῶς δ' ὄπλα ἕκαστα πησάμενοι κ' ἴθ' ἴθα
ἦμεθα τῶν δ' ἔντασθε τ' ἐκ βροττου τ' ἴδωσιν.
Dextrum Scylla latus, laeuum implacata Charybdis
Obsidet, atq; imo barathri ter gurgite uastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq; sub auras
Erigit alternos, & sidera uerberat unda.
At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo
Pube tenus, postrema immani corpore priftis,
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Praestat Trinacrij metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos & circumflectere cursus,
Quam semel informem uasto uidisse sub antro
Scyllam, & caeruleis canibus refonantia saxa.
Homerus de Charybdi & de Scylla.

ἑν δ' ὅτι μὲν γὰρ σκυῖ, ἐπιθῶν δὲ δὲ καὶ χάρυβδης
Δι' ὅτ' ἀπὸ τῶν ἑδῶν θαλάσσης ἄλωσθ' ἴδωσιν
ἔπει δὲ τῶν μωδῶν λείπει ἔσθ' ἔν' ἡγήσ' ἡμῶν.
πᾶσ' ἀταμορμύρην κ' ἡκαστὴν, ἡ δὲ δὲ δ' ἄχρη.
ἄρανος σκυῖ ἰκάντορ, ἡ δ' ἄμωδῶσιν ἡκαστῶν
ἀλλ' ὅτ' ἀπὸ βροττου θαλάσσης ἄλωσθ' ἴδωσιν

πῶδ' ἴποδὸς φάρισσι κικαμίσσι, ἀμφὶ δὲ πύργῳ
Δήρῳ βιβύχῃ, δ' πύργῳ δὲ δὲ γ' αἶα φάρισσι
τ' ἀμμο κικαμίσσι.

A O mihi sola mei super Astyanactis imago,
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

καὶ τὸ γὰρ ποιοῦσι πόδες, ποιοῦσι τὰ χεῖρες
ὄφθαλμοῦ τ' ὄρασι, κεφαλῆς τ' ἐφ' ἵπῳ δὲ τὴν χαῖτην,
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere,
Ter spumam elisam, & rorantia uidimus astra;

Odys. 4

B Qualis coniecta cerua fagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
Pastor agens telis, liquitq; uolatile ferrum
Nescius: illa fuga sylvas saltusq; peragrat
Dicitæos, hæret lateri letalis arundo.

C Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio, & primùm pedibus talaria neçtit
Aurea, quæ sublimem alis siue æquora supra
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum uirgam capit. hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias sub tartara tristitia mittit.
Dat somnos adimitq; & lumina morte resignat.
Illa fretus agit uentos, & turbida tranat
Nubila.

εἰς ἱφῆτι. ὁ δὲ ἀπίθουσι δὲ ἀκροῦσι ἄγγελος ὄντις,
Αὐτῆν ἱπῆδ' ἐπὶ πῶδι βίβυχο καλὰ πύργῳ,
Αμβρόσια χυνοῦσα, τὰ μὲν φέρον, ἡμῶδ' ἱφ' ἵπῳ
πῶδ' ἐπὶ ἀπείρονα γαῖαν ἄμα ποιοῦσι ἀνέμοιο

lib. 13. et alibi.

D Ueluti annosam ualido cum robore quercum
Alpini boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant, ite stridor, & alte
Consternunt terram concusso stipite frondes.
Ipsa hæret scopulis, & quantum uertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit.

Ἰσαζομῆος ὅτι τὴν ἀφῆτος ὄντις ἀφῆτος
αἶψ' ἄνεμορ μίμνῃσι κροῦσι τῶν ἵματα πάντα
ἔζησαν μετὰ λησὶ δὲ τῆς κίτης ἀραξῆσσι.

Refertur lo-
sus ex illis.

Et

Ei iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Iliad. n. et alibi. Η ὥρ' ἄλλ' ἰσχυρὰ παρ' ἄγαν ἑστὶν Ἰθιωτοῖο
ἔφρον', ἦν' ἄδωκατοισι φῶος φέρει ἀδ' ἑσπέρῃσι.

Quæ in quinto & sexto libris Vergilius ab Homero sit manans.

Cepa .VII.

VT pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla
Ocurrat tellus, maria undicq; & undicq; cœlum,
Olli cœruleus supra caput astitit imber
Noctem hyememq; ferens, & inhorruit unda tenebris.

Resistutus lo- em ex 12. od. ἀλλ' ἔτι δ' αἰ κρείττη μὲν ἑλπίς τε μοῖρα, ἢ δὲ ἕξ ἄλλῃ
θαύτην γαῖαν, ἀλλ' ὄφρα ὄσ' ἐπὶ θάλασσα,

Δὲ τότε κινάτω τοφίλλω ἕσπον κροῖον & cætera. Vide supra.

Vinaq; fundebat pateris, animamq; uocabat
Anchilæ magni, manesq; Acheronte remissos.

Iliad. 11. οἶνον ἀφροσύμων & χαμάθις χυῖν, ἄνθ' ἧ γαῖαν.
τ' ἡλίω κινάσκειν παρθουλίω & ἡλιῶ.

Leuibus huic hamis confertam auroq; trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoënta sub Ilio alto.

Iliad. 11. τῷ μὲν ἰγὼ δόσω τόλ' φάσγανον ἀργυροῦλον,
καλὸν, θρηῖκτον, τὸ μὲν ἀσφραγιστὸν ἀπὸ πύργου,

Et cursorum certamen utrobicq; simile. Et quia uersibus est apud utrunq; nu-
merosis, locum loco similem lector inueniet. Initia hæc sunt:

Iliad. 11. εἰς ἱφατ', ἄρ' ἔγωγε δ' ἀντίκ' ἄλλῃ τὰ χροῖα αἴας.
ἄνθ' ὃ δ' ἄσπευος πλάμυες, ἔπειτα ἧ νίσου & ἴω.

Pugilum certamen apud hunc incipit:
Constitit in digitos extemplo arrectus uterq;. Apud illum:

Iliad. 11. ἄντα δ' ἀναχρῶν χροῖα σιβαρῆσιν ἄμ' ἄμφο
τῶν ἧ' ἱπποσπονδῶν δ' ἄσθε βαρῆσιν χροῖα ἑμ' ἄμφο.

Si uelis comparare certantes sagittis, inuenies hæc utriusq; principia:
Protinus Aeneas celeri certare sagitta.

Iliad. 11. Ἀντὰρ ὃ τοῖσθε τῶσι τὶ δὴ ἰόνεσσιν ὀδόνεσσιν
καδ' ἄνθ' ἰπὸ δ' ἄσθε μὲν πελλίνας, δ' ἄσθε δ' ἑμ' ἄμφο.

Capita locorum ubi longa narratio est, dixisse sufficiet, ut quid unde natum
sit, lector inueniat.

Dixerat. & tenues fugit ceu fumus in auras.

Iliad. 11. εὐχὰ δ' ἔτι χροῖα ἑστὶν καπτός
ἔγωγε πηγιγῆνα.

Aeneas, quò deinde ruis, quò proripis, inquit.

Quem fugis, aut quis te à nostris complexibus arceret?

Ter conatus erat collo dare brachia circum,

Ter frustra

Ter frustra compressa manus effugit imago.

A τρις μοῦ ἐρημυδίῳ, λίλην τί μοι θυμὸς ἔπειθε.
 τρις δὲ μοι ἐκ χερῶν σκεῖν ἱκλασθῆ ἔπειθε
 ἔπειθε.

Odyss.ii.

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura. Hæc incipit
 Principio pinguem tedis & robore secto. Ille sic ait:

καὶ Ἀμύκωνος ἢ πατρὸς ἄνωθι μέγαν ἔχει νόστρον ἄλλω.
 ποίησον ἢ παρὰ ἑκατόμπεδον ἔνθα ἔχει ἔνθα, & alibi.

Iliad.ii.

Ipsa uero utriusq; tumuli insignia quàm paria:

At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
 Imposuit, suaq; arma uiro remumq; tubamq;

Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo

B Dicitur, æternumq; tenet per secula nomen.

ἄνωθι ἐπι τοῦ νεκροῦ τῆ ἑκάστω ἑστῆσαν
 τῆ μὲν βαρὴν χερσὶν ἔχει ἑπὶ σέλιον ἑστῆσαν
 πῆξαι μὲν ἀκροτάτω τῆ μὲν βαρὴν ἑστῆσαν ἑστῆσαν
 Tum consanguineus lecti sopor.

Odyss.ii.

ἔνθα ἔπειθε ἑστῆσαν καὶ σκεῖν ἑστῆσαν
 καὶ ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

Iliad.ii.

νήχην τῆ ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

Odyss.ii.

Quod te per cœli iucundum lumen & auras,
 Per genitorem oro, per spes furgentis Iuli,

C Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
 Inijce, nancq; potes, portusq; require Velinos.

νήσθι δὲ σὶ ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν
 πρὸς τῆ ἀλόχου ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν
 τελευτήσῃ δὲ, ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν
 μή μὲ ἀκλαυσσον, ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν
 νοσφιδίης, καὶ ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

Odyss.ii.

ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

Necnon & Tityon terræ omnipotentis alumnum

D Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus

Porrigitur, rostroq; immanis uultur adunco

Immortale iecur tondens, fecundaq; pœnis

Viscera, rimaturq; epulis, habitatq; sub alto

Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.

καὶ ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

Odyss.ii.

καὶ ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν ἑστῆσαν

Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,

I'cerea

Νῦν τε τοὶ δ' αἴψα διατεκίοντο γίγασσιν.

A Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait.

Αὐτὰρ ἔπει πόσι θεὸν ἰδὼν ἐπιπέσει
τοῖς ὀφθαλμοῖσι φάσματι βροχίου μέγιστον.
Euandrum ex humili tecto lux suscitât alma,
Et matutini uolucrum sub culmine cantus.
Et Tyrrena pedum circumdat uinacula plantis,
Tum lateri atq; humeris Tegeæum subligat ensẽm,

Iliad. 9.

T Necnon & gemini custodes limine ab alto

B Procedunt, gressumq; canes comitantur herilem.

Ἴζητο δ' ὄρωσθαι, μαλακὸν δ' ἐνδοῦν χιτῶνα
καλὸν, ἰσχυρὸν, πορὶ δ' ἄν' μέγα ἐάλλετο φάσμα.
ποσὶ δ' ὑπὸ λαπαροῖσιν ἰδύσαστο καλὰ πιδύλαα
ἀμφὶ δ' ὄρ' ὤμοισιν βάλαντο βίβρατον ἀργυροέλοισιν
ἐπὶ δ' ἴμοισιν ἀργυρῶν, παλάμῃ δ' ἔχε χεῖρας ἰσχυρῶν
ὄκειτο, ἀμὰ τῶν δ' ἴω καὶ σὺν ἀργείοι ἐπέπτο.

Iliad. 3.

O mihi præteritos referat si Iuppiter annos,
Qualis eram, cum primam aciem Præncste sub ipsa

Odysse.

Straui, scutorumq; incendi uictor æceruos,

C Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi,

Nascenti cui treis animas Feronia mater
(Horrendum dictu) dederat, terna arma mouenda,

Ter leto sternendus erat, cui tum tamen omneis
Abstulit hæc animas dextra, & totidem exiit armis:

Ἰδὼν ὡς ἰβόσοι μοι, βίβρα δ' μοι ζυγῶν ἐπιπέσει
ἦς ὁπότε ἠλπίσει θεὸν ἰδὼν ἐπιπέσει ἰσχυρῶν
ἀμφὶ βουλασίου, δὲ ἰσχυρῶν ἐτάσσον ἰσχυρῶν
εὐδελὸν ἐπὶ τοῖσι δὲ. ὅς ἐν ἴω δὲ νειετασσεκον,
εὐσὶ ἰλαπτόμοισιν, ὅς δ' ἀμύμονος ἴσθ' ἐόασιν.

Iliad. 11.

D Ἰβλάν' ἐν πρῶτοισιν ἴμοισιν ἀπὸ χιτῶνος ἄκρον
κατὰ δ' ἴκισσον.

I Qualis ubi oceani perfusus lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum caelo, tenebrasq; resoluit.

ὅτι θεὸς δ' ἀπὸ τοῦ ἴσθ' ἀπὸ τοῦ ἴσθ' ἀπὸ τοῦ ἴσθ'
ἴσθ' ἀπὸ τοῦ ἴσθ' ἀπὸ τοῦ ἴσθ' ἀπὸ τοῦ ἴσθ'

En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera, ne mox aut Laurentis nate superbo
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit.
Arma sub aduerfa posuit radiantia quercu.

Locus restitu-
tus ex. 11. Iliad.

Ilia. 18.

Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τῶλε δάμῳ μίγνα πεισβαρῶν π
τῶλε ἄρα οἱ δῶρ κεν φαεινότερον ποιοῖ ἀργῆε,
τῶλε δὲ οἱ κωνίω θρηιαλῶ κροτάφοι ἀραρυῖαι
καλλῶ, δαμειλίω λαπὶ ἢ χρύσειον λόφοι ἔκτε,
τῶλε δὲ οἱ κρημίσας ἐὼν ὄ κασιγένηο
αὐτὰρ ἐπεὶ πῦρ ὄπλια κάμει κλυτὸς ἀμειγυῖε
μετρησὶ λχιλλῶ δῖος προπάροιθον ἄνερα.

Ille deæ donis, & tanto lætus honore
Expleri nequit, atq; oculos per singula uoluit,
Miraturq; interq; manus & brachia uersat.

Ilia. 19.

τρίπητο δ' ἐν λείψανον ἔχλαρον δῖο ἀγλαὰ δῶρα,
αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ἔσπευ Ἰάστρετο δαμειλία λείψανον.

Nono libro quæ infiniti sumpta ab Homero

Capit. IX.

IRi decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras?

Locus restitu-
tus ex. 18. 19.

ἦρι δαί, τῆς Ἰ ἄρον δῖον ἕμαι ἀμυλοποι ἔκτε
Nec folos tangit Atridas Iste dolor.

Resumptio ex
19. Iliados.

τί δὲ λαοὺ ἀνέγαγόν ἐν δαίδ ἀγρίσας
Α τριπιδης ἐὼν κελύπας ἐπὶ ἐπιλάμοις
ἔ μῦθοι ἐκίδοσι ἀλόχους μετ' ὄπλιον ἀνδρῶν
ἀ τρεῖς δαί

Sed uos ò lecti, ferro quis scindere uallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia castra?

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate uiri, & pugnam sperate parati.

Ilia. 19. et alibi.

Ναῦ δ' ἔρχεται ἐπὶ δ' ἄσπερον, ἦ κ' ἑνὸς ἄρουρον ἔρασε.
Sic ait illachrymans, humero simul exiit enses
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius, atq; habilem uagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisq; leonis
Exuuias, galeam fidus permutat Alethes.

Ilia. 20.

τῶν δὲ μοῦ δῶκε μετὰ πῶλε μῶ
ὁ ἀσπυροσ ἀμφεκε, τὸ δ' ἐπὶ πῶλε νοσὶ λιλίπῶ,
καὶ σάκῳ. ἀμφὶ ἢ οἱ κωνίω κροτάφοι ἔκτε
ταμῶν, ἔφαλθον, καὶ ἄλλοι, ἢ π κροτάφοι
κίελα, ἢ ἄλλοι ἢ κροτάφοι ἀλλοῖο
μετρησὶ δ' ὄπλιον δῖο βίβας, ἐπὶ φρεσὶν
καὶ ἔκτε.

Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq; senumq;
Prosequitur uotis, necnon & pulcher Iulius.

Ilia. 20.

τὸ δ' ἐπεὶ οὐδ' ὄπλιον ἐπὶ δ' ἄσπερον ἔρασε,
ἐπὶ ἦναι, λιλίπῶ ἢ κατ' ἀντοδὶ πάντας ἀγρίσας.

Egref-

A Egredi superant fossas, noctisq; per umbram
 Castra inimica petunt, multis tamen antè futuri
 Exitio, passim somno uinocq; per herbam
 Corpora fusa uident, arreptos littore currus,
 Inter lora rotasq; uiros, simul arma iacere,
 Vina simul, prior Hyrtacides sic ore locutus:
 Euryale audendum dextra, nunc ipsa uocat res.
 Hac iter est, tu nequa manus se attollere nobis
 A tergo possit, custodi, & consule longè.
 Hæc ego uasta dabo, & recto te limite ducam.

τὼ δὲ βιάσταν προτέρω δία τ' ἔνθα ἤδη μέλαινα ἄμα
 ἄϊφα δ' ἐπὶ θρησκῶν ἀνδρῶν τέλει θ' ἔβην ἰόντες,
 ὅϊ δ' ἔνθα καμάσθ' ἀδ' ἀπὸ νόστος, ἔνθα δὲ σέθεν
 ἐκλά' ἦδ' ἀπὸ σπινθηροῦ κέλευτο, ἔνκατὰ κόσμου
 τρηστοῦ χυτοῦ, πῆρ' ἀδ' ἑσθ' ἐκείσθ' ἀγέρας ἔπιπτοι. **Eit paulo post.**

Iliad. 10.

B τὸ δ' ὄδον αὖτις προπαρόντων ἰδὼν δημοκλῆς δ' ἔβησθε,
 οὐτόσσι τοι Διόμηδες ἀπέρ' ἔντοι δὲ τοι ἔπιπτοι,
 ἔβ' ἔπιπτοι φριδάσθ' πεμάντες ἰμάσσι δ' ἰδόντες,
 ὄυς ἔθεν σίφαισσι Δόλωρ, ὅρ' ἐπιφρομού' ἔμπε
 Ἀλλ' ἄρα δὲ πρόσφορ' κρατῶρ' μίνθ' ὄσθ' ἔντε σπινθηροῦ
 ἐσάμεινα μέλαινα σὺν πύχισθ' ἀδ' ἀδ' ἔπιπτοι,
 πῆρ' ἔνθ' ἔβησθ' ἔνθα, μελέωνσσι δὲ μοι ἔπιπτοι.

C Sed non augurio potuit depellere pestem.

Αλλ' οὐκ οἰωσίστην ἔργον κῆρα μέλαιναν.
 Et iam prima nouo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens aurora cubile.

ἔως δ' ἐκ λιχίωρ πῆρ' ἔργωνσσι ἔβησθ' ἔπιπτοι.
 ἔβησθ' ἔνθ' ἀδ' ἀπὸ σπινθηροῦ κέλευτο, ἔνκατὰ κόσμου

Iliad. 11.

Mater Euryali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus radios, & p̄sa de-
 mitteret, ut per muros & uirorum agmina ululās & coma scissa decurreret, ut
 effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha sum-
 psit lamentante mortem mariti.

ἐνθ' ἔβησθ' ἔνθα, μελέωνσσι δὲ μοι ἔπιπτοι.
 παλαιάσθ' κρησάσθ' ἔνθα, μελέωνσσι δὲ μοι ἔπιπτοι.

Locus illustra

"κ. 11. 111.

D Ἀντὰς ἔντοι πύργων τε ἤδη ἀπὸ σπινθηροῦ κέλευτο,
 ἔνθα παπυρίωσι ἐπὶ πύχισθ' ἀδ' ἀδ' ἔπιπτοι,
 ἔκλειψθ' ἔνθα, μελέωνσσι δὲ μοι ἔπιπτοι.

O uerè Phrygiæ, necq; enim Phryges.

ὦ μοι ἀπολετήρης ἀχαιῶν, οὐκ ἔνθ' ἀχαιῶν.
 Quos alios muros, quæ iam ultrà mcenia habetis;
 Vnus homo & uestris ò ciues undiq; septus
 Aggeribus tantas strages impunè per urbem
 Ediderit; iuuenum primos tot miserit orco?
 Non infelicitis patriæ ueterumq; deorum

Arctid. 9.

Ei magni Aeneae legnes miseretiq; pudeatq;

Quae in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius. Caput .X.

Tela manu iaciunt, quales sub nubibus atris
Strymoniae dant signa grues, atq; aethera trantant
Cum fonitu, fugiuntq; notos clamore secundo.

lib. 3. τρυφες μου κλαμῆ τ' εὐροπῆ τ' ἕσπερος δις ὤρε
νή τε πῆ κλαμῆ γράσσω πύλι οὐρανὸν περὶ
ὦ τ' ἐπιούω χλωῖα φόνος, ἤδη ἀδίσφατος ἄμβροσ
κλαμῆ τὰ γὰρ πέντε ἰπὶ ὠκεανὸς ἔσασσιν.
Ardet apex capiti, cristisq; a uertice flamma
Funditur, & uastos umbo uomit aureus ignes.
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubrè rubent, aut ferius ardor
Ille litim morbosq; ferens mortalibus ægris,
Nascitur, & læuo contristat lumine cœlum.

lib. 5. Δαίτ' ἄν' ἐκ κορυθῶς τε καὶ ἀσπίδος ἀκμάσσω πῆς
Δείψ' ὄπασσιν ἔναλγ' ἔλασσε μάλισσιν
λαμπρόν περὶ φάσμασιν ἀλάσσειν ὠκεανὸν
τὸ δὲ πῆ δ' αὖτε ἀπὸ κρατῶς τε καὶ ὤμων.
lib. 12. Παιφάσσειν δ' ὡς τ' ἀσπίδ' ἰπασσιν ἄσπασσιν
ὄρε εὐρ' ἔσπερος ἰστροπῆς ἔλασσε
θαύσασσιν, πῆ δ' αὖτε πῆ δ' αὖτε πῆ δ' αὖτε
ὄντε καὶ ὠρίσσω ἰπὶ κλυτὰ κλυτὰσιν
λαμπρότατ' ἔσπερος ἔσπερος ἔσπερος
καὶ τ' ἔσπερος πῆ δ' αὖτε πῆ δ' αὖτε βροτῶσιν.
Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus
Omnibus est uitæ.

Locus repetit. μοῖρα δ' ὄν' ἀνέφωμ περὶ φάσμασιν ἰμμορῶσιν ἀνέφωμ
lib. 6. ὄν' ἀνέφωμ, πῆ δ' αὖτε πῆ δ' αὖτε πῆ δ' αὖτε
lib. 12. Νῶ δ' ἰμμορῶσιν γοῦρ κῆρῶσιν ἔσπερος ἀνέφωμ
μοῖρα δ' ὄν' ἀνέφωμ περὶ φάσμασιν ἰμμορῶσιν ἀνέφωμ
Fata uocant, metasq; dati peruenit ad æui.

lib. 13. ἔσπερος δ' ὄν' ἀνέφωμ καὶ, ἀνέφωμ πῆ δ' αὖτε
Per patrios manes, & spes furgentis Iulii
Te precor, hanc animam serues natoq; patriq;
Est domus alta, tacent penitus defossa talenta
Cœlati argenti, sunt auri pondera facti
Infectisq; mihi, non hic uictoria Teucrum
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat, Aeneas contra cui talia reddit:
Argenti atq; auri memoras quæ multa talenta,
Natis parçæ tuis, belli commercia Turnus
Sustulit

Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.

- ^A Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam læua tenet, atq; reflexa
Cerulee orantis, capulo tenus abdedit enseni,

ζώγρη ἀπρίϑ' ἐπίσειδ' ἄβρα δὲζαα ἄπεινα
ποδαί δ' ἔν' ἀφρευῖ πατρὸς κήμιλκα κήϑ').
καλιός π, χρυσός π, π, λ, λ, μ, κ, τός π σόδηςϑ'.
τῶν κίρ τει χρισάατο πατρὸς ἀπύσι' ἴπεινα
ἐίκερ ἑμὲ ζωὸν πεπύδοι τ' ἐπὶ πύσῃ ἀχαιῶν.

Uia. 6.

Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
(Suadet enim uesana fames) si fortè fugacem
Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruum

- ^B Gaudet hians immanè, comasq; arrexit, & hæret
Visceribus super incumbens, lauit in improba teter
Ora cruor.

Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

ἦς π λῖωρ ἰχάρη μνγδλωπι σάμαα κήγρς
εὐρώρ ἑ ἰλαφ κρησφ, ἑ ἄγρσρ εἴγα
π ἰνῶρ.

Uia. 3.

Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma.

Διόντο φάμαδοι, διόντο ἢ πώχια φωτῖν'.

Uia. 13.

Δέξουσι.

- ^C Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus.
Iamq; adeo rutilum thoraca indutus, ahenis
Horrebat squamis, furasq; incluserat auro,
Tempora nudus adhuc, lateriq; accinxerat enseni,
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce,

κρημίδας μῆνι πρῶτα πῆνι κινέμωρ ἕδουκ
καλας, ἀεργουσίωρ ἐπισφουρίσ ἀραρῖνας.
Διὺ πρσρ ἄσ θώρκα πῆνι εἰδῖωρ ἰδωρ.
Ἄμφ δ' ἑρ ὤμοσρ βάλωτ ρίφϑ' ἀργυρόλκρ
κάλκισρ, ἄσ τὰρ ἑσῖτα σάκϑ' μέγα π εἰσασθῶρ π
ἐίλωτ, τῶ δ' ἀπῶνδῖα σίλας γίνετ' ἰύπκ μῆνας.

Uia. 19. et dibi

- ^D Purpureus ueluti cum flos succifus aratro,
Demisere caput, pluuia cum fortè grauantur.

κέκαρ δ' ὤσ, ἑτῖρωσ κέρη βάλωρ, ἑτ' ἑνὶ κήφ
καρπῶ βρῖδομῖνε, νοτῖσὶ π λαρῖσῶρ.

Uia. 8.

Quos locos ita transtulerit Vergilius, ut Homero uideatur superior. Caput .XII.

ET hæc quædam iudicio legentium relinquenda sunt, ut ipsi æstiment quid
debeat de utriusq; collatione sentire. Si tamen me cõsulas, non negabo,
nõnunq; Vergilium in transferendo densius excoluisse, ut in hoc loco:
Qualis apes ætate noua per florea rura

Exercent sub sole labor, cum gentis adultos
 Elicunt fetus, aut cum liquentia mella
 Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
 Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
 Ignaum fucos pecus à præsepibus arcent.
 Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.

Iliad. 8.2.

ἔν τ' ἔθνηα ἴσι μελισσάων ἀδ' ἰσάων
 κίτρης ἐκ γλαφυρῆς ἀνὶ νόσφ' ἕρχομεσάων
 βοτρύδιόφ' ἢ πίπτι' ἰπ' ἀνδραμ' ἱερτοῖσιν.
 Αἰ μάρ, τ' ἔνθα ἄλλης πεπτήα', οἰ δέ, π' ἔνθα

Vides descriptas apes à Vergilio opifices, ab Homero uagas? Alter discursum & solam uolatus uarietatem, alter exprimit natiuæ artis officium.

In his quoque uersibus Maro exitit locupletior interpretes,
 O socij (neq; enim ignari sumus antè malorum)
 O passi grauiora, dabit deus his quoq; finem.
 Vos & Scyllæam rabiem penitusq; fonanteis
 Accestis scopulos, uos & Cyclopea saxa
 Experti, reuocate animos, mæstumq; timorem
 Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
 Per uarios casus, & reliqua.

Odys. 11.

ὦ φίλοι, οἱ γάρ πω ἂν καπῶν ἀδ' αἰμοινῆς ἕψθῃ
 ὄν μοι δὴ τόθ' ἐμὲ ζῶντι κ' ἀκαρόν, ἔθ' ἂν κύνων
 εἴλη' ἦνι πω γλαφυρῶς κρεταρῶν ἐβίηθι.
 ἀλλὰ ἐγὼ ἔειπα ἕμ' ἄρετῆ' ἐσθλῆν νόστον
 ἐκατόγουν, καὶ πρὸς ἄλλ' ἢ μιν ἐσθλὸν ἔσω

Vlysses ad socios unam cōmemorauit ærumnam. Hic ad sperandam p̄sentis mali absolutionem, gemini casus hortatur euentu. Deinde ille obscurius dixit, hic aptius, Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Sed & hoc qd̄ noster ad iecit, solam fortioris est. Suos em̄ non uñ exemplo euadendi, sed & spe futuræ felicitatis animauit, p̄ hos labores nō solum sedes q̄etas, sed & regna pmittens.

Hos quoq; uersus inspicere libet:
 Ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
 Cū ferro accissam crebrisq; bipennibus instant
 Eruere agricolæ certatim, illa usq; mina tur,
 Et tremefacta comam concusso uertice nueat,
 Vulneribus donec paulatim euicta supremum
 Congemuit, traxitq; iugis auulsa ruinam.

Iliados. 4.

ὅ δ' ἦν κοίτην χαμαὶ πλοῦν αἰγῆσ' ὤρε
 ἢ ζάτ' ἦν ἡμιβῆ' ἔλεσ' ἀργάλοιο πεφύκῃ
 λυίε, ἀτάρ π' οἱ ὄροι ἐπ' ἀνοστάμ' πεφύσσι
 τῶν μὲν δ' ἀρματωπῶδες ἄνιρ ἀΐδων σιδήρεσ'
 ἢ ζῆτα μ', ὄφρα ἴπῳ κάμψῃ πρηνάλι δὶ φρεσ'
 ἢ μὲν τ' ἀρωμίον, κῆτη πταμένοσ' ὄχθαρο.

Magno cultu uester difficultatem abscindendæ arboreæ molis expressit, uerum

A uerum nullo negotio Homericæ arbor abscinditur.
 Haud segnis strato furgit Palinurus, & omnes
 Explorat uentos, atq; auribus aëra captat.
 Sidera cuncta notat, tacito labentia cœlo,
 Arcturum, Pleiadasq; hyadas, geminosq; triones,
 Armatumq; auro circumspicit Oriona.

ἄντ' ὅ, πειθαλίη ἰδιώντο τυχόντιος
 ἤμοις, οὐδ' αὖ οἱ ἕποντο ἰπὶ ἐλαφρότατον ἱππῆς,
 πλωάδας τ' ἰσορῶντι, καὶ ὅ, π' ἰδόντα βούτιω
 ἄρκετον, ἢ ἢ ἢ ἄμαξον ἐπίλαστρον καλίστρον
 ἢ τ' ἄντ' ὅ σφραγῆ καὶ τ' ἄρκετον ἰσορῶντι.

ὅτι δ' ἄμμορος ἐστὶ λουγγῶν ἰσορῶντι.

Odysf. 5.

B Gubernator q̄ explorat cœlum, crebrò reflectere ceruicem debet, captâdo
 de diuersis cœli regionibus securitatē sereni. Hoc mire & uelut coloribus Ma
 ro pinxit. Nam q̄a arcturus iuxta septentrionem est, taurus uero in q̄ sunt hya
 des & Oriō, in regione austrī sunt, crebrā ceruicis reflexionem in Palinuro si
 dera cōsulente descripsit. Arcturz, inquit, Ecce intuet partē septentrionis. Dein
 de Pleiadasq; hyadas, ecce ad austrum fleciti. Geminosq; triones, rursus ad se
 pentriones uertit aspectū. Armatūq; auro circumspicit Oriona. Iterz se ad au
 strum reflectit. Sed & uerbo circumspicit uarietatē sæpe fe uicissim cōuertentis
 ostendit. Homerus gubernatorē suū semel inducit intuentem Pleiadas, q̄ in au
 strali regione sunt, semel Booten & Arcton, q̄ sunt in septentrionali polo.

C Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor
 Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanæq; admorunt hubera tigres.

καλιός, οὐκ ἄρα σὴν πατήρ ἢ ἰπποῖτα πηλῶς
 οὐδ' ἄλλ' ἢ μίτρον, γλαυκὸν δ' ἔστι τὸν ἐλάστρον,
 πείρονα τ' ἰσορῶντι ἢ ἢ ἢ ἄμαξον ἐπίλαστρον.

Iliados. 6.

Plane Vergilius nō partitionē solam, sicut ille quē sequebat, sed educationē
 quoq; nutritionis tanq̄ belualē & asperam criminat: addit em̄ de suo, Hyrc
 naq; admorunt hubera tigres. qm̄ uidelicet in moribus inolefcendis magnam
 ferē partē nutriticis ingenii & natura lactis tenet, q̄ infusa tenero & mista parē
 tum semini adhuc recenti, ex hac gemina cōcretionē unam indolem cōfigurat.
 Hinc est q̄ prouidentia naturæ, similitudinē natorz atq; gignētium ex ipso

D quoq; nutritu p̄parans, fecit cum ipso partu alimonix copiā nasci. Nā post
 q̄ sanguis ille opifex in penetralibus suis om̄ne corpus effinxit atq; aluit, aduen
 tante iam partus tempore, idē ad corporis materni supna cōscendens, in natu
 ram lactis albescit, ut recens natis idē sit altor, q̄ fuerat fabricator. Quamobrē
 non frustra creditū est, sicut ualeat ad fingēdas corporis atq; animi similitudi
 nes uis & natura seminis, nō secus ad eādem rem lactis quoq; ingenia & pro
 prietas ualeat. Neq; in hoibus id solū, sed in pecudibus q̄q; animaduersum.
 Nam si ouīū lacte hœdi, aut capraz agni forsitan alant, constat fermē in his la
 nam duriorē, in illis capillū gigni teniorē. In arboribus etiā & frugibus ad
 indolem uel detrectandā uel augendā, maior p̄cruncz uis & potestas est aqua

Eiusmodi ferē
 Gellius lib. 12.
 cap. 10.

rum & terrarū quæ alunt, quæ ipsius quod iacitur seminis. Ac sæpe uideas lætā nitentemq; arborem, si in locum alterū trāsferatur, succo terræ deterioris elanguisse. Ad criminandos igitur mores defuit Homero, quod Vergilius adiecit. Non tam præcipites biijugo certamine campum Corripuere, ruuntq; effluis carcere currus, Nec sic immillis aurigæ undantia lora Concussere iugis, proniq; in uerbera pendent.

Iliados. 13.

Μάχη δ' αὖρ Ἰλαων καταμαδῶν, δὲ δὲ ἴπποι

ἰλάσ' ἀφριδῶν ἕματα πρῶτοντι κέλευθον

Graius pœta equorum tantum meminit flagro animante currentium, licet dici non possit elegantius, quàm quod adiecit ἰλάσ' ἀφριδῶν. quo expressit, quantum natura dare poterat impetum cursus. Verum Maro & currus de carcere ruentes, & campos corripiendo præcipites mira celeritate descripsit: & accepto breui femine de Homericō flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, & pronos in uerbera pendent, nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut esset illius certaminis plena descriptio.

Magno ueluti cum flamma sonore Virgea suggeritur costis undantis aheni, Exultantq; æstu latices, furit intus aquæ uis, Fumidus atq; alte spumis exhuberat amnis, Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras.

Iliados. 11.

ἦο δὲ λιβρόσ' ἕνδορ ἐπιγῶντων πύρι πλάσ',

κνώσ' μαλδ' ὀρμῶν ἀπαλατρεφίσ' σάλοιο

πάνθων ἀμβολάδων, ἐπὶ δὲ ἕνλα κάγκωνα κῆρη.

Græci yfus aheni continent mentionē multo igne ebullientis, & totum ipsum locum hæc uerba ornāt. Nam scaturigines ex omni parte emergentes, sic eleganter expressit. In latinis uersibus tota rei pōpa descripta est, sonus flammæ. Ex pro hoc quod ille dixerat, exultantes æstu latices, & amnē fumidū exhuberantem spumis, atq; intus furentē (unius enim uerbi nō reperiens similem dignitatem, compensauit quod deerat copiæ uarietate descriptionis) adiecit post omnia, Nec iam se capit unda. quo expressit, quod semper usu euenit suppositi nimietate caloris. Bñ ergo se habet pœtica tubæ cultus, omnia quæ in hac re eueniunt, comprehendens.

Portam quæ imperio ducis est commissa recludunt Freti armis, ultroq; inuitant mœnibus hostem. Ipsi intus dextra ac læua pro turribus astant, Armati ferro & cristis capita alta coruscis. Quales aeriæ liquentia flumina circum, Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum, Confurgunt geminæ quercus, intonsaq; cœlo Atollunt capita, & sublimi uertice nutant.

Iliados. 11.

κῆποι, ἐν δὲ πύλῳ δ' ἀνίρας ἑσθρα ἀγίστες,

ἵνα ἐπὶ δύμωσ λαπιθάωσ ἀίχμητάμω,

τόρ μῶν περὶ δὲ ἵνα κρεττόρσ πλοπιτίω,

τόρ δὲ λαπιθῆσ βροτολογῆσ ἱσθρα ἄρησ,

τὸ μῶν

A τὼ μὲν ἄρα προσέειπε πολέων ἐμὲ λάρ
 Ἰσακροῦς ἔτι τὸ δρυῖς, ἄριστον ἐμπαρήνοισι
 αἰτ' ἄν μοι μίμνησι καὶ ἴδωσι κίματα πᾶσι τε
 ἔπι πρὸς μεγάλασι θύσσιν ἄσπευον
 ὡς ἄρα τὼ, χυρῆσι τοιπιθόσης ἐδὲ βίαει.
 μίμνον ἐπὶ χόμονοι μέγαν ἄσπευ ἐδ' ἐφίβορτοι.

Græci milites Polipoetes & Leonteus stant pro portis, et immobiles Asiū ad uenientem hostem uelut fixæ arbores opperiantur. Hactenus est Græca descriptio., Verum Vergilianæ Bitiam & Pandarum portam ultro recludere facit, oblaturos hosti, quod per uota quærebat, ut compos castrorum fieret, per hoc futuros in hostium potestate. Et geminos heroas modo turres uocat, modo describit luce cristarum coruscōs. Nec arborum ut ille similitudinem prætermisit, sed huberius eam pulchriusq; descripsit. Nec hoc negauerim cultus à Marone prolatus:

Olli dura quies oculos & ferreus urget
 Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

ὦς δ' μὲν εὐνῆτι πρὸς ἄρ, κομίζετο χέλιον ὕπνου.

In quibus par utriusq; poetæ sit splendor. Caput .XII.

Iliad. II.

IN aliquibus par penè splendor amborum est, uti
 Spargit rapida ungula roes
 Sanguineos, mixtaq; cruor calcatur arena.

C

Et luce coruscus ahena.

Quærit pars semina flammæ.

Ἐπὶ κίματα πυρός.

Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro

Si quis ebur.

ὦς δ' ἔτι τις τ' ἠλίσσεται γὰρ φοίνικι μῆνη.

Iliad. 4.

Si tangere portus

Infandum caput ac terris adnare necesse est,

D Ex sic fata Iouis poscunt, hic terminus hæret,

At bello audacis populi uexatus & armis,

Finibus extorris, complexu auulsus Iuli,

Auxilium impleret, uideatq; indigna suorum

Funera, nec cum se sub leges pacis iniquæ

Tradiderit, regno aut optata luce fruatur,

Sed cadat ante diem, mediâq; inhumatus arena.

Δός μὲ ὁ θυσίαι πρὸς ἄρ, ἔδοξεν ὀϊκιστὶ κείνῳ

ἔτι δὲ λαίρπειο ἴδωσι τῶν ὀϊκιστῶν

ἀλλ' ἔτι δὲ μῶς δ' ἐπὶ κίματα τ' ἰδύσθαι, καὶ ἴδωσι

Odys. 9.

ET quia non est erubescendum Vergilio, si minorem se Homero uel ipse fateatur, dicam in quibus mihi uisus sit gracilior autor.

Tum caput orantis nequicquam & multa parantis Dicere, deturbat terræ, truncumq; reliquit.

Hi duo uersus de illo translati sunt:

ὦ κούρῃ δ' μὲν μὲν ἑλλε, γὰρ οὐ χερσὶ παχέσιν
ἀφάρμυθ' ἰλιώεσσι δ' ἀνελξα μίλασσι ἰλιώεσσι,
θασγύου αἰζας, ἀπὸ δ' ἄμφω κίρσι τίνοιτι.
οὐ γουαίεσ δ' ἔρα τῶ γε, κάθ' ἀνήσθη μύχθη.

Iliados. 10.

Vide nimiã celeritatẽ saluo p̄cedere, ad quã non potuit cõhatus Maronis ac cedere. In curuli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentiẽ, & alterum penẽ coniunctum sequendo qua luce signauit:

ἄνα δ' ἔπειτα Αἰ φερζιάσασσ π̄ δ̄ώνας ἕκφορ ἴπποσ

Iliados. 23.

τὰς ἢ μιν ζέφορ, δνομδ̄ ᾱσροισ ἴπποσ
τηρώσ, οὐδ' ἂν π̄θωρ ἄθω δ' ἕσρ ἄλλα μάλι γήσ,
αὐ γὰρ δ̄φορ ἔπεισο μίνοση ἰκπύσ,
πνοῖ δ' ἰμυλοσ μεταφροσ ἰσγί τ' ὤμοσ
ορίμτ. ἰπ̄ ἄντφ γὰρ καταθίτη π̄λιέθίη.

Humescunt spumis flatuq; sequentum.

Mirabilior est celeritas eõsequenti priorẽ cursu pedũ apud eundẽ uatem.

ἴχνη τὴν ἦσ π̄όθωσ π̄άσθ' ἑδ̄ηρ ἄμυχρδ̄ ἴσασ.

Iliados. 23.

Est autem huius uersus hic sensus: Si per solum puluereum fortẽ curratur, ubi pes fuerit de terra à corrente sublatus, uestigium sine dubio signatum uide tur, & tamẽ celerius cogitatione puluis qui ictu pedis fuerat excussus, uestigio superfunditur. Ait ergo diuinus poëta, ita proximum fuisse qui sequebatur, ut occuparet antecedentiẽ uestigium antequam puluis ei superfunderetur. At hic uidetur idem significare cupiens quod ait, Calcemq; terit iam calce Diore.

Vide & in hoc Homeri cultum,

ἦ κούρ' ἀκακπθίς π̄ώσθ' ὄπ̄θ'.

Iste ait: Ceruicem inflexam posuit.

Hos quoque uersus, si uidetur, comparemus.

ἄρματα δ' ἄθωσ μ̄μυ χερσὶ π̄λινκασσ π̄δ̄λυθόσθ̄
ἄθωσ δ' ἀίξασσ μετόρσ.

Iamq; humilis iamq; elati sublimẽ uidentur

D Aëra per tenerum ferri.

πασάσρ δ' ἔπ̄θ' ἔγα κάθ' ἴχθ' ἰδ̄ μ̄λπασσ.
Gradiensq; deas supereminet omnes.

Odys. 6.

ἕσασσ τῶ μ̄σ μ̄σσασ ὄλυμπια δ̄ώματ' ἴχσασσ.

Iliados. 2.

ἔμ̄θσ γὰρ θ̄ασ ἰσ, π̄άσθ' ἰσ π̄σασσ π̄άσασσ.

Et meministis enim diuæ, & meminore potestis.

ἄντφ ὄ θυμ̄σ ἄϊδ̄ κούρ' ἔρυσσ, ὡσ ὄπ̄ τῶσθ'.

Locus restitutus ex. 19. Iliad.

ἔρυσσ ἰλκόμενθ' ἰλιώνοσρ ἄμφ' ἄσασσ.

κ̄δ̄ασσ ἰλκόντσρ, γάντθ' ἰσ π̄σασσ ἑνόσθ' ἄσασσ.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit.

Qualis mu

Qualis mugitus, fugit cum faucibus aram
Taurus, & incertam excussit ceruice securim.

Inspecto hic utriusque filo, quantam distantiam deprehendes: Sed nec hoc minus eleganter, quod de tauro ad sacrificium tracto loquens, meminit & Apollinis & Neptuni. His autem duobus, præcipue rem diuinam fieri tauro testis est ipse Vergilius:

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Iliados. 1. ἠὺ πωρ ἄϊθιλον ἐπιφλέγει ἄσπετον ἦλον
δύρου φῶ κορυφῆς, ἕκαστον δὲ π φαίνῃ ἀνὰ.
ἦσ δ' ὅπ' ἡμίμαρξοι πεταμοὶ κατ' ὄρεσσι ζῆστας

Iliados. 4. εἰς μισγυρίων συμβάλλεται ὄβριμον ἦδ' ὄρος
κρυπτόν ἐκ μεγάλων κοίτης ἴσπεδα χερσῶν
τῶν δὲ π πολλοὶ δ' ὄπ' ὄρεσιν ἔλκεν πικρὰ.

In fegetem ueluti cum flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit fata læta boumque labores.
Præcipitesque trahit sylvas, stupet incensus alto
Accipiens sonitum saxi de uertice pastor.

Et duas parabolas temerauit, ut unam faceret, trahens hinc ignem, inde torrentem, & dignitatem neutrius impleuit.

Iliados. 9. εἰς δ' ἄν' μοι δῖο πότρου ὄρεσσι τῶν ἰχθυόεντα,
βορῆς καὶ ζέφυρος, τὸ π δὲ κενεῖσσι ἄσπερον
ἔλκεσσι δ' ἕμασπῆς, ἄμυδης δὲ π κῆμα κελαινῆς
κορυθύνῃ, πῶ δ' ὄρ ἢ πῶν ἔλλα φῶν ἰχθυῶν.

Aduersi rupto ceu quondam turbine uenti
Confligunt, zephyrusque notusque & lætus cois
Eurus equis, stridunt sylvae, sauique tridenti
Spumeus atque imo Nereus ciet æquora fundo.

Demet huic uitium, quod superius incurrit, de duabus Græcis parabolis unum dilucidius construendo.

Iliados. 1. τοῖσιν δ' ἡμίβροτον ὄρεσιν ἢ ἐκαστῶν ἀπὸ πλοῦν
Prosequitur surgens à puppi uentus eunteis.

Quod noster dixit ἡμύροτον, uelster ait: Surgens à puppi, fatis decorè. Sed extollunt epitheta, quæ tot & sic apta uento noster impoluit.

Odysse. 9. πῶν ἢ δὲ ὠ μάρμας ὡς π σπινθάρων πρὶ γαίῃ
κοπῆ, ἐκ δ' ἰγλῖ φασθ' ἡμαδῆς ζῆ, δὴν δ' ἡ γαῖαν.
τοῖσιν ἢ διαμυλῶσι ταμῶν ἀπλοῦστο δόρυπον.
ἦδ' ἴδ' ἢ ὡς π λίαν ὄρεσιν ἴσπερον, οὐδ' ἀπὸ λῆπον
ἐγκατὰ π, σάρεκας π, καὶ ὄρεα μυλόντα.

Visceribus miserorum & sanguine uelcitur atro.
Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum.

Narrationē facti nudam & breuem Maro posuit. Cōtrà, Homerus ἡμίβροτον miscuit, &

miscuit, & dolore narrandi inuidiam crudelitatis æquauit.

A τὸ δ' ἐνὶ θεμελίῳ ἀλωῖται πρὸς οὐρανὸν
 ἐπίσθρα, καὶ δὴ φάσκει περιστάσει μνηστῆρα,
 καὶ δ' ἵππερ' αἰὼ ποσειδά, μεταθεσῖα δ' ἰφριδίω,
 ἄτορ τ' ἄσπιδορ, πλὴ κληῖτόν τ' ἐπιόλιω,
 οὐδ' ἀναιδέες θρῆνα γυῖορ' ἄρρα,
 ἠδ' ἰπλοὶ καλῶς μετὰ γὰ κλυτὸν ὄριοντα,
 ἠπείροισι γὰρ πόρῃ ἠδ' ἔνθα παρῆκεσσι
 ἔπυται, ἀτὰρ μήκροισι γυῖορ' ἐνὶ ὄρειοι.
 ὀρίεα ἠδ' ἀδανάτωρ ἀπὸ γῆρας ἔνδ' ὀλύμπου
 πολυπίδα σίστηρ πλοαίηται πλείμοιο.

Olyf. II.

B πῆλιγορ' ἠεὶ σφιδάρ. ἦ σφραγὸς ἀμωτὸς ἦε.
 Hinc & Aloídas geminos immania uidi
 Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
 Aggressi, superisq; Iouem detrudere regnis.

Homerus magnitudinem corporum alte lateq; dimensus est, & uerborum ambitu membra depinxit. Vester ait, immania corpora, nihilq; ulterius adiecit, mensurarum noia non ausus attingere. Ille de construendis montibus conatum insanæ molitionis expressit: hic aggressos rescindere, dixisse contentus est cœlum. Postremò, locum loco si compares, pudendam inuenies differentiam.

ἦς δ' ὅτ' ἐν ἀργαλίῳ πλοαίηται κῆμα θαλάσσης

Iliad. 4.

C ὄρνυτ' ἰπικωντόρ' ἰφριδίω ἐπικλυῖται,
 πόντορ' μὲν τὰ πρῶτα κορύωνται, ἀτὰρ ἰπῆτα
 χίρσση ἐργονίμων, μεγάλη θρῆμη, ἀμφὶ δὲ τ' ἄρρα
 κυρτὸν ἰόν, κορυφῶν, ἀπὸ πῆλα δ' ἀλόος ὄχρω.
 Fluctus uti primo cœpit cum albescere ponto,
 Paulatim sese tollit mare, & altius undas
 Erigit, inde imo confurgit ad æthera fundo.

Ille cum marino motu & litoricos fluctus ab initio describit, hoc iste præteruolat. Deinde quod ait ille,

πόντορ' μὲν τὰ πρῶτ' ἀ κορύωνται,
 Maro ad hoc uertit, Paulatim sese tollit mare.

D Ille fluctus incremento suo ait sublimè curuatos litoribus illidi, & aspergi nem collectæ fordis expuere, quod nulla expressius pictura signaret. Vester mare à fundo ad æthera usq; perducit. Dixerat, idq; ratum Stygij per flumina fratris, Per pice torrentis atracq; uoagine ripas Annuit, & totum nutu tremescit olympum.

ἦ, ἠδ' ἠεὶ ἀδανάτωρ ἐπὶ ὄρνυται νῆος κορύωνται.
 Ἀμωτὸς δὲ ἄρα χαίτη ἰπῆρ' ὄντων ἰπικτόρ'
 κρῆσις ἀπὸ ἀδανάτωρ, μέγας δ' ἰνέλιθον ὄλυμπου.

Iliad. 1.

Phidias cum Iouem Olympiū fingeret, interrogatus de quo exemplo diuinam imitaretur effigiem, respondit archetypum Iouis in his se tribus Homeri uersibus

uerſibus inueniſſe. Nam de ſupcilijs & crinibus totū ſe Iouis uultū collegiſſe. Qd̄ utrunq; uideatis à Vergilio p̄termiſſum. Sane concuſſū olympū nutus maieſtate nō tacuit. luſiurandū uero ex alio Homeri loco ſumpſit, ut translationis ſterilitas hac adiectione cōpenſaret: Ora puer prima ſignās intōſa iuuet̄a. Prætermiſſa gratia incipiētis pubertatis, minus gratā fecit latinam deſcriptionem.

Hic. 11.

ἄε δ' ὄτω ἴπ κ κἀνοῖα κηδὶ ἀνδρῶν ἀγέθησι
καπρὶ θ' ἢ λίω σφίφει δὴνι βλαμῶνται,
ἔδλι τὸ πυργῶν σφίφει ἀπὸς ἀρτῶνται,
αἰτίοι ἴσασ' κηδὶ ἀκουτῆρας θαμῶς
Αἰχμῶς ἐκ χηρῶν, τῶ δ' οὔτε κηδὶ ἀλλομω κῆς
ταρῶ, οὔδ' ἰ φοβῶν, ἀγῶνι δ' ἰ μρ κητα
ταρῶ κη σφίφει ἰ χῆς ἀπὸς πρῆτιζω
ὄπτα ἰδῶν, τῆ τ' ἰ κησι εἰχῆς ἀνδρῶν.

Ut fera quæ dens uenantum septa corona,
Contra tela furit, ſeſeç; haud neſcīa morti
Iniicit, & ſaltu ſupra uenabula fertur.

Vidētis in anguſtum latinam parabolam ſic eſſe cōtractam, ut nihil poſſit eſſe iciniuſ: Græcam contrā, & uerborum & rerum copia pōpam ueræ uenationis impleſſe: In tanta ergo differentia penè erubescendū eſt comparare.

Hic. 13.

ἠελλῶνται δ' ἰπρὶ σάκκῃ σῶνι προδελῶμω
λαπῆ δ' ἰπρὶ ἀπῶν ἰπρὶ κῶν κῶν ἀπῶν δ' ἀπῶν.
Haud aliter Troianæ acies, aciesç; Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſuſç; uiro uir.

Quanta ſit differentia utriuſç; loci, lectori æſtimandum relinquo.

Hic. 12.

ἔρως γὰρ σὺν ἰπρὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν,
αἰνῶς ἰπρὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν
οἰνῶντα δ' ἰπρὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν
κῶν κηδὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν
ἰπρὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν
ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν
ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν κηδὶ ἀπῶν.

Vic; uolans alte raptum cum ſulua draconem
Fert aquila, implicuitç; pedes, atç; unguibus hæſit.
Saucius at ſerpens ſinuofa uolumina uerſat,
Arreçtisç; horret ſquamis, & ſibilat ore,
Arduus inſurgens, illa haud minus urget adunco
Luçtantem ſolū, ſimul æthera uerberat alis.

Vergiliuſ ſolā aglæ prædā referat, nec Homericæ aglæ omen aduertit, q̄ & ſiniftra ueniēs uincentiū prohibebat acceſſum: & accepto à captiuo ſerpente morſu, p̄dam dolore deiecit: factōç; tripudio ſoliſtimo, cum clamore dolorē teſtante p̄teruolat. quibus omnibus uictoriæ p̄uaricatio ſignificabat. His p̄termiſiſis q̄ animam parabolæ dabant, uelut exanime in latinis uerſibus corpus remanſit. Parua metu primo, mox ſefeattollit in auras,

Ingedi-

A Ingrediturq; Inlūm, & caput inter nubila condit.

ἢ τ' ὀλίγα μὲν πρῶτα κορυώνη, ἀντ' ἀπέθηκα.

οὐρανὸν ἐκείνη κάρη, καὶ ἐπὶ χροσὶ εὐσθε,

Homerus ἔρη, hoc est contentionem à paruo dixit incipere, & postea in incrementum cœlum usq; subcrescere. Hoc idē Maro de fama dixit, sed incongrue. Neq; enim æqua sunt argumenta cōtentionis & famæ: Quia contentio, etsi usque ad mutuas uastationes ac bella processerit, adhuc conientio est, & manet ipsa quæ creuit. Fama uero cum in immensum prodit, fama esse iam definit, & fit notio rei iam cognitæ. Quis enim iam famam uocet, cum res aliqua à terra in cœlum nota sit? Deinde nec ipsam hyperbolē potuit æquare. Ille cœlum dixit, hic auras & nubila. Hæc autem ratio fuit non æquandi omnia quæ ab auctore trāscriptæ, q̄ in omni operis sui parte alicuius Homerici loci imitationem uolebat inserere, nec tamen humanis uiribus illam diuinitatem ubiq; æquare, ut in illo loco, quem uolo omnium nostrum iudicio in commune pensari: Minerva Diomedī suo pugnanti duntaxat flammaram addidit ardorem, & inter hostium cædes fulgor capicis uel armorum pro milite minatur.

Δαίη δ' ἐν ἐκ κορυθὸς πη καὶ ἀπὸ δ' ἀκμάσθη πῶρ.

Ἄσθ' ὁ παρὰ τὸ εἰναλίγιον, ὅς πη μάλα

ἄσθησθ' ἀμφοτέρω λαλῶμεθα ὡς ἠεὶ οὐδὲ.

τοῖον ἢ πῶρ δ' αἰμῶν πρῶτος πη καὶ ὡς ἄμωρ.

Hoc miratus supra modum Vergilius, immodice est usus. Modo enim ita de Turno ait:

lied. 4.

C Tremunt sub uertice cristæ

Sanguinæ, clypeoq; micantia fulmina mittunt.

Modo idem ponit de Aenea:

Ardet apex capiti, cristisq; ac uertice flamma

Funditur, & uastos umbo uomit æreus ignes.

Quod quàm importune positum sit, hinc apparet, quod necdum pugnabat Aeneas, sed tantum in nauī ueniens, apparebat. Alio loco,

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram

Sustinet, Aetneos esthianem faucibus ignes.

Quid quod Aeneas recēns allatis armis à Vulcano, & in terra positus, miratur terribilem cristis galeā flāmasq; uomentem? Vultis aliā fruendi auuditatem uidere loci huius? cuius supra meminimus, fulgore correptus,

D

Seruo uoluit loquēti Ioui assignare parem reuerentiā. Nā cum & in primo uolumine, & in quarto, & in nono loquat quædā Iupiter sine tumultu, deniq; post Iunonis & Veneris iurgiiū, insit, eo dicente: Deūm domus alta silescit, Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther. Tū zephyri posuere, premit placida æq̄ra pontus. Tantq; non idē sit, q̄ locutus sit paulo antè sine ullo mūdi totius obsequo. Similis opportunitas est in ciuidē Iouis lāce, quā ex illo loco sumpsit,

καὶ τὸν δὲ γέροντα πατὴρ ἐτίθει τάλαντα.

ἐρξὶν δ' ἴδ' ἴδ' οὐκ ἔστι τανύλεγιον δασάριον,

τὰς μὲν ἀρχὸν ἄλλοι, τὰ δ' ἕκαστος ἰποδάμοσι

ἕλες ῥ

lied. 12.

ἵλας δὲ μέλας λαβούρ. ἔπειτα δ' ἔπαυσε αἰσιμονίμας.

ἄριστο δ' ἴσ' αἰσωνότιμας δ' ἰ φοῖβ' ἀπόδιμας.

Nam cum iam de Turno prædixisset luno,
Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis,
Parcarumq; dies & lux inimica propinquat,

Manifestumq; esset, Turnum utiq; periturum, serò tamen
Iuppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diuersa duorum.

Sed hæc & alia ignoscenda Vergilio, qui studij circa Homerum nimietate
excedit modum. Et re uera non poterat nõ in aliquibus minor uideri, qui per
omnem poësim suam hoc uno est præcipue usus archetypo. Acriter em̄ in Ho-
merum oculos intēdit, ut amularetur eius non modo magnitudinem, sed simp-
licitatem & præsentiam orationis, & tacitam maiestatem. Hinc diuersarq; in-
ter heroas suos personarum uaria magnificatio, hinc deorum interpositio, hinc
autoritas fabuloforum, hinc affectuum naturalium expressio, hinc monumen-
torum persecutio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrētis orationis soni-
rus, hinc rerum singularum cum splendore fastigium.

*Imantum Vergilio dulcem fuisse imitationem Homeri, ut uitia quoq; nonnulla amulari uolue-
rit. Tum quanto opere illius sit imitatus epitheta, ceteraq; quæ gratiorem reddunt orationem.*

Caput

.XIII.

A Deo autē Vergilio Homeri dulcis imitatio est, ut & in uersibus uitia,
quæ à nonnullis imperite reprehendunt, imitatus sit, eos dico q̄s Græ-
ci uocant † Quos hic quoq; Homericū
stylum approbans non refugit, ut sunt apud ipsum acephali, Arictat in portas,
Parietibus textū cæcis iter, & similia. Vt etiā, qui in medio uersu breues sylla-
bas pro iōgis habent. Et duros obijce postes, Cōsiliū ipse pater & magna in
cepta Latinus. Syllabæ longiores sunt: Quin protinus om̄ia, Vulcano deco-
quit humorē. Et, Spumas milcēt argēti uiuaq; sulphura. Et, Arbutus horrida.

Sunt apud Homerū uersus uullii, ac rasis similes, & nihil differentes ab
usu loquendi. Hos quoq; tanq̄ heroicē incomptos adamauit:

Omnia uincit amor, & nos cedamus amori.

Nudus in ignota Palinūre iacebis harena.

Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit, ut

Pan etiā Arcadia mecum si iudice certet,

Pan etiā Arcadia dicat se iudice uictum.

Homerica quoq; epitheta quātum sit admiratus, imitando confessus est, &
mille talium uocabulorum, quibus uelut sideribus micat diuini carminis uari-
ata maiestas. Ad hæc à uestro responderet, Malefuada fames, Auricomos ra-
mos, Centumgeminus Briareus. Adde & Fumigerā noctem: & quicquid in
singulis penè uersibus diligens lector agnoscit. Sæpe Homerus inter narrā-
dum uelut ad aliquem dirigit orationem. Nec hoc Vergilius omisit. Migrātes
cernas, totaq; ex urbe ruentes, Totūq; instructo Marte uideres Feruere Leu-
catem. Et, Pelago credas innare reuillas Cycladas, Et studio incassum uideas
gestire lauādi. Itē diuinus ille uates, res uel paulo uel multo antē trāfactas,

opportune

opportune ad narrationis suae seriem reuocat, ut & historicū stylum uitet, nō per ordinē dirigēda q̄ gesta sunt, nec tñ præteritorū nobis notionē subtrahat. Theben Asiæ ciuitatē, aliasq̄ plurimas Achilles anteq̄ irascere euerterat. Sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordiū. Ne igit̄ ignoraremus q̄ prius gesta sunt, sit eorū tēpestiua narratio. Item, ne ignoraremus q̄ duce classis Græcorū ignotum sibi Troiæ littus inuenirit, cum de Calchante quæreretur, ait:

ἤδη τῆσδε ἰσθμῶν ἀρχαίῳ Ἰλιόισσιν
ἦν δῖα μαντοσύνη, τῶνδ' οἱ πόρτι φοῖβος ἀποδάσσει.

Uidos. 1.

Et ipse Calchas narrat omen, quod Græcis nauigantibus de serpēte passerum populatore contigerit. Ex quo denūciatum est, exercitum annos decem in hostico futurū. Alio loco senex idem, ut referendis fabulis amica & loquax ætas, res refert uetustas.

Β Μίμναια τόδ' Ἰσθμῶν πάλαι, οὐδὲ νῦν
εἶς ἦν, ἐν δ' ἑμὲ βίβω πάροςσι θελοῖσι.
Κεφῆτες τ' ἑμάχοντο, καὶ ἀπώλοιο μνηστῆρας
Ἀμφὶ πόλιν καλυδῶνα καὶ ἀθύλως ἐδούροιο.
Ἄπυλοι μὲν ἀμυρόμοιοι καλυδῶνα Ἰρανῆς,
κεφῆτες δ' ἀπατραδέϊοι μεμαδῶνος ἕρπιοι.
καὶ γὰρ πῶσι κενὸν χροσδῆροιο ἕρπιοι ὤρσοιο
κωσμίνοιο, οἱ δ' οὐδὲ δαλύσοιο γυνοῦ ἀλωῆς
οὐκ ἔστι, ἀλλὰ δ' οἱ δαλύσοιο ἑκατόμβας.
οἷον δ' οὐκ ἔστι Διὸς κέρη μεγάλοιο,

*Locus restitit
ms ex illa. 19.*

Et sequentia. Vergilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus est. Nam me mini Hesionæ uidentem regna fororis Laomedontiaden Priamum. Et, Atque equidem Teuclum memini Sidona uenire. Et, Qualis eram cum primam aciem Præneste sub ipsa Straui. Et de furto uel pœna Caci tota narratio. Nec uetustissima tacuit, quin & ipsa notitiæ n̄æ autoris sui imitator ingereret, Nantque ferunt luctu Cygnum Phaëthonis amati, & similia.

Quæ diuersitas catalogorum sit apud Vergilium & Homerum. Caput .XV.

Vbi uero enumerātur auxilia, quem Græci catalogum uocāt, eundem autorem suum conatus imitari, in nōnullis paululum à grauitate Homericæ deuiauit. Primum, q̄ Homerus prætermisiss Athenis, ac Lacedæmonijs, uel ipsi Mycenis, unde erat rector exercitus, Boeotiā in catalogi sui capite locauit, non ob loci aliquam dignitatē, sed notissimum promontorium ad exordiū sibi enumerationis elegit. Vnde progrediēs modo mediterranea, modo maritima iuncta describit. Inde rursus ad utrunq̄ situm coherenti uo locorū disciplina describens, uel ut ageritis addit. Nec ullo saltu coherētiam regionum in libro suo hiare permittit, sed † hoc hiandi more procedens, redit unde digressus est, & ita finitur quicquid enumerario eius amplectitur. Contrā, Vergilius nullum in commemorandis regionibus ordinem seruat, sed locorū seriem saltibus facerat. Adducit primū Clusio & Cosis Mafsicum. Albas hūc sequitur, manu Populoniæ Iluæq̄ comitatus. Post hos Asiam miserē Pisæ. Quæ in t̄s longinqua sint Hetruriæ parte, notius est t̄s ut an

o notan

notandum sit. Inde mox redit Cærete, & Pyrgos, & Grauiscas, loca urbi proxima, quibus ducem Asturem dedit. Hinc rapit illum Cygnus Liguriam, Oceanus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorum Turni, si uelis situm locorum mente percurrere, inuenies illum continentiam regionum secutum.

Deinde Homerus omnes quos in catalogo enumerat, etiam pugnantes uel prospera uel sinistra sorte commemorat. Et cum uult dicere occisos quos catalogo non inferuit, non hominis sed multitudinis nomen inducit. Et quies multam necem significare uult, messem hominum factam dicit: nulli certum nomē faciliē extra catalogum, uel addens in acie, uel detrahens. Sed Maro noster anxietatem huius obseruationis omisit. Nam & in catalogo nominatos præterit in bello, & alios nominat antè nō dictos. Sub Massico duce mille manus iu uenū uenisse dixit, qui moenia Clusi quicq; Cosas liquere. Deinde Turnus nauis fugit, qua rex Clusinis aduectus Ofinius oris, quem Ofinium nunquam antè nominauit. Et nunc ineptum est, regem sub Massico militare. Præterea nec Massicus, nec Ofinius in bello penitus apparent. Sed & illi quos dicit, fortēq; Gyam, fortēq; Serestum, pulcher quoq; Equicolus, & Mauortius Hamon, & fortissimus Vmbro, & Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello, nullū locum inter pugnantium agmina, uel gloriosa uel turpi commemoratione meruerunt. Astur, itemq; Cupauo, & Cygnus insignis Cygni Phaëtonisq; fabulis, nullam pugnae operam præstant: cum Alelus & Sacraor ignotissimi pugnent, & Atinas antè non dictus. Deinde in his quos nominat, sit sæpe apud ipsum incauta confusio. In nono Corinæum sternit Asilas. Deinde, in duodecimo Ebum Corinæus interficit. Obuius ambustum torrē Corinæus ab ara Coripit, et ueniēti Ebuso plagamq; ferenti Occupat os. Sic & Numam quem Nifus occidit, postea Aeneas persequitur, Fortemq; Numam. Camertem in decimo Aeneas sternit. At in duodecimo Iuturna formam assumulata Camerti. Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Iasides, & Iapix Iasides, quæro an fratres sint. Hyrtacides est, Hippocoon, & rursus Hyrtacides Corinæum sternit Asilas. Sed potuerunt duo unum nomē habuisse. Vbi est illa in his casibus Homeri cautio: apud quem cum duo Aiaces sint, modo dicit *λακέρῳ δ' ἡ γυμνόθεν διλίθῳ τὰ χεῖρ' αἶας*, modo *μείωρ, οὐδ' ἴσους γα*

Iliados. 2.
Iliados. 2.

Resistens lo.
cu ex 13. Iliad.

αἶας δ' ὀνήϊα πέμπτω διλίθῳ τὰ χεῖρ' ἴσους
ἴσα τ' ἂν αἶωντ' ἑπλάματις, οὐδ' ἴβραόγ.

Nec definit, quos iungit nomine, insignibus separare, ne cogatur lector suspensiones de uarietate appellationis agitare.

Deinde, in catalogo suo curauit Vergilius uitare fastidiū, quod Homerus alia ratione non cauit, eadem figura sæpe repetita. Hic autē uariat, uelut dedecus, aut crimen uitans repetitionem. Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris, Filius huic iuxta Lausus. Post hos insignem fama per gramina currum. Tum gemini fratres. Nec Prænestinæ fundator. At Mefapus equūm dominator. Ecce Sabinorum prisco de sanguine. Hinc Agamemnonius. Et te montis. Quin & Marrubia uenit de gente sacerdos. Ibat & Hippolyti proles. Has copias fortasse putat aliqui diuinæ illi simplicitati præferendas. Sed nescio quo modo

modo Homerum repetitio illa unice decet, & est genio antiqui poetæ digna, enumeracioniꝫ conueniens, q̄ in loco mera nomina relaturus non incurrauit se, neq̄ minute torfit, deducendo stylum per singulorum uarietates: sed stat in consuetudine percensentium, tanquam per aciem dispositos enumerās. Quod non alijs quàm numerorum fit uocabulis. Et tamen egregie ubi oportet de nominibus ducum uariat. Illam uero enumeracionis congestionem apud Homerum Maro admiratus, ita expressit, ut penè eū dixerim elegantius transfuisse.

τῶν ἰλιθίμων χθοναμαλώτατον Ἰνδα μάλινα

σταρεῖς γήγιοντά μᾶχῃ, ἀντοῖ τε ἠδ' Ἰπιοί.

Ἰνδα ἢ θωαποῖ, ἠδ' ἰάοντες ἰλιθίμωντες,

λαοί τε ἠδ' ἰπιοί, ἠδ' ἰπιοί τε ἠδ' ἰπιοί,

καὶ τῶν ἰπιοῦντα πᾶσι χροῖ, οὐδ' ἰπιοῦντα

ἰπιοῦντα ἀπὸ σφαιρῶν φλογοῖ ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ μὲν ἀπὸ σφαιρῶν φλογοῖ ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα,

ἠδ' ἰπιοῦντα πᾶσι χροῖ, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

οἱ δ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

Locus illustratus ex. 13. lib. 4.

Et similia. Ad quod exemplum illa Vergiliana sunt:

Agmina densantur campis, Argiuæq̄ pubes

Arunceæq̄ manus, Rutuli, ueteresq̄ Sicani,

Et Sarranæ acies, & picti scuta Labici.

Qui saltus Tyberine tuos sacrumq̄ Numici

Littus arant, Rutulosq̄ exercent uomere colles,

Circæumq̄ iugum, quis Iuppiter Anxuris aruis

Præfidet. & cætera.

Qui e in utriusq̄ catalogis similitudo, q̄ crebra e apud utrumq̄ sententiæ. Tum in quibus sine casu sine sponte ab Homero Vergilius desciscat, & in quibus imitationem ipsam distinet.

Caput

.XVI.

VTerq̄ in catalogo suo post difficilium rerum uel nominum narrationem, inserit fabulam uersibus amcenioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomina, facit locum fabulis, quæ horrorem fatietatis excludant.

οἱ δ' πύλον τ' ἐνὶ μόνον, ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

ἠδ' ἐνὶ μόνον ἰπιοῦντα, οὐδ' ἰπιοῦντα ἰπιοῦντα.

Locus elucida- tus ex. 2. lib. 4.

o ij Et reliqua,

Et reliqua, quibus protraxit iucunditatem. Vergilius in hoc secutus autem, B
 in prior catalogo, modo de Auentino, modo de Hippolyto fabulatur: in se-
 cundo, Cygnus ei fabula est. Et sic amœnitas intertexta fastidio narrationū nec
 detur. In omnibus uero Georgicorum libris, hoc idem summa cum elegantia se-
 cit. Nam post præcepta, quæ natura res dura est, ut legentis animum uel audi-
 tum nouaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione con-
 clusit, primùm de lignis tempestatum, de laudatione rusticæ uitæ secundum, et
 tertius desinit in pestilentiam pecorum. quarti finis est de Orpheo & Arifco
 non otiosa narratio. Ita in omni ope Maronis, Homerica lucet imitatio.

Homerus omnē poësim suam ita sententijs fasit, ut singula eius ἀφ' ἑξῆς
 uice prouerbiorum in omnium ore fungantur. ut,

Odysse. 1. F
 Odysse. 2. F
 Odysse. 3.

δὲ γὰρ πῶς τις ἐμὲ γὰρ ἀντὶς ἀείρω

παῖρας γὰρ τοὶ πᾶσις ἄμωσι πατρὶ πύλοισι

ὁ δὲ γὰρ τ' αἰεὶ δῖος ἔστι πῶς ἰούθ' αἰὲρ λόγῳ.

Et alia innumerabilia, quæ sententialiter proferuntur. Nec hæc apud Ver-
 giliū frustra desideraueris: Non omnia possumus omnes, Omnia uincit amor, La-
 bor omnia uincit improbus, Vscipado ne mori miseræ est: Stat sua cuiq; dies,
 Dolus an uirtus quis in hoste requirat: Et qd quæq; ferat regio, quid quæq;
 reculet, Auri sacra fames. Et ne obtundā nota referendo, mille sententiæ tali-
 um, aut in ore sunt singulorū, aut obuicæ intēctiōni legentis occurrunt.

Labor ois uin-
 cit improbus.

In nonnullis ab Homerica secta haud scio casū ne an sponte deficiit. Fortu-
 nam Homerus nec scire maluit, & soli decreto, quam μῦθος uocant, omnia regen-
 da committit, adeo ut hoc uocabulum μῦθος in nulla parte Homericæ uoluminis
 nominetur. Contrā, Vergilius non solum nouit & meminit, sed omnipotentiam G
 quoq; eidem tribuit: quā & philosophi q; eam nominant, nihil sua ui posse, sed
 decreti, siue prouidentia ministram esse uoluerunt.

Et in fabulis seu in historijs nonnunquam idem facit. Aegeon apud Home-
 rum auxilio est loui. Hunc contra louem armant uersus Maronis. Eumedes
 Dolonis proles bello præclara, animo manibusq; parentem refert: cum apud
 Homerum Dolo imbellis sit. Nullam commemorationem de iudicio Paridis
 Homerus admittit. Idem uates Ganymedem, non ut lunonis pellicem à lo-
 ue raptum, sed louialium poculorum ministrum, in cœlum à dijs ascitum fert,
 uelut decorum: Vergilius tantam deam, quod cuius de honestis forminae de-
 forme est, uelut specie uictam Paride iudicāte doluisse, & propter catamiti pel-
 licatum totam gentem eius uexasse commemorat. H

Interdum sic autorem suum dissimulante imitatur, ut loci inde descripti so-
 lam dispositionem mutet, & faciat uelut aliud uideri. Homerus ingenti spiritu
 ex perturbatione terræ ipsum Ditem patrem territum profilire, & exclamare
 quodammodo facit.

Locus reserua. Διτὸρ δ' ἰβρόπιλα πατὴρ ἀνδρῶν τε δῖος τε

tus ex lib. 10 τ' ἰδὸρ. ἀντὶς ἰουθ' ἀσφάλας ἰτινῆς

γαῖαν ἀπ' ἰουθ' ἰουθ' ἀσφάλας ἰτινῆς

πάσης δ' ἐσπῆσαν πόλις πρῶτον δ' ἰουθ' ἰουθ'.

ἰουθ' κορυφαί, γῶν τε πόλις ἰουθ' ἰουθ' ἀσφάλας.

ἰουθ' ἰουθ'

Εὐδὸς δὲ ἐπιφθόνος, καὶ φέρων ἀνδραγαθῶν.

A Διὸς δὲ ἐκ θυοῦ δόλο, ἔχθρ' ἔχει μὴ ἐπὶ θυῷ
 Γαῖαν ἀναρξέειν ποτ' ἴδωμ' ἐνοσίχθωνας.
 Οὐκ οἶα δὲ δυνάμει ἔχθρ' ἐδιδάξατο φωνάει,
 Σμυθδαλί' ἠγρώεσσα, τὰ π' ἐργάσατο Διότιθρ.
 Τῶσ' ἔρα κτ' ἔπειθ' ἔειπε Διὸς ἀνδραγαθῶν.

Hoc Maro non narrationis, sed parabolæ loco posuit, ut aliud esse uideretur, Non secus ac si qua penitus ui terra dehiscens, Infernas referet sedes, & re- gna recludat Pallida, dijs inuisa, superq; immane barathrum Cernatur, trepi- dentq; immisso lumine manes. Hoc quoq; dissimulando surripuit. Nam cum ille dixisset deos sine labore uiuere, Διὸς ἔρα ἠγρώεσσα, hoc idem dixit occultif- sime, Dijs Iouis in tectis casum miserantur inanem Amborum, & tantos mor- talibus esse labores. quibus ipsi scilicet carent.

Non satis apte Vergilium fecisse initium belli inter Troianos & Latinos. Inde, quæ ex Apollo- nio & Pindaro traduxerit. Quamq; Græcorum cum uocabulis tum inflexione etiã sit delectatus.
 Caput .XVII.

Q Vid Vergilio contulerit Homerus, hinc maxime liquet, quod ubi re- rum necessitas exegit à Marone dispositionem inchoandi belli, quam non habuit Homerus, quippe q Achillis iram exordium sibi fecerit, q̄ decimo demum belli anno contigerit, laborauit ad rei nouæ par- tum, ceruum fortuito faucium fecit causam tumultus. Sed ubi uidit hoc leue ni- misq; puerile, dolorem auxilii agrestium, ut impetus eorum sufficeret ad bellũ. Sed nec seruos Latini, & maxime stabulo regio curantes, atq; ideo quid fæde- ris cum Troianis Latinus icerit, ex muneribus equorũ & currus iugalis non ignorâtes, bellum gñi deũ oportebat inferre. Quid igitur? deorum maxima deducitur è cælo, & maxima furiarum de tartaris asciscit. Spargũtur angues, uelut in scena parturientes furorem. Regina non solum de penetrabilibus reue- rentiæ matronalis educit, sed & per urbem mediam cogitur facere discursus. Nec hoc cõtenta, syluas petit, accitis reliqs matribus in locietatem furoris. Bac- chatur chorus quondam pudicus, & orgia insana celebrãtur. Quid plura? Ma- luisse Maronẽ & in hac parte apud autorẽ suum, uel apud quemlibet Græ- corum alium, quod sequeretur habuisse.

Alium non frustra dixi, quia nõ de unius racemis uindemiam sibi fecit, sed bene in rem suam uertit, quicquid ubicunq; inuenit imitandum: adeo, ut de Ar- gonauticorum quarto, quorum scriptor ẽ Apollonius, librum Aeneidos suæ quartum totum penè formauerit: ad Didonem uel Aeneam, amatoriam conti- nentiam Medææ circa Iasonem trãfferendo. Quod ita elegantius autorem diges- sit, ut fabula lasciuientis Didonis, quam saluam nouit uniuersitas, per tot tamen secula speciem ueritatis obtineat, & pro uero per ora omnium uolitet: ut picto- res fictoresq; qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies, hac materia uel maxime in efficiendis simulacris tãquam unico argumẽto decoris utantur. Nec minus histrionum perpetuis & gestibus & cantibus celebratur. Tantum ualuit pulchritudo narrandi, ut oēs Phœnisiæ castitatis conscij, nec ignari ma- num sibi iniectisæ reginam, ne patereẽ damnum pudoris, conuiueant tamen fa-

bula: & intra cōscientiam veri fidem prementes, malint pro uero celebrari, qđ pectoribus humanis dulcedo fungentis infudit. Videamus utrum attigerit & Pindarum, quem Elaccus imitationi inaccessum fatetur. Et minuta quidem atq; rorantia quæ inde subtraxit, relinquo: unum uero locū, quem tentauit ex integro penè transcribere, uolo communicare uobiscum, qđ dignus est, ut eum uelimus altius intreri.

Ge. li. 17. c. 10

Cum Pindari carmen quod de natura atq; flagrantia montis Aetnaē cōpositum est, æmulari uellet, eiusmodi sententias & uerba molitus est, ut Pindaro quocq; ipso, qđ nimis opima & pingui sacundia existimatus est, insolentior hoc qđem in loco tumidioreq; sit. Atq; uti uosmetipsos eius qđ dico arbitros faciā, carmen Pindari qđ est sup monte Aetna, cōtulū mihī est memoriā, dicam.

Pindarus ī P
thijs.

Εὐρ Δ' οὐρανία σωλήν
 Νιφόωσ' αἴττα πάριτις
 Χιονῶσ' ὀξείας ἑδέαια,
 Τῶσ, ἐρῶντοσῃ μοῦ ἀπλά.
 Τσ πικρὸς ἀγρότα)
 ἔλ μυχῶσ παγαί πταμοί
 δ' ἀμύρασι μῆλι προχιοῖσι, ζῶσ καπνῶ
 ἄδουσι, ἀλλ' εἰσ ἑρφαῖσι πίτρασ
 θοῖσισα κιλιοδύμια φλόσ, ἰσ βαδῶσ
 Αρφῆσ πόντῃ πλάκα σῶσ πατάσ
 κέπο δ' ἀφάσσοιο κερσῶσ ἐρπῆσ
 Δ' ἰσοτάτῃσ ἀπατίεπι.

Audite nunc Vergilij uersus, ut inchoasse eum uerius q̄ perfectisse dicatis. G

Portus ab accessu uentorum immotus, & uingens
 Ipse, sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis.
 Interdumq; atram prorumpit ad aethera nubem
 Turbine fumantem piceo & candente fauilla,
 Attollitq; globos flammaram, & sidera lambit.
 Interdum icopulos auullatq; uiscera montis
 Erigit eructans, liquefactaq; laxa sub auras
 Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imo.

In principio Pindarus ueritati obsecutus, dixit quod res erat, quodq; illic oculis deprehenditur, interdum fumare Aetnam, noctu flammigare. Vergilius autem dum in strepitu sonituq; uerborum conquirendo laborat, utrunq; tem pus nulla discretione facta cōfundit. Atq; ille Græcos quidē fontes imitatus, ignes eructare, & fluere amnes, fumi & flammaram fulua & tortuosa uolumi na in plagas maris ferre, quasi quosdam igneos amnes luculente dixit. At hic uerter atram nubem turbine piceo & fauilla fumante ζῶσ καπνῶ ἄδουσι in erpre tari uolens, crasse & immodice congeffit: globosq; flammaram, quod ille κερσῶσ dixerat, duriter posuit, & ἀμύρασ. Hoc uero inenarrabile est, qđ nubem atrā fumare dixit turbine picea & fauilla candente. Non enim fumare solent neque atra esse, quæ sunt candentia: nisi fortè candente dixit peruulgate & improprie pro seruenti, non pro relucenti. Nam candens, est à candore, non à calore dictum.

^Actum. Quod autem scopulos eructari & erigi, eisdemq; ipsos statim lique-
ri, & gemere atq; glomerari sub auras dixit, hoc nec à Pindaro scriptū, nec un-
q; fando auditum, & oim q̄ monstra dicuntur, mōstruosissimum est.

Postremò, Græcæ linguæ quàm se libenter addixerit, de crebris quæ usur-
pat uocabulis æstimate: Dirus Vlysses, Spelæa ferarum, Dædala tecta, Rho-
dopeiæ arces, Altaq; Panchæa, Atq; Getæ, atq; Hebrus, & Actias Orithyia.
Et, Thyas ubi audio stimulat trieterica Baccho Orgia, nocturnusq; uocat cla-
more Cytheron. Et, Nō tibi Tyndaridis facies inuila Lacænxæ. Et, Ferte simul
Fauniq; pedem Dryadesq; puellæ. Et, Hinc atq; hinc glomerantur Oreades.
Et, Pars pedibus plaudūt choreas. Et, Milesia uellera nymphæ Carpebāt, hya-
li faturo fucata colore. Et, Drymoq; Xantoq; Lygeaq; Phyllodoceq;. Et, Me-
lite Panopæaq; uirgo, Nefea, Spioq; Thaliaq; Cymodoceq;. Et, Alcandæq;
^BHaliumq;, Noemonaq;, Prytaninq;. Et, Amphion Dyræus in Actæo Ara-
cyntho. Et Senior Glauci chorus, Inousq; Palæmō. Versus est Parthenij, quo
grāmatico in Græcis Vergilius usus est. Hic ait: Glauco, & Panopee, & Inoo
Melicertæ. Et, Tritonesq; citi. Immania cete.

Ad eo autem & declinationibus Græcis delectatur, ut Mnesthea dixerit p
Mnestheum. Sicut ipse alibi: Nec fratre Mnestheo. Et pro Orptheo dicere ma-
luerit Orphi, græcè declinando: ut, Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo.
Et, Vidimus ò ciues Diomede. Et taliū noim accusatiuus Græcus est in e desi-
nens. Nā si quis cum putat latine dixisse Diomedem, sanitas metri in uersu de-
siderabitur. Deniq; omnia carmina sua græcè maluit inscribere Bucolica, Geor-
^Cgica: Aeneis, cuius nois figuratio à regula latinitalis aliena est.

Quæ Vergilius tam occulte à Græcis traduxerit, ut uix unde ducta sint, possit agnosci.

Capitulum .XVIII.

Sed de his hæctenus, quorum plura omnibus, aliqua nonnullis Romano-
rum nota sunt. Ad alia uenio, quæ de Græcar; literar; penetralibus eru-
ta, nullis cognita sunt, nisi qui Græcam doctrinam diligenter hauserunt.
Fuit em̄ hic poëta ut scrupulose & anxie, ita dissimulanter & quasi clanculò do-
ctus, ut multa transtulerit, quæ unde translata sint, difficile sit cognitu.

In exordio Georgicorum posuit hos uersus:

Liber & alma Ceres, uestro si mure tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaq; inuentis, Acheloiā miscuit uuis.

Nihil in his uersibus grammaticorum cohors discipulis suis amplius tradit,
nisi illud, opera Cereris effectum, ut homines ab antiquo uictu desisterent, &
frumento pro glādibus uterentur. Liber; uero uitis repertorem, præstitisse hu-
mano potui uinum, cui aqua admisceretur. Cur autem Acheloum amnem po-
tissimum Vergilius, cum aquā uellet intelligi, noiarit, nemo uel quærit, uel oi-
no subesse aliquid eruditius suspicatur. Nos id altius scrutati, animaduertimus
doctum poëtā, antiquissimorum Græcorum more, sicut docebit autoritas, elo-
cutum: apud quos proprie in aquæ significatione ponebatur Achelous. Neq;
id frustra, nā causa quoq; eius rei cum cura relata est. Sed prius quàm causam
propono, illud antiquo poëta teste monstrabo, hunc morem loquendi puaga-
o iiij tum

tum fuisse, ut Acheloum pro quauis aqua dicerent. Aristophanes uetus comi-
cus in comœdia Cotalo sic ait: Graubor (inquit) uino, cui aqua non fuisset ad
mixta, id est mero. Cur autem sic loqui soliti sunt, Ephorus notissimus scri-
ptor historiarum libro secundo ostendit his uerbis:

Potest ne lucidius ostendi Acheloum à Græcis ueteribus pro quacuncq; aqua
dici solitum: Vnde doctissime Vergilius ait, uinum Acheloo Liberum præm
miscuisse. Ad quæ rem etsi satis testium est, cum Aristophanis comici, & Epho-
ri historici uerba prodiderimus, tamen ultrà progrediemur. Didymus enim
grammaticorum facile eruditissimus, posita causa quam superius Ephorus di-
xit, alteram quoq; adiecit his uerbis:

Licet abunde ista sufficiant ad probationem moris antiqui, quo ita loquen-
di usus fuit, ut Achelous commune omnis aquæ nomen haberetur, tamen his
quoque & Euripidis nobilissimi tragediarum scriptoris addetur autoritas,
quam idem Didymus grammaticus in his libris quos *Ἐπιτομὴ τῶν ἑλληνικῶν ἀποκρίσεων* scri-
psit, posuit his uerbis:

Sunt in libro septimo illi uersus, quibus Hernici populi, & eorum nobilif-
sima, ut tunc erat, ciuitas Anagnia enumerantur:

Ancidos .7.

Quos diues Anagnia pascit,
Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei currus ue sonant. pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit, pars spicula gestat
Bina manu, fuluosq; lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti, uestigia nuda sinistri
Instituere pedis, crudus tegit altera pero.

Huc morem in Italia fuisse, ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bel-
lum, nusq; adhuc q; sciam reperi: sed eam Græcorum nonnullis consuetudinẽ
fuisse, locupletis autem iam palam faciam. In qua quidem re, mirari est poetæ
huius occultissimam diligẽtiam. Qui cum legisset Hernicos quorum est Ana-
gnia, à Pelasgis oriundos, appellatosq; ita à Pelasgo quodam duce suo q; Her-
nicus nominabatur, morem quem de Aetolia legerat, Hernicis assignauit, qui
sunt uetus colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominẽ Pelasgum du-
cem Hernicis fuisse Iulius Higinus in libro secundo urbium, non paucis uer-
bis probat. Morem uero Aetolis fuisse uno tantummodo pede calceato in bel-
lum ire, ostendit clarissimus Euripides scriptor tragicus. In cuius tragedia quæ
Meleager inscribitur, nuntius inducitur describens, quo quisque habitu fuerit
ex du-

ex ducibus, qui ad aprum capiendum conuenerant. In eo hi uerfus sunt:

Animaduertis diligentissime uerba Euripidis à Marone seruata? Ait em̄ ille:

Et eundem pedem nudum Vergilius quoq; dixit, Vestigia nuda sinistri Insti tuere pedis. In qua quidem re, quo uobis studium nostrum magis comprobe tur, non reticebimus rem paucissimis notam, reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit. Aetolos enim nō læuum pedem habere nudum, sed dextrum. Quod ne affirmem potius t̄p̄ probem, Aristotelis uerba ponam ex libro, quem de poetis secundo suprascripsit. In quo de Euripide loquens, ait:

Cum hæc ita sint, uidetis tamen Vergilium Euripide autore quàm Aristotele uti maluisse. Nam ut hæc ignorauerit uir tam anxie doctus, minime crediderim. Iure autem prætulit Euripidem. Est enim ingens ei cum Græcarum tragicædiarum scriptoribus familiaritas, quod uel ex præcedētibus licet, uel ex his quæ mox dicentur, opinari.

De alijs locis, quos Vergilius a Græcis sumpserit, quarto et nono Aeneidos. Caput .XIX.

Aeneid. 4.

In libro quarto in describenda Elissæ morte, ait quod ei crinis abscissus esset his uersibus: Notandum illi flauum Proserpina uertice crinem Abstulerat, Stygio' que caput damnauerat orco. Deinde Iris à Iunone missa abscidit ei crinem, & ad orcum refert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, sicut Aurelius, uir aliàs doctissimus, Cornutus extimat, qui adnotationem eiusmodi apposuit his uersibus: Vnde hæc historia, ut crinis auferendus sit morientibus, ignoratur. Sed assuevit poetico more aliqua fingere, ut de aureo ramo: Hæc Cornutus. Sed me pudet quod tantus uir, Græcarum etiam doctissimus literarum, ignorauit Euripidis nobilissimam fabulam Alcestim. In hac enim fabula, in scenam Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem abscidit Alcestidi, & sic loquitur:

At. Cheron.

πόλλ' ἔρ σὺ λήξας, σὺ δ' ἄρ' ἄρ' ὡς πολλοῦ λάβων.

κὼ οὖν γὰρ κἀτ' ἴσθις ἄρ' ὅς δ' ἄρ' ἄρ' ἄρ'.

Loquitur Cheron.

στὴν δ' ἔκ' ἀντὶ τῶν, ὅς κατ' ἀρ' ἔξωμαι εἰς φῶς.

ἰσθὲς γὰρ αὐτῶν ἦν κ' ἵδ' ἰσθὲς δ' ἄρ'.

ὅτ' ἄρ' ἔγχετο κρᾶτος ἀγνίστην τριχᾶν.

Proditum est, ut opinor, quem secutus Vergilius fabulam abscindendi crinis induxerit, ἀγνίστην autem Græce dicunt dijs consecrare. unde poeta noster ait ex Iridis persona: Hunc ego Diti Sacrum iussa fero, teq; isto corpore soluo.

Nunc quia pleracq; omnia quæ supradixi, instructa autoritate tragicorū probauit, id quoq; quod à Sophocle tractum est, annotabo. In libro enim quarto Vergilius Elissam facit postq̄ ab Aenea relinquitor, uelut ad sacricolarum sa-

Aeneidos. 4.

garumq;

garumq; carmina & deuotiones fugientem, & inter cætera ait, sedandi amoris E
 gratia herbas quæsitæ, quæ æneis falcibus secarentur. Hæc res non ne quæ-
 sitione digna est, unde Vergilio æneæ falces in mentem uenerint: Ponam ita-
 que Vergilianos uersus, mox & inde Sophoclis, quos Maro æmulatus est,
 Falcibus & messæ ad lunam quærentur ahenis,
 Pubentes herbæ nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis autem tragœdia id de quo quærimus, etiam titulo præfert. In-
 scribitur enim Rhizotomoi. in qua Medeam describit maleficas herbas secan-
 tem, sed auersam, ne ui noxij odoris ipsa interficeretur, & succum quidem her-
 barum in cados æneos refundentem, ipsas autem herbas æneis falcibus execan-
 tem. Sophoclis uersus hi sunt:

F

Hæc Sophocles. Quo autore sine dubio Vergilius protulit æneas falces.
 Om̃ino aut ad rem diuinã pleraq; ænea adhiberi solita, multa indicio sunt, &
 in his maxime sacris, quibus delinire aliq; aut deuouere, aut deniq; exigere mor-
 bos uolebant. Taceo illud Plautinũ cum ait: Me cũ habet pagus, morbus, æs,
 & qd alibi Vergilius, Cureũ sonitus crepitantiq; æra. Sed Carminij curio-
 sissimi & docti uerba ponã, qui in libro de Italia. u. sic ait: Prius itaq; & Thu-
 scos æneo uomere uti, cum cõderentur urbes, solitos, in traiectionis eorũ sacris
 inuenio: & in Sabinis ex ære cultros, quibus sacerdotes tõderent. Post hæc Car-
 minij uerba, longũ fiat, si uelim p̃censere, q̃ multis in locis Græcorũ uetustissi-
 mi æris sonos tanq; rem ualidissimã adhibere soliti sunt. Sed p̃senti op̃i docuis-
 se non sufficit, falces æneas Maronis, exẽplo Græci autoris Inductas. G

In libro nono Vergilius posuit hos uersus:
 Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
 Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
 Insignis facie, genitor quem miserat Arcens,
 Eductum matris luco Symetia circum
 Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.

Quis hic Palicus deus, uel potius qui dij Palici, nam duo sunt, apud nullũ
 penitus autorem Latinum q̃ sciam reperi, sed de Græcorũ penitissimis literis
 hanc historiam eruit Maro. Nam primũ ut Symetus fluiuius, cuius in his uer-
 sibus meminit, in Sicilia est, ita & dij Palici in Sicilia colũtur, q̃s primũ om̃i-
 um Aeschylus tragicus, uir utiq; Siculus, in literas dedit. Interpretationẽ quo-
 que nominis eorũ, quam Græci τριμολογίαν uocant, expressit uersibus suis. Sed
 priusquam uersus Aeschyli ponam, paucis explanãda est historia Palicorum.
 In Sicilia Symetus fluiuius est. iuxta hunc Nympha Thalia cõpressu louis gra-
 uida, metu lunonis optauit, ut sibi terra dehilceret, quod & factum est. Sed ubi
 uenit tempus maturitatis infantum, quos aluo illa gestauerat, reclusa terra est,
 & duo infantes de aluo Thalix progressi, emerferunt: appellatiq; sunt Palici
 & τῶ πάλῳ ἰκίδῳ, quoniam prius in terram mersi, denuo inde reuersi sunt. Nec
 longe inde lacus breues sunt, sed immensum profundi, aquarum scaturigine
 semper ebullientes, quos incolæ crateras uocant, & nomine Dello appellat, H
 fratresq;

fratresq; eos Palicorum extimant, & habentur in cultu maximo. Præcipueq;
 A circa exigendum iuxta eos iusiurandum, præfens & efficax numē ostenditur.
 Nam cum furti negati uel cuiuscumodi rei fides quaeritur, & iusiurandum à su-
 specto petitur: utroq; ab omni contagione mundi, ad crateras accedunt, acce-
 pto prius fideiussore à persona quæ iuratura est, de soluendo eo quod peteret,
 si addixisset euentus. Illic inuocato loci numine, testatum faciebat esse iurator,
 de quo iuraret. Quod si fideliter faceret, discedebat illæsus: Si uero subesset iu-
 rijurando mala conscientia, mox in lacu amittebat uitam falsus iurator. Hæc
 res ita religionem fratrum commendabat, ut crateres quidem implacabiles uo-
 carētur. Nec sine diuinatione est Palicorum templum. Nam cum Siciliam ste-
 rilis annus arefecisset, diuino Palicorum responso admoniti Siculi, heroi cuidā
 certum sacrificium celebrauerunt, & reuertit hubertas. Qua gratia Siculi omne
 B genus frugum cōgesserunt in aram Palicorum. Ex qua hubertate ara ipsa pin-
 guis uocata est. Hæc est omnis historia, quæ de Palicis eorumq; fratribus in
 Græcis tantūmodo literis inuenit, quas Maro non minus quàm Latinas hau-
 sit. Sed hæc quæ diximus, autoritatibus approbanda sunt. Aeschylj tragæ-
 dia est, quæ inscribitur Aetna. In hac cum de Palicis loqueretur, sic ait:

Hæc Aeschylus.

Callias autem in septima historia de rebus ita scribit:

C

Hactenus Callias.

Polemon uero sic ait in libro qui inscribitur

Hæc Polemon.

Sed & Anaxagoras in tertia historia sua de loci diuinatione ita scribit:

D Absoluta ē (extimo) & autoribus idoneis asserta explanatio Vergiliani lo-
 ci, quem literatores nostri nec obscurum putant, contenti uel ipsi scire uel insi-
 nuare discipulis, Palicum dei esse cuiusdam nomen. Quis sit autem deus iste,
 uel unde sit dictus, tam nesciunt quàm scire nolunt, quia nec ubi quaerant suspi-
 cantur, quasi Græcæ lectionis expertes.

De Gargaris & Mysia ex primo Gorgicon.

Cepus .XX.

NEc illos uersus relinquemus intactos, qui sunt in primo γοργικόν,
 Humida solstitia, atq; hyemes orate serenas,
 Agricolaë, hyberno lætissima pulucre sarra,

Lætus

Lætus ager, nullo tantùm se Mysia cultu
lactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Sensus hic cum uideatur obscurior, pauloq; perplexius quàm poëtæ huius
mos est, pronuntiatius, tamē habet in se animaduertendā quæstionem ex Græ
ca antiquitate ueniētem, quæ sint ista Gargara quæ Vergilius esse uoluit fer
tilitatis exemplar. Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Helleponti pro
uincia. Sed significatio nominis & loci duplex est. Nam & cacumen montis
Idæ, & oppidum sub eodem monte hoc nomine uocantur. Homerus significa
tionem cacuminis ita posuit:

Locus restitutus ἢ ἢ παραπλοῦς πρὸς τὸ βῆσιντο γὰρ γαρσὸν ἄκρον
tas ex illa. 14. Ἰδὴ δὲ δ. α. λ. α. α.

Hic Gargarum pro excellentissimo montis loco accipi cōuenire & ipse sen
sus indicium facit. nam de Ioue loquitur. Sed & alibi eodē Homero teste ma
nifestus exprimitur. Et Epicharmus uetustissimus poëta in fabula quæ inscri
bitur Troes, ita posuit:

Ex his liquidò claret, Gargara cacumen Idæ montis appellitari. Pro oppi
do autem Gargara qui dixerint, enumerabo. Ephorus notissimus historiarum
scriptor, in libro quinto sic ait:

Nec Ephorus solus, sed etiam Phileas uetus scriptor, in eo libro qui inscri
bitur Asia, sic meminit:

Arati etiam liber elegion fertur, in quo de Diotimo quodam poëta sic ait:

Ex his uersibus etiā ciuium nomen innotuit, quia Gargares uocantur. Cum
igitur constet, Gargara nunc pro montis cacumine, nunc pro oppido sub eo
dem monte posito accipiēda, Vergilius non de summo mōte, sed de oppido
loquitur. Cur tamen Gargara posuerit, ut locū frugum feracem, requiramus,
Et omnem quidam illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, sci
licet ob humorem soli. Vnde Vergilius in supradictis uersibus cum dixisset,
Humida solstitia, intulit, Nullo tantum se Mysia cultu lactat. atq; diceret: Ois
regio quæ opportunos habuerit humores, æquiparabit fecūditates aruorum
Mysia. Sed Homerus cum ait,

Locus restitutus Ἰδὴ δὲ ἰλακὸν πολυπιδάκα, μετρία δὲ γάρσων
tas ex illa. 8. γὰρ γαρσὸν.

Humidum designat subiacentē monti agrum. Nam polypidaca significat son
tibus abundantem. Vnde hæc Gargara tanta frugum copia erant, ut qui ma
gnum cuiuscq; rei numerum uellet exprimere, pro multitudine immensa Gar
gara nominaret. Testis Alcaeus qui in Cælo iragœdia sic ait:

Gargara (ut uideris) manifeste posuit, p̄ multitudinem. Nec alit Aristomenes:

Locus restitutus ἢ ἢ βοῦδῶν, ἰδὴ δὲ γὰρ γὰρ γαργα.
tas.

Aristopha-

A Aristophanes autē comicus cōposito noīe ex arena & Gargaris, innumerabilem (ut eius lepos est) numerū conat̄ exprimere. In fabula em̄ Achaneusin ait:

ὄρε δὲ Ἀδρυματῶν τῶν λιμῶν καὶ γάργαρος.

Ἰβλὸν δὲ βλάσιν πᾶσι δὲ βλάσιν ἑσπέρῃ.

ἄλλ' ἂν ἴδωμεν, ἡ ἀμύμονος ὄρε γάργαρος.

οἷος ἴδωμι τὴν Ἰβλὸν ἄλλ' ἑσπέρῃ καὶ βλάσιν.

Locus restitu-
tus.

Arenam autem seorsum pro multis Varro sæpe in Menippeis suis posuit. Sed Aristophanes adiecit Gargara, ad significationē numerositatis innumeræ. Est ergo sc̄dm̄ hæc sensus horū uersuum talis: Cum ea sit anni tempies, ut hyems serena sit, solstitium uero imbricum, fructus optime proueniunt. Hæc autem ad eo agris necessaria sunt, ut sine ijs, nec illi natura fecundissimi Mysiæ agri responsuri sint opinioni fertilitatis, q̄ de his habetur. Addit Mysiæ nominatim Gargara, q̄ ea urbs posita in imis radicibus Idæ montis, defluentibus inde humoribus irrigetur, possitq̄ uideri solstitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam, q̄ uliginosa sint non sola Gargara prouinciæ mōtis, sed et uniuersæ Mysiæ arua, adhiberi potest testis Aeschylus:

Quid de Græcis in hoc loco traxerit diximus. Addeamus præterea hoc cum iucunditatis gratia, & ut liqueat Vergilium nostrum undiq̄ ueterum sibi ornamenta traxisse, unde hoc dixerit, Hyberno latissimo puluere sarra. In libro enim uetustissimorum carminum, qui ante omnia quæ à Latinis scripta sunt, compositus ferebatur, inuenitur hoc rusticum uetus cāticum: Hyberno puluere, uerno luto, grandia sarra Camille metes.

De poculorum generibus.

Caput

.XXI.

Nomina poculorum Vergilius plerunq̄ Græca ponit, ut carchesia, ut cymbia, ut cantharos, scyphos. De carchesijs ita: Cape Mæonij carchesia Bacchi Oceano libemus ait,

Ex diuersis
Vergilij locis

Et alibi: Hic duo rite mero libans carchesia Baccho.

De cymbijs: Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

De cantharo: Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

De scyphis: Et sacer impleuit dextram scyphus.

Ea autem cuius figuræ sint, quis ue eorum fecerit mentionem, nemo quærit, contenti scire huiusmodi esse pocula. Et scyphos quidem cantharosq̄ cō-
D
fuenta uulgi nomina, ferendum si transeant. Sed de carchesijs cymbijsq̄ q̄ apud Latinos haud scio an unquā reperias, apud Græcos autem sunt rarissima, non uideo cur nō cogātur ingredi, quid sibi noua & peregrina Græca nomina uelint. Est autē carchesium poculum Græcis immodo notum. Meminit eius Pherecydes in libris historiæ, aitq̄ louē Alcumenæ pretium cōcubitus carchesium aureum dono dedisse. Sed Plautus insuetum nomē reliquit, aitq̄ in fabula Amphitryone, pateram datam, cum longe utriusq̄ poculi figura diuersa sit. Patera enim ut & ipsum nomen indicio est, planum ac patens est. Carchesium uero procērum & circa mediam partem cōpressum, ansatum mediocriter, ansis à summo ad infimum pertingentibus. Aesclepiades autem uir inter Græ-

Poculorū uer-
ria genera.

Carchesium.

Patera.

cos apprimè doctus ac diligens, carchedia à nauali re existimat dicta. Ait enim naualis ueli partem inferiorem pateram uocari, ac circa mediam fermè partem B $\eta\rho\chi\lambda\alpha\rho$ dici, summam uero partem carchesium nominari, & inde diflundi in uirunque ueli latus: ea que cornua uocantur. Nec solus Asclepiades meminist huius poculi, sed & alij illustres poetæ, ut Sappho, quæ ait:

κοινὴ δ' ἄρα πάντες καρχήσι χυρ
 ἠὲ βροχῶν ἀράσσου δὲ πώμασιν
 ἠὲ λῆθ' ἠὲ γαμβρῶν.

Sophocles:

πρὸς τὴν τρέτιζαν φάσμαρ
 προσελυθὲναι ποὺς δ' ἀκούσας ἤ
 γαίνῃς ἤνι τὰ στίτια ἠὲ τὰ
 καρχήσια.

Hæc de carchesium ignoratis latinitate, & à sola Græcia celebratis. Sed nec cymbia in nostro sermone reperies. Est enim à Græcorum paucis relatum, Philemon notissimus comicus in Phasmate ait:

ἐπι ἢ ἢ φασὶ κωμῶν ἀνείρε
 κατασπασσορ ἠὲ ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula $\epsilon\psi\ \alpha\gamma\gamma\iota\sigma\tau\epsilon\iota\varsigma$.

κενυάλ' ἴσως πείρεια, προσποφίμια
 ἠὲ μὴ ἀνείρε
 κωμῶν ἠὲ ἄνω
 ἀνακαχάειται μὴ ἄνω.

Meminit eius & Demosthenes in oratione quæ est in Muidiam: Cymbia autè hæc (ut ipsius nominis figura indicat) diminutiue à cymba dicta, quod & apud Græcos & apud nos ab illis trahentes, nauigij genus est. Ac sane animaduerti ego apud Græcos multa poculorum genera à re nauali cognominata, ut carchedia suprà docui, ut hæc cymbia, pocula pœra ac nauibus similia. Meminit huius poculi Eratosthenes uir longe doctissimus, in epistola ad Agetorem Lacedæmonium, his uerbis:

οὐ μολῶσι ἢ δὲ ἀντοὶ ἠὲ πῶς κῶμαρ μὴ κωμῶν, ἀλλὰ κωμῶν μόνων ἐλάλει προσκίεσθαι,
 δὲ καὶ δὲ μοι, τὸ μὴ εἶναι ἀνδρῶν πωρ χεῖρε ἴσκα, τὸ ἢ εἶναι ἢ ἀνω ἠὲ τὴν ἀνω φάσμαρ
 Fuerunt q cymbium à cissymbio p syncopā dictum extimauerunt. Cissymbij autè (ut de Homero taceā, q hoc poculum Cyclopi ab Ulysse datū memorat) multi faciunt mentionē, uolūtq; nōnulli proprie cissymbiū ligneum esse pocu H
 lum ex hedera, id est κωσῶ. Et Nicæder qdam Colophōius in I. Aetolicō sic ait:
 εἶ τῆ ἠεροπίης τὸ δὲ κωμῶν
 δὲ κωσῶ ἐπεδουλοῖται) πικτάλοισιν,
 ἠὲ τὰ ἀρχαῖα ἠὲ κωμῶν κωσῶν
 φωνίς).

Sed & Callimachus meminit huius poculi:

ἠὲ γὰρ ὁ θεοῦ κίβητος ἀπὸ τὸ χωσῶν ἀμυσιν
 κωσῶν τῶν ὀλίγων δὲ ἠὲ κωσῶν
 ἠὲ μὴ ἠὲ τὸ δὲ ἠὲ κωσῶν ἀμυσιν
 τὸ τῆ τῶν.

A Qui autē cilymbium ex hedera factum poculum *δρος εκ κλυθ* non dici arbitran-
tur, Euripidis autoritate nisi uidentur, qui in Andromada sic ait:

πῶς ἢ περιμυρῖς ἕξαι λιλῶς
ὁ μὲν γὰρ ἄλκατ' ἰκίστατος φέρονται σούφου,
πῶς ἀναψυκτῶς, ὃ δ' ἀμπίλων γένου.

Locus restitui.

Hæc de cymbio. Sequitur ut quando cantharum & poculi & nauigiḡ ge *Canthari.*
nus esse supradiximus, probetur exemplis. Et pro poculo quidem nota res ē,
uel ex ipso Vergilio, qui aptissime proprium Liberi patris poculum assignat
Sileno. Sed id, ut supra polliciti fumus, etiam pro nauigio poni solitum debe-
mus ostendere. Menander in Nauclero:

B ἢ οὐ λυγρὸν αἰγυῖον ἀλκυονίδος ἐστὶ
εἰσελάτῃ. ἐμὲ δ' ὄσσεπαρ, ὡς ἐλς παλῶς,
τὸν ἐπιτυχῶτα καὶ σισωσμένον
πρώτῃ γ' ἰγώ σοι τὸν πρῶτον κἀνδραγαθῶς
παῖον τὸ πλοῶν.

Locus restitui.

Et sacer impleuit dextrā scyphus. Scyphus Herculis poculum est, ita ut Li- *Scyphus.*
beri patris cantharus. Hercule uero fictores ueteres nō sine causa cū poculo fecer-
unt, & nonnunq̄ quassābundū & ebrium: non solum q̄ is heros bibax fuisse
perhibet, sed etiā q̄ antiqua historia est, Hercule poculo tantū nauigio uentis
immēsa maria trāsisse. Sed de utraq̄ re pauca ex Græcis antiquitatibus dicā. Et
multibibū heroa istum fuisse, ut taceam quæ uulgo nota sunt, illud non obscu-
rum argumentū est, q̄ Ephippus in Buliride inducit Herculem sic loquētē:

C Est etiā historia nō adeo notissima, nationem quandā hoīm fuisse prope He-
racleā ab Hercule cōstitutam Cylicianorū, composito noīe ἀπ' ἡ κελύκος. Quod *Calix.*
poculi genus nos una lsa immutata calicē dicimus. Poculo autem Hercule du-
ctum, ad ἰγώμ: Hispaniæ insulā nauigasse, & Pimastis egregius scriptor Græ-
corū dicit, & Pherecydes autor est: quorū uerba subdere supsedi, q̄a propiora
sunt fabulæ q̄ historiae. Ego tñ arbitror non poculo Herculem trāsluctum, sed
nauigio cui scypho nomen fuit, ita ut supra cantharum, & carchesium, & a cym-
bis deriuata cymbia, omnia hæc asseruimus esse nauigiorū uocabula.

De dijs quibusdam locis Vergilij. Caput .XXII.

D **N**omina quoq̄ Vergilius nonnunq̄ ex antiquissimis Græcorū histo-
rijs mutat. Scitis apud illū unā ex comitibus Dianæ Opim uocari.
Quod nomen uulgo fortasse temerè impositū, uel etiā fictum putatur ab
ignorantibus ingeniosum poetā, cognōmē qd̄ a ueteribus Græcis scriptoribus
ipsi Dianæ fuerat impositū, comiti eius assignare uoluisse. Sed Vergilius sic ait:
Velocem interea superis in sedibus Opim
Vnam ex uirginibus socijs sacraçq̄ caterua
Compellabat, & has tristis Latonia uoces Ore dabat. Et infra:
At Triuix custos iamdudum in montibus Opis.

Opim, inq̄t, comitē & sociā Dianæ. Sed audite un̄ Vergilius hoc nomē acce-
perit, q̄ (ut dixi) q̄ epitheton ipsiusce legerat, sociæ eius imposuit. Alexāder Ae
p ij tolus

tolus poëta egregius i libro q̄ inscribit̄ Musæ, refert q̄to studio populus Ephe-
sius dedicato tēplo Dianæ curauerit p̄m̄ijs p̄positis, ut q̄ tunc erāt poëtae inge-
niosissimi, in deā carmina diuersa cōponerent. In his uersibus Opis nō comes
Dianæ, sed Diana ipsa uocata est. Loquitur autem (ut dixi) de populo Ephesio.

Apparuit (ni fallor) Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctri-
na hoc nomen in eius comitem transtulisse.

Excessere omnes adytis arisq̄; relictis Dij. Hoc unde Vergilius dixerit,
nullus inquirat, sed cōstat illum de Euripide traxisse, qui in fabula Troadibus
inducit † Apollinem, cum Troia capienda esset, ista dicentem:

At. Neptunū.

Locus restitu-
tus. Inducitur
autem Neptu-
ni, nō Apoll.

Εγώ δ', ἐκείματα γούρ' ἀργύρας δῖῳ
ἕρας, ἀδ' ἀσπίδ' αἰ στανξ' ἄλλορ' φερέσας,
ἀείτω τὸ κληῖον ἴλιον, ἑωαέσ' ἑλίδος.
Ἔρμια γούρ' ποδῶν ἔτασ' λάβη κακῆ,
μοσθ' τὰ κῆρ' δῖα, ὄνδ' ἑ ζυγῶδ' ἑλίδος.

Qui uersus docēt unde Vergilius usurpauerit discessisse deos à ciuitate iam ca-
pta. Nec hoc sine autoritate Græcæ uetus tatis est, quod ait: Ipsa Iouis rapidum
iaculata è nubibus ignem. Euripides em̄ inducit Mineruā uentos contra Græ-
corum classem à Neptuno petentem, dicentemq̄; debere illum facere quod lu-
piter fecerit, à quo in Græcos fulmen acceperit.

Apud Vergilium Pan niueo lanæ munere lunā illexisse perhibetur in ne-
mora alta uocans: Munere sic niueo lanæ, si credere dignum est, & reliqua. In
hoc loco Val. Probus uir perfectissimus notat, nescire se hanc historiā siue fa-
bulam, quo referat autore. Qd̄ tantum uisū fugisse miror. Nam Nicander hu-
ius est autor historiæ, poëta, quem Didymus grammaticorum om̄ium quicq̄;
sint, quicq̄; fuerint, instructissimus, fabulosum uocat. Qd̄ sciens Vergilius adie-
cit, si credere dignum est. adeo se fabuloso usum autore fatetur.

In tertio libro cursim legit̄, necq̄ uñ translātū sit querit̄: Quæ Phoëbo pater
om̄ipotens, mihi Phoëbo Apollo Prædixit. & c. In talibus locis grāmatici ex-
cusantes imperitiā suā, inuēctiones has ingenio magis q̄ doctrinæ Maronis assi-
gnant, nec dicūt eū ab alijs mutuātū, ne noiare autores cogant̄. Sed affirmo do-
ctissimū uatē etiā in hoc Aeschylū eminentissimū tragicæ diæ scriptorem secu-
tum, q̄ in fabula, q̄ Latina lingua sacerdotis inscribit̄, sic ait:

Et quid clarum factum, inde sumpsisse Vergilium, q̄ Apollo ea uaticinet̄,
quæ sibi Iupiter satur: Probaturū ne uobis est, Vergiliū, ut ab eo intelligi nō
potest, qui sonum Latinæ uocis ignorat, ita nec ab eo posse, qui Græcam non
hauerit extrema fatietate doctrinam: Nam si fastidium facere non timerem, in
gentia poteram uolumina his quæ à penitissima Græcorū doctrina transtulā
set, implere. Sed ad fidem rei proposita; relata sufficient.

A **MACROBII AVRELII**

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

*fr̄is Saturnaliorum liber sextus.**Quos uel ex dimidio sui, uel solidos etiā uersus, ab antiquis Latinis poetis sit mutuatus Vergilius.*

Caput .I.

ICPRAEtextatus: Mirum, inquit, in modum dī
 gessit Eustachius quæ de Græca antiquitate carmi-
 ni suo Vergilius inseruit. Sed meminimus uiros
 inter omnes nostra ætate longe doctissimos, Furi-
 um, Cecinnamq; Albinum, promississe se proditu-
 ros, quid idem Maro de antiquis Romanis scri-
 ptoribus traxerit. Quod nunc ut fiat, tempus ad-
 monet. Cumq; omnibus idem placeret, tum Fu-
 rius Albinus: Esi uereor, ne dum ostendere cu-
 pio quantum Vergilius noster ex antiquorum lectione profecerit, & quos ex
 omnibus flores, uel quæ in carminis sui decorem ex diuersis ornāmēta libau-
 erit, occasionem reprehēdendi uel imperitis, uel malignis ministrem, exprobrā-
 tibus tanto uiro alieni usurpationem, nec considerātib; hunc esse fructum le-
 gendi, æmulari ea quæ in alijs probes: & quæ maxime inter aliorum dicta mi-
 reris, in aliquem usum tuum opportuna deriuatione conuētere, quod & no-
 stri tam inter se quàm à Græcis, & Græcorum excellētes inter se sæpe fecerūt.

Et ut de alienigenis taceam, possē pluribus edocere, quantum se mutuò com-
 pilarint bibliothecæ ueteris autores. Quod tamen opportune aliās (si uolenti-
 bus uobis erit) probabo. Vnum nunc exemplum proferam, quod ad proban-
 da q̄ assero penē sufficiet. Afranius em̄ togatarū scriptor, in ea togata q̄ Com-
 pitalia inscribitur, non inuerecunde respondens arguentibus, quod plura sum-
 plisset à Menandro: Fateor (inquit) sumpsi, non ab illo modo, sed ut quisq; ha-
 buit quod conueniret mihi, quodq; me non posse melius facere credidi, etiam à
 Latino. Quod si hæc societas, & rerum communio, poetis scriptoribusq; om̄i-
 bus inter se exercenda concessa est, quis fraudi Vergilio uortat, si ad excolen-
 dum se quædam ab antiquioribus mutuatus sit: Cui etiam gratia hoc nomine
 est habenda, quod nonnulla ab illis in opus suum, quod æternò māsūrum est,
 transferendo, fecit ne omnino memoria ueterum deleteretur: quos (sicut præsens
 tempus ostēdit) non solum neglectui, uerum etiam risui habere iam cœpimus.
 Deniq; & iudicio transferendi, & modo imitandi, cōsecutus est, ut quod apud
 illum legerimus alienum, aut illius esse malimus, aut melius hic quàm ubi na-
 tum est, sonare miremur. Dicam itaq; primū, quos ab alijs traxit uel ex dimi-
 dio sui uersus, uel penē solidos. Post hoc, locos integros cum parua quadā mu-
 tatione translatos, sensus ue ita transcriptos, ut unde essent eluceret: immutatos
 alios, ut tamen origo eorum non ignoraretur. Post hæc quædam de his, quæ
 ab Homero sumpta sunt, ostēdam non ipsum ab Homero tulisse, sed prius ali-
 os inde sumpsisse, & hunc ab illis, quos sine dubio legerat, transtulisse.

p iij Vergi

- Vergilius: Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox. E
 Ennius in sexto: Vertitur interea cœlum cum ingentibus signis,
 Vergilius: Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
 Ennius in primo: Qui cœlum uersat stellis fulgentibus aptum. Et in III.
 Cœlum prospexit stellis fulgentibus aptum. Et in IX.
 Hic nox præcessit stellis ardentibus apta.
- Vergilius: Conciliūmq; uocat diuūm pater atq; hominum rex.
 Ennius in sexto: Tum cum corde suo diuūm pater atq; hominum rex
 Effatur.
- Vergilius: Est locus, Hesperiam Graiū cognomine dicunt.
 Ennius in primo: Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.
 Vergilius: Tuq; ò Tybri tuo genitor cum flumine sancto. F
 Ennius in primo: Tecq; pater Tyberine tuo cum flumine sancto.
 Vergilius: Accipe daq; fidem, sunt nobis fortia bello Pectora.
 Ennius in primo: Accipe daq; fidem, foedusq; feri bene firmum.
 Vergilius: Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
 Ennius in primo: Cum superum lumen nox intempesta teneret.
 Vergilius: Tu tñ interea calido mihi sanguine poenas Perfolues,
 Ennius in primo: Nec pol homo quisquam faciet impune animatus
 Hoc, nisi tu. mihi nam calido das sanguine poenas.
- Vergilius: Concurrent undique telis Indomiti agricolæ.
 Ennius in tertio: Postquam defessi sunt, stant, & spargere sese
 Hastis, ansatis concurrent undique telis. G
- Vergilius: Summa nituntur opum ui.
 Ennius in quarto: Romani scalis summa nituntur opum ui. & in XVI.
 Reges per regnum statuasq; sepulchraq; quærent.
 Aedificant nomen, summa nituntur opum ui.
 Et mecum ingentis oras euoluite belli.
- Vergilius: Quis potis ingentis oras euoluere belli?
 Ennius in septimo: Nequa meis dictis esto mora, Iuppiter hac stat.
 Vergilius: Non semper uestra euertit, nunc Iuppiter hac stat.
 Ennius in octauo: Inuadunt urbem somno uinoq; sepultam.
 Vergilius: Nunc hostes uino domiti, somnoq; sepulti.
 Ennius in decimosexto: Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; Latini. H
 Vergilius: Tollitur in cœlum clamor exortus utriusq;
 Ennius in sexto: Quadrupedate putrem sonitu quatit ungula campum.
 Explorat Numidæ, totâ quatit ungula terrâ. & in viii.
 Cū sequitur, summo sonitu quatit ungula terrâ. & i xvii.
 It eques, & plausu caua concuuit ungula terram.
- Vergilius: Vnus qui nobis cunctando restituit rem.
 Ennius in duodecimo: Vnus homo nobis cunctando restituit rem.
 Vergilius: Corruit in uulnus, sonitum super arma dederunt.
 Ennius in decimosexto: Concidit, & sonitum simul insuper arma dederunt.
 Vergilius: Et iam prima nouo spargebat lumine terras.

- A** Lucretius in secundo: Cum primùm aurora respergit lumine terras.
 Vergilius: Flammarum longos à tergo inuoluere tractus.
 Lucretius in secundo: Non ne uides longos flammarum ducere tractus?
 Vergilius: Ingeminant abruptis nubibus ignes.
 Lucretius in secundo: Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.
 Vergilius: Belli simulacra ciebat.
 Lucretius in secundo. Cōponunt, complent, belli simulacra cientur.
 Vergili. Simulacraq; luce carētum.
 Lucretius in quarto: Cum sæpe figuras
 Contuimur miras, simulacraq; luce carentum.
 Vergilius: Asper acerba tuens retro redit.
- B** Lucretius in quinto: Asper acerba tuens immani corpore serpens.
 Vergilius: Tithoni croceum linquens aurora cubile.
 Furius in I. annalium: Interea oceani linquens aurora cubile.
 Vergilius: Quod genus hoc hoim? quæ ue hūc tã barbara morē?
 Furius in sexto: Quod genus hoc hominum Saturno sancte creat?
 Vergilius: Rumoresq; serit uarios, ac talia fatur.
 Furius in decimo: Rumoresq; serunt uarios, ac multa requirunt.
 Vergilius: Nomine quenq; uocans, reficitq; in prælia pulfos.
 Furius in decimo. Nomine quenq; ciet, dictorum tempus adesse
 Commemorat. Deinde infra.
 Confirmat dictis, simul atq; exuscitat acris
 Ad bellandum animos, reficitq; ad prælia mentes.
- C** Vergilius: Dicite Pierides, non omnia possumus omnes.
 Lucretius in quinto: Maior erat natu, non omnia possumus omnes.
 Vergilius: Diuersi circumspiciunt, hoc acrior idem.
 Pacuuius in Medea. Diuersi circumspicimus, horror percipit.
 Vergilius. Ergo iter inceptum peragunt rumore secūdo.
 Suetius in libro q̄nto. Redeunt referūtq; petita rumore secundo.
 Vergilius. Nunq; hodie effugies, ueniam quocūq; uocaris.
 Neuius in eq̄ Troiano. Nunq; hodie effugies, quin mea manu moriāre.
 Vergili. Vendidit hic auro patriam, dominumq; potētem
 Impofuit, fixit leges pretio atq; refixit.
- D** Varius de morte. Vendidit hic Latium populis, agrosq; quirinum
 Eripuit, fixit leges pretio atq; refixit.
 Vergili. Ut gēma bibat, & Sarano dormiat ostro.
 Varius de morte. Incubet & Tyrijs, atq; ex solido bibat auro.
 Vergili. Talia secla suis dixerunt currite fufis.
 Catullus. Currite ducentes subtegmina currite fufis.
 Vergili. Felix heu nimium felix ni littora tantum
 Nunquam Dardaniæ tetigissēt nostra carinæ.
 Catull. Iuppiter omnipotens utinam non tempore primo
 Gnosia Cecropiæ tetigissēt littora puppes.
 Vergili. Magna ossa lacertosq; Extulit.

- Ennius in XVII. Magna ossa lacertiq; Apparent homini.
 Vergilius: Placidam per membra quietem Irrigat. E
 Furius in I. Mitemq; rigat per pectora somnum.
 Lucretius in III. Nunc quibus ille modis somnus p membra quietem Irrigat.
 Vergilius: Camposq; liquentes.
 Luc. i VI. de mari file: Et liquidam molem camposq; natantes.
 Vergilius: Et geminos duo fulmina belli Scipiadas.
 Lucretius in III. Scipia des belli fulmen Carthaginis horror.
 Vergilius: Et ora Tristia teniantum sensu torquebit amaror.
 Lucretius in II. Fecdo pertorquent ora sapore.
 Vergilius ait: Morte obita quales fama est uolitare figuras.
 Lucretius in I. Cernere uti uideamur eas, audireq; coram,
 Morte obita quorum tellus amplectitur ossa. F
 Hinc ē & illud Vergi. Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa.
 Vergilius: Ora modis attollens pallida miris.
 Lucretius in I. Sed quædam simulacra modis pallentia miris.
 Vergilius: Tum gelidus toto manabat corpore sudor.
 Ennius XVI. Tunc timido manat ex omni corpore sudor.
 Vergilius: Labitur uncta uadis abies.
 Ennius in XIII. Labitur uncta carina, uolat super impetus undas.
 Vergilius: Ac ferreus ingruit imber.
 Ennius in VIII. Hastati spargunt hastas, sit ferreus imber.
 Vergilius: Apicem tamen incita summum Hasta tulit.
 Ennius in XVI. Tamen inde uolans secum abstulit hasta Insigne. G
 Vergilius: Puluerulentus eques furit, omnes arma requirunt.
 Ennius in VI. Balatum pecudes quatit, omnes arma requirunt.
 Vergilius: Nec uisu facilis, nec dictu affabilis ulli.
 Accius in Philoctete: Quem neq; ueri contra, neq; affari queas.
 Vergilius: Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis,
 Aut leto insigni.
 Acci. i armor; iudicio: Nam trophæum ferre me à forti uiro pulchrum est.
 Si autem & uincat, uinci à tali nullum est probum.
 Vergilius: Nec si miserum fortuna Sinonem
 Finxit, uanum etiam mendacemq; improba finget. H
 Accius in Telepho: Nam si à me regnum fortuna atq; opes
 Eripere quiuit, & uirtutem nequiuit.
 Vergilius: Disce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem,
 Fortunam ex alijs.
 Acci. i armor; iudicio: Virtuti is par, dispar fortunis patris.
 Vergilius: Iamiam nec maxima Iuno,
 Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
 Accius in Antigona: Iamiam neq; dij regunt,
 Neq; profecto deum summus rex omnibus curat.
 Vergilius: Num capu potuere capi: num incensa cremauit Troia uiros?
 Ennius in

A Ennius in decimo cum de Pergamis loqueretur:

Quæ neq; Dardanijs campis potuere perire,
Nec cum capta capi, nec cum combusta cremari.

Vergilius: Multi præterea, quos fama obscura recondit.

Ennius in Alexandro: Multi alij aduētant, paupertas quorum obscurat noia.

Vergilius: Audentes fortuna iuuat.

Ennius in VII. Fortibus est fortuna uiris data.

Vergilius: Recoquunt patrios fornacibus enses.

Et curæ rigidum falces constantur in ensem.

Lucretius in V. Inde minutatim processit ferreus ensis.

Verfaq; in obscurum species est falcis ahenæ.

B Vergilius: Pocula sunt fontes liquidi, atq; exercita cursu Flumina

Lucretius in V. Ad sedare sitim fluuij fontesq; uocabant.

Vergilius: Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura

Sponte tulere sua, carpsit.

Lucretius in V. Quod sol atq; imbres dederant, quod terra crearat

Sponte sua, fatis id placarat pectora donum.

*Quos locos aut integros aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis scriptoribus Vergilius
traustulerit: quosq; ita mutauerit, ut origo tamen eorum facile deprehendatur. Caput .II.*

Post uersos ab alijs, uel ex integro uel ex parte translato, uel quædã im
mutando uerba tanquam succo alio tinctos, nunc locos locis compone
re sedet animo, unde formati sint, quasi de speculo cognoscas.

C Vergilius: Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere magnum

Quàm sit, & angustis hunc addere rebus honorem,

Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis

Raptat amor. iuuat ire iugis, quã nulla priorum

Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.

Lucretius in I. Nec me animi fallit quàm sint obscura, sed acri

Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,

Et simul inculsit suauem mi in pectus amorem

Musarum, quo nunc instinctus mente uigenti,

Auia Pieridum peragro loca, nullius antè

Trita solo.

D Accipe & alterum locum Maronis, illi unde traxerat comparandum, ut eun-
dem colorem ac penè similem sonum loci utriusq; reperias.

Vergilius: Si non ingentem foribus domus alta superbis

Mane salutantum totis uomit ædibus undam,

Nec uarios inhiant pulchra testudine postes.

Et mox: At secura quies & nescia fallere uita,

Diues opum uariarum, at latis otia fundis,

Spelunçæ, uiuicq; lacus, at frigida tempe,

Mugitusq; bouum, mollesq; sub arbore somni.

Non absunt illic saltus, ac lustra ferarum,

Et patiens operum, paruocq; assueta iuuentus.

Lucreti-

- Lucretius in II.** Si non aurea sunt iuuenum simulacra per ædes,
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppediuntur,
Nec domus argento fulgens, auroq; renidens,
Nec citharam reboant laqueata, aurataq; templa.
Cum tamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucunde corpora curant,
Præfertim cum tempestas arridet, & anni
Tempora conspargunt uiridanteis floribus herbas.
- Vergilius in Georgi.** Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata mouere animum, non qui per saxa uolutus
Purior electro campum petit amnis.
- Lucretius in II.** Nec teneræ salices, atq; herbæ rore uirentes,
Fluminaq; ulla queunt summis labentia ripis
Oblectare animum, subitamq; auertere curam.
- Ipsius uero pestilentia, quæ est in tertio Georgicôn, color totus & liniamen-
ta penè omnia tracta sunt de descriptione pestilentia, quæ est in sexto Lucre-
tij. Nam Vergiliana incipit:
- Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoq; autumnu incanduit æstu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.
- Lucretij** 1° sic incipit: Hæc ratio quondam morborum & mortifer æstus
Finibus in Cecropis funestos reddidit agros.
Vastauitq; uias, exhausti ciuibus urbem.
- Sed quatenus totum locum utriusque ponere satis longum est, excer-
pam aliqua, ex quibus similitudo geminae descriptionis appareat.
- Vergilius ait:** Tum uero ardentes oculi, atq; attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu grauis, imaq; longo
Ilia singultu tendunt, it naribus ater
Sanguis, & oppressas fauces premit aspera lingua.
- Lucretius ait:** Principio caput incensum feruore gerebant,
Et duplices oculos suffusa luce rubentes.
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
Sanguine, & hulceribus uocis uia septa colbat.
Atq; animi interpret manabat lingua cruore
Debilitata malis, motu grauis, aspera tactu.
- Vergilius sic ait:** Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
Et quæ darent signa, supra retulit idem.
Demissæ aures, syncerus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus. aret
Pellis, & attactu tractanti dura resistit.
- Lucretius ait:** Multaq; præterea mortis tunc signa dabantur.
Perturbata animi mens in mœnore metuq;

- Triste supercilium, furiosus uultus & acer,
 Sollicitæ porrò plenæq; sonoribus aures,
 Creber spiritus, & ingens, raroq; coortus.
 Sudorisq; madens per collum splendidus humor.
 Tenuia sputa minuta croci contracta colore,
 Salsaq; per fauces raucas uix edita tussis.
- Vergilius in Georgi.** Profuit inserto latices infundere cornu
 Lenæos, ea uisa salus morientibus una.
 Mox erat hoc ipsum exitio.
- Lucretius ait:** Nec ratio remedi communis certa dabatur.
 Nam quod alijs dederat uitalis æris auras
 Voluere in ore licere, & cœli templa tueri,
 Hoc alijs erat exitio, letumq; parabat.
- Vergilius ait,** Præterea nec iam mutari pabula refert,
 Quæsitæq; nocent artes, cessere magistri.
- Lucretius ait:** Nec requies erat ulla mali, defessa iacebant
 Corpora, mussabat tacito medicina timore.
- Vergilius ait,** Iphis est aer auibus non æquus, & illæ
 Præcipites alta uitam sub nube relinquunt.
- Lucretius ait,** Nec tamen omnino temerè illis sedibus ulla
 Comparebat auis, nec tristitia secla ferarum
 Exhibant syluis, languiebant pleraq; morbo,
 Et moriebantur.
- Non ne uidentur nobis membra descriptionis ex uno fonte manasse: Sed rur-
 sus locos alios comparemus.
- Vergilius:** Gaudent perfusi sanguine fratrum,
 Exilioq; domos & dulcia limina mutant.
- Lucretius in. III.** Sanguine ciuili rem constant, diuitiasq;
 Conduplicant auidi, cædem cæde accumulantes,
 Crudeles gaudent in tristi funere fratris.
- Vergilius:** Multa dies uariusq; labor mutabilis æui
 Rettulit in melius, multos alterna reuifens
 Lufit, & in solido rursus fortuna locauit.
- Ennius in. VIII.** Multa dies in bello conficit unus.
 Et rursus multæ fortunæ fortè recumbunt.
 Haudquaquam quenquam semper fortuna secuta est.
- Vergilius Aenei. IX.** O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
 Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
 Consulere, atq; omnes metuentem expendere casus.
- Accius in Antigona:** Quanto magis te istiusmodi esse intelligo,
 Tanto Antigona magis me par est tibi
 Consulere & parcere.
- Vergilius:** O lux Dardaniæ, spes ò fidissima Teucrum, et reliqua.
- Ennius in Alexandro:** O lux Troiæ germane Hector,

Quid ita cum

- Quid ita cum tuo lacerato corpore miser:
 Aut qui te sic respectantibus tractauere nobis?
- Vergilius Georgi. III. Frenâ Pelethronij Lapythæ gyrosq; dedere
 Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
 Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
- Varius de morte: Quem non ille finit lentæ moderator habenæ,
 Qua uelit ire, sed angusto prius ore coercens,
 Insultare docet campis, fingitq; morando.
- Vergilius in Bucolic. Talis amor Daphnim, qualis cùm fessa iuuentum
 Per nemora atque altos quærendo bucula lucos,
 Propter aquæ riuum uiridi procumbit in ulua
 Perdita, nec feræ meminit decedere nocti.
- Varius de morte: Ceu canis umbrosam lustrans Cortynia uallem,
 Si ueteris potuit ceruæ comprehendere lustra,
 Sæuit in absentem, & circùm uestigia lustrans,
 Aethera per nitidum tenues sectatur odores.
 Non amnes illam medijs, non ardua tardant,
 Perdita nec feræ meminit decedere nocti.
- Vergilius: Nec te tua funera mater
 Produxi, pressi ue oculos, aut uulnera laui.
- Ennius in Ctesiphonte: Necq; terram iniicere, necq; cruenta
 Conuestire mihi corpora licuit,
 Necq; misere lauere lachrymæ salsum sanguinem.
- Vergilius in Georgic. Nanq; canebat uti magnū per inane coacta
 Semina terrarumq; animæq; marisq; fuissent,
 Et liquidi simul ignis, ut ijs exordia primis
 Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.
 Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
 Coeperit, & rerum paulatim sumere formas.
 Jamq; nouum terræ stupeant lucescere solem.
- Lucretius in quinto, ubi de confusione orbis ante hunc statum loquitur:
 His necq; tum solis rota cerni lumine claro
 Altiusolans poterat, necq; magni sidera mundi,
 Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, nec aër.
 Nec similis nostris rebus res ulla uideri.
 Sed noua tempestas quædam, molesq; coorta.
 Diffugere inde loci partes coepere, paresq;
 Cum paribus iungi res, & discludere mundum,
 Membraq; diuidere, & magnas disponere partes.
- Et infra: Hoc est à terris magnum fecernere cœlum,
 Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
 Seorsum item puri secretiq; ætheris ignis.
- Et infra: Omnia enim magis hæc ex leuibus atque rotundis.
- Vergilius Aeneid. II. Cum fatalis equus saltu super ardua uenit

- A** Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo.
Ennius in Alexandro: Nam maximo saltu superauit
 Grauibus armatis equus,
 Qui suo partu ardua perdat Pergama.
- Vergilius:** Tum pater omnipotens rerum cui summa potestas
 Infit. eo dicente deum domus alta silescit,
 Et tremefacta solo tellus, silet arduus aether.
 Tum uenti posuere, premit placida aequora pontus.
- Ennius in Scipione:** Mundus caeli uastus constituit silentia,
 Et Neptunus saeuus undis asperis pausam dedit.
 Sol equis iter repressit unguis uolantibus.
- B** **Vergilius:** Consistere amnes perennes, arbores uento uacant.
 Itur in antiquam syluam stabula alta ferarum,
 Procumbunt piceae, sonat ista securibus ilex,
 Fraxineaeque trabes, cuneis & fissile robur
 Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.
- Ennius in sexto:** Incedunt arbuta per alta securibus caedunt,
 Percellunt magnas quercus, exciditur ilex.
 Fraxinus frangitur, atque abies consternitur alta.
 Pinus proceras peruertunt, omne sonabat
 Arbustum fremitu syluae frondosae.
- Vergilius:** Diuersi magno ceu quondam turbine uenti
 Confligunt, zephyrusque, notusque, & laetus eois
 Eurus equis.
- C** **Ennius in decimosexti.** Concurrunt ueluti uenti cum spiritus austri
 Imbricitor, aquiloque suo cum flamine contra,
 Inde mari magno fluctus extollere certant.
- Vergilius:** Nec tamen, haec cum sint hominumque bouumque labores
 Versando terram experti, nihil improbus anser.
- Lucretius in quinto:** Sed tamen interdum magno quaesita labore,
 Cum iam per terras frondent atque omnia florent,
 Aut nimis torrens seruatoribus aetheris sol,
 Aut subiti perimunt imbres gelidaeque pruinae,
 Flabraque uentorum uiolento turbine uexant.
- D**

Sunt alij loci plurimorum uersuum, quos Maro in opus suum cum paucorum immutatione uerborum à ueteribus transtulit. Et quia longum est, uniuersos uersus ex utroque transcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illic legendo aequalitatem locorum conferendo miretur. In primo Aeneidos tempestas describitur, & Venus apud Iouem queritur de periculis filij, & Iupiter eam de futurorum prosperitate solatur. Hic locus totus sumptus à Naxio est ex primo libro belli Punici. Illic enim aequae Venus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queritur, & sequuntur uerba Iouis filiam consolantis spe futurorum. Item de Pandaro & Bitia aperiendis portas, locus acceptus est ex libro quindecimo Ennij, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portam, & strag-

q gem de

gem de oblidente hofte feciffe. Nec Tullio cōpilando dummodo undiqꝫ orna
 menta fibi cōferret, abftinuit. O fama ingēs ingētior armis Vir Troiane. Nē
 pe hoc ait: Acneā famā fuam factis fortibus fupgreffum, cum plerūqꝫ fama fit
 maior rebus. Sēfus hic in Catone Ciceronis his v̄bis: Cōtingebat in eo, qđ ple
 riqꝫ cōtrā folet, ut maiora oia re qꝫ fama uiderent, id qđ nō ſæpe euenit, ut ex
 pectatio cognitione, aures ab oculis uincerent. Itē, Proximus huic lōgo, ſed p
 ximus interuallo. Cicero in Bruto: Duobus igit̄ ſummis Craſſo & Antonio
 L. Philippus proximus accedebat, ſed lōgo interuallo, tñ proximus.

Quos locos primū dicit ex Homero trāſtulert, inde Vergilius operi ſuo ſciuerit. Cepa .III.

Vni quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur tranſtuliffe:
 ſed ea docebo à n̄ris autoribus ſumpta, qꝫ priores hæc ab Homero in car
 mina ſua traxerant: qđ qđdem ſummus Homericæ laudis cumulus eſt, qđ
 cū ita à plurimis a duerſus eū uigilatū ſit, coactæqꝫ oim uires manū cōtrā fece
 rint, ille uelut pelagi rupes imota reſiſtit. Homerus de Aiakis forti pugna ait

Locus reſtitu
 tus ex illa. 16.

Αἴας δ' ὀφείλει ἕμεινον, βιάζετο γούρ βολίνας,
 Δάμνα μὲν ληνός τε νόστος, καὶ τῆρας ἀγαυοί
 βλάπτοντες, δ' ὀφείλει ἢ πρὶ κροτάφοισι φασίην
 πάλαι βελδομένη κροτάφῳ ἔχειν, βιάζετο δ' αἰεὶ
 κακρότατος ἕνθετος, οὐδ' ἀγέρας ἄμωρον καμνῶν
 ἕμεινον αἰετὶ χροὸν σάκον αἰόλον, βολὴν δ' ὀφείλει
 ἀμφοτέρω πελάγεσσιν ἔχειν ὀφείλει βολίνας τε
 αἰεὶ δ' ἀργαλίῳ ἔχειν ἀδμυαῖα, κακρότατος ἕνθετος
 πάντων τε καὶ μάλιστα ἕνθετος, οὐδ' ἀγέρας
 ἀμωρονσιν, πάντες ἢ κακρότατος ἕνθετος.

Hunc locum Ennius in decimoquinto ad pugnam Cælij tribuni his uer
 sibus tranſfert:

Vndiqꝫ conueniunt, uelut imber, tela tribuno
 Conſigunt parmam, tinnit haſtilibus umbo,
 Aerato ſonitu galeæ. ſed nec pote quiſquam
 Vndiqꝫ nitendo corpus diſcerpere ferro.
 Semper abundantes haſtas frangitqꝫ quatitqꝫ.
 Totum ſudor habet corpus, multumqꝫ laborat.
 Nec reſpirandi ſit copia præpete ferro.
 Hiſtri tela manu iacientes ſollicitabant.

Hinc Vergilius eundē locum de Incluſo Turno gratia elegātiore cōpoſuit:

Ergo nec clypeo iuuenis ſubſiſtere tantum,
 Nec dextra ualet, obiectis ſic undiqꝫ telis
 Obruit, ſtrepit aſi duo caua tempora circum
 Tinnitu galea, & faxis ſolida æra ſathiſcunt.
 Diſcuſſæqꝫ iubæ capiti, nec ſufficit umbo
 Ictibus ingeminant haſtis & Troës & Ipſe
 Fulmineus Mneſtheus, tum toto corpore ſudor
 Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
 Fulmen agit ſeſſos, quatit æger anhelitus artus.

Home-

Homerus ait:

A ἄρα γὰρ κτλ. ἄρα γὰρ κτλ. ἄρα γὰρ κτλ.

A αἰὼς δ' ἔρ' ἀπειθ' ἔργα κέρως κέρως κέρως

Furius in quarto annali:

Pressatur pede pes, mucro mucrone, uiro uir.

Hinc Vergilius ait:

Hæret pede pes, densusq; uiro uir.

Homeri est:

Ἐλαδῶ δ' οὐκ ἔργων μινδύομασσι, οὐδ' ὀνομήσῃ

Ἔνδ' ἔμοι δ' ἴκα μὲν γλῶσσοισι, δ' ἴκα ἢ σάματ' ἔμω

οὐκ ἔρ' ἔργα κτλ. κτλ. κτλ.

Hunc secutus Hostius poeta in libro secundo belli Histrici ait:

Non si mihi linguæ

Centum, atq; ora sient toridem, uocesq; liquatæ.

Hinc Vergilius ait:

Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum.

Homericæ descriptio est equi fugientis, in hæc uerba:

Ἴσ' δ' ἔρι λῆσ' αὐτῆς ἴππῳ ἀνοκῶς ἔμω φάτῃ

Δυσμῶν ἀπ' ἔργων, δ' ἴκα πρὸ τοιο κροάσῃ

Ἐκωδῶν λ' ἔμω ἔργων πταμοῖσιν

Ἐνδ' ἔμω, ἢ ἢ δ' κέρως κέρως κέρως

Ἔμοις αἰόσοι, ἢ δ' ἀγλ' αἰόσοι πικρῶν.

Ennius hinc traxit:

Et tum sicut equis qui de præsepibus actus,

Vincta suis magnis animis abruptit, & inde

Fert sese campi per cæcula lætæq; prata

Celfo pectore, sæpe iubam quassat simul altam,

Spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Vergilius:

Qualis ubi abruptis fugit præsepia uinclis. &c.

Nemo ex hoc uiles putet ueteres poetas, q; uersus eorū scabri nobis uidentur.

Ille em̄ stylus Enniani seculi auribus solus placebat, & diu laborauit ætas

secuta, ut magis huic molliori stylo acquiesceretur. Sed ulterius ne moror Cecin

nam, qn & ipse prodat, q̄ meminuit Maronē ex antiquitate transfulisse?

De uocabulis Latinis, Græcis, barbarisq; quibus Vergilius primus usus esse uideri possit, cum tamen ante & ueteres hsdem usi sint. Caput .IIII.

Tvm Cecinna: In uersibus uel in locis quantum sibi Maro ex antiquitate quæsierit, Furius ut memor & ueteris & nouæ autorū copix dis-

seruit. Ego conabor ostēdere hunc studiosissimum uatem & de singu-

lis uerbis ueterum aptissime iudicasse, inseruisse lecta operi suo uerba, quæ no-

bis noua uideri facit incuria uetustatis. ut ecce Addita, pro inimica & infesta,

quis non extimet poetam arbitrio suo nouum uerbum sibi uoluisse fabricari?

Sed non ita est. nam quod ait: Nec sæuis addita Iuno Vsq; aberit, id est affixa

& per hoc infesta, hoc iam dixerat Lucilius in lib. XIII. his uersibus:

q ij Simi

Resistit ut lo-
tus ex illa 12.

Ex illudor. 2.

Locus restitui
ex illud. 6.

Addit.

Si mihi non prætor fiet additus, atq; agitet me,
Non male sic ille, ut dico, me extenderat unius. **Vergilius:**

Mane salutantum totis uomit ædibus undam.

Pulchre uomit undam & antique. Nam ait Ennius:

Et Tiberis flumen uomit in mare salsum.

Agmen. Vñ & nunc uomitoria in spectaculis dicimus, uñ hoies glomeratim ingre-
diētes, in sedilia se fundūt. Agmē pro actu & ductu q̄dam ponere nō inelegans ē, ut, Leni fluit agmine Tiberis. imò & antiquū est. Ennius em̄ in. V. ait:
Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

**Crepitanti-
bus flammis.** Quod ait, Crepitantibus urere flammis, non nouum usurpauit uerbum, sed
prior Lucretius in. VI. posuit:

Nec res ulla magis q̄ Phœbi Delphica laurus

Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Horret ager. Tū ferreus hastis Horret ager. Horret, mire se habet. Sed & Ennius i. xiiij.

Horrescit telis exercitus asper utrinq;.

Et in Erechtheo:

Arma rigent, horrescunt tela.

Et in Scipione:

Sparsis hastis lōgis cāpus splēdet & horret.

Sed & ante om̄es Homerus:

**Locum resili-
tus ex. 13. 114.** ἰσχυρὴ δὲ μέγιστος φασίμβροτος ἰσχυρὴ

μακρὴ, ἀεὶ ἰσχυρὰ ταμνοχώρας.

Splendet tremulo sub lumine pontus.

**Tremulum lu-
men.** Tremulū lumē de imagine rei ipsius exp̄sum ē. Sed prior Enni. i Menalippe:

Lumine sic tremulo terra, & caua cœrula cadent.

Et Lucretius in VI.

Præterea solis radijs iactatur aquai

Humor, & in lucem tremulo rarefcit ab æstu.

Umbracula. Hic cādida populus antro Imminet, & lentæ texunt umbracula uites. Sunt

q̄ extimēt hoc uerbū umbracula Vergilio autore cōpositum, cum Varro rerū

diuinarū lib. X. dixerit, nōnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi

cōcessum. Et Cicero in V. de legib. Vis ne igit̄ (qm̄ sol paululū à meridie iam

deuexus uidet̄, neq; dū fatis ab his nouellis arboribus om̄is hic locus opacat̄)

descendat̄ ad Lirim, eaq; q̄ restant, in illis aliorū umbraculis p̄sequamur: Si-

militer in Bruto: Sed ut & Theophrasti doctissimi hominis umbraculis. &c.

Transmittere. Transmittunt cursu campos, atq; agmina cerui Puluerulenta fuga glome-

rant. Quod ait speciose transmittunt pro transcunt.

Sic & Lucretius in secundo:

Et circumuolitant equites, mediosq; repente

Transmittunt ualido quatientes impete campos.

Sed et Pestanus Lubonēsis sic ait: Pedibus eqs̄ trāsmisimus, qd̄ ē trāsiuimus:

Defluere. Quam tota cohors imitata, relictis Ad terrā defluxit eqs. Sic Furius in primo:

Ille graui subito deuinctus uulnere habenas

Misit equi, lapsusq; in humum defluxit, & armis

Reddidit æratis sonitum.

Discludere. Tum durare solum, & discludere Nerea ponto Cœperit. Ferit aures nō-

stras hoc uerbum discludere, ut nouum. Sed prior Lucretius in quinto:

Diffugere inde loci partes cœpere, paresq;

Cum pa-

Cum paribus iungi res, & discludere mundum.

A Pastorem Tityre pingues Pascere oportet oues, deductum dicere carmen. *Deductū carmen.*
 Deductum pro tenui & subuli elegāter positum est. Sic autem & Afranius in Virgine: Verbis pauculis respondit, tristis uoce deducta, malleq; se non quiescisse dixit. Item apud Cornificium: Deducta mihi uoce garrienti. Sed hæc ab illo fluxerunt, qđ Pomponius in Atellana quæ Calēdæ Martiæ inscribitur, ait: Vocem deducas oportet, ut mulieris uideatur uerba: lube modo afferat unus, ego uocem reddam tenuem & tinnulam. Et infra: Etiam nūc uocem deducam.

Proiecta atq; saxa Pachyni Radimus. Proiecta, si scđm consuetudinem dicat, *Proiectus.*
 intelligitur abiecta. Si scđm ueteres, proiecta porrò iactata. Alibi ait: Proiecto dum pede læuo Aptat se pugnae. Sed & Sisenna in scđo dixit: Et Marfi propius succedunt. atq; ita scutis proiectis, tectis saxa certatim lenta manibus cōijciunt in hostes. Et in eodē: Vetus atq; ingens erat arbor ilex, q̄ circum proiectis ramis maiorē partem loci summi tegebat. Et Lucretius in. III. Quamlibet immani proiectu corporis extet. Et tempestiuam syluis euertere pinum. Hoc uerbum de pino tempestiua à Catone sumpsit, qui ait: Pineam nucem cum effo dies, luna decrecente eximito, post meridiē, sine uento austro. Tū uero erit tēpestiua, cum semen suum maturū erit. Inseruit operi suo & Græca uerba, sed non primus hoc ausus. Autorum em̄ ueterum audaciā secutus est. Dependēt lychni laquearibus aureis. Sicut Ennius in. IX. Lychnorū lumina bis sex. *Lychni.*
 Et Lucretius in. V. Quin etiā nocturna tibi terrestria q̄ sunt Lumina, pendent lychni. Lucilius in. I. Porro chænopoda clinopodas, lychnosq; et Diximus cennos ante pedes lecti atq; lucernas. Et qđ dixit, Nec lucidus æthra Sidera polus, Ennius prior dixerat in. XVI. Interea fax Occidit, oceanūq; rubra tracti obruit æthra. Et Illius in Theatrāte: Flammineam per æthram alte serudam ferri facem. Dædala Circe. q̄ Lucretius dixerat: Dædala tellus. Reboant syluæq; & magnus Olympus, quia est apud Lucretium: Nec cithara reboant laqueata aurataq; tecta: Sed hac licentia largius sunt usi ueteres, parcius Maro. Quippe illi dixerunt & pausam, & machæram, & acotiam, & mala cem, & alia similia. Necnon & Punicis Oscisq; uerbis usi sunt ueteres, quorū imitatione Vergilius peregrina uerba non respuit, ut in illo, Syluestres uri assidue. Vri em̄ Gallica uox est, qua feri boues significantur. Et, Camuris hirtæ sub cornibus aures. Camuris peregrinum uerbum est, id est in se redeuntibus. Et fortē nos quoq; hac ratione cameram figuramus. *Camuris.*

C Epitheta quæ apud Vergilium noua uidetur, uentrioribus quoq; in usu fuisse. Caput .V.
 Vita quoq; epitheta apud Vergilium sunt, quæ ab ipso facta creduntur: sed & hæc à ueteribus tracta monstrabo. Sunt autem ex his alia simplicia, ut Gradius, Mulciber: alia composita, ut arcitenens, uitistor. Sed prius de simplicibus dicam: Et distinctos Mulciber Afros. Mulciber est Vulcanus, q̄ ignis sit, & om̄ia mulceat ac domet. Actius i Philostrate: Heu Mulciber arma ignauo inuicta es fabricatus & manu. Et Egnatius de rer; natura lib. I. Deniq; Mulciber & ipse ferens altissima cœli contingunt. *Mulciber.*
 Hæcidiq; petulci Floribus insulent. Lucretius in secundo: Præterea teneri tremulis in uocibus hœcidi *Petulcum.*

D q̄ iij Cor-

Corniferas norunt matres agniq; petulei.

Liquis ignis.

Illud audaciæ maximæ uideri possit, quod ait in bucolicis: Et liquidi simul ignis, pro puro uel lucido, seu pro effuso & abundanti, nisi prior hoc epitheto Lucretius usus fuisset in sexto:

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille

Deuolet in terram liquidi calor aureus ignis.

Tristis pro amaro.

* Tristis pro amaro translatio decens est. ut, Tristesq; lupini. Et ita Ennius in libro Sabinar. IIII. Neq; triste quærit sinapi, neq; cape moestum.

Auritus lepus

Auritus lepores non Maro primus usurpat, sed Afranium sequitur, qui in prologo ex persona Priapi ait: Nam quod uulgò prædicant aurito me parète natum, non ita est.

Et us composita subiungam, quod ait Vergilius:

Thuricremus

Vidit thuricremis cum dona imponeret aris.

Iam Lucretius in secundo dixerat,

Nam sæpe ante deum uitulus delubra decora,

Thuricremas propter mactatus concidit aras.

Arcitenens.

Quam pius arcitenens. Hoc epitheto usus est Næuius belli Punici lib. II:

Deinde pollens sagittis inclytus arcitenens, sanctusq; Delphis prognatus Pythius Apollo. Idem alibi: Cum tu arcitenens sagittis pollens dea.

Sed & Hostius libro secundo belli Histrici:

Dia Minerua simul autem inuictus Apollo, Arcitenens, Latonius,

Syluicolæ.

Etiam syluicolæ Fauni. Næuius libro. I. belli Punici:

Syluicolæ homines belliq; inertes.

Accius in Bacchis: Syluicolæ ignota inuiscentes loca.

Ueliuolum.

Despiciens mare ueliuolum. Liuius in Helena:

Tu qui per mensus ponti maria alta ueliuola.

Ennius in decimo quarto:

Cum procul aspiciunt hostes accedere uentis Nauibus ueliuolis.

Idem in Andromache:

Rapit & ex alto naues ueliuolas.

Vitifator.

Vitifator seruans curuam sub imagine falcem. Accius in Bacchis:

O Dionyse pater optime uitifator Semela genitus euchia.

Noctiuagus.

Almaq; curru noctiuago Phoebe.

Egnatius de rerum natura libro primo:

Roscida noctiuagus astris labentibus Phoebe,

Pulsa loco cessit concedens lucibus altis.

Bimembres.

Tu nubigenas inuicte bimembres. Cornificius in Glauco:

Centauros fodere bimembres.

Caprigenū.

Caprigenumq; pecus nullo custode per herbas. Pacuuius in Paulo:

Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est. Accius in Philoctete:

Caprigenū trita unguis. Idem in Minotauro:

Taurigeno semine ortum fuisse an humano.

Decenter & his epithetis Vergilius usus est: pro sagitta, uolatile ferrum: & pro Romanis, gentem togatam; quos; altero Sucuius, altero Laberius usus ē.

Nam

A Nam Suetius in lib. V. ait: Volucrumq; uolatile telū. Ac Laberius in Epho-
bo: Licentiam ac libidinem ut tollam petis togatæ stirpis. Idem infrà: Idcirco
ope dilatatum est dominium togatæ gentis.

De figuris illis, quæ ita sunt peculiæres Vergilio, ut apud alios aut raro, aut nunquam reperiuntur.

Caput .VI.

Figuras uero quas traxit de uetustate, si uolentibus uobis erit, cum repē-
tina memoria suggererit, enumerabo. Sed nūc dicat uolo Seruius, quæ
in Vergilio notauerit, ab ipso figurata, nō à ueteribus accepta: uel ausu
poëtico nouè quidem, sed decenter usurpata. Quotidie enim Romanæ indoli
enarrādo eundem uatem, necesse est habeat huius annotationis scientiā prom-
ptiorem. Placuit uniuersis electio, in reliqua suffecti etiam adhortati sunt Seruū
Bum, ut q̄ in se refusa sunt, annotaret. Ille sic incipit: Vates iste uenerabilis, uā-
rie, modo uerba, modo sensus figurando multū latinitati lepōris adiecit. qualia
sunt hæc: Supposita de matre nothos furata creauit: Vt ipsa creauerit, quos cre-
ari fecerit. Tepidāq; recentē Cæde locū. cum locus recens cæde, nouè dictus
sit. Et, Hæc ait, & socj cesserunt æq̄re iusso. pro eo qd̄, iussi cesserunt. Et cæ-
so sparsurus sanguine flāmas. qui ex cæsis uidelicet profundiē. Vota deū pri-
mo uictor soluebat eoo. pro, quæ dijs uota sunt. Et me consortē nati concede
sepulchro. alius dixisset, Et me cōsortem nato cōcede sepulchri. Et, Illa uia ce-
lerans p̄ mille coloris arcum. id est, per arcum mille colorū. Et, Hic alij spo-
Clia occisis direpta Latinis Cōijciunt igni. pro in ignem. Et, Corpore tela mo-
do, atq; oculis uigilantibus exit. tela exit, pro, uitat. Et, Senior leto canentia lu-
mina soluit. pro, uetustate senilia. Excelsūq; arboris antro. pro, cauerna. Et,
Frontē obscenā rugis arat. arat, nō nimie, sed pulchre dictum. Ter secū æra
tō circumfert tegmine syluā. pro iaculis. Et, Vir gregis. pro capro. Et illa q̄
pulchra sunt: Aquæ mons, telorum seges, ferreus imber, ut apud Homerum:

πὶ δὲ κνώσσοι τρώων ἠφ᾽ ἀμειβίβουα

ναυσὶν ἐπιματίωσ

αἰετὶ μὲν μάρτυρο. σὶ δὲ γέφυρ᾽ ἔδρυμα δὲ

χέλικος οὐρανὸν ἴκε, δὲ αἰετὶσ᾽ ἀπηνήπιτο.

Et, Dona laboratæ Cereris. & Oculisq; aut pectore noctem Accipit. & Vc-
ciscq; offensa resultat imago. & Pacemq; per aras Exquirunt. & Paulatim ab-
Dolere Sychæum Incipit. Sæpe etiā uerba pro uerbis pulchre ponit. Oraq;
corticibus sumunt horrenda cauatīs. ora, pro personis. Et, Discolor unde auri
per ramos aura refulsit. quid est enim aura auri: aut quemadmodum aura re-
fulget: Sed tamē pulchre usurpauit. Et, Simili frondefcit uirga metallo. q̄ ben-
ufus est frondefcit metallo: Et, nigri cum lacte ueneni. nigro imponere nomen
lactis. Et, Haud aliter iustæ quibus est Mezentius iræ. Odio esse aliquem, usti-
tatum: iræ esse, inuentum Maronis est.

Item de duobus incipit dicere, & in unum desinit: Interea reges, ingenti mæ-
le Latinus Quadrijugo inuehitur curraq; ut est apud Homerum:

Et, Protinus Orsilochum & Busen, duo maxima Teucrūm

q̄ hij Cor

Locus restitū-
tus ex 16. alia.

Et . . .

Corpora, sed Buten aduersum cuspidē fixit. & cætera.

Iuturnam misero fateor succurrere fratri Suasi.

Cum solitum sit dici, Iuturnæ suasi. Et, Urbem quam statuo, uestra est. Et, Tu modo quos in spem statues submittere gētis. Præcipuum iam inde à tenebris impende laborem, pro, in eos impende.

Facit pulcherrimas repetitiones. Nam neq; Parnassi uobis iuga, nam neq; Pindi Vlla moram fecere. Quæ uobis quæ digna uiri pro talibus ausis? Vidi stis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?

Nec interpositiones eius otiosæ sunt. Si te nulla mouet tantarum gloria rerum. At ramum hunc (aperit ramum qui ueste latebat) Agnoscas. Vt sceptrū hoc (dextra sceptrum nam fortè gerebat) Nunquam fronde leui.

Et illa mutatio elegantissima est, ut de quo loquebatur subito ad ipsum uerba cōuertens. Vt bello egregias idem disicerit urbes, Troiamq; Oechaliãq; & duros mille labores Rege sub Eurytheo fatis Iunonis iniquæ Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimembreis. & reliqua. Illa uero intermissio, Quos ego, sed motos præstat componere fluctus, tracta est à Demosthene:

Hæc uero quàm poetica indignatio, Prò Iuppiter ibit Hic ait. Hæc miseratio: O patria, ò rapti nequicq; ex hoste penates. Et illa trepidatio, Ferte ciui ferrū, date tela, & scādite muros, Hostis adest. Et conquestio, Mē ne igitur socium tantis adiungere rebus Nise fugis? Quid illa excogitatio nouorum intellectuum: ut, Mentitãq; tela. & Ferrumq; armare ueneno. & Cultusq; feros mollire colendo. Exuerint syluestrem animum. Et, Virgincumq; alte bibit acta cruorem, ut apud Homerum de hasta.

Et, Pomaq; degenerant succos oblita priores. Et, Glacie cursus frenaret aquarum. & Mistãq; ridenti colocasia fundat acãtho. Est mollis flamma medullas. Interea & tacitum uiuit sub pectore uulnus. & Duro sub robore uiuit Stuppa uomens tardum fumum. &, Sæuiū que canum latratus in auras. Et, Cælatãque amnem fundens pater Inachus urna. & Affixæ uenis, animasq; in uulnera ponunt. Et quicquid de apibus dixit in uirorum fortium similitudinem, ut adde ret quoq; mores & studia, populos & prælia, quid plura? ut & quirites uocaret. Dies me deficiet, si omnia persequi à Vergilio figurata uelim. Sed ex his q̄ dicta sunt, omnia similia lector diligens annotabit.

Vexare, illaudatus, & spudare, apud Vergiliū quid significant. Caput .VII.

CVm Seruius ista dissereret, Prætextatus Auienum Eustachio insulserantem uidens, quin age (inquit) Eustachi uerecundiam Auieni probi adolescentis iuua, & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustachius, iam dudum, inquit, multa de Vergilio Seruium gēsti interrogare, quorum enarratio respicit officium literatoris, & tempus indulgeri optat, quo de obsecris ac dubijs sibi à doctiore fiat certior. Et Prætextatus, Probo, inquit, mi Auiene, q̄

ene, q̄ ea de quibus ambigis, clam te esse non pateris. Vnde exoratus sit à nobis doct̄issimus doct̄or, ut te secum negotium habere patiat̄ur: quia in commune proficiet, quæ desideras audire. Ne tu modo ultra cesses aperire Seruio uiam de Vergilio differendi. Tunc Auienus totus cõuersus in Seruium: Dic as uolo, inquit, doct̄orũ maxime, quid sit, q̄ cum Vergilius anxie semper diligens fuerit in uerbis pro causæ merito uel atrocitate ponẽdis, incuriose & abiect̄e in his uersibus uerbum posuit: Candida succinctã latrãtibus inguina mōstris, Dulichias uexasse rates. Vexasse em̄ uerbum est leuis ac parui incommodi, nec tam atroci casui congruens, cum repente homines à belua immanissima rapti laniat̄i q̄ sint. Sed & aliud huiuscemodi deprehendi: Quis aut Eurythea durum, Aut illaudati nescit Buisiridis aras: Hoc enim uerbum, illaudati, nõ est idoneum ad exprimendam sceleratissimi hominis detestationem, qui q̄ homines omnium gentium immolare solitus fuit, non laude indignus est, sed detestatione execrationeq̄ totius generis humani dignus est. Sed nec hoc uerbum ex diligentia Vergiliana uenire mihi uidetur: Per tunicam squalentem auro. Nõ enim conuenit dicere, auro squalentem: quoniam nitore splendoriq̄ auri contraria sit squaloris illuuius. Et Seruius: De uerbo uexasse, ita responderi posse arbitror: Vexasse graue uerbum est, tractumq̄ ab eo uidetur quod est uehere, in quo inest iam uis quædam alieni arbitrii: non enim sui potens est qui uehitur. Vexasse autem quod ex eo inclinatum est, ui atq̄ motu proculdubio uastiore est. nam qui fert & raptatur, atq̄ huc atq̄ illuc distrahitur, is uexari proprie dicitur. Sicuti taxare pressius crebriusq̄ est, q̄ tangere, unde id proculdubio inclinatum est. Et iactare multo fusius largiusq̄ est q̄ iacere, unde id uerbum tractum est. Quassare etiam q̄ quater grauius uolentiusq̄ est. Non igit̄ quia uulgo dici solet, uexatũ esse quem fumo aut uento aut puluere laborare uidemus, p̄terea debet uis uera atq̄ natura ybi deperire, q̄ à ueteribus q̄ proprie & signate locuti sunt, ita ut decuit obseruata ẽ. M. Catonis uerba sunt ex oratione quam de Achæis scripsit: Cumq̄ Annibal terram Italiam laceraret atq̄ uexaret. Vexatam Italiam dixit Cato ab Annibale, quando nullum calamitatis, aut sæuitiæ, aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpeffa sit. M. Tullius quarto in Verrem: Quæ ab isto sic spoliata atq̄ direpta est, nõ ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem & cõsuetudinis iura retineret, sed ut à barbaris prædonibus uexata esse uideatur.

De illaudato autem duo uidentur responderi posse: Vnũ est eiusmodi, Ne mo quisq̄ tam afflicto est moribus, q̄ faciat aut dicat nonnunq̄ aliqd, qd laudari queat. Vñ hic antiquissimus yfus uice prouerbij celebratus est:

ποδῶνι κρη̄ φ̄ κρη̄ φ̄ ἀπὸ μάλα καίριον ἔκρη̄.

Sed enim qui in omni re atq̄ in omni tempore omni laude uacat, is illaudatus est, isq̄ omnium pessimus deterrimusq̄ est. Sicuti om̄is culpæ priuatio, in culpatum facit. Inculpatus autem instar est absolutæ uirtutis. Illaudatus quoq̄ igit̄ finis est extremæ malitiæ. Itaq̄. Homerus non uirtutibus appellandis, sed uitij detrahendis, laudare ampliter eam solet. Hoc enim est:

τοῦ δὲ οὐκ ἄνοστη τιτίθω.

ἔτι δὲ οὐκ ἂν ἰδρῖστοι τῶν εἰς ἀγαμέμνονα εἶπον.

Gellii. 1. 11. 6.

Vexare.

Illaudatus.

φ̄ ποδῶνι κρη̄ φ̄ κρη̄ φ̄ ἀπὸ μάλα καίριον ἔκρη̄.

ὅτι δὲ κατεπείσθη τὸν δὲ οὐκ ἐδίδοιτο μὲν ἄλλο.

Ex Gellio.

Epicurus quoque simili modo maximam uoluptatem priuationem detracti-
onemque omnis doloris definiuit, his uerbis: τὸ ἀγαθὸν ἐστὶν ἐλευθέρως. Eadem
ratione idem Vergilius inamabilem dixit Stygiam paludem. Nam sicut illau-
datum ἢ ἐλευθέρως laudis, ita inamabilem per amoris ἐλευθέρως detestatus est. Altero
modo illaudatus ita defenditur. Laudare significat prisca lingua nominare, ap-
pellareque. Sic in actionibus ciuilibus auctor laudari dicitur, quod est nominari.
Illaudatus ergo est, quasi illaudabilis, id est nunquam nominandus, sicuti quon-
dam à communi consilio Asiae decretum est, uti nomen eius qui templum Di-
anae Ephesiae incenderat, ne quis ullo in tempore nominaret. Tertium restat ex
his quae reprehensa sunt, quod tunicam squalentem auro dixit. Id autem signi-
ficat copiam densitatemque auri in squamarum speciem intexti. Squalere enim di-
ctum ab squamarum crebritate, asperitateque, quae in serpentum piscium ue-
corijs uisuntur. Quam rem & alij, & hic idem poeta locis aliquot demonstrat. Quae
pellis, inquit, ahenis in plumam squamis auro conferta tegebat. Et alio loco:
Iamque adeo rutilum thoraca indutus, ahenis Horrebat squamis. Accius in Pe-
lopidibus ita scribit: Eius serpentis squamae squalido auro & purpura prae-
textae. Quicquid igitur nimis inculcatum oblitumque aliqua re erat, ut incuteret
uisentibus facie noua horrorem, id squalere dicebatur. Sicut in corporibus in-
cultis squamosisque alta congeries sordium, squalor appellatur. Cuius significa-
tionis multo assiduoque usu totum id uerbum ita comminatum est, ut iam squa-
lor de re alia nulla quam de solis inquinamentis dici coeperit.

Squalere.

Alij tres loci apud Vergilium explicati.

Caput .VIII.

Gellii 5. ca. 8.

Lituo.

GRarum mihi est (Auienus inquit) correctum, quod de optimis dictis
male opinabar. Sed in hoc uersu mihi uidetur deesse aliquid: Ipse qui
rinali lituo paruaque sedebat Succinctus trabea. Si enim nihil deesse com-
cedimus, restat ut fiat lituo & trabea fuccinctus, quod est absurdissimum. Quip-
pe cum lituus sit uirga breuis, in parte qua robustior est incurua, qua augures
utuntur, non uideo qualiter possit lituo succinctus uideri. Respondit Serui-
us: Sic hoc dictum esse, ut pleraque dici per defectionem solent. Veluti cum di-
citur: M. Cicero homo magna eloquentia, & Roscius histrio summa uenustate:
Non plenum hoc utrunque, neque perfectum est: sed enim pro pleno ac perfe-
cto auditur. Ut Vergilius alio in loco: Victorem Buten immani corpore, id
est corpus immane habentem. Et item alibi: In medium geminos immani pon-
dere caestus Projicit. Ac similiter: Domus sanie dapibusque cruentis. Sic igitur
id quoque dictum uideri debet, Ipse quirinali lituo, id est lituum quirinalem ten-
nens. Quod minime mirandum foret, si ita dictum fuisset, Picus quirinali lituo
erat, sicuti dicimus, statua grandi capite erat. Et est autem, & erat, & fuit, plerum-
que absunt cum elegantia, sine detrimento sententiae. Sed quoniam litui facta men-
tio est, praetermittendum non est, quod posse quaeri animaduertimus, utrum à
tuba lituus auguralis appelletur, an tuba à lituo auguris, lituus dicta sit. Vtrum-
que enim pari forma & pariter in capite incuruum est. Sed si (ut quidam putant)
tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homeri uersu ἄλλοις βῆθ' ἄλλοις, necesse est ut uir-
ga au-

Aga auguralis à tubæ similitudine, lituus uocetur. Vt autē uocabulo isto Vergilius pro tuba, ut ibi: Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Subiecit Auienus: Maturate fugam, quid sit parum mihi liquet. Contraria enim mihi uidetur fuga maturitati. Vnde quid de hoc uerbo sentiendum sit, quæ so me doceas. Et Seruius: Nigidius homo omnium bonarum artium disciplinæ egregius: Maturare, inquit, est quod neque citius, neque serius, sed medium quiddam & temperatum est. Bene atque proprie Nigidius. Nam & in frugibus & in pomis matura dicuntur, quæ neque cruda & immitia sunt, neque caduca & nimium cocta, sed tempore suo temperate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam diuus Augustus duobus uerbis Græcis eleganter exprimebat. Nam & dicere in sermonibus, & scribere in epistolis solitum ferunt, *ἠρεστέως ἔχοντες*. Per quod mon

Gel. II. 10. c. 11.

Maturare.

Bnebat, ut ad rem agendam simul adhiberetur & industriæ celeritas, & tarditas diligentiæ. Ex quibus duobus contrarijs, sit maturitas. Sic ergo Vergilius inducit Neptunū discessum uentis impantem, ut & tam cito discedant tanquam fugiant, & tamen standi mediocritatē in regressu teneant, tanquam mature, id est temperate, abeuntes. Verè enim, ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu nimio tanquam per fugam redeunt. Idem Vergilius, duo ista uerba maturare & properare, tanquam plene contraria scitissime separauit his uersibus: Frigidus agricolâ si quando continet imber, Multa, forent quæ mox cælo properanda sereno, Maturare datur. Bene & eleganter duo ista uerba diuisit. Namque in præparatu rei rusticæ, per tempestates & pluuias, quoniam & necessitate otium est, maturari potest: per serenas uero quoniam tempus instat, properari necesse est. Sane cum significandum est coactius quid & festinatus factum, rectius hoc dicitur præmatu re factum, quam mature. Sicuti Afranius dixit in togata, cui titulus nomē est: Appetis dominatum demens præmature præcochem. In quo uersu animaduertendum est, quod præcochem, inquit, non præcochem. Est enim casus eius rectus non præcoquis, sed præcox. Hic Auienus rursus interrogat: Cum Vergilius, inquit, Acneam suam tanquam hominem pium à contagione atrocis uilus apud inferos uindicauerit, et magis eum fecerit audire reorum gemitus, quam ipsa uidere tormenta, in ipsos uero campos piorum licenter induxerit, cur hoc tantum uersu ostendit illi partem locorum, quibus impij cohibebantur, Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus orci: Qui enim uestibulum & fauces uidet, intra ipsam ædem iam sine dubitatione successit: aut si quid aliud de uestibuli uocabulo intelligendum, scire desidero.

C

D Ad hæc Seruius: Pleraque sunt uocabula quibus uulgo utimur, non tamen liquidò animaduertimus, quid ea ex uera proprietate significent, sicuti est uestibulum in sermonibus celebre atque obuium uerbum, non in omnibus tamen qui illo facile utuntur, liquidò expectatum. Putant enim uestibulum esse partem domus priorem, quam atrium uocant. Sed Cæcilius Gallus uir doctissimus, in libro de significatione uerborum quæ ad ius ciuile pertinent scdo, uestibulum dicit esse non in ipsis ædibus, neque ædium partem, sed locum ante ianuam domus uacuum, per quem de uia aditus accessusque ad fores ædium fit. Ipsa enim ianua procul à uia fiebat, area interita, quæ uacaret. Quæ porro huic uocabulo ratio sit, quæri multum solet. Sed quæ scripta apud idoneos autores legi, proferre in medium non pigebit. Væ particula, sicuti quædam

Gel. II. 16. c. 9.

dam

dam alia, tum intensionē significat, tum minutionem. Nam uetus & uehēmēs, alterum ab ætatis magnitudine compositum elisumq; est, alterum à nimio impetu & ui mētis instructum. Vecors autem & uelanus, priuationem significat sanitatis & cordis. Diximus autem superius, eos qui amplas domus antiquus faciebāt, locum ante ianuam uacuum relinquere solitos, qui inter fores domus & uiam mediū esset. In eo loco qui dominū eiusdem domus salutatum uenerant, priusquam admitterentur, consistebant. Et neq; in uia stabant, neq; intra ædes erant. Ab illa ergo grandis loci consistione, & quasi quadam stabulatione, uestibula appellata sunt spatia, in quibus multum staretur ab aduenientibus, priusquam intromitterentur in domum. Alij consentientes uestibula eadem esse quæ diximus, in sensu tamen uocabuli dissentiunt. Referunt enim non ad eos qui adueniunt, sed ad illos qui in domo commanent, quoniam illic nunquam consistunt, sed solius transitus causa ad hunc locum ueniūt, exiendo siue redeundo. Siue igitur secundum priores per augmentum, siue per secundos per diminutionem intelligendū est, tamen uestibula constat aream dici, quæ à uia domum diuidit. Fauces autem iter angustum est, per quod ad uestibulum de uia flectitur. Ergo Aeneas, cum uidet fauces atq; uestibulum domus impiorum, non est intra domum, nec contactu ædium execrabili sæuoq; polluitur: sed de uia uidet loca inter uiam & ædes locata.

Bidentes quid significant, & unde dictæ. Deinde egerit id ipsum significare nonnunq; quod significatur nomine e qui.

Capit. IX.

Gell. 16. c. 6.

Bidentes hostiæ quid essent, inquit Auienus, interrogauī quendam de grammaticorum cohorte. Et ille bidentes, oues esse respondit, idcircoq; lanigeras adiectum, ut oues planius demonstrarentur. Esto, inq; oues bidentes dicantur. Sed quæ ratio huius in ouibus epitheti, scire, inquam, uolo. Atque ille nihil cunctatus, Oues, inquit, bidentes dictæ sunt, quod duos tantū dentes habeant. Tunc ego: Vbi terrarum, quæso te inquam, duos solos per naturam dentes habere oues aliquando uidisti? Ostentum enim hoc est, & factis piaculis procurandum. Tum ille permotus mihi & irritatus: Quære, inquit, ea potius, quæ à grammatico quærenda sunt. Nam de ouium dentibus opiliones percontator. Facetias ego nebulonis hominis risi, & reliqui. Sed te percontor quasi ipsius uerborum naturæ consciū. Tum Seruius: De numero dentium quem ille opinatus est, reprehendendus à me non est, cum ipse iam riseris. Verum procurandum mihi est, ne illud obrepat, quod bidentes epitheton sit ouium, cum Pōponius egregius Atellanarum poeta in Gallis trāsalpina hoc scripserit: Mars tibi uoueo facturum, si unquam rediero, bidente uerre. P. autem Nigidius in libro quem de extis cōposuit, bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. Neque tamen dixit, cur ita appellentur. Sed in commentarijs ad ius pontificum pertinentibus, legi bidentes primò dictas, d litera ex supposito (ut sæpe assolet) interiecta, sicut pro ireire redire dicitur, & pro reamare redamare, & redarguere pro rearguere. Ad hiatum enim duarum uocalium procurandum, interponi solet d litera. Ergo bidennes primū dictæ sunt quasi biennes: & lōgo usu loquendi corrupta est uox, & ex bidennibus bidentes dictæ. Higinus tamen, qui ius pontificum nō ignorauit, in quinto librorum, quos de

Bidentes.

quos de Vergilio fecit, bidētes appellari scripsit hostias, q̄ per atātē duos den-
 A tes altiores haberent, p̄ q̄s ex minore in maiorē transcendisse cōstaret atetam.

Itēz quærit Auienus, his ȳsibus, Frena Pelethronij Lapihæ gyrosq̄ de-
 dere Impositi dorso, atq̄ eq̄tem docuere sub armis Insultare solo, et gressus glo-
 merare sup̄bos, cur Vergilius equi officiū eq̄i dederit. Nam insultare solo, &
 glomerare gressus, equi cōstat esse, nō eq̄tis. Bñ, inq̄t Seruius, hæc tibi quæ
 stio nata ex incuria ueteris lectiois. Nā q̄a seculum n̄rm ab Ennio, & om̄i bi-
 bliotheca uetere desciuit, multa ignoramus, q̄ nō laterent, si ueterē lectio nobis
 esset familiaris. Om̄es em̄ antiq̄ scriptores, ut hoiem eq̄ insidētē, ita & equū
 cum portaret hoiem, eq̄tem uocauerūt, & eq̄tare nō hoiem tm̄, sed equum q̄q̄
 B dixerūt. Ennius lib. annaliū VII. ait: Deniq̄ ui magna quadrupes eques, atq̄
 elephāti Projiciunt sese. Nunq̄d dubiū est, quin eq̄tem in hoc, ipsum equum di-
 xerit, cum addidisset illi epitheton quadrupes: Sic & eq̄tare, q̄d uerbum è uo-
 cabulo eq̄tis inclinatū est, & homo utens equo, & equus sub hoiē gradiens, di-
 cebat̄. Lucilius nanq̄ uir apprimē linguæ Latīnæ scius, equum & currere &
 eq̄tare dicit hoc uersu: Nempe hunc currere equū nos atq̄ eq̄tare uidemus. Er-
 go & apud Maronē, qui antiquæ latinitatis diligens fuit, ita intelligendum ē,
 Atq̄ equitem docuere sub armis, id est docuerunt & equum portantem homi-
 nem insultare solo, & gressus glomerare superbos. Subiecit Auienus: Cum
 iam trabibus contextus acernis Scaret equus. scire uellē in equi fabrica casu ne
 an ex industria hoc genus ligni nominauerit. Nam licet unū pro q̄libet ligno
 C ponere pōeticæ licentiæ sit, solet tamē Vergilius temeritatem licentiæ nō ama-
 re, sed rationis certæ uim in rerz uel nominū electione seruare.

Dolendum erat profecto, ne hunc quidem librum haberi integrum, si, quæ in prioribus libris desiderantur, non ita magni essent momenti. Nunc quemadmodum grauiores nonnunquā morbi esse solent in causis, ut qui deinde morbi accedunt, non facile sentiuntur, ita præcedentiū librorum hiatus, tanto nimirū studiosos omnes dolore afficiunt, uti hic uix ullus esse possit dolori locus.

MACROBII AURELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

stris Saturnaliorum liber septimus.

D *Quando, et quibus de rebus philosophandum in conuiuio. Caput .I.*

RIMIS mensis post epulas iam remotis, & discursim uarian-
 tibus poculis minoribus, Prætextatus, solet cibus, inquit,
 cum sumitur tacitos efficere, potus loquaces. At nos & inter
 pocula silemus, tanquam debeat scrijs uel etiam philosophi-
 cis carere tractatibus tale conuiuium. Et Symmachus, Ve-
 rum ne ita sentis Vecti, ut philosophia conuiujs interit: &
 non tanquam censoria quædam, & plus nimio uerecunda mater familiās pene-
 tralibus suis contineatur, nec misceat se Libero, cui etiam tumultus familiāres
 sunt, cum ipsa huius sit uerecundiæ, ut strepitum non modo uerborum, sed ne
 cogitati-

cogitationum quidem, in sacrarium suæ quietis admittat: Doceat nos uel peregrina institutio, & disciplina à Parthis petita: qui solent cum concubinis, non cū coniugibus inire conuiuia: tantq̃ has & in uulgus produci, & lasciuire q̃q̃, illas non nisi domi abditas, tueri deceat tectum pudorem. An ego censeā producendā philosophiam, q̃ rhetorica uenire ars, & professio popularis erubuit: Isocrates enī Græcus orator, q̃ uerba prius libera, sub numeros ire primus coegit, cum in conuiuio à sodalibus oraretur, ut aliquid iu medium de eloquētiæ suæ fonte proferret, hęc ueniām deprecatus est: Quæ præfens, inquit, locus & tempus exigit, ego non calleo: quæ ego calleo, nec loco præfenti sunt apta nec tempori. Ad hæc Eustachius: Probo Symmache propositum tuum, quod philosophiam ea, quam maximam putas, obseruatione ueneraris, ut tantum in tra suum penetrat exultimes adorandam. Sed si propter hoc à conuiujs exulabit, procul hinc facestant & alumnae eius, honestatem dico & modestiam, nec minus cum sobrietate pietatem. Quam enim harum dixerim minus esse uenerabilem: Ita sit, ut ab eiusmodi coctibus relegatus matronarum talium chorus, libertatem cōuiuiorum solis cōcubinis, id est uirjs & criminibus addicat. Sed ablit, ut philosophia quæ in scholis suis solite tractat de officijs cōiualibus, ipsa conuiuia reformidet, tanquam non possit rebus asserere, quæ solet uerbis docere: aut nesciat seruare modum, cuius in om̃ibus humanæ uitæ actibus terminos ipsa constituit. Neq̃ enim ita ad mensas inuito philosophiam, ut non se ipsa moderetur, cuius disciplina est rerum om̃ium moderationem docere. Ut ergo inter te & Vectium uelut arbitrari iudicatione componam, aperiam quid dem philosophiæ tricliniorum fores: sed spondeo sic interfuturam, ne mensurā notæ sibi ac sectatoribus suis dispensationis excedat. Tunc Furius: Quia te unicum Eustachi, inquit, sectatorē philosophiæ nostra ætas tulit, oratus sis, ut modum dispensationis, quam das ei conuiuanti, nobis ipse patefacias. Et Eustachius: Primū hoc eam scio seruaturā, ut secum æstimet præsentium ingenia conuiuare. Et si plures peritos, uel saltem amatores sui in conuiujs societate repererit, sermonē de se patiet̃ agitari. Quia uelut paucae literæ mutæ, dispersæ inter multas uocales, in societatem uocis facile mansuecunt: ita rariore imperiti gaudentes consortio peritorum, aut cōsonant si qua possunt, aut rerum talium capiuntur auditu. Si uero plures ab institutione huius disciplinæ alieni sint, prudentibus qui pauciores intererūt, sanciet dissimulationem sui, et patietur loquacitatem maiori parti amiciores sociare, ne rara nobilitas à plebe tumultuosior turbetur. Et hæc est una de uirtutibus philosophiæ. quia cum orator nō aliter nisi orando probetur, philosophus non minus tacendo pro tēpore q̃ loquēdo philosophatur. Si ergo pauci aderunt doctiores, in consensum rudis cōsortij, salua & inter se quiescente uerbi notione migrabunt, ut omnis discordiæ suspicio cessat. Nec mirum si doctus faciet, quod fecit quondā Pisistratus Athenarū tyrannus: qui cum filijs suis rectum dando consilium non obtinisset assensum, atq̃ ideo esset in similitate cū liberis, ubi hoc æmulis causam fuisse gaudivi cōperit, ex illa discordia sperantibus in domo regnātis nasci posse nouitatē, uniuersitate ciuiū conuocata, ait, successisse q̃dem se filijs non acquiescentibus patriæ uoluntati, sed hoc sibi postea uisum paternæ aptius esse pietati, ut in sen

phō coniuuanti
 in primis esse
 spectanda inge
 nia, et pro ho
 rum qualitate
 nō tacitū cō
 nite loquentū.

A tentiam liberorū ipse concederet. Sciret igitur ciuitas, sobolem regis cum patre esse concordem. Hoc commento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti. Ita in omni uitæ genere, præcipueq; in lætitiæ conuiuiali, omne quod uidetur absonum, in unam cōcordiam soni salua innocentia redigendum est. Sic Agathonis conuiuū, quia Socrates, Phædros, Pausanias, & Erisymmachos habuit, sic ea coena quæ Callias doctissimus dedit, Carneadē dico, Antisthenem, & Hermodenem, cæterosq; his similes, uerbum nullum nisi philosophū sensit. At uero Alcinoi uel Didonis mensa, quali solis apta delicijs, habuit hæc Ioppam, illa Polyphemum, cithara canentes. Nec deorū apud Alcinoium uiri saltatores, & apud Didonem Bitias, sic hauriēs merum, ut se totum superflua eius effusio ne prolueret. Non nisi q̄s aut inter Phæacæas, aut apud Pœnos, sermōes de sapientia erutos conuiuialibus fabulis miscuisset, & gratiam illis coctibus aptam pderet, et in se risum plane iuste moueret. Ergo prima eius obseruatio erit æstimare conuiuas. Deinde ubi sibi locum patere uiderit, non de ipsis profunditatis suæ inter pocula secretis loquetur: nec nodosas & anxias, sed utiles quidem facilesq; quæstiones mouebit. Nam sicut inter illos, qui exercitiij genus habent in medijs saltare conuiujs, si quis ut se amplius exerceat, uel ad cursum, uel ad pugillatum, sodales lacessuerit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate consortij: sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandum est: ut crateri liquoris ad lætitiā nati, adhibeat non modo nympharū, sed musarum quoq; admistione temperies. Nam (sicut fateri necesse est) in omni conuentu aut tacendum est, aut loquendum. Quæramus, silentium ne conuiujs, an & opportunus sermo conueniat. Nam si, sicut apud Athenas Atticæ Areopagitæ tacentes iudicant, ita inter epulas oportet semper sileri, non est ultrā quærendum, inter mē fas philosophandum, nec ne sit. Si uero non erunt muta cōuiuia, cur ubi sermo permittitur inhonestus, honestus prohibetur: maxime cum non minus q̄ dulcedo uini hilarent uerba conuiuū. Nam si Homeri latentem prudentiā inscruteris altius, delinimentum illud quod Helena uino miscuit, non herba fuit, nō ex India succus: sed narrandi opportunitas, quæ hospitem mœroris obliuū flexit ad gaudium. Vlyssis em̄ præclara facinora filio præsentē narrabat,

πάστα μὲν οὖν ἔγωγε μνησσομένη, οἷον ἐπιμήνη
ἕσσοι δ' ἄνωγ' ἑταροσφροσύνῃ ἰσθ' ἀεθλοῖ.

Ἄλλ' ἔπειτα τὸ δὲ ἔργον ἔγωγε ἔτελλ' ἀκαρτερὸς ἀνὴρ

D Δίμου γὰρ ἦν ἥρωος, ἔδιν πάροχον πάλμασ' ἀρχαίοι.

Ergo paternam gloriam & singula eius fortia facta dicendo, animum filij fecit alacriorem, & ita credita est cōtra mœrorem uino remedium miscuisse. Quid hoc, inquit, ad philosophiam? Imò nihil tam cognatū sapientiæ, quàm locis & temporibus aptare sermones, personarū quæ aderunt æstimatione in medium uocata. Alios em̄ relata incitarunt exempla uirtutum, alios beneficiorum, non nullos modestiæ: ut & qui aliter agebant, sæpe auditis talibus ad emendationē uenirent. Sic autē uitijs irretitos, si & hoc in conuiujs exegerit loquendi ordo, feriet philosophia nō sentientes, ut Liber pater thyrso ferit per obliquationem circumfusæ hederæ latente mucrone: quia nō ita profitebitur in conuiuio censorem, ut palam uitia castiget. Cæterum his obnoxij repugnabunt, & talis erit cōui

De quibus rebus
philosophandi
in conuiuio, si
modo philoso-
phandi datur
occafio.

Obijcet 4.

conuiuij tumultus, ut sub huiusmodi inuitati uideantur edicto.

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus

Procurate uiri, & pugnam sperate parati.

Aut ut Homerus breuius & expressius dixit,

lib. dot. 19.

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἰδὲ Νῆερος, ἢ καὶ Λαερτιάδης ἄγεα.

Ergo si opportunitas necessaria reprehensionis emerferit, sic à philosopho proficiceat, ut & tecta & efficax sit. Quid misq, si feriet sapiens (ut dixi) non sentientes, cum interdū sic rephendat, ut rephensus hilaret: Nec tm̄ fabulis suis, sed in terrogationibus quoq; uim philosophiæ nihil ineptum loquentis oñdet. Hæc ergo nullus honestus actus, locūsue, coctus nullus excludat, quæ ita se aptat, ut ubiq; sic appareat necessaria, tanq; abesse illam nefas fuerit.

De quibus libenter quisq; interrogetur.

Caput .II.

ET Auienus: Nouas mihi duas disciplinas uideris inducere, interrogandi uel etiam reprehendendi, ut alacritas utriq; ijs ad quos sermo est excitetur, cum dolor semper reprehensionem uel iustam sequatur. Vnde hæc quæ leuiter attigisti, fac quæso enarrando planiora. Primum, inq; Eustachius, hoc teneas uolo, non de ea me reprehensione dixisse, quæ speciē accusationis habet, sed q̄ uituperationis instar est. Hoc Græci scōma uocant, nō minus quidem amarum quàm accusatio, si importune proferatur. Sed à sapiente sic proferetur, ut dulcedine quoq; non careat. Et ut prius tibi de interrogando respondeam: Qui uult amoenus esse consultor, ea interrogat, quæ sunt interro-

Quibus de rebus interrogari quis cupiat.

gato facilia responsu, & quæ scit illū sedula exercitatione didicisse. Gaudet em̄, quisquis prouocatur ad doctrinam suam in medium proferendam: quia nemo uult latere quod didicit: maxime si scientia quam labore quaesuit, cum paucis illi familiaris, & plurimis sit incognita, ut de astronomia, uel dialectica, cæterisq; similibus. Tunc enim uidentur consequi fructum laboris, cum adipiscūtur occasionem publicandi quæ didicerant sine ostentationis nota: qua caret, q̄ non ingerit, sed inuitatur ut proferat. Cōtrā, magnæ amaritudinis est, si coram multis interrogas aliquem, quod non optima scientia quaesuit. Cogitur enim aut negare se scire, quod extremum uercundiaæ damnum putant: aut responde re temerè, & fortuito se euentui ueri falsi ue committere. Vnde sæpe nascit̄ in scitiæ proditio, & omne hoc infortunium pudoris sui imputat consulenti. Nec non & qui obierunt maria & terras, gaudent cum de ignoto multis uel terrarum situ, uel sinu maris interrogantur: libenterq; rident & describunt, modo uerbis, modo radio loca: gloriosissimum putantes, quæ ipsi uiderint, aliorum oculis obijcere. Quid duces & milites, qui fortiter à se facta semper dicturiūt, & tamen tacent arrogantiaæ metu: Non ne si ut hæc referant inuidentur, mercedem sibi laboris extimant persolutam, remunerationem putantes, inter uolentes narrare quæ fecerint: Adeo autem id genus narrationum habet quendam gloriae saporē, ut si inuidi uel æmuli fortè præsentēs sint, tales interrogaciones obstrependo discutiant, & alias inserēdo fabulas prohibeant illa narrari, quæ solent narranti laudem creare. Pericula quoq; præterita, uel ærumnas penius absolutas qui euasi: ut referat, gratissime prouocatur. Nam qui adhuc in ipsis uel paululum detinetur, horret admonitionem, & formidat relatum. Ideo Eu-

ripi-

A ripides expressit. adiecit enim *σάωσις*, ut ostenderet post finem malorum grati-
 am relationis incipere. Et poeta noster adijciendo olim, quid nisi post emēla in
 fortuna futuro tempore iuuare dicit memoriam sedati laboris: Forſan & hæc
 olim meminisse iuuabit. Nec negauerim eſſe malorum genera, quæ nō uult q̄
 pertulit uel tranſacta meminisse, nec minus interrogatus offenditur, q̄ cum in
 ipsis malis fuit: ut qui carnifices expertus eſt, & tormēta membrorum, ut q̄ in-
 fauſtas pertulit orbitas, uel cui nota quondam aſtiſta cenſoria eſt. Caue in-
 terroges, ne uidearis obijcere. Illum ſæpe ſi potes ad narrandum prouoca, qui
 recitando fauorabiliter exceptus eſt, uel qui libere & feliciter legationem pere-
 git, uel qui ab imperatore comiter aſſabiliterq̄ ſuſceptus eſt, uel ſiquis tota pe-
 nē claſſe à piratis occupata, ſeu ingenio, ſeu uiribus ſolus euasi: q̄a uix implet
 B deſiderium loquentis, rerum talium uel lōga narratio. Iuuat, ſi quem dicere iuſ-
 ſeris amici ſui repentinam felicitatem, quam ſpontē non audebat uel tacere uel
 dicere, modo iactantiæ modo malitiæ metu. Qui uenatibus gaudet, interroge-
 tur de ſyluæ ambitu, de ambage luſtrorum, de uenationis euentu. Religioſus ſi
 adefſt, da illi referēdi copiam, quibus obſeruationibus meruerit auxilia deorū,
 q̄ptus illi ceremoniarum fructus: quia & hoc genus religionis aſtiſtimāt, numi-
 num beneficia non tacere. Adde, quia uolunt & amicos ſe numinibus extima-
 ri. Si uero & ſenex præſens eſt, habes occaſionem qua plurimum illi contuliſſe
 uidearis, ſi cum interroges, uel quæ ad illum omnino non pertinent. Eſt enim
 huic ætati loquacitas familiaris. Hæc ſciens Homerus, quandam congeriem ſi-
 mul interrogationum Neſtori fecit offerri:

C Νῆϊ δὲ θῆλω ἴωθ' ἄλλο μετακίππεσθε κρηίδης
 νεῖκος· ἰπώ' ἠγιάσθ' ἴφλας κρηίδης ἄλλο
 τρις γὰρ δὴ μὲν φασὶν ἠπείλ' αὖθις γένε' ἀνδ' ἑρῶν,
 ὡς π' μοι ἀδωάσπερ ἠδ' ἄλλοι ἠγοροῦσάνθ'·
 ἔνεϊκος ἐλαϊάδης, σὺ δ' ἄλαθ' ἴδεις ἴππεσσι
 πῶς ἴδασ' ἀτρίδης ἑρμηνείου ἀγαμέμνονος
 πῦρ ἠεὶ ἔλασ' ἔλασ' ἴππεσ' ἀντὶ μὲν ἔδλασ' ἄλλο
 ἄγχις ἄλλο δολομάεσσι, ἴππεσ' ἄλλο πρὸ ἑρῶν
 ἔδωκ' ἄλλο ἄλλο ἀχαιῶν, ἀλλὰ πρὸ ἄλλο
 πλάγ' ἔπ' ἀνδρῶν πρὸς, ὃ δ' ἀποσπῆσθε κατ' ἴππεσσι

Locus illustra-
 tus ex 3. Odys

D Tot loquendi femina interrogando congeſſit, ut prurimum ſenectutis expleret.
 Et Vergilianus Aeneas gratum ſe ad omnia præbens Euandro, uarias illi nar-
 randi occaſiones miniſtrat. Neq̄ enim de una re aut altera requirit, ſed ſingu-
 la lætus Exquiriq̄, audiriq̄ uirum monumenta priorum. Et Euander conſulta-
 tionibus captus, ſcitis q̄ multa narrauerit.

De uario ſommatum genere, & quam caute his utendam inter cōuiuas. Caput .III.

Hæc dicentem fauor excepit omnium. Sed mox ſubiicit Auienus: Vos
 omnes qui doctorū doctiſſimi adefſtis orauerim, ut hortatu ueſtro Eu-
 ſtachius, quæ de ſommate paulo antè dixerit, animetur aperire. Omni-
 bus ad hoc prouocantibus, ille contexuit: Præter categorian quæ eſt *ἰδύς*, &
 præter *Αυβόλλω* quæ delatio eſt, ſunt alia duo apud Græcos nomina, *Ἰεξδωρία*,
 & ſomma: quibus nec uocabula latine reperio, niſi fortè dicas *Ἰεξδωρία* expo-
 r
 bratio

brationem esse ad directam contumeliam. Scommma enim penè dixerim mor-
 sum figuratum, quia sæpe fraude uel urbanitate tegitur, ut aliud sonet, aliud in-
 telligas. Nec tamen semper ad amaritudinem pergit, sed nonnunquam ijs in-
 quos iacit & dulce est. Quod genus maxime uel sapiēs, uel aliās urbanus ex-
 ercet, præcipue inter mensas & pocula, ubi facilis est ad iracundiam prouoca-
 tio. Nam sicut in præcipiti stantē uel leuis flatus impellit: ita uino uel infuluo,
 uel aspersum, paruus quoq; dolor incitat in furorem. Ergo cautius in cōuiuio
 abstinentum scommate, quod tectam intra se habet iniuriam. Tanto em̄ pressi
 us hærent talia dicta, quàm directæ lædoriæ, uel hami coagulosi, quàm dire-
 cti mucrones tenacius infiguntur: maximeq; dicta huiusmodi risum præsentibus
 mouent, quo uelut assensus genere cōfirmatur iniuria. Est autem lædoria
 huiusmodi: Oblitus ne es quia falsamenta uendebas: Scommma autem, quod di-
 ximus sæpe contumeliam esse cælatam, tale est: Meminimus quando brachio
 te emungebas. Nam cum res eadem utrobique dicta sit, illud tamen lædoria
 est, quod apte obiectum exprobratumq; est: hoc scōma, quod figurate. Octa-
 uius qui natu Libyus uidebatur, Ciceroni recitanti ait: Non audio quæ dicis.
 Ille respōdit, Certe solebas bene foratas habere aures. Hoc eo dictum est, quia
 Octauius Libys oriūsus dicebatur, quibus mos est aurem forare. In eundem
 Ciceronem Laberius, cum ab eo ad confessum non reciperetur, dicentem: Re-
 ciperem te nisi anguste sederemus, ait ille nimis mordaciter: Atqui solebas du-
 abus sellis sedere. obijciens tanto uiro lubricum fidei. Sed id quod Cicero di-
 xit, nisi anguste sederemus, scommma est in C. Cæsare, qui i senatum passim tam
 multos admittebat, ut eos quatuordecim gradus capere nō possent. Tali ergo
 gñe, quod scetum contumeliæ est, abstinentum sapienti semper, cæteris in con-
 uiuiu. Sunt alia scommmata minus aspera, quasi edentatæ beluæ morsus: ut
 Tullius in consulem qui uno tantum die consulatum peregit, Solent (inquit) ef-
 se flamines diales, modo consules diales habemus. Et in eundem, Vigilantissi-
 mus est consul noster, qui in consulatu suo somnum non uidit. Eidemq; expro-
 branti sibi, quod ad eundem consulem nō uenisset, Veniebam, inquit, sed nox
 me comprehēdit. Hæc & talia sunt, quæ plus urbanitatis, minus amaritudinis
 habent, ut sunt & illa de nonnullis corporeis uitijs aut parum, aut nihil gignen-
 tia doloris: ut si in caluitium cuiusquam dicas, uel in nasum, seu curuam erecti-
 onem, seu Socraticam depressionem. Hæc em̄ quanto minoris infortiunij sunt,
 tanto lenioris doloris. Contrà, oculorum orbitas non sine excitatione commo-
 tionis obijcitur. Quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo iuraue-
 rat quod ei parsurus esset, occidit propter scommma ab eodem de se dictum. Cū
 enim quasi puniendus ad Antigonū raperetur, solātibus eum amicis, ac spem
 pollicentibus, quod omnino clementiam regis expturus esset cum ad eius ocu-
 los uenisset, respondit: Ergo impossibile mihi dicitis spem salutis. Erat autem
 Antigonus uno orbatus oculo. Et importuna urbanitas, maledicacem luce pri-
 uauit. Nec negauerim philosophos quoq; incurrisse nonnunquam per indigna-
 tionem hoc genus scommmatis. Nam cum regis libertus ad nouas diuitias nup-
 erectus, philosophos ad conuiuium congregasset, & irridendo eorum minutu-
 las quæstiones, scire se uelle dixisset, cur ex nigra & alba faba pulmentum uni-
 us coloris

Alterū genus
scommmatis.

- A**us coloris edatur, Aridices philosophus indigne ferens, tu nobis (inquit) absolute, cur de albis & nigris loris similes maculae gignantur. Sunt scommata quae in superficie habent speciem contumeliae, sed interdum non tangunt audientes, cum eadem si obnoxio dicantur, exagitant: ut contra sunt, quae specie laudis habent, & personam audientis efficiunt contumeliae plenam. De priore prius dicitur: L. Quintius praetor de provincia nuper reuerterat, obseruata quod miraris, Domitiani temporis praeturae maxima castitate. Is cum aeger affidenti amico diceret, frigidus se habere manus, renidens ille ait: Atqui eas de provincia calidas paulo ante reuocasti. Risit Quintius, delectatusque est, quippe alienissimum a suspitione furtorum. Contra, si hoc diceretur male sibi conscio, & sua furta recolenti, exacerbasset auditum. Critobolus famosae pulchritudinis adolescentem Socrates cum ad comparationem formae prouocaret, iocabatur, non irridebat. Certe si dicas consummatarum diuitiarum uiro, tibi excito creditores tuos: aut si nimis casto gratiae sunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditasti: utique delectabuntur, scientes his dictis suam conscientiam non grauari. Sicut contra sunt, quae sub specie laudis exagitant, sicut paulo ante diuisi. Nam si timidissimo dixeris, Achilli uel Herculi comparandus es, aut famosae iniquitatis uiro, ego te Aristidi in aequitate praepone: sine dubio uerba laudem sonantia ad notam uituperationis suae uterque tracturus est. Eadem scommata eisdem modo iuuare, modo mordere possunt, pro diuersitate praesentium personarum. Sunt enim, quae si coram amicis obijciantur nobis, libenter audire possimus. Vxorero uero seu parentibus, magistris uel praesentibus, dici in nos aliquod scommata non limus: nisi forte tale sit, quod illorum censura libenter accipiat. Ut si quis adolescentem coram parentibus uel magistris irrideat, quod insanire possit continuis uigilijs, lectionibusque nocturnis: aut uxore praesente, quod stulte faciat uxorium se praebendo, nec ullam elegantiam eligendo formarum. Haec enim & in quos dicuntur, & praesentes hilaritate perfundunt. Commendat scommata et conditio dicentis, si in eadem causa sit, ut si alium de paupertate pauper irrideat, si obscure natum, natus obscure. Nam Tarsius Amphias, cum ex hortulano potens esset, & in amicum quasi degenerem nonnulla dixisset, mox subiecit: Sed & nos de eisdem feminibus sumus. & omnes pariter laetos fecit. Illa uero scommata directa, laetitia eum in quem dicuntur, infundunt: si uirum fortem uituperes, quasi salutis suae prodigium, & pro alijs mori uolentem: aut si obieceris liberale, quod res suas profundat, minus sibi quam alijs consuldo. Sic & Diogenes Antisthenem Cynicum magistrum suum solebat ueluti uituperando laudare. Ipse enim aiebat, mendicum me fecit de diuite, & pro ampla domo in dolio fecit habitare. Melius autem ista dicebat, quam si diceret, gratus illi sum, quia ipse me philosophum & consummatae uirtutis uirum fecit. Ergo cum unum nomen scommatis sit, diuersi continentur in eo effectus. Ideo apud Lacedaemonios inter caetera exactae uitae instituta, hoc quoque exercitij genus a Lycurgo est institutum, ut adulescentes & scommata sine morfu dicere, & ab alijs in se dicta prope ti discerent. Ac si quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cum ergo uideas mi Auiene (instituta est enim adulescentia tua, quae ita docilis est, ut discenda praecipiat) cum

uideas, inq̄, anceps om̄e esse scommatum genus, suadeo in cōiuijs, in quibus
 lætitiæ insidiabit ira, ab eiusmodi dictis facillās, & magis quæstiones conuiua
 les uel proponas, uel ipse dissoluas. Quod genus ueteres ita ludicrū non puta-
 rūt, ut & Aristoteles de ipsis aliqua cōscripserit, & Plutarchus, & uester Apu-
 leius. Nec contemnendū sit, qđ tot philosophantiū cura meruit.

Cibus simplicem præferendum esse multiplici, ut qui sit digestu facilior. Caput .IIII.

ET Prætextatus: Hoc quæstionum genus, cum & senilem deceat ætatē,
 cur soli iuueni suadetur: Quin agite omnes qui adestis hic, apta cōiuiio
 sabulemur, nec de cibatu tm̄, sed & si qua de natura corporum, uel alia:
 præsentē maxime Disario nostro, cuius plurimum ad hoc genus quæstionum
 poterit ars & doctrina conferre: fortiamurq̄ (si uideatur) ut per ordinem unus-
 quisq̄ proponat quam soluendam existimet quæstionem. Hic assensu omnes,
 Prætextato anteloquium detulerunt, orantes ut cum ipse cepisset, cæteris ex si-
 lo consultationis eius, interrogandi constitueretur exemplum. Tum ille: Quæ-
 ro, inquit, utrū simplex an multiplex cibus digestu facilior sit: q̄a multos hūc,
 nonnullos illum sectantes uidemus. Et est quidem superba ac cōtumax, & uel
 uti sui ostentatrix continentia: contrā, amocnam se & comem appetētia uult ut
 deri. Cum ergo una censoria sit, delicata altera, scire equidem uelim, quæ seruā
 dæ aptior sit sanitati. Nec longē petendus assertor est, cum Disarius adsit, qui
 quid cōueniat corporibus humanis non minus caller, quā ipsa natura huius
 fabricæ autor & nutrix. Dicas ergo uelim, quid de hoc quod quæritur, medi-
 cinæ ratio persuadeat. Si me, Disarius inquit, aliquis ex plebe imperitorum
 de hac quæstione consuluisse, quia plebeia ingenia magis exemplis quā ra-
 tione capiuntur, admonuisse illum cōtētus forem institutionis pecudum, qui-
 bus si simplex & uniformis cibus sit, multo saniores sunt corporibus humanis:
 & inter ipsas illæ morbis implicantur, quibus (ut altiles fiant) ossæ compositæ
 & quibusdā condimentis uariæ farciuntur. Nec dubitaret posthac, cum aduer-
 tisset animalibus simplici cibo utētibz familiarem sanitatē, ægrefcere autem
 quæ saginantur, & composita uarietate crudescere. Fortasse illum attentio-
 rem exemplo altero fecissem, ut consideraret nullum unquā fuisse medicorum
 circa curas ægrescentium tam audacis negligentia, ut febrienti uarium & non
 simplicem cibum daret. Adeo cōstat quā facilis digestu sit uniformis alimo-
 nia, ut ei uel cum infirma sit natura, sufficiat. Nec tertium desuisset exemplū,
 ita esse uitandam ciborum uarietatem, ut uaria solent uina uitari. Quis em̄
 ambigat, cum qui diuerso uino uti, in repentinam ruere ebrietatem, necdum hoc
 potus copia postulante: Tecum autem Vecti, cui soli perfectionem disciplina-
 rum omnium contigit obtinere, non tam exemplis quā ratione tractandum
 est, quæ & me tacente clam te esse non poterat. Cruditates eueniunt, aut quali-
 tate succi, in quem cibus uertitur, si non sit aptus humori, qui corpus obtinuit:
 aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura ad omnia quæ congesta sunt
 concoquēda. Ac primū de succi qualitate uideamus. Qui simplicem cibum
 fomit, facile quo succo eius corpus uel iuuetur uel grauetur, usu docētē cogno-
 scit. Nec enim ambigat, cuius sibi qualitate possessus sit, cum unum sumperit.
 Et ita sit, ut noxa, cuius causa deprehensa est, facile uiictur. Qui autem multipl
 ci ci-

*Simplex an mul-
 tiplex cibus sit
 digestu facili-
 or.*

A ei cibo alitur, diuersas patit qualitates ex diuersitate succorum, nec concordant humores ex materiæ uarietate nascentes, nec efficiunt liquidum purum uel san guinē, in quem iecoris ministerio uertitur; & in uenas cum tumultu suo trans eunt. Hinc morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discor dia nascitur. Deinde quia non omnium quæ esui sunt, una natura est, non oīa simul coquantur: sed alia celerius, tardius alia: & ita fit, ut digestionum sequen tium ordo turbetur. Neq̄ em̄ cibi quem sumimus, una digestio est: sed ut cor pus nutriat, quatuor patitur digestiones: quarum unam omnes, uel ipsi quoq̄ hebetes sentiunt, alias occultior ratio deprehendit. Quod ut omnibus liqueat, paulo altius mihi causa repetenda est. Quatuor sunt in nobis uirtutes, quæ ad *Digestiones* ministrandam alimoniam receperunt: Quarum una dicitur *καθυλενω*, quæ deor *quatuor.* sum trahit cibaria confecta mandibulis. Quid em̄ tam crassam materiam p̄ sa u cium angusta fulciret, nisi eam uis naturæ occultior hauriret? Hausta uero nō continuo lapsu per omne corpus succedentibus sibi foraminibus peruium ad imum usq̄ descendunt, & talia qualia accepta sunt egerunt, sed salutare offi cium digestionis expectant. Secundæ hoc cura uirtutis est, quam Græci, quia retentrix est, uocāt *κατακλυσις*. Tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, uo catur *ἰσθμιαλισ*. Huic obsequuntur omnes, quia ipsa digestionibus curat. Ven tris em̄ duo sunt orificia: Quorum superius erectum recipit deuorata, & in sol lem uentris recōdit. Hic est stomachus, q̄ paterfamiliās dici meruit, quasi om̄e animal solus gubernans. Nam si ægrefcat, uita in ancipiti est, titubante alimo niæ meatu, cui natura tanquam rationis capaci uelle ac nolle contribuit. Inferi us uero demissum intestinis adiacentibus inseritur, & inde uia est egerēdis.

C Ergo in uentre sit prima digestio, uirtute allcootica in succum uertente, quicquid acceptum est. cuius sex retrimenta sunt, quæ per intestina inferiore orificio tra dente labuntur, & officio quartæ uirtutis, cui *ἀποκλινω* nomen est, procurā ege stio. Ergo postq̄ in succum cibus reformatur, hic iam iecoris cura succedit. Est autem iecur concretus sanguis, & ideo habet natium calorem, qui confectum succum uertit in sanguinem. Et sicut cibum in succum uerti, prima est: ita succū transire in sanguinem, secunda digestio est. Hunc calor iccoris administratum per uenarū fistulas in sua quæq̄ membra dispergit, parte quæ ex digestis frigi dissima est, in lyenem refusa: qui ut iecur caloris, ita ipse frigoris domiciliū est. Nam ideo omnes dexteræ partes ualidiores sunt, et debiliores sinistrae, quia has

D regit calor uisceris sui, illæ contagione frigoris sinistra obtinentis hebetantur. In uenis autē & arterijs, quæ sunt receptacula sanguinis & spiritus, tertia sit di gestio. Nam acceptum sanguinem quodam modo defecāt, & quod in eo aquo sum est, uenæ in uescam refundūt: liquidum uero, purumq̄ & altilem sangui nem singulis totius corporis membris ministrāt. Et ita fit, ut cum cibum solus uenter accipiat, eius alimonia dispersa per uniuersos membrorum meatus, ossa quoq̄ & medullas & ungues nutriat, & capillos. Et hæc est quarta digestio, q̄ in singulis membris sit, dum quod unicuiq̄ membro datum est, ipsi mēbro sit nutrimentum. Nec tamen huic toties defecato retrimenta sua defunt, quæ cum membra omnia in sua sunt sanitate, per occultos euanescent meatibus. Si qua ue ro pars corporis ægrefcat, i ipsam quasi infirmioreni ultima illa quæ diximus

retrimenta labūtur. Et hinc nascuntur causæ morborū, quæ sūnt uocæ B
 re mos est. Si enim fuerit ultimi succi iusto huberior multitudo, hanc à se repel
 lit pars corporis illa, quæ sanior est, & sine dubio labitur in infirmam, quæ uires
 non habet repellendi. Vnde & alieni receptio distendit locum in quem cecide
 rit, & hinc creantur dolores. Hæc est ergo triplex causa uel podagræ uel cuius
 libet ex confluentia morbi, id est multitudo humoris, fortitudo membri à se re
 pellentis, & recipientis infirmitas. Cum igitur asseruerimus, quatuor in corpo
 re fieri digestiones, quarum altera pendet ex altera, & si præcedens fuerit impe
 dita, nullus sit sequentis effectus, recurramus animo ad illam primam digestio
 nem, quæ in uentre conficitur, & inuenietur quid impedimenti ex multiformi na
 scatur alimonia. Diuersorum enim ciborum diuersa natura est: & sunt qui ce
 lerius, sunt qui tardius digeruntur. Cum ergo prima digestio uertitur in succū, E
 quia non simul accepta omnia uertuntur, quod prius uersum est, dum alia tar
 dius uertuntur, acescit. & hoc sæpe etiā eructando sentimus. Alia quoque quibus
 tarda digestio est, uelut ligna humida, quæ urgente igne fumum de se creant: sic
 illa imminente igne naturæ, fumant: dum tardius coquantur, siquidem nec hoc
 sensum eructantis euadat. Cibus autem simplex non habet controuersam mor
 ram, dum in simplicem simul succū uertitur. Nec digestio ulla turbatur, dum
 omnes sibi stas momentorum dimensione succedunt. Siquis autem (quia nihil
 impatientius imperitia) rationes has dedignetur audire, extimans non impedi
 ri digestionē, nisi sola ciborum multitudine, nec uelit de qualitate tractare, hic quæ
 que multiformis alimonia deprehenditur causa morborum. Nam pulmentorum
 uarietas recipit uaria condimenta, quibus gula ultra quæ naturæ necesse est, laces
 citur: & sit inde congeries, dum pruritu desiderij amplius uel certe de singulis G
 parua libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos potus uel uitandos,
 qui ultra sitim famem uel sedandam produciunt appetentiam. Denique uel
 propter hoc edendi uarietas repudiet, quia plena est uoluptatis, à qua serijs &
 studiosis cauendum est. Quid enim tam contrarium, quæ uirtus & uoluptas: Sed
 modum disputationi facio, ne uideatur hoc ipsum in quo sumus, licet sobrium sit, ta
 men quia uarium est, accusare conuiuium.

Contra cibum multiplicem optiorem esse quam sit simplex. Caput .V.

Hæc cum Prætextato & cæteris prona assensione placuissent, Euange
 lus exclamauit, Nihil tam indignum toleratu, quæ quæ aures nostras Græ
 ca lingua captiuas tenet, & uerborū rotunditati assentire cogimur, cir
 cumuenti uolubilitate sermonis, qui ad extorquendam fidem agit in audientes ty
 rannum. Et quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur, age Veste hor
 temur Eustachium, ut recepta contraria disputatione, quicquid pro uario cibo
 dici potest, uelit communicare nobiscum: ut suis telis lingua uiolenta succum
 bat, & Græcus Græco eripiat hunc plausum, tanquam cornix cornici oculos effo
 diat. Et Symmachus: Rem iucundam Euangele amarius postulasti. Aude
 re enim contra tam copiose & eleganter inuenta, res est quæ habeat utilem uolu
 ptatem: sed non tanquam ingenijs insidiantes, & gloriosis tractatibus inuiden
 tes, hoc debemus expetere. Nec abnego, potuisse me quoque tanquam palinodi
 am canere. Est enim rhetorica præludio, communes locos in utramuis partem
 inuen-

A Inuentorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorum inuentionibus à Græcis fortè alijs relata respondent, te Eustachi oramus omnes, ut sensa & inuenta Disarij contrarijs repellendo, in integrum restitutas exautoratum cõuiui orum leporè. Ille diu hoc à se officium deprecatus, ubi tot impellètiūm processerit: quibus obuiandum non erat, hortatu succubuit: Bellum (inquit) duobus mihi amicissimis cogor indicare, Disario & continentia. Sed ab autoritate uestra tanquàm ab edicto prætoris impetrata uenia, gulæ patronum (quia necesse est) profirebor. In primo speciosis magis quàm ueris penes nos Disarius exemplis, ut docebitur, nostri cepit ingenium. Aut enim pecudes uti simplici cibo, & ideo expugnari difficilius earum quàm hominū sanitatem. Sed utrunquē falsum probabo. Nam nequē simplex est animalibus mutis alimonia, nec ab illis quàm à nobis morbi remotiores. Testatur unum uarietas pratorum quæ depascuntur: quibus herbae sunt amaræ pariter & dulces, aliæ succum calidum, aliæ frigidum nutriendas: ut nulla culina possit tam diuersa condire, quàm in herbis natura uariauit. Notus est omnibus Eupolis, inter elegantes habendus ueteris comœdiæ poëtas. Is in fabula quæ inscribitur Aeges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se uerba iactantes, *βοσκόειν δ' ἕλας ἀπὸ παντοδαμῶν*. Videt ne uobis ciborum ista simplicitas, ubi tot enumerant uel arbuta uel frutices, non minus succo diuersa quàm noi? Quod autem non facilius morbis hoies quàm pecudes occupentur, Homero teste contentus sum, qui pestilentiam refert à pecudibus esse inchoatam: quoniam morbus antequam in hoies posset irripe, facilius captis pecoribus incubuit. Sed & quanta sit mutis animalibus infirmitas, uitæ breuitas indicio est. Quod enim eorum quibus notitia nobis in usu est, potest annos hoies æquare: nisi recurras fortè ad ea, quæ de conis atque cornicibus fabulosa dicuntur. Quos tamen uidemus omnibus inhiare cadaueribus, uniuersisque seminibus insidiari, fructus arborum persequi. Nam non minus, edacitatis habent, quàm de longæuitate eorum opinio fabulatur. Secundum (si bene recordeo) exemplum est, solere medicos ægris simplicem cibum offerre, non uariū: cum hunc offeratis (ut opinor) non quasi digestu facilisorem, sed quasi minus appetendum: ut horrore uniformis alimonie, edendi desiderium languesceret: quia si multis concoquendis per infirmitatem non sufficiente natura. Ideo si quis ægrentium uel de ipso simplici amplius appetat, subducitis adhuc desideranti. Id eo uobis cõmento tali, non qualitas, sed modus querit. Quod autem in edendo sicut in potando suades uaria uitari, habet latentis captionis insidias, quia noi similitudinis coloratur. Carterum longe alia ciborum ratio est. Quis enim unquam edendo plurimum, mente fauciatus est, quod in bibendo contingit: Fartus cibo, stomacho uel uentre grauatur, infusus uino sit similis infano, opinor, quia crassitudo cibi uno in loco permanens, expectat administrationem digestionis, & tunc demum membris sensim confectus illabit: potus ut natura leuior, mox altum petit: & cerebrum, quod in uertice locatum est, ferit sumi calentis aspergine. Et ideo uaria uina uicantur, ne res quæ ad possidendum caput reptentina est, calore tam diuerso quàm subito consilij sedem fauciet. Quod æque in cibi uarietate metuendum, nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa uero disputatione, quæ digestionum ordinem sermone luculento & uario digesti stit, illa omnia quæ de natura humani corporis dicta sunt, & nihil nocent pro-

positæ quæstioni, & eloquenter dicta non abnego. Illi soli non assentior, quod B
 succos uarios de ciborum uarietate confectos, dicis cōtrarios esse corp̄ oribus,
 cum corpora ipsa de cōtrarijs qualitibus fabricata sint. Ex calido enim & fri
 gido, de sicco & humido constamus. Cibus uero simplex cui adest, succum de
 se unius qualitatis emitte. Scimus autē similibus similia nutriri. Dic quæso un
 de aliæ tres qualitates corporis nutriuntur? Singula autem ad se similitudinem
 sui rapere, rectis est Empedocles, qui ait:

Te autem sæpe audio Hippocratis tui uerba cum admiratione referentem: Y

Ergo si homo non unum, nutriendus est non ex uno. Nam & deus om̄ium
 fabricator, ærem quo circumfundimur, & cuius spiramus haustu, non simpli
 cem uoluit habere qualitatem, ut aut frigidus sit semper, aut caleat, sed nec con
 tinuæ siccitati, nec perpetuo eū addixit humori, quia una nos non poterat qua
 litate nutrire de permistis quatuor fabricatos. Ver ergo calidū fecit, & hume
 ctum. Sicca æstas & calida. Autumnus siccus & frigidus. Hyems humida pa
 riter & frigida est. Sic & elemēta quæ sunt nostra principia, ex diuersitatibus G
 etiam ipsa constant, & nos nutriunt. Est enim ignis calidus & siccus. Aer hu
 mectus & calidus. Aqua similiter humecta & frigida. Terra frigida pariter &
 sicca. Cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis, nec
 circa nos, nec in ijs de quibus fumus, uniforme sit? Quod autē acescere, uel
 nonnunquam sumare in stomacho cibum, uis assignare uarietati, ut credamus,
 pronunties oportet, aut semper eum qui uario cibo utitur, hæc pati: aut nunquā
 illum pati, qui simplicem sumit. Si uero & qui mensa fruitur copiosa, hoc uitium
 sæpe nō sentit: & qui se uno cibo afficit, sæpe sustinet quod accusas, cur hoc ua
 rietati, & nō modo edacitatis assignas? Nam & de simplici auidus noxam pati
 tur cruditatis, & in uario moderatus digestionis commodo fruitur. At in
 quies, ipsa immoderatio ex ciborum uarietate nascitur, titillante gula, & ad al
 sumēda plura quàm necesse est prouocante. Rursus ad ea quæ iam dixi reuol
 uor, cruditates de modo, non de qualitate prouenire. Modum enim seruat, qui
 sui potens est, & in mensa Sicula uel Asiatica. Excedit impatiēs, etiam si solis oī
 uis aut holere uescatur. Et tamen ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis
 compos est: cōtrā, insanus sit ille, cui merus sal cibus est, si hoc ipsum uoraciter
 inuaserit. Postremò, si in his quæ sumimus uarietatem noxiam putas, cur poti
 onum remedia quæ per os humanis uisceribus infunditis, ex tam contrarijs ac
 sibi repugnantibus mista componitis? Succo papaueris admiscetis euphorbi
 um, mandragoram, aliasq; herbas conclamati frigoris pipere temperatis. Sed
 nec monstruosis carnibus abstinetis, inferentes poculis testiculos cāstorum, &
uene-

A uenenata corpora uiperarum, quibus admiscetis quicquid nutrit India, quicquid deuehitur herbarum quibus Creta generosa est. Cum ergo ad custodiam uitæ hoc faciant remedia, quod cibus: siquidem illa eam reuocent, iste contineat: cur illis prouidere uarietatem laboras, isti squalorem uniformitatis adijcis? Post omnia in uoluptatem censura cothurnati sermonis inuectus es, tanquam uoluptas uirtuti semper inimica sit: & non cum in luxum sprete mediocritate prolapsa est. Quid enim agit ipse seruus, non edendo nisi cogente fame, nec potando præter sitim, nisi ut de utroque capiat uoluptatem? Ergo uoluptas non mox nomine ipso infamis est, sed sit modo utendi uel honesta uel arguenda. Parum est si accusata sit, & non etiam laudetur uoluptas. Nam cibus qui cum uoluptate sumitur, desiderio tractus, in uentrem recõditur patula expectatione rapientem: & dum animose fruitur, mox eum concoquit. Quod non ex æquo cibus euenit, quos nulla sui dulcedo cõmendat. Quid ergo accusas uarietatem quasi gulae irritamentum, cum salus sit hominis, uigere appetentiam; qua desiciente lanuescit, & periculo sit propior. Nam sicut in mari gubernatores uento suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minorem modum uela præteruolant, & flatum cum maior est coërcent, sopitum uero excitare nõ possunt: ita & appetentia cum titillatur & crescit, rationis gubernaculo temperatur: si semel ceciderit, animal extringuitur. Si ergo cibo uiuimus, & cibum appetentia sola commendat, elaborandum nobis est cõmento uarietatis, ut hæc semper prouocetur, cum præsto sit ratio, quæ intra moderationis suæ terminos temperetur. Memineritis tamen lepido me conuiuio adesse, non anxio. Nec sic admitto uarietatem, ut luxum probem, ubi quærentur æstiuæ niues, & hybernæ rosæ: & dum magis ostentui, quàm usui seruitur, sylvarum secretum omne lustratur, & peregrina maria sollicitantur. Ita enim sit, ut etiam si sanitatem sumentium mediocritas obseruata non sauciet, ipse tamen luxus morum sit ægritudo.

C His fauorabiliter exceptis, Dilarius, obsecutus es, inquit, Eustachi dialecticæ, ego medicinæ. Qui uolet eligere sequenda, usum consulat: & quid sit utilis sanitati, experientia docebit.

Vinum natura frigidum potius uideri quam calidum. Et cur raro fœmine, fenes cito inebriemur.

Capit .VI.

D Ost hæc Flauianus: Et alios quidem medicos idem dicentes semper audiui, uinum inter calida censendum. Sed & nunc Eustachius cum causas ebrietatis attingeret, prædicabat uini calorem. Mihi autem sæpe hoc mecum reputanti, uisa est uini natura frigori propior quàm calori: Et in medium profero, quibus ad hoc extimandum trahor, ut uestrum sit de mea extimatione iudicium. Vinum (quantum mea fert opinio) sicut natura frigidum est, ita capax uel etiam appetens caloris sit, cum calidis fuerit admotum. Nam & ferum cum tactu sit frigidum, πυρρός χαλκός ὀλιγὴ si tamen solem pertulerit, concalcescit, & calor aduena natium frigus expellit. Hoc utrum ita esse ratio persuadeat requiramus. Vinum quod aut potu interioribus conciliatur, aut solum, ut superficiẽ curet, adhibetur, cum infunditur cuti: quin frigidum sit, nec medicum inficias eunt: Calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale descendat, sed admistum calidis concalcescat. Certe respondeant uolo, cur sto-

*Vinum natu-
ra frigidum.*

macho in lassitudinem degeneranti, ad instaurandas constrictione uires offerant ægredienti uinum, nili frigore suo lassata cogeret, & colligeret dissoluta? Et cum lasso (ut dixi) stomacho nil adhibeant calidum, ne crescat ulterius lassitudo, à uini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutant.

Dabo aliud indicium accidentis uino quàm ingeniti caloris. Nam si quis aconitum nesciens hauserit, nō nego haustu cum meri plurimi solere curari. In fufum enim uisceribus trahit ad se calorem, & ueneno frigido quasi calidū iam repugnat. Si uero aconitum ipsum cum uino tritum potui datum sit, haurientem nulla curatio à morte defendit. Tunc enim uinum natura frigidum admissione sui frigus auxit ueneni, nec in interioribus iam calefcit, quia nō liberum sed admistum alij, imò in aliud uersum descendit in uiscera. Sed & sudore nimio uel laxato uentre defessis uinum ingeritur, ut in utroque morbo cōstringat meatus. Insomnem medici frigidis oblinunt, modo papaueris succo, modo mandragora uel similibus, in quibus est & uinum. Nam uino somnus reduci solet, quod non nisi ingentis frigoris testimonium est. Deinde omnia calida Venerem prouocant, & semen excitant, & generationi fauent. Hausto autem mero plurimo, fiunt uiri ad coitum pigriores. Sed nec idoneum conceptioni ferunt, quia uini nimietas ut frigidi, facit semen exile uel debile. Hoc uero uel manifestissimam extimationis mææ habet assertionem, quod quæcumque nimium argentibus, eadem contingunt ebrijs. Fiunt enim tremuli, pallidi, graues, & saltu tumultuantis spiritus artus suos & membra quatuntur. Idem corporis torpor ambobus, eadem linguæ titubatio. Multis etiam morbus ille, quem ἄγαστρον Græci uocant, sic nimio uino, ut multo algore contingit. Respicere etiam quæ genera curationum adhibeantur ebrijs. Non ne cubare sub multis operimentis iubentur, ut extinctus calor resoueatur? Non & ad calida lauacra ducuntur? non illis unctionum tempore calor corporis excitatur? Postremo, qui sunt crebro ebrij, citò senescunt. Alij ante tempus competētis ætatis uel caluitio, uel canicie insigniuntur, quæ non nisi inopia caloris eueniunt.

Quid aceto frigidius, quod culpatum uinum est? Solum enim hoc ex omnibus humoribus crescētem flammam uiolenter extinguit, dum per frigus suum calorem uincit elementi. Nec hoc prætereo, quod ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorum succus imitatur uini saporem: ut mala seu simplicia seu granata seu cydonia, quæ cotonea uocat Cato. Hoc ideo dixerim, quod me sæpe mouit & exercuit mecum disputātem, quia in medium proferre uolui quid de uino extimauerim sentiendum.

Cæterum consultationem mihi debitam non omitto. Te enim Disari conuenio, ut quod quærendum mihi occurrit absoluas. Legisse apud Græcū philosophum memini, (ni fallor, ille Aristoteles fuit) in libro quem de ebrietate composuit. Mulieres rarò in ebrietatem cadere, crebro senes. Nec causam uel huius frequentię, uel illius raritatis adiecit. Et quia ad naturam corporum tota hæc quæstio pertinet, quam nosse & industriæ tuæ & professionis officium est, uolo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire. Tum ille: Recte & hoc Aristoteles, ut cætera. Nec possum non assentiri uiro, cuius inuentis nec ipsa natura dissentit. Mulieres, inquit,

A inquit, rarò inebriantur, crebrò senes. Rationis plena gemina ista sententia, & altera pendet ex altera. Nam cum didicerimus quod mulieres ab ebrietate defendat, iam tenemus quid senes ad hoc frequenter impellat. Contrariam enim naturam sortita sunt muliebre corpus, & corpus senile. Mulier humectissimo est corpore. Docet hoc & leuitas cutis & splendor, docent præcipue assiduæ purgaones superfluo exonerantes corpus humore. Cum ergo epotum uinum in tam largum ceciderit humorem, uim suam perdit, & sit dilutius, nec facile cerebri sedem ferit, fortitudine eius extincta. Sed & hæc ratio iuuat sententiæ ueritatem, quod muliebre corpus crebris purgationibus deputatum, pluribus cõsertum foraminibus, ut pateat in meatus, & uias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. Per hæc foramina uapor uini celeriter euanescit. *Mulieres cup rarius inebriantur.*

B trã, senibus siccum corpus est, quod probat asperitas & squalor cutis. Vnde et hæc ætas ad stetum sit difficilior, quod est indicium siccitatis. Intra hos uinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, & integra uisua adhæret corpori arido, & mox loca tenet, quæ sapere homini ministrant. Dura quoque esse senum corpora, nulla dubitatio est, & ideo etiam ipsi naturales meatus in membris durioribus obserantur, & hausto uino exhalatio nulla cõtingit, sed totum ad ipsam sedem mentis ascendit. Hinc fit, ut & sanis senes malis ebriorum laborent, tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam subiacent iuuenes ebrii, quàm senes sobrii. Si ergo leuitem pertulerint impulsum uini, non accipiant hæc mala, sed incitant, quibus ætas ratione iam capti sunt. *Senes cur facile inebriantur.*

Fœminis frigidior ne sit natura quam uiris, an calidior. Et cetera mustum non inebriet. Caput .VII.

C Robata omnibus Disarij disputatione, subiicit Symmachus: Ut spectata est tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit, ita unum ab eo prætermissum est, nimio frigore, quod in earum corpore est, frigiditate haustum uinum, & ita debilitari, ut uis eius quæ elanguit, nullum calorem possit, de quo nascitur ebrietas, excitare. *Mulieres frigidæ.*

Ad hæc Florus: Tu uero Symmache frustra opinaris frigidam mulierum esse naturam, quam ego calidiorum uirili (si tibi uolenti erit) facile probabo.

Humor naturalis in corpore, quando ætas transijt pueritiam, sit durior, & acuitur in pilos. Ideo tunc & pubes & genæ & aliæ partes corporis uestiuntur. Sed in muliebris corpore hunc humorem calore siccitate sit inopia pilorum, *Mulierum naturam calidior esse quam sit uirorum.*

D & ideo in corpore sexus huius manet continuus splendor & leuitas. Est & hoc in illis indicium caloris, abundantia sanguinis, cuius natura seruor est. Qui ne urat corpus si insidat, crebra purgatione subtrahitur. Quis ergo dicat frigiditas, quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguinis plenæ sunt? Deinde, licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit, lectio tamen docet, eo tempore quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu uenisset, ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis uirorum corporibus adijcere singula muliebria: & unius adiutu, quasi natura flammæ, & ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. Ita nec ueteribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo, quod cum calor semper generationis causa sit, fœminæ ideo celerius quàm pueri sũnt idoneæ ad generan-

A Vocat enim mel dulce, & uinum suauē. Mustum igitur, cum necdum suauē ē, sed tantummodo dulce, horrore quodam tantum sumi de se non patitur, quantum sufficiat ebrietati. Adde aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare: adeo, ut medici eos qui usq; ad periculum uino distenduntur plurimo, cogant uomere: & post uomitum contra fumum uini qui remansit in uenis, panem offerunt melle illitum, & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. Ideo ergo non inebriat mustū, in quo est sola dulcedo. Sed & hoc idonea ratione descēdit, quod mustum graue est, & flatus & aquæ permistione & pondere suo cito in intestina delabitur ac profluit, nec manet in locis obnoxijis ebrietati. Delapsum uero relinquit sine dubio in homine ambas qualitates naturæ suæ, quarum altera in statu, altera in aquæ substantia est. Sed flatus quidem quasi æque ponderosus in ima delabitur, aquæ uero qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam, sed & si qua uinalis fortitudo in homine re sedit, hæc diluit & extinguit. Inesse autem aquam musto uel hinc docetur, q̄ cū in uetustatem procedit, sit mensura minus, sed acrius fortitudine, quia exhalata aqua quam mollebat, remanet uini sola natura cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permistione mollita.

De facilitate uel difficultate digestionis quorundam ciborum, de q̄ alijs quibusdam que si uinculis oppido quam arguitis.

Caput

.VIII.

Uinum cur difficile digestum sit

Post hæc Furius Albinus: Ego quoq; pro uirili portione Disarium nostrum inexercitum non relinquo. Dicas quæso, quæ causa difficile digestu facit istum, quod ab infectione insitum dictū (amissione enim literæ, postea quod nunc habet nomen obtinuit) cum multum in eo digestionem futuram iuuerit tritura tam diligens, & quicquid graue erat carnis assumplerit, consummationemq; eius multa ex parte cōfecerit. Et Disarius: Inde hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digestionem antè prouisam. Leuitas enim quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio uentris inuenerit: nec adhæreat cuti uentris, de cuius calore digestio promouetur: sic & mox tritū atq; firmatum, cum in aquam conijciit, natat. Ex quo intelligitur, quod idem faciens in uētris humore, subducit se digestionis necessitati: & tam serò illic coquit, q̄ tardius conficiunt, quæ uapore aquæ q̄ quæ igne soluantur. Deinde dum instātius teritur, multus ei flatus inuoluitur, qui prius in uentre consumendus est, ut tum demū conficiatur quod remansit de carne iam libera. Hoc quoq; scire habeo, Furius inquit, q̄ faciat causa nōnullos carnes ualidiores facilius digerere q̄ tenues. Nam cum citò coquant offas bubulas, in asperis piscibus coquendis laborant. In his Disarius ait: Huius rei autor est nimia in homine uis caloris, quæ si idoneam materiem suscipit, libere congregitur, & citò eam in cōcertatione consumit: leuem modo præterit ut latētem, modo in cinerem potius quam in succum uertit: ut ingentia robora in carbonum frusta lucentia igne uertuntur, paleæ si in ignem ceciderint, mox solum de eis cinerem restat uideri. Habes & hoc exemplum non dissonum, q̄ potentior mo la ampliora grana confringit, integra illa quæ sunt minutiora transmittit. Ven to nimio abies aut quercus auellit, cannā nulla facillè frangit procella. Cūq; Furius delectatus enarrātis ingenio, plura uellet interrogare, Ciccina se Albi nus obie-

Carnes ualidiores quare alij quando facilius digerantur quam tenues.

*Linapi & piper cur appo-
sita cuti, uul-
nus exciēt, de
norata nō le-
dant.*

*Cur uina fri-
gida in Aegy-
pto.*

*Aqua calida
cur mota fiat
calidior.*

*Aestate cur
aer motus fla-
bro frigidus
acquiratur.*

*Rotātes se in
orbē, cur uer-
tiginē patiuntur.*

nus obiecit: Mihi quoque desiderium est habendi paulisper negotij cum tam sa-
cunda Disarij doctrina. Dic oro te (inquit) quæ facit causa, ut linapi & piper, si
apposita cuti fuerint, excitent uulnus, & loca perforent: deuorata uero nullam
uentris corpori inferant læsionem. Et Disarius: Species (inquit) & acres &
calidæ, superficiem cui apponuntur exulcerant: quia integra uirtute sua sine al-
terius rei admittance utuntur ad noxiam. Sed si in uentrem recepta sint, solui-
tis eis earum uentralis humoris alluione, qua fiunt diluiores. Deinde prius uer-
tuntur in succū uentris calore, quæ ut integra possint nocere. Cinnamon subiecit,
Dum de calore loquimur, admoneor rei, quam semper quaesitu dignam puta-
ui: Cur in Aegypto quæ regionū aliarum calidissima est, uinum non calida, sed penè
dixerim frigida uirtute nascatur. Ad hoc Disarius: Vsu tibi Albine cõper-
tum est, aquas quæ uel de altis puteis, uel de fontibus hauriuntur, sumere hyeme,
aestate frigescere. Quod fit non alia de causa, nisi quod aëre, qui nobis circumfusus
est, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergit, & aquas
insicit, quarum in imo est scaturigo. Et contra cum hyemem aër præfert, calor in
interiora demergens, aquis in imo nascentibus dat uaporem. Quod ergo ubi-
que alternat uarietate temporis, hoc in Aegypto sempiternum est, cuius aër semper est in
calore. Frigus enim ita petens, uitium radicibus inuoluit, & talē dat qualitatem
succo inde nascenti. Ideo regionis calidæ uina calore caruerunt. Tractatus
noster, Albinus inquit, semel ingressus calorem, non facile aliò digreditur. Di-
cas ergo uolo, cur qui in aquam descendit calidam, si se non mouerit, minus urit-
tur: sed si agiatus aquam mouerit, maiorem sentit calorem: & totiens aqua
urit amplius, quotiens nouus ei motus accesserit. Et Disarius: Calida (inquit)
quæ adhæret nostro corpori, mox præbet tactum sui mansuetiorem, uel quia
cuti assueuit, uel quia frigus accepit à nobis. Motus uero aquam nouam corpo-
ri applicat, & cessante assuetudine, de qua paulo antè diximus, semper nouitas
auget sensum caloris. Cur ergo, Albinus ait, aestate cum aër calidus flabro
mouetur, non calorem, sed frigus acquirit: eadem enim ratione & in hoc seruo-
re deberet motus augere. Non eadem ratio est, Disarius inquit, in aquæ & ae-
ris calore. Illa enim corporis solidioris est: & crassa materies, cum mouetur, inte-
gra uel sua superficie cui admouet inuadit: aër motu in uentum soluiuit, & liqui-
dior se factus agiatus, flatus efficit. Porro ut flatus illud remouet quod circum-
fusum nobis erat, erat autem circa nos calor. Remoto igitur per flatum calore,
restat ut aduenam sensum frigoris præstet agiatus.

*Cur se in orbē rotātes patiuntur uertiginē capitis. Et quomodo cerebrū ipsum sensus experit, sensus tamē in ca-
teris mēbris gubernet. Inibi quæ obiter, quæ partes humani corporis sensu careant. Caput .IX.*

Interpellat Euangelus pergentem consultationem: & exercebo, inquit, Di-
sarium nostrum, si tamen minutis illis suis & rotantibus responsionibus sa-
tisfaciet consulenti. Dic Disari, cur qui ita se uertunt, ut sæpe in orbem pos-
tentur, & uertiginem capitis & obscuritatem patiuntur oculorum. Postremo, si
perseuerauerint, ruunt, cum nullus alius motus corporis hæc ingerat necessitatē.

Ad hæc Disarius: Septem, inquit, corporei motus sunt. Aut enim accedit prior
sum, aut retrorsum recedit, aut in dexteram laeuam uel deuertit, aut sursum pro-
uect, aut deorsum, aut orbiculatim rotat. Ex his septem motibus, unus tantum in
diuinis

A diuinis corporibus inuenit, sphaerale dico, quo mouetur coelum, quod sidera, quod caetera mouent elementa. Terrenis animalibus illi sex praecipue familiares sunt, sed nonnunquam adhibet & septimus. Sed sex illi ut directi, ita & innoxij. Septimus, id est qui gyros efficit, crebro conuersu turbat, & humoribus capitis inuoluit spiramentum, quod animam cerebro quasi omnes sensus corporis gubernanti ministrat. Hoc est autem spiramentum, quod ambiens cerebrum singulis uim suam sensibus praestat: hoc est, quod neruis & musculis corporis fortitudinem praebet. Ergo ut tigrine turbatum, & simul agitatis humoribus oppressum languescit, & ministerium suum deserit. Inde fit is qui raptant in gyros, hebetior auditus, uisus obscurior. Postremo neruis & musculis nullam ab eo uirtutem quasi deficiente sentimentibus, totum corpus quod is sustinet & in robur erigitur, desertum iam fundamentis suis, labitur in ruinam. Sed contra haec omnia, consuetudo, quam secundam naturam pronunciauit usus, illos iuuat, qui in tali motu saepe uersantur. Spiramentum enim cerebri, quod paulo ante diximus, assuetum rei iam non sibi nouat, non pauescit hunc motum, nec ministeria sua deserit. Ideo consuetis etiam iste agitato innoxius est. Et Euangelus: Irretitum te iam Disari teneo, & si uere opinor, nusquam hodie effugies. Et alios enim in arte tibi socios, & ipsum te audiui saepe dicentem, cerebro non esse sensum: sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum esse sine sensu. Verum ne haec uos dicere solitos: an ut falsum refelles Disari? Verum ait ille. Euangelus: Ecce iam clausus es. Ut enim concedam tibi praeter capillos in homine aliquid esse sine sensu, quod non facile persuasum est, tamen cur sensus omnes paulo ante dixisti a cerebro ministrari, cum cerebro non inesse sensum ipse fatearis? Potest ne excusari huius contrarietatis ausum, uel uestri oris nota uolubilitas? Et Disarius renidens: Retia quibus me irretitum tenes, nimis rara sunt, nimis patula. Ecce me Euangele sine nisu inde exceptum uidebis. Opus naturae est, ut sensum uel nimium sicca, uel nimium humecta non capiant. Ossia, dentes cum unguibus & capillis nimia siccitate ita defata sunt, ut penetrabilia non sint effectui animae, quae sensum ministrat. Adeps, medulla, & cerebrum ita in humore atque mollitie sunt, ut eundem effectum animae, quem siccitas illa non recipit, mollities ista non teneat. Ideo tam dentibus, unguibus, ossibus, & capillis, quam adipi, medullis, & cerebro, sensus inesse non potuit. Et sicut sectio capillorum nihil doloris ingerit, ita si secetur uel dens, uel os, seu adeps, seu cerebrum, seu medulla, aberit omnis sensus doloris. Sed uidemus (inquies) tormentis affici,

D quibus secantur ossa: torqueri homines & dolore dentium. Hoc uerum quis ab neget? Sed ut os secetur, omentum quod impositum est ossi, cruciatum dum sectionem patitur, importat. Quod cum medici manus trahit, os iam cum medulla quam continet, habet indolentiam sectioni similem capillorum. Et cum dentium dolor est, non os dentis in sensu est, sed caro quae continet dentem. Nam & unguis quantus extra carnem crescendo pergit, sine sensu secatur: qui carni adheret, iam facit si secetur dolorem, non suo, sed sedis suae corpore. Sicut capillus dum superior secatur, nescit dolorem: si auellatur, sensum accipit a carne quam deserit. Et cerebrum quod tactu sui hominem uel torquet uel frequenter interimit, non suo sensu, sed uestitus sui, id est omenti, hunc importat dolorem. Ergo diximus quae in homine sine sensu sunt, & quae hoc causa faciat, indicatum est.

Dentes, ossa, et alia quaedam in homine sensu carere.

Reliqua

Cerebrū sensu
carēs, quō cor
poris sensus
gubernet.

Reliqua pars debiti mei de eo est, cur cerebrū, cum sensum non habeat, sensus gubernet. Sed de hoc quicquid tentabo si potero esse solūdo. Sensus de quibus loquimur, quinque sunt: uisus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Hi aut in corpore sunt, aut circa corpus, solique sunt caducis corporibus familiares. Nulli enim diuino corpori sensus inest. Anima uero omni corpore, uel si diuini sit, ipsa diuiniore est. Ergo si dignitas diuinorum corporum, sensum dedignatur, quasi aptum caducis: multo magis anima maioris est maiestatis, quam ut sensu egeat. Ut autem homo constet & uiuum animal sit, anima præstat quæ corpus illuminat. Porro illuminat inhabitatio, & habitatio eius in cerebro est. Et spheræalis enim natura, & ad nos de alto ueniens, partem in homine & altam & spheræalem tenuit, & quæ sensu careat, quod non est animæ necessarius. Sed quia necessarius animali est, locat in cauernis cerebri spiramentum de effectibus suis. Cuius spiramenti natura hæc est, ut sensus & ingerat & gubernet. De his ergo cauernis, quas ueteres cerebri nostra uocauit antiquitas, nascuntur neruorum septem *συνεργιας*: cui rei nomen quod ipse uoles, Latinum facito. Nos enim *συνεργιας* neruorum uocamus, cum bini nerui pariter emergunt, & in locum certum desinunt. Septem igitur neruorum *συνεργιας* de cerebri uentre nascentes, uicem implent fistularum, spiramentum sensificum ad sua quæque loca naturali lege ducentes, ut sensum uicinis & longe positis membris animalis infundant. Prima igitur *συνεργιας* neruorum talium petit oculos, & dat illis agnitionem specierum, & discretionem colorum. Secunda in aures se diffundit, per quam eis innascitur notitia sonorum. Tertia naribus inseritur, uim ministrans odorandi. Quarta palatum tenet, per quod de gustatibus iudicatur. Quinta uis sua corpus omne implet. Omnis enim pars corporis, mollia & aspera, frigida & calida discernit. Sexta de cerebro means stomachum petit, cui maxime sensus est necessarius, ut quæ defunt appetat, superflua respuat, & in homine sobrio se ipse modere. Septima *συνεργιας* neruorum, infundit sensum spinali medullæ, quæ hoc est animali, quod est nauis carina. Et adeo usu aut dignitate præcipua est, ut longum cerebrum à medicis sit uocata. Ex hac denique ut ex cerebro diuersi nascuntur meatus, uirtutem tribus animæ propositis ministrantes. Tria sunt enim, quæ ex animæ prouidentia accipit corpus animale, ut uiuat, ut decorè uiuat, & ut immortalitas illi successione quærat. His tribus propositis (ut dixi) animæ, per spinalem medullam præbetur effectus. Nam cordi & iecori & spirandi ministris, quæ omnia ad uiuendum pertinent, uires de spinalibus quos diximus, meatibus ministrantur. Neruis etiam manuum, pedum, aliarum uel partium per quas decorè uiuit, uirtus inde præstat. Et ut ex his successio procurat, nerui ex eadem spinali medulla pudendis, & matrici, ut suum opus impleant, ministrant. Ita nulla in homine pars corporis sine spiramento, quod in uentre cerebri locatum est, & sine spinalis medullæ beneficio constat. Sic ergo sit, ut cum ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamen à cerebro in omne corpus proficiatur. Euge Græculus noster, Euangelus ait, tam plane nobis ostendit res operu naturæ rectas, ut quicquid sermone descripsit, oculis uidere uideamur. Sed Eustachio iam cedo, cui præripui consulendi locum. Eustachius: Modo uel uir omnium disertissimus Eusebius, uel quicumque uolent alij, ad exercitium consultationis accedant. Nos postea liberiore otio congregiemur.

Qui fiat, ut

Qui fiat, ut caluitium pariter atq; canities, anteriores capitis partes primum inuadant. Deinde, cur feminis

A atq; eunuchis uox sit quam uiris exillior.

Caput .X.

ERgo (ait Eusebius) habēdus mihi sermo est. Disari, tecum de ætate, cuius ianuam iam penē ambo pulsamus. Homerus cum senes *πλοκιστάφρος* uocat, quæro utrum ex parte poetico more totum caput significare uelit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis assigner? Et Disarius: Et hoc diuinus ille uates prudenter ut cætera. Nam pars anterior capitis humidior occipitio est, & inde crebrò solet incipere canities. Et si pars anterior, ait ille, humidior est, cur caluitium patitur, quod nō nisi ex siccitate contingit? Opportuna, inquit Disarius, obiectio, sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariore, ut quicquid superflui aut sumei flatus circa cerebrum fuerit, euanescat per plures meatus. Vnde uidemus in siccis defunctorum capitibus uelut quasdam suturas, quibus hemisphæria (ut ita dixerim) capitis illigantur. Quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant: & ideo tardius canescunt, sed nō caluitio carēt. Si ergo siccitas caluos efficit, ut posteriora capitis sicciora esse dixisti, cur caluum occipitium nunquam uidemus? Ille respondit: Siccitas occipitiū non ex uitio, sed ex natura est. Ideo omnibus sicca sunt occipitia. Ex illa autem siccitate caluitium nascitur, quæ per malam temperiem quam Græci *ἀνεπαίστατος* uocare solent, contingit. Vnde capillo crispī, quia ita tēperati sunt, ut capite sicciora sint, tarde canescunt, citò in caluitium transeunt. Contrà, qui capillo sunt rariore, non eo faciliè nudantur, nutriente humore quod *φλυγία* uocatur, sed sit illis cita canities. Nam idēo albi sunt canī, quia colorem humoris quo nutriuntur, imitantur. Si ergo senibus abundantia humoris capillos in canitiem tingit, cur senecta opinionem exactæ siccitatis accepit? Quia senecta (ille inquit) extincto per uetustatem naturali calore, sit frigida: & ex illo frigore gelidi & superflui nascuntur humores. Cæterum liquor uitalis longæuitate siccatus est. Inde senecta sicca est inopia naturalis humoris, humecta ē abundantia uitiosi ex frigore procreati. Hinc est, quod ex uigilijs ætas grauior efficitur, quia somnus qui maxime ex humore cōtingit, de non naturali humore nascitur. Sicut est multus in infantia, quæ humida est abundantia non superflui, sed naturalis humoris. Eadem ratio est, quæ pueritiam canescere non patitur, cum sit humectissima. Quia nō ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali & uitali humore nutrit. Ille em̄ humor, qui aut de ætatis frigore nascit, aut cuiuslibet uitiositatis occasione contrahitur, ut superfluus, ita & noxius est. Hunc uidemus in sceminis, ubi nō crebrò egeratur, extrema minitatem. Hunc in eunuchis debilitatem tibijs ingerentem: quarum ossa quasi semper in superfluo humore natantia, naturali uirtute caruerunt: & ideo faciliè intorquetur, dum pondus suppositi corporis ferre non possunt, sicut canna pondere sibi imposito curuat. Et Eusebius: Quoniam nos à senectute usq; ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio, dicas uolo, cur ita acutæ sint uocis, ut sæpe mulier an eunuchus loquatur, nisi uideas, ignores? Id quoq; facere superflui humoris abundantiam ille respondit. Ipse enim *ἀγρυπία* per quam sonus uocis ascendit, efficiens crassiorē, angustat uocis meatum: & ideo uel sceminis uel eunuchis uox acuta ē, uiris grauis

Canities et caluitium, cur priorem capitis partē principio occupent.

Vox iſta et eunuchis quare tenuior sit.

quibus uocis transitus habet liberum & ex integro patentem meatum. Nasci autem in cunuchis & in foeminis ex pari frigore, parem penè importuni humoris abundantiam, etiã hinc liquet, quod utrunq; corpus sæpe pinguescit. Certe habera propè similiter utriusq; grandescunt.

Car quos pudet aut qui gaudent, rubescunt: at metuentes, pallor inuadat. Caput .XII.

His dictis, cum ad interrogandum ordo Seruium iam uocaret, naturalis pressus ille uerecundia, usq; ad proditionem coloris erubuit. Et Disarius: Age Serui non solum adolescentium, qui tibi æquæui sunt, sed senum quoq; omnium doctissime, commascula frontem, & sequestrata uerecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiscū libere quod occurrerit in interrogatibus tuis, non minus doctrinæ collocaturus, quam si alijs consulentibus ipse respondeas. Cumq; diuile tacentem crebris ille hortatibus excitaret, Hoc, inquit Seruius, ex te quæro, qd mihi contigisse dixisti. Quæ facit causa, ut rubor corpori ex animi pudore nascat? Et ille: Natura, inquit, cum quid ei occurrit honesto pudore dignū, imum petendo penetrat sanguinè: quo comoto atq; diffuso cutis tingit, & inde nascitur rubor. Dicunt etiam physici, qd natura pudore tacta, ita sanguinè ante se pro uelamēto tēdat, ut uideamus quem que erubescētē manum sibi ante faciem frequēter opponere. Nec dubitare de his poteris, cū nihil aliud sit rubor, nisi color sanguinis. Addit Seruius: Et q gaudent, cur rubescunt? Disarius, Gaudiū, inquit, extrinsecus contingit. Ad hoc animoso occurru natura festinat, quā sanguis comitando quasi alacritate in tebritatis suæ cōpotem, tingit cutē. Et inde similis color nascit. Idem refert: **C**ontrā, q metuent, qua ratione pallefcunt? Nec hoc, Disarius ait, in occulto est. Natura em̄ cum qd de extrinsecus cōtingentibus metuit, in altū tota demergit: sicut nos quoq; cum timemus, latebras & loca nos occultentia quærimus. Ergo tota descēdens ut lateat, trahit secum sanguinè, quo uelut curru semp uehit. Hoc demerso, humor diluor cuti remanet, & inde pallefcit. Ideo timentes & tremunt, q̄a uirtus animæ introrsum fugiens nervos relinquit, quibus tenebatur fortitudo mēbroꝝ, & inde saltu timoris agitant. Hinc et laxamentū uētris comitat timorē, q̄a musculi qbus claudebant retrimentorū meatus, fugiētis introrsum animæ uirtute deserti, laxāt uincula, qbus retrimēta usq; ad digestiōis opportunitatē cōtinebant. Seruius his dictis uenerabiliter assensus, obtulit.

De qua stunculis tredecim, Disario ab Auiceno propositis. Caput .XIII.

Tunc Auiceno: Quia me ordo, ait, ad similitudinē consultationis applicat, reducendus est mihi ad conuiuium sermo, q longius à mensa iam fuerat enagatus, & ad alias trāsierat quæstiones. Sæpe apposita salita carne, quā laridum uocamus, ut opinor, quasi large aridū, quærere mecū ipse constitui, qua ratione carnē ad diurnitatē usus admistio salis seruet. Hoc licet extimare mecū possim, malo tñ ab eo q corpora curat, certior fieri. Et Disarius: Omne corpus suapte natura dissolubile & marcidū est: & nisi qdam uinculo cōtineat, facile defluit. Continent aut q̄diu inest anima reciprocatione aëris, qua uegerant cōceptacula spiritus, dum semp nouo spirādī nutriunt alimento. Hoc cessante p animæ discessum, mēbra marcescunt, & om̄e pōdere suo constitutum corpus obtrif. Tum sanguis etiã (qui q̄diu fuit cōpos calor, dabit mēbris ui-

Gell. li. 9. c. 4.

Quare timentes rubescunt.

primæ quæstio ab Auiceno proposita.

bris uigorē calore discedente uersus in saniē, non manet intra uenas, sed foras
A exprimit, atq; ita laxatis spiramentis, effluit tabes seculēta. Id fieri sal admistus
 corpori prohibet. Est enim natura siccus & calidus, & fluxum quidem corpo
 ris calore contrahit, humor em uero siccitate uel coërcet, uel exorbet. Certe hu
 morem sale differri siue cōsumi, sit hinc cognitu facile, q; si duos panes pari ma
 gnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum, inuenies indigētem sa
 lis, pondere propensior em, scilicet humore in eo per falis penuriam permanen
 te. Etiam hoc à Disario meo quaesitum uolo, cur defecatum uinum ualidius *Secunda.*
 sit uiribus, sed infirmius ad pmanendum; et tam bibentē citò pmouet, q̄ ipsum
 si manserit, facillē mutatur. Quod citò, inquit Disarius, permouet, hæc ratio
 est, quia q̄to penetrabilius in uenas efficitur bibentis, tanto sit ligidius, sece pur
 gata. Ideo autē facillē mutatur, q; nullo firmamēto nixū undiq; sui ad noxā pat
 et. Fex em uino sustinendo, & alendo, & uiribus sufficiens quasi radix eius
 est. Et hoc quaero, Auienus ait, cur fex in imo subsidit omnium nisi mellis, *Tertia.*
 mel solum est quod in summū fecem expuar. Ad hæc Disarius: Fecis mate
 ria ut spissa atq; terrena, cæteris laticibus pondere præstat, melle uincitur. Ideo
 in illis grauitate deurgens ad fundum decidit: in melle uero, ut leuior, de loco
 uicta sursum pellitur. Quoniā ex ijs quæ dicta sunt, ingerūt se similes quæ *Quarta.*
 stiones, cur Disari ita mel & uinum diuersis ætatibus haberet optima; mel qd
 recentissimum, uinum quod uetustissimum: Vnde est & illud prouerbiū, quo
 utuntur gulones: Mulsam quod probe temperes, miscendū esse nouo hymetio,
 & falerno uetulo. Propterea, inqt ille, quia inter se ingenio diuersa sunt. Vi
 ni em natura humida est, mellis arida. Si dicto meo addubitaueris, medicinæ
C contemplator effectum. Nam quæ uanda sunt corporis, uino fouentur: quæ
 siccanda sunt, melle detergantur. Igitur longinquitate temporis de utroq; ali
 quid exorbētē, uinum meracius sit, mel aridius: & ita mel succo priuatur, ut ul
 num aqua liberatur. Nec hoc quod sequitur, dissimile quaesitis est, cur si ua
 fa uini atq; olei diuile femiplena custodias: uinum ferè in acorem corruppi
 tur, oleo cōtrā sapor suauior conciliat. Vtruncq; Disarius ait, uerum est. In
 illud enim uacuū, quod superne liquido caret, aër aduena incidit, qui tenuissi
 mum quencq; humorem elicit & exorbet. Eo siccato, uinum, quasi spoliatū uiri
 bus, prout ingenio imbecillum aut ualidum fuit, uel acore exasperatur, uel au
 steritate restringit. Oleum autē superuacuo humore siccato, uelut mucore qui
 in eo latuit absterfo, acquirit nouam suauitatem saporis. Rursus, ait Auie
 nus, Hesiodus cum ad medium dolij peruentum est, comparandum, & cæte
 ris eius partibus ad fatietatem dicit abutendum, optimum uinum sine dubio si
 gnificans q; in dolij medietate cōsisteret. Sed & hoc usu probatum est, in oleo
 optimum esse quod supnatat, in melle qd in imo est. Quaero igitur cur oleū
 quod in summo est, uinum quod in medio, mel quod in fundo, optima esse cre
 dantur. Nec cunctatus Disarius, ait: Mel quod optimum est, reliquo pōde
 rosus est. In uase igitur mellis, pars quæ in imo est, utiq; præstat pondere, &
 ideo supernatante pretiosior est. Contrā, in uase uini, pars inferior admistione
 fecis non modo turbulenta, sed etiam sapore deterior est. Pars uero summa, aë
 ris uicinia corrumpitur, cuius admistione sit diluitor. Vnde agricolæ dolia nō
 s ij contenti

contenti sub tectum reposuisse, defodiunt: & operimētis extrinsecus illitis, mu-
 niunt: remouentes in quantum fieri potest à uino aëris cōtagionem: à quo tam
 manifeste laeditur, ut uix se tueat in uase pleno, & ideo aëri minus peruiso. Cæ-
 terum si inde hauseris, & locū aëris admistiōni patefeceris, reliquum quod re-
 mansit, omne corrumpitur. Media igitur pars quantum à cōfinio summi utri-
 usq; tantum à noxa remota est, & quasi nec turbulenta, nec diluta.

Octaua.

Adiecit Auienus: Cur eadem potio meracior uidetur ieiuno, quàm ei qui
 cibum sumpsit? Et ille: Venas inedia uacuefacit, saturitas obstruit. Igitur
 cum potio per inanitatem penitus influit, quia nō obtusas cibo uenas inuenit,
 nec sit admistiōne diluitor, per uacuum means gustatu fortiore sentitur.

Nonā.

Hoc quoq; sciendum est mihi, Auienus inquit, cur qui esuriens biberit, ali-
 quantulum famem subleuat: qui uero sitiens cibum sumperit, non solum non
 domat sitim, sed magis cupidinem potus accendit. Nota est, inquit Disari-
 us, causa. Nam liquori quidem nihil officit, quin sumptus ad omnes corporis
 partes quoquò uersus permānet, & compleat. Et ideo inedia quæ inanitatem
 fecerat, accepto potus remedio, quasi iam non in totum uacua recreatur. Ciba-
 tus uero utpote concretior & grandior, in uenas nō nisi paulatim cōfectus ad
 mittitur. Ideo sitim quam reperit, nullo solatio subleuat, imò quicquid foris hu-
 moris nactus est, exorbet: & inde penuria eius q̄ sitis uocatur, augetur. Nec
 hoc mihi, Auienus ait, ignoratū relinquo, cur maior uoluptas est, cum sitis po-
 tu exinguitur, quàm cum fames sedat cibo. Et Disarius: Ex prædictis quo-
 que liquet. Nam potionis totus haustus in om̄e corpus simul penetrat, & om̄i-

Decima.

um partium sensus facit unam maximam & sensibilem uoluptatem. Cibus au-
 tem exiguo subministratu paulatim penuriam consolatur. Ideo uoluptas eius
 multifariam comminuitur. Hoc quoque (si uidetur) addo quæsitus, cur qui
 auidius uorāt, facilius satias capiunt, quàm qui eadem quietius ederint. Bre-
 uis est, inquit ille responsio. Nam ubi auide deuoratur, tunc multus aër cū edu-
 lijs infertur propter hiatum rictus, & crebritatem respirandi. Igitur ubi aër ue-
 nas compleuit, ad abijciendum fastidium pro cibo pensatur. Ni molestus
 sum Disari, patere plus nimio ex discendi cupidine garrientem, & dicas quæ-
 so, cur edulia fatis calida facilius cōprimimus ore, q̄ manu sustinemus: & si qd
 eorum plus seruet, q̄ ut diutius mandi possit, ilico deuoramus, & tamen aluus
 non perniciose urit? Et ille: Intestinalis calor qui in aluo est, quasi multo ma-
 ior uehementiorq; quicquid calidum accipit, magnitudine sua circumuenit ac
 debilitat. Ideo præstat, si quid ori seruidum admoueris, non (ut quidam faci-
 unt) hiare, ne nouo spiritu seruori uires ministres: sed paulisper labra cōprimere,
 ut maior calor qui de uentre etiam ori optulatur, comprimat minorem calo-
 rem. Manus autem ut rem seruidam ferre possit, nullo proprio iuuatur calore.

Undecima.

Duodecima.

Decimatertia.

Iamdudū, inq̄t Auienus, nosse aueo, cur aqua quæ obsita globis niuiū per-
 ducitur ad niualē rigorem, nō minus in potu noxia est, q̄ ex ipsa niue aqua re-
 soluta. Scimus em̄ quot q̄tæq; noxæ epoto niuis humore nascantur. Et Di-
 sarius: Addo aliquid ante quæsitus. Aqua em̄ ex niue resoluta, etiam si igne ca-
 lesiat, & calida bibat, æque noxia est, ac si epota sit frigida. Ergo nō solo rigore
 niualis aqua pniciosa est, sed ob aliā causam, quam non pigebit aperire autore

Aristotele,

A Aristotele, qui in physicis quæstionibus suis hanc posuit, & in hunc sensum (nisi fallor) absoluit: Omnis aqua (inquit) habet in se aeris tenuissimi portionem, Gell. li. 19. c. 5. salutaris est. habet & terream fecem, qua est corpuscula post terram. Cum ergo aeris frigore & gelu coacta calefcit, necesse est per euaporationem uelut exprimi ex ea auram illam tenuissimam: qua descendente conueniat in coagulum, sola terra in se remanente natura. Quod hinc apparet, quia cum fuerit eadè aqua solis calore soluta, minor modus eius reperitur, quæ fuit antequam congelasset. De est, quod euaporatio solum in aqua salubre consumpsit. Nix ergo quæ nihil aliud est, quæ aqua in aëre densata, tenuitatem sui, cum densaretur amisit: & ideo ex eius resolutæ potu, diuersa morborum genera uisceribus inseminantur.

Nominatum gelu, ueteris quæ me solebat agitare, admonuit quæstionis, Decimaquar.
 B cur uina aut nunquã, aut rarerer congelascant, cæteris ex magna parte humoris nimietate frigorisi cogi solitis: Num quia uinum semina quædam in se caloribus habet, & ob eam rem Homerus dixit *αἰθονα ὀνόπ*, non ut quidam putant propter calorem: an alia quæpiã causa est, quam quia ignoro, scire cupio. Ad hæc Dioscorus: Esto, uina naturali muniantur calore, num oleum minus ignitum est, aut minorem uim in corporibus calefactandis habet: & tamen gelu stringitur. Certe si putas ea quæ calidiora sunt, difficilius congelascere, congruens erat nec oleum crescere, & ea quæ frigidiora sunt, faciliè gelu cogi. acetum autem omnium maxime frigorificum est, atque id tamen nunquam gelu stringitur. Num igitur oleo magis causa est coaguli celerioris, quod & leuigatius, & spissius est: Faciliora enim ad coeundum uidentur, quæ leuatiora densatioraque sunt. Vino autem non contingit tanta mollities, & est quam oleum multo liquidius. Gell. li. 7. c. 8.
 C tum uero & liquidissimum est inter cæteros humores: & tanto acerbius, ut sit acore tristificum: & exemplo marinæ aquæ, quæ ipsa quoque amaritudine sua aspera est, nunquam gelu contrahitur. Nam quod Herodotus historiæ scriptor, contra omnium ferme qui hæc quæsierunt opinionem scripsit, mare Bosphoricum, quod & Cimmericum appellat, earumque partium mare omne quod Scythicum dicitur, gelu constringi & consistere, aliter est ac putatur. Nam non marina aqua contrahitur, sed quia plurimum in illis regionibus fluuiorum est, & paludum in ipsa maria influentium, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit, & incolumi a qua marina uidetur in mari gelu, sed de aduenis undis coactum. Hoc & in Ponto fieri uidemus, in quo frustra quædam, & (ut
 D ita dixerim) proficiæ gelidæ feruntur, contractæ de fluuiialium uel palustrium undarum multitudine, in quas licet frigore concretæ, tamen sunt natantes, quæ si leuatiore marina. Plurimum autem aquarum talium influere Ponto, & totam superficiem eius infectam esse dulci liquore. propter quod ait Sallustius, mare Ponticum dulcius quam cætera. Est hoc quoque testimonium, quod si in Pontum uel paleas, uel ligna, seu quæcunque alia natantia proieceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem, atque ita in mare quod alluit Asiæ oram, cum conftet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. Meatus enim qui solus de oceano receptas aquas in maria nostra transmittit, in freto est Gaditano, quod Hispaniam Africamque interiacet. & sine dubio inuidatio ipsa per Hispaniense & Gallicanum littora, in Tyrrhenum prodit. Inde Adriaticum ma

re facit: Ex quo dextra in Parthenium, laeva in Ionium, & directum in Aegēum pergit, atq; ita ingredit̃ in Pōtum. Quae igitur ratio facit, ut riuatim aquae de Ponto fluant, cum foris influentes aquas Pontus accipiat: Sed constat utraque ratio. Nam superficies Pōti, propter nimias aquas quae de terra dulces in fluūt, foras effluit, deorsum uero intrō pergit influxio. Vnde probatum est, nā tantia quae (ut suprà dixi) iaciuntur in Pontum, foras pelli. Si uero columna de ciderit, introrsum innare. Et hoc saepe usu probatum est, ut grauiora quaeq; in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur.

Adiecta hac una consultatione reticebo: Cur omne dulce magis dulce uideatur, cum frigidū est, q̃p̃ si caleat? Respondit Disarius: Calor sensum occupat, & gustatū linguę seruoꝝ interpedit. Ideo ex aspiratione oris prouēta suauitas excluditur. Quod si caloris ablit iniuria, tum demum potest lingua incolumi blādimento, dulcedinem pro merito eius excipere. Præterea succus dulcis per calorē nō impune penetrat uenas receptacula, et ideo noxa minuit uoluptatē.

De quaestionibus tribus, quas Horus Disario proposuit. Caput .XIII.

Ieiuni cur magis sitient quā esuriant.

SUCCESSIT Horus: & cū multa, inq̃t, de potu & cibatu quaesisset Auienus, unum maxime necessarium (spōie an oblitus ignoro) prætermisit, cur ieiuni magis sitiat̃ quā esuriat̃. Hoc in commune nobis Disari si uideatur, absolue. Et ille: Rem tractatu dignā, inq̃t, Hore quaesisti, sed cuius ratio in aperto sit. Cum em̃ animal ex diuersis constet elementis, unum est de ijs q̃ corpus efficiunt, q̃d & solum, aut maxime ultra cætera, aptum sibi quærat alimentum. calorē dico, qui liquorem sibi semper exigit ministrari. Certe de ipsis quatuor elementis extrinsecus uidemus nec aquā, nec aērē, neq; terrā aliq̃d quo alatur, aut q̃d consumat exigere, nullamq; noxā uicinis uel appositis sibi rebus in ferre. Solus ignis alimenti perpetui desiderio, q̃cquid offendit, absumit. Inspice & primæ ætatis infantia, q̃ptum cibum nimio calore cōficiat, & cōtrā, senes cogita faciliē tolerare ieiuniū, quasi extincto in ipsis calore, q̃ nutrimentis recreari solet. Sed & media ætas si multo exercitio excitauerit sibi naturalē calorem, animosius cibū appetit. Cōsideremus & aialia sanguine carentia, q̃ nullum cibum quærant penuria caloris. Ergo si calor in appetentia semp̃ est, liquor aut proprium caloris alimētū est, bene in nobis, cum ex ieiunio corpori nutrimenta quærunť, p̃cipue calor suū postulat: quo accepto, corpus om̃e recreat̃, & patientius expectat cibum solidiorē. His dictis, Auienus anulū de mensa retulit, q̃ illi de breuissimo dexteræ manus digito repentiē deciderat. Cumq; p̃ præsentibus quæreret, cur eum alienæ manui & digito, & non huic gestamini deputatis potius infereret: oñdit manum laeuā ex uulnere tumidiorē. Hinc Horo nata quaestionis occasio. Et dic, inq̃t, Disari: Om̃is em̃ situs corporis p̃tinet ad medici notionē, tu uero doctrinā & ultrā q̃p̃ medicina postulat consecutus es) dic inq̃, cur sibi communis assensus anulum in digito, q̃ minimo uicinus ē, quem etiā medicinalem uocāt, & manu p̃cipue sinistra gestādum esse p̃ualit.

Anulus cur in digito eo geratur, qui in sinistra manu minimo est proximus.

Et Disarius: De hac ipsa quaestione sermo quidā ad nos ab Aegypto uenerat, de quo dubitabā, fabulā ne an uerā rationem uocarem: sed libris anatomicoꝝ postea cōsultis, uerum reperi, neruum quendā de corde natum priorum pergere usq; ad digitum manus sinistrae minimo proximū, & illic desinere implicā-

A plicatum cæteris eiusdem digiti neruis: & ideo uisum ueteribus, ut ille digitus
 anulo tanq̃ corona circundaretur. Et Horus: A deo, inq̃t, Disari uerū ita ut
 in templo uidissem circa deorum aras, hunc in singulis digitorum confectis odo-
 ribus illinire, & eius rei causas inquisissem, & de neruo quod iam dictum est,
 principe eorum narrate didicerim, & insuper de numero qui per ipsum signi-
 ficatur. Cōplicatus em̃ senarium numerum digitus iste demonstrat, qui omni-
 fariā plenus, perfectus, atq̃ diuinus est. Causasq̃ cur plenus sit hic numerus, il-
 le multis asseruit: ego nunc ut præsentibus fabulis minus aptas relinquo: Hæc
 sunt quæ in Aegypto diuinarum omnium disciplinarum compote, cur anulus
 huic digito magis inseratur, agnoui. Inter hæc Cecinna Albinus: Si uolenti-
 bus erit uobis, inquit, in medium profero quæ de hac eadem causa apud Atte-
 B ium Capitonem pontificij iuris inter primos peritum, legisse memini: qui cum
 nefas esse sanciret, deorū formas in sculpi anulis: eo usq̃ processit, ut & cur hoc
 digito uel in hac manu gestaret anulus, non taceret. Vt etes, inq̃t, nō ornatus,
 sed signandi causa anulum secum circumferebāt. Vnde nec plus habere q̃ unum
 licebat, nec cuiq̃ nisi libero: quos solos fides decerneret, quæ signaculo cōtine-
 tur. Ideo ius anulorum famuli non habebāt. Imprimebatur autē sculptura ma-
 teriæ anuli, siue ex ferro, siue ex auro foret: & gestabat ut quisq̃ uellet, quacun-
 que manu, quolibet digito. Postea, inq̃t, usus luxuriantis ætatis signaturas præ-
 ciosis gemis cepit insculpere, & certatim hæc omnis imitatio lacessuit, ut de au-
 gmento pretij quo sculpsēdos lapides parassent, gloriarent. Hinc factum est, ut
 C usus anulorum exemptus dexteræ quæ multum negotiorum gerit, in læuā re-
 legaretur, quæ otiosior est: ne crebro motu, & officio manus dexteræ, præciosi
 lapides frangerentur. Electus autē, inq̃t, ipsa læua manu digitus minimo proxi-
 mus, quasi aptior cæteris, cui commendaretur anuli pretiositas. Nam pollex, q̃
 nomē ab eo q̃ pollet, accepit, nec in sinistra cessat, nec minus q̃ tota manus sem-
 per in officio est. Vnde & apud Græcos *ἡρῆξ*, inq̃t, uocatur, quasi manus al-
 tera. Pollici x̃o uicinus, nudus, & sine tuitione alterius appositi uidebatur. Nā
 pollex ita inferior est, ut uix radicem eius excedat. Medium & minimum uita-
 uerunt, inq̃t, ut ineptos, alterum magnitudine, breuitate alterū: & electus est, q̃
 ab utroq̃ clauditur, & minus officij gerit, & ideo seruādo anulo magis accom-
 modatus: Hæc sunt quæ lectio pontificalis habet. Vnusquisq̃ ut uolet, uel He-
 D truscam, uel Aegyptiā opinionem sequatur.

Inter hæc Horus ad cōsulendum feuerus: Scis, inq̃t, Disari, præter hunc ue-
 stitum q̃ me tegit, nihil me à noīs censu aliud habere. Vnde nec seruus mihi ē,
 nec ut sit opto: sed omnem usum, q̃ uino ministrandus est, ego mihi met submi-
 nistro. Nuper ergo cum in Hostiensis oppido morarer, sordidatū pallium me-
 um in mari diuile laui, & super litus sole siccaui, nihilōq̃ minus eadē in ipso
 post abluitionem maculæ sordium uisebantur. Cumq̃ me res ista stupefaceret,
 assistens fori nauta, q̃n potius, ait, in fluuio abluē pallium tuum, si uis macula
 tum. Parū, ut uerū probarem: & aqua dulci ablutum atq̃ siccatū, uidi splēdo-
 ri suo redditum. Et ex illo causam req̃ro, cur magis dulcis aqua, q̃ salsa idonea
 sit sordibus abluendis. Iamdudum, Disarius inq̃t, hæc quæstio ab Aristote-

*Aqua dulcis
 erit abluendis
 sordibus ma-
 gis idonea sit
 quam salsa.*

le & propofita & foluta eft. Ait em̄ aquam marinam multo fpiffiorem effe, q̄
 eft dulcis: imò illam effe feculètam, dulcem uero puram, atq; fubtilem. Hinc ta
 cilius, ait, uel imperitos nandi fuftinet mare: cum fluuialis aqua, quali infirma,
 & nullo adiumento fulta, mox cedat, & in imum pondera accepta tranfmittat.
 Ergo aqua dulcem dixit, quali natura leuem, celerius immergere in ea quæ ab
 luenda funt: & dum ficcatur, fecum fordium maculas abftrahere: marinam uero
 quali craffiorè, nec facilè penetrare purgando, propter fui denfitatem: & dū
 utx ficcatur, non multum fordiū fecum trahere. Cumq; Horus ijs affentire
 uideretur, Euftachius ait: Ne decipias quæfo credulū, qui fe quæftionemq; fu

am cōmifit fidei tuæ. Ariftoteles em̄, ut nonnulla alia, magis acute q̄ uere ifta
 differt. Adeo autè aquæ denfitas non nocet abluēdis, ut sæpe qui aliquas spe
 cies purgatas uolunt, ne fola aqua uel dulci tardius hoc efficiant, admifceant il
 li cinerem, uel, fi defuerit, terrenum puluerē, ut craffior facta celerius poffit ab
 luere. Nihil ergo impedit marinæ aquæ denfitas. Sed nec ideo quia falſa eft, mi
 nus abluit. Salſitas em̄ findere, & uelut aperire meatus folet, & ideo magis eli
 cere debuit abluenda. Sed hæc una cauſa eft, cur aqua marina non fit abluui
 ni apta, q̄a pinguis eft, ſicut & ipſe Ariftoteles sæpe teftatus eft, & ſales docēt,
 quibus inefſe quiddā pingue nullus ignorat. Eft & hoc indicium pinguis aquæ
 marinæ, q̄ cum inſpargitur flammæ, non tam extinguit, q̄ pariter accenditur,
 aquæ pinguedine alimoniam igni ſubminiſtrante. Poſtremò, Homerū ſequa
 mur, qui ſolus fuit naturæ conſcius. Facit em̄ Nauſicaam Alcinoi filiam ablu
 entem ueſtes, cum ſuper mare eſſet, non in mari, ſed in fluuio. Idem locus Ho
 meri docet nos marinæ aquæ quiddam inefſe pingue permiſtum. Vlyſſes em̄
 cū iam dudū mare euaiſſet, & ſtaret ſiccato corpore, ait ad Nauſicæ famulas:

Διευπλοισὶ δὲ ὄντα ἀπόπροθεν, ὄφρ' ἔγῳ ἀνίης

ἄλμυρον ἄμοιρον ἀπλοῦς μομαί. ἔμφι δὲ ἕλαϊνῶν

χρῆσται, ἵ γὰρ δὴ κερὶ ἐπ' ἡροσὶ ἔσπευλοι φέο.

Post hæc cum deſcēdiſſet in fluuiū, diuinus uates, qui in om̄i re naturam ſecu
 tus eſt, exprobat qd fieri ſolet: ut q̄ aſcendunt de mari, ſi in ſole ſteterunt, aqua qui
 dem celeriter ſole ſiccet, maneat aut̄ in corporis ſupficie ueluti ſtos qdā, q̄ & ita
 detergēdo ſentiat. Et hæc ē aquæ marinæ pinguedo, q̄ ſola impedit abluōnē.

*Simulacra cur ſub aquis maiora eſſe uideantur quam re uera ſunt. Tum in uniuerſum quomodo uis
 ſio fiat, ſuſceptione ſimulacrorum quæ ab rebus in oculis promanant, et potius emiſſione radiōrū
 ex ipſis oculis.*

Caput .XIII.

*Simulacra
 maiora ueris,
 cur in aqua ui
 deantur.*

ET q̄a à cæteris expeditus mihi te pauliſp indulges, modo autè nobis de
 aqua ſermo fuit, quæro cur in aqua ſimulacra maiora ueris uideantur: qd
 genus apud popinatores pleracq; ſcitamentorū cernimus propoſita, am
 pliora ſpecie q̄ corpore. Quippe uidemus in doliolis uitreis aquæ plenīs, &
 oua globis maioribus, & ieculcula fibris tumidioribus, & beluas ſpiris ingenti
 bus. Et om̄ino ipſum uidere, qua nobis ratione cōſtet: q̄a ſolent de hoc nonul
 li nec uera, nec uerifimilia ſentire. Et Diſarius: Aqua, ingit, denſior eſt aëris
 tenuitate, & ideo eam cūctatior uifus penetrat, cuius offenſa pculſa uideat acie
 ſcindit, & in ſe recurrit. Scilicet dum redit, iam nō directo icū, ſed undiq; uer
 ſum incurrit liniamēta ſimulacri: & ſic fit, ut uideat̄ imago archetypo ſuo gran
 dior.

A dior. Nā & solis orbis matutinus, solito nobis maior apparet, q̄a interiacet inter nos & ipsum aēr adhuc de nocte roscidus, & grandescit imago eius tanq̄ in aquae speculo uisatur. Ipsam uero uidendi naturam nō insubidē introscepit Epicurus: cuius in hoc non est (ut extimo) improbanda sentētia, astipulāte praecipue Democrito. Quia sicut in cæteris, ita & in hoc paria senserunt. Ergo censet Epicurus, ab omnibus corporibus iugi fluore quaepiā simulacra manare, nec unquā tantulam moram interuenire, quin ultro serant inani figura coherētes corporum exuulæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt: & ideo ad deputatam sibi à natura sedem proprii sensus recurrūt. Hæc sunt q̄ uir ille cōmemorat, quibus si occurris obuius, expecto quid referas. Ad hæc renidēs Eustachius, In propatulo est, inquit, qd̄ decipit Epicurū. A uero em̄ lapsus est, aliorum quatuor sensuum secutus exēplum, quia in audiendo, & gustando, & odorando, atq; tangendo, nihil è nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus, quod sensum sui moueat. Quippe & uox ad aures ultro uenit, & auræ in nares influunt, & palato ingeritur quod gignat sapore, & corpori nostro applicantur tactu sentiendā. Hinc putauit & ex oculis nihil foras proficisci, sed imagines resz̄ in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat, q̄ in speculis imago aduersa contemplatorem suū respicit, cum debeat (si quidem à nobis orta recto meau proficisci) posteram sui partem cum discedit ostendere, ut læua læuam, dextera dexteram respiciat. Nam histrio p̄sonam sibi detractam, ex ea parte uidet, qua induit, scilicet non faciem, sed posteriorem cauernā. Deinde interrogare hūc uirz̄ uellem, an tunc imagines è rebus auolāt, cum est qui uelit uidere: an & cū nullus aspicit, emicant undiq; simulacra. Nam si quod primū dixi teneat, quæro cuius imperio simulacra præsto sint intuenti, & q̄ries quis uoluerit ora conuertere, toties se & illa cōuertant? Sin secundo inhæreat, ut dicat p̄petuo fluore rerum omnium manare simulacra: quæro q̄diu coherētia permanent nullo coagulo iuncta ad p̄manendum? Aut si manere dederimus, quemadmodū aliquē retinebunt colorē, cuius natura cum sit incorporea, t̄n nuncq; potest esse sine corpore? Deñ, q̄s potest in animum inducere, simulatq; oculos uerteris, incurtere imagines celi, maris, liutoris, prati, nauū, pecudū, & innumerabiliū præterea resz̄, quas uno oculorū iactu uidemus, cū sit pupilla q̄ uisu pollet oppidò parua? Et q̄nam modo totus exercitus uisit: an de singulis militibus p̄fecta simulacra se congerunt, atq; ita collocata tot milia penetrant oculos intuentis? Sed quid laboramus opinionem sic inanem uerbis uerberare, cum ipsa res uanitas se resellat? Cōstat autē uisum nobis hac prouenire ratione. Genuinū lumen è pupilla quacuncq; eam uerteris, directā linea emicat. Id oculorū domesticum p̄fluuium, si repererit in circūfuso nobis aère lucē, p̄ eam directū p̄git, q̄ diu corpus offendat. Et si faciē uerteris ut circūspicias, utrobicq; acies uidendi directā procedit. Ipse autē iactus, quem diximus de nostris oculis emicare, incipiens à tenui radice, in summa fit latior, sicut radij à pictore singūtur. Ideo per minutissimum foramen contemplans oculus, uidet cœli profunditatem. Ergo tria istanobis necessaria sunt ad effectum uidēdi, lumen quod de nobis emittimus, & ut aēr qui interiacet lucidus sit, & corpus, quo offenso desinat intensio. Quæ si diutius pergat, rectam intensiōnem lassata non obtinet, sed scissa in de-

De uidentia ratione.

Gellij. 5. c. 16.

Prima ratio quod uisio fiat emissionem radiorū ex oculis, nō ex receptione simulacrorum.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

xteram laeuamq; diffunditur. Hinc est, q̄ ubicunq; terrarum steteris, uideris tibi quandā coeli conclusionem uidere. & hoc est, quod horizontem ueteres uocauerunt: quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per planū contrā aspicientibus, non pergere ultra. C. LXXX. stadia, & inde in orbem iam recurari. Per planū, ideo adiecti, q̄a altitudines lōgissime aspiciunt: quippe q̄ & coelum uidemus. Ergo in omni horizonis orbe ipse qui intuetur centron est. Et q̄a diximus q̄tum à centro acies usq; ad partem orbis extenditur, sine dubio in horizonte *diuisus* orbis. CCC. LX. stadiorum est: & si ulterius q̄ intuetur accesserit, seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem uidebit. Sicut igitur diximus, cum lumen q̄d pergit è nobis, per aëris lucem in corpus inciderit, impletur officium uidendi. Sed ut possit res uisa cognosci, renuntiat uisam speciem rationi sensus oculorum, & illā aduocata memoria recognoscit. Ergo uidere oculorum ē, iudicare rationis, memorie meminisse: q̄a trinū est officium, quod uisum complet ad dignoscendā figurā, sensus, ratio, memoria. Sensus rem uisam rationi refundit. Illa q̄d uisum sit recordatur. Adeo autē intuendo necessarium est rationis officium, ut saepe in uno uidēdi sensu, etiā aliū sensum memoria suggerente ratio deprehendat. Nam si ignis appareat, scit eum & ante tactum ratio calere. Si nix sit illa quæ uisa est, intelligit in ipsa ratio etiā tactus rigorem. Hac celsate, uisus inefficax ē: adeo, ut q̄ remus in aqua fractus uidetur, uel q̄ turris eminus uisa cum sit angulosa, rotunda extimatur, faciat rationis negligentia: quæ si se intenderit, agnoscit in turre angulos, & in remo integritatem. Et omnia illa discernit, quæ Academicis damnātorum sensuum occasionem dederunt: cum sensus unus inter certissimas res habēdus sit, comitate ratione, cui nonnunq; ad discernendā speciem nō sufficit sensus unus: Nam si eminus pomi q̄d malū dicit, figura uisatur, non omnino id malū est. Potuit em̄ ex aliqua materia singi mali similitudo. Aduocandus est igitur sensus alter, ut odor iudicet. Sed potuit inter congeriem malorum positum, auram odoris ipsius conceperit. Hic tactus consulendus est, q̄ potest de pondere iudicare. Sed metus est ne ipse fallat, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaret, elegit. Confugiendum est igitur ad saporem, q̄ si formæ consentiat, malū esse nulla dubitatio ē. Sic probat, efficaciam sensuum de ratione pendere. Ideo deus opifex omnes sensus in capite, id est circa sedem rationis, locauit.

Satis recte scriptum sit a Platone, cibum per stomachū trahi, potum uero per aëmpia quæ ἡσυχία dicitur, fibris pulmonis illabi. Caput .XV.

Gell. li. 17. c. 11.

Contra Platōnem.

His dicitis, fauor ab omnibus exortus est admirantibus dīctorū soliditatem, adeo ut attestari uel ipsum Euangelū nō pigeret. Disariis deinde subiecit: Isti plausus sunt, q̄ prouocant philosophiam ad uindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde saepe occurrit in manifestos errores. Ut Plato uester, dum nec anatomica, quæ medicinæ propria est, abstinet: risum de se potestis tradidit. Dixit em̄ diuisas esse uias deuorandis cibatu & potui: & cibum quidem per stomachum trahi, potum uero per aëmpia quæ ἡσυχία dicitur, fibris pulmonis allabi. Quod tantum uirum uel extimasse, uel in libros retulisse, mirandum est, uel potius dolendum. Vnde Erasistratus medicorum ueterum non bilissimus, in eum iure inuectus est, dicens illum retulisse longe diuersa q̄ ratio depre

- A deprehendit. Duas enim esse fistulas instar canaliū, easq; ab oris faucibus proficisci deorsum, & per earum alteram induci delabiq; in stomachum esculenta omnia & poculenta, ex eoq; ferri in uentriculū, qđ Græce appellat̃ *καταπο κοιλια*, atq; illic subigi digeriq;, ac deinde aridiora ex his retrimēta in alium conuenire, quod Græce *καλαρ* dicitur: humidiora aut per renes in uesicam trahi: & per alteram de duabus superioribus fistulam, quæ Græce appellatur *προχαια ἀρτηρια*, spiritum à summo ore in pulmonem, atq; inde rursus in os & in nares cōmere: perq; eandē uocis fieri meatū: ac ne potus cibus ue aridior, quem oporteret in stomachū ire, procederet ex ore, labereturq; in eam fistulā per quam spiritus reciprocāt, ex eaq; offensione intercluderet animæ uia, impositā esse arte quadam & ope naturæ *επιγλωττιδα*, quasi claustrum mutuum utriusq; fistulæ, q̄ sibi sunt coherentes: eamq; *επιγλωττιδα* inter edendū bibendumq; opire ac protegere *τι προχαια*, ne quid ex esca potū ue incideret in illud quasi æstuantis animæ iter, ac propterea nihil humoris influere in pulmonē ore ipso arteriæ comunito: Hæc Erasistratus, cui (ut ex timo) *ψ* a ratio consentit. Cum enī cibus nō squalidus siccitate, sed humoris temperie mollis uentri inserēdus sit, necesse est eandē uiam ambobus patere, ut cibus potu temperatus, per stomachū in uentrem condatur: nec aliter natura cōponeret, nisi q̄ salutare esset animali. Deinde, cū pulmo & solidus & leuigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit, quē admodum penetrat, aut transmitti potest ad locum digestionis, cum constet, si quando casu aliquid paulo densius in pulmonē uolentia spiritus trahēte deciderit, mox nasci tussim nimis asperam, & alias quassationes usq; ad uexationē salutis: Si autē naturalis uia potum in pulmonem traheret, cum corpulenta bibuntur, uel cum hauritur potus admixtus grauis, seu ex re aliqua dēsiore, quid ijs sumptis pulmo pateretur: Vnde *επιγλωττις* à natura prouisa est, quæ cum cibus sumitur operimēto sit arteriæ, ne quid per ipsam in pulmonem spiritu passim trahente labatur. Sicut cum sermo emittendus est, inclinatur ad operiendā stomachi uiam, ut *ἀρτηρια* uoci patere permittat. Est & hoc de experientia notū, q̄ qui sensim trahunt potū, uētres hñt humectiores, humore qui paulatim sumptus est, diutius permanente. Si quis uero audius hauserit, humor eodem impetu quo trahitur, præterit in uesicam, & sicciori cibo prouenit tarda digestio. Hæc autem differentia non nasceretur, si à principio cibi & potus diuisi essent meatus. Quod autem Alcæus poeta dixit, & uulgo canitur, *τὸ π πινυμικα ὄνον, τὸ γὰρ ἀφρον τῆς ἐπιγλωττις*, ideo dictum est, quia pulmo re *ψ* a gaudet humore, sed trahit quantum sibi extimat necessarium. Vides satius fuisse philosophorum om̄ium principi, alienis abstinere, q̄ minus nota proferre.

Ad hæc Eustachius paulo cōmotior, Nō minus te, inq̄, Difari philosophis q̄ medicis inferebā, sed modo uideris mihi rem consensu gn̄is humani decantam & creditā, obliuioni dare: philosophiā artem esse artium, & disciplinā disciplinarū. Et nūc in ipsam inuehiē parricidali ausu medicina: cū philosophia illuc habeat augustior, ubi de rationali parte, id ē de incorporeis, disputat: & illic in clineē, ubi de physica, qđ est de diuinis corporibus uel cœli uel siderū, tractat. Medicina autem physiciæ partis extrema sex est, cui ratio est cum testēis terrenisq; corporibus. Sed quid rationē nominaui, cum magis apud ipsam regnet conie

coniectura quàm ratio: Quæ ergo conijcit de carne lutulenta, audet inequitare philosophiæ, de incorporeis & vere diuinis certa ratione tractanti. Sed ne uideatur communis ista defensio tractatum uitare pulmonis, accipe causas quas Platonica maiestas secuta est. *επιγλωττις* quam memoras, inuentum naturæ est ad tegendas detegendasq; certa alternatione uias cibatus & potus, ut illud stomacho trāsmittat, hunc pulmo suscipiat. Propterea tot meatibus distinctus est, & interpretet rimis: non ut spiritus egressiones habeat, cui exhalatio oculta sufficeret: sed ut per eos si quid cibatus in pulmonē deciderit, fucus eius mox migret in sedem digestionis. Deinde *ἀρμυρία* si quo casu scissa fuerit, potus nō deuoratur, sed quasi scisso meatu suo, reiecta foras incolumi stomacho, quæ non contingeret, nisi *ἀρμυρία* uia esset humoris. Sed & hoc in propatulo est, quia quibus æger est pulmo, accenduntur in maximam sitim: quod nō eueniret, nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoq; intueri, quod animalia quibus pulmo non est, potum nesciunt. Natura enim nihil superfluum, sed membra singula ad aliquod uiuendi ministeriū fecit: quod cum deest, usus eius non desideratur. Vel hoc cogita, quia si stomachus cibum potumq; susciperet, superfluus foret uesicæ usus. Poterat enim utriusq; rei stomachus retrimenta intesti no tradere, cui nunc solius cibi tradit: nec opus esset diuersis meatibus quibus singula traderentur, sed unus utrique sufficeret ab eadem statione transmissio. Modo autē seorsum uesica, & intestinum seorsum saluti seruit: quia illi stomachus tradit, pulmo uesicæ. Nec hoc prætereundum est, quod in urina quæ ē retrimētum potus, nullum cibi uestigium reperitur, sed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum uel coloris uel odoris inficitur. Quod si in uentre simul fuissent, aliqua illarum sordium qualitas inficeretur. Nam postremo lapides qui de potu in uesica nascuntur, cur nunquam in uentre coalescunt, cum nō nisi ex potu fiant, & nasci in uentre quoq; debuerint, si uenter esset receptaculum potus: In pulmonem defluere potum nec poëtæ nobiles ignorant. Ait enim Euopolis in fabula quæ inscribitur *Cœlaces*:

Euripides uero huius rei manifestissimus astipulator est. Cum igitur & ratio corporeæ fabricæ, & testium nobis nobilis autoritas astipuletur Platoni, nonne quisquis contrā sentit, insanit?

Quem ne prius fuerit an gallina.

Caput .XVI.

Ouum ne prius extiterit an gallina.

Inter hæc Euangelus gloriæ Græcorum inuidēs & illudens, facebant, ait, hæc quæ inter uos in ostentationem loquacitatis agitantur: quin potius si quid callet uestra sapientia, scire ex uobis uolo, ouum' ne prius extiterit, an gallina? Irridere te putas, Disarius ait, & tamen quæstio quā mouisti, & in quisitu & scitu digna est. Tu enim me tibi de rei utilitate comparans consulisti, utrum prius gallina ex ouo, an ouum ex gallina prodierit. Sed hoc ita scrijs inferendum est, ut de eo debeat uel anxie disputari. Ex proferam quæ in utranq; partem mihi dicenda subuenient, relicturus tibi utrum eorum uerius malis uideri. Si concedimus omnia quæ sunt, aliquando cœpisse, ouum prius à natura factum iure extimabitur. Semper em̄ quod incipit, imperfectū adhuc & informe est, & ad perfectionē sui per procedentis artis & temporis additamenta format.

formatur. Ergo natura fabricans auem, ab informi rudimento coepit, & ouum
 A in quo necdum est species, extitit procedente paulatim maturitatis effectu. De
 inde quicquid à natura uarijs ornatibus cōparatum est, sine dubio coepit à sim-
 plici, & ita cōtextionis accessione uariatum est. Ergo ouum uisu simplex & un-
 diciq; uersum pari specie creatum est, & ex illa uarietas ornatuum quibus con-
 stat auis species, absoluta est. Nam sicut elemēta prius extiterunt, & ita reliqua
 corpora de commixtione eorum creata sunt: ita rationes feminales quæ in ouo
 sunt, si uenialis erit ista trāslatio, uelut quædā gallinæ elementa credenda sunt.
 Nec importune elementis de quibus sunt omnia, ouum cōparauerim. Omni enim
 genere animātiū, quæ ex coitione nascunt, inuenies ouum aliq̄rum esse prin-
 cipium instar elementi. Aut enim gradiuntur animātia, aut serpunt, aut nando
 uolando ue uiuunt. In gradientibus lacertæ & similia ex ouis creatur. Quæ ser-
 B punt, ouis nascuntur. Exordio uolātia uniuersa de ouis prodeunt, excepto uno
 quod incertæ naturæ est. Nam uespilio uolat quidem pellitis alis, sed inter uo-
 lantia non habendus est, qui quatuor pedibus graditur, formatosq; pullos pa-
 rit, & nutrit lacte quos generat. Natātia penè omnia de ouis oriuntur generis
 sui, crocodilus uero etiam de testis qualia sunt uolātium. Et ne uidear plus ni-
 mio extulisse ouum elementi uocabulo, cōsule inītiatos sacris Liberi patris: in
 quibus hac ueneratione ouū colitur, ut ex forma tereti ac penè sphaerāli atq; un-
 diciq; uersum clausa, & includente intra se uitam, mundi simulacrū uocet. Mun-
 dum autem consensu omnium constat uniuersitatis esse principium.

Prodeat q; priorem uult esse gallinā, & in hæc uerba tētet quod defendit as-
 serere: Ouum, rei cuius est, nec initium, nec finis est. Nam inītiū semen est, si-
 C nis auis ipsa formata. Ouum uero digestio est feminis. Cum ergo semē anima-
 lis sit, & ouū feminis, ouum aut ante animal esse non potuit: sicut non potest di-
 gestio cibi fieri anteq̄ sit q; edit. Et tale est dicere, ouum ante gallinā factum ac
 si qs dicat, matricem ante mulierem factam. Et q; interrogat quemadmodum
 gallina sine ouo esse potuit, similis est interroganti, q̄nam pacto hoies facti sint
 ante pudenda, de quibus homines procreantur. Vnde sicut nemo recte dicit, ho-
 minem feminis esse, sed semen hois: ita nec ouī gallinā, sed ouum esse gallinæ.

Deinde, si concedamus (ut ab aduersa parte dictum est) hæc quæ sunt, ex tem-
 pore aliqd̄ sumplisse principiū: natura primū singula animalia perfecta for-
 mauit, deinde perpetuā legem dedit, ut continuaretur procreatione successio.

D Perfecta aut in exordio fieri potuisse, testimonio sunt nunc q̄q; non pauca ani-
 mantia, q̄ de terra & imbre perfecta nascuntur: ut in Aegypto mures, & in ali-
 is locis ranæ, serpentesq; & similia. Oua autem nunq̄ de terra sunt procreata,
 qa in illis nulla perfectio. Natura uero perfecta format, & de perfectis ista pro-
 cedunt, ut de integritate partes. Nam ut concedam oua auium esse seminaria,
 uideamus quid de semine ipso philosophorum definitio testatur, quæ ita sancit:
 Semen generatio est ad eius ex quo est similitudinem pergens. Non potest au-
 tem ad similitudinem pergi rei q̄ necdum est: sicut nec semē ex eo quod adhuc
 non subsistit, emanat. Ergo in primo rerum ortu intelligamus, cum cæteris ani-
 mantibus quæ solo semine nascunt, de quibus non ambigitur, quin prius fue-
 rint q̄ semen suum, aues quoque opifice natura extitisse perfectas. Et quia uis

gene-

generandi inferta sit singulis, ab his iam procedere nascendi modos, quos pro diuersitate animantium natura uariauit. Habes Euangele utrobique quod tenas, & dissimulata paulisper irrisione, tecum delibera quid sequaris.

Et Euangelus: Quia etiam ex iocis seria facit uiolentia loquendi, hoc mihi absoluatis uolo, cuius diu me exercuit uera deliberatio. Nuper enim mihi de Tyburti agro meo exhibiti sunt apri, quos obtulit sylua uenatibus. Et quia diuile cōtinuata uenatio est, perlata sunt alij inter diu, noctu alij. Quos pduxit dies, integra carnis incolumitate durarunt: qui uero per noctem lunari plenitudine lucente portati sunt, putruerunt. Quid ubi scitum est, qui sequenti nocte deferebant, infixio cuiuscunque parti corporis acuto aëneo, a pros carne integra pertulerunt. Quæro igitur, cur noxam quam pecudibus occisis solis radij nō dederunt, lunare lumē effecerit? Facilis est, inquit Disarius, & simplex ista responsio. Nullius enim rei sit aliquando putredo, nisi calor humorque cōuenerint. Pecudū autē putredo nihil aliud est, nisi cū defluxio quæ dā latēs, soliditatē carnis in humorem resoluuit. Calor autē si temperatus sit & modicus, nutrit humores: si nimius, exicat, & habitudinē carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis, sol ut maioris caloris haurit humorē: lunare lumē, in quo est non manifestus calor, sed occultus tepor, magis diffundit humecta. Et inde puenit iniecto tepore & aucto humore putredo. His dictis, Eustachiū Euangelus intuens, Si rationi dictæ assentiris, ait, annuas oportet: aut si est quod moueat, proferre non pigeat: quia uis uestri sermonis obrinuit, ne inuita aure uos audiam. Omnia, inquit, Eustachius, à Disario & luculente, & ex uero dicta sunt. Sed illud pressius intuedum est, utrum mēsurā caloris sit causa putredinis: ut ex maiore calore nō fieri, & ex minore ac temperato prouenire dicatur. Solis enim calor, qui nimium seruet quā annus in ætate est, & hyeme tepescit, putrefacit carnes ætate, non hyeme. Ergo nec luna propter summissiorem calorē diffundit humores. Sed nescio quæ proprietates quam Græci *ἰνυλα* uocant, & quædam natura inest lumini, quod de ea defluit, quæ humectat corpora, & uelut occulto rore madefaciat: cui admistus calor ipse lunaris, putrefacit carnem, cui diuile fuerit infusus. Neque enim omnis calor unius est qualitatis, ut hoc solo à se differat, si maior minor uel sit. Sed esse in igne diuersissimas qualitates, nullam secum habentes societatem, rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo nisi de paleis utuntur igne, quia cæteri ad producendam hanc materiam inhábiles uidentur. Medici in remedijs concoquendis magis sarmentis, quæ ex alio ligno ignem requirunt. Qui uitro soluendo firmandoque curant, de arbore cui myricæ nomen est, igni suo escam ministrant. Calor de lignis oleæ, cum sit corporibus salutaris, perniciosus est balneis, & ad dissoluendas iuncturas marmorum efficaciter noxius est. Ergo non mirum, si ratione proprietatis quæ singulis inest, calor solis arefacit, lunaris humectat. Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt, cum sub luna ptereunt, ne plenos per ætatem naturalis humoris amplius lunare lumen humectet: & sicut ligna adhuc uiride humida, accepto calore curuantur, ita & illorum membra contorqueat humoris adiectio. Hoc quoque notum est, quia si quis diu sub luna somno se dederit, ægre excitatur, & proximus sit insano, pondere pressus humoris, qui in omne eius corpus diffusus atque dispersus

dispersus est proprietate lunari, quæ ut corpus infundat, omnes eius aperit & laxat meatus. Hinc est quod Diana, quæ luna est, ἄρτιμυς dicitur, quasi ἀφόνμυς hoc est ærem secans. Lucina à parturientibus inuocatur, quia proprium eius munus est, distendere rimas corporis, & meatibus uiam dare, quod accelerando partui salutare. Et hoc est, quod eleganter poeta Timotheus expressit:

Nec minus circa inanima lunæ proprietas ostenditur. Nam ligna quæ uel luna iam plena, uel adhuc crescente deiecta sunt, inepta sunt fabricis, quasi emollita per humoris conceptionem. Et agricolis curæ est, frumenta de agris nõ nisi luna deficiente colligere, ut sicca permaneant. Contrà, quæ humecta desideras, luna crescente concilies. Tunc & arbores aptius seres, maxime cùm illa est super terram, quia ad incrementa stirpium necessarium est humoris alimentum. Aër ipse proprietatē lunaris humoris & patitur & prodit. Nam cum luna plena est, uel cum nascitur, (& tunc enim à parte qua sursum suscipit, plena est) aër aut in pluuiam soluitur, aut si sudus sit, multum de se roris emittit. Vnde Aleman lyricus dixit rorem aëris & lunæ filium. Ita undiq; uersum probatur, ad humectandas dissoluendasq; carnes inesse lunari lumini proprietatem, quam magis usus quàm ratio deprehendit. Quod autem dixisti Euangele de acuto æneo, (ni fallor coniectura mea) à uero non deuiat. Est enim in aère uis acrior, quam medici stipticam uocāt. Vnde squamas eius adijciunt remedijs, quæ contra perniciem putredinis aduocantur. Deinde, qui in metallo æris morantur, semper oculorū sanitate pollent: & quibus antè palpebræ nudatæ fuerant, illic conuestiuntur. Aura enim quæ ex ære procedit, in oculos incidēs, haurit & exicat quod male influit. Vnde & Homerus modò,

Ὅσα δ' ἄμωδιον

Ἄργε χαλκίῳ, καὶ ἔδωκεν ἄπ' λαμπυροῦσιν,

θωροῦσιν τὴν νοσμήταρ, ἀκίωσιν φασγῶν

εργαῖων ἄμωδιον.

has causas secutus appellat. Aristoteles uero autor ē, uulnera quæ ex æreo mucrone fiūt, minus esse noxia, quàm quæ ex ferreo, faciliusq; curari: quia inest, inquit, aëri uis quædam remedialis & siccifica, quam demittit in uulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.

Locus restitutus ex 13. lliā.

Quæ finem primi libri cum sine huius cōtuleris, facile animaduertet quædam ad huc operis huius absolutioni deesse. Verum ea, aut or ne ipse sine alijs præpeditus, sine morte præreptus, haud dum adiecerit, an librariorum incuria intercidieris, facile dici non potest.

Colonix apud Eucharium Ceruicornum, ære & impensa
M. Godefridi Hittorpij ciuis Colonienfis, Anno. M. CCCC. XXVI. pridie No-
nas Ianuarias. .

